

CIBINIUM

1969 - 73

MUZEUL BRUKENTHAL — SIBIU

CIBINIUM

STUDII ȘI MATERIALE
PRIVIND MUZEUL TEHNICII POPULARE

STUDIEN UND MITTEILUNGEN
AUS DEM FREILICHTMUSEUM DER BÄUERLICHEN
TECHNIK

S I B I U — 1969-1973

Profilul tematic complex și problematica interdisciplinară a muzeului meșteșugurilor și tehnicii populare (C. Irimie)	5
Activitatea de cercetare și organizare a muzeului tehnicii și meșteșugurilor populare din Dumbrava Sibiului din perioada 1968—1973 (Corneliu Bucur) ...	9
Sesiunea consiliului științific al Muzeului Tehnicii Populare (Constantin Popa)	21
Prezentarea metalurgiei feroase în Muzeul Tehnicii Populare din Dumbrava Sibiului (Mihai Sofronie)	31
Unellele agricole și gospodărești dacice și romane din Muzeul Brukenthal (Nicolae Branga)	39
Agricultura în Mărginimea Sibiului (Constantin Popa)	57
Contribuții la cercetarea pescuitului în Țara Făgărașului în secolele XV—XX (Lelia Rădulescu)	69
Cercetări pentru depistarea unei cherhanale din Delta Dunării (Liviu David)	77
Unelte și instalații de olăit în colecția Muzeului Etnografic din Reghin (Anton Badea)	87
Cu privire la metodologia cercetării și identificării monumentelor de cultură populară transferate în Muzeul Tehnicii Populare (Corneliu Bucur)	99
Morile de apă de pe Valea Roșiei (Olivia Lungescu — Ioan Godea)	127
Asupra morilor și altor instalații de apă din zona munților Trascăului (Ion Popescu-Argeșel)	135
Instalații complexe și complexe de industrie țărănească (Ștefan Palada)	157
Considerații de ordin tehnic referitoare la pivele cu bătaie orizontală (Raymonde Wiener)	175
Prelucrarea lînei (Marcela Focșa)	189
Prelucrarea papurei în bunuri de utilitate practică și artistică în unele sate de pe Valea Dunării între cursul inferior al Oltului și Mostiștei (Ion Chelcea) ...	197
Centre specializate în prelucrarea artistică a lemnului în Oltenia (Georgeta Stoica)	207
Meșteșugul rotăritului în unele sate de pe Valea Dunării (între cursul inferior al Oltului și Mostiștei) (Ion Chelcea) ...	233
Arhitectura pastorală din Munții Branului (Constantin Popescu)	253
Atelierul de piepteni—Muzeul Găleş-Săliște (Maria Costăchescu)	259
Meșteșugul de turtă dulce și formele de turtă dulce ca obiecte de artă populară la secuii din Transilvania (Zoltan Székely)	265
Colecțiile Sandvig de la Maihaugen — Norvegia (Fortein Valen)	281
Muzeul Austriac în aer liber din Stübing de lângă Graz (Viktor Herbert Pöttler)	299
Ocupații, meșteșuguri și industrii populare — bibliografie selectivă (Olga Mărgineanu)	315

Der komplexe Themenkreis und die verschiedene Disziplinen berührende Problematik des Museums der bäuerlichen Technik (Cornel Irimie)	5
Forschungstätigkeit und Aufbau im Museum der bäuerlichen Technik in der Dumbrava Sibiului während der Jahre 1968—1973	9
Die Tagung des Wissenschaftlichen Rates des Museums der bäuerlichen Technik (Constantin Popa)	21
Die Metallurgie des Eisens im Museum der bäuerlichen Technik (Mihai Sofronie)	31
Ackerbau- und Haushaltgeräte der Dazier und Römer im Brukenthalmuseum (Nicolae Branga)	39
Der Ackerbau in der Mărginimea Sibiului (Constantin Popa)	57
Beitrag zum Studium des Fischfangs im Fogaräsker Gebiet im 15.—20. Jahrhundert (Lelia Rădulescu)	69
Forschungen zur Auffindung einer Kerhana im Donaudelta (Liviu David) ...	77
Werkzeuge und Anlagen zur Ölgewinnung in der Sammlung des Ethnographischen Museums von Reghin. (Anton Badea)	87
Über die Methodologie der Untersuchung und Bestimmung der im Museum der bäuerlichen Technik aufgestellten Denkmäler der Volkskultur (Corneliu Bucur)	99
Die Wassermühlen im Roșia-Tal (Olivia Lungescu — Ioan Godea)	127
Über die Mühlen und andere vom Wasser betriebene Anlagen im Trascău-Gebirge (Ion Popescu-Argeșel)	135
Komplexe Anlagen und Komplexe von bäuerlichen Industrieanlagen (Ștefan Palada)	157
Zur Technik der waagrecht arbeitenden Walkmühlen (Raymonde Wiener) ...	175
Die Wollverarbeitung (Marcela Focșa)	189
Die Verarbeitung von Rohr zu Gebrauchs- und Ziergegenständen in einigen Dörfern der Donaubene (zwischen dem Unterlauf des Altes und der Mostiștea) (Ion Chelcea)	197
Zentren für die künstlerische Verarbeitung von Holz in Oltenien (Georgeta Stoica)	207
Das Wagnerhandwerk in einigen Dörfern an der Donau (zwischen dem Unterlauf des Altes und dem der Mostiștea) (Ion Chelcea)	233
Die Hirtenarchitektur im Brangebirge (Constantin Popescu)	253
Die Kammacherwerkstatt des Museums von Găleş-Săliște (Maria Costăchescu)	259
Die Pfefferkuchenbäckerei und die Kuchenmodellen als Volkskunstgegenstände der Szekler aus Transsilvanien (Zoltan Székely)	265
Die Sandvigschen Sammlungen auf Maihaugen — Norwegen (Fortein Valen)	281
Das österreichische Freilichtmuseum in Stübing bei Graz (Viktor Herbert Pöttler)	299
Bibliographie über volkstümliche Beschäftigungen, bäuerliches Handwerk und Bauernindustrie in Rumänien (Olga Mărgineanu)	315

PROFILUL TEMATIC COMPLEX ȘI PROBLEMATICA INTERDISCIPLINARĂ A MUZEULUI MEȘTEȘUGURILOR ȘI TEHNICII POPULARE

Cornel Irimie

Parcurgînd încă o importantă etapă în munca de organizare a Muzeului Tehnicii Populare din Dumbrava Sibiului, ceea ce ni se pare deosebit de semnificativ nu este atît bilanțul realizărilor fizice (număr de unități transferate în muzeu, numărul și varietatea de obiecte, zonele reprezentate, amenajările terenului etc.), fără îndoială importante în sine însăși, cît mai cu seamă problemele de conținut și de larg orizont cultural ce se conturează tot mai precis, tocmai din sumedenia de obiecte și date culese sistematic și care la un loc oferă astăzi nu numai un fond documentar, ci un bogat patrimoniu ideologic, plin de sugestii pentru numeroase discipline.

Dacă Muzeul din Dumbrava Sibiului a fost conceput tematic ca un muzeu al istoriei tehnicii și meșteșugurilor populare tradiționale, deci în fond ca un muzeu al istoriei culturii și civilizației poporului român ilustrată prin munca și uneltele omului, cît și prin creațiile obținute cu ajutorul acestora, nu e mai puțin adevărat că, pe parcurs, procesul de elaborare (începînd cu cercetările științifice, continuînd cu transferul de monumente și obiecte și încheind cu valorificarea și interpretarea acestora în cadrul expoziției) a obligat specialiștii muzeologi la o tot mai largă, sau mai corect spus, tot mai intensă explorare problematică. Deci, însăși activitatea de cercetare și organizare muzeală, desfășurată pe firul conducător al tematicii, a demonstrat cu claritate faptul că nu se poate vorbi de un muzeu în sensul îngust și exclusiv al tehnicii populare, aceasta fiind de fapt strîns legată de istoria, viața economică, socială și spirituală a unei comunități cu un trecut istoric și un specific etno-cultural propriu. De aici și necesitatea resimțită cu evidență de a se prezenta tehnica populară sub forma unui întreg, deci ansambluri sau complexe cu instalații, ateliere și construcții anexe.

DER KOMPLEXE THEMENKREIS UND DIE VERSCHIEDENE DISZIPLINEN BERÜHRENDE PROBLEMATIK DES MUSEUMS DER BÄUERLICHEN TECHNIK

Cornel Irimie

Wir haben nun eine weitere, wichtige Etappe im Aufbau des Museums der bäuerlichen Technik in der Dumbrava von Sibiu zurückgelegt und was uns dabei als besonders bedeutungsvoll scheint, ist nicht so sehr die Bilanz der Sachwerte (die Anzahl der neu aufgebauten Museumseinheiten, die Anzahl und Vielfalt der Exponate aus den verschiedensten Landesteilen, die Arbeiten im Museumsgelände usw.), die zweifelsohne an sich schon bedeutsam sind, sondern vielmehr die sich aus der großen Anzahl der systematisch gesammelten Gegenstände und Daten immer klarer abzeichnenden Probleme des Gehaltes und des weiten kulturellen Horizontes, sind doch diese Gegenstände und Daten in ihrer Gesamtheit nicht nur von dokumentarischem Wert, sondern sie stellen auch ein reiches Gedankengut dar, das für viele Disziplinen wertvolle Anregungen bietet.

Wenn das Museum in der Dumbrava von Sibiu thematisch als ein Museum der Geschichte der überlieferten bäuerlichen Technik und der Handwerke gedacht war, also im Grunde genommen als ein Museum der Geschichte der Kultur und Zivilisation des rumänischen Volkes, veranschaulicht durch die Arbeit und die Geräte des Menschen und der damit hergestellten Erzeugnisse, so ist es nicht weniger wahr, daß im Laufe der Zeit die Aufbauarbeit (von den wissenschaftlichen Forschungen angefangen bis zur Übertragung der Denkmäler und Gegenstände in das Museum und schließlich ihre Verwertung und Deutung innerhalb der Ausstellung) die Museologen zu einer immer umfassenderen, oder genauer gesagt, zu einer immer intensiveren Untersuchung der Problematik zwang. So hat demnach die der Thematik entsprechende Forschungstätigkeit und die Aufbauarbeit des Museums selbst erwiesen, daß nicht von einem Museum der bäuerlichen Technik im engen und ausschließlichen Sinne die Rede sein kann, da diese ihrerseits mit der Geschichte, dem wirtschaftlichen, sozialen und geistigen Leben einer Gemeinschaft mit eigener geschichtlicher Vergangenheit und besonderer ethnisch-kultureller Eigenart eng verbunden ist. Daraus ergibt sich auch die klare Notwendigkeit, die bäuerliche Technik als Ganzes darzustellen durch Gruppen und Komplexe von Anlagen, Werkstätten und Nebengebäuden.

Edificatoare sînt, în acest sens, și observațiile sau remarcile făcute de către numeroși specialiști români și străini, reprezentanți ai unor discipline diferite (istorici, sociologi, economiști, antropologi, lingviști, istorici și critici de artă etc.), care au descoperit în construcțiile, instalațiile, atelierele, uneltele și produsele realizate cu acestea, date și probleme referitoare la disciplina pe care ei o reprezintă, adeseori aspecte inedite derivînd direct, astăzi, din cunoașterea fondului de obiecte care constituie patrimoniul muzeului din Dumbrava Sibiuului, sau obiecte care se impun atenției, tocmai datorită contextului expozițional, atunci cînd acesta reușește să dea la iveală sau să potențeze anumite sensuri sau valori.

Astfel, de pildă, oricît ar fi de precis delimitate istoria și arheologia ca științe ale fenomenelor unice, nerepetabile, ele nu-și pot construi eșafodajul fără suportul permanențelor și constantelor, ceea ce constituie modul de viață curent, descifrate în felul cum muncesc, cum trăiesc și cum gîndesc oamenii ca ființe ale unei colectivități. De aici, relația complementară obligatorie între istorie și etnografie.

La fel se pune problema relațiilor dintre științele economice și cele etnologice sau între toponimie și lingvistică pe de o parte și etnografie pe de altă parte, atît unele cît și altele completîndu-se și îmbogățindu-se reciproc.

Mai departe putem cita antropologia culturală, chiar în măsura în care se susține că ea este altceva decît etnografia, cu care are însă contingențe ce merg pînă la identitate.

Exemplul cel mai semnificativ în cazul nostru poate fi considerat, însă, acela al relației dintre tematica Muzeului meșteșugurilor și tehnicii populare de la Sibiu, considerat inițial un muzeu etnografic pur, și problemele pe care le urmărește ergologia, disciplină care cercetează în ultimă instanță — în eficiențele sale culturale — modul în care experiența și talentul tehnic creator a progresat în procesul de cunoaștere a naturii, a diferitelor materii și materiale, finalizat prin elaborarea unor soluții tehnice tipice, concretizate în gesturi, unelte și instalații sau elaborate ale acestora, experiența acumulată transmițîndu-se atît orizontal cît și vertical, diacronic și sincron.

Analiza conținutului tematic al tuturor muzeelor în aer liber din România a dus, de altfel, la concluzia, pe care Muzeul tehnicii populare de la Sibiu doar a potențat-o și a ilustrat-o mai evident — așa cum reiese din volumul special editat în 1971 sub titlul „Muzeu cu caracter etnografic-sociologic din România“ —, că ele se situează, în fond, pe

Vielsagend sind in diesem Sinn auch die Bemerkungen zahlreicher rumänischer und ausländischer Fachleute, der Vertreter verschiedenster Disziplinen, Historiker, Soziologen, Wirtschaftswissenschaftler, Anthropologen, Sprachwissenschaftler, Kunsthistoriker und -kritiker u.a.m.) die bei den Bauten, Anlagen, Werkstätten, Werkzeugen und den damit gefertigten Erzeugnissen, ihre eigene Disziplin betreffende Daten und Probleme entdeckten. Oftmals waren es neue Aspekte, die sich gegenwärtig aus der unmittelbaren Kenntnis der Gegenstände, die den Bestand des Museums in der Dumbrava von Sibiu bilden, ergeben, oder lenkten diese Gegenstände gerade durch die in der Ausstellung gezeigten Zusammenhänge die Aufmerksamkeit auf sich, besonders wenn dieser Kontext gewisse Werte oder Bedeutungen enthüllte und unterstrich.

So können beispielweise Geschichte und Archäologie, wie genau sie auch immer als Wissenschaften der einmaligen, unwiederholbaren Erscheinungen abgegrenzt sein mögen, ihr wissenschaftliches Gerüst nicht aufbauen, ohne sich auf das Beständige, das Unveränderliche als Basis zu stützen, auf das, was die alltägliche Lebensweise ausmacht, die sich eben darin zeigt, wie die Menschen als Glieder einer Gemeinschaft leben und wie sie denken. Daraus ergibt sich eine verpflichtende Wechselbeziehung zwischen Geschichte und Ethnographie.

Ebenso stellt sich die Frage der Beziehungen zwischen ökonomischen und ethnologischen Wissenschaften oder zwischen Toponomastik und Sprachwissenschaften einerseits und Ethnographie andererseits, sowohl die einen als auch die anderen ergänzen und bereichern sich gegenseitig.

Weiterhin kann die Kulturanthropologie angeführt werden, selbst wenn behauptet wird, daß sie etwas anderes sei als die Ethnographie, hat sie doch mit dieser Berührungspunkte, die bis zur Identität gehen.

Das bezeichnendste Beispiel in unserem Falle ist aber die Beziehung, die zwischen dem Themenkreis des Museums der bäuerlichen Technik und der Handwerke in Sibiu — das wohl anfangs als ein rein ethnographisches Museum angesehen wurde — und den von der Ergologie erforschten Fragen vorhanden ist, befaßt sich doch diese Wissenschaft letzten Endes mit den kulturellen Auswirkungen der Art und Weise wie sich die Erfahrung und das schöpferische technische Talent entwickelten, dadurch daß der Mensch zur Erkenntnis der Natur gelangte, verschiedene Rohstoffe und Materialien kennenlernte und schließlich typische technische Lösungen ausarbeitete, die in Gesten, Werkzeugen und Anlagen und den damit hergestellten Erzeugnissen konkreten Ausdruck finden. Die dabei gewonnene Erfahrung wird sowohl horizontal als auch vertikal, sowohl diachronisch als auch synchronisch weitergegeben.

Analysiert man das thematische Profil der Freilichtmuseen in Rumänien, gelangt man zu der Schlußfolgerung — die übrigens durch das Museum der bäuerlichen Technik in Sibiu noch betont und besonders klar veranschaulicht wird — daß sie im Grunde genommen einer gesunden festen Tradition entsprechen, die sich aus der Auffassung des

linia unei sănătoase tradiții statornicite prin concepția inițiatorului Muzeului satului românesc de la București, dar și datorită realității complexe pe care toate aceste muzee își propun să o redea, devenind astfel cu adevărat muzee „cu caracter etnografic-sociologic“. Deci, viziunea sociologică, integralistă este implicată în problematica muzeului de la Sibiu, sociologia rurală, dar și relațiile rural-urbane, găsindu-se aici, la fiecare pas, date și aspecte care vorbesc despre condițiile și relațiile sociale, despre cadrul de viață socială a comunităților care au elaborat și valorificat o experiență culturală proprie.

Fără a opera ierarhizări, trebuie să susținem faptul că viziunea sociologică nu desființează conținutul de specific etno-cultural al materialelor care formează obiect tematic pentru Muzeul tehnicii populare, așa cum, pe de altă parte, nu putem să nu recunoaștem faptul că acest muzeu — la fel ca celelalte — își propune și reușește să prezinte implicit, prin arhitectura construcțiilor, forma și decorul uneltelor sau al produselor, precum și una din formele cele mai înalte pe care o îmbracă creația umană, anume arta populară în cazul de față, cel mai fidel limbaj de expresie a talentului maselor.

În această perspectivă, nu putem decât să subsemnăm celor susținute tot mai insistent cu privire la necesitatea de cooperare, în primul rând a tuturor instituțiilor și muzeelor etnografice, într-o concepție unitară și în cadrul unui plan coordonat, dar în același timp și necesitatea conlucrării reciproc avantajoasă a tuturor acelor discipline social-istorice care își găsesc, într-un fel sau altul, oglindit obiectul activității lor, atât în obiecte materiale, cât și în manifestările spirituale legate de acestea.

Cele afirmate aici pot fi amplu exemplificate și concret susținute de-a lungul întregului fir tematic al Muzeului tehnicii populare, prin exemple concrete din diferitele sale sectoare și cu privire la fiecare unitate sau complex în parte (ocupații tradiționale legate de procurarea sau pregătirea alimentelor, începând de la culesul în natură, vânătoarea, pescuitul, continuând cu creșterea vitelor și păstoritul, până la ingenioasele și variatele instalații de măcinat grăunțele sau pentru tescuit uleiul, sau mergând mai departe la capitolul meșteșuguri și instalații pentru prelucrarea lemnului, pietrei, argilei, textilelor și pieilor ș.a.m.d.), exemple concrete care ne îndreptățesc să afirmăm — fără falsă modestie, — că, la ora actuală nu se mai poate vorbi sau scrie despre aceste probleme fără a se face apel la documentele adunate și conservate,

Begründers des rumänischen Dorfmuseums in Bukarest entwickelt hat. Durch die komplexe Realität, die wiederzugeben das Ziel all dieser Museen ist, sind sie tatsächlich zu „Museen mit ethnographisch-soziologischem Charakter“ geworden, so wie dies auch aus dem 1971 unter dem Titel „Muzee cu caracter etnografic-sociologic din România“ (Museen mit ethnographisch-soziologischem Charakter in Rumänien) herausgegebenen Sonderband hervorgeht. Die soziologische integrierende Auffassung ist also in die Problematik des Museum aus Sibiu einbezogen, für die Dorfsoziologie und auch die Stadt-Landbeziehungen sind hier auf Schritt und Tritt Daten und Aspekte zu finden, die über die sozialen Gegebenheiten und Beziehungen Auskunft geben, über den Rahmen des gesellschaftlichen Lebens der Gemeinschaften, die eine eigene kulturelle Erfahrung für sich erarbeitet und verwertet haben.

Ohne eine Rangordnung einführen zu wollen, müssen wir hervorheben, daß diese soziologische Schau den Sachgütern, die der Thematik entsprechend Objekt des Museums der bäuerlichen Technik sind, ihren spezifischen ethnisch-kulturellen Gehalt nicht nimmt. Dieses Museum hat es sich zur Aufgabe gemacht, ebenso wie die übrigen ethnographischen Museen — durch die Architektur der Bauwerke, die Form und Ausschmückung der Werkzeuge oder der Erzeugnisse gleichzeitig eine der am höchsten entwickelten Formen des schöpferischen Schaffens des Menschen, und zwar die Volkskunst darzustellen, in diesem Fall der getreuste Ausdruck des Talentes der Massen.

In diesem Sinn können wir es nur begrüßen, wenn immer eindringlicher die Notwendigkeit einer Zusammenarbeit hervorgehoben wird, und zwar in erster Reihe die aller ethnographischer Institutionen und Museen nach einer einheitlichen Auffassung und gemäß einem koordinierten Plan. Gleichzeitig wird aber auch die Notwendigkeit einer vorteilhaften Zusammenarbeit aller jener sozialen und historischen Disziplinen betont, deren Tätigkeitsgebiet sich auf die eine oder andere Weise sowohl in Sachgütern als auch in den damit verbundenen Äußerungen der Geisteskultur widerspiegelt.

Diese Behauptungen können anhand der gesamten Thematik des Museums der bäuerlichen Technik veranschaulicht und konkret gestützt werden, durch Beispiele aus seinen verschiedenen Abteilungen hinsichtlich jeder einzelnen Einheit oder Gruppe (überlieferte Beschäftigungen zur Beschaffung und Verarbeitung von Nahrungsmitteln angefangen von der Sammeltätigkeit, von Jagd, Fischfang, Viehzucht und Hirtenwesen bis zu den erfindungsreichen verschiedenartigen bäuerlichen Getreide- oder Ölmöhlen oder weiter die Handwerke und Anlagen zur Verarbeitung von Holz, Stein, Ton, von Textilfasern, von Fell und Leder u.a.m.). Es sind dies konkrete Beispiele, die uns berechtigen, ohne falschen Stolz zu behaupten, daß es heutzutage nicht mehr möglich ist, diese Fragen zu behandeln, ohne auf das Unterlagenmaterial zurückzugreifen, das im Museum der bäuerlichen Technik in gegenständlicher Form oder als Bildmaterial (Zeichnungen,

sub formă concretă sau în imagini desenate, fotografiate sau filmate, la Muzeul tehnicii populare.

De aici derivă, însă, misiunea ca, pe lângă urgențarea „salvării” și conservării acestui patrimoniu, în etapa următoare, când devine de asemenea actuală și pregătirea viitoarei expoziții permanente pavilionare, să se procedeze la intense cercetări inter și multidisciplinare, în legătură cu toate domeniile abordate prin tematica Muzeului tehnicii și meșteșugurilor populare, ceea ce va duce nu numai la o mai temeinică cunoaștere științifică și la posibilitatea selecționării celor mai tipice construcții și obiecte, ci va crea și va asigura condiții optime pentru reconstituirea lor în așa fel încît să exprime, din toate punctele de vedere, dar și comparativ, specificul etno-cultural al unui patrimoniu de valori făurite de poporul român într-o îndelungată și zbuciumată istorie, atestînd prin aceasta, cu atît mai virtos, o mare vitalitate și putere de creație.

Fotos oder Filme) zusammengetragen und erhalten ist.

Daraus erwächst jedoch auch die Aufgabe, nicht nur die „Rettung“ und Konservierung dieses Kulturerbes zu beschleunigen, sondern in der folgenden Etappe, wenn auch die Vorbereitungen für die künftige Pavillonausstellung ebenfalls aktuell sind, umfassende Forschungen inter- und multidisziplinärer Art durchzuführen auf allen Gebieten, auf die sich die Thematik des Museums der bäuerlichen Technik und der Handwerke bezieht. Dieses wird nicht nur eine gründlichere wissenschaftliche Kenntnis und die Auswahl der typischsten Gebäude und Gegenstände ermöglichen, sondern auch die günstigsten Bedingungen dafür schaffen, daß diese so aufgebaut werden, daß sie in jeder Beziehung, und auch komparativ die ethnisch-kulturelle Eigenart eines Kulturerbes ausdrücken, welches das rumänische Volk im Laufe seiner langjährigen und bewegten Geschichte geschaffen und damit seine starke Vitalität und seine schöpferischen Fähigkeiten bewiesen hat.

ACTIVITATEA DE CERCETARE ȘI ORGANIZARE A MUZEULUI TEHNICII ȘI MEȘTEȘUGURILOR POPULARE DIN DUMBRAVA SIBIULUI ÎN PERIOADA ANILOR 1968—1973

Corneliu Bucur

Inaugurarea oficială a expoziției de bază în aer liber a Muzeului tehnicii și meșteșugurilor populare din Dumbrava Sibului la data de 17 octombrie 1967¹ are semnificația unui sfârșit de etapă și început al unei etape noi, în dezvoltarea acestei unități muzeale monotematice, de reprezentare națională, cu profil etnografic-sociologic.²

În cadrul primei etape, desfășurată pe durata a 10 ani (dacă includem aici și anii de cercetări pe teren și discuții ale specialiștilor din muzeele și institutele de specialitate, pentru stabilirea profilului muzeului sibian), principalele realizări constau în sancționarea colectivă a proiectului tematic și jalonarea pe baza acestuia, prin 31 de obiective transferate din întreaga țară, a celor patru sectoare tematice, structurate fiecare de o sistematică proprie, a grupelor ce cuprind și reprezintă fenomenele de apartenență ale marilor capitole ale culturii unui popor, care sînt: alimentația, meșteșugurile, locuința, industriile textile — portul și transporturile.

Tot acum încep și se realizează amenajările tehnico-administrative ale terenului (aleea principală de centură, rețeaua de canale hidrotehnice, barajul în amonte de lac), cit și cele ale edificiilor pentru conservarea și restaurarea obiectelor și monumentelor muzeale (atelierele, laboratorul, hala de tratare prin îmbăiere etc.), indispensabile inaugurării expoziției pentru publicul vizitator, cit și desfășurării în bune condițiuni a activității viitoare.³

Noua etapă, beneficiind de cercetările de perieghză și sondaj întreprinse, trebuie să desăvîrșească

¹ Olga Mărgineanu, *Cronica privind activitățile de cercetare și organizare a Muzeului tehnicii populare în perioada 1966—1967*, în *Cibinium* 1967—68, Sibiu, 1968.

² Cornel Irimie, *Muzeul meșteșugurilor și tehnicilor populare din Dumbrava Sibului*, Muzeu cu caracter etnografic-sociologic din România, Sibiu, 1971.

³ *Ibidem*.

FORSCHUNGSTÄTIGKEIT UND AUFBAU IM MUSEUM DER BÄUERLICHEN TECHNIK IN DER DUMBRAVA SIBIULUI WÄHREND DER JAHRE 1968—1973

Corneliu Bucur

Die offizielle Eröffnung der Freilichtausstellung des Museums der bäuerlichen Technik am 17. Oktober 1967¹ bezeichnete den Abschluß eines Abschnittes und gleichzeitig den Beginn einer neuen Etappe in der Entwicklung dieses monothematischen Landesmuseums mit ethnographisch-soziologischem Profil.²

Wenn wir zu dieser Etappe auch die Jahre der ersten Geländeforschungen und Beratungen zählen, die mit Fachleuten der Museen und Fachinstitute abgehalten wurden, um das thematische Profil des Museums aus Sibiu festzulegen, so umfaßt sie zehn Jahre. Als wichtigste Errungenschaften dieser Zeitspanne wäre die kollektive Billigung des thematischen Entwurfes und der Aufbau der ersten 34 musealen Einheiten zu nennen, die aus dem ganzen Lande ausgewählt, in großen Linien die vier Themengruppen abgrenzten, jede einzelne thematische Abteilung mit der ihr eigenen Gliederung, entsprechend den Erscheinungen aus den großen Kulturbereichen eines Volkes, wie Ernährung, Gewerbe, Wohnung, bäuerliche Textilindustrie, Volkstracht und Transportmittel.

In der gleichen Zeitspanne wurden auch die technischen Arbeiten zur Einrichtung der Freilichtausstellung durchgeführt (die Hauptallee für den Besucherrundgang durch das Museum, die notwendigen Wasserkanäle und ein Staudamm oberhalb des Sees), es wurden die Bauten für die Konservierung und Restaurierung der musealen Sammlungen und Denkmale errichtet (Werkstätten, ein Labor, die Halle zur chemischen Behandlung der Bauelemente usw.), Arbeiten, die für die Eröffnung der Ausstellung für das Besucherpublikum wie auch für eine entsprechende Weiterentwicklung der künftigen Tätigkeit unerläßlich waren.³

Gestützt auf die umfassenden, im ganzen Land durchgeführten Forschungen soll in der neuen

¹ Olga Mărgineanu, „Cronica privind activitățile de cercetare și organizare a Muzeului tehnicii populare în perioada 1966—1967“, in *Cibinium* 1967—68.

² Cornel Irimie, *Muzeul meșteșugurilor și tehnicilor populare din Dumbrava Sibului*, in Muzeu cu caracter etnografic-sociologic din România, 1971.

³ *Ebenda*.

traducerea în fapt a prevederilor proiectului tematic, asigurând, concomitent cu încheierea lucrărilor de organizare a expoziției permanente în aer liber, completarea fondului colecționar pentru expoziția din pavilion, pregătirea și aprobarea proiectului tematic al acesteia, precum și redactarea temei de proiectare a clădirii ce urmează să o găzduiască.

Fără a se întrerupe lucrările de amenajare optimă a întreg teritoriului muzeului (sistemizarea peisajului, iluminatul electric, introducerea apei, montarea instalației pentru stingerea incendiului, construirea grupului sanitar, etc.), programul noii etape prevede, de asemenea, integrarea planară a Muzeului din Dumbrava Sibiului, în frontul instituțiilor de cercetare științifică, cât și cel al instituțiilor cultural-educative de masă.

Problema *completării patrimoniului*, potrivit prevederilor proiectului tematic, se impune și în noua etapă ca obiectiv central al întregii activități, reclamând, sub presiunea dispariției ultimelor vestigii ale civilizației tehnice populare tradiționale, un ritm mai alert al activității de repertoriere, achiziționarea sau conservarea in situ a celor mai reprezentative monumente.

Făcînd bilanțul la acest capitol al patrimoniului, constatăm că față de cele numai 34 monumente prezentate în expoziția permanentă în aer liber la sfîrșitul anului 1967, la 31 decembrie 1973, patrimoniul muzeului numără 74 de unități, dintre care 73 sînt transferate în muzeu, iar una rămasă temporar in situ, urmînd a fi transferată și reconstruită în anul 1974 (în medie 7 unități pe an). Un număr de alte 8 monumente au fost depistate în mod ferm și urmează să fie achiziționate în anii următori.

Dintre cele 73 unități transferate din teren, 61 au fost reconstruite pe baza documentației (proiecte cu relevee, planuri de situație și ridicări topografice in situ), una singură (moara „căciulată”) urmînd a fi reconstituită, datorită dispariției tuturor monumentelor de acest tip din țară.

Acțiunea de reconstituire are la bază un relevu întocmit în 1956 de către Institutul de arhitectură „Ion Mincu” din București la unul din ultimele exemplare existente la acea dată, în localitatea Beștepe, jud. Tulcea, completat de informațiile culese pe teren și coroborat cu piesele originale ale instalației de acționare și măcinare, achiziționate pe teren.

Dintre acestea, 26 de unități au fost deja expuse cu ocazia Simpozionului Muzeelor în aer liber din România, organizat între 7—15 septembrie 1966, un număr de alte 8 au fost vizitate în anul următor (1967), la inaugurarea muzeului, 27 de unități au fost date treptat în vizitare, după reconstituirea lor, în anii 1968—1973, 3 sînt în fază avansată de reconstrucție, urmînd a fi date în vizitare în 1974 și alte 10 urmează să fie reconstruite în perioada anilor 1974—1975.

Încercînd o clasificare a acestor obiective muzeale pe baza fenomenelor pe care le reprezintă, din cele 74 de unități, 36 sînt instalații de industrie populară (35 în muzeu, una in situ) 21 sînt gospo-

Entwicklungsetappe des Museums die vorgesehene Thematik in all ihren Zielpunkten verwirklicht werden, wobei gleichzeitig mit der Vollendung der Freilichtausstellung auch die Sammlungen für die Pavillonausstellung vervollständigt werden. Ebenso soll die Thematik für den Hauptpavillon ausgearbeitet und gebilligt sowie der Entwurf für das entsprechende Hauptgebäude abgeschlossen werden.

Ohne die Arbeiten zu einer bestmöglichen Gestaltung des gesamten Museumsgeländes zu unterbrechen (wie Umgestaltung der Landschaft, Einführung von Kraftstrom und Wasserleitung, der Bau von Feuerlöschanlagen, die Einrichtung sanitärer Anlagen usw.), sieht das Programm der neuen Arbeitsetappe ebenfalls vor, daß sich das Museum aus der Dumbrava Sibiului einerseits voll und ganz in die Reihe der wissenschaftlichen Institute zur Erforschung der traditionellen Volkskultur eingliedert, andererseits in der Reihe der Kulturinstitutionen, die sich mit der Popularisierung der Kulturwerte befassen, zur vielseitigen Ausbildung und Erziehung der Volksmassen beiträgt.

Die Vervollständigung der Sammlungen — entsprechend der vorgesehenen Thematik — ist in dieser Etappe nicht nur eines der Hauptanliegen, sondern die Forschungen und Ankäufe werden in beschleunigtem Tempo durchgeführt, selbst wenn manche Denkmale noch in situ belassen werden, da durch die grundlegenden Umwandlungen in unserem Lande der Bestand der überlieferten technischen Denkmale unseres Volkes gefährdet ist.

Eine Bilanz dieser Tätigkeit zeigt, daß die Gesamtanzahl der musealen Einheiten von nur 34 Denkmalen, die Ende 1967 im Museum aufgebaut waren, am 31. XII. 1973 auf 74 Einheiten angestiegen war, von denen 73 in das Museum übertragen wurden, während eine einzige vorläufig in situ belassen wurde, die aber noch 1974 in das Museum überführt und aufgebaut werden soll.

Außerdem wurden noch weitere 8 Denkmale ausfindig gemacht, die im Laufe der nächsten Jahre angekauft werden. Von den 73 in das Museum überführten Denkmalen wurden 61 auf Grund der vorliegenden Dokumentation (Entwürfe mit Abrissen, Lageplan und topographische Messungen in situ) schon aufgebaut, eine einzige Einheit (die Kappenwindmühle) wird rekonstituiert, da sämtliche derartige Anlagen unseres Landes verschwunden sind. Diese Rekonstituierung erfolgt unter Verwendung von Originalbestandteilen der Antriebs- und Mahlanlage einer Kappenwindmühle auf Grund von Abrissen und Plänen, die 1956 vom Architekturinstitut „Ion Mincu“ aus Bukarest von einer der letzten derartigen Mühlen in Beștepe, Kreis Tulcea, ausgearbeitet und durch unsere Informationen im Gelände vervollständigt wurden.

Von diesen Denkmalen wurden 26 Einheiten anlässlich des Symposiums der Freilichtmuseen in Rumänien vom 7.—15. September 1966 besichtigt, weitere 8 wurden im nächsten Jahr (1967) bei der Eröffnung des Museums gezeigt, 27 Einheiten wurden in den Jahren 1968—1973 nacheinander, nach ihrem Wiederaufbau, für die Besichtigung freigegeben, bei 3 weiteren ist der Wiederaufbau ziemlich fortgeschritten, sie werden noch im Laufe

dării-ateliere meșteșugărești din centre tradiționale cu creatori specializați, 4 sînt gospodării cu economie mixtă, profilate pe o ocupație preponderentă (complexe ocupaționale), iar 8 sînt construcții specializate (cămări, crame, stîni, cherhana etc.). În continuare, 3 unități sînt complexe de industrie populară și 2, mijloace de transport plutitoare.

Cele 74 de unități însumează un număr de 165 de construcții și anexe gospodărești, din care 42 sînt construcții care adăpostesc instalații tehnice (11 dintre acestea adăpostind și atelierul de lucru al meșteșugarului), 13 sînt construcții specializate, 13, mijloace de transport și comunicație plutitoare și 63, anexe gospodărești (șuri, grajduri, cotele finlinii, cuploare de ars ceramică, juguri de pocovit etc.).

La acest patrimoniu se adaugă încă 9 instalații fără construcție (teascuri de fructe, struguri, semințe uleioase, boștină, mori de mină, rișnițe etc.), achiziționate și transferate în muzeu în intervalul la care ne referim și destinate prezentării lor într-un pavilion, în expoziția în aer liber, care se va amenaja în acest scop în anul 1974, iar cele mai valoroase exemplare, în viitorul pavilion central, în cadrul expoziției de bază.

Inventarul mărunt de obiecte al Muzeului tehnicii populare a crescut de la 1 308 (1967), la 8 140 (31 dec. 1973).

Din cele de mai sus se evidențiază creșterea patrimoniului în cei șase ani care au trecut de la inaugurarea Muzeului.

În continuare, vom încerca să definim noua orientare în concepția tematică și implicit, în activitatea de organizare a expoziției în aer liber, în perioada anilor 1968—1973.

Conceptul inițial a fi un muzeu cu profil etnografic, în exclusivitate, el viza reprezentarea prin monumente selectiv, doar a meșteșugurilor și industriilor lărănești, achiziționându-se pentru aceasta, aproape în exclusivitate, numai instalația sau atelierul meșteșugarului care ilustrează procesul tehnologic

des Jahres 1974 eröffnet, und 10 Einheiten werden in den Jahren 1974—75 wieder aufgebaut.

Wenn wir nun eine Einteilung dieser 74 musealen Einheiten nach ihrer Eigenart und dem veranschaulichten Thema vornehmen, so haben wir 36 bäuerliche Industrieanlagen (35 in der Freilichtausstellung und eine in situ), 21 Bauerngehöfte mit Werkstätten aus überlieferten spezialisierten Handwerkerdörfern, 4 Gehöfte mit gemischter Wirtschaftsform, in der eine Beschäftigung überwiegt, und 8 für einen Beschäftigungszweig spezifische Bauten: Sennhütten, Kelterhäuser, Vorratskammern, Cherhane usw.; hinzu kommen noch 3 bäuerliche Industriekomplexe und 2 Fahren. Diese 74 Einheiten umfassen 165 Bauten, von denen 42 Gebäude mit Anlagen oder Wohnräumen sind (11 davon beherbergen auch die Werkstätte des Handwerkers), 13 Einheiten sind auf eine bestimmte Beschäftigung ausgerichtete spezialisierte Bauten, 13 sind Transport- und Verkehrsmittel und 63 sind Wirtschaftsgebäude (Scheunen, Ställe, Schweineköben, Brunnen, Brennofen usw.).

Zu diesem Bestand kommen noch 9 weitere technische Anlagen ohne eigenes Gebäude hinzu (Weinkelter, Pressen für Obst, Ölsamen, Wachstreiber, Klein- und Handmühlen usw.), die in dieser Zeitspanne angekauft und in das Museum überführt worden sind und die in einem Pavillon (Baujahr 1974) in der Freilichtausstellung gezeigt werden, während die wertvollsten Exemplare im künftigen Hauptpavillon Aufstellung finden werden.

Ebenso wurden die Sammlungen des Museums der bäuerlichen Technik in dieser Zeit von 1 308 (1967) auf 8 140 (31. Dezember 1973) Inventarstücke vergrößert.

Aus dem oben Angeführten läßt sich das Anwachsen des Museumsbestandes in den sechs Jahren seit der Eröffnung des Museums ersehen.

Fig. 1. Gospodărie-atelier de cojocar-curelar din Sălișteța Sibiului, remontată și expusă în Muzeul Tehnicii Populare din Dumbrava Sibiului în anii 1967—68.

Abb. 1. Bauernwirtschaft und Werkstatt eines Kürschners und Riemers aus Sălișteța Sibiului. Exponat im Museum der bäuerlichen Technik im Jungen Wald bei Sibiu — Wiederaufgebaut im Jahre 1967—68.

Fig. 2. Grup de mori de vânt din Dobrogea, în Muzeul Tehnicii Populare

Abb. 2. Gruppe von Windmühlen aus der Dobrudscha, im Museum der bäuerlichen Technik

Fig. 3. Casă-atelier de olar din Sasca Română, jud. Caraș-Severin (remontată și expusă în Muzeul Tehnicii Populare— Sibiu, în anul 1968).

Abb. 3. Wohnhaus und Werkstätte eines Töpfers aus Sasca Română, Kreis Caraș-Severin (Exponat im Museum der bäuerlichen Technik seit dem Jahre 1968).

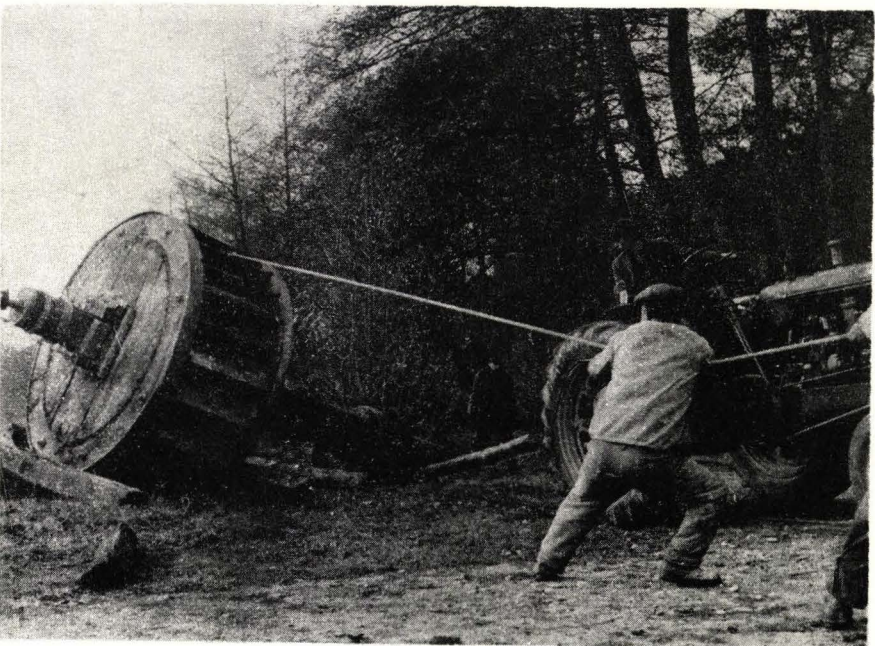

Fig. 4. Lucrări la remontarea ciocanului hidraulic de la Remetea jud. Alba (expus în Muzeul Tehnicii Populare — Sibiu, în anii 1969—70).

Abb. 4. Arbeiten während des Wiederaufbaus des hydraulischen Schmiedehammers aus Remetea, Kreis Alba (Exponat im Museum der bäuerlichen Technik seit 1969—70).

de realizare a produselor și bunurilor de consum necesare.

După prima etapă a organizării expoziției în aer liber (1963—67), cind din totalul de 34 unități transferate, doar 3 aparțineau unor ateliere meșteșugărești, 4 fiind construcții specializate și 1 mijloc de transport, restul de 24 monumente fiind instalații de industrie populară și 2 complexe industriale, s-a evidențiat concluzia necesității prezentării fenomenului tehnic, nu ca o manifestare tehnologică, politehnică, ci ca un proces complex de creație, în care meșteșugarul este în egală măsură creator și purtător de civilizație și cultură, fiind deci necesară ilustrarea întregului său univers de viață și activitate, și cuprinderea în cadrul expoziției, în mod proporțional, a tuturor activităților de masă cu caracter tradițional, de obținere și prelucrare a bunurilor necesare traiului său.

Urmare acestei concluzii, în perioada tratată, pe lângă atelierele meșteșugărești (încadrate însă, acum, în cadrul gospodăriei tipice zonei, localității, epocii și ocupației specializate a locatarului său) și instalațiile de industrie populară, o atenție deosebită a fost acordată ocupațiilor de bază și specializate (agricultură, pășorît, pomicultură, viticultură, pescuit, etc).

O mențiune specială pentru acele meșteșuguri desprinse din preocupările casnice generale, definite sub genericul „industrii casnice textile“, constînd din prelucrarea, cu un instrumentar odinioară generalizat la scara întregii țări sau pe zone de culturi, a inului și cîmepii, a lînii și părului de capră, a papurei și altor vegetale naturale.

Avînd aceeași origine, dar dezvoltate în timp (după apariția și generalizarea roții olarului și a producției marfă), ca meșteșuguri specializate, avînd uneori în afara atelierului amenajat în casă, o instalație specială (cuptorul de ars oale, situat frecvent în gospodărie), care individualizează meșteșugarul în cadrul colectivității satului, olăritul, dogăritul, rotăritul, spătăritul, confecționarea instrumentelor muzicale etc. au fost prezentate în cadrul grupelor tematice respective, prin gospodării-complexe meșteșugărești cu întreg inventarul de unelte, produse semifinite și finite.

Impusă din rațiuni de ordin științific, această inițiativă a colectivului de muzeografi sibieni, deși controversată, a impus în cazul Muzeului tehnicii populare, cea de a doua coordonată, pe lângă cea etnografică, coordonata sociologică, ceea ce considerăm a fi cîștigul calitativ principal al perioadei analizate.

Ca urmare, constatăm în cazul acestei orientări, acordarea unei priorități evidente, în ultimii ani, sectorului meșteșugurilor de prelucrare a materiilor prime naturale (lemn, metale, argilă) și animale (piei, fibre), prin reconstruirea aici, a 12 unități și achiziționarea și transferarea altor 6 monumente, ceea ce a echilibrat, alăt ca problematică, cit și ca densitate a monumentelor, întreaga expoziție în aer liber.

Ca o confirmare a celor de mai sus, din totalul de 40 unități transferate în muzeu, în anii 1968—1973, 23 au fost gospodării meșteșugărești, 4, complexe

Anschließend wollen wir versuchen, die neue Auffassung in der thematischen Ausrichtung und damit im Zusammenhang in der Bautätigkeit des Freilichtmuseums näher zu beleuchten. Ursprünglich als ein rein ethnographisches Museum gedacht, sollten die ausgewählten Denkmale die bäuerliche Industrie und das Bauernhandwerk darstellen. Zu diesem Zweck wurden fast ausschließlich nur Anlagen und Werkstätten angekauft, in denen der technologische Vorgang zur Herstellung der Erzeugnisse stattfand.

Als sich nach der ersten Aufbauetappe der Freilichtausstellung (1963—67) unter den insgesamt 34 Einheiten nur 3 Werkstätten befanden (24 waren bäuerliche Industrieanlagen, 2 komplexe Anlagen, 4 spezialisierte Bauten und 1 Verkehrsmittel), trat die Notwendigkeit klar zu Tage, daß in einem Museum dieses Profils das Phänomen der technischen Schöpfung nicht als technologischer, polytechnischer Vorgang, sondern als ein komplexer Schöpfungsvorgang aufzufassen sei, in dem der Handwerker gleichermaßen Schöpfer und Träger der Zivilisation und Kultur ist. Somit ist es notwendig, den gesamten Komplex seines Lebens und seiner Tätigkeit darzustellen und in der Freilichtausstellung gleichermaßen sämtliche überlieferte Beschäftigungen der Massen für den Erwerb und die Verarbeitung der lebensnotwendigen Güter zu veranschaulichen.

Diese Schlußfolgerung führte dazu, daß in diesem Zeitabschnitt neben den Werkstätten der Handwerker (die aber nun mit dem ganzen Gehöft, das für die Volkskundschaft, die Ortschaft, die Epoche und die spezialisierte Tätigkeit seines Bewohners kennzeichnend war, übertragen wurden) und den bäuerlichen Industrieanlagen den wichtigsten und spezialisierten Beschäftigungen (Ackerbau, Hirtenwesen, Obst- und Weinbau, Fischfang, Bergbau usw.) eine besondere Aufmerksamkeit geschenkt wurde.

Besondere Erwähnung verdienen jene Gewerbe, die sich aus den allgemeinen häuslichen Betätigungen entwickelt haben und unter der allgemeinen Bezeichnung der „häuslichen Textilindustrie“ bekannt sind. Sie verarbeiten mit den früher im ganzen Land oder in den einzelnen Kulturzonen allgemein verbreiteten Gerätschaften Flachs, Hanf, Wolle, Ziegenhaar, Schilfrohr und andere Pflanzenfasern.

Den gleichen Ursprung aber mit der Zeit (nach dem Erscheinen und der Verallgemeinerung der Töpferscheibe und der Warenproduktion) zu spezialisierten Handwerken ausgebildet, die außer der Werkstätte innerhalb des Wohnhauses noch besondere Anlagen haben (der Brennofen, der oft innerhalb des Gehöftes ist), die den Handwerker innerhalb der Dorfgemeinschaft individualisieren, haben die Gewerbe der Töpfer, Böttcher, Wagner, Webblatt- und Flötenmacher u. a., die innerhalb der betreffenden thematischen Gruppen durch komplexe Handwerkerhöfte mit ihrem gesamten Inventar von Werkzeugen und fertigen Erzeugnissen dargestellt werden.

Diese aus wissenschaftlichen Erwägungen von dem Museologenkollektiv aus Sibiu gefaßte Initia-

ocupationale și numai 13, instalații și complexe de industrie populară.

Prin această inițiativă, se obține o rezolvare considerată de noi optimă, a unei probleme de bază, a civilizației tradiționale a poporului nostru, cea a arhitecturii, în general, și a locuinței, în special, privite prin prisma sistemelor tehnice constructive, a stilurilor arhitectonice, a evoluției planimetrice, a tehnicii și stilului decorativ.

Bine structurată tematic de la început, expoziția de bază în aer liber a Muzeului tehnicii populare nu mai putea, și nu ar fi fost cazul, credem, să cuprindă un al cincilea sector tematic, cu această problematică.

Prin soluția adoptată, această problemă își găsește o rezolvare corespunzătoare, singura „dificultate”, fiind aceea a răspîndirii monumentelor în toată expoziția și negrupării lor într-o singură grupă tematică, ceea ce considerăm a nu fi un inconvenient, ci o calitate în plus, care conferă muzeului o mare varietate și atractivitate, rupînd monotonia prezentării, în serie, a unor monumente de același gen.

Referitor la *modul de prezentare* a monumentelor în muzeu, prin lucrări de alegere a amplasamentului și agrementare peisagistică, în afara preocupării consecutive de amenajare a amplasamentului pentru a-l aduce la o configurație identică celei din locul de proveniență, menționăm efortul de reconstrucție funcțională a monumentelor. Amintim, aici, reamplasarea unităților plutitoare pe corpuri mari de vase (morile din Munteni și Lucăcești și podul plutitor din Turnu Roșu) în albia lacului din muzeu, pe canalele create artificial, care sugerează albia rîurilor pe care au funcționat ele odinioară și schimbarea cursului Trinkbachului pe sub mori.

Soluția tehnică adoptată a constat din așezarea bărcilor pe un eșafodaj metalic proiectat și realizat la dimensiunile acestora, sprijinit la rîndul său, pe mai mulți piloți adînciți la 9 m în albia lacului.

Complementare amenajărilor de teren, lucrările peisagistice, de adaptare a întregului cadru natural și ambianță de vegetație au evoluat progresiv, ajungînd pînă la schimbarea pe întinse suprafețe a speciei arborilor, în funcție de tematica grupului de exponate și specificul mediului de proveniență al acestora (cazul înlocuirii foioaselor cu conifere, în sectorul stînilor aduse din zona alpină). Pentru decorarea interioarelor, a grădinițelor de flori și grădinilor de legume ale gospodăriilor, s-a amenajat o seră în care se cultivă plantele necesare culturilor destinate acestor spații.

În concluzie, privită sub unghiul problematicei și a multiplelor preocupări legate de continuarea organizării expoziției în aer liber, activitatea desfășurată în ultimii ani apare aproape dublată din punctul de vedere al eforturilor depuse și a rezultatelor obținute.

tive hat, obwohl angefochten, dem Museum der bäuerlichen Technik neben der ethnographischen eine zweite Koordinate, die soziologische Koordinate gegeben, was unserer Meinung nach den wertvollsten qualitativen Gewinn der besprochenen Zeitspanne darstellt.

Als Folge dieser neuen Ausrichtung wurde in den letzten Jahren der Abteilung für Handwerke zur Verarbeitung natürlicher Rohstoffe (Holz, Metall, Ton) sowie tierischer Rohstoffe (Fell, Leder, Wolle) eine vorrangige Bedeutung eingeräumt. So wurden hier 12 neue Einheiten errichtet und weitere 6 angekauft und abgetragen, was sowohl in bezug auf die Problematik als auch was die gleichmäßigere Verteilung der Exponate in der Freilichtausstellung anlangt ein besseres Gleichgewicht bedeutet.

Als Bestätigung dieser Ausführungen erwähnen wir, daß von den 40 während 1968—1973 in das Museum überführten Einheiten 23 Handwerkerhöfte sind, 4 für verschiedene traditionelle Beschäftigungen typische Anwesen und nur 13 Anlagen und Komplexe der bäuerlichen Industrie.

Diese neue Auffassung ermöglicht gleichzeitig eine unseres Erachtens bestmögliche Lösung für die Darstellung einer grundlegenden Frage der überlieferten Zivilisation unseres Volkes, und zwar der Architektur im allgemeinen und der Wohnung im besonderen, durch das Prisma der technischen Bausysteme, der Baustile, der Entwicklung der Planimetrie, der Technik und des Stils der Verzierungen gesehen.

Von Anfang an thematisch gut gegliedert, hatte die Freilichtausstellung des Museums der bäuerlichen Technik nicht noch eine der Architektur und den Bauverfahren gewidmete Themengruppe umfassen können — was unserer Meinung nach auch nicht angebracht gewesen wäre.

Die oben erörterte neue Auffassung ermöglicht es jedoch, diese Frage entsprechend zu lösen. Die einzige „Schwierigkeit“ wäre nur die Tatsache, daß diese Exponate in den 4 Themengruppen verteilt und nicht in einer einzigen Themengruppe vereint sind, was aber unserer Meinung nach eher ein Vorteil ist, da die Vielfalt der einzelnen Abteilungen durch eine architektonische Mannigfaltigkeit ergänzt wird.

Was nun die Aufstellung der Denkmale im Museum anlangt, so wurde weiterhin darauf geachtet, durch die Wahl des Standortes und die Umgestaltung der Landschaft die Einheiten möglichst getreu ihrer ursprünglichen Umgebung aufzubauen, wobei noch unser Bemühen eines funktionsentsprechenden Aufbaus hinzukam.

Im Zusammenhang mit den Arbeiten im Museums-gelände sind auch die Arbeiten zur landschaftlichen Umgestaltung, zur Schaffung des entsprechenden Rahmens mit der betreffenden Vegetation vorangeschritten, wobei es sogar dazu kam, auf ausgedehnten Flächen die Baumarten auszuwechseln, um sie der Thematik der betreffenden Ausstellungsgruppe und dem Herkunftsort der Exponate anzupassen (z. B. in der Abteilung der Sennhütten wurden Laubbäume durch Tannen ersetzt). Um die Blumengärten und die Gemüsebeete der Höfte

În ceea ce privește viitoarea *expoziție de bază pavilionară*, problemele principale soluționate, în afara continuării achizițiilor de materiale etnografice, au constat în întocmirea temei de proiectare pentru construcția pavilionului și culegerea materialului documentar, pe teren, în vederea redactării tematicii detaliate a expoziției.

Concomitent cu întocmirea schiței pentru proiectul viitorului pavilion, a fost lansată ideea construirii în imediata vecinătate a acestuia, tot pe teritoriul muzeului, a unui pavilion al UCCOM, administrat de UJCM, care să prezinte creația meșteșugărească artizanală contemporană, inspirată direct de la sursa originală a creației tradiționale și dirijată de cei mai competenți și experimentați specialiști din cadrul UCCOM și al Muzeului etnografic.

Ideea de-a oferi în chiar incinta Muzeului tehnicii și meșteșugurilor populare, publicului vizitator ca și specialiștilor, posibilitatea cunoașterii celor mai valoroase tradiții meșteșugărești și artistice, și continuarea acestora, într-o dinamică nouă, modernă, a creației contemporane, credem a fi binevenită, iar soluția concepută pentru acesta, inedită deocamdată, poate da o rezolvare optimă tuturor problemelor pe care le ridică o astfel de chestiune.

Asupra tuturor acestor probleme aparținând organizării expozițiilor muzeale permanente, o succintă expunere pentru vizitatori o realizează expoziția proiectului, organizată la parterul cabanei nr. 1, ținută la zi prin materialele cartografice, grafice, fotografice și prin imaginea tridimensională, la scară redusă, oferită de o machetă a muzeului.

Prezentarea tot aici a unei hărți a muzeelor etnografice cu expunere în aer liber din România permite ilustrarea preocupărilor și realizărilor actuale pe acest front al activității muzeografice privind conservarea patrimoniului culturii populare tradiționale, din întreaga țară. Acesteia urmează să i se alăture în curînd harta muzeelor etnografice în aer liber din întreaga Europă, care va permite, o raportare la scară continentală a rețelei naționale.

La capitolul *valorificării patrimoniului prin organizarea sau participarea la expoziții temporare*, se cuvine să amintim participarea la mai multe expoziții și acțiuni în țară și străinătate, cum ar fi: expoziția de icoane pictate pe sticlă (R. D. G.), expoziția de artă populară românească (R. F. Germania), în schimbul căreia a fost itinerată în țara noastră expoziția de artă populară renană, sau expoziția de artă populară din România organizată la Muzeul din Basel (Elveția).

mit entsprechendem Pflanzgut zu versorgen, wurde ein Gewächshaus errichtet.

Betrachtet man die Tätigkeit der letzten Jahre unter diesem komplexen Gesichtswinkel der Problematik und der vielfältigen, mit der weiteren Einrichtung der Freilichtausstellung verbundenen Anliegen, so erscheint sie beinahe verdoppelt, wenn man die Bemühungen und die erzielten Ergebnisse in Betracht zieht.

Was nun die künftige Pavillonausstellung anlangt, so wurde weiterhin dafür ethnographisches Material angekauft, vor allem aber die thematische Skizze für den Entwurf des künftigen Hauptgebäudes und Unterlagenmaterial für die Ausarbeitung einer bis ins einzelne gehenden Ausstellungsthematik zusammengetragen.

Über all diese Fragen im Zusammenhang mit der Einrichtung der ständigen musealen Ausstellungen wird der Besucher durch die im Untergeschoß des Gebäudes Nr. 1 veranstaltete Ausstellung unterrichtet.

Daneben veranschaulicht eine Karte mit den ethnographischen Freilichtmuseen Rumäniens die Bestrebungen und Erfolge, die auf diesem Gebiet der museologischen Tätigkeit zur Erhaltung der überlieferten Werte der Volkskultur im ganzen Lande erzielt wurden. In Kürze soll noch eine Karte mit den ethnographischen Freilichtmuseen von ganz Europa hinzukommen, die es ermöglichen wird, das nationale Netz der Freilichtmuseen mit dem kontinentalen Entwicklungsstand zu vergleichen.

Was nun die Verwertung der Sammlungen durch Veranstaltung oder Teilnahme an Ausstellungen anlangt, so wäre die Mitarbeit an mehreren Ausstellungen und Aktionen im In- und Ausland zu erwähnen wie: die Hinterglasikonenausstellung (DDR), die rumänische Volkskunstausstellung (BR Deutschland), für die im Austausch in unserem Land eine Ausstellung rheinischer Volkskunst gezeigt wurde, wie auch die Ausstellung rumänischer Volkskunst, die für Basel (Schweiz) vorbereitet wurde.

Ein Hauptanliegen der wissenschaftlichen Forschungstätigkeit in dieser Zeitspanne war eine möglichst genaue Erforschung der Erscheinungen der Volkskultur im Gelände und die unaufhörliche Bereicherung des schriftlichen, graphischen und photographischen Unterlagenmaterials für das Museumsarchiv.

Hervorzuheben wäre die Initiative, dokumentarischwissenschaftliche ethnographische Filme über besonders interessante Erscheinungen zu drehen, die heute anachronistisch geworden sind und deren Vorhandensein daher in den kommenden Jahren durch die moderne Industriezivilisation in Frage gestellt ist (wie die überlieferte Töpferkunst, der Betrieb bäuerlicher Industrieanlagen: Mühlen, Walken, Rauf- und Rumpeltrommeln usw., die traditionellen Formen des Hirtenwesens und die Verfahren zur Verarbeitung von Milchprodukten in den Sennhütten usw.).

All diese Filme wurden in Zusammenarbeit mit den Fachleuten des Institutes für Wissenschaftliche Filme aus Göttingen (BR Deutschland) hergestellt.

În ceea ce privește *activitatea de cercetare științifică*, preocuparea majoră în tot acest timp a fost aceea de cercetare cât mai amănunțită pe teren a fenomenelor culturii populare și îmbogățire neconținută a fondului documentar, scriptic, grafic și fotografic.

Un element inedit îl constituie inițiativa realizării unor filme etnografice cu caracter științific-documentar despre fenomenele de interes excepțional, a căror prezență anacronică este puternic amenințată în următorii ani de civilizația industrială modernă (olăritul tradițional, funcționarea unor instalații de industrie populară: mori, pive, dîrste etc., păstoritul în forme tradiționale și procesele de prelucrare a lactatelor la stîină etc.)

Toate aceste filme au fost realizate în colaborare cu specialiștii Institutului pentru film științific din Göttingen (R. F. Germania).

Acțiunea se cere continuată prin filmarea dinamicii tuturor fenomenelor a căror ilustrare în muzeu ne-o propunem prin prezentarea unor monumente și a inventarului tehnic și gospodăresc aferent. Întocmirea acestei arhive „vii” cu subiecte din domeniul tehnicilor de lucru, de creație și utilizare a mijloacelor de muncă și de uz, este complementară constituirii aparatului documentar clasic, ambelor revenindu-le sarcina de a pune în valoare, de a explicita valoarea patrimoniului muzeal constituit, generațiilor viitoare, acestea neavînd posibilitatea cunoașterii, în forme originale și în acțiune, a tuturor activităților concrete de realizare a produselor necesare traiului.

În afara acestor filme, au fost realizate și alte pelicule documentare, în muzeu, fie despre activitățile de reconstrucție a monumentelor transferate, fie de popularizare a geniului tehnic și constructiv al poporului nostru, încorporat în uneltele, produsele și instalațiile prezentate aici, aceste ultime pelicule, fiind realizate în colaborare cu „Studioul Animafilm” București sau Studioul de Televiziune.

În problema *documentației tehnico-științifice* a noilor unități, în perioada 1968—73 a fost continuată activitatea pentru completarea arhivei de relevee, schițe și fotografii a Muzeului tehnicii populare cu materiale inedite provenind de la toate monumentele achiziționate în această perioadă.

Din necesitatea de a devansa cu partea documentară activitatea de transferare în muzeu a obiectivelor achiziționate, în anii 1971—1973, Muzeul tehnicii populare a colaborat cu Institutul de arhitectură „Ion Mincu” din București și cu Școala tehnică de arhitectură din Sibiu, care au relevat monumentele depistate în mai multe zone din țară.

Mai mult decît atît, la cererea expresă a muzeului nostru, studenții institutelor din București au relevat instalațiile de industrie țărănească de la Topleț, Rudăria și complexul de la Gura Riului, cele mai valoroase grupări sau complexe de industrii țărănești din țară, pentru care există opinii unanime de conservare neîntîrziată ca rezervații etnografice in situ.

Diese Initiative soll auch in Zukunft fortgesetzt werden; die Dynamik aller Erscheinungen, die im Museum durch technische Anlagen und Geräte sowie das dazugehörige Inventar veranschaulicht werden, soll auf Filmstreifen festgehalten werden. Dieses „lebendige“ wissenschaftliche Archiv, mit Themen aus dem überaus umfangreichen Gebiet der Arbeitsverfahren, der Erschaffung und Verwendung der Arbeitsmittel und Gebrauchsgegenstände stellt eine wertvolle Ergänzung des klassischen wissenschaftlichen Archivs dar. Beiden fällt die Aufgabe zu, den Wert der vorhandenen musealen Sammlungen künftigen Generationen zu erläutern, die keine Möglichkeit mehr haben, die Verwendung dieser Stücke im Arbeitsvorgang zur Verwirklichung lebensnotwendiger Erzeugnisse kennenzulernen.

Außer den oben genannten Filmen wurden im Museum noch weitere Dokumentarstreifen verwirklicht, sei es, um den Aufbau einer Einheit festzuhalten, sei es, um die technische Erfindungsgabe unseres Volkes, die in den hier vorhandenen Werkzeugen, Erzeugnissen und technischen Anlagen ihren Ausdruck findet, bekanntzumachen. Letztere wurden in Zusammenarbeit mit „Animafilm“ und der Fernsehgesellschaft aus Bukarest hergestellt.

Was die technischen und wissenschaftlichen Unterlagen für jedes erworbene Denkmal betrifft, so wurde auch in der Zeitspanne 1968—1973 das Archiv für Pläne, Skizzen und Fotos des Museums der bäuerlichen Technik durch neue Dokumente bereichert, die sich auf alle in diesem Zeitabschnitt erworbenen Denkmale beziehen.

Um die notwendige technische Dokumentation für den Aufbau der 1971—73 erworbenen Einheiten möglichst rasch fertigzustellen, hat das Museum der bäuerlichen Technik in dieser Zeit mit dem Institut für Architektur „Ion Mincu“ aus Bukarest und der technischen Architekturschule aus Sibiu zusammengearbeitet, die von den in verschiedenen Landesteilen ausfindig gemachten Denkmalen Pläne anfertigten.

Noch mehr, auf ausdrückliches Verlangen unseres Museums haben die Studenten des Bukarester Institutes für Architektur auch von den bäuerlichen Industrieanlagen aus Topleț, Rudăria und dem Komplex bäuerlicher Industrieanlagen aus Gura Riului Pläne gezeichnet. Es sind dies die wertvollsten Gruppen oder Komplexe bäuerlicher Industrieanlagen unseres Landes, die — der einmütigen Ansicht der Fachleute entsprechend — unverzüglich in situ als ethnographische Reservate zu konservieren sind.

Die Forschungsergebnisse der wissenschaftlichen und technischen Fachkräfte des Museums der bäuer-

Valorificarea tuturor acestor rezultate ale cercetărilor colectivelor, de specialitate și tehnic, ale Muzeului tehnicii populare s-a făcut prin editarea celui de al doilea volum al publicației „Cibinium” (1967—1968)⁴, și a recentului volum pentru anii 1969—1973, prin cataloage și tematici ale expozițiilor din țară și străinătate⁵ precum și studii și comunicări prezentate la sesiunile științifice de comunicări ale muzeelor⁶, la cele organizate de muzeul nostru⁷ sau de alte muzee din țară⁸, în sfârșit, la simpozioane internaționale.

⁴ *Ibidem*, *Cibinium 1967—1968*, Sibiu, 1968.

⁵ Cornel Irimie, *Arta populară românească*, text-catalog pentru expoziția din Basel—Elveția. Cornel Irimie, M. Necula, *Arta creștăturilor în lemn la români*, text-catalog pentru expoziția de la Stuttgart, R.F.G.

⁶ Cornel Irimie, *Problema conservării în situ în raport cu conservarea în muzee a monumentelor de cultură materială*, Comunicare prezentată la a IV-a Sesiune de Comunicări Științifice a Muzeelor (S.G.S.M.), București, 1968. Corneliu Bucur, *Coordonatele istorice ale științei etnografice*, m.s., S.G.S.M. IV, București, 1968. Hedwiga Rușdea, *Considerații cu privire la tipologia și răspândirea geografică a morilor de vânt din Dobrogea*, m.s., S.G.S.M. V, București, 1969. Corneliu Bucur, *Din problematica selecționării unei instalații țărănești pentru Muzeul tehnicii populare din Dumbrava Sibiului*, m.s., S.G.S.M. V, București, 1969. Laura Sîrbu, *Observații asupra mentalității tehnice și profesionale în satul Ohaba—Sibișel (Haleg)*, m.s., S.G.S.M., V, București, 1969. Cornel Irimie, *Muzeul național al tehnicii populare, o nouă realizare a orînduirii noastre socialiste*, m.s., S.G.S.M., VI, București, 1970. Cornel Irimie, *Contribuții ergologice la problema caracterizării etnografice a unui popor, cîl și la demonstrarea unității și continuității istorice-culturale. Rolul muzeelor de etnografie (etnologie) și istorie-arheologie în acest domeniu*, m.s., S.G.S.M., IV, București, 1970. Cornel Neagu, *Conservarea „în situ” a monumentelor de tehnică populară*, m.s., S.G.S.M. VI, București, 1970. Chirion Scutea, *Conservarea lemnului în Muzeul tehnicii populare din Dumbrava Sibiului*, m.s., S.G.S.M., VI, București, 1970. Constantin Popa, *Tehnici și unelte agricole din Mîrginimea Sibiului* m.s., S.G.S.M., VI, București, 1970.

⁷ Cornel Irimie, *Concepția tematică și planul de organizare al Muzeului tehnicii populare*, m.s., Comunicare prezentată la Sesiunea de comunicări a Sfatului științific al Muzeului tehnicii populare (S.G.S.S.M. T.P.) Sibiu, 1971. Hedwiga Rușdea, C. Popa, E. Roman, *Tehnici, metode și mijloace pentru prelucrarea produselor animale și vegetale în scop alimentar*, m.s., S.G.S.S. M. T.P. Sibiu, 1971. Corneliu Bucur, St. Palada, M. Sofronie, *Prezentarea meșteșugurilor și industriilor de obținere și prelucrare a materiilor prime naturale*, m.s., S.G.S.S.M. T.P. Sibiu, 1971. Raymonde Wiener, *Tehnici, metode și mijloace pentru prelucrarea unor produse de natură animală pentru îmbrăcăminte și produse de uz casnic*, m.s., S.G.S.S. M. T.P., Sibiu, 1971. Mihai Sofronie, *Prezentarea mijloacelor și tehnicilor de transport și de comunicații tradiționale în Muzeul tehnicii populare*, m.s., S.G.S.S. M.T.P., Sibiu, 1971. Cornel Neagu Gh. Scutea, V. Calotă, V. Vlađu, *Probleme de ordin muzeologic privind transferarea unui monument de cultură populară în Muzeul tehnicii populare din Dumbrava Sibiului*, m.s., S.G.S.S. M.T.P., Sibiu, 1971. Cornel Irimie, C. Neagu, *Cîteva considerații teoretice și practice cu privire la conservare „în situ”, a monumentelor de tehnică populară tradițională*, m.s., S.G.S.S. M.T.P., Sibiu, 1971.

⁸ Cornel Irimie, *Zonele etnografice*, m.s., Comunicare prezentată la Sesiunea de comunicări organizată de muzeul

lichen Technik werden in verschiedenen wissenschaftlichen Arbeiten verwertet: in den Auflagen der „Cibinium“-Veröffentlichung (im 2ten Band 1967—68 wie auch im neuesten Band für die Jahre 1969—73)⁴, in Katalogen und Thematiken für Ausstellungen im In- und Ausland⁵, in Studienbeiträgen und Mitteilungen, die auf der Wissenschaftlichen Tagung der Museen in Bukarest⁶ vorgelegt wurden oder bei den verschiedenen Symposien, die von unserem Museum⁷ oder anderen Museen des Landes⁸ veranstaltet werden, und schließlich auch auf in-

⁴ *Ebenda*, *Cibinium 1967—1968*, Sibiu, 1968.

⁵ Cornel Irimie, *Arta populară românească*—einführender Text für den Katalog der rumänischen Volkskunstausstellung in Basel—Schweiz. Cornel Irimie, Necula M., *Arta creștăturilor în lemn la români*—einführender Text und Katalog für die Ausstellung „Rumänische Holzschnitzkunst“ in Stuttgart, B R Deutschland.

⁶ Cornel Irimie, *Problema conservării în situ în raport cu conservarea în muzee a monumentelor de cultură materială*, Mitteilung vorgelegt auf der 4. wissenschaftlichen Tagung der Museen (S.G.S.M.), Bukarest 1968. Corneliu Bucur, *Coordonatele istorice ale științei etnografice*, Ms. S.G.S.M. IV, Bukarest 1968. Hedwiga Rușdea, *Considerații cu privire la tipologia și răspândirea geografică a morilor de vînt din Dobrogea* Ms. (S.G.S.M.) V, Bukarest, 1969. Corneliu Bucur, *Din problematica selecționării unei instalații țărănești pentru Muzeul tehnicii populare din Dumbrava Sibiului*, Ms. S.G.S.M. V, Bukarest 1969. Laura Sîrbu, *Observații asupra mentalității tehnice și profesionale în satul Ohaba—Sibișel (Haleg)*, Ms. S.G.S.M. V, Bukarest, 1969. Cornel Irimie, *Muzeul național al tehnicii populare, o nouă realizare a orînduirii noastre socialiste*, Ms. S.G.S.M. VI, Bukarest, 1970. Cornel Irimie, *Contribuții ergologice la problema caracterizării etnografice a unui popor, cîl și la demonstrarea unității și continuității istorico-culturale. Rolul muzeelor de etnografie (etnologie) și istorie-arheologie în acest domeniu*, Ms. S.G.S.M., VI, Bukarest 1970. Cornel Neagu, *Conservarea „în situ” a monumentelor de tehnică populară*, Ms. S.G.S.M. VI, Bukarest, 1970. Chirion Scutea, *Conservarea lemnului în Muzeul tehnicii populare din Dumbrava Sibiului*, Ms., S.G.S.M., VI, Bukarest, 1970. Constantin Popa, *Tehnici și unelte agricole din Mîrginimea Sibiului*, Ms., S.G.S.M. VI, Bukarest, 1970.

⁷ Cornel Irimie, *Concepția tematică și planul de organizare al Muzeului tehnicii populare*, Ms., Mitteilung vorgelegt auf der Tagung des wissenschaftlichen Rates des Museums der bäuerlichen Technik, Sibiu, 1971. Hedwig Rușdea, C. Popa, E. Roman, *Tehnici, metode și mijloace pentru prelucrarea produselor animale și vegetale în scop alimentar*, Ms., Mitteilung vorgelegt auf der Tagung des wissenschaftlichen Rates des Museums der bäuerlichen Technik, Sibiu, 1971. Corneliu Bucur, St. Palada, M. Sofronie, *Prezentarea meșteșugurilor și industriilor de obținere și prelucrare a materiilor prime naturale*, Ms., Mitteilung vorgelegt auf der Tagung des wissenschaftlichen Rates des Museums der bäuerlichen Technik, Sibiu, 1971. Raymonde Wiener, *Tehnici, metode și mijloace pentru prelucrarea unor produse de natură animală pentru îmbrăcăminte și produse de uz casnic*, Ms., Mitteilung vorgelegt auf der Tagung des wissenschaftlichen Rates des Museums der bäuerlichen Technik, Sibiu 1971. Mihai Sofronie, *Prezentarea mijloacelor și tehnicilor de transport și de comunicații tradiționale în Muzeul tehnicii populare*, Ms., Mitteilung vorgelegt auf der Tagung des wissenschaftlichen Rates des Museums der bäuerlichen Technik, Sibiu, 1971. Cornel Neagu Gh. Scutea, V. Calotă, V. Vlađu, *Probleme de ordin muzeologic privind transferarea unui monument de cultură populară în Muzeul tehnicii populare din Dumbrava Sibiului*, Ms., Mitteilung vorgelegt auf der Tagung des wissenschaftlichen Rates des Museums der bäuerlichen Technik, Sibiu, 1971. Cornel Irimie, C. Neagu, *Cîteva considerații teoretice și practice cu privire la conservare „în situ” a monumentelor de tehnică populară tradițională*, Ms., Mitteilung vorgelegt auf der Tagung des wissenschaftlichen Rates des Museums der bäuerlichen Technik, Sibiu, 1971.

⁸ Cornel Irimie, *Zonele etnografice*, Ms., Mitteilung, vorgelegt auf der wissenschaftlichen Tagung, die vom Museum

organizate în afara hotarelor țării, de foruri științifice internaționale.⁹

Principalele preocupări pe linia *activității cultural-educative de masă*, s-au desfășurat și în această perioadă în cadrul celor două expoziții de bază, cea pavilionară de artă populară (găzduită de palatul baroc din oraș pînă la construirea viitorului pavilion în Dumbrava Sibiului) și cea în aer liber.

Deschisă numai cinci-șase luni pe an și situată la 8 km distanță de oraș, singurul mijloc de acces direct fiind tramvaiul care circulă la Rășinari, expoziția din Dumbrava Sibiului a înregistrat cu toate acestea, an de an, un număr crescînd de vizitatori, dovadă elocventă a interesului și aprecierii crescînde de care se bucură aceasta, pe măsura cunoașterii și a unei popularizări tot mai eficiente,

din Focșani, 1971. Cornel Irimie, *Muzeul factor de educație*, m.s., Comunicare prezentată la Sesiunea de comunicări organizată de Muzeul din Oradea, 1971. Cornel Irimie, „*Pedagogie muzeală*”, m.s., Comunicare prezentată la Sesiunea de comunicări organizată de Muzeul din Cristurul Secuiesc, 1971. Cornel Irimie, C. Bucur, *Din problematica actuală a muzeelor etnografice în aer liber din România*, Comunicare pregătită pentru a VII sesiune științifică a Muzeelor, București, 1971. Hedwiga Rușdea, *Problematica muzeelor sătești*, Comunicare prezentată la Simpozionul de aniversare a 50 de ani de la înființarea Muzeului etnografic al Transilvaniei Cluj, 1972. Corneliu Bucur, *Știința etnografiei și muzeele etnografice. Cu privire la pregătirea de specialitate a cadrelor din muzeele etnografice din România*, m.s., Comunicare prezentată la Simpozionul de aniversare a 50 de ani de la înființarea Muzeului etnografic al Transilvaniei, Cluj, 1972. Corneliu Bucur, *Problematica actuală a Muzeului tehnicii populare, Muzeu cu profil tematic special, de reprezentare națională* m.s., Comunicare prezentată la Simpozionul de aniversare a 50 de ani de la înființarea Muzeului etnografic al Transilvaniei, Cluj, 1972. Corneliu Bucur, *Tradiții, realizări și perspective în muzeografia etnografică românească*, m.s., Comunicare prezentată la Sesiunea de comunicări organizată de Muzeul Țării Crișurilor din Oradea, 1972. Corneliu Bucur, *Pe marginea preocupărilor actuale de constituire și îmbogățire a colecțiilor etnografice ale muzeului de reprezentare zonală sau locală* m.s., Comunicare prezentată la Sesiunea organizată de Muzeul din Caransebeș, 1972. Cornel Irimie, *Locul, importanța și specificul monumentelor de tehnică populară în cadrul patrimoniului cultural național cu profil tematic; categorii de monumente și valoarea lor, în Muzeul din Dumbrava Sibiului*, Comunicare prezentată la sesiunea de comunicări organizată de D.M.I.A., București, 1973. Corneliu Bucur, *Schiță la monografia localităților bănățene din care provin monumentele de industrie și meșteșuguri populare prezentate în Muzeul tehnicii populare din Dumbrava Sibiului*, m.s., Comunicare prezentată la Sesiunea de comunicări organizată de Muzeul Banatului, Timișoara, 1973. Corneliu Bucur, *Conservarea monumentelor de tehnică populară o problemă de cea mai stringentă actualitate*, m.s., Comunicare prezentată la Sesiunea de comunicări organizată de D.M.I.A. București, 1973.

⁹ Cornel Irimie, *Floating mills on boats in Romania*, *mills*, Comunicare prezentată la al II-lea Simpozion de Molinologie, Danemarca, 1969. Cornel Irimie, C. Bucur, *Typology, distribution and frequency of Watermills in Romania in the first half of the twentieth century*. Idem, Danemarca, 1969. Hedwiga Rușdea *Windmills in Dobrogea, Romania, Distribution and typology*. Idem Danemarca, 1969. Cornel Irimie, C. Bucur, *Cu privire la cultura materială tradițională a poporului român*. Text pentru institutul pentru filmul științific din Göttingen, R.F.G.

ternationalen Symposien, die außerhalb unserer Landesgrenzen von einem internationalen wissenschaftlichen Forum organisiert wurden⁹.)

Was nun die Tätigkeit unseres Museums zur kulturellen Erziehung der Massen anlangt, so hat sich diese auch in der Zeitspanne 1968—1972 vor allem in den beiden ständigen Ausstellungen des Museums entfaltet, in der Volkskunstaussstellung, die bis zum Bau des künftigen Hauptpavillons in der Dumbrava Sibiului im Gebäude des Brukenthalmuseums im Stadtzentrum gezeigt wird, sowie in der Freilichtausstellung.

In einer Entfernung von 8 km von der Stadt gelegen, ist die Freilichtausstellung nur 5—6 Monate im Jahr geöffnet und hat als direkte Zufahrtsmöglichkeit nur die Straßenbahn nach Rășinari. Trotzdem hat das Museum in der Dumbrava Sibiului jährlich ein Ansteigen der Besucheranzahl zu verzeichnen, ein sprechender Beweis für die Würdigung

in Focșani organisiert wurde, 1971. Cornel Irimie, *Muzeul factor de educație*, Ms., Mitteilung, vorgelegt auf der wissenschaftlichen Tagung des Museums aus Oradea, 1971. Cornel Irimie, *Pedagogie muzeală*, Ms., Mitteilung, vorgelegt auf der wissenschaftlichen Tagung des Museums aus Cristurul Secuiesc, 1971. Irimie Cornel, C. Bucur, *Din problematica actuală a muzeelor etnografice în aer liber din România*, Mitteilung, die für die VII. wissenschaftliche Tagung der Museen vorbereitet wurde, Bukarest 1971. Hedwig Rușdea, *Problematica muzeelor sătești*, Mitteilung, vorgelegt auf dem Symposium anlässlich der 50. Jahresfeier der Gründung des Volkskundemuseums Transsilvaniens, Cluj, 1972. Corneliu Bucur, *Știința etnografiei și muzeele etnografice. Cu privire la pregătirea de specialitate a cadrelor din muzeele etnografice din România*, Mitteilung vorgelegt auf dem Symposium anlässlich der 50. Jahresfeier der Gründung des Volkskundemuseums Transsilvaniens, Cluj, 1972. Corneliu Bucur, *Problematica actuală a Muzeului tehnicii populare, muzeu cu profil tematic special, de reprezentare națională*, Mitteilung, vorgelegt auf dem Symposium anlässlich der 50. Jahresfeier der Gründung des Volkskundemuseums, Transsilvaniens, Cluj, 1972. Corneliu Bucur, *Tradiții realizări și perspective în muzeografia etnografică românească* Mitteilung, vorgelegt auf der wissenschaftlichen Tagung des Museums „Muzeul Țării Crișurilor“ Oradea, 1972. Corneliu Bucur, *Pe marginea preocupărilor actuale de constituire și îmbogățire a colecțiilor etnografice ale muzeului de reprezentare zonală sau locală*, Mitteilung, vorgelegt auf der Tagung des Museums aus Caransebeș, 1972. Cornel Irimie, *Locul, importanța și specificul monumentelor de tehnică populară în cadrul patrimoniului cultural național, profil tematic, categorii de monumente și valoarea lor, în Muzeul din Dumbrava Sibiului*, Mitteilung, vorgelegt auf der wissenschaftlichen Tagung der Direktion für Denkmalschutz (D.M.I.A.) Bukarest 1973. Corneliu Bucur, *Schiță la monografia localităților bănățene din care provin monumentele de industrie și meșteșuguri populare prezentate în Muzeul tehnicii populare din Dumbrava Sibiului*, Mitteilung, vorgelegt auf der wissenschaftlichen Tagung des Banater Museums, Timișoara, 1973. Corneliu Bucur, *Conservarea monumentelor de tehnică populară o problemă de cea mai stringentă actualitate*, Mitteilung, vorgelegt auf der wissenschaftlichen Tagung der Direktion für Denkmalschutz (D.M.I.A.), Bukarest, 1973.

⁹ Cornel Irimie, *Floating mills on boats in Romania*, Mitteilung, vorgelegt auf dem II. Molinologen-Symposium, Dänemark, 1969. Irimie Cornel, Bucur C., *Typology, distribution and frequency of watermills in Romania in the first half of the twentieth century*, Mitteilung, vorgelegt auf dem II. Molinologen-Symposium, Dänemark, 1969. Hedwig Rușdea, *Windmills in Dobrogea, Romania. Distribution and typology*, Mitteilung, vorgelegt auf dem II. Molinologen-Symposium, Dänemark, 1969. Cornel Irimie, C. Bucur, *Cu privire la cultura materială tradițională a poporului român*. Text für das Institut für wissenschaftliche Filme in Göttingen B. R. Deutschland.

atit de către specialiști din cele mai diferite domenii, cât și de către publicul larg.

Impresiile culese din cartea de onoare a expoziției sînt convingătoare în acest sens.

„Muzeul din Dumbrava Sibiului — declară prof. univ. dr. R. Hill, Președintele Asociației Internaționale de Sociologie, S. U. A. — este ... unul dintre cele mai reușite proiecte care ilustrează diverse discipline în dezvoltarea de-a lungul timpurilor trecute pînă în prezent și care prezintă în același timp o imagine a identității culturale a poporului român. Sîntem foarte impresionați și mișcați de perspectivele Dvs, și sperăm să revenim în 1975 pentru a revedea minunatele realizări din locurile vizitate“.

Vizitînd muzeul, Dr. Herman Behrens, directorul Muzeului din Halle (Saale), R. D. G., nota în 1971:

„Am studiat cu mult interes Muzeul în aer liber. Este o instituție de mare importanță nu numai pentru știința etnografiei, ci și pentru instruirea poporului. După terminarea definitivă, va fi una din cele mai importante conservații a creației populare din România“.

La rîndul său, prof. Jean Cuisinier, director al Muzeului Național de Arte și Tradiții Populare din Paris și Președinte al Societății de etnologie și sociologie a Franței declara, „... Toată admirația mea pentru opera de salvagardare, cercetare și punere în valoare întîlnită aici. Este un model pentru conservarea culturii populare“ (28 mai 1971).

Pentru numărul relativ modest de vizitatori (anual pînă la 30.000), există o explicație obiectivă constînd din desfășurarea în tot acest timp a unor lucrări de investiții și amenajări ce au afectat funcționarea în cele mai bune condițiuni a expoziției (terminarea centurii alei principale — 1968, introducerea iluminatului electric prin conducta subterană — 1971, introducerea conductelor subterane de apă potabilă și a celor pentru stingerea incendiului — 1972, amenajarea lacului cu o scenă pe apă, un amfiteatru în aer liber și un debarcader cu bărci pentru plimbările de agrement etc.)

Cu toate acestea, urmînd indicațiile forului superior de diversificare a activităților instructiv-educative pentru publicul larg și de a realiza o cît mai mare eficiență a acestora, au fost inițiate numeroase activități în cadrul expoziției din Dumbrava, printre care amintim spectacolele folclorice pe estrada de pe lac, activitățile meșteșugărești demonstrative în cîteva din exponatele muzeale, cu concursul unor renumiți meșteri creatori din centre specializate, tradiționale și din rețeaua UCCOM, (olari, țesătoare, curelari), vînzarea produselor executate în aceste condiții, cît și a unor produse autentice de artă populară achi-

und das wachsende Interesse, das diesem Museum sowohl von Fachleuten der verschiedensten Gebiete als auch vom breiten Publikum entgegengebracht wird.

Dafür zeugt auch das Buch, in das die Besucher ihre Eindrücke eintragen, aus dem wir einige Beispiele anführen wollen.

So erklärt Hochschulprof. Dr. R. Hill, Vorsitzender der Internationalen Gesellschaft für Soziologie aus der USA: „Das Museum in der Dumbrava Sibiului ist... eines der gelungensten Projekte, das die Entwicklung der verschiedenen Disziplinen von vergangenen Zeiten bis zur Gegenwart veranschaulicht und ein Bild der kulturellen Identität des rumänischen Volkes bietet. Wir sind von Ihren Perspektiven beeindruckt und bewegt und hoffen, 1975 wiederzukehren, um die außerordentlichen Verwirklichungen, die wir bei unserem Besuch bewundern konnten, wiederzusehen“.

Dr. Hermann Behrens, der Direktor des Museums aus Halle (Saale — DDR) äußerte sich anlässlich seines Besuches im Jahre 1971 wie folgt: „Ich habe das Freilichtmuseum mit viel Interesse besichtigt. Es ist eine Institution, die nicht nur für die ethnographische Wissenschaft sondern auch für die Volksbildung von großer Bedeutung ist. Nach ihrer endgültigen Fertigstellung wird es eines der wichtigsten Reservate der Volkskultur aus Rumänien sein“.

Prof. Jean Cuisinier, der Direktor des Nationalmuseums für Kunst und Volkstraditionen aus Paris, Vorsitzender der Gesellschaft für Ethnologie und Soziologie aus Frankreich, erklärte seinerseits: „... Meine ganze Bewunderung für die hier geleistete Arbeit zur Rettung, Erforschung und Verwertung. Es ist ein Vorbild für die Erhaltung der Volkskultur“. (28. Mai 1971).

Für die verhältnismäßig bescheidene jährliche Besucheranzahl (bis 30.000 Personen) kann als objektive Erklärung angeführt werden, daß während dieser ganzen Zeit Investarbeiten zur Anlage dieses Museums im Gang waren, die den Besuch der Freilichtausstellung erschwerten. So wurde die Hauptallee fertiggestellt (1968), es wurden die Kabel zur Einführung der elektrischen Beleuchtung gelegt (1971), Wasserleitungen gelegt (1972), der See ausgebaut und eine Bühne über dem Wasserspiegel errichtet, ein Freilichttheater und eine Anlegestelle für Boote, die Kahnfahrten auf dem See ermöglichen, geschaffen.

Gemäß den Anweisungen der übergeordneten Stellen, die kulturell-erzieherische Arbeit mit dem Publikum vielfältiger zu gestalten und einen möglichst großen Wirkungsgrad zu erzielen, wurden im Rahmen der Ausstellung in der Dumbrava eine Reihe von Aktionen eingeleitet wie: Vorstellungen auf der Freilichtbühne auf dem See, die Vorführung gewerblicher Tätigkeit in einigen muscalen Einheiten — es arbeiteten bekannte Volkskunstschaffende aus traditionellen, spezialisierten Dorfzentren und von der UCCOM (Töpfer, Weberinnen, Rierner); der Verkauf der dabei hergestellten Erzeugnisse wie auch von echten Volkskunstgegenständen, die zu diesem Zweck auf dem Land angekauft wurden (Tonwaren, Textilien, Musikinstrumente); der Verkauf von Veröffentlichungen (Postkarten, Museumsführer, Falthefte, Diafilme und Farbdias, usw.).

ziționale în acest scop din țară, (ceramică, țesături, instrumente muzicale), vânzarea unor publicații de popularizare (cărți postale, ghiduri, pliante, diafilme, diapozitive).

Beneficiind de condiții optime de teren și peisaj, s-a urmărit și o diversificare a mijloacelor de agrement pentru public: funcționarea unui stand cu răcoritoare și dulciuri, plimbări de agrement cu bărcile pe lac, și în viitor, chiar pescuitul sportiv și servirea unor specialități culinare după rețete tradiționale, la un han și o stină din Mărginimea Sibiului ce vor fi transferate în acest scop, dar care vor fi amplasate în afara circuitului expozițional.

O altă preocupare importantă în activitatea instituției, în perioada la care ne referim, a constituit-o terminarea lucrărilor de construire a stației de carantină, începută în 1967 (hala cu bazinul pentru îmbăierea materialului de construcție lemnos, laboratorul de chimie și atelierul de tâmplărie) și completarea acesteia, ulterior, cu atelierele de restaurare lemn și textile, fierărie și o seră, laboratorul fotografie și atelierul de proiectare, biroul personalului administrativ.

S-a asigurat prin aceste lucrări, o bază tehnico-administrativă absolut necesară atacării frontale și cu succes, în continuare, a obiectivelor propuse în proiectul tematic.

Trei deziderate importante mai rămân de îndeplinit: construirea pavilionului central, asfaltarea aleii principale de circuit și construirea unei stații pentru o autoclavă care să asigure o tratare (impregnare) eficientă a materialului lemnos, în ved, metodă practică actualmente, cea a băilor reci, conducând la rezultate nesatisfăcătoare sub raportul asigurării unei rezistențe sporite, în timp, la acțiunea distructivă a multipilor factori naturali și biologici. Ținând seama de investițiile care se fac pentru constituirea patrimoniului acestui muzeu, ca și al altora de altfel, asigurarea condițiilor necesare unei conservări durabile a acestora apare de la sine înțeles ca o condiție indispensabilă continuării eficiente a acțiunii și de cea mai mare responsabilitate.

În acest noian de preocupări, distingem perseverența în realizarea proiectului tematic, sancționat și îmbunătățit prin colaborarea tuturor specialiștilor, reuniți la Sibiu ori de câte ori situațiile ivite au impus și condițiile au permis.

Realizarea finală a acestei instituții de primă importanță în rețeaua muzeelor etnografice din România, va însemna mai întâi salvarea pentru posteritate a unui neasemuit de valoros material documentar și educativ despre condițiile de viață și activitate, în trecut, ale poporului nostru și nu mai puțin importantă, o contribuție evidențiată, așa cum am arătat, de cuvântul unora dintre cele mai prestigioase personalități ale vieții științifice internaționale, la cunoașterea tot mai amănunțită a patrimoniului de civilizație al popoarelor Europei și al lumii întregi, o contribuție proprie, specifică poporului român și naționalităților conlocuitoare din România, la acest tezaur universal.

Darüber hinaus ist man bemüht, dem Publikum in dem landschaftlich so überaus reizvollen Museumsgelände noch andere Möglichkeiten zur Erholung und Unterhaltung zu bieten. Dazu sollen ein Verkaufsstand mit Erfrischungsgetränken und Süßwaren, Kahnfahrten auf dem See, Angelsport, eine Dorfschenke und eine Sennhütte aus der Mărginimea Sibiului, wo traditionelle Gerichte zu finden sind (beide werden außerhalb des Besucherrundgangs aufgebaut) u.a.m. beitragen.

Ein anderer Schwerpunkt der Tätigkeit war in dieser Zeit die Fertigstellung der 1967 begonnenen „Quarantänestation“ (die Halle mit Becken zur chemischen Behandlung der Bauelemente aus Holz, das chemische Labor und die Tischlerwerkstatt), zu der später noch die Restaurierungswerkstätte für Holz und Textilien, eine Schmiede und ein Gewächshaus, ein Fotolabor, ein Entwurfsatelier und das Büro des Verwaltungspersonals hinzukamen.

Auf diese Weise wurden die notwendigen technischen und administrativen Voraussetzungen geschaffen, um die in der Thematik des Museums vorgesehenen Ziele weiterhin auf breiter Front und erfolgreich anzustreben.

Drei Forderungen bleiben noch zu erfüllen: der Bau des Hauptpavillons, die Asphaltierung der Hauptallee für den Besucherrundgang und die Ausstattung des Museums mit einer Autoklave, die eine wirksamere Imprägnierung der Holzteile gewährleisten soll. Die gegenwärtigen Verfahren führten zu unbefriedigenden Ergebnissen, da sie dem Holz nicht für eine längere Dauer genügend Widerstandsfähigkeit gegenüber der zerstörenden Wirkung der vielfachen natürlichen und biologischen Faktoren sichern. Wenn man in Betracht zieht, wieviel Geldmittel aufgewandt werden, um die Sammlungen dieses Museums — wie übrigens auch die anderer Museen — zusammenzutragen, dann erscheint es selbstverständlich, daß man alles tun muß, um sie für die Dauer zu erhalten; es ist dies eine unerläßliche Voraussetzung, um diese Arbeit fortzusetzen, die von größter Verantwortlichkeit ist.

Aus diesen vielseitigen Bestrebungen läßt sich die Beharrlichkeit ersehen, mit der die Verwirklichung des thematischen Entwurfs verfolgt wird, der in Zusammenarbeit mit Fachleuten des Landes in gemeinsamen Beratungen in Sibiu, so oft es notwendig war, weitere Verbesserungen erfuhr.

Die endgültige Fertigstellung dieses Museums, das unter den Volkskundemuseen unseres Landes an vorrangiger Stelle steht, wird in erster Reihe bedeuten, daß ein Unterlagenmaterial von unvergleichlichem Wert über die Lebens- und Arbeitsbedingungen unseres Volkes in der Vergangenheit für die Nachwelt gerettet wird. Doch von nicht geringerer Bedeutung ist die Tatsache, daß dieses Museum auch zur eingehenden Kenntnis des Zivilisationsgutes aller Völker Europas und der Welt seinen eigenen, für das rumänische Volk und die mitwohnenden Nationalitäten kennzeichnenden Beitrag beisteuern wird — ein Beitrag, der, wie oben gezeigt, durch das Interesse einiger der bedeutendsten Persönlichkeiten des internationalen wissenschaftlichen Lebens hervorgehoben wurde.

SESIUNEA CONSILIULUI ȘTIINȚIFIC AL MUZEULUI TEHNICII POPULARE

Constantin Popa

Încă de la începutul organizării sale, Muzeul tehnicii populare din Dumbrava Sibiului a primit o orientare tematică științifică, elaborată în colective de specialiști și definitivată într-o dezbateră colectivă, desfășurată în decembrie 1961, privitoare la profilul tematic, concepția, planul și condițiile concrete de organizare, precum și etapele de realizare. Problemele mai puțin clare ivite pe parcurs au fost soluționate prin colocvii de specialitate, organizate ori de câte ori a fost necesar cu membrii Consiliului științific al Muzeului tehnicii populare.

În spiritul acestei tradiții, în zilele de 11–13 martie 1971 s-au desfășurat la Sibiu lucrările unei sedințe lărgite a Consiliului științific al Muzeului etnografic în aer liber din Sibiu, care au confruntat realizările obținute în perioada celor zece ani parcursi cu proiectul tematic și au analizat posibilitățile de finalizare a organizării muzeului în anii viitori.

La lucrările acestei sesiuni științifice organizate cu sprijinul Consiliului Culturii și Educației Socialiste au participat: delegați ai C.C.E.S. — Nicolae Ungureanu, insp. gen., Vasile Iacob, insp. gen. din partea Direcției Muzeelor, ing. Corneliu Barău din partea Direcției Investiții, arhitect Andrei Pănoiu din partea Direcției Monumentelor Istorice; delegații Revistei Muzeelor: Lucian Roșu, redactor șef și Valentina Bușilă, redactor, specialiști de la Institutele Academiei — Boris Zderciuc, cercetător principal la Institutul de psihologie, arhitect Paul Niedermaier cercetător la Filiala din Sibiu a Academiei; directori ai principalelor muzee etnografice din țară: — Gh. Focșa (Muzeul Satului — București) Gheorghe Bodor (Complexul muzeelor — Iași), Viorica Pascu (Muzeul etnografic al Transilvaniei — Cluj), Vasile Novac (Muzeul Golești), Ion Firu (Muzeul Olteniei — Craiova); delegatul UCCOM, Herbert Hoffmann; specialiști de la muzeele etnografice din țară (București, Iași, Cluj, Golești, Rimnicu-Vâlcea,

DIE TAGUNG DES WISSENSCHAFTLICHEN RATES DES MUSEUMS DER BÄUERLICHEN TECHNIK

Constantin Popa

Schon bei seiner Anlage wurde dem Museum der bäuerlichen Technik im Jungen Wald von Sibiu eine wissenschaftliche, thematische Ausrichtung gegeben, die von Fachkollektiven ausgearbeitet worden war und ihre endgültige Form nach einer gemeinsamen Erörterung erhielt, die im Dezember 1961 stattfand und den Themenkreis, die Ausrichtung, den Plan und die konkreten Bedingungen der Organisation sowie den Zeitplan der Anlage des Museums zum Gegenstand hatte. Die im Laufe der Zeit auftauchenden, nicht genügend geklärten Fragen wurden durch Fachkolloquien gelöst, die sooft es notwendig war, mit den Mitgliedern des wissenschaftlichen Rates des Museums der bäuerlichen Technik abgehalten wurden.

Im Geiste dieser Tradition verliefen vom 11. bis zum 13. März 1971 in Sibiu auch die Arbeiten einer erweiterten Tagung des wissenschaftlichen Rates des ethnographischen Freilichtmuseums von Sibiu, wobei die bisherigen Ergebnisse mit dem Themenprojekt verglichen und die Möglichkeiten erörtert wurden, in den folgenden Jahren die Anlage des Museums zum Abschluß zu bringen.

An den Arbeiten dieser, mit Unterstützung des Rates für Kultur und sozialistische Erziehung organisierten wissenschaftlichen Tagung nahmen teil: die Delegierten des Rates für Kultur und sozialistische Erziehung, Generalinspektor Nicolae Ungureanu und Generalinspektor Vasile Iacob von Seiten der Direktion der Museen, von Seiten der Direktion für Investitionen Corneliu Barău, von Seiten der Direktion für Denkmalschutz Architekt Andrei Pănoiu; Delegierte der Zeitschrift „Revista Muzeelor“: Chefredakteur Lucian Roșu und Redakteur Valentina Bușilă; Spezialisten von Instituten der Akademie: Boris Zderciuc, Hauptforscher am Institut für Psychologie, Architekt Paul Niedermaier vom Forschungszentrum Sibiu der Akademie für soziale und politische Wissenschaften; Direktoren der wichtigsten ethnographischen Museen des Landes: Gh. Focșa (Dorfmuseum, Bukarest), Gheorghe Bodor (Museumskomplex, Iassy), Viorica Pascu (Volkskundemuseum Transsilvaniens, Cluj), Vasile Novac (Museum von Golești), Ion Firu (Museum Olteniens, Craiova); als Delegierter von UCCOM Herbert Hoffmann; Facheute von ethnographi-

Timișoara, Tg. Jiu, Satu-Mare, Sighet Agnita, Tulcea, Suceava). Din partea organelor locale de partid și de stat au participat tovarășii: Ion Munteanu, șef secție propagandă și Matei Pamfil, instructor, de la Comitetul județean P.C.R. Sibiu, Iosif Schorsten, vicepreședinte al Consiliului popular județean Sibiu, Elena Iancu, inspector la C.J.C.E.S. — Sibiu, Otto Czekelius, arhitect, la serviciul de sistematizare și arhitectură al Cons. popular municipal Sibiu specialiști ai Muzeului Brukenthal. Neputînd participa direct la lucrări, Paul Petrescu de la Institutul de Istoria Artei a trimis în scris propuneri prețioase privitoare la unele probleme ale tematicii.

Lucrările sesiunii au confirmat actualitatea proiectului întocmit în 1963 precum și amendamentele aduse acestuia pe parcurs; ele au constituit un schimb de experiență util atât pentru specialiștii Muzeului tehnicii populare cît și pentru alte muzee etnografice în aer liber, înființate sau în curs de organizare.

O expoziție documentară organizată cu acest prilej a prezentat participanților proiectele de viitor, publicații, planuri de perspectivă, relevee de monumente și alte materiale referitoare la dezvoltarea muzeului.

Pornindu-se de la audierea unor opinii și idei referitoare la tematica muzeului înregistrate pe bandă de magnetofon la Consfăturile precedente, au fost înfățișate în continuare rezultatele dobîndite și proiectele de viitor, într-o serie de comunicări și referate:

— Concepția tematică și planul de organizare al Muzeului tehnicii populare. Realizări și plan de perspectivă. (*C. Irimie*, directorul Muzeului Brukenthal).

— Completări și ameliorări la proiectul de realizare arhitectonică peisagistică și funcțională a Muzeului tehnicii populare (arhitect *Paul Niedermair*).

— Cu privire la prezentarea tehnicilor de construcție în muzeul din Dumbrava Sibiului (*Boris Zderciuc*).

— Tehnici, metode și mijloace pentru prelucrarea produselor animaliere și vegetale în scop alimentar, prezentarea lor în Muzeul tehnicii populare (*Hedwiga Rușdea, C. Popa, E. Roman*).

— Prezentarea în Muzeul tehnicii populare a meșteșugurilor și tehnicilor de prelucrare a lemnului, metalelor și argilei (*Cornel Bucur, Ștefan Palada, Mihai Sofronie*).

— Prezentarea meșteșugurilor și industriilor de prelucrare a textilelor și pielii în muzeul din Dumbrava Sibiului (*R. Wiener*).

șchen Museen des Landes (Bukarest, Iassy, Cluj, Golești, Rimnicu-Vilcea, Temesvar, Tg. Jiu, Satu-Mare, Sighet, Agnetheln, Tulcea, Suceava). Seitens der lokalen Partei- und Staatsorgane nahmen teil: Ion Munteanu, Leiter der Propagandaabteilung und Matei Pamfil, Inspektor von Seiten des Kreiskomitees der RKP Sibiu, Josef Schorsten, stellvertretender Vorsitzender des Kreisvolksrates Sibiu, Elena Iancu, Inspektor beim Kreiskomitee für Kultur und sozialistische Erziehung, Sibiu, Otto Czekelius, Architekt, Spezialisten vom Brukenthalmuseum. Paul Petrescu vom Institut für Kunstgeschichte, der an den Arbeiten nicht unmittelbar teilnehmen konnte, schickte wertvolle, schriftliche Vorschläge zu einigen Problemen der Thematik.

Die Arbeiten der Tagung bestätigten die Aktualität des 1963 ausgearbeiteten Projekts und hießen die Zusätze gut, die inzwischen noch erarbeitet worden waren. Sie boten Gelegenheit zu einem nützlichen Erfahrungsaustausch, sowohl für die Fachleute des Museums der bäuerlichen Technik als auch anderer ethnographischer Freilichtmuseen, die schon bestehen oder gegenwärtig angelegt werden.

Eine aus diesem Anlaß eingerichtete Dokumentarausstellung stellte den Teilnehmern die Zukunftsprojekte, die Veröffentlichungen, Entwicklungspläne, Zeichnungen von Denkmälern und andere Unterlagen bezüglich der Entwicklung des Museums vor.

Die Tagung begann damit, daß man einige Ansichten und Gedanken über den Themenkreis des Museums anhörte, die bei den vorherigen Besprechungen auf Tonband aufgenommen worden waren. Darauf wurden in mehreren Mitteilungen und Referaten die inzwischen erzielten Ergebnisse und die Zukunftspläne vorgetragen:

— Der Themenkreis und der Anlageplan des Museums der bäuerlichen Technik — Verwirklichungen und Entwicklungsplan (*C. Irimie*, Direktor des Brukenthalmuseums).

— Ergänzungen und Verbesserungen des Entwurfs zur architektonischen, landschaftlichen und funktionellen Anlage des Museums der bäuerlichen Technik (Architekt *Paul Niedermair*).

— Über die Veranschaulichung von Bautechniken im Museum in der Dumbrava Sibiului (*Boris Zderciuc*).

— Verfahren, Methoden und Mittel zur Verarbeitung tierischer und pflanzlicher Produkte zu Ernährungszwecken, ihre Darstellung im Museum der bäuerlichen Technik (*Hedwig Rușdea, C. Popa, E. Roman*).

— Gewerbe und Verfahren zur Verarbeitung von Holz, Metall und Ton im Museum der bäuerlichen Technik (*Cornel Bucur, Ștefan Palada, Mihai Sofronie*).

— Gewerbe und bäuerliche Industrieanlagen zur Verarbeitung von Textilien und Leder im Museum in der Dumbrava Sibiului (*R. Wiener*).

— Überlieferte Transport- und Beförderungstechniken im Museum der bäuerlichen Technik (*M. Sofronie*).

— Museotechnische Probleme bei der Überführung von Denkmälern der Volkskultur in das Museum

Fig. 1. Aspecte din timpul desfășurării lucrărilor (masa prezidiului).

Abb. 1. Während der Tagung im Barocksaal des Brukenthalmuseums.

Fig. 2. și 3. Vizitarea Muzeului tehnicii populare.

Abb. 2 und 3. Besichtigung des Museums der bäuerlichen Technik.

— Prezentarea tehnicilor de transport și de comunicații tradiționale în Muzeul tehnicii populare (*M. Sofronie*).

— Probleme de ordin muzeotehnic privind transferarea unor monumente de cultură populară în Muzeul tehnicii populare (*Cornel Neagu, C. Scutea, V. Calotă*).

— Cu privire la conservarea monumentelor de arhitectură populară din lemn (*N. Stoia, Muzeul Satului — București*).

A urmat vizionarea unor filme etnografice documentare și vizitarea Muzeului tehnicii populare. Acestea au permis un contact direct cu monumentele de tehnică populară aflate în circuitul expozițional.

Discuțiile desfășurate au confirmat drumul parcurs pînă acum, aducînd totodată propuneri dintre cele mai prețioase pentru activitatea viitoare.

Cele mai largi dezbateri le-a suscitată tematica muzeului fiindcă din referate s-a relevat o extindere a sferei preocupărilor în raport cu prevederile inițiale, prin cuprinderea și reprezentarea tuturor manifestărilor economice creatoare tradiționale și specifice, în cadrul cărora a apărut și s-a perfecționat inventarul tehnic al poporului român.

Discuțiile au confirmat ideea potrivit căreia o tematică de muzeu nu trebuie să fie rigidă, ci elastică, ea fiind bună numai „în măsura în care este un act orientativ, care se îmbunătățește mereu pe parcursul realizării și dezvoltării cercetării științifice“ (*Cornel Irimie*).

Realitățile dezvăluite de cercetările pe teren „au confruntat colectivul cu probleme noi“ (*B. Zderciuc*), impunînd o extindere absolut necesară a tematicii. Aceasta nu trebuie confundată cu o abandonare a vechii tematicii și nici cu o schimbare a profilului inițial al muzeului.

Autorii referatelor prezentate au venit cu propuneri de cuprindere mai generală a fenomenului creației tehnicii populare, care se referă mai ales la „modalitățile și materialele care puteau sluji ideii tematice“ (*B. Zderciuc*), îmbunătățiri ce nu pun muzeul în „pericolul de a fi restructurat din punct de vedere al concepției inițiale“ (*N. Ungureanu*).

Printre amendamentele tematice s-a înscris și aducerea de gospodării în completarea instalației tehnice sau a atelierului meșteșugăresc specializat. Unora dintre participanți, acest fapt li s-a părut nesemnificativ fiindcă gospodăriile „n-ar putea explica ceva din ingeniozitatea tehnică“ (*Gh. Bodor, Iași*). Cei mai mulți dintre vorbitori au subliniat ca pozitivă „prezentarea unor gospodării complexe care să reflecte viața materială și spirituală

der bäuerlichen Technik (*Cornel Neagu, C. Scutea, V. Calotă*).

— Über die Konservierung der Denkmäler der Volksarchitektur aus Holz (*N. Stoia, Dorfmuseum, Bukarest*).

Anschließend wurden ethnographische Dokumentarfilme vorgeführt und das Museum der bäuerlichen Technik besichtigt; dadurch kamen die Tagungsteilnehmer mit den ausgestellten Denkmälern der bäuerlichen Technik unmittelbar in Berührung.

Der anschließende Meinungsaustausch bestätigte dann die Richtigkeit des bisher zurückgelegten Weges und brachte gleichzeitig überaus wertvolle Vorschläge für die weitere Arbeit.

Die ausführlichsten Diskussionen ergaben sich über den Themenkreis des Museums, weil aus den Referaten hervorgegangen war, daß sich der ursprüngliche Interessenkreis des Museums erweitert hat, und zwar durch Einbeziehung sämtlicher schöpferischer, traditionellen und spezifischen, ökonomischen Tätigkeiten, innerhalb derer das technische Inventar des rumänischen Volkes entstanden ist und sich vervollkommnete.

Der Meinungsaustausch bestätigte die Ansicht, derzufolge die Thematik eines Museums nicht starr sein darf, sondern elastisch sein muß. Sie erfüllt ihren Zweck nur „solange sie richtungweisend ist und beständig nach den Fortschritten und der Entwicklung der wissenschaftlichen Forschung verbessert wird“ (*Cornel Irimie*).

Durch die Forschungsarbeiten im Gelände wurden Tatsachen entdeckt, die „das Kollektiv vor neue Fragen gestellt haben“ (*B. Zderciuc*) und die Erweiterung des Themenkreises absolut nötig machten. Das bedeutet nicht, daß auf die vorherige Thematik verzichtet und auch nicht, daß das ursprüngliche Profil des Museums abgeändert wird.

Die Autoren der Referate machten Vorschläge, wie das technische Schaffen des Volkes auf eine allgemeinere Weise zu erfassen sei. Die Vorschläge beziehen sich vor allem auf „die Möglichkeiten und die Mittel, die im Dienste der Idee des Themas stehen könnten“ (*B. Zderciuc*). Diese Verbesserungen bringen das Museum nicht in „Gefahr, vom Standpunkt seiner ursprünglichen Einstellung neu gestaltet zu werden“ (*N. Ungureanu*).

Einer der Vorschläge zur Erweiterung der Thematik war, als Ergänzung zu technischen Anlagen oder Handwerkerwerkstätten auch Bauernhöfe aufzustellen. Einigen der Teilnehmer erschien dies bedeutungslos, weil die Bauernhöfe für die technische Erfindungsgabe nicht aufschlußreich sind (*Gh. Bodor, Iassy*). Die meisten Diskussionsredner aber werteten es positiv, „Bauernhöfe in ihrer Gesamtheit zur Schau zu stellen, in denen sich das materielle und geistige Leben der verschiedenen Handwerker widerspiegelt“ (*Gh. Lazăr, Dorfmuseum, Bukarest*).

Die Besichtigung des Museums führte zu der Feststellung, daß diese Bauernhöfe „sehr starke Anziehungspunkte der musealen Ausstellung sind“ (*B. Zderciuc*).

Bedenkt man, daß das Museum der bäuerlichen Technik für das große Publikum vor allem ein

a diferiților meșteșugari“ (*Gh. Lazăr*, Muzeul Satului—București).

Vizita în muzeu a îngăduit să se constate că aceste gospodării „sînt niște obiective foarte puternice ale expoziției“ (*B. Zderciuc*).

Ținînd seama de faptul că Muzeul tehnicii populare va fi pentru marele public în primul rînd un mijloc instructiv și cultural-educativ, aducerea de gospodării alături de instalații „nu este o greșală, ci este o idee foarte bună“ (*L. Roșu*).

S-a mai discutat și ideea de a se introduce în tematică prezentarea ocupațiilor în sine (agricultură, creșterea vitelor, păstorit, albinărit, vînătoare, pescuit), susținîndu-se că acestea „nu intră în profilul muzeului“ (*L. Roșu*) și nici nu pot fi reprezentate cu mijloace de expunere în aer liber. Înfățișînd „absolut toate ocupațiile poporului român nu mai ținem la tematica inițială“ (*Gh. Focșa*).

Tehnicile de construcție în arhitectura populară se cer a fi reprezentate în Muzeul tehnicii populare, deși ridică mari dificultăți generate de marea lor diversitate. Mijloacele de reprezentare în aer liber nici nu pot da o rezolvare deplină a acestei probleme, de aceea trebuie folosite în primul rînd toate posibilitățile oferite de expoziția pavilionară. O soluție a fost propusă de Dr. Paul Petrescu: construirea unui pavilion special (ca o hală modernă din materiale ușoare și rezistente) în care să fie reproduse la scară redusă, construcții din împletituri, din birne orizontale, din birne verticale, chirpici, ceamur, fragmente de garduri în toate variantele, etc. pe panouri de circa 6 m².

Acceași situație o întîlnim și la reprezentarea tehnicilor și mijloacelor de transport și de comunicații tradiționale, fiindcă în aer liber nu putem realiza o suită tipologică, motiv pentru care dr. G. Stoica a propus rezolvarea acestei probleme numai cu mijloace pavilionare. În aer liber s-ar putea totuși realiza reconstituirea sau aducerea unei serii de punți și poduri ușoare, poate chiar a unui pod acoperit (dr. *Paul Petrescu*).

Ansamblul muzeistic trebuie să dovedească în mod necesar „o strictă concordanță de moment istoric, pentru fiecare element component“ (*Gh. Focșa*) care să se manifeste între arhitectura atelierului, instrumentarul de lucru și produsele expuse.

Ample teme au fost discutate în legătură cu perioadele cronologice ilustrate de expoziția etnografică. Orice muzeu de acest gen poate cuprinde material din întreaga epocă a constituirii și dezvoltării comunității etnice pe care o reprezintă, dacă există material din diferite epoci mai „tîrzii“ (*B. Zderciuc*).

Mittel zur Belehrung und kulturellen Erziehung sein wird, so ist die Aufstellung von Bauernhöfen neben Anlagen „kein Fehler, sondern eine sehr gute Idee“ (*L. Roșu*).

Es wurde auch der Gedanke erörtert, in den Themenkreis die Zurschaustellung der Beschäftigungen an sich (Ackerbau, Viehzucht, Hirtenstand, Bienenzucht, Jagd, Fischfang) einzuschließen, und gesagt, daß diese „nicht zum Profil des Museums gehören“ (*L. Roșu*) und mit den Mitteln der Freilichtausstellung auch gar nicht zur Schau gestellt werden können. Bei einer Darstellung „absolut aller Beschäftigungen des rumänischen Volkes berücksichtigen wir die ursprüngliche Thematik nicht mehr“ (*Gh. Focșa*).

Erforderlich ist, die in der Volksarchitektur angewandten Bauverfahren im Museum der bäuerlichen Technik darzustellen, obwohl durch ihre große Mannigfaltigkeit beträchtliche Schwierigkeiten entstehen. Mit den Mitteln der Zurschaustellung im Freien ist die vollkommene Lösung dieser Aufgabe auch gar nicht möglich, deshalb müssen vor allem alle Möglichkeiten genutzt werden, die eine Pavillonausstellung bietet. Ein Vorschlag für eine Lösung stammt von Dr. Paul Petrescu: der Bau eines besonders Pavillons (als moderne, aus leichten und festen Baustoffen errichtete Halle), in dem auf ungefähr 6 m² großen Tafeln in verkleinertem Maßstab Bauten aus Flechtwerk, aus waagerechten Balken, aus aufrechtstehenden Balken, aus ungebrannten Ziegeln, aus mit Stroh vermischtem Lehm sowie Teile von Zäunen aller Art auszustellen sind.

Das gleiche gilt für die Zurschaustellung der überlieferten Beförderungs- und Verkehrsmittel und -techniken, weil es nicht möglich ist, im Freien eine typologische Folge aufzustellen. Deshalb schlägt Dr. G. Stoica vor, diese Aufgabe nur mit Hilfe eines Pavillons zu lösen. Im Freien könnte man trotzdem eine Reihe von Stegen und leichten Brücken, vielleicht sogar eine überdachte Brücke aufstellen (Dr. *Paul Petrescu*).

Das Museum als einheitliches Ganzes muß notwendigerweise „für alle seine Teile strenge Übereinstimmung des geschichtlichen Monumentes“ (*Gh. Focșa*) aufweisen, die zwischen der Architektur der Werkstätte, den ausgestellten Werkzeugen und Erzeugnissen zum Ausdruck kommen muß.

Umfangreiche Erörterungen gab es im Zusammenhang mit den chronologischen Zeitabschnitten, die in einem Volkskundemuseum darzustellen sind. Jedes Museum dieser Art kann in seine Sammlung Gegenstände aufnehmen, die dem gesamten Zeitraum der Bildung und Entwicklung der ethnischen Gemeinschaft angehören, die durch das Museum dargestellt wird, wenn nur auch Exponate aus verschiedenen späteren Zeitabschnitten vorhanden sind (*B. Zderciuc*).

Die obere chronologische Grenze bei der Aufnahme ins Museum bäuerlicher Technik kann „bis zu den Anfängen der Manufakturindustrie“ (*B. Zderciuc*) gehen und es ist sogar angezeigt, möglichst viele Denkmäler aus der Zeit der

Limita superioară cronologică ilustrată de Muzeul tehnicii populare, poate fi cuprinsă „pînă la începuturile industriei manufacturiere (B. Zderciuc) și este chiar indicat să salvăm cît mai multe monumente din fazele premanufacturieră și manufacturieră (Herbert Hoffmann).

Problema pavilionului a fost abordată de toți participanții la discuții, care au apreciat că expunerea cu mijloace pavilionare „este o necesitate de complementare“ (N. Ungureanu) pentru un muzeu etnografic de talia celui din Dumbrava Sibiului. O expoziție pavilionară, cu o tematică încheagată, poate elucida „problemele mai puțin clare“ (Gh. Lazăr) sau să expună amplu pe acelea care nu pot fi tratate cu niciun chip în expoziția în aer liber.

Deși s-a propus crearea cîte unei expoziții pavilionare pentru fiecare sector tematic (H. Hoffmann), discuțiile au dus la concluzia majoritară că este mult mai indicată construirea unui pavilion central, fiindcă pavilioanele mici ar rupe continuitatea între expunerea tematicii complexe și în aer liber.

Pavilionul central va trebui să fie „o construcție foarte modernă, dotată cu laboratoare, depozite, săli de expoziție“ (G. Stoica). Poate că ar fi indicat să se adopte soluția utilizată de „Muzeul de arte și tradiții populare din Paris“, „de a face o expoziție pe circuit mai larg pentru marele public și o expoziție separată pentru specialiști, cu laboratoare și săli de studii“ (G. Stoica).

În etapa următoare este necesară o selecție mai riguroasă a obiectelor, pentru ca ele să fie cele mai reprezentative pentru zona din care au fost achiziționate, iar documentația științifică să se facă pe „ansamblul gospodăresc și nu pe construcțiile lor componente“ (Boris Zderciuc).

La reconstrucția monumentelor în muzeu, se impune o amplasare cît mai apropiată de aceea avută „in situ“, într-un cadru peisagistic cît mai fidel celui din care au fost desprinse, astfel încît fiecare unitate să redea și cîte ceva din specificul peisagistic al zonei din care a fost transferată.

În legătură cu reconstrucția monumentelor s-a propus ca instalațiile reconstruite să fie supuse la probe tehnologice obligatorii, dar majoritatea vorbitorilor au subliniat că nu sînt indicate aceste probe, fiindcă instalațiile remontate în muzeu sînt de fapt documente și ele nu pot fi păstrate dacă sînt supuse unor solicitări.

În ceea ce privește conservarea și restaurarea monumentelor de tehnică populară transferate în muzeul din Dumbrava Sibiului au fost obținute rezultate notabile prin realizarea unui laborator

Manufakturen und dem vorausgehenden Zeitabschnitt zu erhalten (Herbert Hoffmann).

Die Frage des Pavillons wurde von allen Diskussionsteilnehmern angeschnitten und die Meinung ausgesprochen, daß die Zurschaustellung mit Hilfe eines Pavillons „eine notwendige Ergänzung“ (N. Ungureanu) für ein Museum wie das in der Dumbrava Sibiului darstelle. Eine Pavilonausstellung mit einem gut zusammengestellten Themenkreis kann „die weniger klaren Fragen“ (Gh. Lazăr) klären oder gestattet eine umfassende Darstellung solcher, die in einer Freilichtausstellung auf keine Weise behandelt werden können.

Es wurde zwar vorgeschlagen, für jede thematische Abteilung je eine Pavilonausstellung zu schaffen (Herbert Hoffmann), die Diskussionsbeiträge führten jedoch in ihrer Mehrheit zu dem Schluß, daß es vielmehr angezeigt ist, einen Hauptpavillon zu bauen, weil nämlich die kleinen Pavillons die Stetigkeit der Darstellung der komplexen Thematik im Freien unterbrechen würden.

Der Hauptpavillon muß „ein sehr modernes, Laboratorien, Lagerräume und Ausstellungssäle enthaltendes Gebäude“ (G. Stoica) werden. Es wäre vielleicht angezeigt, die vom „Museum für Volkskunst und -tradition in Paris“ angewandte Lösung zu übernehmen, also „eine Ausstellung mit einem Rundgang für das Publikum und eine gesonderte, durch Laboratorien und Lesesäle ergänzte Ausstellung für Fachleute anzulegen“ (G. Stoica).

In dem nun folgenden Zeitabschnitt ist es erforderlich, die Ausstellungsstücke strenger auszuwählen, damit sie für das Gebiet, aus dem sie erworben wurden, am meisten repräsentativ sind, und die wissenschaftlichen Unterlagen müssen für „den Bauernhof als Ganzes und nicht für seine Teilgebäude (Boris Zderciuc) zusammengestellt werden.

Beim Wiederaufbau der Denkmäler im Museum ist es notwendig, diese, soweit es nur möglich ist, so aufzustellen, wie sie „in situ“ gestanden hatten, in einer landschaftlichen Umgebung, die möglichst getreu diejenige wiedergibt, aus der die Denkmäler stammen, so daß jede Einheit auch etwas von der landschaftlichen Besonderheit des Gebietes wiedergibt, aus dem sie herrührt.

Hinsichtlich des Wiederaufbaues der Denkmäler wurde vorgeschlagen, die wiederaufgebauten Anlagen vorgeschriebenen technologischen Proben zu unterziehen, jedoch unterstrich die Mehrheit der Diskussionsredner, daß diese Proben nicht angezeigt sind, weil die im Museum wiederaufgebauten Anlagen eigentlich Dokumente sind, die zu bewahren nicht möglich ist, wenn sie Belastungen ausgesetzt werden.

Was die Konservierung und Restaurierung der in das Museum im Jungen Wald von Sibiu überführten Denkmäler bäuerlicher Technik betrifft, wurden bemerkenswerte Erfolge erzielt, auch durch Einrichtung eines Laboratoriums, welches vorläufig „die stärkste Einheit im Lande, auf dem Gebiet der rumänischen Museographie“ (Boris Zderciuc) ist.

care este, deocamdată, „cea mai puternică unitate din țară în domeniul muzeografiei românești“ (*Boris Zderciuc*).

Ținându-se seama de experiența muzeului Brukenthal în acest domeniu, s-a propus chiar organizarea la Sibiu a unor cursuri scurte de restauratori pentru muzeele în aer liber (*V. Novac*).

Ritmul rapid în care se dezvoltă toate sectoarele de activitate din țara noastră a atras după sine dispariția unor valoroase instalații țărănești care au avut cindva însemnate rosturi sociale și economice în viața poporului nostru. În această situație se pune problema dacă avem dreptul să procedăm la reconstituirea acestor instalații. Opiniile sînt destul de variate, majoritatea pledînd pentru soluția realizării unor reconstituiri, de la caz la caz, „la nevoie absolută, nu în orice condiții și nu la întîmplare“ (*N. Ungureanu*), pe baza unei documentații riguros întocmite cu grija „de a pune accentul pe elementele autentice și pe cea mai valoroasă selecție“ (*Gh. Focșa*).

Ar fi indicat, poate, să se treacă la „reconstituirea atelierelor meșteșugărești orășenești neglijate pînă acum de mișcarea noastră etnografică, trecîndu-se la constituirea de colecții de unelte de acest gen“ (*Paul Petrescu*).

Problema informării pentru lucrătorii din muzee a constituit obiectul unor interesante discuții. S-a subliniat necesitatea informării reciproce între muzeografi asupra temelor și zonelor cercetate, precum și cu privire la rezultatele dobîndite. În acest fel „un colectiv interesat într-o anumită zonă se va adresa mai întîi celor care l-au cercetat în prealabil. Ar fi bine ca Revista Muzeelor să publice anual note informative cuprinzînd rezultatele cercetărilor întreprinse în diverse zone“ (*C. Bucur*) sau și mai indicat ar fi „să apară un buletin informativ special“ (*C. Irimie*).

Pentru ca munca de cercetare să se desfășoare cu maximă eficiență, este nevoie încă de eforturi în formarea cadrelor pentru rețeaua de muzee în aer liber.

Muzeografii trebuie antrenați în cît mai multe manifestări științifice și trebuie să li se creeze posibilități de vizitare a altor muzee „nu numai din țară, ci mai ales, de peste hotare și să aplice experiența cîștigată“ (*Boris Zderciuc*).

În tehnica de cercetare la teren este necesar să pătrundă tot mai mult filmul științific etnografic, fiindcă „numai astfel fenomenele și procesele tehnice în sine vor putea fi imortalizate și conservate într-o arhivă științifică documentară.

Este nevoie însă de o dotare tehnică corespunzătoare și Consiliul Culturii și Educației Socialiste

In Anbetracht der Erfahrung, über die das Brukenthalmuseum auf diesem Gebiet verfügt, wurde sogar vorgeschlagen, in Sibiu kurze Lehrgänge für Restaurateure der Freilichtmuseen abzuhalten (*V. Novac*).

Der schnelle Rhythmus, in dem sich alle Tätigkeitsbereiche in unserem Land entwickeln, hatte zur Folge, daß wertvolle Anlagen der bäuerlichen Industrie verschwanden, die früher im Leben unseres Volkes bedeutende soziale und wirtschaftliche Aufgaben zu erfüllen hatten. So ergibt sich die Frage, ob wir nicht das Recht haben diese Anlagen wiederherzustellen. Die Meinungen dazu sind recht verschieden, die Mehrzahl ist für solche Wiederherstellungen, von Fall zu Fall, „nur wenn es absolut notwendig ist, nicht unter allen Umständen und zufällig“ (*N. Ungureanu*), sondern auf Grund genau ausgearbeiteter Unterlagen mit dem Ziel „die authentischen Elemente zu betonen und auszuwählen, was am wertvollsten ist“ (*Gh. Focșa*).

Es wäre vielleicht angebracht, „die Werkstätten der städtischen Gewerbetreibenden wiederherzustellen, die bisher von unserer ethnographischen Forschung vernachlässigt wurden, und Sammlungen der betreffenden Werkzeuge anzulegen“ (*Paul Petrescu*).

Die Frage der Information für das Personal der Museen war Gegenstand von aufschlußreichen Erörterungen. Es wurde unterstrichen, wie notwendig es ist, daß die Museographen sich gegenseitig über die untersuchten Themen und durchforschten Gebiete sowie über die erzielten Ergebnisse unterrichten. Dann wird „eine Arbeitsgemeinschaft welche sich für ein bestimmtes Gebiet interessiert, sich zuerst an diejenigen wenden, die es bereits durchforscht haben. Es wäre gut, wenn die Zeitschrift Revista Muzeelor alljährlich kurze Mitteilungen über die Ergebnisse der in verschiedenen Gebieten durchgeführten Forschungen veröffentlichen würde“ (*C. Bucur*), oder noch angebrachter wäre es, „ein besonderes Nachrichtenheft herauszugeben“ (*C. Irimie*).

Um durch die Forschungsarbeit den größtmöglichen Nutzen zu erhalten, ist es noch erforderlich, Anstrengungen zur Ausbildung des Personales der Freilichtmuseen zu unternehmen.

Die Museographen müssen an möglichst zahlreichen wissenschaftlichen Veranstaltungen teilnehmen und die Möglichkeit haben, auch andere Museen zu besichtigen, „nicht nur im Land, sondern vor allem auch im Ausland, und die gewonnene Erfahrung anwenden“ (*Boris Zderciuc*).

Die Forschung im Gelände muß immer mehr vom wissenschaftlichen, ethnographischen Film Gebrauch machen, denn nur auf diese Weise wird es möglich sein, die Erscheinungen und technischen Vorgänge an sich festzuhalten und in einem wissenschaftlichen Dokumentenarchiv zu erhalten.

Dazu ist jedoch die entsprechende technische Ausrüstung notwendig, und der Rat für Kultur und sozialistische Erziehung wird gebeten, alles zu tun, um die Museen mit den notwendigen Apparaten auszurüsten.

este rugat să depună toate eforturile pentru înzestrarea muzeelor cu aparatura necesară.

Dezbateri speciale au fost consacrate conservării *in situ* a monumentelor de cultură populară, problemă de mare însemnătate a muzeografiei actuale, care necesită tot mai imperios o soluționare adecvată. Propuneri prețioase au adus în acest sens referatele:

- „Conservarea *in situ* a monumentelor de cultură populară“ (N. Ungureanu)

- „Probleme legate de conservarea *in situ* a monumentelor de arhitectură populară“ (C. Irimie, C. Neagu).

După vizitarea unui monument complex de industrie țărănească de la Gura Rîului, aflat în funcțiune și propus a fi una din primele conservări *in situ*, au urmat ample discuții care au adus contribuții valoroase la această problemă.

Monumente de cultură populară pot fi considerate, — conform opiniei exprimate de Gh. Focșa:

- Ansambluri de construcții de mici așezări (sate, cătune, crînguri), sau numai părți ale acestora.

- Grupuri de ateliere specializate și de instalații tehnice.

- Tipuri distincte de gospodării țărănești, construcții de interes gospodăresc (păture, colnițe, magazii, etc.)

- Construcții de interes obștesc (poduri, biserici, hanuri, fântini, troițe).

Spre a fi declarate monumente de cultură populară și incluse într-o listă a acestora, trebuie să îndeplinească o seamă de condiții:

- Interes istoric propriu zis și valoare informativă pentru modul de viață al populației din localitatea respectivă și pentru evoluția acelei categorii de construcții.

- Interes din punct de vedere al materialelor utilizate și al tehnicii aplicate în construcție.

- Valoare documentară pentru cunoașterea stratificării sociale din trecut și a modului de producție.

- Interes arhitectonic și artistic.

- Vechimea și starea de conservare în structura inițială.

Acțiunea de determinare a monumentelor de cultură populară existente actualmente pe teritoriul României, ar urma să fie îndeplinită de comisii județene, sub auspiciile Consiliului Culturii și Educației Socialiste, alcătuite dintr-un delegat al Direcției Monumentelor Istorice, un arhitect, doi delegați ai muzeului județean, un istoric de artă, un profesor, care să coordoneze activitatea

Besondere Erörterungen gab es über die Konservierung *in situ* der Denkmäler der Volkskultur, ein bedeutendes Problem der heutigen Museographie, das immer dringender einer entsprechenden Lösung harret.

Wertvolle Vorschläge brachten in diesem Sinne die Referate:

- „Die Konservierung *in situ* der Denkmäler der Volkskultur“ (N. Ungureanu).

- „Fragen im Zusammenhang mit der Konservierung *in situ* der Denkmäler der Volksarchitektur“ (C. Irimie, C. Neagu).

Nach der Besichtigung eines solchen Denkmals, der Gruppe bäuerlicher Industrieanlagen in Gura Riului, die in Betrieb ist und als eine der ersten *in situ* konserviert werden soll, folgten umfassende Diskussionen, die zu dieser Frage wertvolle Beiträge brachten.

Als Denkmäler der Volkskultur können — nach der von Gh. Focșa ausgesprochenen Meinung — betrachtet werden:

- Die Gesamtheit der Bauten von kleinen Niederlassungen (Dörfer, Weiler, Flecken) oder nur Teile davon;

- Gruppen von Fachwerkstätten und technischen Anlagen;

- unterschiedliche Arten von Bauernhöfen, Wirtschaftsbauten (Maisspeicher, Wagenschuppen, Speicherräume usw.);

- gemeinnützige Bauten (Brücken, Kirchen, Herbergen, Brunnen, Marterl).

Um zu Denkmälern der Volkskultur erklärt und auf die Liste dieser aufgenommen zu werden, müssen sie mehreren Bedingungen entsprechen:

- sie müssen von geschichtlichem Interesse sein und von dokumentarischem Wert für die Lebensweise der Bevölkerung der betreffenden Ortschaft und für die Entwicklung der betreffenden Gattung von Bauwerken;

- sie müssen vom Standpunkt der verwendeten Baustoffe und der Bauverfahren bemerkenswert sein;

- sie müssen von dokumentarischem Wert für die Kenntnis der sozialen Schichten in der Vergangenheit und der Produktionsweise sein;

- sie müssen architektonisch und künstlerisch wertvoll sein;

- sie müssen alt und im ursprünglichen Zustand erhalten sein.

Das Vorhaben zur Bestimmung der Denkmäler der Volkskultur, die gegenwärtig auf dem Gebiet Rumäniens vorhanden sind, sollte unter den Auspizien des Rates für Kultur und sozialistische Erziehung durch Kreiskommissionen durchgeführt werden. Diese sollten aus einem Vertreter der Direktion für Denkmalschutz, einem Architekten, zwei Vertretern des Kreismuseums, einem Kunstgeschichtler und einem Professor zusammengesetzt sein und die Arbeit der (aus Lehrkräften und dem Direktor des Kulturhauses bestehenden) Gemeinde- und Dorfkommisionen anleiten.

Diese — von Prof. Dr. Gh. Focșa vorgeschlagene — Lösung wurde nur zum Teil gutgeheißen; man meinte, daß es nicht angebracht sei, Gemeinde- und Dorfkommisionen ins Leben zu rufen,

comisiilor comunale și satești (compuse din cadre didactice și directorul căminului cultural).

Soluția aceasta — propusă de prof. dr. Gh. Focșă — a fost acceptată numai în parte, în sensul că n-ar fi indicată constituirea comisiilor comunale și satești, fiindcă „nu s-ar putea găsi oameni competenți să selecteze monumentele de cultură populară“ (N. Ungureanu).

Un aport prețios poate fi adus de muzeografi care atunci când se află pe teren, în afara sarcinilor de serviciu, să depisteze și monumentele de cultură populară din zona respectivă, făcând propuneri forului central (Vasile Novac).

Spre a fi salvate, monumentele de cultură populară pot fi transferate în muzee și conservate cu mijloace specifice sau pot fi conservate *in situ*, modalitate care are nu numai o însemnătate documentar-culturală, dar și una turistică.

Se impune să se treacă la constituirea unei largi rețele de conservării *in situ*, realizându-se pe această cale adevărate „rezerve pentru muzeele în aer liber“ (Boris Zderciuc).

Conservările *in situ* se cer a fi subvenționate de C.J.C.E.S. și îndrumate de unitățile muzeistice din județul respectiv, dar un aspect substanțial, este așteptat din partea celor de la D.M.I.A. „pentru că sînt cei mai bine dotați“ (N. Ungureanu).

În condițiile actuale este necesar să se treacă la conservări *in situ* nu numai în mediul rural, ci și în cel urban. Paul Petrescu propune conservarea *in situ* a atelierului de armurărie Bömches din Brașov, unul dintre cele mai mari și mai bine păstrate din Europa, avînd cîteva mii de unelte specifice.

Tratarea chimică a monumentelor *in situ* ar putea fi soluționată de o instalație mobilă de impregnare cu înaltă presiune, mai ales că această modalitate nu impune demontarea obiectivului.

Referatele și discuțiile care au privit în mod direct problema conservărilor *in situ*, n-au urmărit elucidarea ei definitivă. S-a desprins însă necesitatea organizării unei întîlniri speciale consacrate acestei probleme.

Organizate în momentul trecerii într-o nouă etapă în activitatea muzeului din Dumbrava Sibiului — aceea de finalizare a organizării expoziției sale de bază în aer liber, — lucrările Consiliului științific lărgit al Muzeului tehnicii populare au evidențiat realizările dobîndite în cursul anilor, realizări consemnate și de publicațiile de specialitate (revista „Cibinium“, studii apărute în alte reviste științifice din țară și străinătate) și care au fost posibile în primul rînd datorită exis-

weil „man nicht Leute finden könnte, die zuständig wären, Denkmäler der Volkskultur auszuwählen“ (N. Ungureanu).

Eine andere Lösung wäre die Gründung von Kommissionen nach historischen Provinzen oder nach Themen (Architektur, bäuerliche Technik, usw.).

Einen wertvollen Beitrag können Museographen leisten, die, wenn sie auf Dienstreisen sind, neben ihren vorgeschriebenen Dienstobliegenheiten auch die Denkmäler der Volkskultur im betreffenden Gebiet ausfindig machen und dem Zentralorgan Vorschläge unterbreiten können“ (Vasile Novac).

Um erhalten zu bleiben, können die Denkmäler der Volkskultur in Museen überführt und dort mit besondern Mitteln konserviert werden, oder sie können *in situ* konserviert werden, was nicht nur vom dokumentarischen, kulturellen Standpunkt, sondern auch für den Fremdenverkehr von Bedeutung ist.

Es ist dringend notwendig, ein weites Netz *in situ* konservierter Denkmäler anzulegen, auf diese Weise wird man wahre „Reserven für die Freilichtmuseen“ erhalten (Boris Zderciuc).

Die Konservierung *in situ* muß von den Kreiskomitees für Kultur und sozialistische Erziehung finanziell unterstützt werden und unter Anleitung der Museen des betreffenden Kreises geschehen, ein wesentlicher Beitrag wird jedoch von Seiten der Direktion für Denkmalschutz erwartet, „weil diese dazu am besten ausgerüstet ist“ (N. Ungureanu).

Gegenwärtig ist es notwendig, Konservierungen *in situ* nicht nur auf dem Land, sondern auch in den Städten vorzunehmen. Paul Petrescu schlägt vor, die Büchsenmacherwerkstätte Bömches in Brașov *in situ* zu konservieren, eine der größten und am besten erhaltenen in Europa, in der es einige tausend spezifische Werkzeuge gibt.

Die chemische Behandlung der Denkmäler *in situ* könnte durch eine fahrbare Anlage zum Imprägnieren unter hohem Druck durchgeführt werden, vor allem, weil diese Vorgangsweise nicht dazu zwingt, das Objekt zu zerlegen.

Die Referate und Diskussionen über die Konservierung *in situ* hatten nicht den Anspruch, diese Frage endgültig zu klären. Es ergab sich jedoch die Notwendigkeit, eine besondere, dieser Frage gewidmete Zusammenkunft zu veranstalten.

Die Arbeiten des erweiterten wissenschaftlichen Rates des Museums der bäuerlichen Technik fanden zu einem Zeitpunkt statt, an dem ein neuer Abschnitt der Tätigkeit im Museum in der Dumbrava Sibiului begann: die Anlage des wichtigsten Teiles der Freilichtausstellung zu Ende führen. Sie unterstrichen die Erfolge, die im Laufe der Jahre erzielt wurden und die auch durch die Fachliteratur beschrieben worden sind (in der Zeitschrift „Cibinium“ und in anderen wissenschaftlichen, in- und ausländischen Zeitschriften erschienene Studien). Möglich waren diese Ergebnisse vor allem dank des Vorhandenseins eines den Ansprüchen entsprechenden thematischen Projektes, das von Etappe zu Etappe durch gründliche und beständige Zusammenarbeit der bekanntesten Fach-

tenței unui proiect tematic exigent întocmit și completat de la o etapă la alta printr-o colaborare intensă și continuă între cei mai reputați specialiști de la toate muzeele și instituțiile de cercetare etnografice, cărora le mulțumim și pe această cale.

Se impune să menționăm sprijinul substanțial de care s-a bucurat și se bucură colectivul muzeului atât din partea forului tutelar central — C.C.E.S. — cât și din partea organelor locale de partid și de stat, expresie vie a politicii fără precedent a conducerii statului nostru față de valorile culturii populare tradiționale a poporului român și a naționalităților conlocuitoare de pe teritoriul României.

leute aller ethnographischen Museen und Forschungsinstitute, denen wir auch auf diesem Wege danken, ergänzt wurde.

Geboten ist, zu erwähnen, daß das Kollektiv des Museums sich sowohl von Seiten der vorgesetzten Zentralbehörde — des Rates für Kultur und sozialistische Erziehung — als auch von Seiten der hiesigen Partei- und Staatsorgane einer bedeutenden Unterstützung erfreute. Dies ist ein lebendiger Ausdruck der beispiellosen Politik unserer Staatsführung gegenüber den Werten der überlieferten Kultur des rumänischen Volkes und der auf dem Territorium Rumäniens mitwohnenden Nationalitäten.

În decursul evoluției istorice, metalurgia fierului a contribuit în cel mai înalt grad la dezvoltarea forțelor de producție, astfel încît prezentarea acestui fenomen în întreaga sa complexitate în Muzeul tehnicii populare a devenit tot mai imperioasă, ca urmare a industrializării impetuoase din ultimele decenii. Prin intermediul instalațiilor și uneltelor expuse în sectorul menționat se precizează ilustrarea tradițiilor milenare ale celei mai importante ramuri productive, care a jucat un rol decisiv în asigurarea progresului neconținut al poporului nostru.

Extracția și prelucrarea fierului apărute pe teritoriul României în Hallstatt (1150–450 î.e.n.)¹ nu sînt o consecință a influențelor externe, ci rezultatul unei contribuții originale geto-dace², ducînd la înființarea primelor centre metalurgice între anii 800–600 î.e.n.³ Un asemenea proces început în Hallstatt se continuă pe o treaptă superioară în a doua epocă a fierului Latène (450–106), noua situație reflectîndu-se în varietatea și mulțimea uneltelor, precum și a armelor din fier.⁴ Așa după cum sublinia Vasile Pârvan, „vecinătatea minelor de fier cu puternicele cetăți dacice din Ardealul de sud-vest n-a putut să fie în nici un caz întîmplătoare”.⁵ Prin urmare metalurgia feroasă a accelerat un întreg proces istoric, stînd la baza puterii economice, militare și politice a statului dac⁶, care a ajuns să fie o vreme un bastion în fața înaintării romane.

În timpul stăpînirii romane se acordă în continuare o mare importanță extracției minereului de fier⁷, rezumîndu-ne la cîteva localități și anume:

Im Laufe der geschichtlichen Entwicklung hat die Metallurgie des Eisens in höchstem Maß zur Entwicklung der Produktivkräfte beigetragen, so daß, auch infolge der stürmischen Entwicklung der Industrie in den letzten Jahrzehnten, die Darstellung dieser Erscheinung in ihrer ganzen Vielfältigkeit im Museum der bäuerlichen Technik mehr und mehr zu einer zwingenden Notwendigkeit wurde. Durch die Anlagen und Werkzeuge, die in der erwähnten Abteilung zu sehen sind, wird versucht, die Jahrtausende alte Überlieferung des wichtigsten Zweiges der Gütererzeugung zu veranschaulichen, der für den steten Fortschritt unseres Volkes eine entscheidende Rolle spielte.

Das Eisen wird im Gebiet des heutigen Rumänien seit der Hallstattzeit (1150–450 v.u.Z.)¹ gewonnen und verarbeitet, und zwar nicht dank Einflüssen von außen, sondern dank der eigenen Initiative der Geto-Daker², so daß zwischen 800–600 v.u.Z.³ die ersten metallurgischen Zentren entstanden. Diese Entwicklung wird im zweiten Abschnitt der Eisenzeit, der La-Tène-Zeit (450–106), auf einer höheren Stufe fortgesetzt, was sich in der Vielfalt und Menge der erzeugten Werkzeuge und Waffen aus Eisen widerspiegelt.⁴ Wie Vasile Pârvan betont, „konnte es auf keinen Fall Zufall sein, daß es in der Nähe der starken Festungen der Daker in Südwestsiebenbürgen Eisenbergwerke gab”.⁵ Die Metallurgie des Eisens hat also eine geschichtliche Entwicklung in ihrer Gesamtheit beschleunigt und war die Grundlage der wirtschaftlichen, militärischen und politischen Stärke des Dakerreiches⁶, das lange Zeit ein Bollwerk gegen das Vordringen der Römer war.

Während der Herrschaft der Römer mißt man der Gewinnung des Eisenerzes weiterhin große Bedeutung bei⁷; wir beschränken uns darauf,

¹ *Istoria României*, vol. I, București, 1960, p. 137

² V. Pârvan, *Getica*, București, 1962, p. 348

³ D. Berciu, *Zorile istoriei în Carpați și la Dunăre*, București, 1966, p. 235–236.

⁴ H. Daicoviciu, *Dacii*, București, 1968, p. 164–167.

⁵ V. Pârvan, *Dacia, Civilizațiile străvechi*, București, 1932, p. 136.

⁶ Chim. N. Chindler și ing. S. Popa, *Contribuții la istoria metalurgiei feroase în împrejurimile Hunedoarei*, în „Metalurgia”, nr. 5 1969, pp. 309.

⁷ N. Maghiar, St. Olteanu, *Din istoria mineritului în România*, București, 1968, p. 61.

¹ *Istoria României*, Bd. I, Bukarest, 1960, S. 137.

² V. Pârvan, *Getica*, Bukarest, 1962, S. 348.

³ D. Berciu, *Zorile istoriei în Carpați și la Dunăre*, Bukarest, 1966, S. 235–236.

⁴ H. Daicoviciu, *Dacii*, Bukarest, 1968, S. 164–167.

⁵ V. Pârvan, *Dacia, Civilizațiile străvechi*, Bukarest, 1932, S. 136.

⁶ Chem. N. Chindler und Ing. S. Popa, *Contribuții la istoria metalurgiei feroase în împrejurimile Hunedoarei*, in „Metalurgia”, Nr. 5, 1969, S. 309.

⁷ N. Maghiar, St. Olteanu, *Din istoria mineritului în România*, Bukarest, 1968, S. 61.

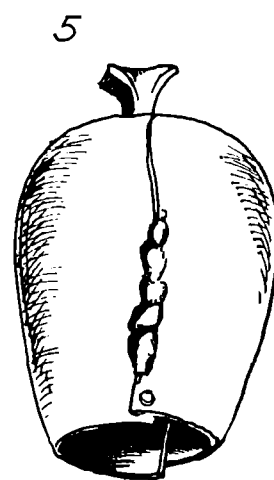
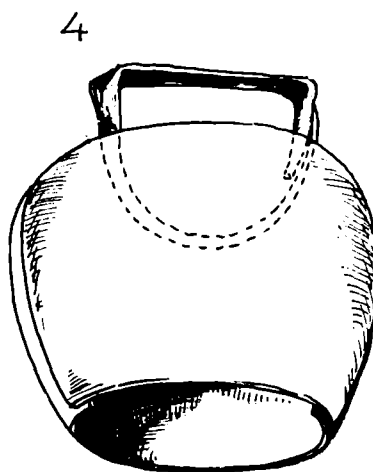
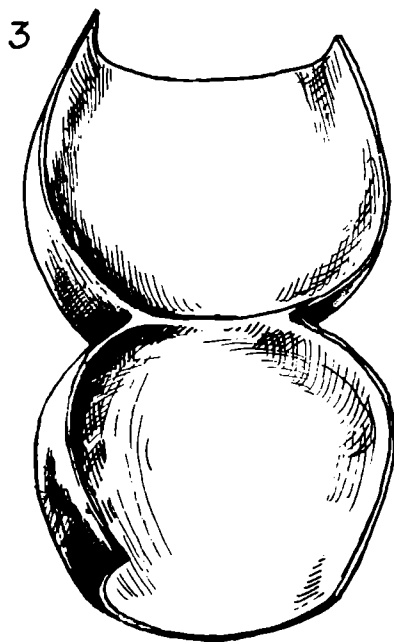
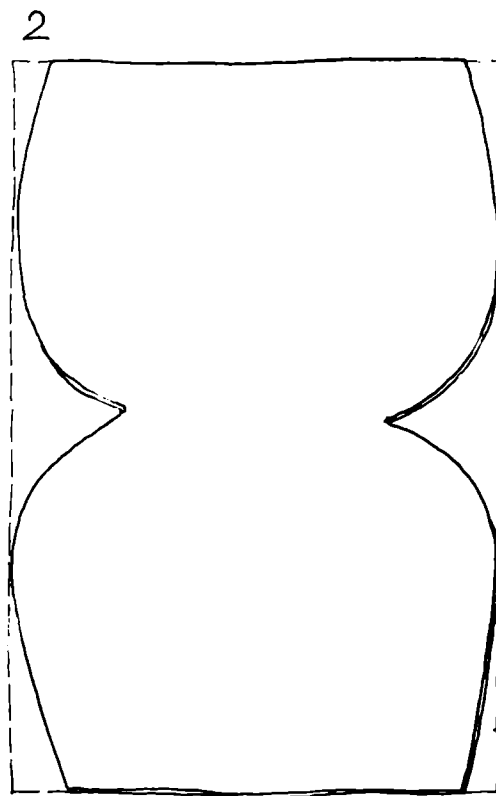
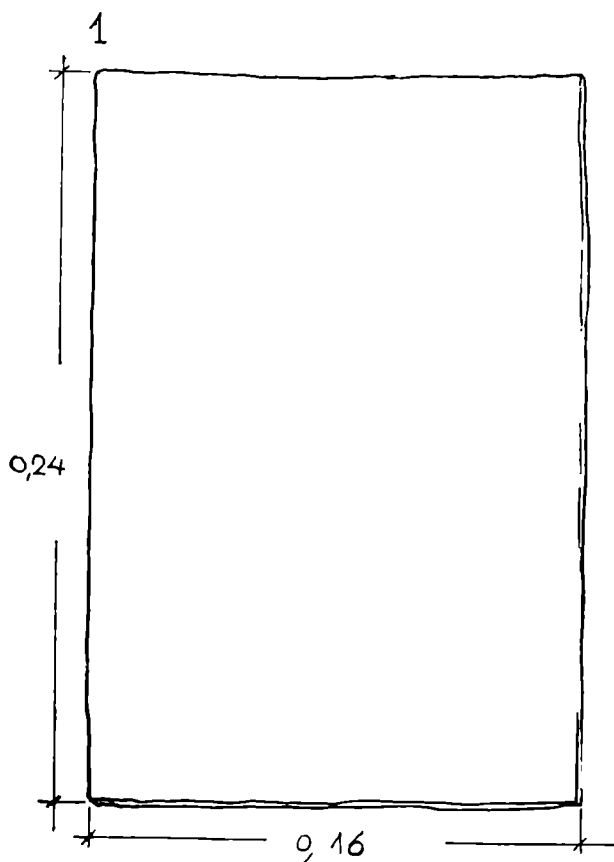

Fig. 1. Faze din confecționarea unui clopot din tablă de oțel:

1 - Materia primă (tablă de oțel). 2 - Tăierea după șablon. 3 - Bombarea. 4 - Îndoirea. 5 - Prinderea bratierelor cu nituri și sudarea.

Abb. 1. Einige der Arbeitsphasen beim Herstellen einer Kuhglocke aus Stahlblech:

1 - Ein Stück Rohmaterial (Stahlblech). 2 - Erster Schnitt nach Schablone. 3 - Ausbuchtung. 4 - Zusammenbiegen. 5 - Vernieten und Schweißen der Teile.

Bocșa Montană, Reșița, Anina,⁸ Ghelar, Teliucul Inferior, în ultima existind chiar centrul administrativ, așa după cum reiese dintr-o inscripție.⁹ Pentru reducerea minereului de fier se utilizau cuptoare pătrate cu vetre deschise, cu pereți căptușiți cu mică, obținându-se lupe în greutate de 3—10 kg.¹⁰ După aceea materia primă se prelucra în ateliere specializate, forjându-se diferite unelte sau arme.¹¹

În perioada migrației popoarelor, după retragerea aureliană, băștinașii n-au renunțat la reducerea minereului feros, adăpostindu-se pe înălțimile greu accesibile ale Ghelarului. Astfel, în 1895 s-a descoperit la Valea Caselor, lângă Ghelar, un cuptor cu cuvă datind din secolul IX, care în momentul de față se află la Muzeul științific din Londra.¹² Spre deosebire de cuptoarele cu vatră deschisă, de data aceasta avem de-a face cu o fază evoluată marcată prin apariția cuvei și a coșului de evacuare a gazelor. Descoperirea este o dovadă peremptorie a faptului că metalurgia feroasă de pe teritoriul patriei noastre și-a continuat propria dezvoltare și după părăsirea Daciei de către administrația romană.¹³

De remarcă, că acest tip de cuptor îngropat seamănă în principiu cu majoritatea furnalelor de piatră din Banat și Transilvania intrate în funcțiune la începutul secolului al XVIII-lea. Ele aveau creuzet deschis, iar pentru ridicarea temperaturii se utilizau două perechi de foale puse în mișcare de forța hidraulică, care produceau o căldură de 1800°, intensificându-se procesul de carburare, în cursul căruia se obținea fonta. Apoi fonta se afina pe vetre închise, ajungându-se la oțel sau fier, în funcție de procentajul de carbon.¹⁴

Roțile hidraulice utilizate în metalurgie, încă în secolul al XIII-lea,¹⁵ au impulsionat dezvoltarea acestei ramuri economice, atât prin punerea foalelor în mișcare pentru reducerea fierului, cât și a ciocanelor în ateliere, unde se forja materia primă, în vederea confecționării uneltelor. Pentru sporirea producției la Trascău în 1291 au fost aduși coloniști din Austria de Sus. Dacă la 1760 funcționau în această localitate 19 cuptoare pentru reducerea

einige Ortschaften anzuführen, und zwar: Bocșa Montană, Reschitza, Anina⁸, Ghelar, Teliucul Inf. In der letztgenannten Ortschaft lag sogar das Verwaltungszentrum, wie aus einer Inschrift⁹ hervorgeht. Zur Reduzierung des Eisenerzes dienten quadratförmige Öfen mit offenem Herd. Ihre Wände waren mit Glimmer verkleidet. Man erhielt Luppen von 3—10 kg.¹⁰ Das Roheisen wurde danach in besonderen Werkstätten verarbeitet, in denen verschiedene Werkzeuge oder Waffen geschmiedet wurden.¹¹

In der Zeit der Völkerwanderung, nach dem Rückzug Aurelians, verzichtete die einheimische Bevölkerung nicht auf die Verarbeitung des Eisenerzes und zog sich auf die schwer zugänglichen Höhen bei Ghelar zurück. So wurde im Jahre 1895 im Tal Valea Caselor in der Nähe von Ghelar ein Tiegelofen entdeckt, der aus dem 9. Jahrhundert stammt und sich gegenwärtig im Museum der Wissenschaften in London befindet.¹² Zum Unterschied von den Öfen mit offenem Herd haben wir es diesmal mit einem weiter entwickelten Typus zu tun, der einen Tiegel und einen Rauchfang zum Abzug der Gase aufweist. Die Metallurgie des Eisens hat sich also auf dem Gebiet unseres Vaterlandes, auch nachdem die römische Verwaltung Dazien verlassen hatte, selbständig weiterentwickelt.¹³

Bemerkenswert ist, daß dieser in die Erde eingegrabene Ofentyp im Prinzip den meisten der aus Steinen errichteten Hochöfen ähnlich ist, die zu Beginn des 18. Jahrhunderts im Banat und in Siebenbürgen in Betrieb gesetzt wurden. Der Tiegel dieser Öfen war offen, und zum Heizen wurden zwei Paar durch Wasserkraft betriebene Blasbälge verwendet. Diese erzeugten eine Temperatur von 1800° und beschleunigten die Kohlungsreaktion, durch die das Roheisen erhalten wurde. Danach wurde das Roheisen auf geschlossenen Herden gefrischt, und man erhielt Stahl oder Schmiedeeisen, je nach dem Gehalt an Kohlenstoff.¹⁴

Die Wasserräder wurden in der Metallurgie schon im 13. Jahrhundert verwendet¹⁵ und gaben der Entwicklung dieses Wirtschaftszweiges einen starken Auftrieb. Sie wurden sowohl zum Betrieb der Blasbälge zur Reduzierung des Eisenerzes als auch zum Antrieb der Hämmer in den Werkstätten verwendet, in denen das Roheisen zu Werkzeugen geschmiedet wurde. Im Jahre 1291 wurden Kolonisten aus Oberösterreich nach Trascău gebracht, um mehr Eisen erzeugen zu können. Während 1760 in diesem

⁸ D. Tudor, *Orașe, țiguri și sale în Dacia romană*, București, 1968, p. 61.

⁹ M. Macrea, *Viața în Dacia romană*, București, 1969, p. 305.

¹⁰ Chim. N. Ghindler și ing. S. Popa, *op. cit.*, pp. 311—312.

¹¹ *Din istoria Transilvaniei*, vol. I, București, 1963, p. 85.

¹² D. Moroianu și I. M. Ștefan, *Focul viu*, București, 1963, p. 81—82.

¹³ Chim. N. Ghindler și ing. S. Popa, *op. cit.*, p. 311.

¹⁴ Chim. N. Ghindler și ing. S. Popa, *op. cit.* nr. 9/1969, nr. 9/1970.

¹⁵ Șt. Pascu, *Meșteșugurile din Transilvania până în secolul al XVI-lea*, București, 1954, p. 168.

⁸ D. Tudor, *Orașe, țiguri și sale în Dacia romană*, Bukarest, 1968, S. 61.

⁹ M. Macrea, *Viața în Dacia romană*, Bukarest 1969, S. 305.

¹⁰ Chem. N. Ghindler und Ing. S. Popa, *a.a.O.* S. 311—312.

¹¹ *Din istoria Transilvaniei*, Bd. I, Bukarest, 1963, S. 85.

¹² D. Moroianu und I. M. Ștefan, *Focul viu*, Bukarest, 1963, S. 81—82.

¹³ Chem. N. Ghindler und Ing. S. Popa, *a.a.O.* S. 311.

¹⁴ Chem. N. Ghindler und Ing. S. Popa *a.a.O.* Nr. 9/1969, Nr. 9/1970.

¹⁵ Șt. Pascu, *Meșteșugurile din Transilvania până în secolul al XVI-lea*, Bukarest, 1954, S. 168.

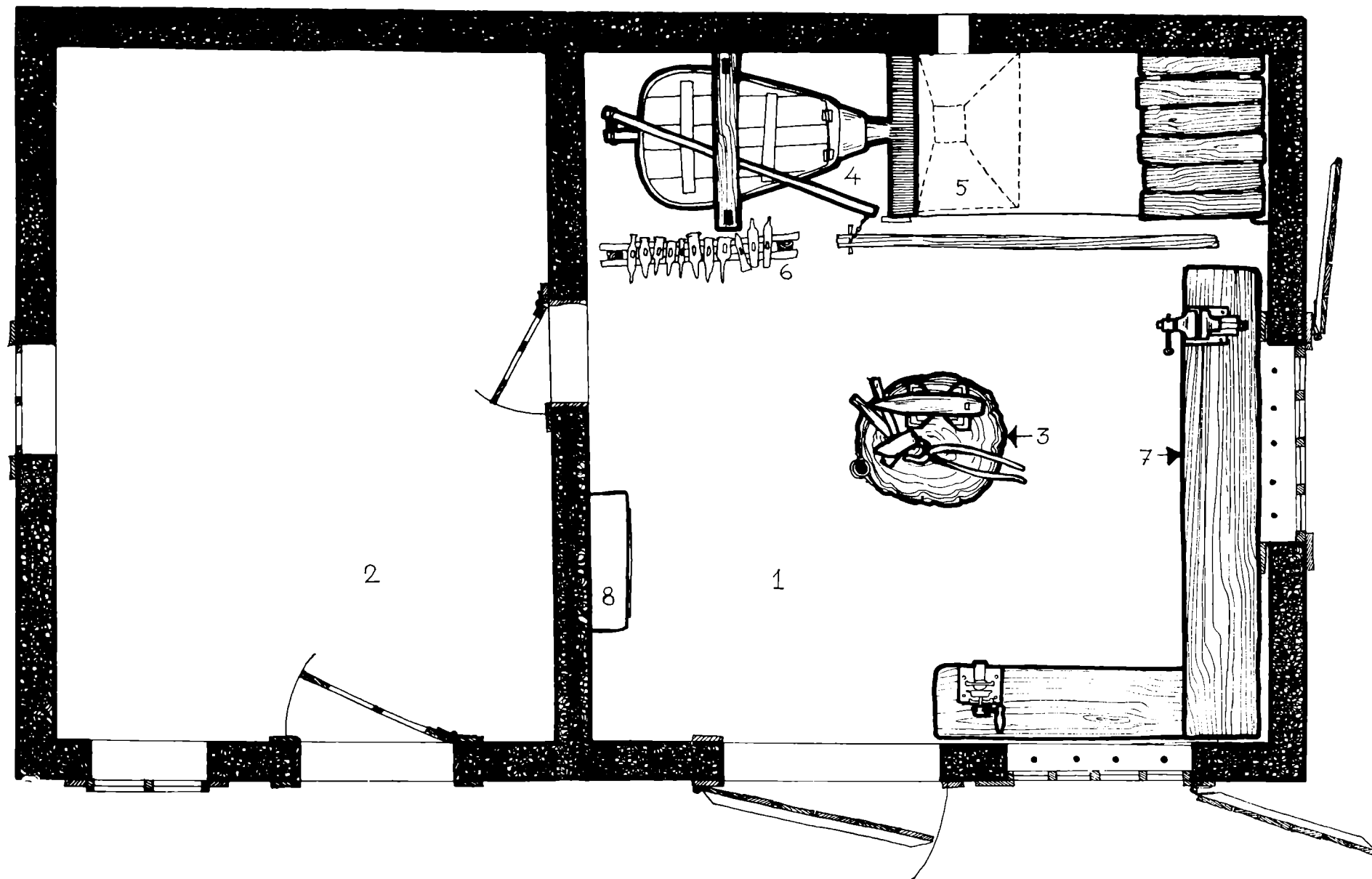

Fig. 2. Planul fierăriei de la Săvinești:
 1 - Fierărie, 2 - Magazie, 3 - Butuc cu nicovală, 4 - Foale, 5 - Cuptor,
 6 - Suport pentru unelte, 7 - Banc, 8 - Dulap pentru seale.

Abb. 2. Plan der Schmiede aus Săvinești
 1 - Schmiede, 2 - Abstellraum, 3 - Holzblock mit Amboß, 4 - Blasebalg, 5 - Schmelzofen, 6 - Werkzeuggestell, 7 - Arbeitsbank,
 8 - Wandkasten für Werkzeug.

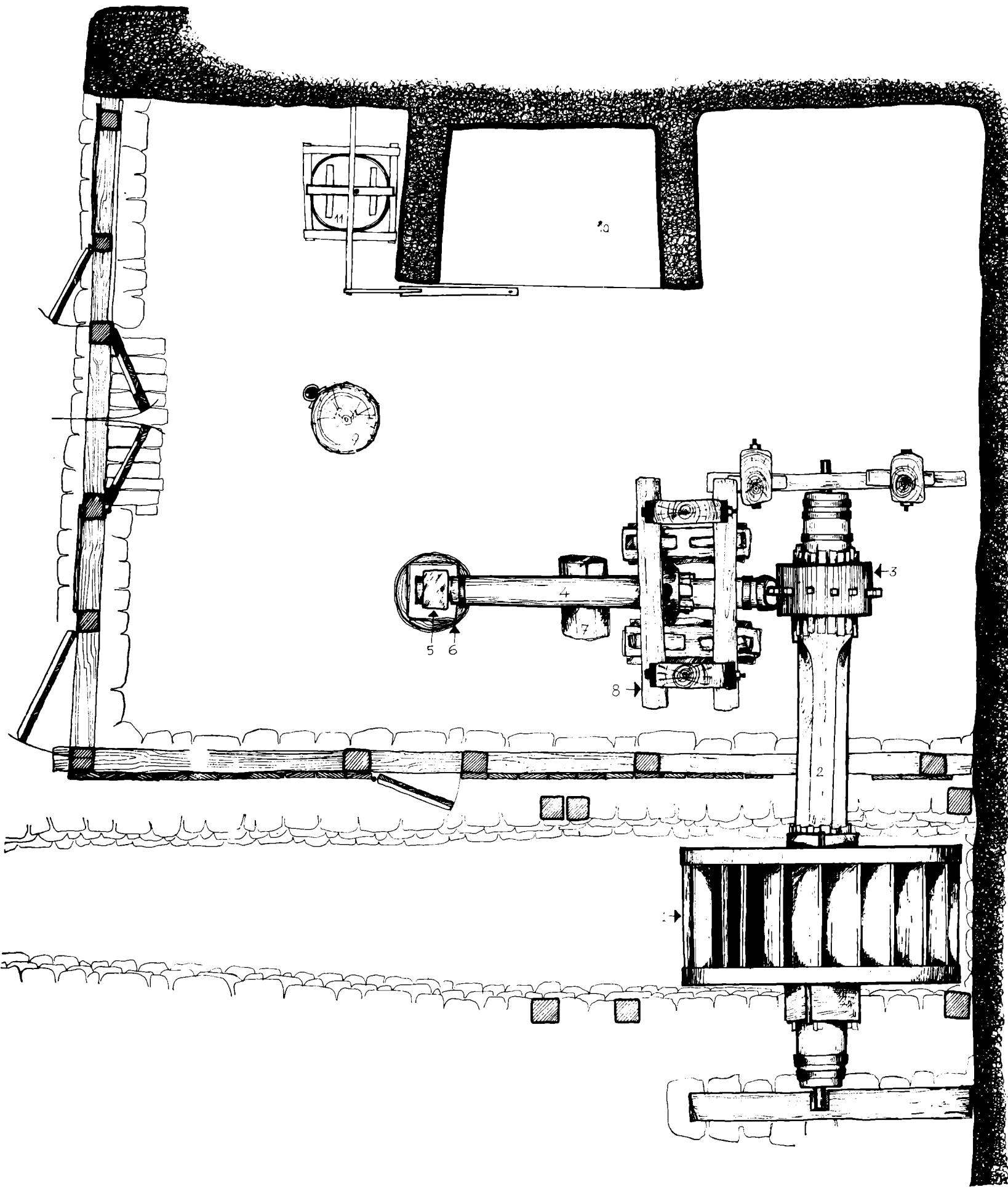

Fig. 3. Planul ciocanului hidraulic de la Rimetea:
 1 - Roata hidraulică. 2 - Fusul. 3 - Came metalice. 4 - Coada ciocanului. 5 - Ciocanul. 6 - Nicovă. 7 - Suportul. 8 - Jugul pentru susținerea ciocanului. 9 - Butuc pentru nicovă. 10 - Cuptorul. 11 - Foaiele.

Abb. 3. Plan des Eisenhammers aus Rimetea:
 1 - Wasserrad. 2 - Welle. 3 - Halterung. 4 - Hammerstiel. 5 - Hammer. 6 - Amboss. 7 - Stützblock. 8 - Halterung des Hammers. 9 - Holzblock für einen Handamboß. 10 - Schmiedeeisen. 11 - Blasebalg.

minereului de fier și 23 hamore,¹⁶ la sfârșitul secolului al XIX-lea își încetează producția ultima mină de fier, iar la mijlocul veacului al XX-lea mai există un singur hamor.¹⁷

O altă latură a metalurgiei a fost fierăritul ce consta în producerea unor unelte specifice economiei zonale, fierării fiind semnalati pentru prima oară în Țara Românească, pe cale documentară, încă la începutul secolului al XV-lea.¹⁸ Cu timpul, datorită unor condiții specifice se ajunge la specializarea unor centre cum ar fi: Ghelar, Vârzarii de Jos, Vașcău, Rimetea, Rădești și altele.¹⁹

La baza elaborării tematicii sub sectorului metalurgiei populare din Muzeul tehnicii populare s-a plecat de la cunoașterea realităților de pe teren, alegându-se obiectivele muzeale din localitățile specializate.

Grupa metalurgiei fierului începe cu prezentarea reducerii minereului feros, prin reconstituirea tipului de cuptor de la Ghelar datat în secolul IX. Unitatea, similară celei de la Ghelar, a fost săpată în pantă și căptușită cu argilă refractară, având aceleași dimensiuni ca în desenul alăturat. Sistemul suflant constă dintr-un foi pus în mișcare cu piciorul. Spre deosebire de cuptorul cu vatră deschisă tipul de la Ghelar favoriza obținerea unei lupe de fier de dimensiuni mai mari. Prin intermediul unui asemenea obiectiv muzeal se immortalizează, atât saltul calitativ produs pe drumul progresului metalurgiei autohtone, cât și veriga de legătură între cuptorul cu vatră deschisă din antichitate și furnalul producător de fontă introdus în prima jumătate a secolului al XVIII-lea.

În strinsă interdependență cu reducerea mine-reului de fier, a pădurilor necesare pentru cărbuni (mangal) și a existenței apelor furnizoare de energie s-a dezvoltat o altă ramură a metalurgiei feroase și anume acea producătoare de unelte agricole. Acestea se făureau în ateliere cu ajutorul unor ciocane mari (zise hamore sau vereie). Instalația se compunea dintr-o roată hidraulică și un ax cu came. Prin învîrtirea fusului penele apăsau ciocanul, care după ce scăpa, cădea pe nicovală. Pentru încălzirea materiei prime, în vederea forjării, se utilizau foale acționale hidraulic sau cu piciorul.

¹⁶ V. Butură, *Contribuții la studiul instalațiilor tradiționale pentru extragerea și prelucrarea metalelor din Munții Apuseni*, în vol. „Sesiunea de comunicări științifice a muzeelor de etnografie și artă populară”, București, 1964, pp. 216.

¹⁷ Károly Kós, *Arta lucrului în fier în Rimetea (Torocko) din regiunea Cluj*, în „Studii și cercetări de istoria artei”, nr. 3—4/1956, pp. 271.

¹⁸ St. Olteanu, C. Șerban, *Meșteșugurile din Țara Românească și Moldova în evul mediu*, București, 1969, p. 65.

¹⁹ N. Dunăre, *Răspîndirea satelor specializate în meșteșuguri populare pe teritoriul României*, în „Gibinium”, II, 1967—1968 p. 35.

Ort 19 Eisenschmelzöfen und 23 Eisenhämmer¹⁶ in Betrieb waren, wurde gegen Ende des 19. Jahrhunderts das letzte Eisenbergwerk geschlossen, um die Mitte des 20. Jahrhunderts gab es nur noch einen einzigen Eisenhammer.¹⁷

Eine andere Seite der Metallurgie war das Schmiedehandwerk, das die für die Wirtschaft des betreffenden Gebietes spezifischen Werkzeuge lieferte. Die Schmiede wurden in Rumänien erstmalig schon zu Beginn des 15. Jahrhunderts urkundlich erwähnt.¹⁸ Mit der Zeit kommt es dank besonderer Gegebenheiten dazu, daß sich besonders in einigen Orten das Handwerk entwickelt, zum Beispiel in Ghelar, Vârzarii de Jos, Vașcău, Rimetea, Rădești u. a.¹⁹

Die Thematik der Abteilung der bäuerlichen Metallurgie des Museums der bäuerlichen Technik wurde ausgearbeitet, indem man von der Kenntnis der Tatsachen im Gelände ausging und die Exponate für das Museum aus den Ortschaften auswählte, in denen dieses Gewerbe besonders entwickelt war.

Bei der Metallurgie des Eisens wird zuerst gezeigt, wie das Eisenerz geschmolzen wurde. Dazu wurde der Typus des aus dem 9. Jahrhundert stammenden Ofens aus Ghelar wieder aufgebaut. Die Einheit ist der aus Ghelar ähnlich, sie wurde in einen Hang gegraben und mit feuerfestem Ton ausgefüttert; ihre Abmessungen sind in der beiliegenden Zeichnung angegeben. Die Luftzufuhr geschieht durch einen fußbetätigten Blasebalg. Zum Unterschied vom Ofen mit offenem Herd gestattete der Typus des Ofens von Ghelar, eine größere Lupe zu erhalten. Dieses Stück der musealen Ausstellung veranschaulicht sowohl den qualitativen Sprung in der Entwicklung der bodenständigen Metallurgie als auch das Verbindungsglied zwischen dem Ofen mit offenem Herd im Altertum und dem Roheisen erzeugenden Hochofen, der in der ersten Hälfte des 18. Jahrhunderts auftauchte.

Dort, wo Öfen zum Schmelzen des Eisenerzes, wo Holzkohle liefernde Wälder und Energie erzeugende Wasserläufe vorhanden waren, entwickelte sich auch ein anderer Zweig der Eisenmetallurgie, und zwar die Erzeugung von Landwirtschaftsgeräten. Diese wurden mit Hilfe von großen, „hamore“ oder „vereie“ genannten Hämmer geschmiedet. Die Anlage bestand aus einem Wasserrad und einer Nockenwelle. Durch die Drehung der Welle hoben die Nocken den Hammer, der dann frei wurde und auf den Amboß fiel. Zum Erhitzen der Werkstücke, die geschmiedet wurden, gebrauchte man durch Wasserkraft oder mit dem Fuß betätigte Blasebälge.

Das fast völlige Verschwinden solcher Anlagen hat uns veranlaßt, das letzte, typische Exemplar im Land anzukaufen, das in Rimetea (Kreis Alba)

¹⁶ V. Butură, *Contribuții la studiul instalațiilor tradiționale pentru extragerea și prelucrarea metalelor din Munții Apuseni*, în Band „Sesiunea de comunicări științifice a muzeelor de etnografie și artă populară”, Bukarest, 1964, S. 216.

¹⁷ Károly Kós, *Arta lucrului în fier în Rimetea (Torocko) din regiunea Cluj*, în „Studii și cercetări de istoria artei”, Nr. 3—4/1956, S. 271.

¹⁸ St. Olteanu, C. Șerban, *Meșteșugurile din Țara Românească și Moldova în evul mediu*, Bukarest, 1969 S. 65.

¹⁹ N. Dunăre, *Die Verbreitung der Handwerkdörfer in Rumänien*, in „Gibinium”, II, 1967—1968, S. 35.

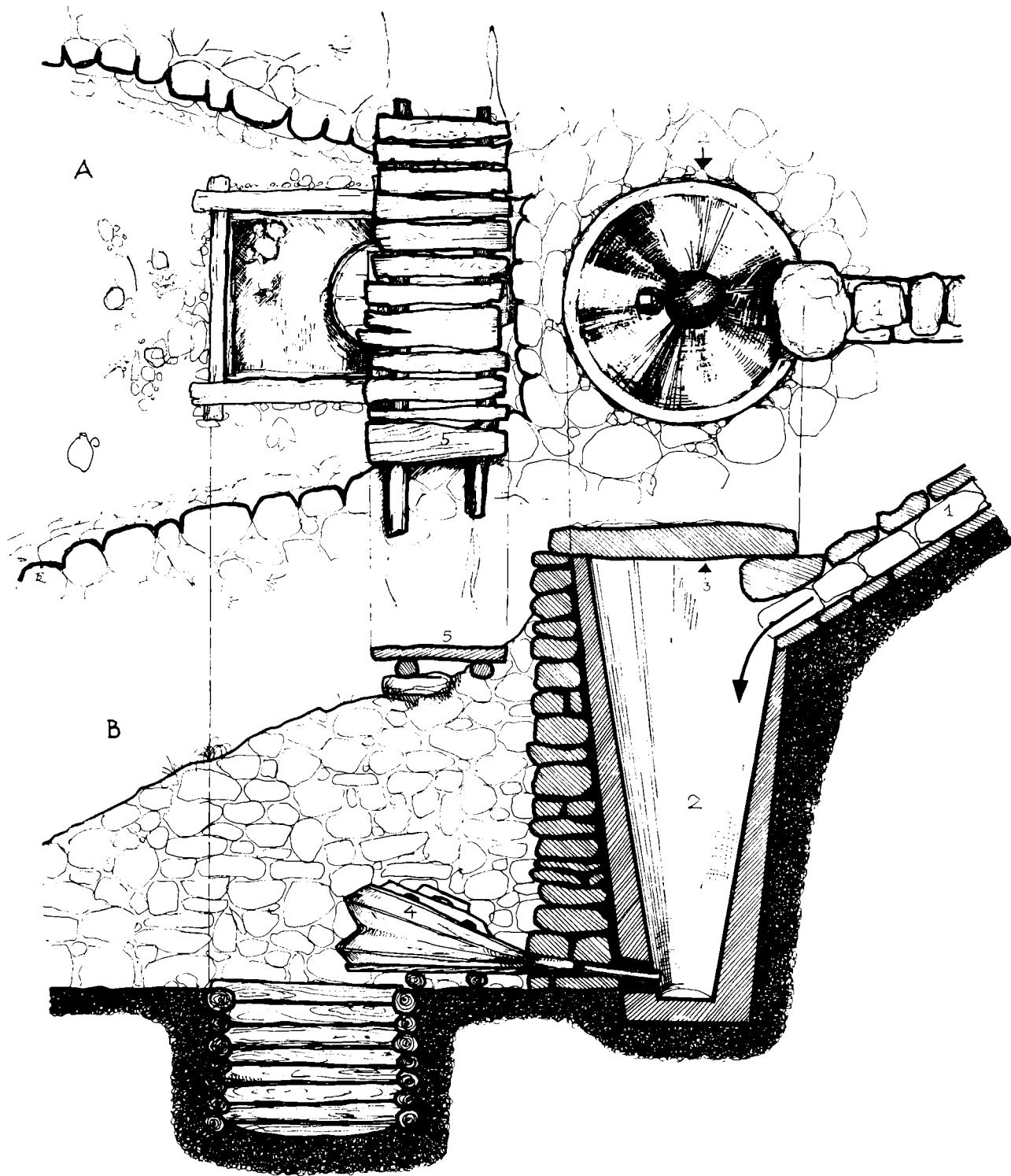

Fig. 4, Cuptor din secolul IX:

A - Vedere de sus. B - Secțiune. 1 - Coș. 2 - Cuvă. 3 - Capac. 4 - Foale. 5 - Rampă de încărcare.

Dispariția unor astfel de instalații aproape în totalitate, ne-a determinat să achiziționăm ultimul exemplar tipic din țară, care a funcționat la Rimetea (jud. Alba) până în anul 1967. După achiziționarea ciocanului hidraulic de la Rimetea (județul Alba) în 1969, s-a trecut în anul următor la remontarea lui în sectorul metalurgiei populare, într-un cadru asemănător celui în silu.

Abb. 4. Schmelzofen für Eisenerz aus dem 9. Jahrhundert:

A - Draufsicht. B - Schnitt. 1 - Rinne. 2 - Schmelztrichter. 3 - Deckel. 4 - Blasebalg. 5 - Nachfüllsteige.

bis 1967 in Betrieb war. Nach dem Ankauf im Jahre 1969 ging man im folgenden Jahr daran, den Eisenhammer in der Abteilung für bäuerliche Metallurgie in einer ähnlichen Umgebung wiederaufzubauen.

Der gegen Ende des 19. Jahrhunderts aus Steinen und Brettern errichtete, rechteckige Bau (7,50 m × 5,55 m) war teilweise versenkt, so daß für das

Construcția ridicată la sfârșitul secolului al XIX-lea din piatră și scindură, de formă dreptunghiulară (7,50 m × 5,55 m), a fost semiîngropată, cu scopul de a se crea o cădere de apă corespunzătoare, pentru punerea în mișcare a ciocanului. Roata hidraulică cu cupe și diametrul de 2,45 m prin învîrtire antrena fusul din lemn cu 8 came, care pe rînd apăsau ciocanul pe coadă, punindu-l în funcțiune.

Meștesugarul înroșea materia primă în cuptorul cu vatră deschisă, utilizînd pentru sporirea temperaturii un foi cilindric din piele acționat cu mîna ori piciorul. Apoi cu ajutorul unui sistem de pîrghii ridica sau cobora supapa de pe fundul bazinului, pentru a regla debitul de apă necesar unei turații mai mari sau mai mici a roții, care la rîndul ei prin mijlocirea fusului cu came imprima frecvența bătailor ciocanului pe nicovală. Cînd apa era suficientă se produceau zilnic: 35–40 hîrlețe, 50–60 fiare de plug, 40–45 lopeți, 40–45 sape.

Deși în epoca contemporană o astfel de instalație nu mai corespunde noilor cerințe, lucrînd neeconomic, totuși din punct de vedere istoric ea însemna o etapă pe calea dezvoltării tehnice metalurgice, reprezentînd în orînduirea feudală un apogeu al acestei ramuri productive.

În încheierea sectorului metalurgiei înfățișăm fierăritul ce constă în legatul căruțelor, potcovitul vitelor și confecționarea unor unelte, care diferă de la zonă la zonă, în funcție de necesitățile economice. Pornind de la premiza că unitatea fierăritului se manifestă în diversitatea sa, cele două ateliere din sectorul metalurgiei populare specializate în două direcții diferite îmbogățesc în ansamblu varietatea acestui meștesug de pe teritoriul patriei noastre.

Primul, cel de la Mănești, jud. Dîmbovița este un atelier de fierar-rotar, unde meștesugarul respectiv cunoștea la perfecție ambele meștesuguri, lucrînd căruțele în întregime, caz mai rar întîlnit în țară, dar atestat și documentar la mijlocul secolului al XIX-lea în părțile Sebeșului. În general cele două meștesuguri sînt bine distincte, existînd aproape în fiecare sat cel puțin un fierar și un rotar.

A doua unitate, cea de la Poiana Teiului, sat Săvinești, jud. Neamț, este un atelier de fierar-clopotar, aici fiind trei meșteri care confecționează clopote din tablă de oțel pentru oi și vite mari, spre deosebire de zurgălăii ce se pun la cai îndeosebi iarna. Construcția din birne are două încăperi, servind prima de atelier, iar a doua adăpostea materia primă și produsele finite.

În trecut fierării din satul Săvinești se mai ocupau cu legatul în fier al căruțelor, potcovitul vitelor, producerea unor unelte pentru economia fores-

Wasser ein entsprechendes Gefälle geschaffen wurde, um den Hammer in Betrieb zu setzen. Das Wasserrad mit einem Durchmesser von 2,45 m trieb durch Drehung die hölzerne Welle mit 8 Nocken an, die nacheinander auf den Stiel des Hammers drückten und diesen in Bewegung setzten.

Der Schmied erhitze das Werkstück im Ofen mit offener Feuerstelle, wobei er zur Erhöhung der Temperatur einen zylindrischen ledernen Blasebalg mit der Hand oder dem Fuß betätigte. Darauf hob oder senkte er mit Hilfe eines Hebelsystems den Verschluss am Grunde des Beckens, um den für eine größere oder kleinere Drehzahl des Rades notwendigen Wasserdurchfluß einzustellen, wodurch ihrerseits die Nockenwelle die Frequenz der Hammerschläge auf den Amboss bestimmte. War die Wassermenge genügend, so wurden täglich 35–40 Spaten, 50–60 Pflugscharen, 40–45 Schaufeln, 40–45 Hacken erzeugt.

Eine solche Anlage entspricht gegenwärtig nicht mehr den Erfordernissen, da sie unwirtschaftlich arbeitet, vom geschichtlichen Standpunkt stellt sie jedoch eine Stufe in der technischen Entwicklung der Metallurgie dar; sie bedeutete in der Feudalordnung einen Höhepunkt in diesem Produktionszweig.

Als Abschluß der Abteilung für Metallurgie wird das Schmiedegewerbe zur Schau gestellt, das sich mit dem Bereifen der Wagenräder, dem Beschlagen der Hufe und der Herstellung von Werkzeugen beschäftigt, die je nach Landesgebiet und wirtschaftlichen Erfordernissen verschieden sind. Von der Voraussetzung ausgehend, das sich die Einheitlichkeit des Schmiedegewerbes in seiner Vielfalt zeigt, stellen die beiden Werkstätten der bäuerlichen Metallurgie, deren Erzeugnisse voneinander ganz verschieden sind, zusammen die Mannigfaltigkeit dieses Gewerbes auf dem Gebiet unseres Vaterlandes dar.

Die erste, aus Mănești, Kreis Dîmbovița, ist eine Schmiede- und Wagnerwerkstätte. Der betreffende Meister beherrschte beide Handwerke vollkommen und stellte fertige Wagen her. Solche Fälle sind im Land seltener, einer ist jedoch um die Mitte des 19. Jahrhunderts in der Gegend von Sebeș auch urkundlich bezeugt. Im allgemeinen werden diese beiden Gewerbe getrennt betrieben, und es gibt fast in jedem Dorf wenigstens einen Schmied und einen Wagner.

Die zweite Einheit aus Poiana Teiului, zum Dorf Săvinești, Kreis Neamț gehörig, ist eine Schmiede- und Glöcknerwerkstätte. Hier arbeiteten drei Meister, die Glocken aus Stahlblech für Schafe und Rinder herstellten, zum Unterschied von den Schellen, die den Pferden vor allem im Winter angelegt werden. Das Gebäude ist aus Balken errichtet und weist zwei Räume auf, wovon der erste als Werkstätte und der zweite als Lagerraum für Rohstoffe und Fertigzeugnisse dient.

Früher beschäftigten die Schmiede des Dorfes Săvinești sich noch damit, die Eisenteile für Wagen zu verfertigen, Vieh zu beschlagen, Werkzeuge für die Forstwirtschaft (Äxte, Wendehaken, Reißhaken, Bohrer, usw.) herzustellen; dazu kamen in letzter Zeit, die Glocken aus Blech.

tieră (topoare, lapine, grifuri, beleușe, sfredele etc.) și în ultimul timp clopote din tablă.

Pentru obținerea unui astfel de clopot sînt necesare următoarele faze: materia primă sub formă dreptunghiulară, tăierea după șablon, bombarea cu un ciocan special, îndoirea, găurirea pentru nituri, niturile, prinderea niturilor, imbinarea bratierelor, lipirea bratierelor înroșite cu borax, îndreptarea pe nicovală, darea sunetului, găurirea pentru toartă, sudarea torții, îndreptarea la gură, finisarea mecanică și manuală cu pila, prinderea limbii. Dintre fazele enumerate cele mai semnificative sînt două și anume: procedeul original de sudură ce constă în lipirea bratierelor (părțile laterale) înroșite în foc cu ajutorul boraxului, care se pre-soară cu o linguriță, iar a doua este darea sunetului cu timbru diferit în funcție de micșorarea ori mărirea circumferinței gurii elipsoidale.

Aceste tipuri de clopote (cu briu, birșănesc, vaca cu vițelul, etc.) au menirea de a semnaliza apropierea de turme a fiarelor răpitoare sau pentru înlesnirea pazei lor.

Prin intermediul obiectivelor din sectorul metalurgiei populare se ilustrează corespunzător, atît unitatea culturii materiale din acest domeniu, cît și vechile tradiții tehnice, pe fondul cărora s-a dezvoltat industria modernă. Deși unitățile muzeale din sectorul metalurgiei populare sînt în momentul de față depășite de noile necesități, totuși la vremea inventării lor au reprezentat o culme a progresului.

Zur Herstellung einer solchen Glocke müssen folgende Arbeitsgänge durchlaufen werden: das rechteckige Blech wird nach einer Schablone ausgeschnitten, dann wird mit einem besonderen Hammer die Wölbung geformt, das Blech gebogen und zum Nieten durchbohrt, es werden die Nieten hergestellt und befestigt, die Seitenteile zusammengefügt, dann mit Hilfe von Borax in glühendem Zustand verlötet, auf dem Amboß gerichtet, der Klang der Glocke wird gestimmt, die Glocke zur Befestigung des Ringes durchbohrt, der Ring angeschweißt, der Glockenrand gerichtet, die Glocke durch Feilen ausgearbeitet, der Klöppel befestigt. Von den aufgezählten Arbeitsgängen sind zwei am wichtigsten, und zwar: das originelle Schweißverfahren, durch das die im Feuer glühend gemachten Seitenteile mit Hilfe von Borax verlötet werden, das mit einem Löffelchen daraufgestreut wird, und das Stimmen der Glocke in verschiedenen Klangfarben, indem ihre ellipsenförmige Öffnung verkleinert oder vergrößert wird.

Diese verschiedenen Glocken (mit Band, Burzenländerglocke, Kuh und Kalb usw.) sollen anzeigen, wenn Raubtiere sich der Herde nähern oder sollen es erleichtern, die Herde zu hüten.

Mit Hilfe der Exponate der Abteilung für bäuerliche Metallurgie werden sowohl die Einheit der Sachkultur auf diesem Gebiet als auch die alten, überlieferten Herstellungsverfahren entsprechend veranschaulicht, aus denen sich die moderne Industrie entwickelt hat. Obwohl die Museumsexponate der Abteilung für bäuerliche Metallurgie den heutigen Erfordernissen nicht mehr entsprechen, so stellten sie doch, zur Zeit als sie erdacht wurden, einen Höhepunkt des Fortschrittes dar.

Fig. 5 Ciocanul de la Rimetea, în situ.

Abb. 5. Der Eisenhammer aus Rimetea, in situ.

Printre monumentele dacice și romane deținute de expoziția și depozitul arheologic al Secției de istorie a Muzeului Brukenthal întâlnim un număr considerabil de unelte agricole. Acestea au fost recoltate, începând cu secolul al XIX-lea, pe calea cercetărilor sistematice¹, dar mai ales pe calea descoperirilor întâmplătoare, din stațiunile arheologice situate în sudul Transilvaniei. Cu excepția unor piese de fier amintite în lucrările de specialitate mai vechi și mai noi, uneltele respective au rămas până în prezent necunoscute. Dată fiind această situație și considerând importanța pe care o dețin uneltele în studiul economiei agrare din perioada preromană și romană a Daciei, am crezut de datoria noastră să le prezentăm într-un cadru general.

Din punct de vedere cronologic și tipologic uneltele agricole din colecțiile amintite se împart — cum stabilește, de fapt, și titlul — în dacice și romane. După destinația practică ele alcătuiesc însă următoarele categorii: seceri, fiare de plug, un cuțit de plug și elemente de rîșnițe. Prezentarea individuală a uneltelor din respectivele categorii o vom face în cele ce urmează pe baza principiului cronologic și tipologic.

I. Unelte de tip Latène

A. SECERI

1. *Seceră de fier (fig. 1/1, inv. 11460, A. 4310)*. Lama îngustă și puternic oxidată este ușor curbată către centru și alungită în regiunea vârfului. Întorsura suprainălțată de înmănușare nu se păstrează. Secera provine din stratul de cultură Latène al stațiunii arheologice de pe Dealul Turcului (Wietemberg) Sighișoara.

Dimensiuni: lung. 255 mm, lat. 10—20 mm, gros. 2 mm (în zona dorsală).

2. *Seceră de fier (fig. 1/2, inv. 11460 a, A. 4310 a)* analogă cu prima. Lama este ușor oxidată și puternic distrusă în regiunea vârfului. Și acest exemplar provine din nivelul Latène al stațiunii arheologice Wietemberg — Sighișoara.

Dimensiuni: lung. 212 mm, lat. 10—20 mm, gros. 2 mm (în zona dorsală).

¹ Uneltele agricole descoperite de cercetătorul Nicolae Lupu în cetatea dacică de la Tilișca și păstrate la Muzeul Brukenthal nu sînt incluse în dezbaterile noastre.

Unter den Stücken dazischer und römischer Herkunft in der archäologischen Ausstellung und im Depot der Geschichteabteilung des Brukenthalmuseums findet sich eine bedeutende Anzahl von Ackerbaugeräten. Diese sind, beginnend mit dem 19ten Jahrhundert, durch systematische Forschungen¹ und besonders auch durch zufällige Funde in den Ausgrabungsstätten in Südtranssilvanien zusammengetragen worden. Mit Ausnahme einiger Geräte aus Eisen, die in älteren und neueren Arbeiten erwähnt sind, blieben diese Funde bis heute unbekannt. Deshalb und wegen ihrer Bedeutung für die Erforschung der Landwirtschaft Daziens in der vorrömischen und römischen Zeit, halten wir es für unsere Pflicht, sie in einem größeren Rahmen zu beschreiben.

Vom chronologischen und typologischen Standpunkt werden die Ackerbaugeräte dieser Sammlung, wie schon die Überschrift angibt, in dazische und römische eingeteilt. Nach ihrem Verwendungszweck zerfallen sie jedoch in folgende Gruppen: Sicheln, Pflugscharen, ein Pflugmesser und Teile von Handmühlen. Im folgenden werden wir die Geräte chronologisch und typologisch geordnet einzeln darstellen.

I. Geräte der La-Tène-Zeit

A. SICHELN

1. *Sichel aus Eisen (Abb. 1/1, Inv. 11460, A. 4310)*. Das schmale, stark vom Rost angegriffene Blatt ist leicht gegen die Mitte zu gekrümmt, die Spitze ist ausgezogen. Die abstehende Griffzunge ist nicht erhalten. Die Sichel stammt aus der La-Tène-Schicht der Ausgrabungsstätte von Dealul Turcului (Wietemberg), Schäßburg.

Dimensionen: Länge 255 mm, Breite 10—20 mm, Stärke 2 mm (an der Rückenante).

2. *Eiserne Sichel (Abb. 1/2, Inv. 11460 a, A. 4310 a)*, der ersten gleich. Das Blatt ist leicht vom Rost angegriffen und an der Spitze stark zerstört. Auch dieses Stück stammt aus der La-Tène-Schicht der Ausgrabungsstätte Wietemberg-Schäßburg.

Dimensionen: Länge 212 mm, Breite 10—20 mm, Stärke 2 mm (an der Rückenante).

¹ Die Ackerbaugeräte, die durch die Forschungen von Nicolae Lupu in der dazischen Burg von Tilișca entdeckt worden sind und im Brukenthalmuseum aufbewahrt werden, sind nicht Gegenstand unserer Erörterung.

Prin suprainălțarea întorsurii de înmănușare și deschiderea curburii lamei în regiunea vârfului, aceste seceri, foarte răspândite în depozitele de unelte și așezările daco-geților², întrerup seria tipologică a secerilor tradiționale din bronz, cu lama extrem de lată și perfect curbată, iar întorsura de înmănușare dispusă orizontal.³

Apariția respectivei categorii de seceri din fier trebuie pusă în legătură cu „revoluția” tehnico-culturală inaugurată de perioada Latène în regi-

Dadurch, daß die Griffzunge absteht und die Krümmung des Blattes an der Spitze gestreckt ist, unterbrechen diese Sichel, die in den Niederlassungen und Gerätelagern der Dako-Geten² sehr verbreitet sind, die typologische Reihe der traditionellen Bronzesicheln, deren Blatt sehr breit und vollkommen gekrümmt war und bei denen die Griffzunge waagerecht angeordnet ist.³

Das Erscheinen dieses Typus eiserner Sichel muß mit der technischen und kulturellen „Revolution“ in Zusammenhang gebracht werden, die mit der La-

Fig. 1. Seceri dacice de fier.

Abb. 1. Sichel aus Eisen.

nile europene, limitrofe lumii greco-romane. Datorită unității culturale caracteristică Latène-ului, secerile dacice mai sus prezentate sînt asemănătoare celor întîlnite în mediul celtic.⁴ Deosebirea care există totuși între ele constă numai în faptul că seceră dacică este curbată în imediata apropiere a întorsurii de înmănușare, în timp ce seceră cel-

Tène-Zeit in den europäischen Randgebieten der griechisch-römischen Welt beginnt. Für die Latène-Kultur ist ihre Einheitlichkeit kennzeichnend, und deshalb sind die oben beschriebenen dazischen Sichel ähnlich denen der keltischen Welt.⁴ Trotzdem besteht zwischen ihnen ein Unterschied, aber nur dadurch, daß die dazische Sichel schon in unmittelbarer Nähe des Griffes gekrümmt ist, während bei

² Pentru analogie cităm I. Berciu, Al. Popa, *Depozitul de unelte dacice de pe muntele Strimbu de lângă Grădiștea Muncelului*, în SCIV, XIV, 1, 1963, pp. 151—161.

³ Secerile din vîrstă bronzului și Hallstattul timpuriu sînt analizate de V. Ganaarach e. *Unelte agricole de pe teritoriul României în epoca veche*, în SCIV, 1, 2, 1950, pp. 83—109. Subliniem că în Latenul dacic apare și un tip de seceră din fier, prevăzută, asemenea celor din bronz, cu deschiderea perfect curbată și cîrligul de înmănușare dispus orizontal, V. Pärvan, *Gelica. O protoistorie a Daciei*, București, 1926, p. 409. Cu unele modificări neesențiale acest tip de seceră de fier s-a perpetuat la noi pînă în perioada contemporană.

⁴ J. Déchelette, *Manuel d'Archéologie préhistorique celtique et gallo-romaine*, II, 3, p. 1382.

² Zum Vergleich führen wir an: I. Berciu, Al. Popa, *Depozitul de unelte dacice de pe muntele Strimbu de lângă Grădiștea Muncelului*, în SCIV, XIV, 1, 1963, S. 151—161.

³ Die Sichel der Bronzezeit und frühen Hallstattzeit wurden von V. Ganaarach e untersucht: *Unelte agricole de pe teritoriul României în epoca veche*, în SCIV, 1, 2, 1950, S.83—109. Wir betonen, daß in der dazischen Latène-Kultur auch eine eiserne Sichel erscheint. Ihr Bogen ist, ähnlich wie bei den Sichel der Bronzezeit, vollkommen gekrümmt und der Befestigungshaken ist waagerecht angesetzt, V. Pärvan, *Gelica. O protoistorie a Daciei*, Bukarest, 1926, S.409. Mit einigen unwesentlichen Änderungen hat sich diese Art eiserner Sichel bei uns bis in die heutige Zeit erhalten.

⁴ J. Déchelette, *Manuel d'Archéologie préhistorique celtique et gallo-romaine*, II, 3, S.1382.

1

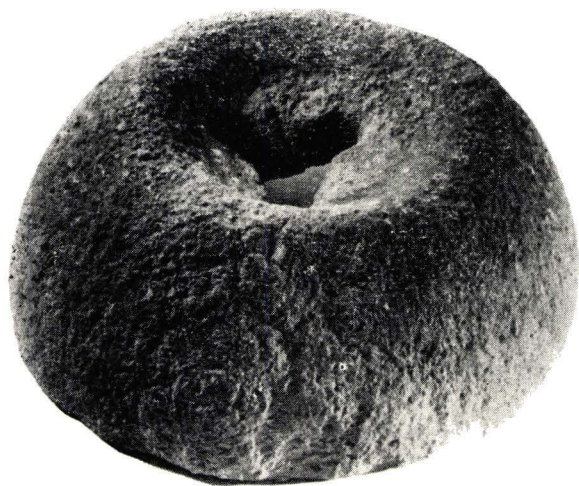
2

3

4

5

6

*Fig. 2. Elemente de rișnițe Latène (dacice): 1-4 — Meta.
5-6 — Catillus.*

*Abb. 2. Teile von dazischen Handmühlen (La-Tène):
1-4 — Meta. 5,6 — Catillus.*

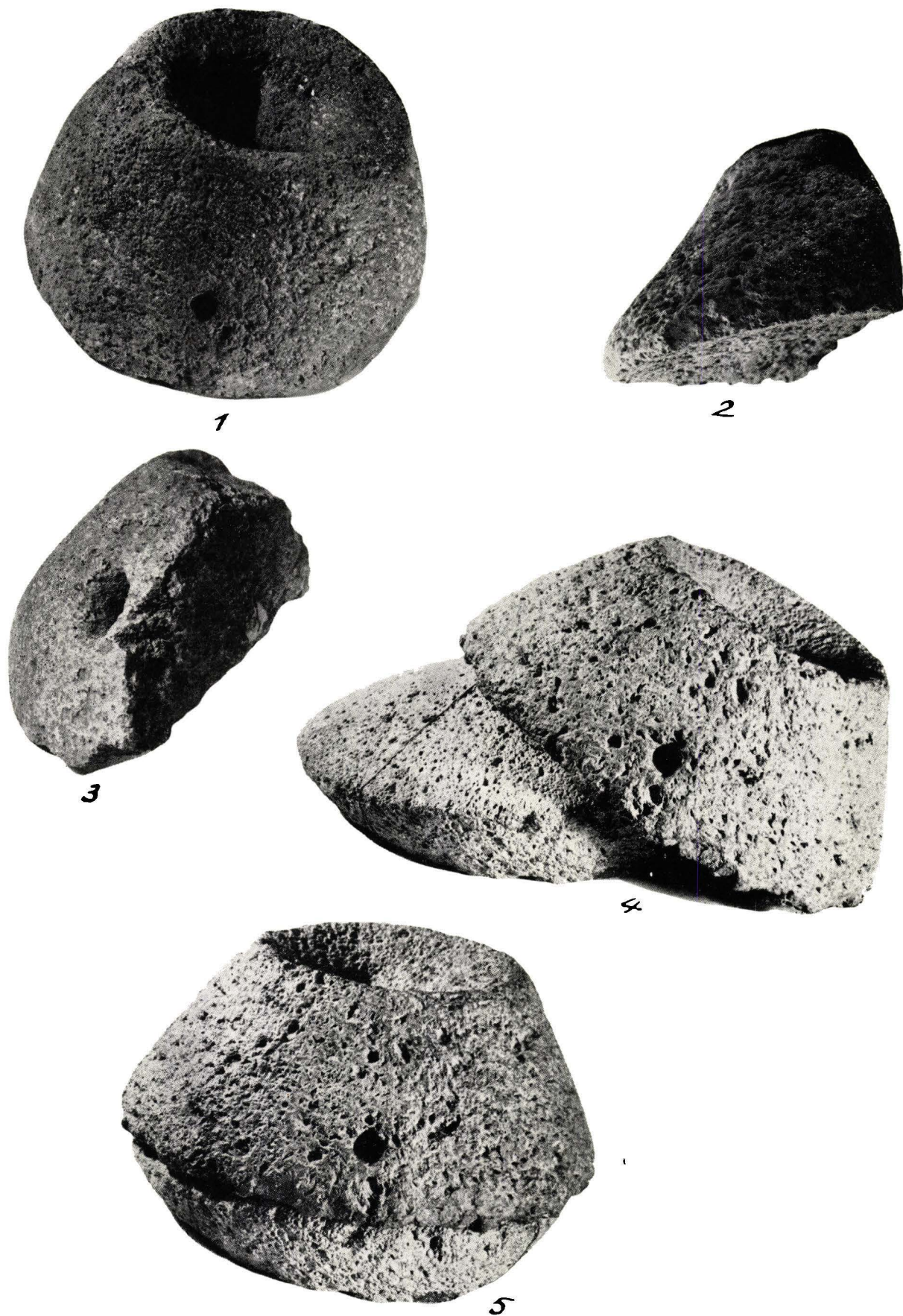

Fig. 3. Elemente de rîșnițe Latène (dacice): 1—Catillus. 2,3—Fragment de catillus. 4,5—Meta și catillus.

Abb. 3. Teile von dazischen Handmühlen (La-Tène): 1—Catillus. 2,3—Catillus, Bruchstück. 4,5—Meta und Catillus.

tică se curbează în zona mediană a lamei.⁵ Uneori secera de tip dacic conviețuiește cu secera celtică.⁶

B. ELEMENTE DE RIȘNIȚE⁷

1. *Meta*⁸ (fig. 2/1, inv. A. 6952). Descoperită în zona localității Chirpăr (jud. Sibiu). Profil transversal conic. La centru s-a păstrat intact orificiul axului de cuplare cu *catillus*-ul

Dimensiuni: înalt. 100 mm, diam. 260 mm.

2. *Meta* (fig. 2/2, inv. A. 6951). A fost descoperită la 10 august 1881 în hotarul comunei Ruși (jud. Sibiu). Profil transversal conic. Orificiul axului de cuplare este relativ bine conservat.

Dimensiuni: înalt. 115 mm, diam. 270 mm.

3. *Meta* (fig. 2/3, inv. A. 6742). Provine din zona localității Veseud — Agnita (jud. Sibiu). Profil transversal conic. Se păstrează intact orificiul axului de cuplare.

Dimensiuni: înalt. 135 mm, diam. 330 mm.

4. *Meta* (fig. 2/4, inv. A. 6743). A fost descoperită în zona localității Veseud-Agnita (jud. Sibiu). Profil transversal conic. Se păstrează bine orificiul axului de cuplare.

Dimensiuni: înalt. 115 mm, diam. 290 mm.

5. *Catillus* (fig. 2/5, inv. A. 6949) descoperită la 12 mai 1881 în zona localității Șeica-Mare (jud. Sibiu). Profil transversal conic (cu baza în jos). Partea superioară constă dintr-o scobitură tronconică dotată cu oficiu trilobat destinat axului de cuplare și alimentării. La peretele vertical se păstrează intact orificiul mînerului de învîrtire.

Dimensiuni: înalt. 120 mm, diam. 320 mm.

6. *Catillus* (fig. 2/6, inv. A. 6950), descoperit la 10 august 1880 în zona localității Ruși (jud. Sibiu). Profil transversal conic (cu baza în jos). Scobitura conică superioară, prevăzută cu orificiu trilobat, este puternic distrusă. Partea inferioară prezintă croziuni evidente datorate întrebuințării.

⁵ Exemplificare la V. Părvan, o.c., fig. 330/2 și 332/12.

⁶ Amintim în acest sens doar depozitul de unelte de la Muncaci Pannonia prezentat și analizat de Vasile Părvan, o.c., p. 495 sq. și fig. 320/2, 340.

⁷ Prin analiza efectuată de soții Minecan de la Comitetul Geologic, cărora le mulțumim și pe această cale, s-a stabilit că rișnițele noastre provin probabil din Munții Apuseni (zona Trascău) și sînt din lavă bazaltică doleritică scoriacee. În cazul acesta trebuie să admitem că pe lângă centrul de confecționat rișnițe din rocă bazaltică de la Hoghiz (Heviz), V. Cristescu, *Viața economică a Daciei romane*, Pitești, 1929, p. 39, nota 1, mai funcționa încă un altul în Munții Trascăului.

⁸ Pentru simplificare am crezut de cuviință să folosim termenii latini, de *meta* pentru corpul stativ al rișniței și de *atillus* pentru corpul rotativ

der keltischen Sichel die Krümmung im mittleren Teil des Blattes beginnt.⁵ Zuweilen bestehen auch beide Sichelarten nebeneinander.⁶

B. TEILE VON HANDMÜHLEN⁷

1. *Meta*⁸ (Abb. 2/1, Inv. A. 6952). In der Umgebung von Chirpăr (Kirchberg) (Kreis Sibiu) gefunden. Querschnitt kegelförmig. In der Mitte ist das Loch für die Achse, welche die Verbindung zum Catillus herstellt, unversehrt erhalten.

Dimensionen: Höhe 100 mm, Durchmesser 260 mm.

2. *Meta* (Abb. 2/2, Inv. A. 6951). Am 10. August 1881 auf dem Gebiet der Gemeinde Ruși (Kreis Sibiu) gefunden. Querschnitt kegelförmig. Das Loch für die Verbindungsachse ist verhältnismäßig gut erhalten.

Dimensionen: Höhe 115 mm, Durchmesser 270 mm.

3. *Meta* (Abb. 2/3, Inv. A. 6742). Stammt aus der Umgebung der Ortschaft Wassid-Agnetheln (Kreis Sibiu). Querschnitt kegelförmig. Das Loch für die Verbindungsachse ist unversehrt erhalten.

Dimensionen: Höhe 135 mm, Durchmesser 330 mm.

4. *Meta* (Abb. 2/4, Inv. A. 6743). In der Gegend der Ortschaft Wassid-Agnetheln (Kreis Sibiu) gefunden. Querschnitt kegelförmig. Das Loch für die Verbindungsachse ist gut erhalten.

Dimensionen: Höhe 115 mm, Durchmesser 290 mm.

5. *Catillus* (Abb. 2/5, Inv. A. 6949). Am 12. Mai 1881 in der Umgebung der Ortschaft Șeica Mică (Kreis Sibiu) gefunden. Querschnitt kegelförmig (mit der Grundfläche unten). Im oberen Teil befindet sich eine kegeltumpfförmige Höhlung mit einer dreilappigen Öffnung, in welche man die Achse einsetzte und die Körner einführte. An der senkrechten Seite ist das Loch für den Drehgriff unversehrt erhalten.

Dimensionen: Höhe 120 mm, Durchmesser 320 mm.

6. *Catillus* (Abb. 2/6, Inv. A. 6950). Am 10. August 1880 in der Umgebung der Ortschaft Ruși (Kreis Sibiu) gefunden. Querschnitt kegelförmig (mit der Grundfläche unten). Die obere, kegelförmige, mit einer dreilappigen Öffnung versehene Höhlung ist stark zerstört. Der untere Teil zeigt gut sichtbare, durch den Gebrauch ent-

⁵ Erläuterung durch Beispiele bei V. Părvan, a. a. O., Bild 330/2 und 332/12.

⁶ In diesem Sinn führen wir nur das Gerätelager von Muncaci (Pannonia) an, das von Vasile Părvan untersucht und beschrieben wurde, a. a. O., S. 495 sq. und Bild 320/2, 340.

⁷ Das Ehepaar Minecan vom Geologischen Komitee, dem wir auch auf diesem Weg danken, hat durch eine Analyse festgestellt, daß unsere Handmühlen wahrscheinlich aus dem Siebenbürgischen Erzgebirge (aus dem Gebiet von Trascău) stammen und aus basaltischer, doleritischer Schollenlava bestehen. In diesem Fall müssen wir annehmen, daß es außer dem Zentrum zur Herstellung von Handmühlen aus Basaltgestein in Hoghiz (Heviz), V. Cristescu, *Viața economică a Daciei romane*, Pitești, 1929, S. 39, Anmerkung 1, noch ein zweites im Trascăugebirge gab.

⁸ Wir haben es zur Vereinfachung für richtig angesehen, die lateinischen Ausdrücke zu verwenden und zwar *Meta* für den feststehenden Teil der Handmühle und *Catillus* für den sich drehenden.

Orificiul lateral destinat minerului de învîrtire este intact.

Dimensiuni: înalt 115 mm, diam. 290 mm.⁹

7. *Catillus* (fig. 3/1, inv. 4285, A. 1980) descoperit la Şelimbăr — Sibiu, în marginea vestigiilor drumului roman Romula — Apulum. Profil transversal conic (cu baza în jos). La partea superioară se păstrează orificiul trilobat, iar la peretele vertical orificiul minerului de învîrtire.

Dimensiuni: înalt. 180 mm, diam. 325 mm.

8. *Fragment de catillus* (fig. 3/2, inv. 3255, A. 1687) descoperit în zona localităţii Şura Mică (jud. Sibiu). Profil transversal conic. Puternice urme de întrebuinţare. Nu pot fi reconstituite dimensiunile principale; gros. 130 mm.

9. *Fragment de catillus* (fig. 3/3, inv. A. 7106). Profil transversal conic. Se păstrează intact orificiul minerului de învîrtire. Nu pot fi reconstituite dimensiunile principale. După indicaţiile manuscrisului Bakk fragmentul provine din Ocna Sibiului;¹⁰ gros. 90 mm.

10. *Meta şi catillus* (=rişniţă, fig. 3/4, 5, inv. 1512, A. 1055), descoperite în 1907 la Veseud — Agnita (jud. Sibiu). Meta prezintă în secţiune transversală profil conic accentuat; la fel şi *catillus*. Se păstrează relativ bine orificiul axului pentru cuplarea celor două corpuri. Sistemul trilobat de alimentare, precum şi orificiul minerului de învîrtire sînt intacte.

Dimensiuni: meta: înalt. 125 mm, diam. 345 mm; catillus: înalt. 155 mm, diam. 350 mm.

Elementele de rişniţe prezentate se caracterizează prin faptul că raportul existent între înălţimea şi diametrul corpurilor stative (*meta*) crează profile variabile, care rămîn, însă, în toate cazurile accentuat conice. Aceiaşi variabilitate apare şi în privinţa diametrelor.¹¹ Ambele situaţii sînt prezente şi în structura rişniţelor descoperite în aşezările celtice.¹² Situaţia respectivă demonstrează că daco-geţii au învăţat să-şi confecţioneze rişniţe de tip celtic folosind materialul vulcanic atît de răspîndit în mediul geologic autohton.¹³

Progresul tehnic incontestabil reprezentat de introducerea rişniţei în economia agrară dacică este însă limitat în mod simţitor de caracterul rudimentar al acestora. Mă refer, nu atît la aspectul lor asimetric, cît la confecţionarea sistematică a

standene Schleifspuren. Das seitliche Loch für den Drehgriff ist unversehrt.

Dimensionen: Höhe 115 mm, Durchmesser 290 mm.⁹

7. *Catillus* (Abb. 3/1, Inv. 4285, A. 1980). Bei Şelimbăr — Sibiu, am Rande der Überreste der Römerstraße Romula-Apulum gefunden. Querschnitt kegelförmig (mit der Grundfläche unten). Oben ist die dreilappige Öffnung erhalten, ebenso an der senkrechten Seite das Loch für den Drehgriff.

Dimensionen: Höhe 180 mm, Durchmesser 325 mm.

8. *Catillus-Bruchstück* (Abb. 3/2, Inv. 3255, A. 1687). In der Umgebung von Şura Mică (Kreis Sibiu) gefunden. Querschnitt kegelförmig. Ausgeprägte, vom Gebrauch herrührende Spuren. Die Hauptmaße können nicht abgeleitet werden; Stärke 130 mm.

9. *Catillus-Bruchstück* (Abb. 3/3, Inv. A. 7106). Querschnitt kegelförmig. Das Loch für den Drehgriff ist unversehrt erhalten. Die Hauptmaße können nicht abgeleitet werden. Nach den Angaben des Manuskriptes Bakk rührt das Bruchstück aus Ocna Sibiului her¹⁰; Stärke 90 mm.

10. *Meta und Catillus* (=Handmühle, Abb. 3/4, 5, Inv. 1512, A. 1055). Im Jahre 1907 bei Veseud-Agnetheln (Kreis Sibiu) gefunden. Der Querschnitt der Meta ist klar kegelförmig; ebenso der des Catillus. Das Loch für die Achse, die beide Teile verband, ist verhältnismäßig gut erhalten. Das dreilappige System zum Einführen der Körner und das Loch für den Drehgriff sind unversehrt.

Dimensionen: Meta: Höhe 125 mm, Durchmesser 345 mm. Catillus: Höhe 155 mm, Durchmesser 350 mm.

Für die beschriebenen Teile von Handmühlen ist kennzeichnend, daß durch das Verhältnis zwischen Höhe und Durchmesser der feststehenden Teile (*Meta*) zwar verschiedene Querschnitte entstehen, die jedoch in allen Fällen klar kegelförmig bleiben. Die Durchmesser sind ebenfalls verschieden.¹¹ Beides gilt auch für den Bau der Handmühlen, die in keltischen Niederlassungen gefunden wurden.¹² Das beweist, daß die Dako-Geten gelernt hatten, Handmühlen der keltischen Art herzustellen, wozu sie das in ihrer Heimat reichlich vorhandene vulkanische Material verwendeten¹³.

Der unbestreitbare technische Fortschritt durch die Einführung der Handmühle in die Landwirtschaft der Dazier ist demnach begrenzt, weil das Gerät doch sehr primitiv ist. Ich beziehe mich nicht so sehr auf ihre unsymmetrische Form, sondern darauf, daß die Teile systematisch mit

⁹ Considerînd diferenţa mare în privinţa diametrului catillus-ul respectiv nu se potriveşte cu meta (fig. 2/2, inv. A. 6951) descoperită tot la Ruşi.

¹⁰ Manuscrisul pastorului protestant din Ocna Sibiului, redactat în limba maghiară, este păstrat în biblioteca Muzeului Brukenthal.

¹¹ Fig. 4 se referă numai la oscilaţia dimensiunilor elementelor de rişniţe din Muzeul Brukenthal.

¹² J. Déchelette, *o. c.*, II, 3, p. 1386—1390; A. Baudrillart, *Mola*, în Daremb.-Saglio, *Dictionnaire des antiquités grecques et romaines*, III, p. 160 sq.

¹³ Vezi nota 7.

⁹ In Anbetracht des großen Unterschiedes der Durchmesser passen dieser Catillus und die ebenfalls bei Ruşi gefundene Meta (Abb. 2/2, Inv. A. 6951) nicht zusammen.

¹⁰ Das ungarisch verfaßte Manuskript des protestantischen Pfarrers von Ocna Sibiului wird im Brukenthalmuseum aufbewahrt.

¹¹ Abb. 4 bezieht sich ausschließlich auf die Schwankungen der Abmessungen von Handmühlenteilen des Brukenthalmuseums.

¹² Déchelette, *o. c.*, II, 3, S. 1386—1390; A. Baudrillart, *Mola*, în Daremb.-Saglio, *Dictionnaire des antiquités grecques et romaines*, III, S. 160 sq.

¹³ Anmerkung 7.

Meta		Meta și catillus	
Oscilația înălțimilor		Oscilația diametrelor	
Limita min.	Limita max.	Limita min.	Limita max.
85 mm	135 mm	260 mm	350 mm

Fig. 4. Oscilația înălțimilor și diametrelor la rîșnițele detip Latène

corpurilor cu profile accentuat conice, care, cum este lesne de înțeles, accelerau considerabil procesul măcinării reducînd astfel calitatea făinii obținute. De fapt acest primitivism tehnic este explicabil dacă ne gîndim că la daco-geți, ca și la toate populațiile Europei apusene și centrale (exclusiv lumea mediteraniană) rîșnița rotativă se generalizează numai în Latène.¹⁴ Ocupînd de acum locul întii în procesul măcinării, rîșnița nu a reușit să elimine total rudimentarele pive, folosite la zdrobirea semințelor încă din perioada neolitică.¹⁵

II. Unelte romane

A. BRĂZDARE¹⁶

1. *Fier de plug — vomer* — (fig. 5/1, inv. 13079, A. 5766) descoperit în zona localității Talmaciu (jud. Sibiu). Lama în formă de triunghi isoscel este prevăzută în regiunea mediană cu o nervură longitudinală. Sistemul de înmănușare constă din două aripioare dreptunghiulare cu întorsură perfect verticală. Datorită întrebuințării suprafața lamei este surprinzător de redusă. Brăzdarul este puternic oxidat.

Dimensiuni: lung. 105 mm, lat. 72 mm, gros. 1—2 mm.

2. *Fier de plug* (fig. 5/2, inv. 13081, A. 5768) descoperit tot la Talmaciu. Lama în formă de triunghi isoscel este prevăzută în regiunea mediană cu o nervură longitudinală ușor pronunțată. Sistemul de înmănușare constă din două aripioare dreptunghiulare cu întorsură dispusă oblic către interior. Brăzdarul este ușor oxidat.

Dimensiuni: lung. 144 mm, lat. 104 mm, gros. 2—7 mm.

3. *Fier de plug* (fig. 5/3, inv. 13078, A. 5765) descoperit într-o localitate neprecizată din sudul

Meja		Meta und Catillus	
Schwankungsbreite der Höhen		Schwankungsbreite der Durchmesser	
untere Grenze	obere Grenze	untere Grenze	obere Grenze
85 mm	135 mm	260 mm	350 mm

Abb. 4. Schwankungsbreite der Höhen und Durchmesser bei den dazischen Handmühlen.

betont kegelförmigen Querschnitten hergestellt wurden. Dadurch wurde, was leicht einzusehen ist, der Mahlvorgang erheblich beschleunigt, und das Mehl war minderwertiger. Diese technische Primitivität ist in der Tat erklärlich, wenn man bedenkt, daß die Handmühle der Dako-Geten, ebenso wie bei allen Völkern West- und Mitteleuropas (ausgenommen die Mittelmeervölker) erst in der La-Tène-Zeit allgemeine Verbreitung fand.¹⁴ Die Handmühle nahm jetzt beim Mahlvorgang den ersten Platz ein, konnte aber die primitiven Möser nicht ganz verdrängen, die seit der Jungsteinzeit zum Zerstoßen der Körner verwendet wurden.¹⁵

II. Römische Geräte

PFLUGSCHIAREN¹⁶

1. *Pflugeisen, vomer* (Abb. 5/1, Inv. 13079, A. 5766), bei Talmesch (Kreis Sibiu) gefunden. Die Schneide hat die Form eines gleichschenkligen Dreiecks mit einer Längsrippe an der Mittellinie. Zur Befestigung hat sie zwei kleine, rechteckige Flügel, die genau rechtwinklig umgebogen sind. Durch den Gebrauch ist die Fläche der Klinge überraschend klein. Die Pflugschar ist stark vom Rost angegriffen.

Dimensionen: Länge 105 mm, Breite 72 mm, Stärke 1—2 mm.

2. *Pflugeisen* (Abb. 5/2, Inv. 13081, A. 5768), ebenfalls bei Talmesch gefunden. Die Schneide hat die Form eines gleichschenkligen Dreiecks mit einer leicht betonten Längsrippe an der Mittellinie. Zur Befestigung hat sie zwei kleine, rechteckige Flügel, die schräg nach innen umgebogen sind. Die Pflugschar ist leicht vom Rost angegriffen.

Dimensionen: Länge 144 mm, Breite 104 mm, Stärke 2—7 mm.

3. *Pflugeisen* (Abb. 5/3, Inv. 13078, A. 5765), in einer nicht genannten Ortschaft in Südtranssil-

¹⁴ J. Déchelette, o. c., II, 3, pp. 1386—1390.

¹⁵ *Ibidem*, p. 1422.

¹⁶ Primele patru brăzdare de plug (inv. 13079; 13081; 13078 și 13080) sînt atribuite de V. Părvan, o. c., p. 495, fig. 339, epocii Latène. Ele au fost apoi calificate cu totul greșit de V. Cănațache, o. c., p. 99, ca fiind de tip celtic. De fapt brăzdarele amintite — după cum arată H. Grișan, *Un depozit de unelte descoperit la Lechința de Mureș*, în SCIV, XI, 2, 1960, p. 291 sq. — sînt de tip roman.

Dat fiind faptul că nici unul dintre autorii citați nu indică detaliile dimensionale și descriptive ale brăzdarelor respective am reluat prezentarea lor.

¹⁴ J. Déchelette, o. c., II, 3, S. 1386—1390.

¹⁵ *Ebenda*, S. 1422.

¹⁶ Die ersten vier Pflugscharen (Inv. 13079; 13081; 13078 und 13080) ordnet V. Părvan, o. c., S. 495, Bild 339 der La-Tène-Zeit zu. Darauf wurden sie von V. Cănațache, o. c., S. 99 ganz falsch, als dem keltischen Typ zugehörend bezeichnet. Die erwähnten Pflugscharen gehören in Wirklichkeit, wie I. H. Grișan nachweist, *Un depozit de unelte descoperit la Lechința de Mureș*, in SCIV, XI, 2, 1960, S. 91, sq. zum römischen Typ.

Da kein einziger der angeführten Autoren diese Pflugscharen im einzelnen beschreibt und ihre Abmessungen angibt, haben wir die Beschreibung gegeben.

Transilvaniei. Lama în formă de triunghi oarecare posedă în regiunea mediană o nervură longitudinală ușor profilată. Sistemul de înmănușare constă din două aripioare dreptunghiulare cu întorsură dispusă oblic către interior. Brăzdarul este ușor oxidat.

Dimensiuni: lung. 160 mm, lat. 90 mm, gros. 2—10 mm.

4. *Fier de plug* (fig. 5/4, inv. 13080, A. 5767) descoperit la Ungra — Cohalm (jud. Brașov). Lama în formă de triunghi oarecare este prevăzută în zona mediană cu o nervură longitudinală ușor profilată. Sistemul de înmănușare constă din două aripioare cu întorsură dispusă oblic spre interior. Brăzdarul prezintă serioase urme de oxidare.

Dimensiuni: lung. 186 mm, lat. 86 mm, gros. 2—4 mm.

5. *Fier de plug* (fig. 5/5, inv. 10239, A. 3728) descoperit în zona localității Vărd (jud. Sibiu).¹⁷ Lama în forma unui triunghi oarecare este mult alungită și prevăzută cu o nervură mediană puternic reliefată. Nervura este dispusă longitudinal. Sistemul de înmănușare constă din două aripioare cu întorsură dispusă oblic spre interior. Brăzdarul este puternic oxidat.

Dimensiuni: lung. 202 mm, lat. 85 mm, gros. 2—7 mm

6. *Fier de plug* (fig. 5/6, inv. 13082, A. 5769) descoperit în zona localității Vurpăr (jud. Sibiu). Lama triunghiulară, alungită și ușor curbată, este prevăzută în regiunea mediană cu o nervură longitudinală ușor reliefată. Sistemul de înmănușare constă din două aripioare cu întorsură dispusă oblic către interior. Brăzdarul este ușor oxidat.

Dimensiuni: lung. 155 mm, lat. 90 mm, gros. 2—4 mm

7. *Cuțit de plug — culter* — (fig. 5/7, inv. 3675, A. 1857) descoperit în zona localității Gîrbova (jud. Alba). Cuțitul este alcătuit dintr-un ax de fixare, cu secțiune dreptunghiulară, care se prelungește într-o lamă lungă cu secțiune triunghiulară. Lama este distrusă la extremitatea inferioară.

Dimensiuni: axul: lung. 130 mm, gros. 16×16 mm
lama: lung. 115 mm, lat. 26—35 mm.

După aspect cele șase brăzdare romane descrise mai sus pot fi clasificate în două categorii:

A. Un tip primitiv (reprezentat de ultimele trei brăzdare, inv. 13080, 10239, 13082) cu lama asimetrică și ușor curbată, iar sistemul de înmănușare cu secțiune elipsoidală.¹⁸

¹⁷ Alături de cele patru brăzdare de plug amintite în lucrările autorilor citați (nota 16) Muzeul Brukenthal mai deține încă două brăzdare și un cuțit de plug. Plină în prezent cele trei obiecte nu au constituit obiectul vreunei cercetări.

¹⁸ Brăzdarele respective se deosebesc de cele celtice atât prin lățimea mai mare a lamei, cât și prin formatul triunghiular al acesteia (amintim în acest sens lucrarea lui L. Schmidt, *Antike und mittelalterliche Pflugscharen in Österreich*, in *Archeo-*

vanien gefunden. Die Schneide hat die Form eines unregelmäßigen Dreiecks mit einer leicht profilierten Längsrippe an der Mittellinie. Zur Befestigung hat sie zwei kleine, rechteckige Flügel, die schräg nach innen umgebogen sind. Die Pflugschar ist leicht vom Rost angegriffen.

Dimensionen: Länge 160 mm, Breite 90 mm, Stärke 2—10 mm.

4. *Pflugeisen* (Abb. 5/4, Inv. 13080, A. 5767), bei Ungra-Cohalm (Kreis Brașov) gefunden. Die Schneide hat die Form eines unregelmäßigen Dreiecks mit einer leicht profilierten Längsrippe an der Mittellinie. Zur Befestigung hat sie zwei kleine Flügel, die schräg nach innen umgebogen sind. Die Pflugschar ist ziemlich stark vom Rost angegriffen.

Dimensionen: Länge 186 mm, Breite 86 mm, Stärke 2—4 mm.

5. *Pflugeisen* (Abb. 5/5, Inv. 10239, A. 3728), bei Werd (Kreis Sibiu)¹⁷ gefunden. Die Schneide hat die Form eines unregelmäßigen Dreiecks, ist stark verjüngt und hat eine stark profilierte längsgerichtete Rippe an der Mittellinie. Zur Befestigung hat sie zwei kleine Flügel, die schräg nach innen umgebogen sind. Die Pflugschar ist stark vom Rost angegriffen.

Dimensionen: Länge 202 mm, Breite 85 mm, Stärke 2—7 mm.

6. *Pflugeisen* (Abb. 5/6, Inv. 13082, A. 5769), bei Vurpăr (Kreis Sibiu) gefunden. Die Schneide ist dreieckig, verjüngt und leicht gekrümmt und hat eine wenig hervorstehende Längsrippe an der Mittellinie. Zur Befestigung hat sie zwei kleine Flügel, die schräg nach innen umgebogen sind. Die Pflugschar ist leicht vom Rost angegriffen.

Dimensionen: Länge 155 mm, Breite 90 mm, Stärke 2—4 mm.

7. *Pflugmesser — culter* — (Abb. 5/7, Inv. 3675, A. 1857), bei Gîrbova (Kreis Alba) gefunden. Das Messer besteht aus einer Befestigungsachse mit rechteckigem Querschnitt, die in eine lange Schneide mit dreieckigem Querschnitt übergeht. Das untere Ende der Schneide ist zerstört.

Dimensionen: Achse: Länge 130 mm, Stärke 16×16 mm
Schneide: Länge 115 mm, Breite 26—35 mm.

Nach ihrer Gestalt können die sechs oben beschriebenen römischen Pflugscharen in zwei Gruppen eingeteilt werden.

A. Ein primitiver Typus (dessen Vertreter die drei letzten Pflugscharen, Inv. 13080, 10239, 13082 sind) mit unsymmetrischer, leicht gekrümmter Schneide und Befestigungssystem mit elliptischem Querschnitt.¹⁸

¹⁷ Außer den vier Pflugscharen, die in den Arbeiten der angeführten Autoren erwähnt werden (Anmerkung 16) besitzt das Brukenthalmuseum weitere zwei Pflugscharen und ein Pflugmesser. Bis heute waren diese drei Stücke noch nicht Gegenstand irgendwelcher Untersuchungen.

¹⁸ Diese Pflugscharen unterscheiden sich von den keltischen sowohl durch die größere Breite der Schneide, als auch durch deren dreieckige Form (in diesem Sinn führen wir die Arbeit von L. Schmidt, *Antike und mittelalterliche*

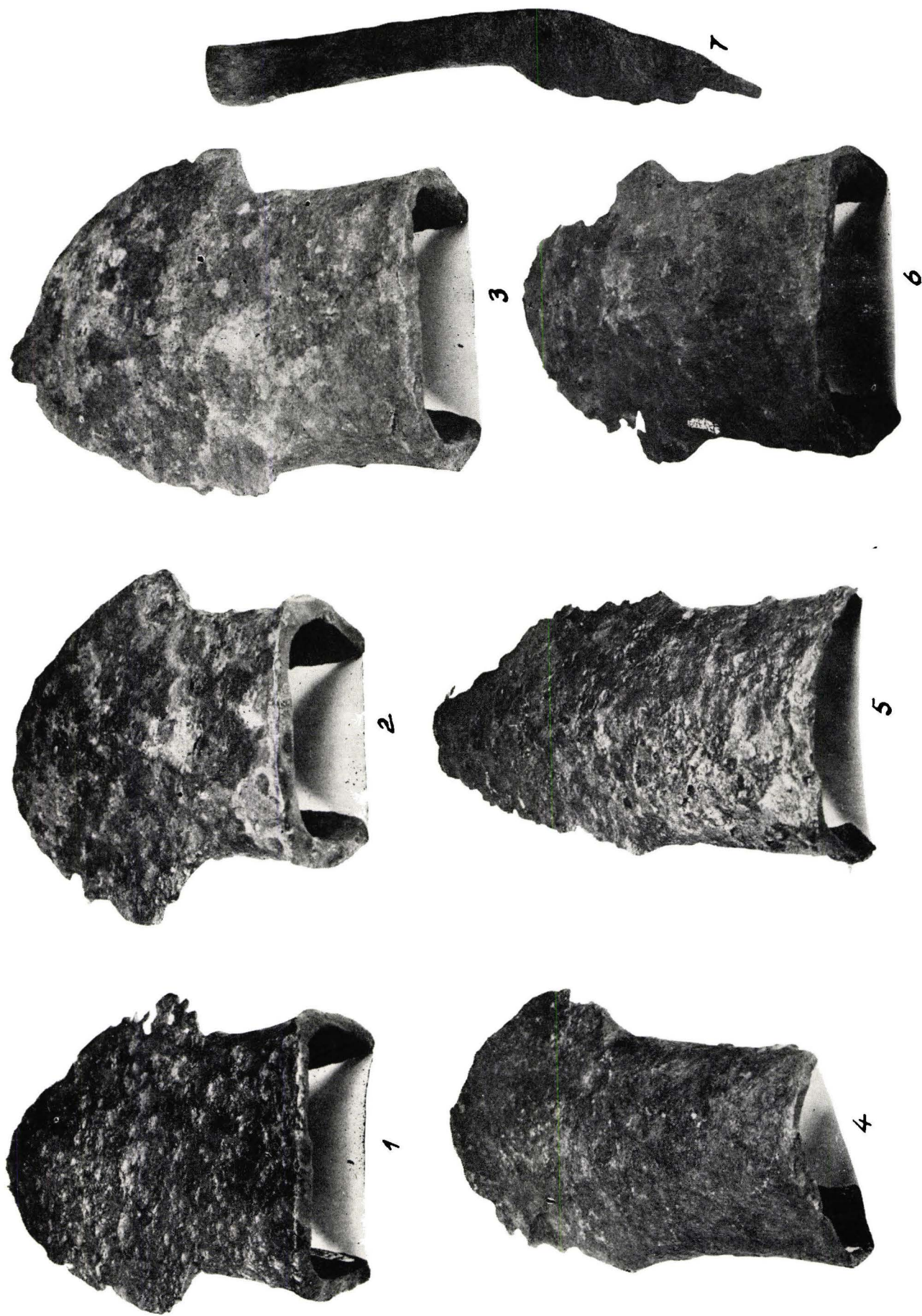

Fig. 5. Brăzdare și cuțit de plug romane. Abb. 5. Römische Pflugscharen und Pflugmesser.

B. Un tip evoluat (reprezentat de primele trei brăzdare, inv. 13079, 13081 și 13078) cu lama perfect triunghiulară, lată și întotdeauna aplatizată, iar sistemul de înmănușare cu secțiune trapezoidală.¹⁹

Brazda întoarsă de plugul dotat cu fiare din aceeași ultimă categorie era, în consecință, mai lată și mai adâncă decât brazda realizată de fiarele din categoria primă. Acestea, la rîndul lor, depășeau însă în eficiență fiarele de plug de tip dacic²⁰, care, dată fiind îngustimea lamei, întorceau brazde și mai reduse.²¹

Progresele înregistrate în confecționarea brăzdarelor nu au impus schimbări radicale scheletului lemnos al plugului. În linii generale plugul roman (*aratrum*) arăta ca și cel dacic. Convingătoare în acest sens este scena mediană a unui perete de *aedicula* descoperit în anul 1857 la Șeica Mică (jud. Sibiu) și păstrat în lapidariul Muzeului Brukenthal (inv. 7283, A. 3448)²², scenă care reprezintă plugul roman folosit în Dacia (fig. 6).²³

Un element nelipsit plugului dacic și roman este cuțitul.²⁴ Acesta executa o tăietură în pămîntul nearat, cu scopul înlesnirii înaintării brăzdarului. Pe lângă cuțit, plugurile romane, cu deosebire cele dotate cu brăzdare din categoria B, erau prevăzute și cu cormane (*aureae, tabelae, tabullae*) pentru întoarcerea brazdei.²⁵ Subliniem însă că

logia Austriae, 19/20, p. 227 sq.). În Dacia a fost descoperit un singur brăzdar de tip celtic, la Ichimeni (jud. Botoșani). El este analizat și reprodus de V. Părvan, o.c., p. 782 și pl. XXXVI, fig. 1.

¹⁹ Cu referire la plugul roman amintim: E. Saglio, *Aratrum, in Darenberg* — Saglio, o.c., I, pp. 353—356; H. Behlen, *Der Pflug und das Pflügen bei den Römern*, in *Mitteleuropa in vorgeschichtlicher Zeit*, Dillenburg, 1904 și recentă sinteză *Research on Ploughing implements*. Publication from the International secretariat for research on the history of agricultural implements, National Museum, Copenhagen, nr. 1, 1956.

²⁰ Pentru brăzdarul de tip dacic vezi I. H. Crișan, o.c., p. 290 sq., I. Glodariu și M. Cîmpeanu, *Depozitul de unelte agricole de la Dedrad*, (r. Reghin), SCIV, XVII, 1, 1966, pp. 19—32; I. Glodariu, *Două fiare de plug de la Bicfalău*, Acta Musei Napocensis, IV, Cluj, 1967, p. 471 sq.

²¹ Muzeul Brukenthal deține un singur brăzdar dacic, descoperit ulterior de autorul rîndurilor de față în așezarea dacică de la Sibiu — Gușterița.

²² *Aedicula* este publicată în CIL, III, 967, caiet 1; J. Hampel, *Iovas istenségek dunavidéki antik emlékeken*, in *Archeolog*, Ertesitő, XXV, 1905, pp. 7—8 fig. 71; I. Glodariu și M. Cîmpeanu, o.c., p. 26, fig. 7; D. Tudor, *Orașe, tirguri și sale în Dacia romană*, Ed. St., București, 1968, p. 174.

²³ Vezi comparativ reconstituirea plugului dacic după I. Glodariu și M. Cîmpeanu, o.c., p. 28, fig. 8/A și fig. 6 la noi (scena aediculei).

²⁴ În timp ce la cuțitul de plug de tip dacic axul este mai lung decât lama (I. Crișan, o.c., p. 296, fig. 6/1), la cuțitul de tip roman situația este inversă (fig. 5/7 la noi).

²⁵ I. Glodariu și M. Cîmpeanu, o.c., p. 28, fig. 8/B h.

B. Ein entwickelter Typus (dessen Vertreter die ersten drei Pflugscharen Inv. 13079, 13081, und 13078 sind) mit genau dreieckiger, breiter und immer flacher Schneide und Befestigungssystem mit trapezförmigem Querschnitt.¹⁹

Ein Pflug, der mit Pflugscharen dieser zweiten Gruppe versehen war, legte folglich eine breitere und tiefere Scholle um, als einer mit Pflugscharen der ersten Gruppe. Diese waren ihrerseits wirksamer als die dazischen Pflugeisen²⁰, die, da ihre Schneide noch schmaler war, noch kleinere Schollen schnitten²¹.

Es war wegen der Verbesserung der Pflugscharen nicht notwendig, das Holzgerüst des Pfluges grundsätzlich zu verändern. In großen Zügen sieht der römische Pflug (*aratrum*) wie der dazische aus. Überzeugend in diesem Sinn ist die mittlere Szene einer *Ädikula*, die im Jahre 1857 in Șeica Mică (Kreis Sibiu) gefunden wurde und im Lapidarium des Brukenthalmuseums (Inv. 7283, A. 3448)²² aufbewahrt wird. In dieser Szene wird der römische Pflug dargestellt, wie er in Dazien im Gebrauch war.²³ (Abb. 6)

Das Messer²⁴ fehlte an keinem dazischen und römischen Pflug. Es zog einen Schnitt durch die ungepflügte Erde, um das Vorwärtstommen der Pflugschar zu erleichtern. Außer dem Messer hatten die römischen Pflüge, vor allem diejenigen mit Pflugscharen der Gruppe B, auch noch Streichblätter (*aureae, tabelae, tabullae*), um die Scholle zu wenden²⁵. Wir betonen jedoch, daß der römische Pflug — und um so mehr der dazische — trotz der Verwendung von großen, drei-

Pflugscharen in Österreich an, in *Archeologia Austriae*, 19/20, S. 227 sq.). In Dazien wurde eine einzige keltische Pflugschar entdeckt, bei Ichimeni (Kreis Botoșani). Sie wird von V. Părvan untersucht und abgebildet, a. a. O., S. 782 und Tafel XXXVI, Bild 1.

¹⁹ Den römischen Pflug betreffend, führen wir an: E. Saglio, *Aratrum, in Darenberg* — Saglio, a. a. O. I, S. 353—356; H. Behlen, *Der Pflug und das Pflügen bei den Römern*, in *Mitteleuropa in vorgeschichtlicher Zeit*, Dillenburg, 1904 sowie die neue, zusammenfassende Arbeit *Research on Ploughing implements*. Publication from the International secretariat for research on the history of agricultural implements, National Museum, Copenhagen, nr. 1, 1956.

²⁰ Die dazische Pflugschar betreffend, siehe I. H. Crișan, a. a. O., S. 290 sq., I. Glodariu und M. Cîmpeanu, *Depozitul de unelte agricole de la Dedrad* (bei Reghin), SCIV, XVII, 1, 1966, S. 19—32; I. Glodariu, *Două fiare de plug de la Bicfalău*, Acta Musei Napocensis IV, Cluj, 1967, S. 471 sq.

²¹ Das Brukenthalmuseum besitzt eine einzige dazische Pflugschar, vom Autor dieser Zeilen entdeckt, in der dazischen Siedlung von Sibiu — Gușterița.

²² Die *Ädikula* ist veröffentlicht in CIL, III, 967, Heft 1; J. Hampel, *Iovas istenségek dunavidéki antik emlékeken* in *Archeolog*, Ertesitő, XXV, 1905, S. 7—8, Bild 71; I. Glodariu und M. Cîmpeanu, a. a. O., S. 26, Bild 7; D. Tudor, *Orașe, tirguri și sale în Dacia romană*, Ed. St., Bucurest, 1968, S. 174.

²³ Zum Vergleich s. die Rekonstruktion des dazischen Pfluges nach I. Glodariu und M. Cîmpeanu, a. a. O., S. 28, Abb. 8/A und Abb. 6 bei uns (die Szene der *Ädikula*).

²⁴ Während beim dazischen Pflugmesser die Achse länger als die Schneide ist (I. H. Crișan, a. a. O., S. 296, Abb. 6/1), ist es beim römischen Pflugmesser umgekehrt (Abb. 5/7 bei uns).

²⁵ I. Glodariu und M. Cîmpeanu, a. a. O., S. 28, Abb. 8/B h.

plugul de tip roman — cu atât mai mult cel dacic — în contra aplicării brăzdarelor triunghiulare mari (categoria B) și a cormanelor avea un neajuns esențial: incapacitatea executării arăturilor adânci. Repercusiunile negative pe care acest neajuns le genera pe planul productivității trebuiau com-

eckigen Pflugscharen (Gruppe B) und von Streichblättern einen wesentlichen Nachteil aufwies: man konnte damit nicht tief ackern. Die nachteiligen Folgen, die dieser Mangel für den Ernteertrag hatte, mußten nach Meinung der römischen landwirtschaftlichen Sachverständigen durch inten-

Fig. 6. Scena mediană a peretelui de aedicul de la Șeica Mică.

Abb 6.. Mittlere Szene einer Ädikula von Șeica Mare. Kreis Sibiu.

pensate, după opinia „agronomilor“ romani, prin intensificarea muncii. Columella recomanda patru arături pe an (*proscindere, iterare, tertiare și lirare*)²⁶. Plugul trebuia să brăzdeze pământul în lung și în lat fără a lăsa scaune (*scamna*).²⁷ Semințele erau alese, dezinfectate²⁸ și împrăștiate în mod egal, în medie 140—175 l de grâu și 200 l de orz la hectar.²⁹ În vederea acoperirii semințelor se sfărmau bulgării (*pulverationem facere*) și se executa grăpatul (*occatio, inoccare*).³⁰ La momentul oportun se îndeplinea plivitul (*sarratio*).³¹ Aplicarea respectivelor operațiuni, cu grijă și la timpul potrivit, asigura recolte record de patrusprezece la unu în raport cu cantitatea însămînțată (aproximativ 2000—2500 l grâu la hectar).³² Recoltele record citate de Columella după realitățile italice se obțineau cu siguranță și în Dacia romană.³³ Numai astfel cerealele Daciei au putut ajunge pe piețele

sivere Arbeit ausgeglichen werden. Columella empfahl, im Jahr viermal zu ackern (*proscindere, iterare, tertiare, lirare*).²⁶ Der Pflug mußte die Erde kreuz und quer durchfurchen, ohne „Stühle“ (*scamna*) zu hinterlassen.²⁷ Das Saatgut wurde ausgewählt, desinfiziert²⁸ und gleichmäßig ausgestreut, im Durchschnitt 140—175 l Weizen und 200 l Gerste pro Hektar.²⁹ Um die Samenkörner zu bedecken, wurden die Erdklumpen zerkleinert (*pulverationem facere*) und geeget (*occatio, inoccare*).³⁰ Zum richtigen Zeitpunkt wurde gejätet (*sarratio*).³¹ Wurden diese Arbeiten sorgfältig und rechtzeitig durchgeführt, so erhielt man Rekordernten von vierzehn zu eins, bezogen auf die ausgesäte Menge (ungefähr 2000—2500 l Weizen pro Hektar).³² Rekordernten, wie Columella sie für Italien anführt, erhielt man mit Sicherheit auch im römischen Dazien.³³ Nur so konnte das dazische Ge-

²⁶ Columella, *De re rustica*, II, 4, XI, 2.

²⁷ *Ibidem*, II, 2.

²⁸ *Ibidem*, II, 9.

²⁹ *Ibidem*, II, 9, XI, 2.

³⁰ *Ibidem*, XI, 2.

³¹ *Ibidem*, I, 11.

³² *Ibidem*, III, 3. Referitor la aceste probleme vezi H. Mihăescu, *Economia agricolă la Columella*, în *Studii clasice*, I, 1959, p. 94.

³³ Mai ales în villae-le rusticae, care aplicau principiile agrotehnicii intensive recomandate de Columella (referitor la villae-le rusticae din Dacia amintim: I. Winkler, V. Vasiliiev, S. Chițu, A. Barda, „*Villa Rustica*“ de la Aiud, *Cîteva observații privind villae-le rusticae din Dacia Superior*, în *Sargetia*, V, 1968, pp. 59—85).

²⁶ Columella, *De re rustica*, II, 4, XI, 2.

²⁷ *Ebenda*, II, 2.

²⁸ *Ebenda*, II, 9.

²⁹ *Ebenda*, II, 9, XI, 2.

³⁰ *Ebenda*, XI, 2.

³¹ *Ebenda*, I, 11.

³² *Ebenda*, III, 3. Zu dieser Frage s. H. Mihăescu, *Economia agricolă la Columella*, în *Studii clasice*, I, 1959, S. 94.

³³ Vor allem in den Villae rusticae, in denen die Regeln der intensiven Agrartechnik, wie Columella sie empfahl, angewandt wurden (bezüglich der Villae rusticae in Dazien führen wir an: I. Winkler, V. Vasiliiev, S. Chițu, A. Barda, „*Villa Rustica*“ de la Aiud, *Cîteva observații privind villae-le rusticae din Dacia Superior*, în *Sargetia*, V, 1968 S. 59—85).

provinciilor învecinate³⁴, sau chiar în Italia.³⁵ De altfel pînă și în condițiile „agrotehnicii“ primitive de la sfîrșitul secolului al IV-lea î.e.n., lanurile de grîu din cîmpia geților erau atît de prospere încît ostașii lui Alexandru cel Mare au trebuit să întrebuițeze lăncile pentru a le străbate.³⁶

B. ELEMENTE DE RÎȘNIȚE (MOLA MANUARIA)

1. *Meta* (fig. 7/1, neinventariată) descoperită în cetatea dacică de la Arpașul de Sus (jud. Sibiu). Profil transversal conic aplatizat. A fost restaurată integral. Orificiul axului de cuplare prezintă urme de întrebuițare.

Dimensiuni: înalt. 90 mm, diam. 300 mm.

2. *Meta* (fig. 7/2, inv. A. 6947) descoperită în zona cartierului Gușterița — Sibiu. Profil transversal conic aplatizat. Orificiul axului de cuplare este erodat. Suprafața superioară a corpului prezintă serioase urme de întrebuițare.

Dimensiuni: înalt. 80 mm, diam. 250 mm.

3. *Două fragmente de meta* (fig. 7/3, inv. A. 7106 c). Profil transversal conic aplatizat. După indicațiile manuscrisului Bakk³⁷ provin din zona orașului Ocna Sibiului. S-a păstrat aproximativ 30% din corpul rîșniței.

Dimensiuni: înalt. 60 mm.

4. *Fragment de catillus* (fig. 7/4, inv. A. 7106 b). Profil transversal conic aplatizat (la partea inferioară). Partea superioară prezintă în regiunea marginală un cant dispus circular. După indicațiile manuscrisului Bakk provine din zona orașului Ocna Sibiului.

Dimensiuni: înalt. 80 mm.

5. *Două fragmente dintr-un catillus* (fig. 7/5, inv. A. 7106 a). Profil transversal conic aplatizat. În zona marginală a părții superioare apare cantul circular. După indicațiile manuscrisului Bakk provin de la Ocna Sibiului.

Dimensiuni: înalt. 90 mm.

6. *Două fragmente dintr-un catillus* (fig. 7/6, inv. A. 7106 d). Profil transversal conic aplatizat. La

treide auf die Märkte der Nachbarprovinzen³⁴ oder sogar nach Italien³⁵ kommen. Übrigens waren die Weizenfelder in der getischen Ebene sogar bei der unentwickelten Agrartechnik gegen Ende des 4ten Jahrhunderts v.u.Z. so blühend, daß die Soldaten Alexanders des Großen von ihren Lanzen Gebrauch machen mußten, um sie zu durchqueren.³⁶

B. TEILE VON HANDMÜHLEN (MOLA MANUARIA)

1. *Meta* (Abb. 7/1, nicht ins Inventar aufgenommen). In der dazischen Festung von Arpașul de Sus (Kreis Sibiu) gefunden. Querschnitt kegelförmig, flach. Wurde vollständig restauriert. Am Loch für die Verbindungsachse sind leichte, vom Gebrauch herrührende Spuren zu sehen.

Dimensionen: Höhe 90 mm, Durchmesser 300 mm.

2. *Meta* (Abb. 7/2, Inv. A. 6947). Im Stadtteil von Sibiu — Gușterița gefunden. Querschnitt kegelförmig, flach. Das Loch für die Verbindungsachse ist ausgewetzt. Die obere Fläche der Meta weist ebenfalls starke Spuren auf, die vom Gebrauch herrühren.

Dimensionen: Höhe 80 mm, Durchmesser 250 mm.

3. *Zwei Meta-Bruchstücke* (Abb. 7/3 Inv. A. 7106 c). Querschnitt kegelförmig, flach. Nach den Angaben des Manuskriptes Bakk³⁷ stammen sie aus der Gegend von Ocna Sibiului (Kreis Sibiu). Etwa 30 % des Mühlenkörpers ist erhalten.

Dimensionen: Höhe 60 mm.

4. *Catillus-Bruchstück* (Abb. 7/4, Inv. A. 7106 b). Querschnitt kegelförmig, flach (am unteren Teil). Am Rand des oberen Teiles findet sich eine kreisförmige Kante. Nach den Angaben des Manuskriptes Bakk stammt es aus der Gegend von Ocna Sibiului (Kreis Sibiu).

Dimensionen: Höhe 80 mm.

5. *Zwei Bruchstücke eines Catillus* (Abb. 7/5, Inv. A. 7106 a). Querschnitt kegelförmig, flach. Am Rand des oberen Teiles erscheint die kreisförmige Kante. Nach den Angaben des Manuskriptes Bakk stammen sie von Ocna Sibiului (Kreis Sibiu).

Dimensionen: Höhe 90 mm.

6. *Zwei Bruchstücke eines Catillus* (Abb. 7/6, Inv. A. 7106 d). Querschnitt kegelförmig, flach.

³⁴ Negustori din Dacia sînt atestați la Salona și Nedinum în Dalmația, precum și la Mytilene în Lesbos, V. Christescu, o. c., 1929, pp. 125—126.

³⁵ În marele centru comercial Aquileia din nordul Italiei acționa un *negotiator daciscus* (CIL, V, 1047) originar din Colonia pe Rin (azi Köln).

³⁶ Arrian, *Anabasis*, I, 4, 1. „Papyrusul Hunt“ menționează că în perioada războaielor de cucerire a Daciei, populația geto-dacică din Cîmpia Dunării preda romanilor *annona* (din cereale) necesară întreținerii ostașilor cohorței I Hispanorum veterana, V. Christescu, o. c., p. 54 și *Istoria României*, vol. I, p. 398.

³⁷ La Ocna Sibiului viețuia în epoca romană o așezare cu elemente dacice, D. Protase, *O așezare dacică din epoca romană la Ocna Sibiului*, Apulum, VII/1, 1968, pp. 229—240.

³⁴ Die Existenz dazischer Händler ist für Salona und Nedinum in Dalmatien und auch für Mytilene auf Lesbos nachgewiesen, V. Christescu, a. a. O., 1929, S. 125—126.

³⁵ Im großen norditalienischen Handelszentrum Aquileia war ein *negotiator daciscus* (CIL, V, 1047) tätig, der aus Colonia am Rhein (heute Köln) stammte.

³⁶ Arrian, *Anabasis*, I, 4, 1. Der „Papyrus Hunt“ erwähnt, daß in der Zeit der Kriege zur Eroberung Daziens die geto-dazische Bevölkerung in der Donauebene den Römern *annona* (aus Getreide) ablieferte, die zum Unterhalt der Soldaten der Kohorte I Hispanorum veterana notwendig war V. Christescu, a. a. O., S. 54 und *Istoria României*, Bd. I, S. 398.

³⁷ Bei Ocna Sibiului gab es in der Römerzeit eine Niederlassung mit dazischer Bevölkerung, D. Protase, *O așezare dacică din epoca romană la Ocna Sibiului*, Apulum, VII/1, 1968, S. 229—240.

Fig. 7. Elemente de rîșnițe romane: 1,2 — Meta. 3 — Două fragmente de meta. 4 — Fragment de Catillus. 5,6 — Două fragmente dintr-un catillus.

Abb. 7. Teile von römischen Handmühlen. 1,2 — Meta. 3 — Zwei Meta-Bruchstücke. 4 — Catillus-Bruchstück. 5,6 — Zwei Bruchstücke eines Catillus.

partea superioară se păstrează cantul circular. După indicațiile manuscrisului Bakk provin de la Ocna Sibiului.

Dimensiuni: înalt. 80 mm.

Autenticitatea greco-romană a respectivelor corpuri și fragmente de rîșnițe este evidențiată de profilul lor conic aplatizat. De fapt tocmai acest specific diferențiază rîșnița de tip greco-roman (*mola manuaris*, *mola trusatilis*) de rîșnița de tip celtic, anterior prezentată.³⁸ Un alt element distinct al rîșniței greco-romane este mărimea considerabilă a diametrului.³⁹ Din punct de vedere tehnic aceste situații prezintă un dublu avantaj. În primul rînd aplatizarea corpurilor creează condiții mai prielnice în privința zdrobirii boabelor, în al doilea rînd mărimea diametrului, deci mărimea suprafeței rotative, prelungește măcinatul. Rezultatul nu este altul decît obținerea unei făini calitativ superioară celei realizate cu rîșnița de tip celtic.

* * *

Stabilirea originii și clasificarea respectivelor unelte permite abordarea problemei dificile a datării lor. Subliniem, însă, că datarea fiecărui obiect în parte nu este posibilă datorită continuității lor din Latène și pînă în perioada romană tîrzie. Totuși, unul sau mai multe exemplare din fiecare categorie poate fi datat. Este cazul uneltelor descoperite într-un mediu arheologic bine precizat. Astfel, cele două seceri de la Sighișoara (*fig. 1/1,2*) aparțin indiscutabil Latène-ului.

În cazul datării brăzdarelor situația este cu totul schimbată. Cu siguranță știm că exemplarul descoperit la Ungra (*fig. 5/4*), unde lipsesc elementele arheologice Latène, dar sînt bogat reprezentate vestigiile romane⁴⁰, aparține epocii romane. Probabilă este însă datarea fierului de plug de la Vurpăr (*fig. 5/6*) deoarece în zona localității nu au fost atestate (pînă în prezent) urme de locuire romană. Vurpărul este în schimb bine reprezentat de elementele culturale Latène.⁴¹ Situația respectivă ne îndeamnă să datăm brăzdarul perioadei Latène. Atestările de materiale arheologice dacice

Am oberen Teil ist die kreisförmige Kante erhalten. Nach den Angaben des Manuskriptes Bakk stammen sie von Ocna Sibiului (Kreis Sibiu).

Dimensionen: Höhe 80 mm.

Für die Glaubwürdigkeit der griechisch-römischen Herkunft dieser Teile und Bruchstücke von Handmühlen spricht ihr flacher, kegelförmiger Querschnitt. Gerade dadurch unterscheidet sich die griechisch-römische Handmühle (*mola manuaris*, *mola trusatilis*) von der keltischen, die wir vorher beschrieben haben.³⁸ Ein anderes Kennzeichen der griechisch-römischen Handmühle ist der besonders große Durchmesser.³⁹ Vom technischen Standpunkt entsteht durch diese Unterschiede ein zweifacher Vorteil. Dadurch, daß die Teile flacher sind, werden erstens die Körner leichter zerrieben und zweitens bedingt der vergrößerte Durchmesser, also die vergrößerte Mahlfäche, daß der Mahlvorgang länger dauert. Der Erfolg ist, daß man feineres Mehl erhält, als mit der keltischen Handmühle.

* * *

Dank der Bestimmung der Herkunft und der Klassifizierung dieser Geräte kann man nun die schwierige Frage ihrer Datierung angehen. Wir heben jedoch hervor, daß es nicht möglich ist, jedes einzelne Stück zu datieren. Der Grund dafür ist die Kontinuität dieser Gegenstände seit der La-Tène-Zeit bis in die spätrömische Periode. Gleichwohl können eines oder mehrere Exemplare jeder Gruppe genau datiert werden. Das gilt für die Geräte, die in einer genau bestimmten archäologischen Umgebung gefunden wurden. So gehören die beiden Sicheln von Schäßburg (*Abb. 1/1,2*) unbestreitbar der La-Tène-Zeit an.

Bei der Datierung der Pflugscharen ist es ganz anders. Wir wissen mit Sicherheit, daß das bei Ungra gefundene Stück (*Abb. 5/4*), wo archäologische Elemente der La-Tène-Zeit fehlen, hingegen die Spuren der Römerzeit reichlich vorhanden sind⁴⁰, der Römerzeit angehört. Nur ungefähr kann dagegen das Pflugeisen von Vurpăr (*Abb. 5/6*) datiert werden, weil in der Nähe dieser Ortschaft (bis heute) keine Spuren einer römischen Siedlung gefunden wurden. Dagegen sind bei Vurpăr Elemente der La-Tène-Kultur⁴¹ reichlich vertreten. Das veranlaßt uns, die Pflugschar in die La-Tène-Zeit zu datieren. Die bei Werd gefundene Pflugschar (*Abb. 5/5*) kann nicht

³⁸ Vezi *fig. 4*.

³⁹ Vezi reconstituirea (*fig. 8*) alcătuită după o rîșniță romană intactă descoperită la Aquae (Cioroiul Nou) jud. Olt și publicată de D. Tu dor, *Oltenia Romană*, Ed. III, București, 1968, p. 76, *fig. 1*.

⁴⁰ Privind vestigiile romane din regiunea respectivă amintim: D. Tu dor, *Orașe, trguri și sate în Dacia romană*, Ed. Științifică, București, 1968, p. 280 sq., cu bibliografia necesară.

⁴¹ V. Pârva n, *Gelica*, p. 514, K. Horedt, in *Mitteilungen aus dem Baron Brukenthalischen Museum*, IX—X, Sibiu, 1944, p. 101 și 109.

³⁸ Siehe *Abb. 4*.

³⁹ Siehe die Wiederherstellung (*Bild 8*) nach einer unverehrten römischen Handmühle, die bei Aquae (Cioroiul Nou) Kreis Olt gefunden wurde. Veröffentlichung von D. Tu dor, *Oltenia Romană*, 3te Aufl., Bukarest, 1968, S. 76, *Bild I*.

⁴⁰ Hinsichtlich der Spuren der Römer in dieser Gegend führen wir an: D. Tu dor, *Orașe, trguri și sate în Dacia romană*, Ed. Științifică, Bukarest, 1968, S. 280 sq., mit der erforderlichen Bibliographie.

⁴¹ V. Pârva n, *Gelica*, S. 514, K. Horedt, in *Mitteilungen aus dem Baron Brukenthalischen Museum*, IX—X, Sibiu, 1944, S. 101 u. 109.

și romane în zona localității Vărd⁴² nu permit datarea brăzdarului descoperit aci (fig. 5/5).

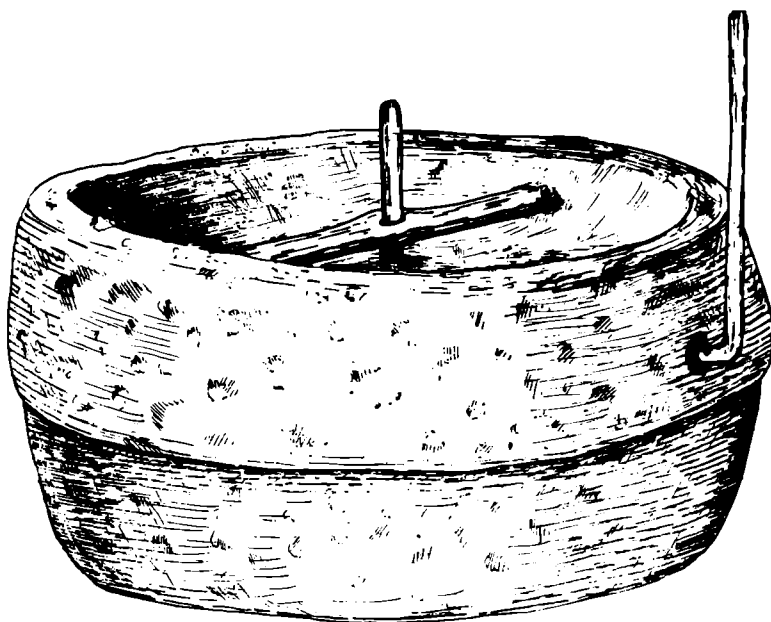
Mai lesnicioasă devine datarea celor două brăzdare de la Tălmăciu (fig. 5/1,2), numite de noi „romane evolute“ (cat. B). Vestigiile arheo-

datiert werden, da hier sowohl dazische als auch römische Spuren entdeckt wurden.⁴²

Leichter ist es, die beiden Pflugscharen von Talmesch (Abb. 5/1,2) zu datieren, die wir „römische, entwickelte“ nannten (Gruppe B). Die ausschließlich römischen archäologischen Fun-

Fig. 8. Rîșniță romană de la Aquae (Cioroiu Nou) jud. Olt (reconstituire).

Abb. 8. Römische Handmühle von Aquae (Cioroiu Nou), Kreis Olt (Wiederherstellung).

logice în exclusivitate romane din zona Tălmăciu-Boița⁴³ dovedesc că respectivele brăzdare aparțin epocii romane. De fapt fierul de plug „roman evoluat“ este atestat în villae -le rusticae și regiunile pronunțat agricole ale Daciei⁴⁴. El s-a perpetuat în prefeudal, fiind prezent la Brateiu (jud. Sibiu)⁴⁵, la Garnăn—Dinogetia⁴⁶ și în evul mediu timpuriu, fiind atestat în stratul medieval din cetatea dacică de la Căpîlna.⁴⁷

Cuțitul de plug de la Gîrbova (fig. 5/7) aparține epocii romane. Afirmația noastră se bazează atît pe absența cuțitului de tip roman în așezările da-

de aus der Umgebung von Talmesch-Boița⁴³ beweisen, daß diese Pflugscharen der Römerzeit angehören. In der Tat wird die Existenz des „entwickelten römischen“ Pflugeisens in den Villae rusticae und den ausgesprochen landwirtschaftlichen Gebieten Daziens bescheinigt.⁴⁴ Es hat sich bis in die vormittelalterliche Zeit erhalten, so daß wir es bei Brateiu (Kreis Sibiu)⁴⁵, bei Garvăn-Dinogetia⁴⁶ finden, und auch bis ins frühe Mittelalter, denn seine Existenz in der mittelalterlichen Schicht der dazischen Festung von Căpîlna⁴⁷ ist bewiesen.

Das Pflugmesser von Gîrbova (Abb. 5/7) gehört der römischen Zeit an. Unsere Behauptung gründet sich sowohl darauf, daß es dieses römische Messer in den Niederlassungen der Dazier nicht gibt, als auch darauf, daß sich im Gebiet der

⁴² F. Fronius, in Korrespondenzblatt des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde, III, Sibiu, 1882, p. 108; K. Horedt, loc. cit., p. 109.

⁴³ V. Cristescu, o.c., p. 102, N. Lupu, Săpăturile de la Boița, in Materiale, VII, 1961, p. 411 sq.

⁴⁴ La Hobița lângă Ulpia Traiana, O. Floca, (Villa rustica) O fermă din epoca slavagistă romană, in Materiale, I, 1953, p. 751, fig. 9 și la Salde (Răcari, jud. Dolj), D. Tudor, Oltenia Romană, III, București, 1968, p. 73 și fig. 12/9.

⁴⁵ Istoria României, vol. I, București, 1960, p. 617/1, D. Protase, Problema continuității în Dacia în lumina arheologiei și numismatice, Ed. Academiei, București, 1966, p. 138.

⁴⁶ Istoria României, vol. II, București, 1960, p. 21, fig. 5/2.

⁴⁷ M. Macrea, Cetatea dacică de Căpîlna, in Cetăți dacice din sudul Transilvaniei, Ed. Meridiane, București, 1966, p. 17, fig. 4 cu observația lui I. Glodariu. Două fiare de plug de la Bicfalău, in Acta Musei Napocensis, IV, Cluj, 1967, p. 471, nota 2.

⁴² F. Fronius, in Korrespondenzblatt des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde, III, Sibiu, 1882, S. 108, K. Horedt, a. a. O. S. 109.

⁴³ V. Cristescu, a. a. O., S. 102, N. Lupu, Săpăturile de la Boița, in Materiale, VII, 1961, S. 411 sq.

⁴⁴ Bei Hobița neben Ulpia Traiana, O. Floca (Villa rustica) O fermă din epoca slavagistă romană, in Materiale, I, 1953, S. 751, Bild 9 und bei Salde (Răcari, Kreis Dolj), D. Tudor, Oltenia Romană, III, Bukarest, 1968, S. 73 und Abb. 12/9.

⁴⁵ Istoria României, Bd. I, Bukarest, 1960, S. 617/1, D. Protase, Problema continuității în Dacia în lumina arheologiei și numismatice, Ed. Academiei, Bukarest, 1966, S. 138.

⁴⁶ Istoria României, Bd. II, Bukarest, 1960, S. 21, Abb. 5/2.

⁴⁷ M. Macrea, Cetatea dacică de Căpîlna, in Cetăți dacice din sudul Transilvaniei, Ed. Meridiane, Bukarest, 1966, S. 17, Bild 4 mit der Anmerkung von I. Glodariu, Două fiare de plug de la Bicfalău, in Acta Musei Napocensis, IV, Cluj 1967, S. 471, Anmerkung 2.

cilor, cit și pe existențele unor vestigii romane în zona localității amintite.⁴⁸

Din cele zece elemente de rîșnițe de tip celtic pot fi datate sigur doar patru. Astfel, în timp ce exemplarul de la Chirpăr (*fig. 2/1*) aparține perioadei Latène⁴⁹, exemplarele de la Ruși (*fig. 2/2, 6*)⁵⁰ și Șelimbăr (*fig. 3/1*) aparțin epocii romane⁵¹. Celelalte șase exemplare nu pot fi datate cu certitudine datorită diversității mediului arheologic din zona descoperirii lor.

Datarea se simplifică însă în cazul corpurilor de rîșnițe greco-romane. Exemplarul descoperit în cetatea dacică de la Arpașul de Sus (*fig. 7/1*) dovedește că dacii lui Burebista și Decebal foloseau, alături de rîșnița celtică, și rîșnița de tip greco-roman. Alte corpuri de asemenea rîșnițe au fost atestate în așezările daco-getice de la Poiana⁵², Piatra Roșie, Costești, Grădiștea Muncelului⁵³ etc. Rîșnița greco-romană, mai evoluată decît cea celtică, se generalizează în Dacia abia în timpul stăpînirii romane.⁵⁴ Exemplarele fragmente descoperite la Ocna Sibiului (*fig. 7/3–6*)⁵⁵ aparțin acestei perioade. Tipul respectiv de rîșniță s-a perpetuat în prefeudal, fiind atestat în stațiunea arheologică Garvăn—Dinogetia.⁵⁶

* * *

Precizările tipologice, cronologice și analogiile stabilite mai sus pe marginea uneltelor agricole din Muzeul Brukenthal favorizează, în sfîrșit, enunțarea următoarelor concluzii privind „istoria” uneltelor agricole din Dacia.

1. Secera de tip dacic apare în Latène și coexistă cu secera dotată cu cîrlig orizontal, de tradiție

⁴⁸ G. A r z, in *Korrespondenzblatt des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde*, IV, Sibiu, 1881, p. 119, I. M a r ț i a n, *Repertoriu arheologic pentru Ardeal*, Bistrița, 1920, 279.

⁴⁹ De aci provine (Muzeul Brukenthal, inv. 12028) o brătară de bronz cu nodozități de tipul celor frecvente în Latène. Vestigii romane nu au fost pînă în prezent atestate.

⁵⁰ B. M i t r e a, *Tezaurul monelar de la Ruși — Sibiu și acțiunea carpilor împotriva stăpînirii romane din Dacia în timpul lui Filip Arabul*, SCIV, IV, 3-4, 1953, p. 611 sq.; în timpul stăpînirii romane la Ruși înflorea o așezare dacică, D. P r o t a s e, o.c., p. 204.

⁵¹ J. J u n g, *Festen der Provinz Dacien*, Innsbruck, 1894, p. 150.

⁵² R. V u l p e, *La civilisation dace à la lumière des fouilles de Poiana*, Dacia, N.S., I, 1957, p. 149, fig. 4.

⁵³ C. D a i c o v i c i u, *Cetatea dacică de la Piatra Roșie*, Monografie arheologică, București, 1954, pl. XII, 13.

⁵⁴ D. T u d o r, o.c., p. 77, D. P o p e s c u, *Sondajul arheologic de la Cristești* 1950, in *Materiale*, II, 1956, p. 157, fig. 94 etc. Rîșnița greco-romană a pătruns în Dacia liberă alături de alte produse elenistico-romane pe calea sudică tradițională, V. P â r v a n, o.c., p. 500.

⁵⁵ Vezi nota 37 și D. P r o t a s e, *Problema continuității în Dacia în lumina arheologiei și numismaticei*, p. 204.

⁵⁶ *Istoria României*, vol. I, p. 585, fig. 140.

betreffenden Ortschaft Spuren der Römerzeit finden.⁴⁸

Von den zehn Teilen von Handmühlen des keltischen Typs können nur vier mit Sicherheit datiert werden. So gehört der Fund von Chirpăr (*Abb. 2/1*) der La-Tène-Zeit an⁴⁹, die Stücke von Ruși (*Abb. 2/2, 6*)⁵⁰ und Șelimbăr (*Abb. 3/1*) dagegen der Römerzeit.⁵¹ Die übrigen sechs Stücke können nicht mit Sicherheit datiert werden, weil die archäologische Umgebung in den Gebieten, wo sie gefunden wurden, sehr verschiedenartig ist.

Dafür ist die Datierung für die Teile von griechisch-römischen Handmühlen einfacher. Das in der dazischen Festung von Arpașul de Sus entdeckte Exemplar (*Abb. 7/1*) beweist, daß die Dazier Burebistas und Dezebals neben der keltischen auch die griechisch-römische Handmühle gebrauchten. Teile von solchen Handmühlen wurden auch in den dako-getischen Niederlassungen von Poiana⁵², Piatra Roșie, Costești, Grădiștea Muncelului⁵³ usw. nachgewiesen. Die griechisch-römische Handmühle, die gegenüber der keltischen verbessert ist, findet in Dazien erst während der römischen Herrschaft allgemeine Verbreitung.⁵⁴ Die bei Ocna Sibiului gefundenen Bruchstücke (*Abb. 7/3–6*)⁵⁵ gehören dieser Zeit an. Dieser Typus von Handmühlen hat sich bis in die vormittelalterliche Zeit erhalten und wird in der Ausgrabungsstätte von Garvăn — Dinogetia nachgewiesen.⁵⁶

* * *

Diese genauen typologischen und chronologischen Angaben und die vorhin bezüglich der Ackerbaugeräte des Brukenthalmuseums festgestellten Analogien gestatten schließlich folgende Schlußfolgerungen über die „Geschichte“ der Ackerbaugeräte in Dazien:

1. Die dazische Sichel erscheint in der La-Tène-Zeit, gleichzeitig bleibt die vorgeschichtliche

⁴⁸ G. A r z, in *Korrespondenzblatt des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde*, IV, Sibiu, 1881, S. 119, I. M a r ț i a n, *Repertoriu arheologic pentru Ardeal*, Bistrița, 1920, 279.

⁴⁹ Von hier stammt (Brukenthalmuseum, Inv. 12028) ein bronzenes Armband mit Verdickungen, wie sie in der La-Tène-Kultur häufig sind. Spuren der Römer wurden bis jetzt noch nicht nachgewiesen.

⁵⁰ B. M i t r e a, *Tezaurul monelar de la Ruși — Sibiu și acțiunea carpilor împotriva stăpînirii romane din Dacia în timpul lui Filip Arabul*, SCIV, IV, 3-4, 1953, S. 611 sq.; während der römischen Herrschaft gab es bei Ruși eine blühende dazische Niederlassung, D. P r o t a s e, o.c., S. 204.

⁵¹ J. J u n g, *Festen der Provinz Dacien*, Innsbruck, 1894, S. 150.

⁵² R. V u l p e, *La civilisation dace à la lumière des fouilles de Poiana*, Dacia, N. S., I, 1957, S. 149, Bild 4.

⁵³ C. D a i c o v i c i u, *Cetatea dacică de la Piatra Roșie*, Monografie arheologică, Bukarest, 1954, Tafel XII, 13.

⁵⁴ D. T u d o r, o.c., S. 77, D. P o p e s c u, *Sondajul arheologic de la Cristești* 1950, in *Materiale*, II, 1956, S. 157, Bild 94 usw. Die griechisch-römische Handmühle ist in das freie Dazien zusammen mit anderen hellenisch-römischen Erzeugnissen auf dem traditionellen Südweg eingedrungen, V. P â r v a n, o.c., S. 500.

⁵⁵ Siehe Anmerkung 37 und D. P r o t a s e, *Problema continuității în Dacia în lumina arheologiei și numismaticei*, S. 204.

⁵⁶ *Istoria României*, Bd. I, S. 585, Abb. 140.

preistorică. Ambele tipuri se continuă în perioada romană și prefeudală.⁵⁷

2. Fierul de plug „roman primitiv“ (categoria A) a pătruns în Dacia în Latène. El a conviețuit în această perioadă cu fierul de plug de tip dacic.

3. Fierul de plug „roman evoluat“ (categoria B) a pătruns în Dacia în timpul stăpînirii romane și s-a perpetuat în prefeudal și evul mediu timpuriu. În perioada romană el a conviețuit cu brăzdarul „roman primitiv“ și cel de tip dacic.⁵⁸

4. Rișnița de tip celtic se generalizează în Dacia în Latène și se continuă în epocă romană.

5. Rișnița de tip greco-roman pătrunde în Dacia în Latène, se generalizează în epoca romană⁵⁹ și continuă să fie întrebuințată în perioada prefeudală.

Sichel mit waagerechtem Haken weiter verbreitet. Beide Typen gibt es auch in der Römerzeit und im Vormittelalter.⁵⁷

2. Das „römische, unentwickelte“ Pflugeisen (Gruppe A) drang in der La-Tène-Zeit in Dazien ein. In dieser Zeit blieb daneben das dazische Pflugeisen weiter im Gebrauch.

3. Das „römische, entwickelte“ Pflugeisen (Gruppe B) drang während der römischen Herrschaft in Dazien ein und wurde auch für das Vormittelalter und frühe Mittelalter nachgewiesen. In der Römerzeit war es gleichzeitig mit der „römischen, unentwickelten“ und mit der dazischen Pflugschar im Gebrauch.⁵⁸

4. Die keltische Handmühle findet in der La-Tène-Zeit in Dazien allgemeine Verbreitung und erhält sich auch noch in der Römerzeit.

5. Die griechisch-römische Handmühle dringt in der La-Tène-Zeit in Dazien ein, findet in der Römerzeit allgemeine Verbreitung⁵⁹ und bleibt noch bis ins Vormittelalter in Gebrauch.

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ Un brăzdar de tip dacic a fost descoperit recent în *villa rustica* de la Aiud, I. Winkler și colaboratori, *o.c.*, p. 72, fig. 11/1 și 1a.

⁵⁹ Cu totul sporadic se foloseau în Dacia romană (de exemplu la Sucidava) mori, acționate de animale (*mola assinaria*), D. Tudor, *o.c.*, p. 76.

⁵⁷ *Ebenda*.

⁵⁸ Eine dazische Pflugschar wurde vor kurzem in der *Villa rustica* von Aiud gefunden, I. Winkler und Mitarbeiter, *a. a. O.*, S. 72, Abb 11/1 und 1a.

⁵⁹ Nur ganz vereinzelt wurden im rumänischen Dazien (zum Beispiel in Sucidava) Mühlen mit Göpelantrieb verwendet (*mola assinaria*), D. Tudor, *a. a. O.*, S. 76.

Practicată neîntrerupt, alături de creșterea vitelor și alte ocupații tradiționale, agricultura a cunoscut o evoluție strâns legată de însăși dezvoltarea generală socială și economică a poporului nostru. Pe teritoriul României ea și-a început dezvoltarea în zonele deluroase, în faza primitivă fiind concentrată pe văi și chiar pe munte¹. Cercetările istorice mai noi, venind cu rezultate care confirmă informațiile unor scriitori ai antichității despre daci², sau ale unor izvoare scrise medievale despre valahi³, susțin că regiunea economică de sub munte era pe vremuri cea mai dens populată, ca urmare directă a posibilităților oferite îmbinării mai multor ocupații⁴ și a condițiilor de apărare.

O astfel de zonă este, neîndoiește și Mărginimea Sibiului, situată la poalele versantului nordic al Carpaților Meridionali. Oferind un mediu propice dezvoltării societății omeneste, această regiune a fost populată încă din vechime de un grup social stabil⁵, care a știut să valorifice pe deplin condițiile naturale în care trăia.

Ca zonă etnografică unitară Mărginimea Sibiului include 18 așezări rurale cuprinse după ultima împărțire administrativă în 13 comune: Boița, Tălmăcel, Sadu, Riul Sadului, Rășinari, Poplaca, Gura Riului, Orlat, Cacova, Sibiel, Vale, Săliște, Galeș, Tilișca, Rod, Poiana și Jina. Pe vetrele unora dintre acestea au fost descoperite urmele

¹ P. P. Panaitescu, *Introducere la istoria culturii românești*, Editura științifică, București, 1969, p. 150.

² Floru s: „Daci montibus inhaereant“ (Dacii erau lipiți de munți), apud C. C. Giurescu, *Transilvania în istoria poporului român*, Editura științifică, București, 1967, p. 18.

³ În sec. XVI, un scriitor italian, Ascanio Centorio arăta că „toți munții Transilvaniei sînt locuiți de români“ cf. C. C. Giurescu, *op. cit.* p. 18.

⁴ P. P. Panaitescu, *op. cit.* p. 151.

⁵ C. Irimie, *Aspecte ale zonării în Atlasul etnografic al României*, în *Revista de etnografie și folclor*, 6, tom. 14, 1969, p. 44.

Das rumänische Volk hat, gleichzeitig mit der Viehzucht und andern überlieferten Beschäftigungen, ohne Unterbrechung Ackerbau betrieben. Dadurch entwickelte sich dieser in enger Verbundenheit mit der allgemeinen sozialen und wirtschaftlichen Entwicklung des Volkes selbst. Auf dem Gebiet Rumäniens begann die Entwicklung des Ackerbaues in dessen bergigen Gegenden und beschränkte sich ursprünglich auf Täler und selbst auf Berge.¹ Die Ergebnisse der neueren Geschichtsforschungen bestätigen die Angaben einiger Schriftsteller des Altertums über die Daker² oder diejenigen von schriftlichen Quellen des Mittelalters über die „Valachi“³ und versichern, daß die am Fuße der Berge gelegenen Wirtschaftsgebiete in der Vergangenheit am dichtesten besiedelt waren, als eine unmittelbare Folge der Möglichkeiten, die hier zum Zusammenwirken mehrerer verschiedener Beschäftigungen⁴ sowie zur Verteidigung bestanden.

Ein solches Gebiet ist zweifelsohne auch die am Fuße des Nordabhanges der Südkarpaten gelegene Mărginimea Sibiului. Diese Gegend bildet eine für die Entwicklung der menschlichen Gesellschaft günstige Umwelt und war schon seit ältesten Zeiten von einer seßhaften Gesellschaftsgruppe bewohnt⁵, die es verstand, die natürlichen Lebensbedingungen in dieser Umwelt aufs beste zu nutzen.

Als ethnographisch einheitliches Gebiet umfaßt die Mărginimea Sibiului 18 ländliche Niederlassungen, welche nach der letzten Einteilung der Verwaltung 13 Gemeinden angehören: Boița, Tălmăcel, Tălmăciu, Sadu, Riul Sadului, Rășinari, Poplaca, Gura Riului, Orlat, Cacova, Sibiel, Vale, Săliște, Galeș, Tilișca, Rod, Poiana und Jina. Im Weichbild einiger dieser Ortschaften hat man die

¹ P. P. Panaitescu, *Introducere la istoria culturii românești*, Editura științifică, Bukarest, 1969, S. 150.

² Floru s: „Daci montibus inhaereant“ (Die Daker lebten in den Bergen), nach C. C. Giurescu, *Transilvania în istoria poporului român*, Editura științifică, Bukarest, 1967, S. 18.

³ Im 16. Jahrhundert erklärt ein italienischer Schriftsteller, Ascanio Centorio, daß „alle Gebirge in Transsilvanien von Rumänen bewohnt sind“, nach C. C. Giurescu, *op. cit.* S. 18.

⁴ P. P. Panaitescu, *op. cit.* S. 151.

⁵ C. Irimie, *Aspecte ale zonării în Atlasul etnografic al României*, în *Revista de etnografie și folclor*, 6, Bd. 14, 1969, S. 44.

unor străvechi așezări (Boița, Tilișca), altele sînt amintite în documente medievale datînd încă din veacul al XIII-lea (Rășinari) sau al XIV-lea (Săliște cu Galeș, Vale, Sibiel), dar formate, se înțelege, înaintea atestării documentare. Sînt toate așezări de tip adunat, cu case aliniate de-a lungul ulițelor, dar în veacurile precedente mai erau încă alcătuite din gospodării rîspindite pe dealuri.⁶

Allate în zona de contact dintre munte și șes, satele mărginene își au vetrele fie pe șesul din preajma munților (Orlat, Săliște), fie pe văile înguste și străjuite de munți ale unor riuri (Tilișca, Gura Rîului, Sadu), sau chiar pe platforme ce depășesc altitudinea de 900 m altitudine (Jina, Poiana).

Toate își au baza teritorială formată dintr-unul sau mai multe trupuri de moșie, orientate de-a curmezișul regiunii.⁷ Perimetrele actuale ale unora dintre ele (Săliște, Orlat, Jina, Boița etc.) sînt constituite de vechile „ocoale” ale teritoriilor obștilor țărănești devălmașe, din care s-au dezvoltat.⁸

Condițiile naturale au impus mărginenilor o viață economică cu o structură complexă⁹, silindu-i să practice mai multe îndeletniciri: creșterea vitelor și păstoritul, lucrul la pădure, meșteșuguri legate de prelucrarea lemnului și a produselor animaliere, agricultură, pomicultură, comerț. Există sate, în care una din ocupațiile citate mai sus deține preponderența în balanța economică a locuitorilor. Agricultură joacă un rol însemnat doar în economia comunelor Poplaca și Orlat. În vederea satisfacerii nevoilor unei vieți economice atît de complex structurate, fiecare dintre așezările mărginene dispune de păduri, pășuni, finețe, munți, terenuri de arătură și de construirea locuințelor, iar în cadrul satului, fiecare gospodărie se folosește de aceste zone economice, fapt ce vine în sprijinul argumentării caracterului original devălmaș al acestor sate.¹⁰

Zona Mărginimii oferă locuitorilor săi o suprafață totală de 145.509 hectare, din care numai 6.500 ha se pretează lucrărilor agricole, între suprafețele repartizate fiecărei așezări fiind o seamă de disproportii, unele chiar impresionante. De pildă teritoriul Jinei este de 13 ori mai mare decît al Rodului și Galeșului luate în parte.

⁶ I. M o g a, *Marginea. Ducatul Amlășului și scaunul Săliștei*, extras din volumul „Omagiu”. prof. I. Lupaș, București 1942, p. 4.

⁷ V. C a r a m e l e a, *Contribuții la istoria structurii social-teritoriale a satelor din Mărginimea Sibiului*, manuscris, Fond. documentar Muzeul Brukenthal, p. 49.

⁸ *Ibidem*, p. 18.

⁹ V e z i I. H a ș e g a n u, *Mărginenii în viața economică a Transilvaniei și a vechiului regal, Brașov, 1941.*

¹⁰ V. C a r a m e l e a, *op. cit.*, p. 20.

Spuren von uralten Niederlassungen entdeckt (Boița, Tilișca), andere werden in mittelalterlichen Dokumenten erwähnt, die aus dem 13. (Rășinari) bzw. dem 14. Jahrhundert (Săliște mit Galeș, Vale, Sibiel) herrühren, wobei diese Niederlassungen offenbar noch vor ihrer urkundlichen Erwähnung entstanden sind. Alle diese Niederlassungen sind geschlossene Ortschaften, deren Häuser sich entlang der Dorfstrassen aneinanderreihen; in den verflochtenen Jahrhunderten bestanden sie jedoch noch aus Bauernhöfen, die über die Berge verstreut lagen.⁶

Die Dörfer der Mărginime liegen dort, wo Gebirge und Ebene einander berühren, deshalb liegt ihr Ortsgebiet entweder in der Ebene am Bergfuß (Orlat, Săliște) oder in engen, von Bergen eingeschlossenen Flußtätern (Tilișca, Gura Rîului, Sadu) oder sogar im Hochland, dessen Meereshöhe über 900 Meter ist (Jina, Poiana).

Die Territorialbasis all dieser Dörfer, bestehend aus einer oder mehreren Ländereien, geht quer durch das Gebiet der Mărginime.⁷ Die heutigen Grenzen des Landbesitzes von einigen dieser Dörfer (Săliște, Orlat, Jina, Boița usw.) sind die ehemaligen „Kreise“ („ocoale“) des Landbesitzes der Bauerngemeinschaften mit Gemeineigentum, aus denen sie entstanden sind.⁸

Infolge der natürlichen Lebensbedingungen ist die Struktur des Wirtschaftslebens in der Mărginime sehr vielfältig⁹, die Bauern sind gezwungen, verschiedenen Beschäftigungen nachzugehen: der Viehzucht und dem Hirtenwesen, der Arbeit im Walde, Gewerben zur Verarbeitung des Holzes und tierischer Produkte, dem Ackerbau, dem Obstbau, dem Handel. Es gibt Dörfer, in denen eine der obenerwähnten Beschäftigungen im wirtschaftlichen Leben der Bewohner überwiegt. Der Ackerbau spielt nur in der Wirtschaft der Gemeinden Poplaca und Orlat eine bedeutende Rolle. Zur Befriedigung der Bedürfnisse eines so vielfältig gegliederten Wirtschaftslebens verfügt jede Niederlassung in der Mărginime über Wälder, Weiden, Heuwiesen, Berge, Ackerland und Platz zum Bau von Wohnungen und innerhalb des Dorfes macht jeder Bauernhof von diesen Wirtschaftsbereichen Gebrauch; diese Tatsache verstärkt die Argumente, denzufolge in diesen Dörfern ursprünglich Gemeineigentum herrschte.¹⁰

Das Gebiet der Mărginime bietet seinen Bewohnern eine Gesamtfläche von 145.509 Hektar dar; davon sind nur 6.500 ha für landwirtschaftliche Arbeiten geeignet. Zwischen den Flächen, die den verschiedenen Niederlassungen angehören, bestehen gewisse Mißverhältnisse, die manchmal sogar sehr groß sind. So ist beispielsweise das Gebiet von Jina 13mal so groß wie das von Rod und Galeș für sich genommen.

⁶ I. M o g a, *Marginea. Ducatul Amlășului și scaunul Săliștei*, Auszug aus dem Band „Omagiu“, Prof. I. Lupaș, Bukarest, 1942, S. 4.

⁷ V. C a r a m e l e a, *Contribuții la istoria structurii social-teritoriale a satelor din Mărginimea Sibiului*, Manuskript, Dokumentensammlung des Brukenthalmuseums, S. 49.

⁸ *Ibidem*, S. 18.

⁹ Siehe I. H a ș e g a n u, *Mărginenii în viața economică a Transilvaniei și a vechiului regal, Brașov, 1941.*

¹⁰ V. C a r a m e l e a, *a. a. O.*, S. 20.

Terenul șes este limitat ca suprafață, din care motiv mărgineanul folosește pentru agricultură pantele și coastele înșorite — „fețe“ — terasele naturale sau amenajate și plaiurile, practicînd o agricultură de munte, de tip stătător.¹¹

Locurile de arătură ale mărginenilor sînt situate, de regulă, în apropiere de vatra satului, dar unii dintre ei posedă loturi arabile pe hotarele altor localități: tilișcanii au terenuri în zona Apoldului, poplăcenii în aceea a Cristianului, rodenii și poienarii pe hotarul Dobîrcii. Situația este explicabilă prin urmările reformelor agrare sau prin transacțiile încheiate între cetățeni (vînzări, cumpărări, moșteniri, dote).

Producția agricolă este organizată în gospodării individuale cu excepția comunelor Tălmaci, Orlat și Poplaca, unde au fost create în anii din urmă cooperative agricole de producție. În celelalte sate forma de proprietate și organizare a producției agricole a rămas tot cea individuală, tocmai ca o consecință directă a condițiilor naturale.

Fiecare gospodar dispune pe teritoriul satului, împărțit în „dricuri“¹², de locuri de cultură, finețe, grădină etc. care sînt în mare parte, după cum au stabilit ultimele cercetări, vechi „ocupații“ făcute de locuitori în calitatea lor de copărtaş într-o devălmășie, prin tehnica defrișărilor, sau provin din vechile delnițe. Originea lor ne este pe deplin dezvăluită de toponimia unor părți de hotar din satul Rășinari etc, numite „runcuri“ și „delnițe“.¹⁴

Pămîntul de cultură ce revine unei gospodării individuale este foarte limitat, sub un hectar de cele mai multe ori, în alte gospodării, terenul arabil lipsind cu totul. Locurile de arătură sînt dispersate, din care cauză nu există un sistem de cultură bine precizat, modul de întrebuințare a pămîntului arabil fiind impus de necesitățile proprietarului. Pînă la începutul acestui veac se puteau întîlni încă sistemele bianual sau triannual de cultură, dar au fost abandonate în perioada capitalismului¹⁵, deși prezentau avantaje în sensul că ofereau refacerea solului și în același timp sporirea vremelnică a pășunelor.

Sub platforma superioară a munților se întinde zona finețelor, — sau a colibelor., situată la înălțimi ce variază între 800—1 400 metri unde măr-

Die Fläche des ebenen Landes ist begrenzt, deshalb behaut der Bauer in der Märginime auch die sonnigen Hänge und Lehnen, die er „fețe“ nennt, sowie natürliche oder angelegte Terrassen und die Gebirgswiesen, er betreibt also als seßhafter Bauer Ackerbau in den Bergen.¹¹

Die Äcker der Bauern der Märginime liegen gewöhnlich in der Nähe des Weichbildes des Dorfes; einige von ihnen besitzen jedoch auch Äcker auf dem Gebiet anderer Dörfer: die Bauern von Tilișca besitzen Land auf dem Gebiet von Apold, die von Poplaca auf dem Gebiet von Cristian, die von Rod und Poiana auf dem Gebiet von Dobîrca. Durch die Folgen der Agrarreformen oder durch den Abschluß von Verträgen (Kauf, Verkauf, Erbschaften, Schenkungen) zwischen den Bürgern ist dies verständlich.

Die landwirtschaftliche Produktion ist in Einzelwirtschaften eingerichtet, mit Ausnahme der Gemeinden Tălmaci, Orlat und Poplaca, in denen vor einigen Jahren landwirtschaftliche Produktionsgenossenschaften geschaffen wurden. In den andern Dörfern blieb die Eigentumsform und die Einrichtung der landwirtschaftlichen Produktion weiterhin die nach Einzelwirtschaften, eben als eine unmittelbare Folge der natürlichen Umweltbedingungen.

Jeder Bauer verfügt von dem Landbesitz des Dorfes, der in „dricuri“¹² eingeteilt ist, über Äcker, Heuwiesen, Gärten usw. Diese sind zum größten Teil, wie durch die neuesten Forschungen festgestellt wurde, seit langer Zeit „besetztes Land“ („ocupații“), das die Bewohner in ihrer Eigenschaft als Teilhaber am Gemeinbesitz durch Roden erhalten hatten, oder sie sind Teile der früheren Ackerstreifen. Ihren Ursprung verrät uns voll und ganz die Ortsnamenkunde einiger Teile des Landgebietes von Rășinari usw., die „runcuri“ („Waldtriften“) und „delnițe“ („Ackerstreifen“)¹⁴ genannt werden.

Der Ackerboden, der einer Einzelwirtschaft zukommt, ist sehr begrenzt, in den meisten Fällen ist es weniger als ein Hektar und manche Bauernwirtschaften verfügen über gar keinen bestellbaren Boden. Die bestellten Äcker liegen verstreut, aus diesem Grund gibt es kein klar entwickeltes System des Feldanbaus; es hängt von den Bedürfnissen des Besitzers ab, wie der Ackerboden verwendet wird. Bis zum Beginn dieses Jahrhunderts waren noch die Systeme, nur jedes zweite oder dritte Jahr Kulturen anzubauen, vorzufinden, sie wurden jedoch in der kapitalistischen Periode aufgegeben¹⁵ obwohl sie vorteilhaft waren, da sie dem Boden eine Erholung boten und dabei zeitweilig die Weidefläche vergrößerten.

Unterhalb des oberen gebirgigen Hochlandes erstreckt sich das Gebiet der Heuwiesen oder Hütten, in einer Meereshöhe von 800—1 400 m. Hier bringen

¹¹ Cf. Romulus Vulcănescu, *Agricultura de munte în vestul Carpaților meridionali*, in *Revista de etnografie și folclor* 2, tom. 12, p. 91.

¹² V. Caramelia, *op. cit.*

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*, p. 51.

¹¹ Romulus Vulcănescu, *Agricultura de munte în vestul Carpaților meridionali*, in *Revista de etnografie și folclor*, 2, Bd. 12, S. 91.

¹² V. Caramelia, *a. a. O.*

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*, S. 51.

ginenii, pe lângă strângerea fînului, fac și agricultură de înălțime, semănînd cartofi, ovăz, secară, în locuri pe care le-au defrișat. Aproape fiecare mărginean are în această zonă adăposturi temeinic durate, (căsuță, grajd, depozit de fîn), care reprezintă o adevărată „prelungire și completare naturală a gospodăriei din sat”.¹⁶

Împotriva epuizării solului, destul de sărac în substanțe nutritive, mărginenii practică îngrășarea lui cu gunoi de grajd, pe care îl transportă, în special, în timpul iernii și primăverii, cu sania sau căruța. Acolo, unde aceste mijloace nu pot pătrunde, este transportat în desagi sau în „bădănci” de tablă, cu fund mobil, ori în lădițe paralelipipedice, așezate pe spinarea calului sau măgarului. Pentru împrăștiere este folosit furcoiul cu trei sau patru coarne. În vechime locurile se gunoiau și prin tîrlirea turmelor de oi pe anumite durate. Gunoirea ogoarelor (terrae fimatae), a început a fi folosită în Transilvania încă în prima jumătate a sec. al XIV-lea.¹⁷ Pe lângă acest procedeu, solul se mai reface prin necultivarea lui timp de mai mulți ani, modalitate, care răspunde și unor necesități pastorale, locul fiind folosit ca pășune.

În culturile agricole, pe prim plan se află cerealele (păioasele și porumbul), și cartoful, urmate de fasole, dovleci, sfeclă, floarea soarelui, plante furajare și zarzavaturi. Pînă nu demult, dintre plantele textile se cultivau inul și cînepa.

Porumbul (cucuruz) — introdus în agricultura Transilvaniei în veacul al XVII-lea — este răspîndit în Mărginime prin soiurile „cincantin de vară”, „colții calului” și „hibrid” iar între cele de griu reținem pe cel „bătrînesc”, (considerat cel mai bun) și „arnăut de primăvară”. Orzul, ca și secara, ocupă suprafețe destul de mici. Ovăzul rodește satisfăcător, chiar și pe ternurile de calitate inferioară din zona fînețelor, recoltele sale fiind întrebuințate ca hrană la animale și păsări.

Foarte larg răspîndiți în zonă sînt cartofii — „crumpene, grumpene”¹⁸, care dețin chiar preponderența în agricultura jinarilor și poienarilor. Dînd recolte sigure, ei nu lipsesc de pe proprietatea nici unui mărginean, fiind întîlniți și în zona colibelor, alături de ovăz. Cele mai frecvente soiuri de car-

die Bauern der Mărginime nicht nur Heu ein, sondern treiben auf dem Berghoden auch Ackerbau und säen Kartoffeln, Hafer, Roggen an Stellen, die sie gerodet haben. Fast jeder Bauer besitzt hier fest gebaute Unterkünfte (ein Häuschen, einen Stall, einen Heuschuppen), die wahrhaft eine „Ausdehnung und natürliche Ergänzung der Bauernwirtschaft im Dorf”¹⁶ bedeuten.

Damit der Boden, der ziemlich arm an Nährstoffen ist, nicht erschöpft wird, düngen die Bauern der Mărginime ihn mit Stallmist. Diesen bringen sie vor allem im Winter und im Frühjahr mit einem Schlitten oder Wagen auf das Feld. Dorthin, wohin sie mit diesen Fuhrwerken nicht kommen können, schaffen sie den Mist in Quersäcken, in „bădănci” genannten Blechbehältern mit beweglichem Boden oder in parallelepipedischen Kistchen, die auf den Rücken des Pferdes oder des Esels geladen werden. Verstreut wird der Mist mit einer Gabel mit drei oder vier Zinken. Früher wurden die Äcker auch dadurch gemistet, daß man für eine Zeitlang eine Schafhürde darauf errichtete. Mit dem Misten der Äcker (terrae fimatae) begann man in Transsilvanien schon in der ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts.¹⁷ Ein anderes Verfahren, den Boden zu verbessern, ist, ihn mehrere Jahre rasten zu lassen. Das entspricht gleichzeitig den Erfordernissen der Hirten, weil die Fläche in der Zwischenzeit als Weideland dient.

Unter den landwirtschaftlichen Kulturen befinden sich an erster Stelle das Getreide (die Halmfrüchte und der Mais) und die Kartoffel, darauf folgen die Bohne, Kürbisse, Rüben, die Sonnenblume, Futterpflanzen und Gemüse. Bis nicht vor langer Zeit wurden von den Textilpflanzen Flachs und Hanf angebaut.

Vom Mais (Kukuruz), der in die Landwirtschaft Transsilvaniens im 18. Jahrhundert eingeführt wurde, werden in der Mărginime die Sorten „cincantin de vară” (kleinkörniger Sommermais), „colții calului” (Pferdezahnmais) und Hybridmais angebaut. Von den Weizensorten sind die Sorte „bătrînesc” („Althergebracht”), die als die beste angesehen wird, und „arnăut de primăvară” (Frühjahrsweizen) zu erwähnen. Mit Gerste, ebenso mit Roggen, werden ziemlich kleine Flächen bestellt. Der Hafer gedeiht zufriedenstellend, selbst auf dem minderwertigen Boden im Gebiet der Heuwiesen und wird als Futter für Vieh und Federvieh verwendet.

Stark verbreitet sind in diesem Gebiet die Kartoffeln — „crumpene”, auch „grumpene” genannt¹⁸ —, die im Ackerbau in Jina und Poiana sogar überwiegen. Sie bringen sichere Ernten, fehlen deshalb auf den Feldern keines Bauern der Mărginime und werden auch, neben dem Hafer, im Gebiet der Hütten angetroffen. Die häufigsten Kartoffelsorten sind die „văratici” (Frühkartoffeln), „porcești” (Schwei-

¹⁶ C. Irimie, *Noi cercetări etnografice privind păstoritul la români cu o prezentare specială a Mărginimii Sibiului ca zonă tipică de pășorit*, p. 19, manuscris. Fond document. Muzeul Brukenthal.

¹⁷ *Istoria medie a României*, partea I, Editura didactică și pedagogică, București, 1966, p. 116.

¹⁸ Informator Ion Branga, com. Poiana Sibiului nr. 1893.

¹⁶ C. Irimie, *Noi cercetări etnografice privind păstoritul la români cu o prezentare specială a Mărginimii Sibiului ca zonă tipică de pășorit*, S. 19, Manuskript, Dokumentarsammlung des Brukenthalmuseums.

¹⁷ *Istoria medie a României*, partea I, Editura didactică și pedagogică, Bukarest, 1966, S. 116.

¹⁸ Auskunft von Ion Branga, Gem. Poiana Sibiului, Nr. 1893.

tofi sînt: „văratici“, „porcești“ și „vineți“.¹⁹ În limbaj local, loturile de cartofi sînt denumite „crumpeniști“.²⁰

Dintre culturi nu lipsesc zarzavaturile și legumele. Fiecare gospodar are pe lângă casă o grădină („țarina“) închisă cu gard, unde cultivă, pentru necesitățile proprii, varză, morcovi, napi, ceapă, fasole. Aceasta din urmă, alături de dovleci, se cultivă și pe loturile cu porumb.

Rezervele de nutrețuri, adunate din fiște, sînt sporite din culturile de trifoi și lucernă.

În cadrul muncilor agricole, mărginenii utilizează tehnici și unelte adecvate, diferențiate în funcție de formele de relief și de specificul lucrărilor, care s-au format în cursul unui îndelungat proces istoric și care se îmbunătățesc mereu.

Diversitatea tehnicilor agricole practicate, este pregnant vizibilă, mai cu seamă în cadrul aratului.

Pe coastele domoale, arătura se efectuează paralel cu curba de nivel, începîndu-se de la vale spre deal. Loturile așezate în trepte, sînt despărțite de haturi, formate odată cu vremea prin răsturnarea brazdei în același sens. Este așa numita „arătură în trepte“.²¹

În preajma satelor Jina, Poiana, Sibiel, Vale, Tilișca etc. ogoarele sînt amenajate în terase, tehnică străveche în istoria agriculturii noastre și de mare valoare documentară pentru continuitatea agricolă în regiunile carpatice.²² Ele au avantajul de a feri culturile de torenții de apă. Sînt frecvente în toate zonele Carpaților românești.²³

Pe pantele mai dulci, se practică o „arătură în costişă“, brazdele fiind trase de-a curmezișul curbelor de nivel.²⁴

Pentru culturile de toamnă, aratul se execută în cursul lunii octombrie, urmînd de regulă recoltării porumbului, prin care se eliberează terenul. Pentru cele de primăvară, se face în aprilie și mai, durata variînd în funcție de condițiile pedoclimatice.

Arătura se face numai de la o margine, următoarea brazdă așezîndu-se alături de cea anterioară, tehnică ce a impus folosirea unui tip de plug specific agriculturii de munte — plugul cu corman schimbător sau în două brazde. Acest tip de plug este cunoscut pe teritoriul țării noastre încă din evul mediu, formele actuale fiind rezultate ale unei

nekartoffeln) und „vineți“ (blaue Kartoffeln).¹⁹ Im örtlichen Sprachgebrauch werden die Kartoffelfelder „crumpeniști“ genannt.²⁰

Ebenso werden Grünzeug und Gemüse angebaut. Jeder Bauer hat neben seinem Wohnhaus einen umzäunten Garten („țarina“), wo er für den eigenen Gebrauch Kraut, Möhren, Rüben, Zwiebel, Bohnen pflanzt. Die Bohnen werden, ebenso wie die Kürbisse, auch auf den Maisfeldern angepflanzt.

Die Vorräte an Futtermitteln, die von den Heuwiesen eingebracht werden, werden durch den Anbau von Klee und Luzerne vermehrt.

Bei ihren Feldarbeiten verwenden die Bauern in der Märginine entsprechende Verfahren und Geräte, die je nach Reliefformen und der Eigenart der Arbeiten unterschiedlich sind, sich im Laufe einer langdauernden geschichtlichen Entwicklung herausgebildet haben und beständig verbessert werden.

Die Mannigfaltigkeit der angewandten landwirtschaftlichen Methoden ist besonders deutlich beim Ackern zu sehen.

Auf den sanft abfallenden Lehnen wird parallel zu den Höhenlinien geackert, von der Talseite beginnend den Hang aufsteigend. Die Felder sind in Stufen angelegt und durch Raine voneinander getrennt, die im Laufe der Zeit entstanden, weil die Scholle immer nach der gleichen Seite gedreht wurde. Dieses ist das sogenannte „Pflügen in Stufen“.²¹

In der Umgebung der Dörfer Jina, Poiana, Sibiel, Vale, Tilișca usw. sind die Äcker in Terrassen angelegt. Diese Vorgangsweise ist uralt in der Geschichte unserer Landwirtschaft und von hohem dokumentarischem Wert für die Kontinuität der Landwirtschaft im Karpatenraum.²² Die Terrassen bieten den Vorteil, die Pflanzenkulturen vor Wasserfluten zu schützen. In allen Teilen der rumänischen Karpaten werden sie häufig vorgefunden.²³

Auf den noch sanfteren Abhängen wird „in den Hang geackert“, die Furchen werden quer zu den Höhenlinien gezogen.²⁴

Für die Herbstkulturen wird im Oktober geackert, gewöhnlich nach der Maisernte, nach der das Feld frei wird. Für die Frühjahrskulturen wird im April und Mai geackert, wobei die Dauer von der Beschaffenheit des Bodens abhängt.

Gepflügt wird nur von einem Rand ausgehend, wobei die nächste Furche neben die vorhergegangene gelegt wird. Diese Arbeitsweise zwang dazu, einen für die Landwirtschaft auf Berggelände kennzeichnenden Pflug zu verwenden, den Wechsellpflug oder Zweifurchenpflug. Dieser Pflug ist auf dem Gebiet unseres Landes schon seit dem Mittelalter bekannt. Wie dieser Pflug in seinen verschiedenen Formen heute aussieht, ist das Ergebnis

¹⁹ Idem.

²⁰ Idem.

²¹ R. Vulcănescu, *op. cit.*, p. 93.

²² L. Someșan, *L'origine dell'agricultura romana in Transilvania e la sua evoluzione*, București, 1943, p. 43 și 69.

²³ V. Butură, *Agricoltura în terase în zonele înalte ale Carpaților românești*, Cluj, 1964.

²⁴ R. Vulcănescu, *op. cit.*, p. 97.

¹⁹ Idem.

²⁰ Idem.

²¹ R. Vulcănescu, *a. a. O.*, S. 93.

²² L. Someșan, *L'origine dell'agricultura romana in Transilvania e la sua evoluzione*, Bukarest, 1943, S. 43 u. 69.

²³ V. Butură, *Agricoltura în terase în zonele înalte ale Carpaților românești*, Cluj, 1964.

²⁴ R. Vulcănescu, *a. a. O.*, S. 97.

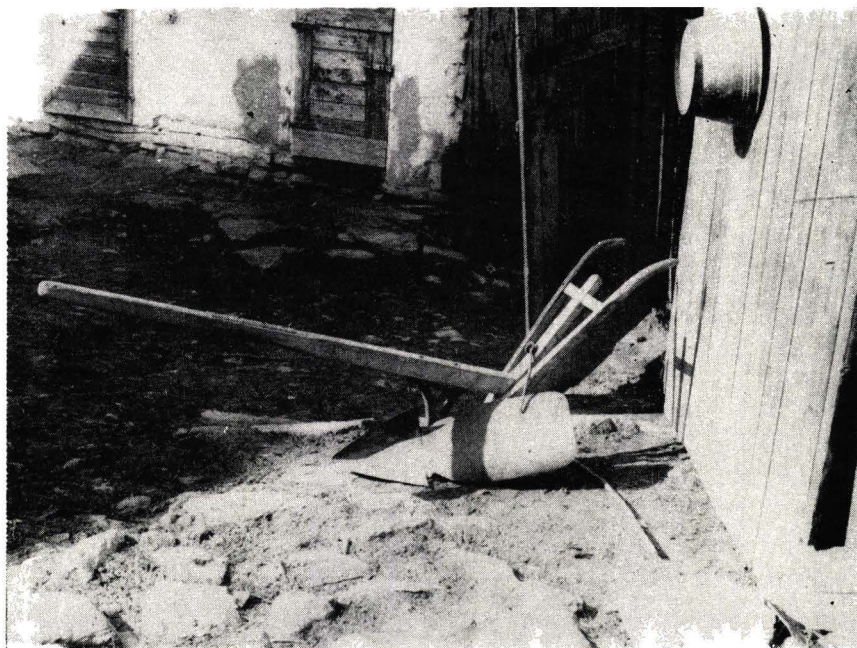

Fig. 1. Plugul „bătrânesec” sau „ritul porcului”.

Abb. 1. Althergebrachter Pflug oder „Schweinerüssel”.

îndelungi evoluții și experimentări. Inventarea lui a permis cultivarea unor terenuri inaccesibile pînă atunci.

În zona cercetată, acest tip de plug este prezent în două variante: 1) plugul „bătrânesec” sau „ritul porcului” (fig. 1) și 2) plugul „nemțesc” sau „Sack” (fig. 2), primul fiind mai vechi decît celălalt. Se deosebesc ușor între ele după forma cormanului și mai cu seamă după aceea a brăzdarului, care la plugul bătrânesec este bilabială, iar la „Sack” trapezoidală. Reținem că brăzdarul plugului bătrânesec poartă numele de „șuflă”, termen în care își găsește obîrșia o a treia denumire a plugului bătrânesec, „plug cu șuflă”.

einer langdauernden Entwicklung und vieler Versuche. Seine Erfindung gestattete es, vorher unzugängliches Land anzubauen.

Im durchforschten Gebiet gibt es zwei Abarten dieses Pfluges: 1. Der „althergebrachte” Pflug oder „ritul porcului” (Schweinerüssel) (Abb. 1) und 2. Der „deutsche” Pflug oder „Sack” (Abb. 2), wobei der erste der beiden älter ist. Sie sind leicht von einander zu unterscheiden nach der Form des Streichblattes und vor allem der Pflugschar, die beim althergebrachten Pflug aus zwei Zipfeln besteht und beim „Sack” trapezförmig ist. Zu bemerken ist, daß die Pflugschar des althergebrachten Pfluges „șuflă” genannt wird, woher eine dritte Bezeichnung dieses Pfluges herrührt: „plug cu șuflă”.

Fig. 2. Plugul „nemțesc” sau „Sack”.

Abb. 2. „Deutscher” Pflug oder „Sack”.

În construcția ambelor variante a plugului cu corman schimbător, intră atît lemnul cît și fierul, dar se găsesc în cazul „Sack“-urilor și exemplare lucrate numai din metal.

În ultimele decenii ale veacului trecut, se mai întrebuințau încă pluguri din lemn de tipul celui păstrat în muzeul sătesc din Poiana Sibiului, datat la 1882.

Primul sfert al secolului nostru este însoțit de răspîndirea plugurilor „nemțești“ procurate prin firma sibiană „Landwirtschaftsverein“. Ele sînt mai eficace, fac o arătură de o mai bună calitate, dau un randament mai mare, dar introducerea lor n-a avut drept consecință înlocuirea plugurilor bătrînești în totalitate, care au o arie de răspîndire mai largă.²⁵

Cormanul cu brăzdarele se întoarce de pe stînga pe dreapta și invers, doar printr-o simplă ridicare și înclinare a plugului, fiind montate pe un ax care le conferă mobilitate. În timpul lucrului, stabilitatea este asigurată de un cîrlig (la plugurile bătrînești) sau de o manetă situată pe grindei, (la „Sack“-uri).

O altă caracteristică a plugurilor folosite în zone montane, o constituie diametrul egal al celor două roți, care nu îngăduie răsturnarea în timpul aratului. Lucrate din lemn, ele au obezile protejate de un cerc de fier, care poate fi așezat și direct pe spițe, dacă obezile lipsesc; am întîlnit astfel de cazuri în Jina.

Pentru tracțiune sînt folosiți caii și boii, vitele avînd la arat denumiri deosebitoare: „de către om“ — cea care merge pe brazdă, — și „din afară“ — cea care merge în afara brazdei.²⁶ Pe durata lucrului animalelor li se pun în bot „corfe“²⁷, un fel de coșulețe confecționate din nuiele în trecut, din sîrmă astăzi (fig. 3). Menirea lor este aceea de a nu îngădui vitelor să pască buruieni sau frunze.

De obicei, cu plugul lucrează un singur om; rareori o femeie sau un copil din familia gospodarului, ajută la mînarea sau îndrumarea vitelor.

În cursul zilei de lucru se fac trei popasuri pentru hrana și odihna oamenilor și animalelor: la prînz, la amiază și „vecernie“ („ujina“)²⁸, care însumează împreună circa două ore de răgaz.

²⁵ Vezi I. Chelcea, *Cercelări etnografice în zona Zlătinei și Valea Ampoiului*, în *Apulum* V, 1964, p. 450, fig. 6, acest tip de plug l-am mai întîlnit în județul Mureș, com. Vătava.

²⁶ Informator Ion Hantz u. com. G. Rîului, n. 1893.

²⁷ I d e m.

²⁸ Informator Arsin Andrei, sat Rod, com. Tilișca, nr. 1909.

Die Teile beider Abarten des Wechselfluges bestehen sowohl aus Holz als auch aus Metall, es finden sich jedoch auch „Sack“-Pflüge, die ganz aus Metall bestehen.

In den letzten Jahrzehnten des vorigen Jahrhunderts waren noch Holzpflüge in Gebrauch, ähnlich dem, der im Dorfmuseum von Poiana Sibiului verwahrt wird und aus dem Jahre 1882 stammt.

Im ersten Viertel unseres Jahrhunderts finden die „deutschen“ Pflüge Verbreitung, die vom „Landwirtschaftsverein“ in Sibiu beschafft wurden. Sie sind wirksamer, ackern besser, ihre Leistung ist größer. Die althergebrachten Pflüge wurden jedoch dadurch nicht ganz ersetzt, ihre Verbreitung ist größer.²⁵

Das Streichblatt mit den Pflugscharen wird von links nach rechts und zurück gedreht, indem der Pflug ganz einfach gehoben und geneigt wird, denn sie sind zusammen auf einer Achse angebracht, die ihnen Beweglichkeit verleiht. Während des Pflügens werden sie durch einen Haken (bei den althergebrachten Pflügen) oder durch einen am Grindel angebrachten Handhebel (bei den „Sack“-Pflügen) unbeweglich gehalten.

Ein anderes Kennzeichen der in bergigem Gelände verwendeten Pflüge ist, daß die beiden Räder gleichen Durchmesser haben. Dadurch wird verhindert, daß der Pflug beim Ackern umfällt. Die Räder sind aus Holz gefertigt, ihre Felgen werden durch einen eisernen Reifen geschützt. Dieser kann, wenn die Felgen nicht da sind, auch unmittelbar auf den Speichen aufliegen; solche Fälle haben wir in Jina vorgefunden.

Als Zugtiere dienen Pferde und Ochsen. Die Tiere werden beim Pflügen verschieden benannt: „auf der Seite des Pflügenden“ das Tier, welches in der Furche läuft, und „von außen“ das, welches außerhalb der Furche läuft.²⁶ Während der Arbeit werden den Tieren „corfe“²⁷ angelegt, also eine Art Maulkörbe, die früher aus Ruten und jetzt aus Draht hergestellt werden (Abb. 3). Man tut dieses, damit die Tiere kein Unkraut oder keine Blätter weiden können.

Am Pflug arbeitet gewöhnlich nur ein Mann; hie und da hilft eine Frau oder ein Kind aus der Familie des Bauern die Tiere anzutreiben oder zu leiten.

Während eines Arbeitstages wird dreimal gerastet, es wird gegessen und ausgeruht und die Tiere bekommen zu fressen: zum Gabelfrühstück, zum Mittagessen und zur „Vesper“ („ujina“)²⁸, die zusammen ungefähr zwei Stunden Ruhezeit ausmachen.

Die unzugänglichen Äcker werden mit dem Spaten oder der Hacke bearbeitet; um sie aufzubrechen wird eine zweizinkige Haue verwendet, die von den Einheimischen „coastă“ genannt wird

²⁵ Siehe I. Chelcea, *Cercelări etnografice în zona Zlătinei și Valea Ampoiului*, in *Apulum*, V, 1964, S. 450, Abb. 6, diese Art Pflug haben wir auch noch im Kreis Mureș, Gemeinde Vătava vorgefunden.

²⁶ Auskunft von Ion Hantz u, Gem. Gura Rîului, Nr. 1893.

²⁷ I d e m.

²⁸ Auskunft von Arsin Andrei, Dorf Rod, Gemeinde Tilișca, Nr. 1909.

Terenurile inaccesibile sînt lucrate cu hîrleţul sau sapa; pentru destelenirea unor astfel de locuri se foloseşte o sapă cu doi colţi, denumită de localnici „coaştă“ (fig. 4), înfîlînită şi în satele de pe Valea Sebeşului (Căpîlna, Loman, etc.). Cînd va fi apărut această unealtă la români, este greu de spus; vechimea ei ar putea avea rădăcini încă în vremea stăpînirii romane în Dacia, căci se cunoaşte că romanii foloseau la lucrul pămîntului în pantă o săpăligă („rastrum“) cu doi sau patru colţi.²⁹

Semănatul este precedat de mărunţirea pămîntului şi curăţirea solului de buruieni şi rădăcini, operaţie executată cu grapa, unealtă confecţionată din lemn, avînd colţii de fier (fig. 5). Pînă nu de mult însă, şi colţii erau făcuţi din lemn de esenţă tare (corn), cum dovedeşte exemplarul din muzeul sătesc Galeş. Dacă bolovanii sînt mari şi uscaţi, rezistînd grapei, se sparg cu muchia sapei — „baterea bruşilor“.³⁰ Tot grapa este întrebuinţată la acoperirea seminţei, de data aceasta utilizîndu-se cu colţii în sus.

Tehnicile de semănat sînt diferenţiate în funcţie de specificul culturilor agricole.

Păioasele se seamănă cel mai adesea cu mîna prin împrăştiere, procedeu străvechi, ale cărui rădăcini sînt adine împlîntate în istoria agriculturii noastre. Cere multă îndemînare şi experienţă. Sămînţa este purtată în desagă, aflată pe umărul stîng, de unde este luată şi aruncată cu mîna dreaptă pe ogor, din mers. Se folosesc însă şi semănătorile de provenienţă industrială. Înainte de însămînţare, grîul era tratat cu o soluţie de piatră vînată şi var. Astăzi sînt folosite substanţe chimice, produse de industrie.

Porumbul este pus cu mîna pe brazdă sau cu semănători, tractate de animale.

În vederea însămînţării, cartofii, dacă sînt mari, sînt tăiaţi în bucăţi, aşa încît „fiecare să aibă un ochi“. Feliile sînt puse apoi în pămînt, în cuiburi făcute cu sapa. În ultima vreme, cartofii sînt puşi direct în brazdă şi acoperiţi de plug.

Dovlecii şi fasolea se pun deasemenea în cuiburi făcute cu sapa, iar ceapa (arpagic) şi varza (răsadul), sînt înfîpte cu mîna în terenul bine pregătit.

Furajele (trifoiul şi lucerna), sînt semănate prin împrăştiere cu mîna.

O atenţă întreţinere necesită culturile agricole în perioada dintre semănat şi recoltat. Păioasele se cer a fi numai plivite, iar alte culturi (porumbul, cartoful), se prăşesc de două sau trei ori. Prima

(Abb. 4) und auch in den Dörfern im Tal des Sebeş-Baches (Căpîlna, Loman, usw.) zu finden ist. Zu welcher Zeit dieses Gerät bei den rumänischen Bauern erschienen ist, ist schwer zu sagen; seine Herkunft könnte noch in der Zeit der Römerherrschaft in Dazien Wurzeln haben, denn es ist bekannt, daß die Römer zur Bearbeitung des Bodens auf abschüssigem Gelände eine Rodehacke („rastrum“) mit zwei oder vier Zinken verwendeten.²⁹

Vor der Aussaat wird die Erde zerkleinert und von Unkraut und Wurzeln gereinigt. Dies wird mit der Egge getan, die aus Holz gefertigt ist, jedoch eiserne Zinken hat (Abb. 5). Bis vor nicht allzulanger Zeit waren jedoch auch die Zinken aus Hartholz (Kornellkirsche), wie das Exemplar im Dorfmuseum in Galeş beweist. Wenn die Erdklumpen groß und getrocknet sind, so daß sie der Egge widerstehen, werden sie mit der Kante der Haue zerschlagen; diese Arbeit wird „baterea bruşilor“³⁰ (Klumpenzerschlagen) genannt. Die Egge wird außerdem noch dazu verwendet, die Samenkörner mit Erde zu bedecken, dabei bleiben ihre Zinken jedoch nach oben gerichtet.

Die Arbeitsweise bei der Aussaat ist unterschiedlich je nach der Eigenart der betreffenden Kultur.

Die Halmfrüchte werden am häufigsten durch Ausstreuen mit der Hand gesät. Dieses Verfahren ist uralte, seine Wurzeln sind tief in der Geschichte unserer Landwirtschaft verankert. Seine Ausübung erfordert viel Geschicklichkeit und Erfahrung. Das Saatgut wird in einem Sack getragen, der über die linke Schulter gelegt ist, daraus wird es mit der rechten Hand im Gehen auf den Acker gestreut. Es werden jedoch auch die von der Industrie hergestellten Sämaschinen verwendet. Vor der Aussaat wurde der Weizen mit einer Lösung behandelt, die Blaustein und Kalk enthält. Heute verwendet man dazu von der Industrie hergestellte Chemikalien.

Der Mais wird mit der Hand oder von Tieren gezogenen Sämaschinen in die Furche gelegt.

Die Kartoffeln werden zur Aussaat, wenn sie größer sind, in Stücke geschnitten, so daß „jedes ein Auge hat“. Die Scheiben werden darauf in die Erde gelegt, in mit der Haue gegrabene Nester. In der letzten Zeit werden die Kartoffeln direkt in die Furche gelegt und mit dem Pflug mit Erde bedeckt.

Die Kürbisse und die Bohnen werden ebenfalls in Nester gesät, die mit der Haue gemacht wurden, und die Zwiebel (als Steckzwiebel) und das Kraut (als Steckling) werden mit der Hand in die gut vorbereitete Erde gesetzt.

Die Futterpflanzen (Klee und Luzerne) werden durch Ausstreuen mit der Hand gesät.

In der Zeit zwischen Saat und Ernte bedürfen die landwirtschaftlichen Kulturen einer aufmerksamen Pflege. Die Halmfrüchte müssen nur gejätet werden, andere Kulturen hingegen (Mais, Kartoffel) werden zwei- oder dreimal gehackt. Die erste Hacke wird etwa 4–6 Wochen nach der Aussaat

²⁹ N. L a s c u, *Cum trăiau romanii*, Ed. ştiinţifică, Buc. 1966, p. 24.

³⁰ Informator Ion H a n z u, Gura Riului nr. 1893.

²⁹ N. L a s c u, *Cum trăiau romanii*, Ed. ştiinţifică, Bukarest, 1966, S. 24.

³⁰ Auskunft von Ion H a n z u, Gura Riului Nr. 1893.

prașilă este practică la circa 4–6 săptămâni de la semănat, iar următoarea la două săptămâni, cu care ocazie se face și plivitul, iar în unele sate, tot acum, se rup virfurile foilor de porumb (Galeș, Săliște). Prașila următoare, dacă se mai execută, se face la 15–20 de zile după cea precedentă.

Pentru săpat sau prăsit, unealta întrebuințată este sapa, dar formele ei nu sînt aceleași în toate satele zonei. În lanțul de așezări Săliște – Jina este întrebuințată sapa de forma pătrată (*fig. 6*), care poate fi confecționată de fierarii satelor, sau poate fi de proveniență industrială. În alte sate, (Poplaca, Tălmaci, Tălmăcel etc.) este înțilnită sapa de formă semicirculară (*fig. 7*).

În perioada de vegetație, culturile pot fi afectate de unele boli, cu toate măsurile preventive luate. Grîul are ca boală specifică „rugina” iar porumbul „tăciunele”.³¹ Cartofii sînt vătămăți de „rîia neagră” care se manifestă prin apariția pe tuberculi a unor hube alb-gălbui³², aceștia lipindu-se între ei; împotriva acestor boli, mărginenii nu cunosc măsuri de prevenire și nici de remediere. Gîndacul de colorado produce deasemenea multe daune în crumpeniști.

Recoltarea este începută cu păioasele, în iulie-august. Lanurile sînt tăiate cu secera (*fig. 8*) sau coasa (*fig. 9*). „Minunile” tăiate de seceră sau „poloagele” (obținute prin cosire) sînt lăsate pe miriște pînă spre seară, cînd bărbații încep să lege snopii cu legături făcute din fire de papură bine umezite sau grîu. După legare snopii sînt așezați pentru scurtă vreme în picioare și mai apoi aranjați în clăi în formă de cruce, mod de așezare comun tuturor satelor mărginene, diferența fiind numai în ceea ce privește numărul de snopi dintr-o clăie. La Poiana, Jina, Gura Riului, Tilișca etc., aceste clăi cuprind de obicei 20 de snopi, iar în alte sate 10–12. Pînă nu de mult snopii erau transportați acasă în șură unde erau îmblățiți, lucrare care se prelungea pînă în septembrie. Acum se fac arii de treier unde snopii sînt aranjați în formă circulară sau patrulateră.

Treieratul (îmblătirea) se realizează cu batoze acționate de forță mecanică. Pînă la sfîrșitul veacului trecut scoaterea boabelor din spice s-a făcut cu îmblăciul (*fig. 10*) unealtă simplă dar deosebit de veche care se înțilnea și în inventarul de unelte agricole al romanilor.³³ Îmblăciul mai este întrebuințat astăzi în zona colibelor.

Prin deceniul al optulea al secolului trecut au apărut mașini de îmblătit acționate manual (de

durchgeführt, die nächste dann zwei Wochen später und bei dieser Gelegenheit wird auch gejätet. In einigen Dörfern werden ebenfalls dann die Spitzen der Maisblätter abgerissen (Galeș, Săliște). Die nächste Hacke wird, wenn überhaupt, 15–20 Tage nach der zweiten durchgeführt.

Das Gerät zum Hacken oder Häufeln ist die Hacke, deren Form aber nicht in allen Dörfern des Gebietes gleich ist. In den Dörfern von Săliște bis Jina wird die quadratische Hacke verwendet (*Abb. 6*). Sie kann von den Dorfschmieden hergestellt werden oder auch ein Industrieerzeugnis sein. In anderen Dörfern (Poplaca, Tălmăci, Tălmăcel usw.) findet man die halbkreisförmige Hacke vor (*Abb. 7*).

Trotz aller Vorbeugungsmaßnahmen können die Kulturen von Krankheiten befallen werden. Die dem Weizen eigene Krankheit ist die Kornfäule („rugina“), der Mais wird vom Brand („tăciunele“) befallen.³¹ Die Kartoffeln werden von der „schwarzen Krätze“ („rîia neagră“) befallen, bei der auf den Knollen weiß-gelbliche Beulen erscheinen³², die zusammenkleben. Gegen diese Krankheiten kennen die Bauern der Mărginime keine Vorbeugungsmaßnahmen und keine Heilmethoden. Der Kartoffelkäfer richtet ebenfalls viel Schaden in den Kartoffelfeldern an.

Die Ernte beginnt mit den Halmfrüchten im Juli oder August. Das Getreide wird mit der Sichel (*Abb. 8*) geschnitten oder mit der Sense (*Abb. 9*) gemäht. Die Schwaden geschnittenen Getreides – „minuni“ genannt, wenn man mit der Sichel erntet und „poloage“, wenn man mit der Sense mäht – werden bis gegen Abend auf dem Stoppelfeld liegen gelassen, dann beginnen die Männer die Garben zu binden, wozu sie Bündel aus Weizenhalmen oder aus gut angefeuchtem Schilf benützen. Die frisch gebundenen Garben werden für kurze Zeit jede für sich aufgestellt und dann kreuzförmig übereinander zu Haufen gelegt. Darin gleichen sich alle Dörfer in der Mărginime, ein Unterschied besteht nur hinsichtlich der Anzahl der Garben in einem Haufen. In Poiana, Jina, Gura Riului, Tilișca usw. bestehen diese Haufen gewöhnlich aus 20 Garben und in andern Dörfern aus 10–12. Bis vor nicht allzulange wurden die Garben nach Hause in die Scheune geführt, wo sie mit dem Flegel gedroschen wurden, und diese Arbeit dauerte bis in den September. Gegenwärtig werden Dreschplätze angelegt, um welche die Garben im Kreis oder im Viereck gelagert werden.

Der Drusch wird mit Dreschmaschinen durchgeführt, bis zum Ende des vorigen Jahrhunderts mit dem Dreschflegel (*Abb. 10*). Das ist ein einfaches, jedoch besonders altes Gerät, das es auch im Bestand der Landwirtschaftsgeräte der Römer gab.³³ Der Dreschflegel wird heute noch im Gebiet der Hütten verwendet.

In den siebziger Jahren des vorigen Jahrhunderts erschienen von Hand (von vier Männern) angetrie-

³¹ Inf. Ion Branga, Poiana Sibiului, nr. 1893.

³² Idem.

³³ N. I. Aescu, *op. cit.* p. 22.

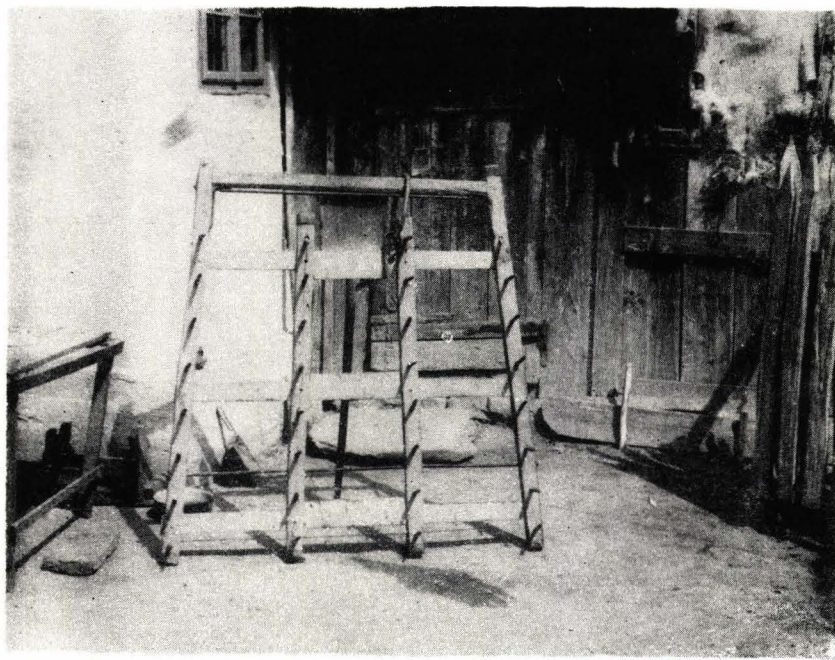
³¹ Auskunft von Ion Branga, Poiana Sibiului, Nr. 1893.

³² Idem.

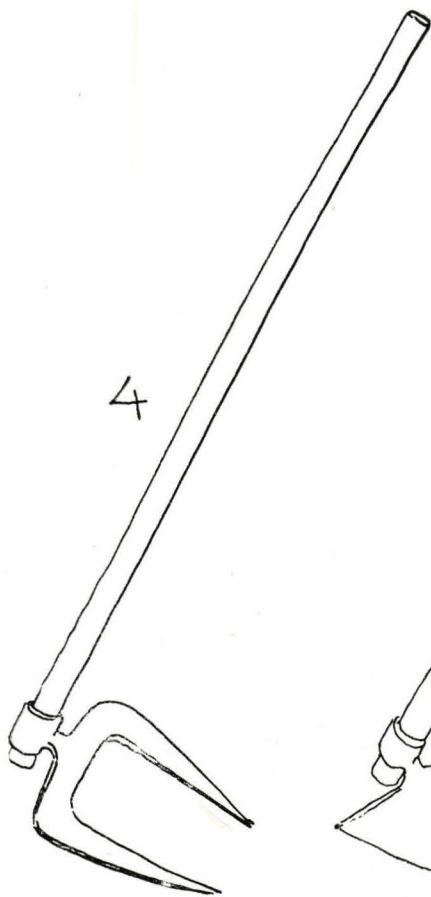
³³ N. I. Aescu, *a. a. O.* S. 22.

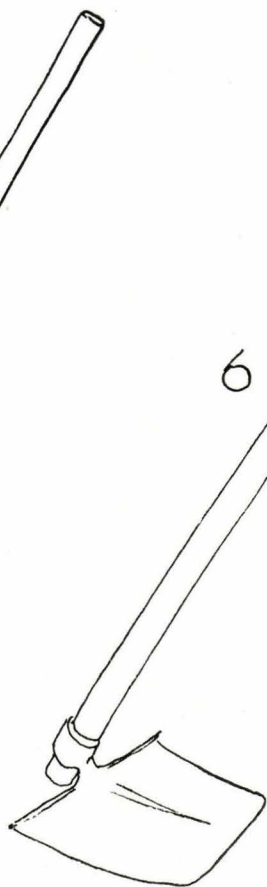
3

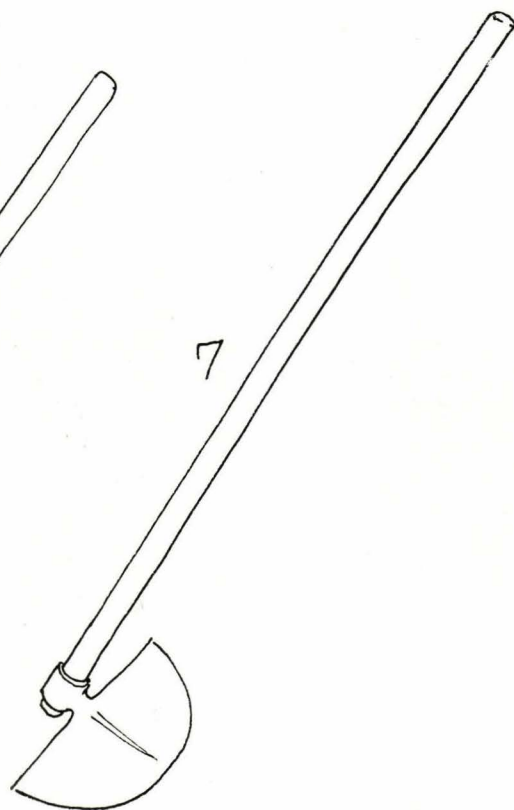
5

4

6

7

Fig. 3. Corfă. Fig. 4. Coaștă Fig. 5. Grapă. Fig. 6. Sapă pătrată. Fig. 7. Sapă semicirculară.

Abb. 3. Maulkorb („corfă“) für das Vieh. Abb. 4. Zweizinkige Haue, „coaștă“. Abb. 5. Hölzerne Egge mit eisernen Zinken. Abb. 6. Eckige Haue. Abb. 7. Runde Haue.

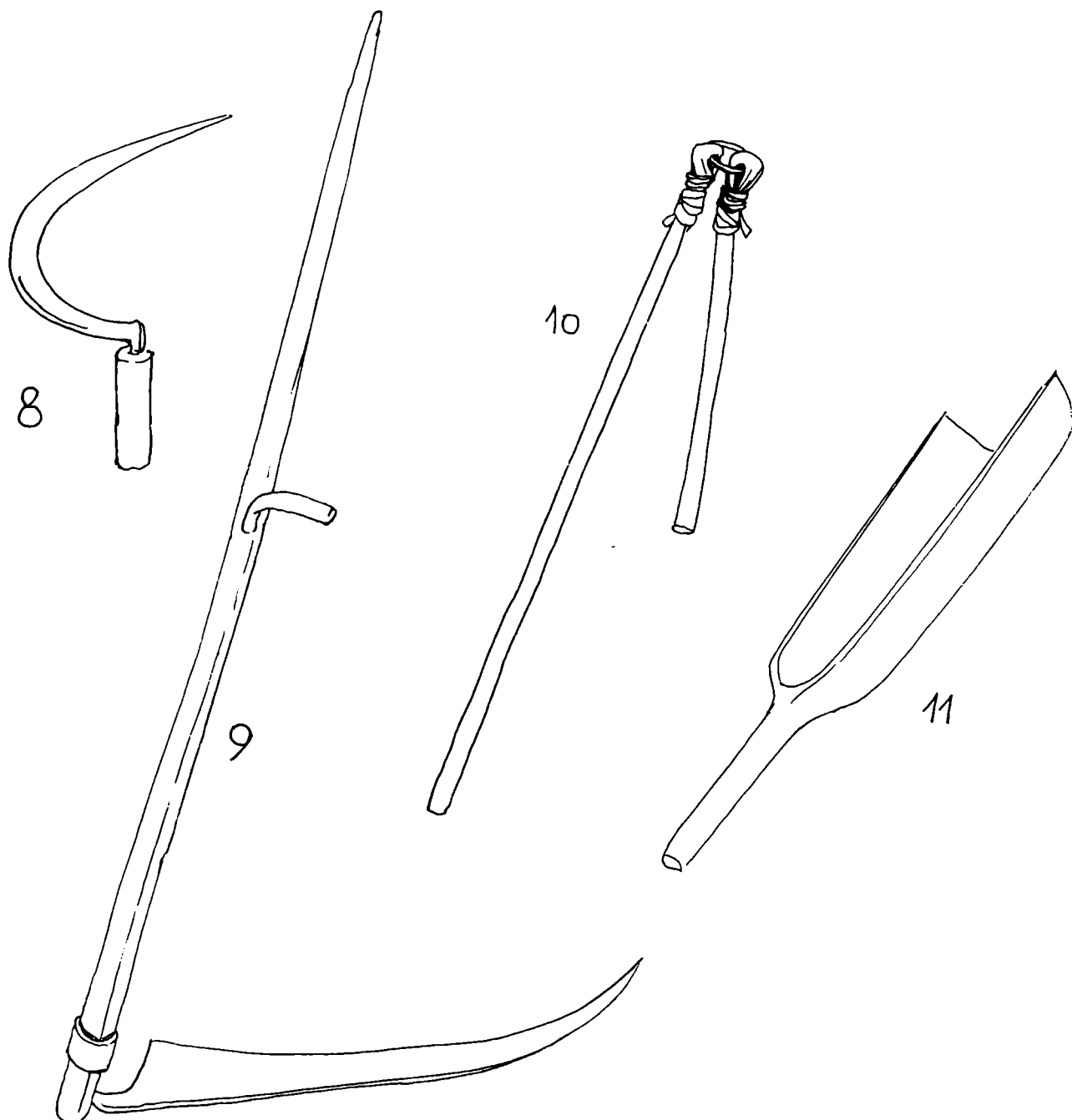

Fig. 8. Seceră. Fig. 9. Coasă. Fig. 10. Îmblăciul. Fig. 11 Lopată.

Abb. 8. Sichel. Abb. 9. Sense. Abb. 10. Dreschflegel. Abb. 11. Worfchaufel.

patru oameni), care au fost adaptate mai apoi spre a fi acționate de cai. Astfel de mașini nu se mai întâlnesc în zonă decît în forme modificate pentru acționare mecanică, așa cum este un exemplar văzut în comuna Jina. Acestora le-a urmat mașinile de îmblătit cu locomobile, iar între cele două războaie mondiale au fost introduse batozele acționate de motoarele cu ardere internă sau electrice. În vremea cînd batoza era dusă în curtea fiecărui om, gospodarii se uneau cîte 2—3 pentru a se ajuta la treierat.

bene Dreschmaschinen, die später umgeändert wurden, um von Pferden angetrieben zu werden. Solche Maschinen findet man in diesem Gebiet nur noch in abgeänderter Form, zum Antrieb durch Maschinenkraft, vor, wie das Exemplar, welches in der Gemeinde Jina zu sehen ist. Darauf folgten die Dreschmaschinen mit Lokomobilen, und zwischen den beiden Weltkriegen wurden die Dreschmaschinen mit Verbrennungs- oder mit Elektromotoren eingeführt. Die Dreschmaschine wurde in den Hof jedes Bauern gebracht und diese schlossen sich zu zweit oder zu dritt zusammen, um sich beim Dreschen zu helfen.

Alegerea boabelor din pleavă se făcea prin vinturare folosindu-se o lopată de forma unei linguri alungite (fig. 11) și ciurul, un trior rudimentar care putea fi întâlnit de asemenea în inventarul agricol roman. Grânele obținute se păstrează în „coșuri“ – lăzi făcute din lemn.

Recoltarea cucuruzului se face în septembrie. Știuleții sint rupți de pe coceni, „piși“, înveliți în foi și aduși acasă spre a fi depozitați în șură și desfăcuți de foi. În acest scop se organizează „clăci“ în cîteva seri. Știuleților aleși pentru sămînță li se lasă 2—3 foi legîndu-se cîte doi între ei. Pișii tăiați cu secera sint legați în snopi și aduși acasă, spre a fi folosiți ca nutreț. În majoritatea satelor mărginene, cucuruzul este depozitat în podurile caselor, fiindcă recoltele mici în general, nu reclamă construcții speciale. În unele sate, (Tălmaci, Tălmăcel etc.) se întilnesc „coșere“ — pătule, construite din lețuri.

Cartofii, recoltați către sfîrșitul lunii septembrie, sint scoși cu sapa sau cu plugul. Se păstrează în pivnițe sau gropi.

Alături de ramurile cerealiere ale agriculturii în mărginime se practică și pomicultura, îndeletnicire cu pondere mare în economia satelor Cacova și Sibiel, unde s-au obținut soiuri de fructe devenite renumite.

Recoltele slabe i-au determinat pe mărgineni să caute mereu mijloace de îmbunătățire a acestora, prin crearea de asociații agricole. Numai așa se explică apariția unei „tovărășii agricole“ la Orlat în 1894 la care au aderat 18 gospodari frunțași.

Nici astăzi, ca totdeauna de altfel, cantitățile de produse agricole obținute nu acoperă consumul local, datorită insuficienței terenului și slabei calități a solului. Din această cauză mărginenii sint siliți să-și procure cantități importante de cereale din târgurile ținute la Sibiu, Săliște sau Miercurea Sibiului, ori din alte zone ale țării (Banat). Surplusuri obțin doar la fructe și cartofi pe care le valorifică pe piață. Recurg chiar la schimbul de produse în natură mergînd cu căruțele cu fructe în comunele de șes unde le schimbă pe porumb.

Transformările generale petrecute în ultimii ani la noi în țară sint prezente și în Mărginimea Sibiului. În agricultura Tălmaciului, Poplăcii și Orlatului, sate unde ființează cooperative agricole de producție, sint folosite mijloace tehnice agricole moderne, practicîndu-se o cultivare rațională a pămîntului prin aplicarea celor mai înaintate metode agrotehnice.

Von der Spreu wurden die Körner durch Worfeln abgesondert; dazu bediente man sich einer Schaufel in der Form eines länglichen Löffels (Abb. 11) und des Schwingsiebes, also einer dürlfigen Reinigungsvorrichtung, die ebenfalls zu den Landwirtschaftsgeräten der Römer gehörte. Die so erhaltenen Körner werden in „coșuri“ („Körbe“) genannten Kisten aufbewahrt.

Die Maisernte findet im September statt. Die Kolben werden von den trockenen Stengeln gebrochen und, ohne von den Blättern befreit zu werden, nach Hause gebracht. Hier werden sie in der Scheune gelagert und die Blätter abgelöst. Das wird in gemeinsamer, gegenseitig geleisteter Arbeit („clăci“) an einigen Abenden getan. An den als Saatgut ausgewählten Kolben werden 2—3 Blätter übriggelassen und die Kolben paarweise zusammengebunden. Die Stengel werden mit der Sichel abgeschnitten, zu Garben gebunden und nach Hause gebracht; sie werden als Futter verwendet. In der Mehrzahl der Dörfer der Märginime wird der Mais auf den Dachböden der Häuser aufbewahrt, denn die Ernten sind im allgemeinen klein und erfordern nicht besondere Lagerräume. In einigen Dörfern (Tălmaciu, Tălmăcel, usw.) gibt es „coșere“ genannte Maisspeicher, die aus Latten gebaut sind.

Die Kartoffeln werden gegen Ende September geerntet und mit der Hacke oder dem Pflug aus der Erde geholt. Sie werden in Kellern oder Gruben aufbewahrt.

Außer dem Getreideanbau wird in der Märginime auch der Obstbau betrieben. Dieser Erwerbszweig fällt in der Wirtschaft der Dörfer Cacova und Sibiel stark ins Gewicht, deren Obstsorten allgemein geschätzt waren.

Die schwachen Ernten haben die Bauern der Märginime dazu gezwungen, beständig Mittel zu ihrer Verbesserung zu suchen, indem sie landwirtschaftliche Verbände gründeten. Nur so ist zu erklären, daß 1894 in Orlat eine „landwirtschaftliche Genossenschaft“ erschien, zu der sich 18 der besten Landwirte zusammenschlossen.

Selbst heute, wie übrigens immer schon, kann die Menge der landwirtschaftlichen Erzeugnisse den Bedarf in diesen Orten nicht decken, weil die Anbauflächen ungenügend sind und der Boden unfruchtbar ist. Darum sind die Bewohner der Märginime gezwungen, sich bedeutende Getreidemengen auf den Märkten in Sibiu, Săliște oder Miercurea Sibiului oder aus anderen Landesteilen (dem Banat) zu beschaffen. Nur an Obst und Kartoffeln erhalten sie Überschüsse, die auf dem Markt umgesetzt werden. Sie treiben sogar auch Tauschhandel, wenn sie mit ihren Wagen mit Obst in die Dörfer der Ebene ziehen und dafür Mais einhandeln.

Die allgemeinen Umgestaltungen, die in den letzten Jahren in unserem Land vor sich gehen, sind auch in der Märginimea Sibiului sichtbar. In der Landwirtschaft der Dörfer Tălmaciu, Poplaca und Orlat, in denen landwirtschaftliche Produktionsgenossenschaften bestehen, wird mit modernen Maschinen und Geräten gearbeitet, der Boden auf rationelle Weise angebaut, und es werden die fortschrittlichsten agrartechnischen Methoden angewandt.

CONTRIBUȚII LA CERCETAREA PESCUITULUI ÎN ȚARA FĂGĂRAȘULUI ÎN SECOLELE XV–XX

Lelia Rădulescu

Condițiile naturale și modul de viață au impus populației din Țara Făgărașului așezarea vetrelor satelor în apropierea apelor, câte două pe cursul aceluiași pîrîu, unul aproape de izvoare și al doilea în apropierea de vărsarea lor în riul Olt.

Pescuitul se practica în Țara Oltului în apa numeroaselor pîraie de munte, cu nume coborîte din vechiul grai valah: Arpaș, Copăcel, Breaza, Cîrțișoara, Comana, Grid, Holbav, Lupșa, Mărgineni, Ohaba, Netot, Perșani, Pojorta, Porumbac, Rîușor, Recea, Racovicioara, Racovița, Scurta, Sărata, Sebeș, Sîmbăta, Scorei, Sevestreni, Șercaia, Șinca, Șarcău, Șercăița, Veneția, Venicioara, Viștișoara, Valea-Mare, Viștea, Voivodenii. Pescuitul de bază se făcea în riul Olt ce străbate depresiunea și formează granița nordică a ținutului, separîndu-l de restul Transilvaniei.

Vechimea și intensitatea acestei ocupații în zonă reiese din aceea că odată cu trecerea Țării Făgărașului în stăpînirea Țării Românești, apele apar în cărțile de danie sau de întărire în boierie, cu dreptul de stăpînire sau de folosire a lor. Astfel, în 1414 Mircea cel Bătrîn dă de ocină și moșie „boierilor Ioan, Borcea și Calian, satele Branîștea Urășei și Vadul Șercaiei și ... să se odihnească ei de dijma de oi și de vămuitul porcilor, de dijma de grîu și de vinărici și de stupi și de vadure și de în apa”.¹

Vlad Vodă Dracul, în 20 ianuarie 1437 donează lui Roman, fratele boierului său Stanciu, cîteva sate în Făgăraș, precum și „apa Făgărașului”.²

În 1441, aprilie 23, același Vlad Vodă Dracul dăruiește „boierilor domniei mele Stanciul Moinescul și celor cinci feciori ai săi... jumătate din Voila și din hotar și din cealaltă jumătate le-am mai dat a treia parte... și le-am dat lor munte Jneapănu și din virful muntelui apa riului pînă în mijlocul Oltului... și să fie slobod în apa lor a pescui”.³

¹ Documente privind istoria României, veacul XIII. XIV. XV, B. Țara Românească. 52.

² *Ibidem*, doc. nr. 86.

³ *Ibidem*, doc. nr. 100.

BEITRAG ZUM STUDIUM DES FISCHFANGS IM FOGARASCHER GEBIET IM 15.–20. JAHRHUNDERT

Lelia Rădulescu

Die Umweltbedingungen und die Lebensweise haben die Bevölkerung in diesem Gebiet dazu bestimmt, ihre Dörfer in der Nähe der Gewässer anzulegen, je zwei am selben Bach und zwar eines in der Nähe der Quelle und das zweite in der Nähe der Mündung in den Alt.

Der Fischfang wurde im Altland in den zahlreichen Gebirgsbächen betrieben, deren Namen aus dem Altwalachischen kommen: Arpaș, Copăcel, Breaza, Cîrțișoara, Comana, Grid, Holbav, Lupșa, Mărgineni, Ohaba, Netot, Perșani, Pojorta, Porumbac, Rîușor, Recea, Racovicioara, Racovița, Scurta, Sărata, Sebeș, Sîmbăta, Scorei, Sevestreni, Șercaia, Șinca, Șarcău, Șercăița, Veneția, Venicioara, Viștișoara, Valea-Mare, Viștea, Voivodenii. Am ertragreichsten war der Fischfang im Alt, der die Ebene durchfließt und die Nordgrenze des Gebietes gegen das übrige Siebenbürgen bildet.

Wie alt der Fischfang hier ist und wie intensiv er betrieben wurde, geht daraus hervor, daß, als das Fogarascher Land unter die Herrschaft der Walachei kam, in den Schenkungsdokumenten oder Bestätigungsurkunden der Bojarenwürden auch das Besitz- und Nutzungsrecht der Gewässer erwähnt wurde. So verleiht im Jahre 1414 Mircea der Alte als Erbteil und Landbesitz „den Bojaren Ioan, Borcea und Calian die Dörfer Branîștea Urășei und Vadul Șercaiei und ... sie mögen ohne Sorgen leben vom Zehnten der Schafe, vom Schweinezoll, vom Zehnten nach dem Weizen und vom Weinzehnten, von den Bienenstöcken, den Furten und dem im Wasser”.¹

Vlad Vodă Dracul schenkt am 20. Januar 1437 Roman, dem Bruder seines Bojaren Stanciu, einige Dörfer im Gebiet von Fogarasch sowie „das Wasser von Fogarasch”.²

Am 23. April 1441 schenkt Vlad Vodă Dracul „den Bojaren meiner Herrschaft Stanciul Moinescul und seinen fünf Söhnen ... die Hälfte von Voila und dem Gebiet und von der andern Hälfte verließ ich ihnen den dritten Teil ... und ich schenkte ihnen den Berg Jneapănu und von der Spitze des Berges das Wasser des Baches bis in die Mitte des Alt ... und in ihrem Wasser sei der Fischfang frei”.³

¹ Documente privind istoria României (Dokumente zur Geschichte Rumäniens), 13., 14., 15. Jahrhundert, B. Țara Românească, 52.

² *Ebenda*, Dok. Nr. 86.

³ *Ebenda*, Dok. Nr. 100.

Șirul acestora continuă, în anul 1452, când Vlad Vodă Țepeș dă boierului Stanciu Mailat, fraților și fiilor lui Oprea și Dragomir a patra parte din satul Dejani și „munții acești să fie ai lui, Presaca, Izvoru și Zirna și cu izvoarele carele curg din munții aceștia trei“, scutindu-i de orice dijmă și dajdie.⁴

În ce măsură foloseau boierii acest drept de pescuit, documentele nu ne-o spun. Cert este că în afara folosirii cursurilor de apă pentru mînarea instalațiilor de industrie țărănească, pescuitul constituia un venit considerabil.

Odată cu apariția conscripțiilor și urbariilor, știrile privind pescuitul în Țara Făgărașului se înmulțesc, acestea numind invariabil apele și locurile bune de pescuit. În Urbariul din 1632 satul Breaza e amintit cu patru lacuri de pește⁵, iar pentru Porumbac sînt menționate, conform inventarului curții, trei rezervoare de pește, în grădina surei.⁶ Același urbariu conscrie și alte ape bune de pescuit, precum și peștii cu denumirea lor. Astfel, Ohaba are „apă de pescuit bună în care sînt pești și raci“; Șercăița are de asemenea „apă bună de pescuit în care sînt păstrăvi“; Poiana-Mărului „are apă bună de pescuit în care sînt din belșug păstrăvi și alți pești și raci, pe care-i pescuiesc mai mult bîrsanii și cei din Șercaia, netemîndu-se și nefiind opriți de nimeni“.⁷

În ceea ce privește seniorul feudal, cetatea Făgărașului, avea în aceeași perioadă un lac mare de pește la Grid, iar în anul 1637, trei rezervoare de pește în oraș, fără a se indica unde și un al patrulea care era însuși șanțul cetății.⁸ În afară de oraș cetatea mai avea încă un rezervor de păstrăvi.⁹

Urbariul din 1637 semnalează și alte locuri bune de pescuit. La Sărata e un rezervor în care e și puțin pește; în Arpașul de Sus au apă frumoasă de pescuit în care sînt păstrăvi, etc. și raci din belșug și un rezervor cu păstrăvi frumoși și mari.¹⁰

„Satul Scorei are o vale numită Laita, în care se află raci; după cele spuse de boieri și jurați, valea a fost cumpărată pentru boieri, de la cei din Cîrțișoara de către niște boieri înaintași, pentru 1 cal și 12 cîble de grîu“.¹¹

Im Jahre 1452 verleiht Vlad Vodă Țepeș dem Bojaren Stanciu Mailat, seinen Brüdern und seinen Söhnen Oprea und Dragomir den vierten Teil des Dorfes Dejani und „ihm sollen diese Berge gehören, Presaca, Izvoru und Zirna, und die Quellen, die von diesen drei Bergen fließen“, und er befreit sie von jedem Zehnten und jeder Abgabe.⁴

Wie die Bojaren das Recht auf Fischfang nutzten, geht aus den Urkunden nicht hervor. Gewiß ist, daß die Wasserläufe nicht nur zum Antrieb der bäuerlichen Industrieanlagen genutzt wurden, sondern daß auch der Fischfang einen beträchtlichen Gewinn abwarf.

Mit den Konskriptionen und Urbarien werden die Dokumente über den Fischfang im Fogarascher Land häufiger, wobei jedesmal die zum Fischfang geeigneten Gewässer und Stellen genannt werden. Im Urbarium des Jahres 1632 wird das Dorf Breaza mit vier Fischteichen erwähnt⁵, und für Porumbac werden laut Hofinventar drei im Scheunengarten befindliche Wasserbecken mit Fischen erwähnt.⁶ Dasselbe Urbarium konskribiert noch andere zum Fischfang geeignete Gewässer sowie die Namen der Fische. So hat Ohaba „zum Fischfang geeignetes Wasser, in dem Fische und Krebse sind“; Șercăița hat ebenfalls „gutes Wasser zum Fischfang, in dem Forellen sind“; Poiana-Mărului „hat gutes Wasser zum Fischfang, in dem es reichlich Forellen und andere Fische und Krebse gibt, die vor allem von Burzenländern und von den Bewohnern Șercaias gefangen werden, die nichts fürchten und denen es niemand verbietet“.⁷

Was den Lehnsherrn betrifft, so hatte die Burg von Fogarasch im gleichen Zeitraum einen großen Fischteich bei Grid, und im Jahre 1637 verfügte sie in der Stadt über drei Fischbecken, deren Standort nicht genannt wird, sowie über ein viertes, das der Burggraben selbst war.⁸ Außerhalb der Stadt hatte die Burg noch ein Becken mit Forellen.⁹

Das Urbarium von 1637 vermerkt noch andere zum Fischfang geeignete Stellen. Bei Sărata gibt es ein Becken, in dem auch einigermaßen Fische sind; bei Arpașul de Sus ist das Wasser schön und zum Fischfang geeignet, es gibt darin Forellen usw. und reichlich Krebse, und dann ist noch ein Becken da mit großen und schönen Forellen.¹⁰

„Das Dorf Scorei besitzt ein Tal namens Laita, in dem es Krebse gibt; wie die Bojaren und die Schöffen sagen, hatten Vorfahren der Bojaren das Tal für die Bojaren von denen aus Cîrțișoara für 1 Pferd und 12 Maß Weizen gekauft“.¹¹

⁴ *Ibidem*, la Doc. Îndoielnice, doc. nr. 4 (p. 277).

⁵ D. Prodan, *Boierii și vecinii în Țara Făgărașului*, în *Anuarul Inst. de istorie din Cluj*, VI, 1963, p. 237.

⁶ D. Prodan, *op. cit.* p. 251.

⁷ *Ibidem*, p. 251.

⁸ *Ibidem*, p. 251.

⁹ *Ibidem*, p. 251.

¹⁰ *Ibidem*, p. 251.

¹¹ Ștefan Metes, *Contribuții nouă la istoria românilor din Țara Făgărașului în veacul al XVII-lea*, Buc. 1942, p. 40—41.

⁴ *Ebenda*, unter fragliche Dokumente, Dok. Nr. 4, S. 277.

⁵ D. Prodan, *Boierii și vecinii în Țara Făgărașului* (Die Bojaren und die Leibeigenen im Fogarascher Land), im Jahrbuch des Geschichtsinstitutes in Cluj, VI, 1963, S. 237.

⁶ D. Prodan, *a. a. O.*, S. 251.

⁷ *Ebenda*, S. 251.

⁸ *Ebenda*, S. 251.

⁹ *Ebenda*, S. 251.

¹⁰ *Ebenda*, S. 251.

¹¹ Ștefan Metes, *Contribuții nouă la istoria românilor din Țara Făgărașului în veacul al XVII-lea* (Beitrag zur Geschichte der Rumänen im Fogarascher Land im 17. Jahrhundert), Bukarest., 1942, S. 40—41.

În afară de acestea, în urbariile satelor din Țara Făgărașului din anii 1726 și 1758 sînt pomenite următoarele locuri: Balta Mare, Stejărețul, Rupturii, Oncii din Mindra, Unghi și altele din Beclean.¹²

Dar pescuitul în apele mici de munte n-a constituit un capitol însemnat în economia Țării Făgărașului; pescuitul fiind în general liber, apele rămăneau în folosință comună. Începînd cu secolul al XVII-lea, în urbarii apar tot mai des mențiuni ca „apă oprită” sau „porțiuni de ape oprite”. Ape cu păstrăvi oprite găsim în 1632 în: Ileni, Viștea de Jos, Ucea de Sus, Ucea de Jos, Săvăstreni, sub pedeapsa de 12 fl.¹³

În urbariul din 1637 apar ca oprite apele cu păstrăvi dar și cu alți pești în Breaza, Arpașul de Jos, precum și în satele amintite în conscripția din 1632, sub aceeași pedeapsă de 12 fl.¹⁴

Urbariul din 1640 ne dă aceleași informații cu privire la regimul pescuitului și al locurilor bune pentru pescuit. Apar astfel aceleași rezervoare de pește pentru Făgăraș, aceleași ape oprite în sate, sub aceeași pedeapsă de 12 fl. În plus apar unele informații cu privire la dreptul de pescuit pe care-l avea doar „măria sa, domnul nostru”, adică stăpînul feudal al domeniului, principele: „apa Șercaii curgînd pe aci, are în ea păstrăvi, etc., măria sa domnul nostru acum a oprit-o ca nimeni să nu pescuiască în ea”.¹⁵ Tendința aceasta de altfel e mai veche, ea fiind consemnată încă din anii 1560–1570, cînd apele de pescuit trebuiau să fie oprite în folosul principelui.¹⁶ Aceași situație o întîlnim și în anul 1680, după cum stipulează inventarul curții din Porumbac: „Porumbacul de Jos are o vale care izvoarește dintre munți, în care se pot pescui: raci, păstrăvi, știuci, svîrlugi, etc. Pescuitul e oprit sub pedeapsă de 12 fl.”¹⁷ Porumbacul de Sus „are o vale cu păstrăvi, știuce și țipari, în care pescuitul e oprit. Mai are și o altă vale numită Liscov, cu raci, de asemeni oprită”.¹⁸ Sărata, are „o vale ce se scurge în lacul cu pești Pescuitul pe vale e oprit. Din sus de moară, Măriile lor au un loc de pescuit”.¹⁹ Ucea de Sus „are o vale

Außerdem werden in den Urbarien der Dörfer im Fogarascher Land in den Jahren 1726 und 1758 folgende Stellen erwähnt: Balta Mare, Stejărețul, Rupturii, Oncii bei Mindra, Unghi und andere bei Beclean.¹²

Der Fischfang in den kleinen Gebirgsgewässern hatte jedoch keine große Bedeutung für die Wirtschaft des Fogarascher Landes. Er war im allgemeinen frei, die Gewässer zu nutzen blieb das Recht der Gemeinschaft. Seit dem 17. Jahrhundert erscheinen in den Urbarien immer häufiger Vermerke wie „verbotenes Wasser“ oder „verbotene Teile von Gewässern“. Verbotene Forellengewässer finden wir im Jahre 1632 in: Ileni, Viștea de Jos, Ucea de Sus, Ucea de Jos, Săvăstreni, bei Strafe von 12 fl.¹³

Im Urbarium aus dem Jahre 1637 erscheinen unter Verbot die Gewässer mit Forellen aber auch mit anderen Fischen bei Breaza, Arpașul de Jos sowie bei den in der Konskription von 1632 erwähnten Dörfern, bei der gleichen Strafe von 12 fl.¹⁴

Das Urbarium von 1640 gibt uns die gleichen Auskünfte bezüglich der Fischereiordnung und der zum Fischfang geeigneten Stellen. Es erscheinen also die selben Fischbecken für Fogarasch, die selben verbotenen Gewässer in den Dörfern, unter der gleichen Strafe von 12 fl. Außerdem erscheinen einige Mitteilungen über das Fischereirecht, das nur „seine Hoheit, unser Herrscher“ hatte, also der Feudalherr des Gebietes, der Fürst: „im Wasser von Șercaia, das hier vorbeifließt, gibt es Forellen usw., seine Hoheit, unser Herrscher, hat verboten, daß jemand darin Fische fange”.¹⁵ Dieses Bestreben ist übrigens schon älter, es wurde schon in den Jahren 1560–1570 vermerkt, als der Fischfang zugunsten des Fürsten verboten werden mußte.¹⁶ Die gleiche Lage finden wir auch im Jahre 1680 vor, wie das Inventar des Hofes von Porumbac festsetzt. „Zu Porumbacul de Jos gehört ein Bach, der aus den Bergen entspringt, in dem man Krebse, Forellen, Hechte, Steinbeißer usw. fangen kann. Der Fischfang ist bei Strafe von 12 fl. verboten”.¹⁷ Zu Porumbacul de Sus „gehört ein Bach mit Forellen, Hechten und Schlammbeißern, in dem der Fischfang verboten ist. Es gehört dazu noch ein anderer Bach, der Liscov heißt, mit Krebsen, der ebenfalls verboten ist”.¹⁸ Zu Sărata gehört ebenfalls „ein Bach, der in den Fischteich fließt. Das Fischen ist in diesem Bach verboten. Oberhalb der Mühle haben Ihre Hoheit einen Fischteich”.¹⁹ Zu

¹² Ștefan Meteș, *Situația economică a românilor din Țara Făgărașului*, Cluj, 1935, vol. I, p. LXXXIX.

¹³ D. Prodan, *Boierii și vecinii în Țara Făgărașului în Anuarul Inst. de istorie din Cluj*, VI, 1963, p. 251.

¹⁴ Șt. Meteș, *op. cit.*, p. 251.

¹⁵ *Ibidem*, p. 252.

¹⁶ D. Prodan, *Iobăgia în Transilvania în sec. XVI*, vol. I, Buc. 1967, p. 361.

¹⁷ Șt. Meteș, *Contribuții nouă la istoria românilor din Țara Făgărașului în veacul al XVII-lea*, Buc., 1942, p. 18.

¹⁸ *Ibidem*, p. 27.

¹⁹ *Ibidem*, p. 34.

¹² Ștefan Meteș, *Situația economică a românilor din Țara Făgărașului* (Die wirtschaftliche Lage der Rumänen im Fogarascher Land), Cluj, 1935, Bd. I, S. LXXXIX.

¹³ D. Prodan, *Boierii și vecinii în Țara Făgărașului* (Die Bojaren und die Leibeigenen im Fogarascher Gebiet), in *Anuarul Inst. de istorie*, Cluj, VI, 1963, S. 251.

¹⁴ Șt. Meteș, *a. a. O.*, S. 251.

¹⁵ *Ebenda*, S. 252.

¹⁶ D. Prodan, *Iobăgia în Transilvania în sec. XVI* (Die Leibeigenschaft in Transilvanien im 16. Jahrhundert), Bd. I, Buk., 1967, S. 361.

¹⁷ Ștefan Meteș, *Contribuții nouă la istoria românilor din Țara Făgărașului în veacul al XVII-lea* (Beitrag zur Geschichte der Rumänen im Fogarascher Land im 17. Jahrhundert), Buk., 1942, S. 18.

¹⁸ *Ebenda*, S. 27.

¹⁹ *Ebenda*, S. 34.

în care se pescuiesc diferiți pești: păstrăvi, vîr-lugi, etc. Pescuitul e oprit”.²⁰

Oprirea apelor pe seama principelui, constituie încercări timide, dar sigure, de a transforma și venitul apelor în monopol seniorial. Această situație va fi definitivată în secolele următoare, cînd alături de păduri, mori, pive, etc., pescuitul va fi un drept privat al domnului de pămînt.

Cu toate libertățile boierilor și iobagilor ce le aveau „ab antiquo” în privința pescuitului, obligațiile în natură și în bani se înmulțesc în această perioadă. În prestațiile către cetatea Făgărașului, la finele secolului al XVI-lea (c. 1560—1570) figurează și obligația fiecărui iobag de a da toamna 12 păstrăvi și fiecare sat în post cîte un blid de pește.²¹ Interesant este de reținut și informația potrivit căreia în secolul al XVII-lea, satele Corbi și Ucea de Sus dădeau la Crăciun 50 de crețari, numiți „banii peștelui”.²² La dări în pește erau supuși și locuitorii satului Poiana-Mărului, care trebuiau să aprovizioneze în 1637 bucătăria căpitanului cetății Făgărașului — Cozma Horwat — cu păstrăvi.²³

Această situație a contribuit la specializarea în pescuit a unor iobagi, fapt consemnat de altfel de o serie de documente. Astfel, în lista iobagilor sate-lor ce aparțin curții Porumbacului de Jos din anul 1680, întîlnim pescari trecuți cu numele. La Po-rumbacul de Jos: Bărbat Marinescul (acum cerșitor), Radul Sin Muntean și Stanciul Sin Muntean.²⁴ În Porumbacul de Sus: Oprea Boruga, Ioan Cucu, Ioan Preutesei, Oprea Dragul, Simion Dragul Junior, Stoica Păiș, alias Muntean.²⁵ Breaza avea la 1637 doi pescari, iar Arpașul, patru.²⁶

Peștele era foarte căutat și în târgurile ce se țineau în orașul Făgăraș, în ziua târgului săptămî-nal de vinerea, în bilciul anual de la Rusalii, Sf. Maria Mică și Sf. Nicolaie, precum și în târgu-rile anuale din cîteva sate: Șercaia, Sîmbăta de Sus și Beclean, la Sf. Gheorghe și în 5 iunie. În piața acestor târguri apărea, alături de tot felul

Ucea de Sus „gehört ein Bach, in dem verschiedene Fische gefangen werden: Forellen, Steinbeißer usw. Der Fischfang ist verboten”.²⁰

Das Verbot, die Gewässer zu nutzen, ist ein erster aber bewußter Versuch, auch den Nutzen der Ge-wässer in ein Monopol des Lehnsherrn zu verwan-deln. Diese Entwicklung wird in den folgenden Jahrhunderten abgeschlossen, in denen nicht nur die Wälder, die Mühlen, die Pochwerke usw. son-dern auch das Recht auf Fischfang ein persönliches Recht des Grundherren wird.

Bei allen Freiheiten der Bojaren und der Leib-eigenen, welche diese „ab antiquo” hinsichtlich des Fischfanges hatten, werden die Verpflichtungen in Natur und in Geld in dieser Zeit immer zahlrei-cher. Unter den Abgaben an die Burg von Fogar-asch erscheint Ende des 16. Jahrhunderts (1560—1570) auch die Verpflichtung jedes Leibeigenen, im Herbst 12 Forellen und jedes Dorfes, in der Fa-stenzeit je eine Schüssel mit Fischen abzuliefern.²¹ Beachtung verdient auch die Mitteilung, derzu-folge die Dörfer Corbi und Ucea de Sus im 17. Jahr-hundert zu Weihnachten 50 Kreuzer, zu bezahlen hatten, „das Fischgeld”²² genannt. Zu Abgaben von Fischen waren auch die Bewohner des Dorfes Poiana-Mărului verpflichtet, die im Jahre 1637 die Küche des Burghauptmannes von Fogarasch — Cozma Horwat — mit Forellen versorgen muß-ten.²³

Diese Tatsache hat dazu beigetragen, daß einige Leibeigene sich besonders mit Fischfang befaßten, wie übrigens in mehreren Dokumenten verzeich-net wird. So werden im Jahre 1680 in der Liste der Leibeigenen der Dörfer, die dem Hof von Po-rumbacul de Jos angehören, einige Fischer nament-lich angeführt. In Porumbacul de Jos: Bărbat Marinescul, Radul Sin Muntean und Stanciul Sin Muntean.²⁴ In Porumbacul de Sus: Oprea Boruga, Ioan Cucu, Ioan Preutesei, Oprea Dragul, Simion Dragul Junior, Stoica Păiș, alias Muntean.²⁵ Brea-za hatte 1637 zwei Fischer und Arpașul vier.²⁶

Fisch war auch auf den Märkten sehr gesucht, die in der Stadt Fogarasch wöchentlich am Freitag gehalten wurden, auf den Jahrmärkten zu Pfingsten und an den Feiertagen, wie Sf. Maria Mică und Sf. Nicolae sowie auf den Jahrmärkten in einigen Dör-

²⁰ *Ibidem*, p. 51.

²¹ Șt. Met eș, *Situația economică a românilor din Țara Făgărașului*, Cluj, 1935, vol. I, p. XLIII.

²² Șt. Met eș, *Contribuții nouă la istoria românilor din Țara Făgărașului în veacul al XVII-lea*, Buc. 1942, p. 5.

²³ D. Prodan, *Boierii și vecinii în Țara Făgărașului*, în *Anuarul Inst. de istorie din Cluj*, VI, 1963, p. 246.

²⁴ Șt. Met eș, *Contribuții nouă la istoria românilor din Țara Făgărașului în veacul al XVII-lea*, Buc. 1942, p. 12—13.

²⁵ *Ibidem*, p. 22—25.

²⁶ D. Prodan, *Boierii și vecinii în Țara Făgărașului*, în *Anuarul Inst. de istorie din Cluj*, VI, 1963, p. 237 și 251.

²⁰ *Ebenda*, S. 51.

²¹ Ștefan Met eș, *Situația economică a românilor din Țara Făgărașului* (Die wirtschaftliche Lage der Rumänen im Fogarascher Gebiet), Cluj, 1935, Bd. I, S. XLIII.

²² Ștefan Met eș, *Contribuții nouă la istoria românilor din Țara Făgărașului în veacul al XVII-lea* (Beitrag zur Geschichte der Rumänen im Fogarascher Gebiet im 17. Jahr-hundert), Buk., 1942, S. 5.

²³ D. Prodan, *Boierii și vecinii în Țara Făgărașului* (Die Bojaren und die Leibeigenen im Fogarascher Gebiet), în *Anuarul Inst. de istorie*, Cluj, VI, 1963 S. 246.

²⁴ Ștefan Met eș, *Contribuții nouă la istoria românilor din Țara Făgărașului în veacul al XVII-lea* (Beitrag zur Geschichte der Rumänen im Fogarascher Gebiet im 17. Jahrhundert), Buk., 1942, S. 12—13.

²⁵ *Ebenda*, S. 22—25

²⁶ D. Prodan, *Boierii și vecinii în Țara Făgărașului* (Die Bojaren und die Leibeigenen im Fogarascher Gebiet), în *Anuarul Inst. de istorie*, Cluj, VI, 1963, S. 237 und 251.

de mărfuri țărănești, și peștele. În 1788,1 oca de mreață se vindea între 12—18—24 creițari, preț minim, mijlociu și maxim și 1 oca de peștișori între 4,5—6—8 creițari, preț minim, mijlociu și maxim.²⁷

Alături de alte ramuri ale economiei locale, pescuitul a fost una din cele mai vechi, iar din cauza ponderei economice reduse, ea a fost mai puțin susceptibilă la modificări și perfecționări. De aceea mijloacele de a prinde peștele, precum și uneltele necesare acestei operațiuni sînt cît se poate de simple. În raport de apa în care se pescuia — adîncime, temperatură, curentul apei — și după modul de viață al peștilor ce trăiesc acolo, putem divide, pentru Țara Făgărașului, uneltele pescărești în două mari categorii:

a) Unelte pentru pescuit în pîraiele de munte: oiștea, sacul, valul, virșa.

b) Uneltele pentru pescuit în Olt: sacul, cleștarul, hălăul și mreaja.

Revenind la prima grupă, vom însera o descriere a lor.

Oiștea — în alte părți ale țării cunoscută sub numele de furcă sau ostie — e unelta cea mai răspîndită și pe care o găsim folosită în toate satele din munții noștri. Ea este o furcă din fier, cu 9 dinți și cu manșon în care se fixează coada din lemn de salcie (ca să fie ușoară), lungă de circa 1,30 m. E lucrată de fierari sau chiar de pescar (*fig. 1*). Despre modul cum era folosită această unelță ne informează Șuteu N. Dumitru, din satul Simbăta de Jos, nr. 85 în etate de 61 ani: „Pescuitul cu oiștea se făcea noaptea cu foc, adică cu un piș de paie, atît cît puteai să ții în mînă, care pe măsură ce se ardeau, se înlocuiau cu alte paie, pe care le primeam de la cel ce mergea pe lîngă apă. Mai tirziu, cam după 1930, paieile s-au înlocuit prin făclia din feștilă — cîneșă muiată în gaz —, legată într-un băț, pentru că ținea focul mai mult. Făclia o țineam în mîna stîngă și cu dreapta loveam cu oiștea în pește, pe care apoi îl puneam într-o traistă din cîneșă ținută de gît. Cu oiștea cu foc pescuim în valea Sîmbetei primăvara, prin luna aprilie, între 15—30, cînd da frunza la arine, de ieșiau poduții (scobarii) din Olt de-și depuneau icrele în valea noastră și pe toate văile de munte. Acum de cînd s-au construit fabricile, nu mai vin. Alți pești, și în special păstrăvii, prindeam cam pe toamnă, prin septembrie-noiembrie, cînd își depun icrele. Îi prindeam cu mîna pe la ripă sau cu sacul (*fig. 2*), la pîraiele

fern: Șercaia, Simbăta de Sus und Beclean am Georgstag und am 5. Juni. Auf diesen Märkten wurden außer den verschiedenen Waren der Bauern auch Fische angeboten. Im Jahre 1788 wurde eine Oka Barben für 12—18—24 Kreuzer, Mindest-, mittlerer und Höchstpreis, und eine Oka Fischen für 4,5—6—8 Kreuzer, Mindest-, mittlerer und Höchstpreis, verkauft.²⁷

Der Fischfang gehört mit zu den ältesten Zweigen der örtlichen Wirtschaft, wegen seiner geringeren wirtschaftlichen Bedeutung war er jedoch weniger Änderungen und Verbesserungen unterworfen. Deshalb sind die Mittel zum Fischfang und die dazu nötigen Geräte so einfach wie nur möglich. Je nach dem Gewässer, in dem Fische gefangen wurden — der Tiefe, der Temperatur, der Strömung des Wassers — und nach der Lebensweise der dort vorkommenden Fische können wir für das Fogarascher Land die Fischereigeräte in zwei große Gruppen einteilen:

a) Geräte für den Fischfang in Gebirgsbächen: der Fischspeer (oiștea), der Sack, der sog. „val“ der Fischfangkorb (virșa);

b) Geräte für den Fischfang im Alt: der Sack, der Scherenhamen (cleștarul), das Senknetz (hălăul) und das Netz (mreaja).

Der *Fischspeer* (oiștea) — in anderen Teilen des Landes unter der Bezeichnung furcă (Gabel) oder ostie bekannt — ist das am meisten verbreitete Gerät, das in allen Dörfern in unseren Bergen verwendet wird. Es ist eine eiserne Gabel mit 9 Zinken und einer Muffe, in der ein etwa 1,30 m langer Stiel aus Weidenholz (weil es leicht ist) befestigt ist. Der Fischspeer wird vom Schmied oder vom Fischer selbst gefertigt (*Abb. 1*). Wie dieses Gerät verwendet wurde, berichtet uns N. Dumitru Șuteu 61 Jahre alt, wohnhaft im Dorf Simbăta de Jos, Nr. 85: „Der Fischfang mit dem Fischspeer geschah nachts beim Licht eines brennenden Strohbüschels, so groß, wie man es in einer Hand halten konnte und das, wenn es abbrannte, durch neues Stroh ersetzt wurde, das uns jemand reichte, der am Ufer entlang ging. Später, etwa nach 1930, wurde das Stroh durch eine mit Petroleum getränkte Fackel aus Hanfdocht ersetzt, die an einen Stocken gebunden war, denn diese brannte länger. Die Fackel hielten wir in der linken Hand und stießen mit der rechten mit dem Speer nach den Fischen. Diese legten wir dann in einen Beutel aus Hanftuch, den wir um den Nacken trugen. Mit dem Fischspeer und der Fackel gingen wir im Simbătatal im Frühjahr zum Fischfang, in der Zeit vom 15—30 April, wenn die Erlen grün werden und die Nâblinge aus dem Alt zum Laichen in unseren Bach und in alle Gebirgsbäche kamen. Heute kommen sie nicht mehr, seit die Fabriken gebaut wurden. Andere Fische, und vor allem die Forellen, fingen wir im Herbst, etwa im September—November, wenn sie laichten. Wir fingen sie mit der Hand in der Bucht, oder mit dem Sack (*Abb. 2*), in den Wildbächen, wo man mit Hauen im Wasser in der

²⁷ Șt. Met eș, *Situația economică a românilor din Țara Făgărașului*, Cluj, 1935, p. XCI.

²⁷ Ștefan Met eș, *Situația economică a românilor din Țara Făgărașului* (Die wirtschaftliche Lage der Rumänen im Fogarascher Gebiet), Cluj, 1935, S. XCI.

torențiale și la care se producea gălăgie cu sapa în apă pe la ripă ca să se sperie și să vină către sac.“

Altă unealtă, *sacul*, se compune dintr-o plasă din cîneapă, în formă de con. Baza acestuia o formează gura sacului. Ea se prinde în jurul unei jumătăți de cerc de lemn. În mijlocul gurii sacului e fixată o furcă de lemn cu două brațe și cu coadă. Dacă coada era mai lungă se putea pescui cu ea și în ape afunde, de exemplu la Olt.

Peștele mai putea fi prins așa și cu ajutorul *valului*, un gard din nuiele de salcie împletită și bine legate între ele ca să nu-l strice curenții apei. El era ținut pe lățimea apei de circa 4–5 oameni, care-l purtau în jos, pe cursul apei. Înaintea valului mergeau 2–3 oameni cu sacii și adunau peștii gonți de val.

O altă unealtă, folosită la pescuit în piraiele de munte, dar și la bălți, la țipari, este *virșa* (fig. 3), cunoscută în alte părți sub numele de coș. Virșa, de fapt un coș în formă de con, confecționat din nuiele de salcie împletite, cu gura largă, răsfrintă înăuntru ca o pilnie și cu deschiderea în interior foarte îngustă pentru a împiedica ieșirea peștelui afară. După informațiile primite de la Scurtu Nicolaie din satul Olteț (nr. casei 110), cu virșa se pescuia și iarna și vara, independent, pentru că se așeza pe fundul apei. Se prindeau țipari, cleni și mreie. Țiparii se prindeau iarna; în bălți „tăiam ghiața și băgam virșa, ziua, apoi făceam găuri în gheață și băteam cu sapa, ca peștele să se sperie și să vină la virșe“.

Din cea de a doua grupă, notăm: *sacul*, identic ca formă cu cel folosit la piraie de munte, dar mult mai mare decît acesta. *Cleștarul* (fig. 4), un sac mare din plasă cu ochiuri de 1 cm. latura. La gură, de o parte și de alta, sînt două bețe încrucișate, lungi de circa 2 m, ale căror capete superioare sînt libere și servesc ca minere. În unghiul format din încrucișarea brațelor, în partea dinspre plasă, se pune o scîndură groasă de un țol (fig. 5), cu scobituri la capete, fixată între brațe. Cu cleștarul se pescuia iarna la așa zisa „închisoare cu gheață“ (fig. 6), adică, se închidea locul unde urma să se pescuiască cu ajutorul sloiurilor de gheață (bucăți dreptunghiulare din gheață, asemănătoare unor cărămizi mari) și al gardului de nuiele. Între cele două închideri se tăia un cleștar în formă de U, numit local „limbă“. Pe suprafața de gheață rămasă între cele două închideri se tăiau găuri la distanță de 1–1½ m. În ele pescarul bătea apa cu ajutorul unui băț pentru ca peștele existent acolo să fugă înspre limbă, unde era prins în cleștarul ce era așezat acolo. Cu această unealtă se prindea de regulă mreană, clean și scobari.

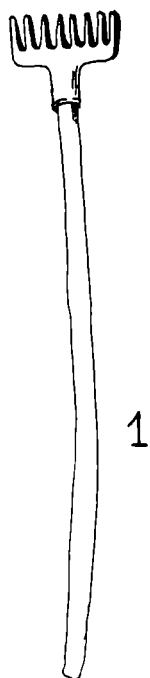
Bucht Lärm schlug, um die Fische zu erschrecken und in den Sack zu treiben.“

Ein anderes Gerät, *der Sack*, besteht aus einem kegelförmigen, an der breiten Seite geöffneten Netz aus Hanfschnur. Dieses wird an einem halbkreisförmigen Holzreifen befestigt. Inmitten der Öffnung des Sackes ist eine hölzerne zweizinkige Gabel mit Stiel befestigt. War der Stiel dieser Gabel länger, dann konnte man auch in tiefen Gewässern, zum Beispiel im Alt, damit Fische fangen.

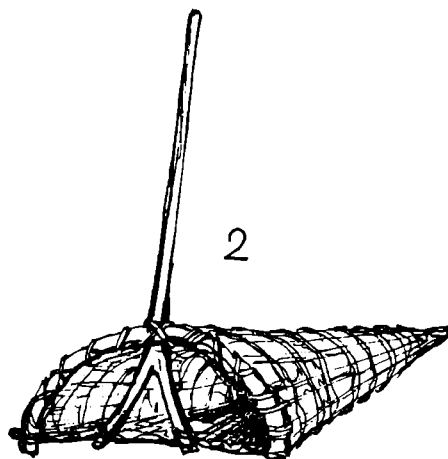
In den Gebirgsbächen konnten die Fische im Sommer auch mit Hilfe des sog. „val“ gefangen werden. Dieses ist ein Flechtwerk aus Weidenruten, die fest miteinander verbunden sind, um der Strömung zu widerstehen. Der „val“ wurde von 4–5 Männern quer durch den Bach im Wasser gehalten und flussabwärts getragen. Vor dem „val“ gingen 2–3 Männer mit Säcken und fingen die aufgejagten Fische ein.

Ein anderes Gerät ist der *Fischfangkorb* (Abb. 3), der sowohl in Gebirgsbächen als auch in Teichen zum Fangen der Schlammbeißer verwendet wurde. In andern Teilen des Landes wird er coș (Korb) genannt. Er ist in der Tat ein kegelförmiger, aus Weidenruten geflochtener Korb. Seine Öffnung ist weit und nach innen eingestülpt, wie ein Trichter mit einer sehr engen Öffnung nach innen, damit die Fische nicht mehr herausfinden. Gemäß den Auskünften von Scurtu Nicolaie, wohnhaft in Olteț (Nr. 110) fischte man mit dem Fischfangkorb sowohl im Winter als auch im Sommer, denn der Korb wurde auf den Grund des Wassers gesetzt. Man fing Schlammbeißer, Döbel und Barben. Die Schlammbeißer fing man im Winter in Teichen. „Wir schlugen das Eis auf und legten den Fischfangkorb ein, am Tage, dann machten wir Löcher ins Eis und schlugen mit Hauen ins Wasser, um die Fische zu erschrecken und in die Fangkörbe zu treiben.“

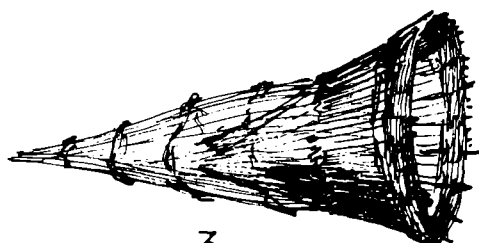
Der Sack, der zweiten Gruppe hatte die gleiche Form wie der in Gebirgsbächen verwendete, war aber viel größer als dieser. Der *Scherenhamen* (Abb. 4) ist ein großer Sack aus einem Netzwerk mit Maschen von 1 cm Seitenlänge. An der Öffnung des Sackes befinden sich an zwei gegenüberliegenden Seiten je ein etwa 2 m langer, hölzerner Stiel. Diese bilden ein Kreuz und ihre oberen Enden sind frei und dienen als Griffe. Im Winkel, den die beiden Stiele bilden, wird gegen das Netz hin ein zolldickes Brett angebracht (Abb. 5), das an den Enden ausgehöhlt und zwischen den Stielen befestigt ist. Mit dem Scherenhamen fing man die Fische im Winter, im sogenannten „Eisgefängnis“ (Abb. 6). Die Stelle, wo Fische gefangen werden sollten, wurde mit Eisschollen (großen, rechteckigen Eisstücken, großen Ziegelsteinen ähnlich) und Rutenflechtwerk abgesperrt. Zwischen den beiden abschließenden Flechtwerken wurde für den Scherenhamen ein U-förmiger Einschnitt gemacht, der hier „limbă“ (Zunge) genannt wurde. In die Eisfläche, zwischen den beiden Flechtwerken wurden in Abständen von 1–1½ m. Löcher geschnitten. Hier schlug der Fischer mit einem Knüttel ins Wasser, um die Fische in Richtung auf die Zunge zu treiben, wo sie im Scherenhamen gefangen

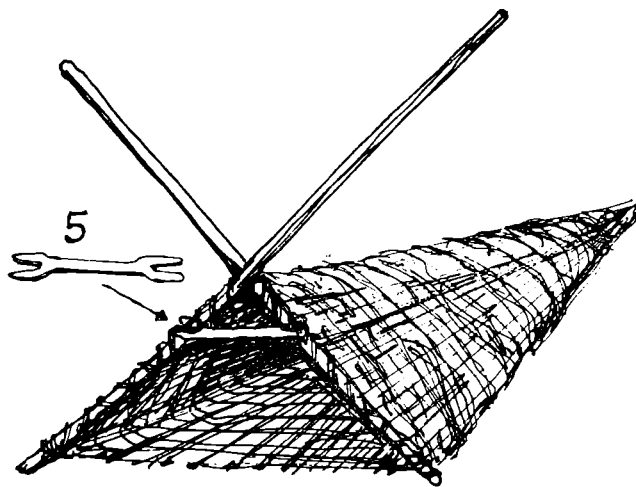
1

2

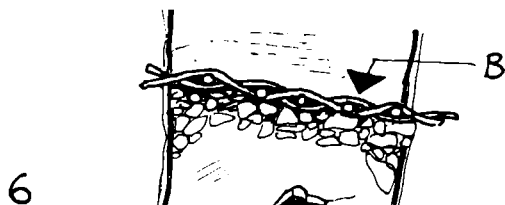
3

4

5

6

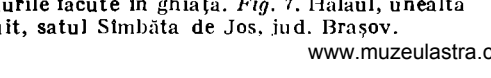
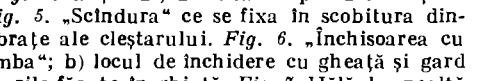
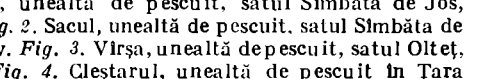
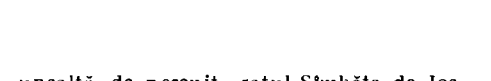

Fig. 1. Oiştea, unealtă de pescuit, satul Sîmbăta de Jos, jud. Braşov. Fig. 2. Sacul, unealtă de pescuit, satul Sîmbăta de Jos, jud. Braşov. Fig. 3. Virşa, unealtă de pescuit, satul Olteţ, jud. Braşov. Fig. 4. Cleştarul, unealtă de pescuit în Țara Făgăraşului. Fig. 5. „Scindura” ce se fixa în scobitura dintre cele două braţe ale cleştarului. Fig. 6. „Închisoarea cu gheaţă”: a) „limba”; b) locul de închidere cu gheaţă şi gard de nuiiele; c) găurile făcute în ghiaţă. Fig. 7. Hălăul, unealtă de pescuit, satul Sîmbăta de Jos, jud. Braşov.

Abb. 1. Fischspeer, Fischfanggerät, Sîmbăta de Jos, Kreis Braşov. Abb. 2. Sack, Fischfanggerät, Sîmbăta de Jos, Kreis Braşov. Abb. 3. Fischfangkorb, Olteţ, Kreis Braşov. Abb. 4. Scherenhamen, Fischfanggerät im Fogarascher Gebiet. Abb. 5. Das „Brett”, das zwischen den beiden Armen des Scherenhamens befestigt wurde. Abb. 6. „Eisgefängnis”: a) „Zunge”; b) Abschluß mit Eis und Rutengeflecht; c) die ins Eis geschlagenen Löcher. Abb. 7. Senknetz, Fischfanggerät, Sîmbăta de Jos, Kreis Braşov.

O altă unealtă este *hălăul* (fig. 7), folosită atît vara, cît și iarna la „ochi“ (un pătrat tăiat în gheață). Ziua, în răsăritul și apusul soarelui, unealta era fixată la „ochi“ și reținea peștii veniți la gura de aer. De multe ori se puna la mijlocul plasei „mîncare“, carne de porc sau intestine de pasăre.

Hălăul e format din două nuiele în formă de arcuiri, așezate cruciș, unul peste altul și legate bine la încrucișare. Între cele patru capete ale brațelor se fixează o plasă cu ochiuri mici de formă pătrată, cu latura de 1,80 m. Din mijlocul arcurilor pornește o furcă cu două brațe, cu care se mînuiește.

În apele Oltului se pescuia și cu *mreața*, unealtă formată din trei rînduri de plase, în mărime de 4—6 m lungime și 80 cm lățime. Spre exterior se așezau cele două plase cu ochiurile mai mari de 3 cm latura și în interior cea cu ochiurile de 1 cm. Urmărind descrierea informatorului Scurtu Ghe. din Olteț, aflăm că „Marginea care venea la apă avea plumbi 4—5 kgr ca să stea pe fund. Pe lingă plumbi avea o sfoară de care trăgeam cînd vroiam s-o scoatem afară din apă, de se făcea rotundă ca punga. Ea se arunca în apă întinsă, cu ajutorul bărcii și a trei-patru oameni. Unul vîslea și restul o trăgeam prin apă cam 10 m și apoi o strîngeam trăgînd de sfoară. Peștii adunați îi puneam în barcă.“

Valorificînd în acest material aspectele de bază privind practicarea pescuitului în Țara Făgărașului, am urmărit să prezentăm pe lingă particularitățile istorice, varietatea și utilitatea uneltelor de pescuit folosite de populația din zonă, care a rămas fidelă nu numai vechilor obiceiuri și tradiții strămoșești, ci și vechilor unelte de muncă.

wurden. Mit diesem Gerät fing man gewöhnlich Barben, Döbel und Nößlinge.

Ein anderes Gerät ist das *Senknetz* (Abb. 7), das sowohl im Sommer als auch im Winter am „Auge“ (eine ins Eis geschnittene, quadratförmige Wuhne) verwendet wurde. Am Tag, bei Sonnenaufgang und Sonnenuntergang, wurde das Gerät am „Auge“ befestigt und darin fingen sich die Fische, die zum Luftloch kamen. Oft legte man „Futter“ in die Mitte des Netzes, wie Schweinefleisch oder Geflügeldärme.

Das Senknetz besteht aus zwei gebogenen Ruten, die kreuzförmig übereinander gelegt und fest zusammengebunden sind. An den vier Enden wird ein feinmaschiges Netz befestigt, das die Form eines Quadrates mit der Seitenlänge 1,80 m hat. In der Mitte der Ruten ist eine zweizinkige Gabel befestigt, durch die das Gerät gehandhabt wird.

Im Alt fischte man auch mit dem *Fischnetz*, einem Gerät, das aus drei Lagen Netz bestand, 4—6 m lang und 80 cm breit war. Außen befanden sich zwei Netze mit größeren Maschen, von 3 cm Seitenlänge, innen war ein Netz mit Maschen von 1 cm Seitenlänge. Von Scurtu Gh., Olteț, erfahren wir, daß „der Rand auf der Wasserseite mit 4—5 kg schweren Bleistücken beschwert war, um auf dem Grund zu bleiben. Außer den Bleistücken hatte das Fischnetz eine Schnur, an der wir zogen, um es aus dem Wasser zu holen. Dabei wurde es rund wie ein Beutel. Aus einem Boot wurde das Netz von drei, vier Männern ins Wasser geworfen. Einer ruderte und wir, die andern, zogen das Netz etwa 10 m durchs Wasser, dann zogen wir es mit Hilfe der Schnur zusammen. Die erbeuteten Fische sammelten wir im Boot“.

Wir haben hier versucht, die geschichtlichen Besonderheiten, die Vielfalt und den Gebrauchswert der Fischereigeräte im Fogarascher Gebiet bekanntzumachen, da die Fischer hier nicht nur den alten Gebräuchen und Überlieferungen der Vorfahren, sondern auch den alten Arbeitsgeräten treu geblieben sind.

CERCETĂRI PENTRU DEPISTAREA UNEI CHERHANALE DIN DELTA DUNĂRII

Liviu David

Dintre indeletnicirile străvechi românești de pe teritoriul țării, avînd caracterul general al unui fenomen de masă, pescuitul (prinderea peștelui din cursurile de apă, bălți, eleștee, lacuri, Dunăre sau Marea Neagră) a ocupat un loc principal în economia obștilor țărănești și a satelor românești, progresînd în anumite zone din Cimpia și Delta Dunării pînă la statutul de ocupație specializată.

Despre istoricul și semnificația fenomenului economic al pescuitului menționăm doar o atestare documentară impresionantă, încă din antichitate¹, fie a practicării sale, fie a comercializării pe piețele din interiorul țării noastre sau din afara granițelor, ajungînd pînă în nordul Africii.²

Caracterul complex al fenomenului etnografic al pescuitului colectiv (de esență populară), generat de bogăția și varietatea speciilor de pești ce populează o nu mai puțin variată rețea hidrologică cu caracteristici diferite ce au determinat apariția și perfecționarea a numeroase procedee și tehnici de pescuit și un bogat și variat instrumentar adecvat acestora, obligă la o reprezentare corespunzătoare a sa în Muzeul tehnicii și meșteșugurilor populare din Dumbrava Sibiului.

Dacă în ceea ce privește inventarul de unelte mărunte de prindere a peștelui, viitoarea expoziție pavilionară a instituției noastre va trebui să rezolve prezentarea unor serii tipologice complete, aparținătoare tuturor zonelor din țară și clasificate pe baza procedeeleor de utilizare a acestora, expoziției permanente în aer liber îi revine obligația de a prezenta cele mai reprezentative monumente de arhitectură populară înfăptuite în zonele în care pescuitul a ajuns ocupația principală a majorității locuitorilor, deci o ocupație specializată.

În aceste zone s-a semnalat apariția unor construcții a căror tehnică arhitectonică, planimetrie

FORSCHUNGEN ZUR AUSWAHL EINER KERHANA IM DONAUDELTA

Liviu David

Zu uralten Beschäftigungen breiter Schichten des rumänischen Volkes auf dem Gebiet unseres Landes, gehört auch der Fischfang (in Wasserläufen, Teichen, Weihern, Seen, der Donau und dem Schwarzen Meer). Er nahm in der Wirtschaft der bäuerlichen Gemeinschaften und der rumänischen Dörfer einen wichtigen Platz ein, und in bestimmten Gebieten der Donauebene sowie im Donaudelta entwickelte er sich zu einem besonderen Gewerbe.

Über die Geschichte und die wirtschaftliche Bedeutung des Fischfangs erwähnen wir nur ein einziges eindruckvolles urkundliches Zeugnis, das noch aus dem Altertum herrührt¹ und die Ausübung dieses Gewerbes, den Handel auf den Märkten im Inneren unseres Landes oder außerhalb seiner Grenzen bis in den Norden Afrikas bezeugt.²

Der Reichtum an vielen verschiedenen Arten von Fischen in einem nicht weniger verschiedenartigen Gewässernetz hatte zur Folge, daß zahlreiche Methoden und Verfahren des Fischfangs mit den mannigfaltigsten dazu erforderlichen Gerätschaften erdacht und verbessert wurden. Deshalb verpflichtet das vielfältige Gepräge der ethnographischen Erscheinung des gemeinschaftlichen (in seinem Wesen volkstümlichen) Fischfangs zu einer entsprechenden Zurschaustellung im Museum der bäuerlichen Technik in der Dumbrava Sibiului.

Was den Bestand an kleinen Gerätschaften zum Fischfang betrifft, wird es Aufgabe der zukünftigen Pavillonausstellung unserer Anstalt sein, vollständige typologische Reihen zur Schau zu stellen, die allen Landesteilen entstammen und nach Anwendungsverfahren geordnet sein sollen. In der Freilichtausstellung wird es hingegen verpflichtend sein, die am meisten kennzeichnenden Monumente der Volksarchitektur aus den Gebieten zu zeigen, in denen der Fischfang die Hauptbeschäftigung der Mehrzahl der Bewohner geworden ist, also eine besondere Beschäftigung darstellt.

In diesen Gebieten hat man das Vorhandensein von Bauwerken verzeichnet, deren architektoni-

¹ C. C. Giurescu, *Istoria pescuitului și a pisciculturii în România*, vol. I, Editura Academiei R.P.R. 1964.

² P. P. Panaitescu, *Introducere la istoria culturii românești*, vol. I, Ed. Științifică, București, 1969.

¹ C. C. Giurescu, *Istoria pescuitului și a pisciculturii în România*, Band I, Verlag der Akademie, 1964.

² P. P. Panaitescu, *Introducere la istoria culturii românești*, Band I, Wissenschaftlicher Verlag, Bukarest, 1969.

și funcționalitate sînt proprii zonei respective și deservesc anumite procese și necesități strîns legate de practicarea pescuitului.

Dintre acestea, amintim în primul rînd *cherhanaua* și *gospodăria de pescar*, iar ca zonă de maximă frecvență și densitate a acestora, Delta Dunării.

Cercetări științifice cu privire la specificul biologic și etnografic (aspecte inseparabile al căror studiu îmbinat se recomandă pentru o înțelegere și o tratare complexă a fenomenului), al Deltei Dunării sînt de dată relativ recentă, prima lucrare ce merită a fi menționată, semnată de prof. Gr. Antipa, apărind abia în 1895.³

Cercetarea fundamentală a acestei teme durează aproape de două decenii, fiind prezentată magistral de același autor în voluminosul tratat de sinteză „Pescăria și pescuitul în România”.⁴

Inițiativa prezentării într-un muzeu cu caracter etnografic a celor mai tipice monumente de arhitectură dintr-o zonă tradițională pescărească a aparținut Muzeului Satului din București care a achiziționat și a transferat în parcul Herăstrău o cherhana (*fig. 1, 2, 3*) și o gospodărie pescărească din comuna Jurilovca, jud. Tulcea.

Urmărind prevederile proiectului tematic de organizare a Muzeului Tehnicii Populare, membrii colectivului științific al muzeului au întreprins în ultimii ani cercetări itinerante și staționare în majoritatea localităților din Deltă (vezi *fig. 4*), în scopul cunoașterii dominantelor arhitectonice și tehnice ale celui mai reprezentativ monument arhitectonic pentru prezentarea pescuitului în muzeu: cherhanaua, monument ce îndeplinește funcțiile unui atelier specializat în colectarea și prelucrarea primară a peștelui, prealabilă desfacerii spre centrele economice sau comerciale.

Cercetările au urmărit determinarea la teren a unor materiale cu caracter etnografic (instalații și unelte de pescuit (vezi *fig. 5*), construcții specializate și mijloace de transport), care să reflecte și să reprezinte în muzeu problematica pescuitului, fenomenele etno-culturale tradiționale apărute în cadrul acestei ocupații specializate, instrumentarul tradițional utilizat.

Obiectivul principal al cercetărilor noastre din vara anului 1971 l-a constituit cunoașterea locului ocupat de cherhana în cadrul pescuitului colectiv tradițional, descifrarea particularităților de ordin

sche Ausföhrung, Flächeneinteilung und Zweckbestimmtheit für die betreffende Landschaft kennzeichnend sind und die der Ausübung bestimmter, mit dem Fischfang eng verbundenener Verfahren und Notwendigkeiten dienen.

Dazu gehören in erster Reihe die Kerhana und das Fischergehöft. Am meisten verbreitet und dicht gelegen befinden sie sich im Donaudelta.

Wissenschaftliche Untersuchungen über die biologischen und ethnographischen Eigenheiten (diese beiden Gesichtspunkte sind untrennbar miteinander verbunden und es empfiehlt sich, sie für das völlige Verständnis und die umfassende Beschreibung der Erscheinung gleichzeitig zu prüfen) des Donaudeltas gibt es erst seit verhältnismäßig kurzer Zeit. Die erste Ardeit, die verdient, erwähnt zu werden, erschien erst 1895; als Verfasser zeichnete Prof. Gr. Antipa.³

Die grundlegende Erforschung dieses Themas nimmt fast zwei Jahrzehnte in Anspruch, sie wurde in der umfangreichen, synthetischen Abhandlung „Pescăria și pescuitul în România”⁴ (Fischerei und Fischfang in Rumänien) vom selben Verfasser meisterhaft beschrieben.

Das Dorfmuseum in Bukarest regte als erstes an, in einem Volkskundemuseum die kennzeichnendsten Architekturdenkmäler aus einem traditionellen Fischfanggebiet zur Schau zu stellen. Es erwarb eine Kerhana (*Abb. 1, 2, 3*) und ein Fischergehöft aus der Gemeinde Jurilovca, Kreis Tulcea und überführte sie in den Herăstrău-Park.

Dem thematischen Entwurf zur Anlage des Museums der bäuerlichen Technik entsprechend unternahmen die Mitglieder des wissenschaftlichen Kollektivs des Museums in den letzten Jahren in den meisten Ortschaften des Donaudeltas eingehende Forschungen (*Abb. 4*), um die architektonischen und technischen Varianten des repräsentativsten Vertreter der Kerhana herauszufinden. Dies ist ein kleiner Betrieb, der sich ausschließlich mit dem Einbringen und der ersten Verarbeitung der Fische beschäftigt, bevor diese zur Weiterverarbeitung und an den Handel geliefert werden.

Die Untersuchungen bezweckten, an Ort und Stelle ethnographisches Material (Anlagen und Geräte zum Fischfang, Bauwerke mit besonderer Verwendung und Beförderungsmittel) (*Abb. 5*), zu entdecken. Dieses soll im Museum die Problematik des Fischfangs, die innerhalb dieser Beschäftigung bestehenden, ethnographisch-kulturellen Überlieferungen und die dabei angewandten traditionellen Gerätschaften widerspiegeln und darstellen.

Das Hauptziel unserer im Sommer 1971 durchgeführten Forschungen war zu bestimmen, welches die Rolle der Kerhana beim gemeinschaftlichen Fischfang nach überlieferter Weise ist.

³ Gr. Antipa, *Studii asupra pescăriilor din România*. București 1895.

⁴ Gr. Antipa, *Pescăria și pescuitul în România*, București. 1916.

³ Gr. Antipa, *Studii asupra pescăriilor din România*, Bukarest, 1895.

⁴ Gr. Antipa, *Pescăria și pescuitul în România*, Bukarest 1916.

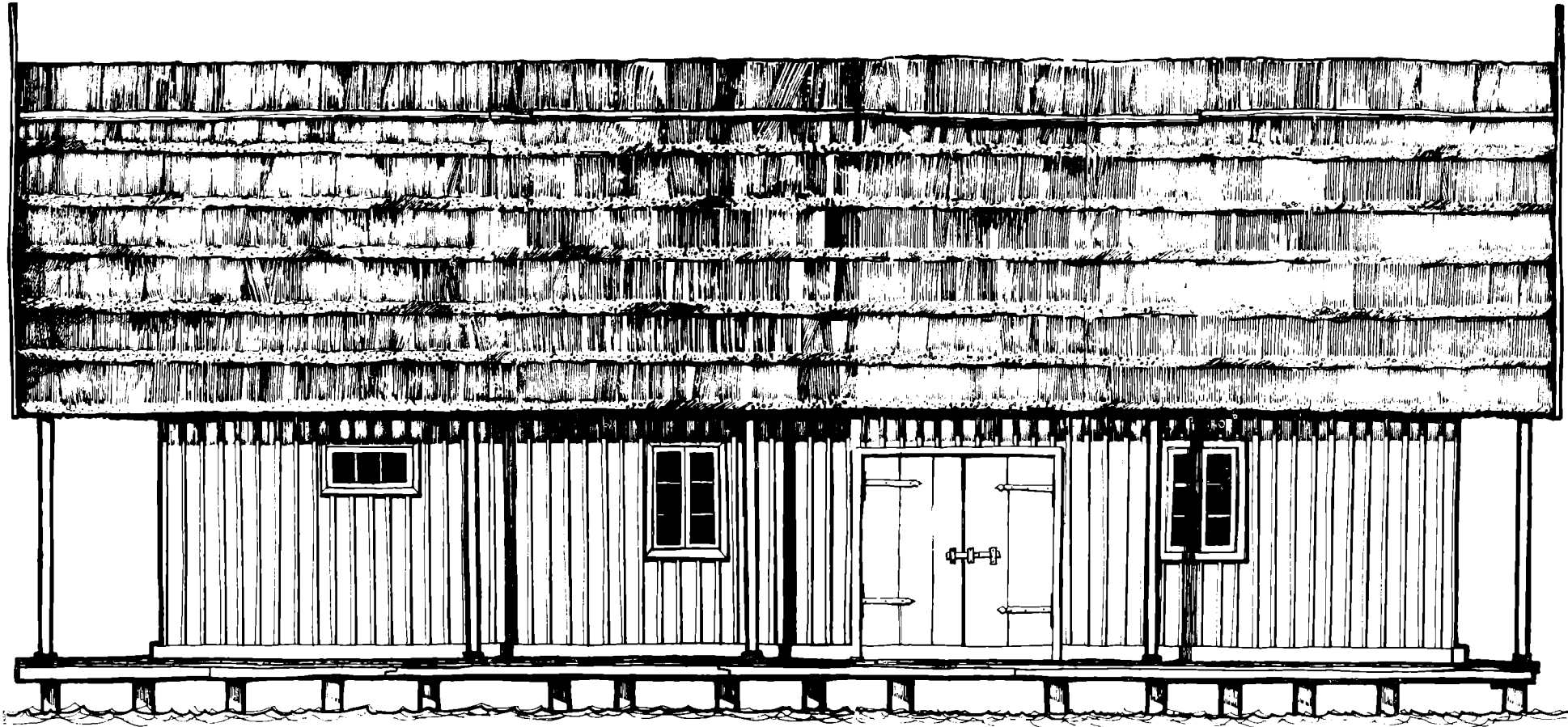

Fig. 1. Gherhana pescărească din Jurilovca prezentată în Muzeul Satului. Fațada principală (din arhiva documentară a Muzeului Satului).

Abb. 1. Im Dorfmuseum ausgestellte Fischerkerhana aus Jurilovca, Hauptfassade (aus dem Dokumentenarchiv des Dorfmuseums).

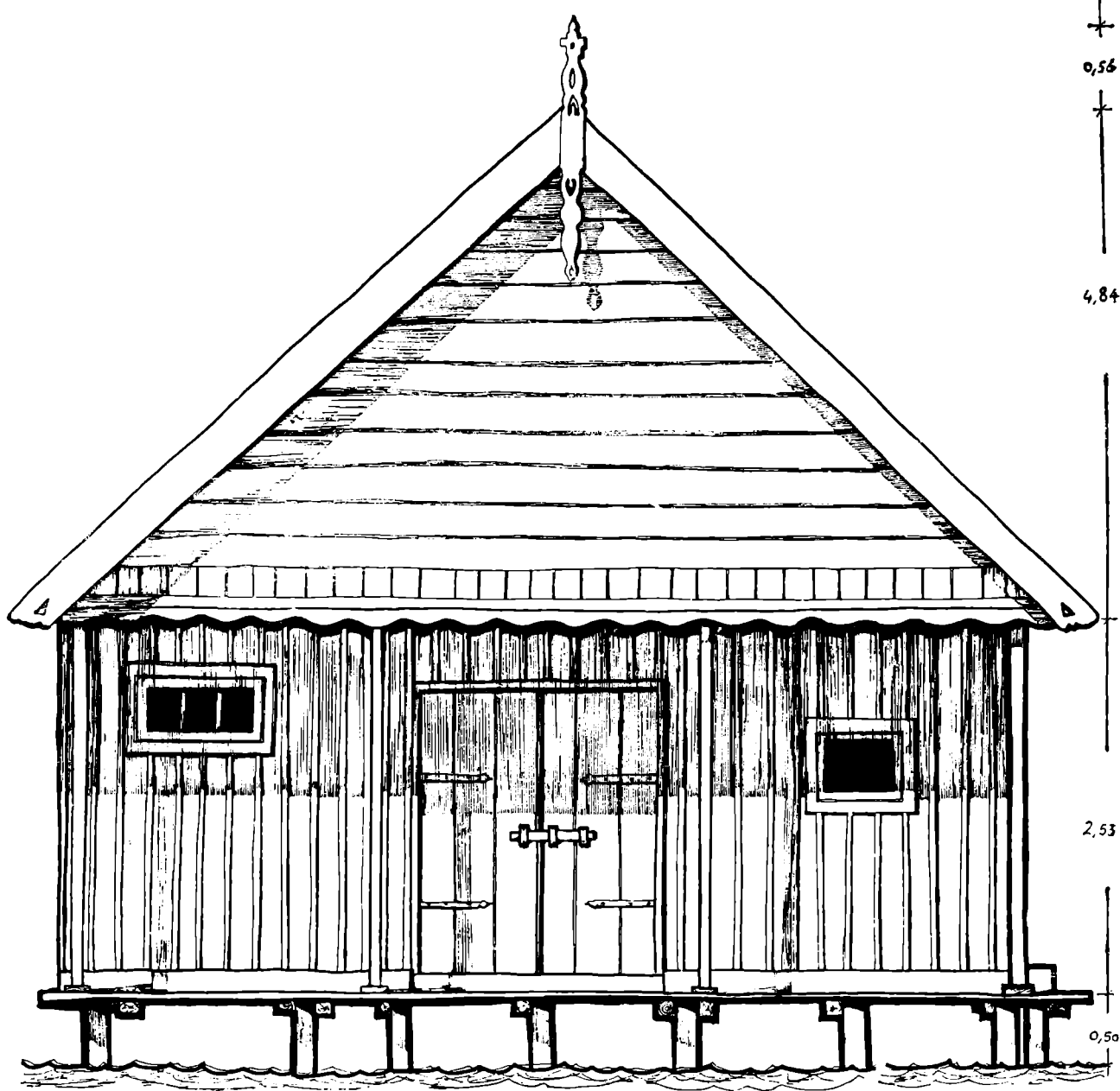

Fig. 2. Cherhana pescărească din Jurilovca prezentată în Muzeul Satului. Fațada laterală (din arhiva documentară a Muzeului Satului).

Abb. 2. Im Dorfmuseum ausgestellte Fischerkerhana aus Jurilovca. Seitenfassade (aus dem Dokumentenarchiv des Dorfmuseums).

arhitectonic, tehnic (al operațiunilor și instrumentarului întâlnit în cadrul acesteia), precum și a principalelor aspecte de ordin social-economic referitoare la cherhana; toate acestea în scopul selecționării celui mai reprezentativ monument păstrat nealterat până în zilele noastre, pentru transferarea acestuia la Muzeul Tehnicii Populare din Dumbrava Sibiului.

În timpul cercetărilor au fost urmărite cele trei forme principale ale pescuitului în Delta Dunării: pescuitul în Dunăre, în bălți (ghioluri) și la limita de contact între Dunăre și Marea Neagră, investigându-se zona de la nord spre sud, pe direcția vest-est, pe fiecare braț al Dunării: Chilia, Sulina și Sf. Gheorghe.

Weiterhin war zu klären, welches ihre architektonischen und technischen Besonderheiten und die darin angewandten Gerätschaften sind. Das Endziel war, das repräsentativste Monument auszuwählen, das bis in die Gegenwart unverändert erhalten geblieben ist, um es dann in das Museum der bäuerlichen Technik in der Dumbrava Sibiului zu überführen.

Während dieser Forschungen wurden die drei wichtigsten Formen des Fischfangs im Donaudelta untersucht: der Fischfang in der Donau, im Sumpfgebiet (in Seen) und an der Berührungsgrenze zwischen Donau und Schwarzem Meer. Das Delta wurde von Norden nach Süden und von Westen nach Osten an jedem der drei Donauarme Chilia, Sulina und Sf. Gheorghe durchforscht.

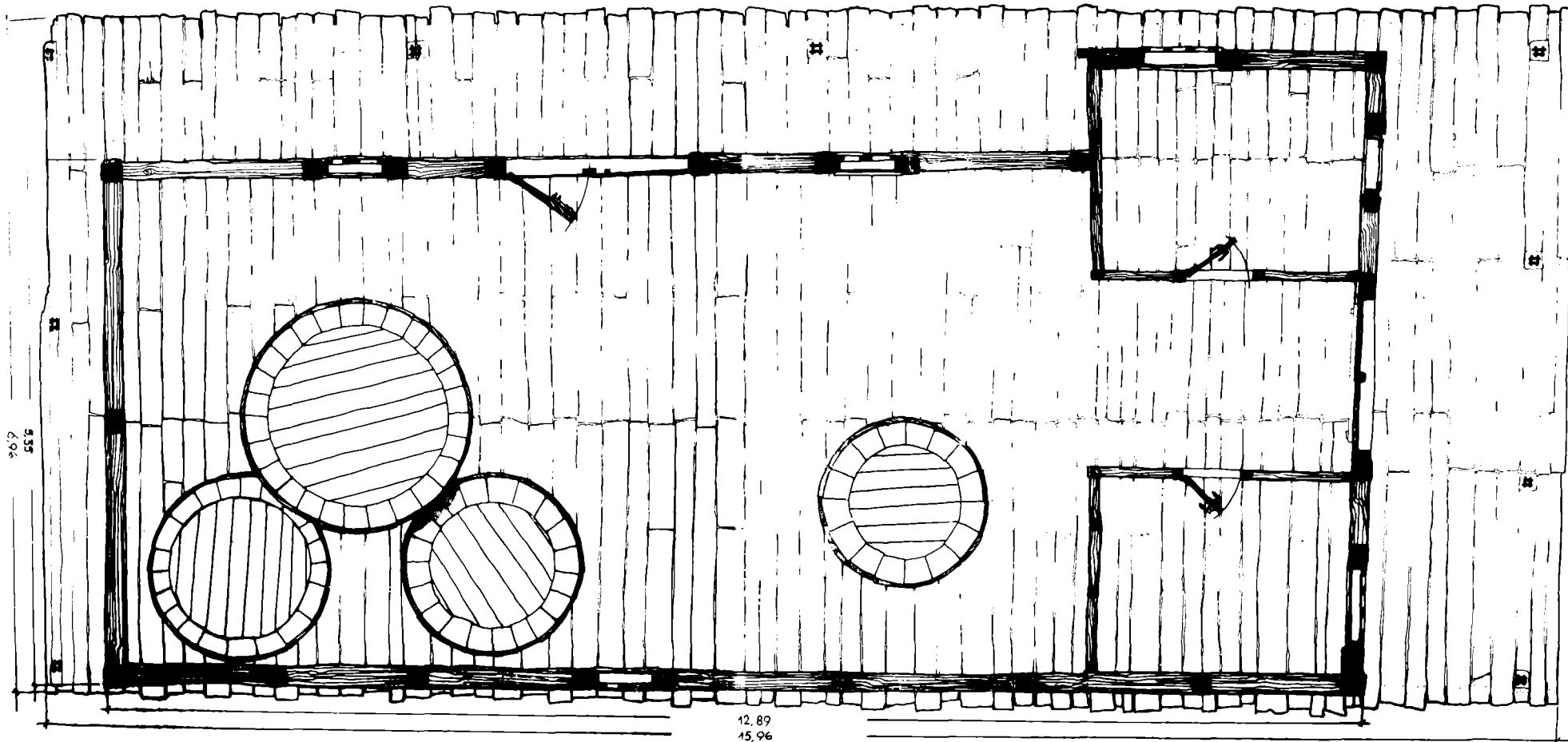

Fig. 3. Gherhana pescărească din Jurilovca prezentată în Muzeul Satului. Planul construcției (din arhiva documentară a Muzeului Satului).

Abb. 3. Im Dorfmuseum ausgestellte Fischerkerhana aus Jurilovca. Bauplan (aus dem Dokumentenarchiv des Dorfmuseums).

Cercetările au fost completate ulterior în jurul marelui complex de lacuri Razelm.

Înainte de a prezenta concluziile noastre despre situația actuală a cherhanalelor din Delta Dunării și complexul de lacuri Razelm, credem necesară o prezentare succintă a cherhanalei în lumina informațiilor de ordin bibliografic, completate cu date noi, culese de la pescari și foști proprietari de cherhanale, chestionați în timpul cercetării.

Cherhanaua (termen provenit din limba turcă: Kerhane = magazie), reprezintă construcția specializată apărută în Delta Dunării, în zona marilor lacuri sau pe litoralul Mării, din rațiuni economice, încă de la începutul sec. XVIII, legată de stringerea recoltei zilnice de pește de pe un perimetru oarecare, într-un singur punct, în vederea sortării speciilor și mărimilor de pești, a extragerii și pregătirii icrelor, sărarea peștelui, uneori chiar și afumarea sa.

Cherhanalele s-au impus ca o necesitate economică prin faptul că pescuitul are loc la mari distanțe de vatra satelor și era necesar un loc intermediar, o bază, situată între locul de prindere a peștelui și cel de desfacere a sa.

Construirea și exploatarea cherhanalelor s-a datorat inițial obștei pescarilor, aceștia urmându-i așa numitele „societăți“ formate din pescarii mai înstăriți, în scopul facilitării transportării, în asociație, a recoltei pe piețele orașelor, pentru desfacere.

Mai târziu, în cadrul economiei capitaliste, cherhanalele devin, în marea majoritate a cazurilor, proprietățile unor bogați antreprenori comerciali din Tulcea, Galați și Brăila (de cele mai multe ori greci), care monopolizează astfel valorificarea peștelui recoltat de către obștea pescarilor din satele Deltei. În unele localități cele două forme de proprietate continuă să coexiste pînă la naționalizarea cherhanalelor de către statul socialist.

Sub aspect arhitectonic cherhanaua reprezintă un complex compus cel mai adesea din:

- a) construcția propriu-zisă a cherhanalei;
- b) ghețarul (depozitul de gheață);
- c) bucătăria pescarilor;
- d) umbrarul pentru bărci;
- e) adăposturi pentru pescari (vezi fig. 6).

Caracterul specific al arhitecturii componentelor acestui complex este determinat de mai mulți factori dintre care amintim ca cei mai importanți: funcția economică a construcțiilor, materialele de construcție specifice mediului (stuf, nuiele cu ceamur, scînduri, iar mai recent cărămida și cimentul), tipul de pescuit (în ghiol, Dunăre, mare), starea socială a proprietarului de cherhana, depăr-

Später wurden zur Ergänzung auch Forschungen im Gebiet der großen Seengruppe von Razelm durchgeführt.

Wir wollen zunächst die Kerhana nach bibliographischen Angaben kurz beschreiben und dies damit ergänzen, was wir während der Forschungsreise von Fischern und ehemaligen Besitzern von Kerhanas erfahren, und erst nachher unsere Schlussfolgerungen über die gegenwärtige Lage der Kerhanas im Donaudelta und an der Seengruppe von Razelm darlegen.

Die Kerhana (der Ausdruck kommt aus dem Türkischen: Kerhane=Magazin) ist ein Bauwerk, das besonderen Zwecken dient und schon zu Beginn des 18. Jahrhunderts aus wirtschaftlichen Gründen im Donaudelta, an den großen Seen oder an der Meeresküste auftaucht. Hier wurde der tägliche Ertrag des Fischfangs aus einem bestimmten Umkreis an einer einzigen Stelle zusammengetragen, um die Fische nach Art und Größe zu sortieren, den Kaviar zu entnehmen und zuzubereiten, die Fische zu salzen und manchmal zu räuchern.

Vom wirtschaftlichen Standpunkt waren die Kerhanas notwendig, weil der Fischfang oft in großer Entfernung von den Dörfern betrieben wird und es daher einer Sammelstelle bedurfte, die zwischen den Fischfangplätzen und dem Absatzmarkt lag.

Ursprünglich wurden die Kerhanas von der Gemeinschaft der Fischer gebaut und betrieben; deren Nachfolger waren die sogenannten „Gesellschaften“ begüterter Fischer. Man verfolgte das Ziel, sich den gemeinschaftlichen Transport des Ertrages auf die Absatzmärkte in den Städten zu erleichtern.

Später, im Rahmen der kapitalistischen Wirtschaft, werden die Kerhanas in den allermeisten Fällen Eigentum reicher Handelsunternehmer (meist griechischer Herkunft) aus Tulcea, Galatz und Brăila, die auf diese Weise die Verwertung der von den Fischergemeinschaften der Deltadörfer eingebrachten Fische zu ihrem Monopol machen. In einigen Ortschaften bestanden die beiden Eigentumsformen gleichzeitig fort, bis zur Verstaatlichung der Kerhanas durch den sozialistischen Staat.

Vom architektonischen Standpunkt stellt die Kerhana eine Gebäudegruppe dar, die gewöhnlich aus folgenden Teilen besteht:

- a) das Gebäude der eigentlichen Kerhana;
- b) der Eiskeller;
- c) die Küche der Fischer;
- d) das Schutzdach für die Boote;
- e) Unterkünfte für die Fischer (Abb. 6).

Die Eigentümlichkeit der Architektur dieser Gebäude wird von mehreren Faktoren bestimmt, wovon die wichtigsten sind: die wirtschaftliche Aufgabe der Bauwerke, die für die Umgebung kennzeichnenden Baumaterialien (Schilf, Ruten und mit Stroh vermischter Lehm, Bretter, und seit jüngerer Zeit Ziegeln und Zement), die Art des Fischfangs (in Seen, in der Donau, im Meer), die soziale Zugehörigkeit des Eigentümers der

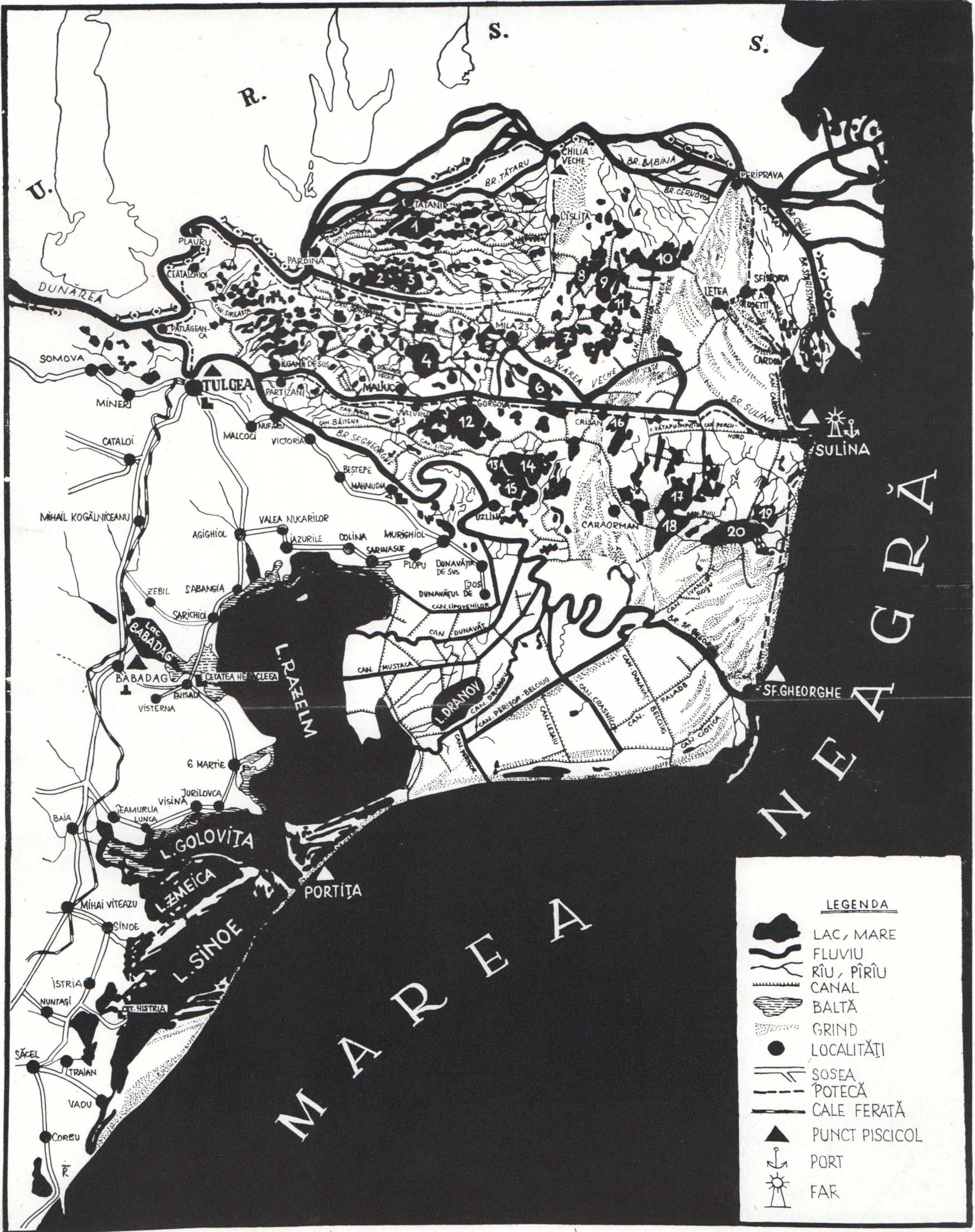

Fig. 4. Harta Delta Dunării.

Abb. 4. Karte des Donaudeltas

Fig. 5. Pescar reparind italianul.

Abb. 5. Fischer beim Ausbessern eines großen Fischernetzes.

Fig. 6. Adăpost pentru pescarii de la Cherhanaua Roșuleț I.

Abb. 6. Unterkunft für die Fischer bei der Kerhana Roșuleț I.

Fig. 7. Ghețar pentru cherhanaua Mahmudia (în planul al doilea).

Abb. 7. Eiskeller für die Kerhana Mahmudia (im Hintergrund).

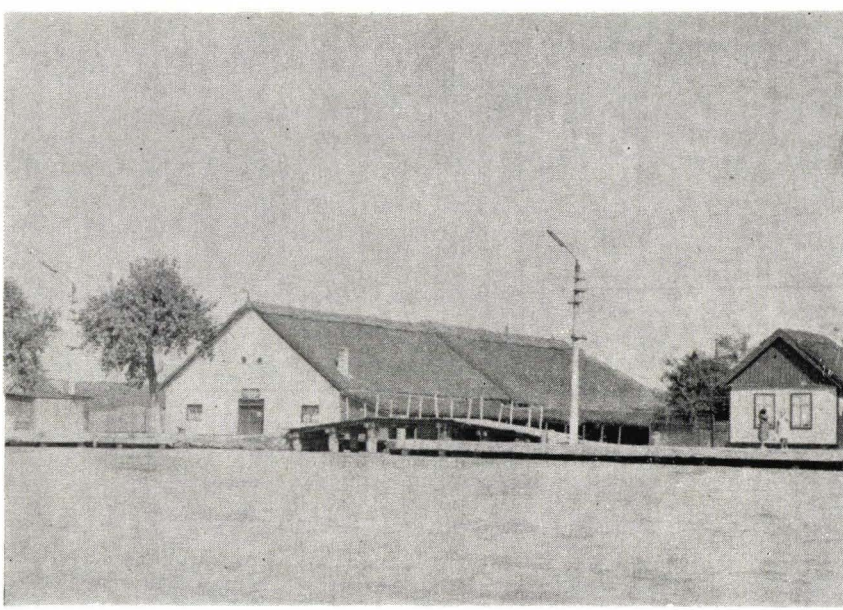

Fig. 8. Cherhanaua de la Sulina.

Abb. 8. Die Kerhana von Sulina.

tarea cherhanalei față de centrele economice importante etc.

Dintre toate construcțiile amintite, locul central îl ocupă cherhanaua propriu-zisă. Aceasta este construită din stuf, din împletitură de nuiele cu ciamur, din lemn (scinduri) sau din zidărie (materialele enumerate marcînd o tehnică de construcție și o perioadă cronologică în evoluția acesteia), amenajată special pentru colectarea, sortarea, prelucrarea, depozitarea și expedierea peștelui pentru consum. În toate cazurile, construcția este ridicată pe piloți bătuți în pămînt, ceea ce face ca interiorul să fie în permanență răcoros și bine aerisit. Podită cu scinduri groase, ea este spălată de mai multe ori pe zi cu cantități mari de apă.

Datorită tehnicii de construcție pe piloți se menține în permanență un curent, o ventilație.

Acoperișul în patru sau două ape are totdeauna o învelitoare din stuf.

Planimetric, cherhanaua se compune obișnuit din: *michilie* — care este un „debarcader“ acoperit, unde acostează bărcile pescărești care predau peștele la cherhana, mahunele, barcazele și vapoarele care preiau peștele de la cherhana pentru întreprinderile prin care se comercializează. La majoritatea cherhanalelor, *michilia* este cerdacul acoperit, sprijinit de asemenea pe piloți bătuți în Dunăre. Ea se întinde în albie pînă unde apa are o adîncime suficientă pentru acostatul ambarcațiunilor. La unele cherhanale malul dintre *michilie* și locul de acostare fiind foarte larg, se face o punte (ponton, schelă) lungă, pe piloți, care merge de la ușa cherhanalei pînă unde apa are o adîncime suficientă și unde se construiește debarcaderul. *Michilia* mai are o funcție la toate cherhanalele și anume: pe *michilie* se desfășoară toată activitatea de recepționare a peștelui (sortare, cîntărire) și primele operațiuni de prelucrare (spălare, spintecarea peștilor mari, etc.) precum și altele.

Față de operațiunile efectuate pe *michilie*, aceasta este foarte bine acoperită cu stuf, avînd o streășină lungă și joasă pentru a o feri de soare.

În raport cu importanța cherhanalei, aceasta prezintă o compartimentare interioară variabilă, planul cuprinzînd fie un singur spațiu mare în care se fac toate operațiunile de la cherhana, servind totodată și ca depozit de scule de pescuit și materiale, sau mai multe spații separate prin pereți de stuf sau scindură, fiecare cu destinații speciale.

Încercînd o urmărire a frecvenței unuia dintre planurile interiorului, credem că tipic pentru o cherhana din cuprinsul Deltei Dunării este cel compus din: biroul pentru păstrarea scriptelor cu evidente ($1,5 \times 1,5$), *încăperea mică* ($1,5 \text{ m} \times 1,5 \text{ m}$) pentru preparatul icrelor, *camera mare (hala)* cu dimensiuni variabile ($4 \text{ m} \times 7 \text{ m} - 7,8 \text{ m} \times 18 \text{ m}$), în care se pregătește sărătura și unde funcționează și mașina de zdrobit sarea și gheața, necesare la păstratul peștelui, *răcitoarea* (cameră mare cu pereți dubli și bine izolați termic), în care se păstrează căzile cu pește sărat, coșurile și lăzile cu pești proaspeți pînă la expediere.

Kerhana, deren Entfernung von den wirtschaftlich bedeutenden Ortschaften.

Von allen erwähnten Einzelgebäuden ist die eigentliche Kerhana das wichtigste. Sie ist aus Schilf, aus Rutengeflecht mit Lehm und Stroh, aus Holz (Brettern) oder aus Mauerwerk gebaut (die aufgezählten Baustoffe entsprechen bestimmten Bauverfahren und chronologischen Abschnitten ihrer Entwicklung) und zur Einbringung, zum Sortieren, Verarbeiten und Lagern und zum Versand der Fische an die Verbraucher besonders eingerichtet. Der Bau steht immer auf Pfählen, die in den Boden getrieben sind, dadurch ist es im Innern stets kühl und gut gelüftet. Der Fußboden besteht aus dicken Brettern und wird täglich mehrmals mit viel Wasser gewaschen.

Dadurch, daß der Bau auf Pfählen errichtet ist, gibt es beständig Luftzug, also Ventilation.

Das Dach ist ein Walm- oder Satteldach und immer mit Schilf gedeckt.

Im Bauplan der Kerhana gibt es gewöhnlich die „*michilie*“, das ist eine überdachte „Landungsbrücke“, an der die Fischerboote anlegen, die ihre Fische an die Kerhana abgeben, und gegenwärtig die Barkassen und kleinen Dampfer, welche die Fische von der Kerhana für die Handelsunternehmen übernehmen. Bei den meisten Kerhanas ist die Landungsbrücke der überdachte Vorraum, der ebenfalls auf in den DonaGrund geramten Pfählen gebaut ist. Er erstreckt sich so weit ins Flußbett hinaus, daß die Fahrzeuge anlegen können. Wenn das Ufer, an dem die Kerhana steht, sehr flach ist, wird vor ihrem Eingang auf Pfählen ein Steg gebaut, der bis zu der in genügend tiefem Wasser errichteten Landungsbrücke führt. Bei allen Kerhanas geht in der „*michilie*“ auch die gesamte Arbeit zur Übernahme der Fische (Sortieren, Abwiegen) vor sich, ebenso die Anfänge der Verarbeitung (Waschen, Aufschneiden der großen Fische, usw.).

Wegen der auf der Landungsbrücke durchgeführten Arbeiten ist diese gut mit Schilf überdacht; zum Schutz vor der Sonne hat diese Überdachung eine tief heruntergezogene Traufe.

Je nach der Bedeutung der Kerhana sind deren Innenräume verschieden eingeteilt. Ihr Bauplan sieht entweder nur einen einzigen, großen Raum vor, in dem alle Arbeiten ausgeführt werden und der gleichzeitig als Lagerraum für Fischfanggeräte und Materialien dient, oder mehrere durch Bretterwände getrennte Räume, von denen jeder seine eigene Bestimmung hat.

Untersucht man die Häufigkeit der verschiedenen Arten, in denen der Innenraum eingeteilt ist, so ergibt sich, daß für eine Kerhana im Donaudelta folgende Einteilung typisch ist: *der kleine Raum* ($1,5 \times 1,5 \text{ m}$) zur Verarbeitung des Kaviars, *der große Raum (die Halle)* von verschiedenen Ausmaßen ($4 \times 7 \text{ m}$ bis zu $7,8 \times 18 \text{ m}$), in dem die Fische eingesalzen werden und die Maschine zur Zerkleinerung von Salz und Eis steht, welche zur Konservierung der Fische notwendig sind, und schließlich *die Kühlkammer* (ein großer Raum mit doppelten Wänden und guter Wärmeisolierung), in der die Bottiche mit eingesalzenem Fisch, die Körbe

Fig. 9. Cherhanaua de la Uzlina.

Abb. 9. Die Kerhana von Uzlina.

Ghețaria este cea mai importantă din anexele unei cherhanale. În majoritatea cazurilor cercetate de noi, ghețaria este situată la oarecare distanță de cherhana, pe un grind cât mai înalt, ca în felul acesta să se evite infiltrațiile de apă. Bine acoperită cu stuf, ea are ușa de intrare orientată obligatoriu spre nord (*fig. 7*).

Dintre celelalte construcții anexe ale cherhanalei amintim: locuința lucrătorilor de la cherhana, magazia de sare, mălai, legume, magazia de unelte și materiale, bucătăria improvizată, cuptorul de piine, umbrarul pentru bărci ș. a.

Față de cele prezentate mai sus, monumentele observate de noi în cadrul cercetărilor, se prezintă extrem de eterogen, ca urmare a complexelor și substanțialelor transformări care au avut loc în întreg pescuitul din Delta Dunării, în noua formă de organizare socialistă a întregii activități.

und Kisten mit frischem Fisch bis zum Versand aufbewahrt werden.

Der Eiskeller ist das wichtigste Nebengebäude einer Kerhana. In den meisten von uns untersuchten Fällen befindet sich der Eiskeller in einer gewissen Entfernung von der Kerhana, auf einer möglichst hohen Anhöhe, um zu vermeiden, daß Wasser eindringt. Er ist gut mit Schilf abgedeckt und sein Eingang liegt immer gegen Norden (*Abb. 7*).

Von den übrigen Nebenbauten der Kerhana sind zu erwähnen: die Wohnungen der bei der Kerhana Beschäftigten, der Lagerraum für Salz, Maismehl, Gemüse, der Lagerraum für Werkzeuge und Materialien, die improvisierte Küche, der Backofen, das Schutzdach für die Boote u. a.

Im Vergleich zu dieser Beschreibung sind die Kerhanas, die wir bei unseren Forschungen be-

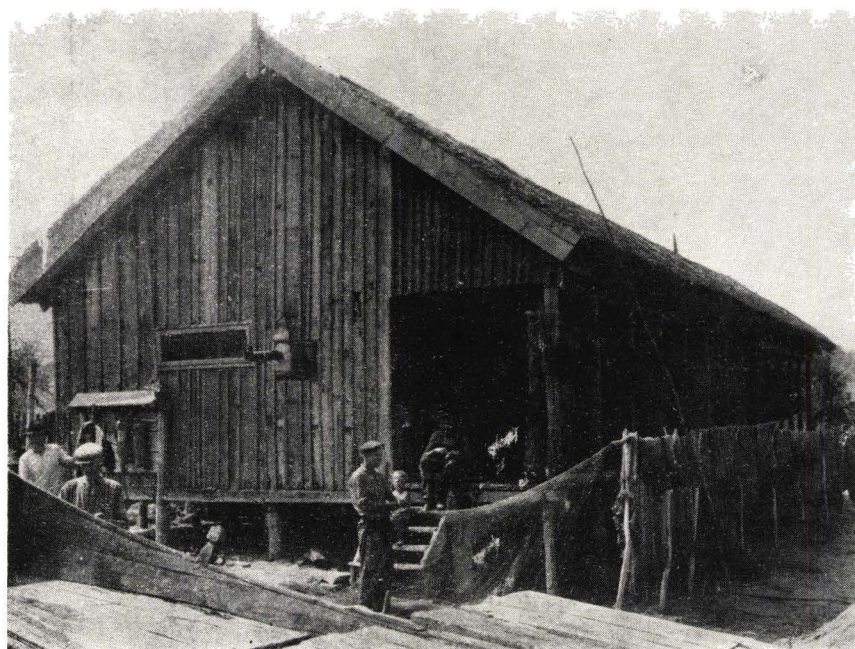

Fig. 10. Cherhanaua de la Mahmudia.

Abb. 10. Die Kerhana von Mahmudia.

O primă constatare se impune cu privire la schimbarea aspectului general al cherhanalelor în urma reconstruirii și modernizării în marea majoritate a acestora, datorită uzurii avansate a fostelor construcții și nevoilor sporite de spațiu în noua formă de exploatare a lor. (Cherhanalele de la Pardina, Mila 35, Somova, Sulina I și II, Jurilovca, Sf. Gheorghe, Capul Midia) (fig. 8).

În câteva cazuri a fost posibilă surprinderea unor forme hibride ale procesului de transformare a cherhanalelor în sensul modernizării lor, alături de construcția mai veche apărând construcții supra-dimensionate ale noilor cherhanale și ghețărilor, inspirate din planul tradițional, dar aducând pe lângă o modificare a proporțiilor și schimbări în organizarea interioară (Chilia Veche, Uzlina, Km 22, Mahmudia II, Crisan) (vezi fig. 9).

Sintetizând rezultatele cercetării noastre itinerante din anii 1971—1972 și comparând concluziile ocazionate de acestea cu cele ale campaniilor anterioare de cercetări, rezultă că singurul obiectiv capabil să reprezinte fidel, după toate normele științifice de selecție a unui monument de cultură populară pentru o expoziție muzeală etnografică în aer liber, este cherhanaua de la Mahmudia (vezi fig. 10).

Beneficiind de un regim special de exploatare a acesteia, ca magazie, în ultimii 15 ani, care a asigurat condiții de conservare a monumentului și sănătatea materialelor de construcție, prin îndepărtarea pontonului și folosirea cherhanalei în mod exclusiv ca o construcție de uscat, cherhanaua de la Mahmudia prezintă toate condițiile pentru transferarea sa în muzeu. Ea a fost construită de un colectiv de pescari din satul Mahmudia, în jurul anilor 1926—1930, având 5 rinduri de piloți în adâncime și 14 rinduri în lungime (20 m lungime cu 7 m lățime).

Pereții, construcția și micșilia sînt din scinduri. Acoperișul este realizat în două ape cu o învelitoare din stuf.

Prin transferarea acestui monument pe care-l recomandăm și prin reconstituirea cu ajutorul unor martori locali și a unor documente originale, a formei inițiale a complexului, precum și prin dotarea acestuia cu întregul inventar specific de instalații, unelte, obiecte de uz și mijloace de transport⁵ credem că vom putea prezenta la nivelul exigențelor expoziției de bază a Muzeului Tehnicii Populare, cea mai mare parte a aspectelor principale ale fenomenului pescuitului tradițional în Delta și a rolului și importanței cherhanalei în cadrul acestuia.

⁵ În anul 1972 au fost transferate de la Întreprinderea de Pescuit și Piscicultură Tulcea, pentru Muzeul tehnicii populare din Dumbrava Sibului un număr de 11 bărci pescărești de varietate dimensiuni (de la 12 crevace la 30 de crevace).

sichtigen konnten, äußerst verschiedenartig. Das ist die Folge der vielschichtigen und bedeutenden Umwandlungen, die im gesamten Fischereiwesen im Donaudelta durch die neue, sozialistische Organisationsform aller Tätigkeitsbereiche stattgefunden haben.

Zunächst ist zu bemerken, daß sich das allgemeine Aussehen der Kerhanas verändert hat, denn die meisten wurden neu aufgebaut und modernisiert, weil die alten Gebäude stark abgenutzt waren und durch die Neuordnung ihres Betriebes zusätzlicher Raum erforderlich wurde. (Die Kerhanas von Pardina, Mila 35, Somova, Sulina I und II, Jurilovca, Sf. Gheorghe, Capul Midia) (Abb. 8).

In einigen Fällen war es möglich, Übergangsformen im Umwandlungsprozeß zur Modernisierung der Kerhanas zu beobachten. Da erscheinen neben dem alten Bau die übergroßen Gebäude der neuen Kerhanas und Eiskeller, die nach dem überlieferten Bauplan errichtet sind, jedoch mit veränderten Proportionen und Änderungen der Anordnung im Inneren (Chilia Veche, Uzlina, Km 22, Mahmudia II, Crisan) (Abb. 9).

Faßt man die Ergebnisse unserer Forschungsreisen in den Jahren 1971—1972 zusammen und vergleicht ihre Schlußfolgerungen mit denen früherer Forschungen, dann ergibt sich, daß das einzige Gebäude das die Kerhana getreu wiederzugeben vermag, entsprechend allen wissenschaftlichen Regeln zur Auswahl der Denkmäler der Volkskultur, die in einem ethnographischen Freilichtmuseum zur Schau gestellt werden sollen, die Kerhana von Mahmudia ist (Abb. 10).

Sie wurde in den letzten 15 Jahren zu einem besondern Zweck benützt, und zwar als Lageraum. Dadurch blieb sie als Denkmal erhalten, dazu ist das Baumaterial noch gut. Ihr Verbindungssteg war entfernt worden, und die Kerhana wurde ausschließlich als Gebäude auf dem Land benützt. So entspricht die Kerhana von Mahmudia allen Bedingungen zur Überführung ins Museum. Sie wurde ungefähr in den Jahren 1926—1930 von einer Fischergemeinschaft des Dorfes Mahmudia errichtet und steht auf 5 Reihen von je 14 Pfählen, (ihre Länge ist 20 m und ihre Breite 7 m).

Die Wände, und die „micșilia“ bestehen aus Brettern. Das Dach ist ein Satteldach und mit Schilf gedeckt.

Wir empfehlen, dieses Denkmal ins Museum zu überführen. Dazu muß die Gebäudegruppe nach Berichten von Augenzeugen und Originaldokumenten in ihrer ursprünglichen Form wiederhergestellt und mit allen zugehörigen Anlagen, Geräten, Gebrauchsgegenständen und Beförderungsmitteln⁶ eingerichtet werden. So wird es möglich sein, in einer den Ansprüchen der Hauptausstellung des Museums der bäuerlichen Technik entsprechenden Weise zu zeigen, welches die wichtigsten Wesenszüge der überlieferten Deltafischerei sind und welches dabei die Rolle und Bedeutung der Kerhana ist.

⁶ Im Jahre 1972 gab das Unternehmen für Fischzucht und Fischfang in Tulcea elf Fischerboote von unterschiedlicher Größe (von elf bis dreißig Rippen) an das Museum der bäuerlichen Technik aus Sibiu ab.

UNELTE ȘI INSTALAȚII DE OLOIT ÎN COLECȚIA MUZEULUI ETNOGRAFIC DIN REGHIN

Anton Badea

În timpul care s-a seurs de la înființarea Muzeului etnografic din Reghin (1960), colecțiile sale s-au îmbogățit sistematic.

Ritmul rapid al dispariției din teren a o seamă de instalații de industrie veche țărănească, ne-a determinat să acordăm salvării acestora un interes deosebit. În acest scop s-au făcut importante achiziții din aria Mureșului superior și Cîmpiei Transilvaniei. Una din însemnatele colecții este și aceea a instalațiilor de oloit. Ea este formată din toată gama uneltelor existente în funcție pînă nu demult, pe aria amintită.

Materialul din teren ne-a oferit diverse tipuri de zdrobitori și de teascuri; el a fost selectat înainte de a fi achiziționat, sau fotografiat, iar de cînd muzeul a fost dotat cu aparatură corespunzătoare s-au filmat toate fazele de lucru cu fiecare instalație în parte. Lucrările de restaurare și conservare au fost făcute cu mare grijă de către personalul de specialitate.

Întrucît descrierea fazelor de lucru pentru producerea uleiului, cît și a tipurilor de unelte și instalații a fost făcută de prof. Valeriu Butură¹, în cele ce urmează ne propunem să prezentăm inventarul colecției în momentul de față și varietatea tipologică a instalațiilor, legată de răspîndirea lor în teren.

În colecțiile Muzeului etnografic din Reghin se mai găsesc prese pentru ceară, struguri ori caș, dar nu ne vom ocupa de acestea, ci vom păstra limitele enunțării materialului, amintind doar de alte întrebări ale uneltelor — acolo unde va fi cazul.

Cea mai simplă unealtă ce concură la producerea uleiului de cîneapă, în, jir, dovleac, o constituie zdrobitoarea de mînă „pe'iuca cu pe'ilug d'e mînă”, de mărimi și profile variabile (*fig. 1 a, b, c, 2*) ea a fost răspîndită în localitățile de pe valea superioară a Mureșului.

Un tip mai evoluat de zdrobitoare este acela cu ciocane acționate cu picioarele (pe'ilugi d'e pe'ior), fiecare „pe'ilug” fiind acționat de un om. Acestea

WERKZEUGE UND ANLAGEN ZUR ÖLGEWINNUNG IN DER SAMMLUNG DES ETHNOGRAPHISCHEN MUSEUMS VON REGHIN

Anton Badea

In den Jahren seit das ethnographische Museum von Reghin besteht (1960), wurden die Sammlungen systematisch bereichert.

Die Schnelligkeit, mit der eine Reihe von Einrichtungen des alten bäuerlichen Gewerbes verschwinden, machte es nötig, sich ihrer mit besonderer Aufmerksamkeit anzunehmen. Zu diesem Zweck wurden bedeutende Ankäufe am Oberlauf des Mieresch und in der Ebene Transilvaniens getätigt. Die Sammlung von Anlagen zur Ölgewinnung zählt zu den wichtigsten. Sie umfaßt sämtliche Geräte, die bis vor noch nicht allzulanger Zeit in der erwähnten Gegend benützt wurden.

Im Gelände boten sich verschiedene Abarten von Stampfen und Pressen zur Auswahl an. Vor dem Ankauf wurde jedes Stück fotografiert, und nachdem das Museum mit den entsprechenden Apparaten ausgestattet ist, wurde jeder Arbeitsgang an jeder einzelnen Einrichtung gefilmt. Die Restaurations- und Konservierungsarbeiten wurden mit großer Sorgfalt von Fachleuten durchgeführt.

Da sowohl die Arbeitsphasen zur Ölgewinnung als auch das Werkzeug und die Anlagen von Prof. Valeriu Butură¹ bereits beschrieben wurden, ist es unsere Absicht, hier eine Bestandaufnahme der Kollektion in ihrem gegenwärtigen Stadium vorzulegen und die typologische Mannigfaltigkeit der Anlagen im Zusammenhang mit ihrer Verbreitung im Gelände zu zeigen.

Die Sammlungen des ethnographischen Museums in Reghin enthalten auch Wachs-, Wein- und Käsepressen, aber darauf wird in dieser Arbeit nicht eingegangen, höchstens sollen dort, wo es sich als nötig erweist, anderweitige Verwendungen der Werkzeuge Erwähnung finden.

Das einfachste Werkzeug, das der Erzeugung von Hanf-, Lein-, Buchecker- und Kürbiskernöl dient, ist die Stampfe mit Stößel „pe'iuca cu pe'ilug de mînă” von unterschiedlicher Größe und Form (*Abb. 1 a, b, c, 2*) die in den Ortschaften am Oberlauf des Mieresch verbreitet war.

Eine entwickeltere Stampfe ist die Tretanke („pe'ilugi d'e pe'icior“), wobei jeder „pe'ilug“ von je einer Person in Betrieb gesetzt wird. Diese Stampfe war in einer Reihe von Ortschaften

¹ Valeriu Butură, *Pivele de ulei din Transilvania*, in Revista Muzeelor nr. 2/1965, p. 125--133.

¹ Val. Butură, *Pivele de ulei din Transilvania*, in Revista Muzeelor Nr. 2/1965, Seite 125--133.

au fost răspindite într-o seamă de localități de pe Mureșul superior, satele de sub munții Călimani și în Cîmpia Transilvaniei. În colecția muzeului există două astfel de piese achiziționate din Ruștior, județul Bistrița-Năsăud (fig. 3, 4, 5).

De remarcat este faptul că în localitățile de pe valea Șieului au existat multe instalații cu roată de apă (mori, pive, joagăre), dar zdrobitorile olinițelor nu erau minate cu forța apei, deoarece, pentru perioadele scurte de întrebuințare peste an, investițiile rămăneau nerentabile. Fenomenul l-am întâlnit și pe valea Topliței.

Zdrobitoarele cu săgeți minate cu roți de mină reprezintă în continuare tipul mai evoluat în această suită (fig. 6, 7, 8, 9, 10). Cele două piese din colecție provin din localitățile Sebiș, județul Bistrița-Năsăud și Ciobotani, județul Mureș.

Dacă de la ceea ce făcea omul din puterea brațelor, cu „pc'ilugul d'e mină“, la ciocanele acționate cu picioarele, s-a produs o ușurare simțitoare a muncii, săgețile mișcate cu roți de mină aveau să aibă mult mai multe avantaje: grăbeau baterea scurtînd timpul de producere a uleiului, cereau mai puține eforturi umane; acolo unde era necesar cite un om la fiecare ciocan, apar de astă dată numai doi — acționînd la cele două roți și punînd în mișcare un număr mai mic sau mai mare de săgeți.

Acest tip de instalație dispune de un sistem de pene montate pe grindei, ridicînd într-o anumită ordine săgețile (fig. 7, 9). Răspîndit pe valea Mureșului superior, satele de sub munții Călimani și Cîmpia Transilvaniei, a coexistat cu zdrobitorile acționate cu ciocane de picior.

Piua cu săgeți, acționată cu roată de apă marchează un progres tehnic față de celelalte instalații de zdrobit semințe oleaginoase, asigurînd randament mărit.

În colecția muzeului există o astfel de piesă achiziționată din Hodac (fig. 11, 12, 13), cu 14 ciocane. Pe afluenții Mureșului (Pietrișul, Sebișul, Ripa, Gurghiul cu Orșova) au existat în funcție, pînă nu demult, o mulțime de astfel de instalații de dimensiuni diferite; cele mai mici, protejate de acoperișuri simple de draniță pe patru stâlpi, sau de adevărate construcții pe tălpile de proporții mai mari, cu pereți din birne sau din scînduri.

Lucrînd cu un randament mult ridicat față de instalațiile descrise pînă acum, veneau aici să-și facă uleiul și mulți oameni din localitățile vecine.

Înceînd inventarul zdrobitorilor, trebuie să facem în continuare prezentarea tipurilor de teascuri. Uleiul era stors în instalații din lemn, de construcții diferite. Cele mai simple teascuri de ulei din colecție sînt cele cu „zăvoare“ (pene) verticale sau cu pene horizontale (fig. 14, 15, 16, 17, 18).

Teascurile cu pene verticale au fost răspîndite pe valea Gurghiului, o parte a văii Mureșului și satele de sub munții Călimani. În susul Topliței

ten am Oberlauf des Mieresch sowie in den Dörfern unter dem Călimangebirge und in der Ebene Transsilvaniens verbreitet. Das Museum besitzt zwei solche Einrichtungen, die beide aus Ruștior, Kreis Bistrița-Năsăud stammen (Abb. 3, 4, 5).

Es ist bemerkenswert, daß es in den Ortschaften des Șieultals zahlreiche mit Wasserrädern betriebene Einrichtungen (Mühlen, Walkmühlen, Sägemühlen) gab, die Ölpresen jedoch nicht durch Wasserkraft in Betrieb gesetzt wurden. Das ist dadurch zu erklären, daß sich für die kurze Zeitspanne, da sie im Verlauf eines Jahres benützt wurden, Investitionen in dieser Richtung nicht lohnten. Im Toplietatal konnten wir das gleiche feststellen.

Die Stampfe mit Schießern, die mit einem handbetriebenen Rad in Betrieb gesetzt wurden, stellen die entwickeltste Art dieser Gattung dar (Abb. 6, 7, 8, 9, 10). Die beiden Stücke unserer Sammlung stammen aus den Ortschaften Sebiș, Kreis Bistrița-Năsăud und Ciobotani, Kreis Mureș.

Wenn im Vergleich zur Handarbeit am „pc'ilug“ d'e mină schon das Antreiben der Hämmer mit den Füßen eine bedeutende Arbeitserleichterung bedeutete, so boten die durch das Handrad angetriebenen Schießern noch weitaus größere Vorteile. Das Zerstampfen und somit die Ölgewinnung als solche wurde beschleunigt, der Energieaufwand herabgesetzt und dort, wo bisher für jeden Hammer je eine Person benötigt wurde, bedurfte es hier nur zweier Leute, einen für jedes Handrad, um eine größere oder kleinere Anzahl von Schießern in Bewegung zu setzen.

Die Anlage besitzt eine Nockenwelle, welche die Schießern in einer bestimmten Reihenfolge hochhebt (Abb. 7, 9). Sie ist am Oberlauf des Mieresch in den Dörfern unter dem Călimangebirge und in der Ebene Transsilvaniens neben den Tretanken verbreitet.

Die durch Wasserräder betriebenen Ölstampfen mit Schießern stellen eine erhöhte technische Leistung der bäuerlichen Erfindungsgabe dar.

Das Museum besitzt eine solche Einrichtung mit 14 Schießern, die aus Hodac stammt (Abb. 11, 12, 13). An den Nebenflüssen des Mieresch (Pietrișul, Sebișul, Ripa, Gurghiul mit Orșova) waren vor nicht allzulanger Zeit noch eine Menge solcher Einrichtungen verschiedener Größe in Betrieb; die kleineren unter einfachen Schindeldächern auf 4 Pfosten oder unter regelrechten Dächern auf größeren Sohlbalken mit Bretter- oder Balkenwänden.

Da diese Einrichtungen eine weit größere Arbeitsleistung erzielten, wurden sie auch von zahlreichen Bewohnern der Nachbargemeinden zur Ölerzeugung in Anspruch genommen.

Da somit das Inventar der Ölstampfen abgeschlossen ist, sollen im Folgenden die verschiedenen Arten von Pressen gezeigt werden. Das Öl wurde in hölzernen Anlagen von verschiedener Bauart gepreßt. Die einfachsten Ölpresen der Sammlung sind solche mit senkrechten oder waagerechten „zăvoare“ (Keilen) (Abb. 15, 16, 17, 18).

Die Pressen mit vertikalen Keilen waren im Gurghiutal in einigen Gebieten des Miereschtales und in den Dörfern unter dem Călimangebirge ver-

au existat teascurile cu pene orizontale întâlnite de noi și pe versantul moldovenesc al Carpaților, la Ceahlău.

Alt tip de teasc a fost cel cu șurub de lemn, de mari dimensiuni și cu „grapă“, sau de dimensiuni mijlocii cu „broască“, așa cum e cel achiziționat din Orșova, județul Mureș (*fig. 19*).

Teascurile cu șurub de fier (*fig. 20, 21*) au apărut în susul Topliței, după primul război mondial. Acestea sînt de dimensiuni mici, cu șurub procurat de la frînele vagonetilor de cale ferată îngustă. Exemplarul din colecție, provenit din Ciobotani, județul Mureș, este foarte bine conservat și se folosește la stoarcerea uleiului din semințe de in.

breitet. Oberhalb von Toplița gab es Pressen mit horizontalen Keilen, wie sie auch auf der Moldauer Seite der Karpaten, am Ceahlău, anzutreffen sind.

Eine andere Art von Pressen waren die großen mit einer Holzschraube und „grapă“ versehenen oder die kleineren mit „broască“, wie z.B. die in Orșova, Kreis Mureș angekaufte (*Abb. 19*).

Die Pressen mit eiserner Schraube (*Abb. 20, 21*), tauchten nach dem ersten Weltkrieg oberhalb von Toplița auf. Sie sind kleiner und die Schrauben stammen von Bremsvorrichtungen einer Schmalspurbahn. Das Exemplar unserer Sammlung ist sehr gut erhalten und diente zum Pressen von Leinöl in Ciobotani, Kreis Mureș.

(Desenul de la fig. 12 executat de Iacob Vlăsa, celelalte desene și fotografii, de autor)

(Die Zeichnung für Abb. 12 wurde von Iacob Vlăsa, die übrigen vom Verfasser ausgeführt)

Fig. 2. Lucrul la zdrobitoarea cu „pe'ilug” de mină, Morăreni, județul Bistrița-Năsăud.

Abb. 2. Arbeit am Stampfer mit Stößel -- „pe'ilug“, Morăreni, Kreis Bistrița-Năsăud.

Fig. 1. Zdrobitori cu „pe'ilug” de mină: a) din Fîlea, județul Mureș; b) din Monor, județul Bistrița-Năsăud; c) din Subcetate, județul Harghita.

Abb. 1. Stampfer mit Stößel -- „pe'ilug” a) aus Fîlea, Kreis Mureș; b) aus Monor, Kreis Bistrița-Năsăud; c) aus Subcetate, Kreis Harghita.

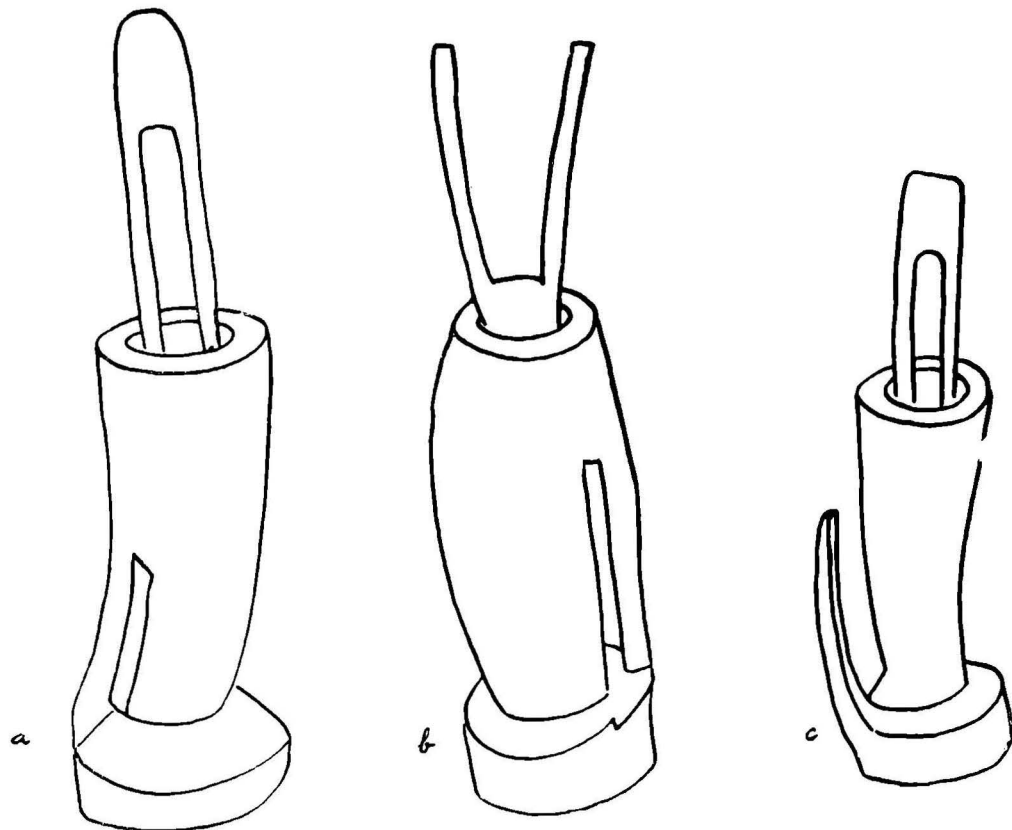

Fig. 3. Lucrul la zdrobitoarea cu unei ciocane.

Abb. 2. Arbeit mit einer Ölstampfe mit 5 Tretanken.

Fig. 4. Zdrobitoare cu unei ciocane de picior, văzută de sus.

Abb. 1. Ölstampfe mit 5 Tretanken (von oben gesehen).

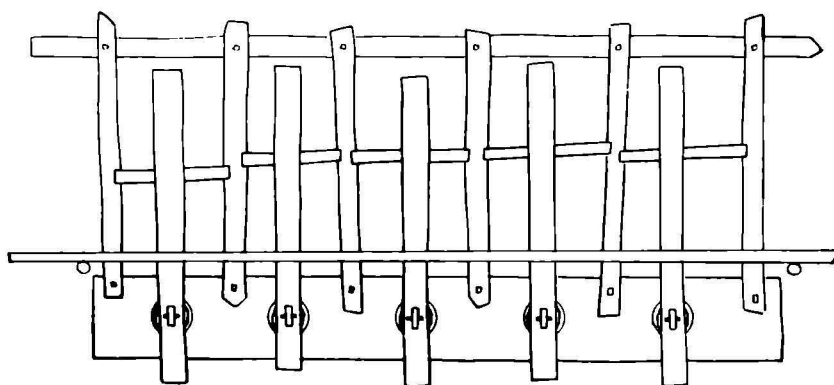
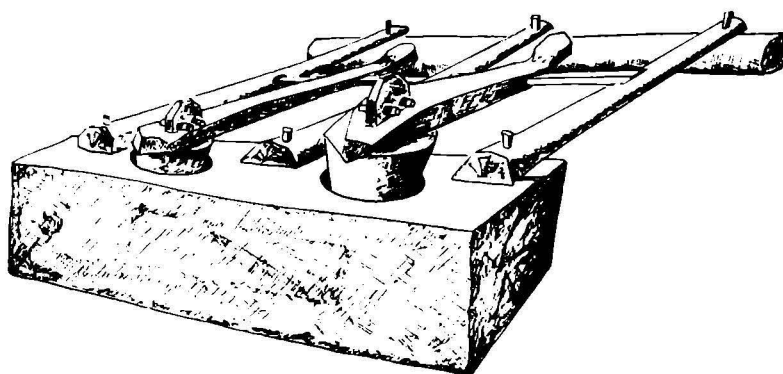

Fig. 5. Zdrobitoarea cu două ciocane de picior.

Abb. 5. Ölstampfe mit 2 Tretanken

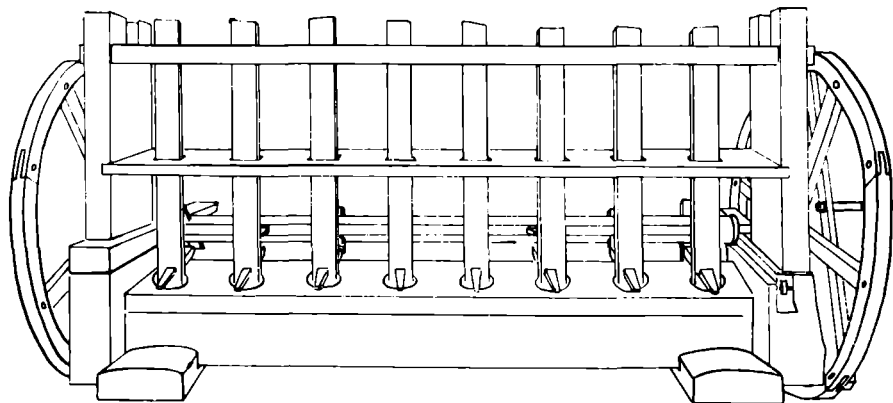

Fig. 6, 7. Zdrobitoare cu săgeți acționate cu roți de mână din Sebiș, județul Bistrița-Năsăud.

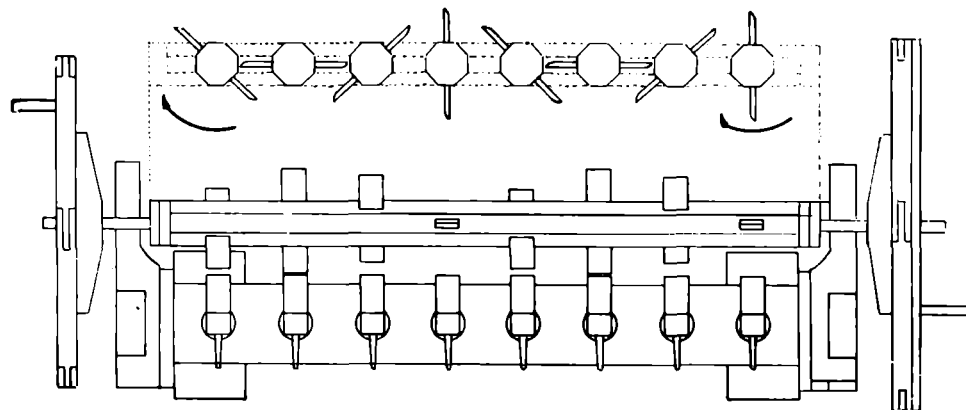

Abb. 6, 7. Handbetriebene Ölstampfe mit Schießern aus Sebiș, Kreis Bistrița-Năsăud.

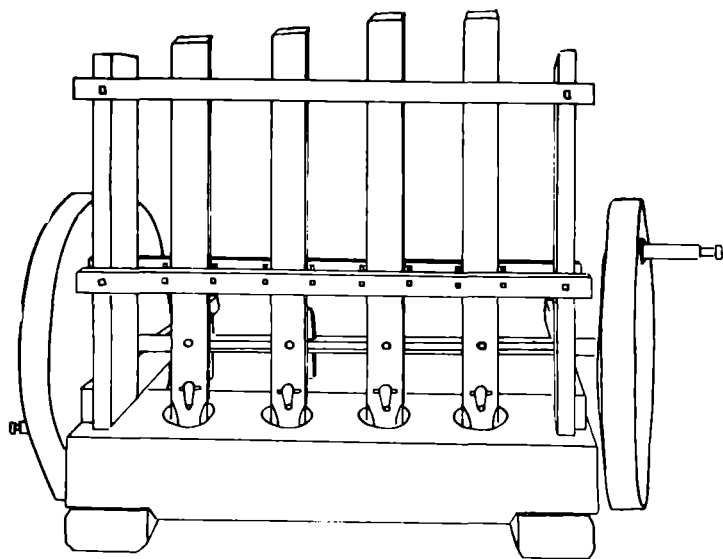

Fig. 8, 9. Zdrobitoare cu săgeți acționate cu roți de mână din Ciobotani, județul Mureș.

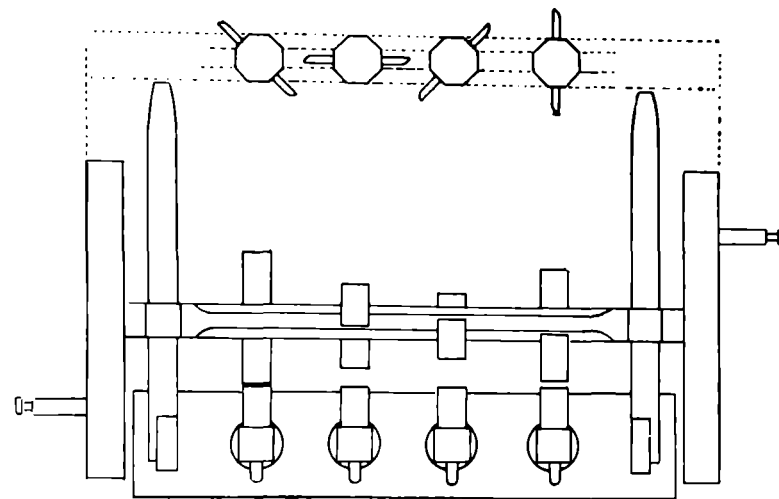

Abb. 8, 9. Handbetriebene Ölstampfe mit Schießern aus Ciobotani, Kreis Mureș.

Fig. 10. Zdrobitoare cu săgeți acționate cu roți de mină din Ciobotani, județul Mureș.

Abb. 10. Handbetriebene Ölstampfe mit Schießern aus Ciobotani, Kreis Mureș.

Fig. 11. Zdrobitoare cu săgeți acționate cu roată de apă din Hodac, județul Mureș.

Abb. 11. Ölstampfe mit Schießern mit Wasserantrieb aus Hodac, Kreis Mureș.

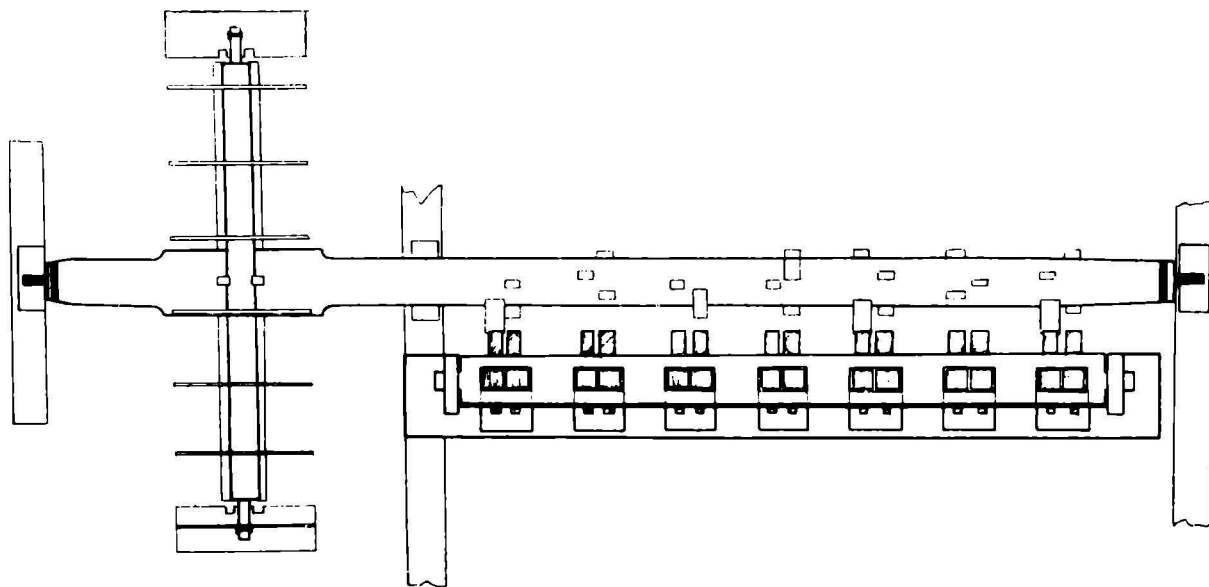

Fig. 12. Zdrobitoarea din Hodac, jud. Mureș (secțiune).

Abb. 12. Ölstampfe mit Schießern aus Hodac, Kreis Mures (Querschnitt).

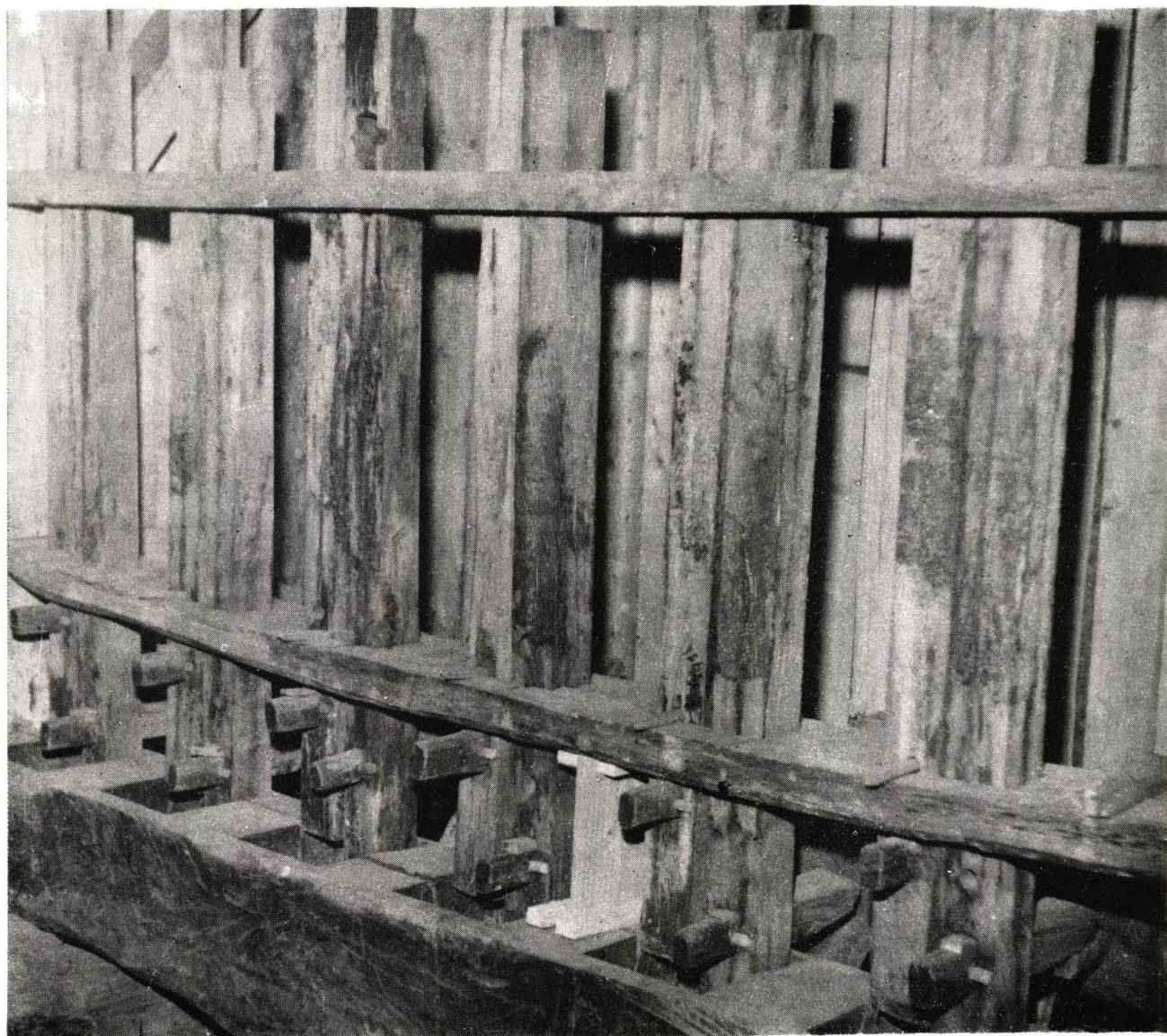

Fig. 13. Interiorul instalației.

Abb. 13. Innenansicht der Anlage.

Fig. 14/a. Teasc pentru ulei cu pene verticale din Ibănești
jud. Mureș.

Abb. 14/a Ölpreise mit senkrechten Keilen aus Ibănești
Kreis Mureș.

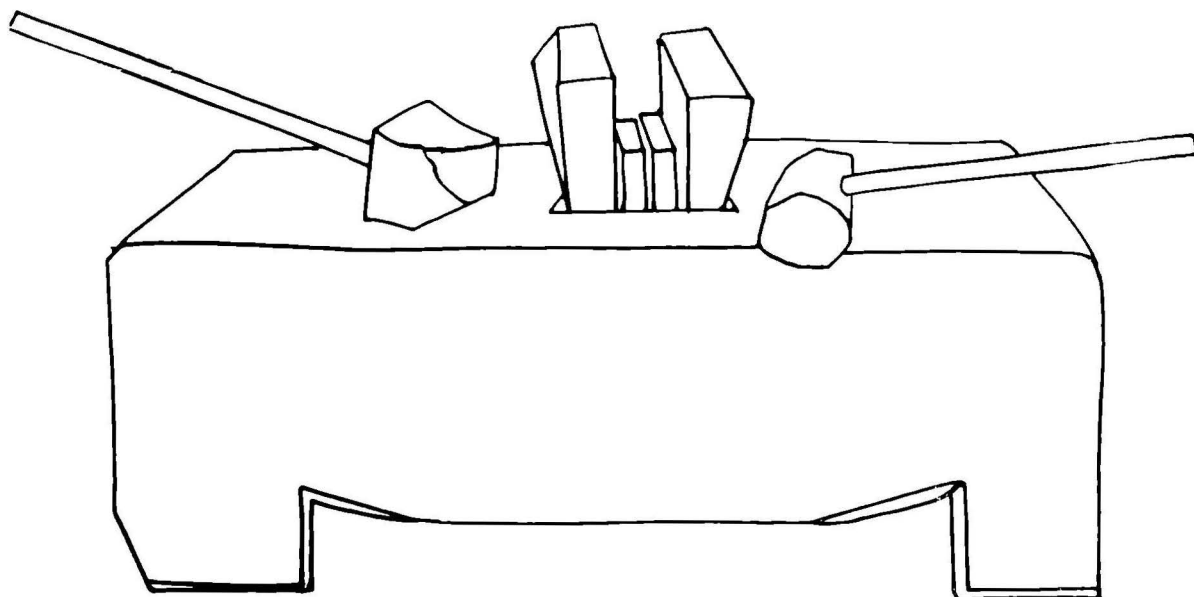

Fig. 14/b. Idem.

Abb. 14/b. Idem.

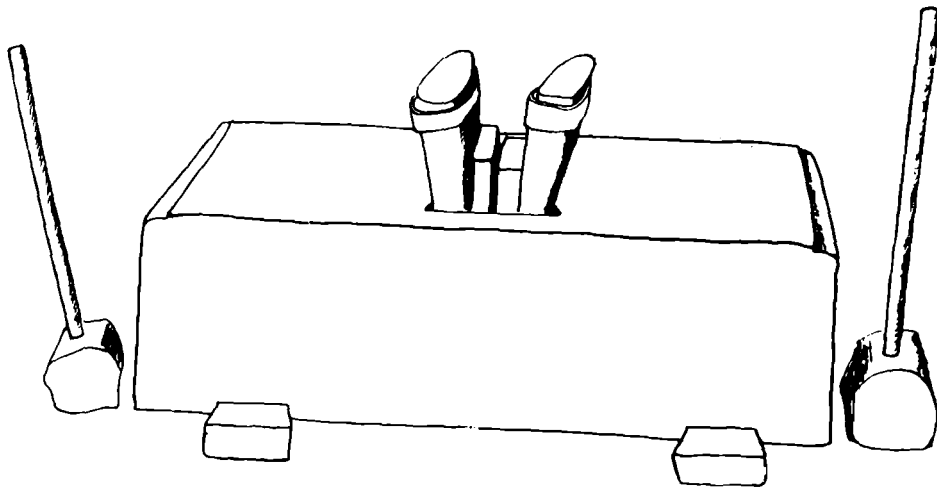

Fig. 15. Tease pentru ulei cu pene verticale din Hodac, județul Mureș.

Abb. 15. Ölpreise mit senkrechten Keilen aus Hodac, Kreis Mureș.

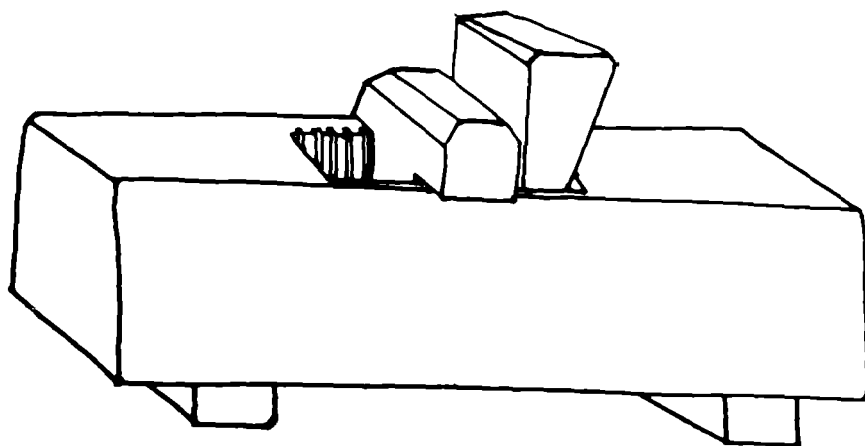

Fig. 16. Tease pentru ulei cu pene verticale și „broască” din Ruștior, județul Bistrița-Năsăud.

Abb. 16. Ölpreise mit senkrechten Keilen und „broască” aus Ruștior, Kreis Bistritza-Năsăud.

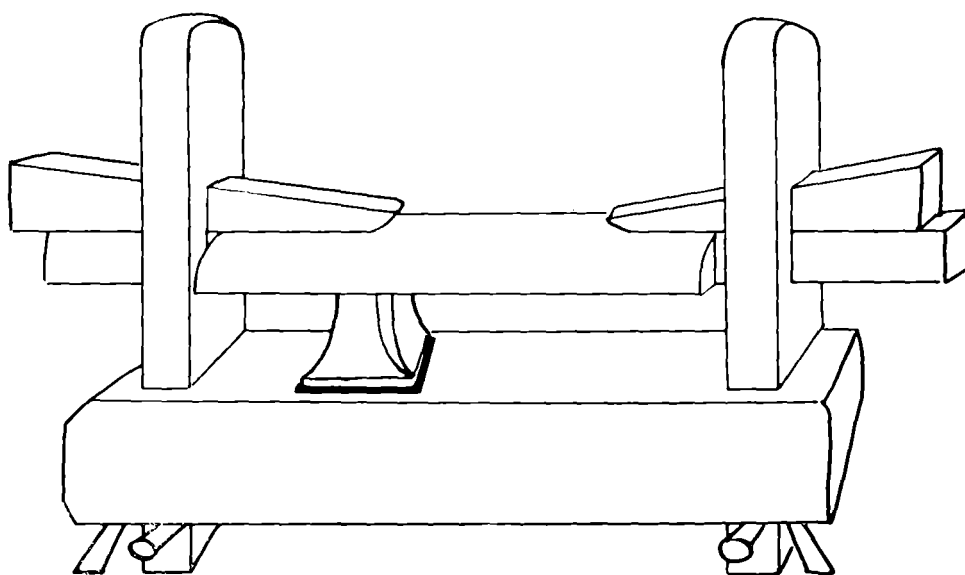

Fig. 17. Tease pentru ulei cu pene orizontale din Subcetate, jud. Harghita.

Abb. 17. Ölpreise mit waagerechten Keilen aus Subcetate, Kreis Harghita (Zeichnung).

Fig. 18. Teasc pentru ulei cu pene orizontale din Subcetate, jud. Harghita.

Abb. 18. Ölpresse mit waagerechten Keilen aus Subcetate Kreis Harghita.

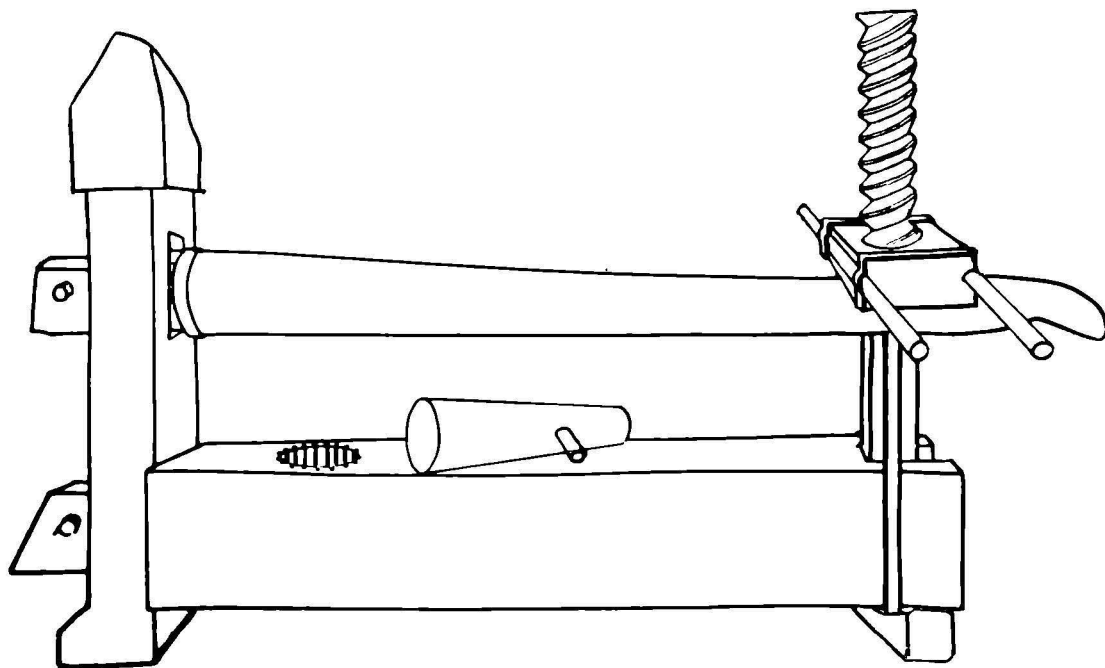

Fig. 19. Teasc pentru ulei cu grindă, șurub de lemn și „broască“, din Orșova, județul Mureș.

Abb. 19. Ölpresse mit Hebelarm, Schraubenspindel und „broască“ aus Orșova, Kreis Mureș.

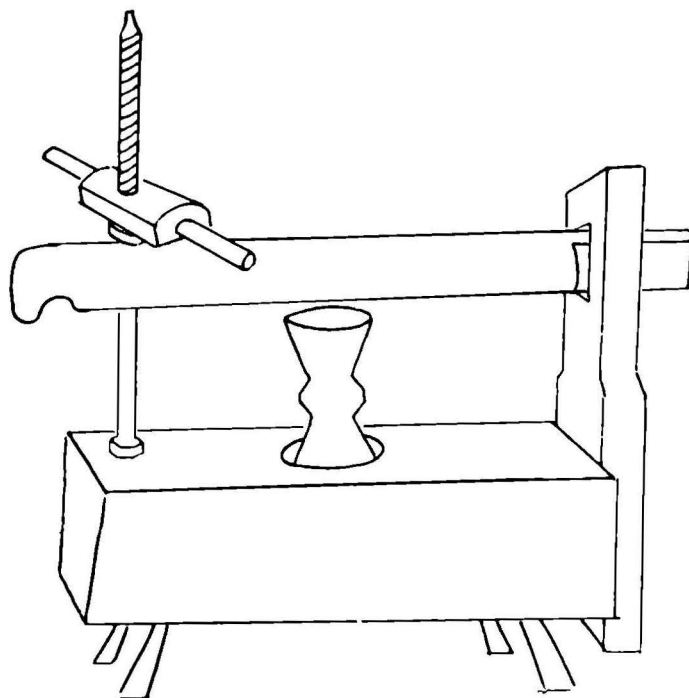

Fig. 20. Teasc pentru ulei cu șurub de fier din Ciobotani, jud. Mureș.

Abb. 20. Ölpresse mit Eisenschraube aus Ciobotani, Kreis Mureș.

Fig. 21. Teasc pentru ulei cu șurub de fier din Ciobotani, jud. Mureș.

Abb. 21. Ölpresse mit Eisenschraube aus Ciobotani, Kreis Mureș.

CU PRIVIRE LA METODOLOGIA CERCETĂRII ȘI IDENTIFICĂRII MONUMENTELOR DE CULTURA POPULARĂ TRANSFERATE ÎN MUZEUL TEHNICII POPULARE

Corneliu Bucur

Creșterea numărului și specializarea tematică a muzeelor etnografice cu expoziții permanente în aer liber, urmărind în perspectivă și o echilibrare teritorială, în sensul acoperirii tuturor zonelor mari etnografice, a dus în ultimii ani, în România, la constituirea unei adevărate rețele naționale ce totalizează 15 unități, dintre care șapte se găsesc într-o fază avansată de organizare¹, patru în curs și tot atâtea în faza de proiect (Sighet, Iași, Focșani și Tulcea).²

Prin tematica sa specială, de cel mai real interes pentru cunoașterea și înțelegerea întregii culturi și civilizații, create de-a lungul istoriei sale de către poporul român, cit și prin poziția sa geografică, Muzeul tehnicii și meșteșugurilor populare din Dumbrava Sibiului ocupă un loc central în cadrul acestei rețele muzeistice naționale.

Făcînd abstracție de factorii de ordin obiectiv ce determină valoarea unei colecții sau expoziții etnografice (bogăția și diversitatea materialului, documentația științifică alcătuită odată cu strîngerea acestuia), de cea mai mare importanță rămîne în organizarea unui muzeu, *metodologia* ce stă la baza tuturor activităților specifice, începînd cu faza de determinare pe teren a obiectelor și obiectivelor ce vor constitui patrimoniul unității muzeale.

Elaborarea unei metodologii riguros științifice în cadrul activității muzeistice din țara noastră a constituit o preocupare permanentă de-a lungul celor peste șase decenii, de la organizarea primei expoziții în aer liber (Sibiu 1905)³ și pînă astăzi, la aceasta aducîndu-și contribuția oameni de știință din domenii diferite, tangente preocupărilor muzeografiei etnografice: geografi, ca George Vilsan⁴, naturaliști, ca Grigore

¹ *Muzee cu caracter etnografic sociologic din România, Sibiu, 1971.*

² Radu Florescu, *Muzee ale satului, realizări, preocupări, proiecte*, în „Muzee cu caracter“

³ Ion Mușlea, *Muzeul Astrei*, în „Transilvania“, 73, Sibiu, 1942.

⁴ Lucia Mureșan, *George Vilsan și problemele etnografiei și muzeologiei etnografice românești*, în „Revista Muzeelor“, București, 1967, 3.

ÜBER DIE METHOLOGIE DER UNTERSUCHUNG UND BESTIMMUNG DER IM MUSEUM DER BÄUERLICHEN TECHNIK AUFGESTELLTEN DENKMÄLER DER VOLKSKULTUR

Corneliu Bucur

Die zunehmende Anzahl der ethnographischen Freilichtmuseen und ihre Ausrichtung auf besondere Themen, mit dem Ziel, auch im Landesmaßstab ein Gleichgewicht mit Rücksicht auf alle ethnographisch bedeutenden Gebiete zu schaffen, führte in den letzten Jahren in Rumänien zur Entstehung eines wahren Netzes von Museen. Es umfaßt 15 Einheiten, von denen sich sieben in der Phase fortgeschrittenen Aufbaues¹, vier in Aufstellung und ebenso viele im Stadium des Entwurfs befinden (Sighet, Iași, Focșani und Tulcea).²

Dank seiner besondern Thematik, die für die Kenntnis und das Verständnis der gesamten Kultur und Zivilisation von größtem Interesse ist, und dank seiner geographischen Lage nimmt das Museum der bäuerlichen Technik und der Gewerbe in der Dumbrava Sibiului einen wichtigen Platz innerhalb dieses Netzes von Museen im ganzen Land ein.

Abgesehen von den objektiven Faktoren, die den Wert einer ethnographischen Sammlung oder Ausstellung bestimmen (der Reichtum und die Mannigfaltigkeit des Materials, die beim Einbringen zusammengestellte wissenschaftliche Dokumentation), ist für die Anlage eines Museums von größter Bedeutung die *Methodologie*, nach der alle spezifischen Arbeiten durchgeführt werden, und zwar angefangen von der Auswahl der Gegenstände und Einheiten die in die Sammlung des Museums aufzunehmen sind.

In den mehr als sechs Jahrzehnten seit der Einrichtung der ersten Freilichtausstellung (Sibiu 1905)³ bis heute war man beständig bestrebt, für die Tätigkeit der Museen in unserem Land eine streng wissenschaftliche Methodologie auszuarbeiten. Dazu haben Wissenschaftler verschiedener sich mit der ethnographischen Museologie berührender Gebiete ihren Beitrag geleistet: Geographen, wie George Vilsan⁴, Naturwissenschaftler, wie Grigore

¹ *Muzee cu caracter etnografic sociologic din România, Sibiu, 1971.*

² Radu Florescu, *Muzee ale satului, realizări, preocupări, proiecte*, in „Muzee cu caracter“

³ Ion Mușlea, *Muzeul Astrei*, in „Transilvania“, 73, Sibiu, 1942.

⁴ Lucia Mureșan, *George Vilsan și problemele etnografiei și muzeologiei etnografice românești*, in „Revista Muzeelor“, București, 1967, 3.

Antipa⁵, sociologi ca Dimitrie Gusti și H. H. Stahl⁶ și în sfârșit, etnografi cu o formație științifică de specialitate, ca Romulus Vuia⁷, Ion Chelcea⁸, și mai recent, Boris Zderciuc⁹ și alții.

La baza preocupărilor de stabilire a metodologiei de lucru în cadrul tinerei discipline, (muzeografia etnografică), a stat *concepția* despre rostul și funcțiile muzeului etnografic.

Depășind gândirea contemporan-europeană din mai multe țări, cu realizări remarcabile în această direcție, de la începutul secolului XX, de a amenaja niște conservații artificiale în sensul transferării, în cadrul unor pavilioane sau parcuri, a celor mai „interesante“ și „arhaice“ măturii de cultură populară, în scopul salvării lor de la distrugere și dispariție, organizatorii primelor muzee etnografice din România, — Romulus Vuia, la Cluj (1929), Dimitrie Gusti, la București (1936) și Ion Chelcea, la Iași (1943) — urmăresc prin întreaga lor activitate de cercetare, achiziționare, transferare și reprezentare în muzee, a materialelor din teren, „... a cunoaște nu *funcțional*, produsele culturii noastre populare ci *istoric-cultural*, adică, mai mult sau mai puțin în „elementul“ de cultură luat ca valoare în sine și desfăcut în împrejurările particulare care i-au dat naștere“¹⁰.

Mai mult decât pentru oricare alt muzeu, în cazul Muzeului tehnicii și meșteșugurilor populare din Dumbrava Sibiului, însușirea acestei concepții și desfășurarea întregii activități privind organizarea sa, începând chiar din faza elaborării proiectului tematic, potrivit acesteia, a avut cele mai pozitive urmări pentru întreg viitorul instituției noastre.

Altoind această valoroasă tradiție pe fondul concepției materialist dialectice despre cultura și civilizația populară¹¹, s-a asigurat muzeului sibian, cadrul riguros științific, de *muzeu-sinteză al civilizației populare românești*, cele două modalități de expunere, în pavilion și în aer liber, susținând ideea tematică și permițând o prezentare complexă și cit mai completă a întregului proiect tematic.¹²

⁵ Grigore Antipa, *Organizarea muzeelor în România*, în „Academia Română. Memoriile Secțiunii Științifice“, Seria III, tom. I, nr. 9, „Cultura Națională“, București, 1923.

⁶ Dimitrie Gusti, *Muzeul satului românesc*, în „Sociologia militans“, București, I, 1946.

⁷ Teodor Onișor, *Romulus Vuia*, în „Anuarul Muzeului etnografic al Transilvaniei pe anii 1962—64“, Cluj, 1966.

⁸ Romulus Vuia, *Muzeul etnografic al Ardealului*, București, 1928.

Ion Chelcea, *Menirea Muzeului etnografic al Moldovei*, Iași, 1943.

⁹ Boris Zderciuc, *Criterii de selecționare a monumentelor pentru muzele etnografice în aer liber*, în „Cibinium 1966“.

¹⁰ Ion Chelcea, *op. cit.*

¹¹ Alexandru Tănase, *Introducere în filozofia culturii*, Editura Științifică, București, 1968.

¹² Cornel Irimie, *Muzeul meșteșugurilor și tehnicii populare din Dumbrava Sibiului*, în „Muzeu cu caracter ...“

Antipa⁵, Soziologen, wie Dimitrie Gusti und H.H. Stahl⁶, und endlich Ethnographen mit besonderer wissenschaftlicher Ausbildung in diesem Fach, wie Romulus Vuia⁷, Ion Chelcea⁸ und in letzter Zeit Boris Zderciuc⁹ u. a.

Den Bestrebungen, für die junge Disziplin (die ethnographische Museologie) eine Arbeitsmethodologie zu schaffen, lag die *Auffassung* über den Zweck und die Aufgaben des ethnographischen Museums zu Grunde.

Die Organisatoren der ersten ethnographischen Museen in Rumänien — Romulus Vuia in Cluj (1929), Dimitrie Gusti in Bukarest (1936) und Ion Chelcea in Iași (1943) — waren bei der Erforschung der Exponate an Ort und Stelle, ihrem Ankauf, ihrer Einbringung und Aufstellung im Museum beständig bestrebt „... die Erzeugnisse unserer Volkskultur nicht *funktionell*, sondern *kulturgeschichtlich* kennenzulernen, also mehr oder weniger im „Element“ der Kultur als Wert für sich betrachtet und mit Rücksicht auf die besondern Umstände zerlegt, die es erzeugt haben.“¹⁰ Dadurch sind sie der zeitgenössischen europäischen Denkweise in mehreren Ländern vorausgeeilt, wo in dieser Richtung zu Beginn des 20. Jahrhunderts bemerkenswerte Erfolge erzielt worden waren, wo man künstliche Reservationen eingerichtet, in Parks oder Pavillons die „interessantesten“ und „altertümlichsten“ Zeugen der Volkskultur aufgestellt hatte, um sie vor Zerstörung und Untergang zu bewahren.

Für das Museum der bäuerlichen Technik und der Gewerbe in der Dumbrava Sibiului hat man sich diese Auffassung angeeignet und schon beginnend mit der Ausarbeitung des thematischen Entwurfs die gesamte Anlage des Museums danach ausgerichtet. Das hatte überaus günstige Auswirkungen auf die ganze zukünftige Entwicklung unserer Anstalt.

Man verknüpfte diese wertvolle Tradition mit der materialistisch-dialektischen Auffassung über die Kultur und Zivilisation des Volkes¹¹, und dadurch erhielt das Museum in Sibiu den streng wissenschaftlichen Rahmen eines *Museums der Synthese der Zivilisation des rumänischen Volkes*. Beide Möglichkeiten der Ausstellung, im Pavillon und im Freien, unterstreichen das Thema und gestalten eine vielfältige und möglichst vollständige Darstellung des thematischen Entwurfes.¹²

⁵ Grigore Antipa, *Organizarea muzeelor în România*, in „Academia Română. Memoriile Secțiunii Științifice“, Seria III tom. I, Nr. 9, „Cultura Națională“, Bukarest, 1923.

⁶ Dimitrie Gusti, *Muzeul satului românesc*, in „Sociologia militans“ Bukarest, I, 1946.

⁷ Teodor Onișor, *Romulus Vuia*, in „Anuarul Muzeului etnografic al Transilvaniei pe anii 1962—64“, Cluj, 1966.

⁸ Romulus Vuia, *Muzeul etnografic al Ardealului*, Bukarest, 1928.

Ion Chelcea, *Menirea Muzeului etnografic al Moldovei*, Iași, 1943.

⁹ Boris Zderciuc, *Kriterien zur Auswahl der Denkmäler für die ethnographischen Freilichtmuseen*, in „Cibinium 1966“.

¹⁰ Ion Chelcea, *op. cit.*

¹¹ Alexandru Tănase, *Introducere în filozofia culturii*, Editura Științifică, București, 1968.

¹² Cornel Irimie, *Muzeul meșteșugurilor și tehnicii populare din Dumbrava Sibiului*, in „Muzeu cu caracter ...“

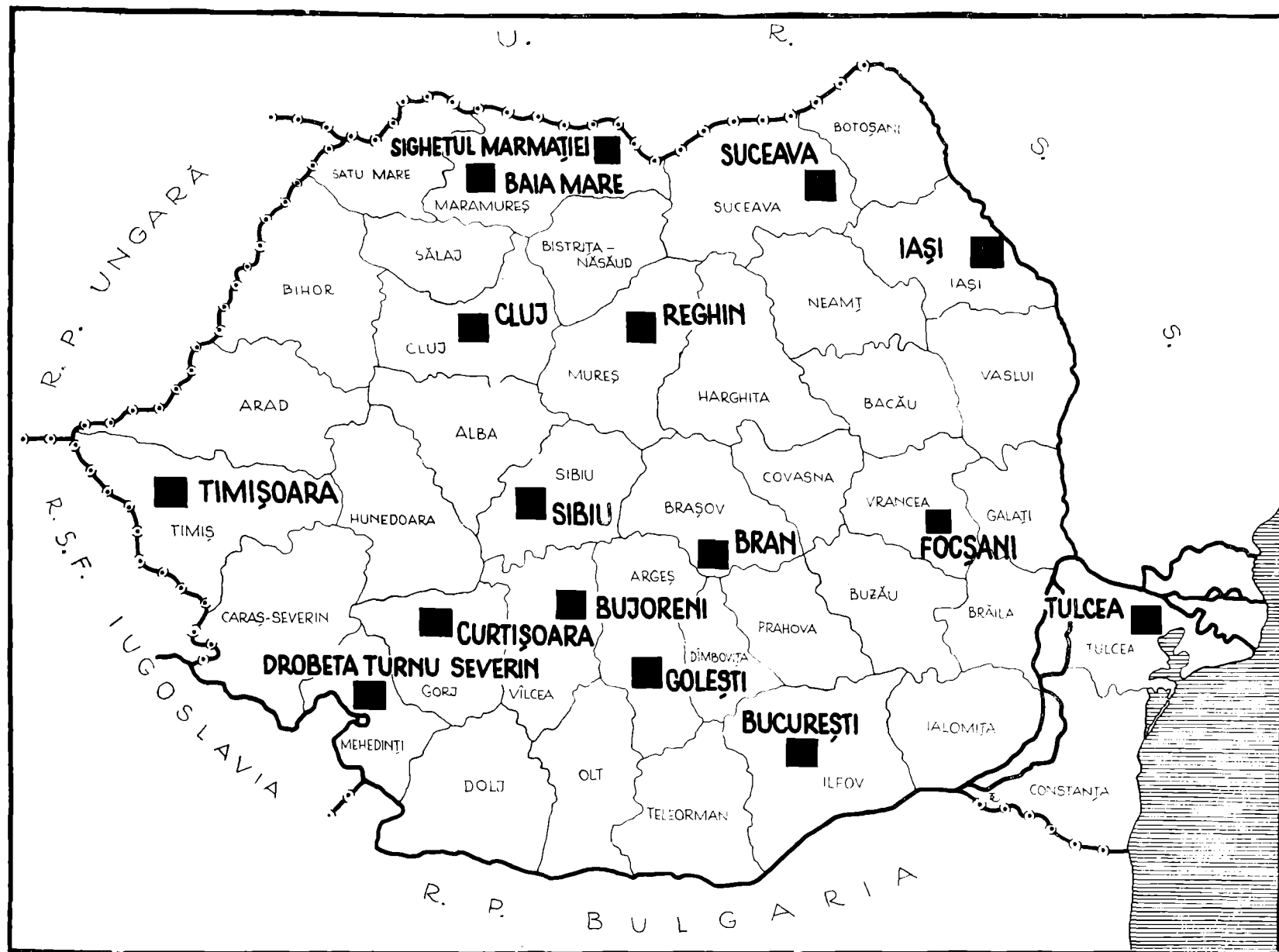

Fig. 1. Harta muzeelor etnografice cu expunere în aer liber din România în curs de realizare și a celor în faza de proiect.

Abb. 1. Karte Rumäniens mit den teils im Aufbau begriffenen, teils geplanten ethnographischen Freilichtmuseen.

A fost, de asemenea, evitat de la început, pericolul de a se insista prea mult, fie pe aspectul *funcționalității* instalațiilor de industrie populară (teascuri, mori, pive, dîrste, joagăre etc.), fie pe cel al *valorii artistice* a produselor atelierelor meșteșugărești specializate, cele două coordonate, tehnică și artistică, ale expozițiilor de bază, esențiale este adevărat, neputînd evidenția singure, întreaga *problematică istorico-culturală a fenomenelor*, reprezentate de exponatele în cauză. Materialul din expoziție a devenit, grație concepției amintite, nu un scop în sine, ci mijlocul de prezentare a fenomenelor creației tehnice de pe teritoriul țării noastre, începînd cu primele activități ocupațional-istorice (cules, vînătoare, pescuit, albinărit), în cadrul cărora apar cele dintîi unelte, mijloace de transport și chiar instalații (capcana) și pînă la meșteșugurile și industriile specializate, denumite uneori impropriu după numele instalației perfecționate la care se execută procesul tehnologic: morărit, piuărit, dîrstărit etc.

Această viziune muzeografică tinde să prezinte *actul tehnic de creație*, nu numai ca un act concret, tehnologic, de realizare a unor valori materiale, dintr-o anumită materie, cu ajutorul unor anumite unelte sau instalații, utilizîndu-se anumite procedee tehnice — ce încearcă să surprindă progresul tehnic sau tehnologic — preocupări ce ar fi proprii unui muzeu politehnic.

Ca instituție etnografică, muzeul din Dumbrava Sibiului intenționează să prezinte *actul de creație tehnică* ca un *proces de cultură*, complex și divers în structura sa, care pe lîngă aspectele de tehnică propriu-zisă, amintite, să evidențieze caracterele generale și particulare ale civilizației săvîrșite pe teritoriul României de poporul român și naționalitățile conlocuitoare, felul propriu în care acesta își integrează tezaurului culturii și civilizației europene, universale, realizările sale, evidențiînd prelucrarea în cadrul fondului autohton cultural, de veche tradiție, a unor elemente și influențe culturale străine, folosirea unor surse comune de inspirație, dar și realizarea unor inovații proprii, decurgînd din dialogul unei comunități cu valențe creatoare remarcabile, cu un cadru natural carpato-danubian, avînd particularități distincte, dialog desfășurat în împrejurări istorice greu de asimilat oricărui alt colț din lume, de aceea considerate unice¹³.

Aceste intenții din faza de proiect, tot mai limpede clarificate pe măsura avansării lucrărilor de

Ebenso wurde von Anfang an die Gefahr vermieden, die *Zweckbestimmtheit* der Anlagen der bäuerlichen Industrie (Pressen, Mühlen, Stampfen, Walkmühlen, Sägemühlen usw.) und den *künstlerischen Wert* der Erzeugnisse der Handwerker zu sehr zu betonen, denn diese beiden Koordinaten, die technische und die künstlerische Seite der Ausstellungen, sind zwar wesentlich, doch können sie allein die gesamte *kulturgeschichtliche Problematik* der durch die Exponate dargestellten Erscheinungen nicht hervorheben. Das Ausstellungsmaterial wurde dank der erwähnten Auffassung, nicht zum Selbstzweck, sondern zum Mittel, um das technische Schaffen auf dem Gebiet unseres Landes darzustellen, und zwar angefangen von den ersten geschichtlich überlieferten Erwerbstätigkeiten (Sammeln, Jagd, Fischfang, Bienenzucht), für die die ersten Werkzeuge, Beförderungsmittel und sogar Anlagen (die Falle) geschaffen wurden, bis zu den einzelnen Gewerben und Industrien, die manchmal unpassend nach dem Namen der hochentwickelten, den technologischen Vorgang durchführenden Anlage benannt werden: die Müllerei, Walkerei usw.

Nach dieser museographischen Auffassung ist man bestrebt, den *Akt der technischen Schöpfung* nicht einfach als einen konkreten technischen Vorgang darzustellen, durch den aus einem bestimmten Rohstoff, mit Hilfe bestimmter Werkzeuge oder Anlagen unter Anwendung bestimmter technischer Verfahren Sachgüter erzeugt werden, — solche Bestrebungen wären für ein polytechnisches Museum geeignet — sondern man versucht, den technischen oder technologischen Fortschritt festzuhalten.

Als ethnographische Institution beabsichtigt das Museum in der Dumbrava Sibiului den *Akt der technischen Schöpfung* als eine *kulturelle Entwicklung* darzustellen, die in ihrer Struktur vielfältig und verschiedenartig ist. Es sollen nicht nur die schon erwähnten Gesichtspunkte der eigentlichen Technik hervorgehoben werden, sondern auch die allgemeinen und besonders Eigentümlichkeiten der auf dem Gebiet Rumäniens vom rumänischen Volk und den mitwohnenden Nationalitäten geschaffenen Zivilisation, die ihm eigene Art, in der das rumänische Volk seine Errungenschaften in den Schatz der europäischen und universalen Kultur und Zivilisation einfügt. Es soll gezeigt werden, wie im Schatz der bodenständigen, überlieferten Kultur bestimmte fremde kulturelle Elemente und Einflüsse verarbeitet werden, wie Anregungen genutzt wurden, aber auch, daß eigene Neuerungen geschaffen wurden, die aus dem Dialog einer Gemeinschaft mit bemerkenswerten schöpferischen Fähigkeiten mit ihrer natürlichen Umwelt, dem Karpaten-Donauraum entstanden, der seine besonderen Eigenheiten hat. Dieser Dialog fand unter geschichtlichen Gegebenheiten statt, die kaum denen irgend eines anderen Winkels dieser Weltähnlich sind und deshalb als einzigartig bezeichnet werden können.¹³

Diese schon beim Entwurf für das Museum ausgesprochenen Bestrebungen wurden immer klarer,

¹³ P. P. PANAITEȘCU, *Introducere la istoria culturii românești*, Editura Științifică, București, 1969.

¹³ P. P. PANAITEȘCU, *Introducere la istoria culturii românești*, Editura Științifică, București, 1969.

organizare a expoziției permanente în aer liber, reclamă cu necesitate pavilionul.

În contextul amintit, prezența pavilionului în cadrul Muzeului tehnicii populare se dovedește organic necesară, în cadrul său desfășurându-se întregul proiect tematic, urmărirea fenomenelor culturale ale creației tehnice populare pe verticala istorică a apariției și perfecționării lor, cât și pe orizontala geografică a răspândirii acestora, depășind limitele teritoriului României și proiectând toate aceste aspecte într-un areal cultural mai larg, în cadrul căruia găsim, în timp, o serie de cauze și explicații de ordin istoric, geografic și etnografic pentru unele fenomene prezente, de pe teritoriul României.

Elaborarea și aplicarea unei metodologii de lucru pentru fiecare etapă din ansamblul de activități ce premerg organizării expoziției muzeale a fost determinantă și în cazul nostru pentru realizarea proiectelor.

Încercînd a demarca etapele de lucru, reținem trei momente principale în cadrul cărora specialistul muzeograf trebuie să se manifeste diferit, uzînd de un arsenal metodologic specific fiecăreia:

a) cercetarea științifică a fenomenelor culturii populare;

b) selecționarea pe teren a materialului (obiecte și monumente) care să reprezinte cât mai plenar, în muzeu, fenomenul cercetat și, în sfîrșit;

c) transferarea din teren și expunerea, în muzeu, a materialului colectat.

Fiecare dintre acestea au importanța lor excepțională, pentru modul cum va fi organizat muzeul în final, ca instituție culturală, instructiv-educativă.

Cea de a treia etapă, reprezentînd de fapt o *muncă de execuție*, din care nu lipsește activitatea propriu-zis științifică a personalului de specialitate, ne reține mai puțin atenția în materialul de față și aceasta pentru că tratarea sa a format subiectul unor lucrări recente¹⁴, fără a susține, prin aceasta, epuizarea problemelor referitoare la metodologia folosită de către marile unități muzeale.

Ar fi poate necesar de menționat că pentru viitor s-ar impune un schimb de experiență, ad obiectum, cu privire la aceste probleme, între specialiștii unităților pilot, pentru unificarea stilului de muncă potrivit celor mai bune rezultate obținute în cadrul diferitelor muzee.

Dacă ne oprim la primele două etape, mai aproape de faza de concepție a muzeului, o facem pentru

¹⁴ Boris Z d e r c i u c, I. V l ă d u ț i u, P. P e t r e s c u, *Unele probleme privind metoda și tehnica de transferare a unităților de pe teren în muzeu*, (în volumul de comunicări al Simpozionului „Organizarea muzeului etnografic în aer liber — principii și metode”, București, 1966). G. N e a g u, Ch. S c u t e a, V. C a l o t ă, și V. V l a d u, *Probleme de ordin muzeotehnic privind transferarea unui monument de cultură populară în Muzeul tehnicii populare din Dumbrava Sibiului* (comunicare prezentată la sesiunea Sfatului științific al Muzeului tehnicii populare, martie, 1971).

je weiter die Arbeiten fortschritten, und erfordern unbedingt die Errichtung eines Pavillons.

Darin soll sich das gesamte thematische Projekt entfalten, die Wiedergabe der kulturellen Entwicklung der bäuerlichen technischen Schöpfung sowohl nach der geschichtlichen Vertikalen ihres Auftauchens und Fortschrittes als auch nach der geographischen Horizontalen ihrer Verbreitung, wobei über die Grenzen des rumänischen Landesgebietes hinaus alle diese Erscheinungen in ein größeres Kulturgebiet eingegliedert werden, innerhalb dessen man im Laufe der Zeit zahlreiche Ursachen und Erklärungen vom geschichtlichen, geographischen und ethnographischen Standpunkt für einige auf dem Gebiet Rumäniens beobachtete Erscheinungen entdecken kann.

Die Ausarbeitung und Anwendung einer Arbeitsmethodologie für jede Phase der Tätigkeiten, die der Anlage der Ausstellung vorausgehen, waren auch in unserem Fall für die Verwirklichung der Projekte entscheidend.

Versucht man, die Arbeitsabschnitte gegeneinander abzugrenzen, dann entdeckt man drei wichtige Momente, in denen die Tätigkeit des Museologen unterschiedlich sein muß und er jeweils ein besonderes methodologisches Rüstzeug anzuwenden hat:

a) die wissenschaftliche Erforschung der Erscheinungen der Volkskultur;

b) die Auswahl des Materials (Gegenstände und Denkmäler) im Gelände, so daß dieses die untersuchte Erscheinung im Museum so gut wie möglich darstelle, und schließlich

c) die Überführung des ausgewählten Materials ins Museum und seine Aufstellung.

Für die Art und Weise, wie das Museum als erziehende und belehrende Kulturanstalt schließlich angelegt sein wird, sind alle diese Momente außerordentlich wichtig.

Der dritte Abschnitt, der eigentlich in *ausführender Arbeit* besteht, jedoch nicht ohne wissenschaftliche Tätigkeit des Fachpersonals, interessiert uns im vorliegenden Beitrag weniger, und zwar weil dieses das Thema einiger neuerer Arbeiten war.¹⁴ Dabei wollen wir nicht behaupten, daß dadurch das Thema über die von den großen Museen angewandte Methodologie erschöpft sei.

Es ist vielleicht notwendig zu erwähnen, daß für die Zukunft ein Erfahrungsaustausch ad obiectum über diese Fragen zwischen den Fachleuten der Piloteinheiten notwendig ist, um nach den besten in verschiedenen Museen erzielten Ergebnissen den Arbeitsstil zu vereinheitlichen.

Wir richten unsere Aufmerksamkeit auf die ersten beiden Arbeitsabschnitte, die der Phase des

¹⁴ Boris Z d e r c i u c, I. V l ă d u ț i u, P. P e t r e s c u, *Unele probleme privind metoda și tehnica de transferare a unităților de pe teren în muzeu*, (im Referateband des Symposiums „Die Anlage des volkskundlichen Freilichtmuseums — Grundsätze und Methoden“, Bukarest, 1966). G. N e a g u, Ch. S c u t e a, V. C a l o t ă und V. V l a d u, *Probleme de ordin muzeotehnic privind transferarea unui monument de cultură populară în Muzeul tehnicii populare din Dumbrava Sibiului* (bei der Tagung des Wissenschaftlichen Rates des Museums bäuerlicher Technik, März 1971, vorgelegte Mitteilung).

că practica diferitelor colective muzeale, aducînd de la an la an, o contribuție nouă, interesantă, a ridicat și unele probleme insuficient soluționate teoretic și practic și care se cer repuse în circuitul de specialitate — pentru a fi completate corespunzător experienței bogate ce o avem în prezent și potrivit noilor cuceriri științifice în domeniul cunoașterii și valorificării tezaurului de gîndire și înfăptuiri culturale ale popoarelor.

a) **Metodologia cercetării științifice** (teoretice) pe teren, a fenomenelor culturii populare a fost în mare măsură, concepută și verificată practic în teren în cadrul „școlii etnografice clujene” și a „școlii sociologice din București”, problema rolului *observației* și a *chestionarului de cercetare*, primind o tratare științifică corespunzătoare.

Chestionarele tipărite la Cluj¹⁵ și București¹⁶, susceptibile de unele îmbunătățiri ce nu contestă valoarea lor, au rămas pînă astăzi ghiduri prețioase pentru îndrumarea tinerilor muzeografi în cercetarea etnografică de teren.

Ceea ce s-ar putea adăuga aici, ar fi necesitatea elaborării unor chestionare pe specialitățile tematiche ale unor muzee de profil unic, cum sînt muzeele din Sibiu și Golești, care trebuie să adîncească și să lărgască cunoașterea fenomenelor specifice ce se încadrează în tematica lor.

La Sibiu, această preocupare este mai veche, colectivul Muzeului tehnicii și meșteșugurilor populare fiind chemat să-și aducă contribuția sa la elaborarea Atlasului etnografic al României, pentru care a întocmit și lansat un proiect de chestionar despre industriile și meșteșugurile populare.¹⁷

O observație la acest capitol: chestionarul de cercetare alcătuit de către muzeografi diferă de cel elaborat de către cercetătorii institutelor de specialitate. Aceasta se datorește caracterului *aplicativ* al cercetării efectuate de muzee, care se relevă cu evidență din cuprinderea, în ultimă parte a chestionarului de muzeu, a întrebărilor referitoare la *obiectivarea detaliată* a fenomenelor cercetate.

b) Se face, astfel, legătura cu cea de a doua etapă a activității muzeografice: — **Seleționarea materialului** pentru colecția și expoziția muzeală, în sensul că pe baza lor se culege întreg volumul de

Entwurfs des Museums näher sind, weil die praktische Arbeit der Kollektive verschiedener Museen, die von Jahr zu Jahr neue, wertvolle Ergebnisse zeitigt, auch einige theoretisch und praktisch unbefriedigend gelöste Fragen aufgeworfen hat. Unsere Fachleute müssen sich mit diesen Fragen aufs neue auseinandersetzen, um ihre Lösungen zu ergänzen, entsprechend unserer heutigen, reichen Erfahrung und der neuen wissenschaftlichen Erkenntnisse betreffend die Kenntnis und die Auswertung des Reichtums an Ideen und kulturellen Leistungen der Völker.

a) **Die Methodologie der wissenschaftlichen (theoretischen) Erforschung** der Erscheinungen der Volkskultur im Gelände ist von der „ethnographischen Schule in Cluj“ und der „soziologischen Schule in Bukarest“ weitgehend ausgearbeitet und praktisch überprüft worden, wobei die Bedeutung der *Beobachtung* und des durch die Untersuchung auszufüllenden *Fragebogens* wissenschaftlich entsprechend behandelt worden ist.

Die in Cluj¹⁵ und Bukarest¹⁶ gedruckten Fragebogen können zwar verbessert werden, was jedoch ihren Wert nicht in Abrede stellt, denn sie sind bis heute wertvolle Vorbilder zur Anleitung der jungen Museologen bei der ethnographischen Forschung im Gelände geblieben.

Was hier noch zu ergänzen wäre, ist die Notwendigkeit, Fragebogen für die besonderen Themenkreise einiger Museen mit eigenem Profil auszuarbeiten. Solche Museen sind die in Sibiu und Golești, die die Kenntnis der besonderen Erscheinung innerhalb ihres Themenkreises vertiefen und erweitern müssen.

In Sibiu ist dieses Bestreben schon älter, da das Kollektiv des Museums der bäuerlichen Technik und Gewerbe berufen worden war, seinen Beitrag zur Schaffung des ethnographischen Atlases von Rumänien zu leisten und dazu den Entwurf des Fragebogens über bäuerliche Industrien und Gewerbe¹⁷ ausgearbeitet hatte.

Eine Bemerkung zu diesem Kapitel: der Forschungsfragebogen der Museologen unterscheidet sich von dem, den Forscher der Fachinstitute ausgearbeitet haben. Die Ursache dafür ist, daß die von den Museen geleisteten Forschungen auf einen *Zweck* ausgerichtet sind, was daraus klar hervorgeht, daß am Schluß des Fragebogens der Museen Fragen stehen, die sich auf die *ins Einzelne gehende Vergegenständlichung* der untersuchten Erscheinungen beziehen.

b) Dies bildet die Verbindung zu dem zweiten Abschnitt der Tätigkeit des Museologen: **die Auswahl des Materials** für die museale Sammlung und Ausstellung, das heißt, es werden sämtliche

¹⁵ Romulus V u i a, *Muzeul etnografic al Transilvaniei*, Chestionar (privitor la lista obiectelor ce trebuie colectate pentru muzeul etnografic) București, 1923.

Romulus V u i a, *Casa*. Chestionarul II al Muzeului limbii române, Sibiu, 1926.

¹⁶ Dimitrie G u s t i, *Îndrumări pentru monografiile sociologice*, Institutul de științe sociale al României, București, 1940.

¹⁷ C. I r i m i e, C. B u c u r, *Chestionar pentru instalațiile de industrie populară* (ms. predat în 1971 Institutului de Etnografie și Folclor, București, 1971).

¹⁵ Romulus V u i a, *Muzeul etnografic al Transilvaniei*, Chestionar (privitor la lista obiectelor ce trebuie colectate pentru muzeul etnografic) Bukarest, 1923.

Romulus V u i a, *Casa*. Chestionarul II al Muzeului limbii române, Sibiu, 1926.

¹⁶ Dimitrie G u s t i, *Îndrumări pentru monografiile sociologice*, Institutul de științe sociale al României, Bukarest, 1940.

¹⁷ C. I r i m i e, C. B u c u r, *Chestionar despre instalațiile de industrie populară* (Manuskript, 1971 beim Institut für Ethnographie und Folklore, Bukarest, vorgelegt).

informații care, prelucrate, conduc la selecții și determinări particulare.

Bogata experiență obținută în organizarea muzeelor etnografice, în general, și a celor cu expoziții permanente în aer liber, în special, din ultimii cincisprezece ani, a permis abrogarea unor tendințe empiriste, pătrunse din folclor în cercetarea etnografică și în muzeografie, constind în exagerarea valorii artistice a produselor meșteșugărești pînă la reducerea criteriilor de selecție a exponatelor muzeale, exclusiv la această coordonată.

Pe baza concepției generale elaborată pentru întreaga rețea muzeistic-etnografică din țară a fost posibilă pregătirea și definirea teoretică a *criteriilor de selecție* a materialului etnografic, în general, și în special, a monumentelor de cultură pentru muzeele etnografice în aer liber.¹⁸ Acestea au fost supuse discuției specialiștilor din întreaga lume, cu ocazia colocviului (Simpozionului) internațional organizat în România, în anul 1966.¹⁹

Actul în sine reprezintă un câștig indiscutabil al disciplinei noastre și trebuie apreciat ca atare.

Definirea criteriilor de selecție și prezentarea acestora s-a făcut însă, „...într-o manieră abstractă, generală, de natură să genereze, însă, în aplicare, interpretări felurite, grevate uneori de o bună porție de subiectivism, condiționate de viziunea și specificul formației celui care le aplică”.²⁰

Acestea apar așadar, ca niște rețete, fără a avea formulat explicit, regimul de aplicare a lor, cu alte cuvinte *metodica* utilizării lor.

Astfel, pentru a ne referi exclusiv la criteriul „tipicului”, se cuvine să amintim că simpla enumerare a citorva cazuri întîlnite pe teren și tratarea comparativă a datelor proprii acestora, nu este concludentă.

Pentru a defini „...tipologia precisă, stabilită prin analiza morfologică și prin studiul statistic al răspîndirii formelor și elementelor formale sau de structură” ale unui obiectiv, cercetarea intuitivă sau de suprafață, comparativistă, trebuie înlocuită cu „...cercetări de *recenzare sistematică* și *cartare analitică* a tipurilor, variantelor și elementelor izolate”.²¹

Morfologia și structura formelor culturii populare sînt în totalitatea lor, condiționate de factorul

Informationen zusammengetragen, deren Verarbeitung zur Auswahl der Stücke und zu besondern Entscheidungen führt.

Dank der reichen Erfahrung der letzten fünfzehn Jahre bei der Anlage von ethnographischen Museen im allgemeinen und von Freilichtmuseen im besondern, konnte man auf einige empirische Bestrebungen verzichten, die aus der Folkloristik in die ethnographische Forschung und die Museographie eingedrungen waren und denen zufolge der künstlerische Wert der Handwerkserzeugnisse übertrieben eingeschätzt wurde, ja sogar die Kriterien zur Auswahl der Exponate in Museen sich ausschließlich auf diesen Gesichtspunkt beschränkten.

Auf Grund der für sämtliche Volkskundemuseen des Landes ausgearbeiteten allgemeinen Auffassung war es möglich, die *Kriterien zur Auswahl* des ethnographischen Materials im allgemeinen und der Kulturdenkmäler für die ethnographischen Freilichtmuseen im besondern vorzubereiten und theoretisch zu definieren.¹⁸ Sie wurden anlässlich des internationalen Symposiums, das 1966 in Rumänien abgehalten wurde¹⁹, den Fachleuten aus der ganzen Welt zur Erörterung vorgelegt.

Dieser Akt an sich stellt einen unbestreitbaren Gewinn unserer Disziplin dar und muß als solcher eingeschätzt werden.

Die Definition der Auswahlkriterien und ihre Beschreibung geschah zwar „... auf eine abstrakte, allgemeine Art, die jedoch geeignet ist, bei der Anwendung verschiedene Deutungen zuzulassen, die manchmal durch eine gehörige Portion Subjektivismus belastet und durch die Anschauung und die besondere Ausbildung dessen, der sie anwendet, bedingt sind”.²⁰

Sie sind also Rezepten ähnlich, bei denen nicht klar angegeben wird, auf welche Weise sie anzuwenden sind, oder mit andern Worten, welches die *Methodik* ihrer Verwendung ist.

So dürfen wir, um uns ausschließlich auf das Kriterium des „Typischen“ zu beziehen, bemerken, daß die einfache Aufzählung einiger im Gelände vorgefundener Fälle und der ihnen eigenen Daten nicht schlüssig ist.

Zur Definition „... der genauen, durch morphologische Analyse und durch statistische Untersuchung der Verbreitung der Formen und der Form- oder Strukturelemente erhaltenen Typologie“ eines Objekts muß die intuitive oder die Oberfläche betreffende, komparativistische Untersuchung durch „... eine mit systematischen Rezensionen und analytischen Kartierungen verbundene Erforschung der Typen, Varianten und einzelnen Elemente“²¹ ersetzt werden.

Die Morphologie und die Struktur der Formen der Volkskultur sind in ihrer Gesamtheit durch

¹⁸ B. Zderciuc, R. Vulcănescu, *Cercetarea științifică, baza organizării muzeului etnografic în aer liber. Criterii de identificare și selecționare a unităților de interes muzeal*, în vol. de Comunicări al Simpozionului, București, 1966.

¹⁹ Simpozion „Organizarea muzeului etnografic în aer liber — Principii și metode, „Comunicări”, București, 1966.

²⁰ Radu Florescu, *op. cit.*, p. 40.

²¹ *Ibidem*.

¹⁸ B. Zderciuc, R. Vulcănescu, *Cercetarea științifică, baza organizării muzeului etnografic în aer liber. Criterii de identificare și selecționare a unităților de interes muzeal*, im Referateband des Symposiums, Bukarest, 1966.

¹⁹ Symposium „Die Anlage des volkskundlichen Freilichtmuseums — Grundsätze und Methoden“, Referate, Bukarest, 1966.

²⁰ Radu Florescu, *a. a. O.*, S. 40.

²¹ *Ebenda*.

timp. A ignora dialectica celor doi parametri, în funcție de etapele succesive în care apar, evoluează, devin anacronice și dispar sau trec în forme și structuri noi, în cadrul culturii urbane, cu alte cuvinte a ignora dezvoltarea istorică a tuturor manifestărilor culturii populare, echivalează cu a prezenta în mod eliptic fenomenele culturii populare, fără nici o posibilitate de înțelegere a originilor formelor prezente în expoziții.

Dacă o valorificare expozițională a tuturor acestor aspecte ale dinamicii istorice a fenomenelor creației tehnice populare nu este posibilă în mod obișnuit, în cadrul unui muzeu recurgându-se doar la formele tradiționale de prezentare (excepție fiind în cabinete de studii afectate sălilor de expoziții, dotate cu aparatură modern, se poate studia o parte din arhiva documentară a muzeului), sîntem, cu atît mai mult obligați, ca la selecționarea unui singur exponat dintr-o sumă întregă a seriei morfologice din care face parte, să se aleagă acel exemplar cu trăsături originale bine reliefate, care să nu prezinte alterări, proprii hibrizilor, apărute sub acțiunea unor agenți străini mediului cultural original.

Fie că este vorba de construcția arhitectonică a unei instalații sau a unui atelier meșteșugăresc, de instalația propriu-zisă, energetică sau mecanică, de seriile de unelte sau produse meșteșugărești, de obiectele de uz sau decorative din interiorul locuit, acestea au păstrat, de cele mai multe ori, numeroase caractere de veche tradiție, acceptate convențional drept „tipice“, (într-o proporție diferită de la caz la caz), adaptînd și numeroase noi elemente care au fost asimilate într-o nouă morfologie sau structură.

Așa cum ni se oferă astăzi observației noastre aceste documente eterogene, ele evidențiază întregul proces evolutiv cu transformările care s-au produs în cadrul unității istorice, geografico-etnografice, la nivelul mai multor etape istorice.

Întrebarea care se pune cercetătorului este ce anume reprezintă în muzeu? Numai o cercetare temeinică, quasiexhaustivă, așa cum am precizat mai sus și o prelucrare critic-comparativă a datelor culese poate pune la dispoziția muzeografului *documentația științifică* în baza căreia să poată face o selecție riguroasă a obiectivelor muzeale, fie că este vorba de monumente de cultură, inventar sau instrumentar tehnic, sau serie de produse, care să reprezinte un fenomen, conform exigențelor tematice.

den Faktor *Zeit* bedingt. Die Dialektik dieser beiden Parameter zu ignorieren, in Abhängigkeit von den aufeinander folgenden Zeitabschnitten, in denen sie erscheinen, sich entwickeln, anachronistisch werden und verschwinden oder im Rahmen der städtischen Kultur in neue Formen und Strukturen übergehen, mit andern Worten, die geschichtliche Entwicklung aller Erscheinungsformen der Volkskultur zu übersehen, ist gleichbedeutend mit einer unvollständigen Darstellung der Erscheinungen der Volkskultur, *ohne jede Möglichkeit, zu verstehen*, welches der Ursprung der in den Ausstellungen gezeigten Formen ist.

Die Veranschaulichung all dieser Aspekte der geschichtlichen Dynamik der Erscheinungen des bürgerlichen technischen Schaffens ist auf gewöhnliche Weise in einem Museum nicht möglich, wenn man sich auf die traditionellen Formen der Ausstellung beschränkt (mit Ausnahme des Falles, wenn man in besonderen Kabinetten, die den Ausstellungssälen zugeordnet und mit entsprechenden modernen Apparaten ausgerüstet sind, einen Teil des dokumentarischen Archivs des Museums durchstudieren kann). Deshalb sind wir um so mehr dazu verpflichtet, bei der Auswahl eines einzigen Exponates aus der Gesamtheit der morphologischen Reihe, der es angehört, dasjenige Exemplar auszusuchen, das gut ausgebildete, ursprüngliche Formen hat. Das Exponat darf keinerlei hybride Formen aufweisen, wie sie sich durch Einwirken einiger, dem ursprünglichen kulturellen Medium fremder Agentia entwickeln.

Nicht nur die Bauart einer Anlage oder einer Werkstätte, die eigentliche Energie erzeugende oder mechanische Anlage, sondern auch die Reihen von Werkzeugen oder Handwerkserzeugnissen, von Gebrauchsgegenständen oder Erzeugnissen zum Schmücken der Wohnräume, alle haben sie, in den allermeisten Fällen, zahlreiche Züge alter Überlieferung beibehalten, die üblicherweise als „typisch“ bezeichnet werden (von Fall zu Fall in verschiedenen Ausmaßen), wobei noch zahlreiche neue, einer neuen Morphologie oder Struktur angeglichenen Elemente angenommen werden.

So wie diese ungleichartigen Dokumente sich heute unserer Beobachtung darbieten, stellen sie den gesamten Entwicklungsprozess dar, mit den Umwandlungen, die innerhalb der geschichtlichen, geographisch-ethnographischen Einheit im Laufe mehrerer geschichtlicher Zeitabschnitte stattfanden.

Der Forscher muß sich nun die Frage stellen, was er im Museum ausstellen soll? Nur durch gründliche, quasi exhaustive Forschung, wie weiter oben gezeigt wurde, und eine kritische, vergleichende Verarbeitung der gesammelten Informationen kann der Museologe über die *wissenschaftlichen Unterlagen* verfügen, auf Grund derer es ihm möglich ist, eine strenge Auswahl der musealen Einheiten vorzunehmen, gleichgültig ob es sich um Kulturdenkmäler, um Gebrauchsgegenstände oder Werkzeuge oder um Reihen von Erzeugnissen handelt, die entsprechend den thematischen Erfordernissen eine Erscheinung darstellen sollen.

În scopul ilustrării celor de mai sus printr-un exemplu, vom prezenta, în continuare, întreaga problematică apărută ca urmare a cercetărilor întreprinse de membrii colectivului Muzeului tehnicii populare²² pentru prezentarea, în muzeu, a moșritului din zona de sud-est a Banatului, unde s-a generalizat, în condițiile specifice, istorico-social-economice și geo-hidrografice, moara cu ciutură.²³

Încercînd o sistematizare și rezumare a voluminosului material cules pe teren, vom restrînge sfera considerațiilor noastre la surprinderea cîtorva trăsături esențiale, la nivelul relațiilor:

1. Cadrul geografic — caracterul așezărilor.
2. Ocupații de bază în economia satului — industria alimentară.
3. Specificul hidrografic — tipul și numărul instalațiilor.
4. Arhitectura morilor (plan, materiale de construcție) — instalația mecanică.
5. Construcția morilor — instalația energetică.
6. Instalația energetică — instalația mecanică.
7. Instalații — sisteme de aducțiune și mijloace de admisie.
8. Instalații — serie de unelte, de întreținere și exploatare.
9. Randament — produse.
10. Complex tehnic — mijloace de transport.
11. Complex tehnic — sistem de proprietate și folosință.

1. **Trăsăturile caracteristice ale majorității așezărilor** din zonele cercetate: Valea Almăjului, Valea Cernei, Clisura Dunării și zona Sasca — Moldova Nouă constau din:

— situarea lor de-a lungul cursurilor de apă (Nera, Cerna, Dunăre) și a afluenților acestora, avînd și un nivel de locuire secundar, exterior vetrelor, cel al sălașelor, în cadrul cărora se desfășoară principalele ocupații agro-pastorale;

— structura adunată, uneori compactă chiar²⁴, proprie atît așezărilor autohtone (Rudăria, Prigor, Topleț, Plavisevița, Sasca Română), cît și celor

Um das Obengesagte durch ein Beispiel zu veranschaulichen, wollen wir im Folgenden die ganze Problematik beschreiben, die sich ergab, als das Kollektiv des Museums der bäuerlichen Technik die nötigen Forschungen unternommen hatte²², um im Museum das Müllergewerbe des südöstlichen Banats zur Schau zu stellen, wo unter besonderen geschichtlichen, sozialen und wirtschaftlichen sowie geographisch-hydrographischen Gegebenheiten die Turbinenmühle allgemeine Verbreitung gefunden hat²³

Wir wollen versuchen, das umfangreiche, im Gelände gesammelte Material zu ordnen und zusammenzufassen und unsere Betrachtungen darauf beschränken, einige wichtige Charakteristiken wiederzugeben:

1. Der geographische Rahmen — der Charakter der Niederlassungen,
2. Die wichtigsten Beschäftigungen in der Dorfwirtschaft — die Lebensmittelerzeugung.
3. Die Eigenart der Flüsse — die Art und die Anzahl der Anlagen.
4. Die Architektur der Mühlen (Plan, Baustoffe) — die Mahlvorrichtung.
5. Der Bau der Mühlen — die Energie erzeugende und übertragende Anlage.
6. Die Energie erzeugende und übertragende Anlage — die Mahlvorrichtung.
7. Die Anlagen — die Wasserversorgung und -zuführung.
8. Die Anlagen — Reihen von Werkzeugen zur Instandhaltung und zum Betrieb.
9. Die Leistung — die Erzeugnisse.
10. Der technischer Komplex — die Beförderungsmittel.
11. Der technische Komplex — die Eigentums- und Nutzungsverhältnisse.

1. **Die charakteristischen Züge der meisten Niederlassungen** im durchforschten Gebiet, und zwar im Tal des Almăj, im Tal der Cerna, im Donaudurchbruch und im Gebiet Sasca-Moldova Nouă, sind folgende:

— sie liegen an Wasserläufen (Nera, Cerna, Donau) und deren Nebenflüssen und haben außerhalb der Ortschaft noch Anwesen, wo sich die wichtigsten landwirtschaftlichen Arbeiten und das Hirtenwesen abwickeln;

— ihre Gliederung ist geschlossen, manchmal sogar kompakt²⁴; dies gilt sowohl für die Niederlassungen der bodenständigen Bevölkerung (Rudăria, Prigor, Topleț, Plavisevița, Sasca Ro-

²² Herbert Hoffmann, Raymonde Wiener, *Raport de cercetare a meșteșugurilor și industriilor țărănești din sud-estul Banatului* (ms., — Arhiva Muzeului tehnicii populare, nr. 216/9/1962; cercetările au fost continuate de semnatul articolului în întreaga zonă, cu ocazia transferării în muzeu a monumentelor din Prigor, Topleț, Svinița, Sichevița și Sasca Română, în anii 1966—1968).

²³ Cornel Irimie, *Ancheta statistică în legătură cu rețeaua de instalații tehnice populare acționate de apă pe teritoriul României*, în „Cibinium 1967—68“.

Monica B u d i ș, *Cîteva mori cu ciutură din zona Porților de Fier*, în Revista Muzeelor, V, 1968, 5.

²⁴ Ion C o n e a, *Geografia Satului românesc*, în „Sociologie românească“, 2—3, 1937.

²² Herbert Hoffmann und Raymonde Wiener, *Raport de cercetare a meșteșugurilor și industriilor țărănești din sud-estul Banatului* (Manuskript, Archiv des Museums der bäuerlichen Technik, Nr. 216/9/1962; die Forschungen wurden vom Verfasser des Artikels anlässlich der Überführung der Denkmälen aus Prigor, Topleț, Svinița, Sichevița und Sasca Română ins Museum in den Jahren 1966—1968 im ganzen Gebiet fortgesetzt).

²³ Cornel Irimie, *Statistische Erhebungen über das Netz bäuerlicher technischer Anlagen mit Wasserantrieb auf dem Gebiete Rumäniens*, in „Cibinium 1967—68“.

Monica B u d i ș, *Cîteva mori cu ciutură din zona Porților de Fier*, in Revista Muzeelor, V, 1968, 5.

²⁴ Ion, C o n e a, *Geografia Satului românesc*, in „Sociologie românească“, 2—3, 1937.

ale coloniștilor (Ravensca, Putna, Svinița, Sasca Montană) (fig. 2);

— forma neregulată a așezărilor de bază și cea risipită a sălașelor (fig. 3).

Determinante pentru stabilirea acestor trăsături, au fost mai multe condiții între care amintim: forma accidentată, muntoasă, a reliefului (pe Valea Cernei, în clisura Dunării sau în zona Sasca — Moldova) care nu permitea extinderea așezării pe suprafețe mari, plane, dar și unele măsuri politico-administrative, cum a fost reforma de la jumătatea secolului XVIII, când autoritățile imperiale austriece au dispus „scoaterea la linie“ a gospodăriilor pentru o mai facilă supraveghere a populației și mai lesnicioasă strângere a dărilor.²⁵

2. Caracterul ocupațional al așezărilor din sud-estul Banatului, evident influențate de condițiile de relief, mai puțin prielnice agriculturii, este cel mixt, agro-pastoral, cu predominarea creșterii animalelor (Topleț, Potoc, Svinița, Gîrnic, Sichevița etc.).

Complementar acestora, au fost practicate pescuitul (în satele din Clisură, în special, (fig. 4) cărăușia, meșteșugurile specializate (olăritul în Potoc și Sasca Română), industriile specializate („văiegaritul“ în Potoc, Sichevița și Prigor fig. 5), exploatarea miniere și pregătirea materialelor de construcție și combustie legate de acestea (Sasca Montană, Stinăpări, Cărbunari), vărăritul (Gîrnic — sat de cehi — „pemi“), comerțul ambulant (Topleț) etc.

Solul calcaros din zonă, fertilizat prin gunoie, toamna și primăvara, este cultivat cu păioase (seară, orz) și porumb, griul apărind pe plan secundar în culturile cerealiere. Baza alimentației populației de la sate a constituit-o făina de porumb din care se prepara „coleșa“.

Față de această situație, în cadrul industriei alimentare, morăritul a jucat un rol important, pentru deservirea nevoilor populației. Alături de densa rețea a morilor cu ciutură, acolo unde condițiile hidrografice nu au permis folosirea unor instalații hidraulice, pe lângă tradiționalele rîșnițe de mină au apărut, izolat, și unele încercări de construire a morilor de vînt (Coronini și Ravensca)²⁶ (fig. 6).

3. Rețeaua hidrografică a zonei, formată din cele trei mari cursuri de apă cu afluenții lor secundari, a asigurat în permanență, potențialul energetic necesar acționării instalațiilor hidraulice. De menționat utilizarea apelor Nerei și Cernei, fie direct, în apropierea izvoarelor, unde debitul mic

mână) als auch für die der Kolonisten (Ravensca, Putna, Svinița, Sasca Montană) (Abb. 2).

— die eigentlichen Ortschaften haben unregelmäßige Formen, die Awesen außerhalb der Orte liegen verstreut (Abb. 3).

Entscheidend für das Herausbilden dieser Eigentümlichkeiten waren mehrere Umstände, von denen wir folgende erwähnen: die unregelmäßige, gebirgige Bodenform (im Tal der Cerna, im Donaudurchbruch oder im Gebiet von Sasca-Moldova), die es nicht ermöglichte, daß die Ortschaften sich auf großen, ebenen Flächen ausbreiteten, aber auch einige politische und Verwaltungsmaßnahmen, wie die Reform um die Mitte des 18. Jahrhunderts als die kaiserlich österreichischen Behörden die „Ausrichtung“ der Bauernhöfe anordneten, um die Bevölkerung leichter überwachen und die Steuern leichter eintreiben zu können.²⁵

2. Die Beschäftigungsweise der Bevölkerung in den Ortschaften im südöstlichen Banat ist offenkundig von der Bodenbeschaffenheit beeinflusst. Diese begünstigt weniger den Ackerbau, deshalb wird mehr Viehzucht betrieben (Topleț, Potoc, Svinița, Gîrnic, Sichevița usw.).

Ergänzend dazu wurde Fischfang betrieben (besonders in den Dörfern im Donaudurchbruch) (Abb. 4), das Fuhrwesen und bestimmte Gewerbe (die Töpferei in Potoc und in Sasca Română) ausgeübt, dazu kamen noch bauerliche Industrien (die Walzkerei in Potoc, Sichevița und Prigor) (Abb. 5), Bergwerksbetriebe und die Erzeugung der für diese notwendigen Bau- und Brennstoffe (Sasca Montană, Stinăpări, Cărbunari), die Kalkbrennerei (Gîrnic, ein von Tschechen oder „pemi“ = Böhmen bewohntes Dorf), der Hausierhandel (Topleț) usw.

Der kalkige Boden in dieser Gegend wird im Herbst und im Frühjahr mit Mist gedüngt und mit Halmfrüchten (Roggen, Gerste) und Mais bebaut. Der Weizen hat hier im Getreideanbau nur zweit-rangige Bedeutung. Das wichtigste Nahrungsmittel für die Dorfbevölkerung war das Maismehl, aus dem die „coleșa“ (Maisbrei) bereitet wurde.

So ist es verständlich, daß innerhalb der Lebensmittelerzeugung die Müllerei eine wichtige Rolle spielte. Neben dem dichten Netz von Turbinenmühlen erschienen dort, wo die vorhandenen Wasserläufe den Bau von wasserbetriebenen Anlagen nicht gestatteten, nicht nur die traditionellen Handmühlen, sondern es wurde auch hier und da versucht, Windmühlen zu bauen (Coronini und Ravensca)²⁶ (Abb. 6).

3. Das Flußnetz des Gebietes besteht aus den drei großen Wasserläufen und ihren Nebenflüssen und hat jederzeit das zum Betrieb von hydraulischen Anlagen notwendige energetische Potential geboten. Zu erwähnen ist die Nutzung des Wassers der Nera und der Cerna, sowohl unmittelbar, und zwar in der Nähe der Quellen, wo die geringe Was-

²⁵ I d e m, *Cadrul geografic al satului*, in *Îndrumări pentru monografiile sociologice*, București, 1940, p. 38.

²⁶ Ion Dîh o r, *O variantă locală a morii de vînt în Banat*, (comunicare prezentată la Sesiunea de comunicări a muzeelor, București, 1965).

²⁵ I d e m, *Cadrul geografic al satului*, in *Îndrumări pentru monografiile sociologice*, Bukarest, 1940, S. 38.

²⁶ Ion, Dîh o r, *O variantă locală a morii de vînt în Banat* (auf der Tagung der Museen, Bukarest, 1965 vorgelegte Mitteilung).

Fig. 2. Vatra localității Eftimie Murgu (fostă Rudăria, jud. Caraș-Severin).

Abb. 2. Zentrum der Gemeinde Eftimie Murgu, vormals Rudăria, Kreis Caraș-Severin.

Fig. 3. Imaginea de ansamblu a vetei localității Sasca Română (jud. Caraș-Severin).

Abb. 3. Gesamtansicht der Gemeinde Sasca Română, Kreis Caraș-Severin.

Fig. 4. Instalații de pescuit cu vîrșă pe Dunăre ale locuitorilor din comuna Sichevița (jud. Caraș-Severin).

Abb. 4. In der Donau ausgelegte Fischfanggeräte der Bewohner der Gemeinde Sichevița, Kreis Caraș-Severin.

Fig. 5. Văială și bușniță cu „butoni” pe apa Gîrnicului, comuna Sichevița (jud. Caraș-Severin).

Abb. 5. Walkmühle und Wirbelkorb am Gîrnic-Bach der Gemeinde Sichevița, Kreis Caraș-Severin.

al apei nu impunea amenajări artificiale, fie prin captări și dirijări cu ajutorul unor canale („ierugi“), în cazul satelor de pe cursul mijlociu al acestora.

Cea mai densă rețea de instalații de morărit o întâlnim însă pe afluenții celor două riuri sau chiar ai fluviului ca: apa Rudăriei, Bigărului, Gîrnicului, Șușarei, Elisovei etc. (fig.7). Panta abruptă a cursurilor de apă cu unghiul mare de cădere a apei, debitul mic și inconstant al acestor pîrîiașe, excedent primăvara și insuficient vara, au determinat apariția a numeroase particu-

sermenge keine künstlichen Vorrichtungen erfordert, als auch in den Dörfern am Mittellauf, wo das Wasser durch Kanäle (Mühlgräben, „ierugi“) abgeleitet wurde.

Am dichtesten liegen die Mühlen jedoch an den Nebenflüssen dieser beiden und selbst der Donau, wie zum Beispiel an den Bächen Rudăria, Bigăr, Gîrnic, Șușara, Elisova usw. (Abb.7). Das starke Gefälle dieser Bäche, der große Fallwinkel des Wassers, die kleine und veränderliche Wassermenge, die im Frühjahr reichlich und im Sommer ungenügend ist, hatten zur Folge, daß sich in bezug auf die

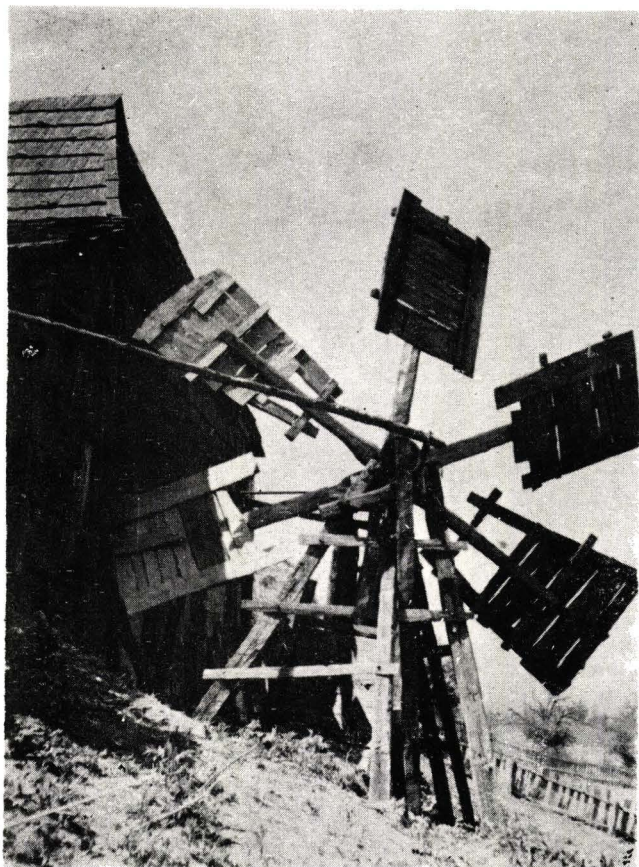

Fig. 6. Moara de vînt din comuna Rovensca (jud. Caraș-Severin).

Abb. 6. Windmühle in der Gemeinde Rovensca, Kreis Caraș-Severin.

larități de densitate, amplasament și construcție, ale morilor din această zonă, aparținînd ca tip. exclusiv morilor cu roată orizontală („ciutură“).

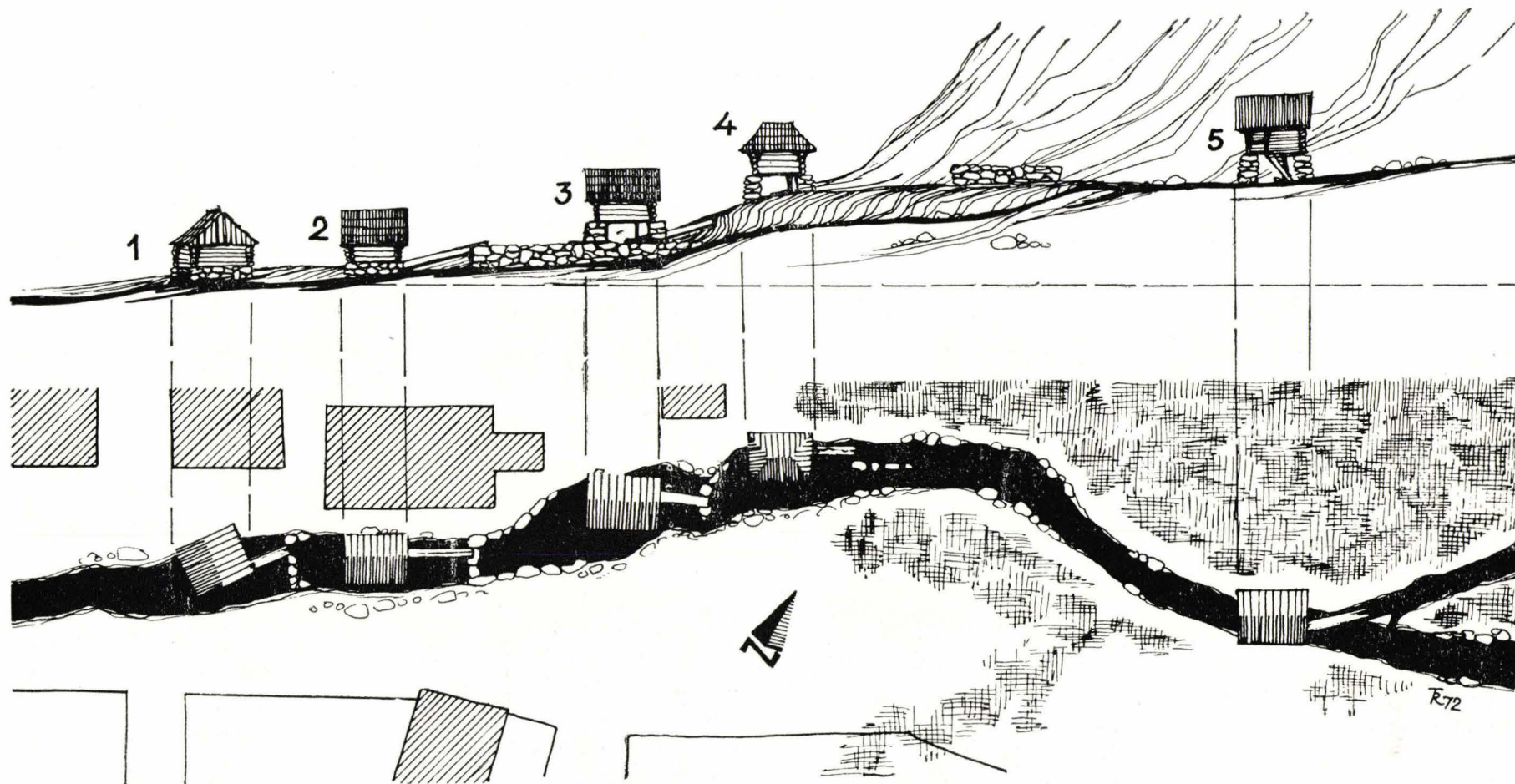
4. Arhitectura morilor (planul și materialele de construcție — instalația mecanică). Modificările arhitectonice produse în Clisura Dunării și în subbazinul Cernei și Nerei au schimbat în ultimele trei—patru decenii, într-o mai mică măsură, aspectul și structura morilor cu ciutură.

În ceea ce privește *construcția*, planul monoce-lular, (pătrat, rareori dreptunghiular) de mici di-mensiuni (2,5 — 3,00 m, cu înălțimea acoperișu-lui: 2,00 — 2,50 m) — a suferit în unele localități și în cazul unor, reduse la număr, instalații, o evo-luție spre planul cu două încăperi, construcției morii propriu-zise, adăugîndu-i-se „casa“ moraru-

Verteilungsdichte. die Anlage und den Bau der Mühlen in diesem Gebiet, wo ausschließlich Mühlen mit waagerechtem Rad (Löfflerad) verwendet wurden, zahlreiche Besonderheiten herausbildeten.

4. Die Architektur der Mühlen (Plan und Bau-stoffe) — die Mahlvorrichtung. Die baulichen Ver-änderungen, die im Donaudurchbruch und in den Becken der Cerna und Nera auftraten, haben in den letzten drei, vier Jahrzehnten in geringe-rem Maße Änderungen des Aussehens und des Baues der Turbinen nach sich gezogen.

Der *Bauplan* der Mühlen, der ursprünglich einen einzigen (quadratischen, seltener rechteckigen), kleinen (2,50—3,00 m, Höhe des Daches 2,00—2,50 m) Raum vorsah, entwickelte sich in eini-gen Ortschaften und im Falle einiger weniger Anlagen zu einem Bauplan mit zwei Räumen. Zum eigentlichen Mühlenbau kam noch die „Kam-mer“ des Müllers hinzu. Gleichzeitig mit dieser

LEGENDA

 SATUL TOPLEȚ

 RÎUL

 STÎNCI

PROPRIETARIII MORILOR
DIN TOPLEȚ :

- 1 MATEOVICI
- 2 FAM. COJOCĂREȘTI
- 3 VIOR
- 4 GHICA
- 5 BORTĂ

lui, modificare însoțită cel mai adesea de creșterea numărului mecanismelor de la unul, general înainte, la două și chiar trei (Gladna Română, Slatina Nera, Mărul, Sasca Română).

Referitor la organizarea spațiului interior, aceasta rămâne aceeași la morile cu o singură încăpere de formă patrulateră și avînd dimensiunile mici. Schimbările se produc în cazul morilor cu o încăpere de formă dreptunghiulară, aflate la mari distanțe în afara așezărilor, de cele mai multe ori construite din necesitatea creării unui excedent de spațiu pentru găzduirea „rîndașilor” veniți de la o mai mare depărtare de sat (5 km: Sichevița, 12 km: Svinița), pe toată durata măcinării grăunțelor.

Mecanismul interior este montat la acestea în partea posterioară a construcției, marcînd *spațiul activ* în care se desfășoară procesul productiv, partea anterioară, cu o vatră liberă amenajată într-un colț, rămînînd spațiul de odihnă și veghe pentru „rîndași”.

Cît privește *materialele de construcție* utilizate în ultimul timp, în locul lemnului rotund de fag sau stejar (mai arareori apar blănille cioplite cu barda) (fig. 8), au apărut numeroase mori din piatră calcaroasă brută sau blocuri de gresie fasonată (Svinița, Plavișevița, Dubova etc.), (fig. 9), precum și din cărămidă cu liant de var (Topleț).

Majoritatea dintre noile construcții și chiar o parte dintre cele mai vechi (după lucrări recente de întreținere) sînt acoperite în două ape, cu țiglă și olane, avînd închideri laterale din scinduri, în locul vechilor acoperișuri, în patru ape, din șindrila de fag sau stejar — quasigeneralizate pînă la începutul sec. XX (fig. 10).

Instalația mecanică, constînd dintr-una sau mai multe perechi de pietre, cea superioară, mobilă, avînd în partea inferioară, încastrată, „părpărița” metalică, în care se fixează capătul superior al axului roții hidraulice, este așezată pe un pat înălțat și înconjurată de „ocoli”. Diametrul și grosimea pietrelor sînt variabile, într-o relație direct proporțională cu diametrul roții și dependentă de potențialul hidraulic. Deasupra pietrei superioare, pe un jug vertical este așezat coșul de grăunțe și sub acesta „postăvița” din care boabele cad în orificiul din mijlocul pietrei alergătoare (fig. 11).

5. În mod cu totul excepțional, relația **construcție — instalație energetică**, este cel mai bine pusă în evidență, în cazul morilor cu ciutură.

Aici, sistemul energetic ocupă nivelul inferior al morii, spațiu numit, în cazul construcțiilor din piatră sau cărămidă — „casa roții”.

Cele două nivele prezente, fără excepție, în planul fiecărei mori cu ciutură, indiferent de soluția adoptată pentru realizarea lor, sînt rezultatul necesității creerii unui spațiu funcțional între roata hidraulică și pietre, destinat celor două

Änderung wurde sehr oft auch die Anzahl der Mahlvorrichtungen von einer, wie vorher allgemein üblich, auf zwei oder sogar drei erhöht (Gladna Română, Slatina Nera, Mărul, Sasca Română).

Was die Einteilung des Innenraumes betrifft, so bleibt diese bei den Mühlen mit einem einzigen, kleinen, quadratförmigen Raum unverändert. Änderungen kommen bei den Mühlen mit einem rechteckigen Raum vor. In den meisten Fällen sind diese so gebaut, um verfügbaren Raum für die Unterbringung der Leute („rindași“ — Mitbesitzer) zu schaffen, die von weither ins Dorf kamen (5 km: Sichevița, 12 km: Svinița) und blieben, bis das Getreide fertig gemahlen war.

Die Mechanismen des Mühleninneren sind hier im hinteren Teil des Baues untergebracht; dieser stellt den *Betriebsraum* vor, in dem der Produktionsprozeß vor sich geht; in einer Ecke des vorderen Teiles steht eine Ruhebänk, von der aus die „rindași“ den Mahlvorgang überwachen oder wo sie sich ausruhen.

Was die in der letzten Zeit verwendeten *Baustoffe* betrifft, erschienen an Stelle des Buchen- oder Eichenrundholzes (seltener findet man mit dem Schlichtbeil behauene Balken) (Abb. 8), andere Stoffe. Zahlreiche Mühlen sind aus rohem Kalkstein oder aus behauenen Sandsteinblöcken (Svinița, Plavișevița, Dubova usw.) (Abb. 9), oder aus Ziegeln mit Kalkmörtel (Topleț) gebaut.

Die meisten der neuen Bauten und auch ein Teil der älteren (nach kürzlich erfolgten Instandsetzungsarbeiten) haben ein Satteldach und sind mit Dachziegeln gedeckt und seitlich mit Bretterwänden abgeschlossen. Früher, bis zum Beginn des 20. Jahrhunderts, hatten sie im allgemeinen Walmdächer und waren mit Buchen- oder Eichenschindeln gedeckt (Abb. 10).

Die *Mahlvorrichtung* besteht aus einem oder mehreren Paaren von Mühlsteinen. In den oberen drehbaren Stein ist auf der Unterseite das Mühlisen eingelassen, in das das obere Ende der Achse des Wasserrades greift. Die Mühlsteine liegen auf einer erhöhten Unterlage und sind von einer Zarge umgeben. Der Durchmesser und die Stärke der Steine sind verschieden, sie sind direkt proportional mit dem Durchmesser des Rades und hängen von der verfügbaren Wassermenge ab. Über dem oberen Stein befindet sich an einem senkrechten Träger der Mahltrichter und darunter der Rüttelschuh, aus dem die Körner in das Loch in der Mitte des Läufers fallen (Abb. 11).

5. Ganz außergewöhnlich gut ist der Zusammenhang zwischen dem **Bau und der kraftübertragenden Vorrichtung** bei den Turbinenmühlen zu erkennen. Das System zur Kraftübertragung befindet sich hier im unteren Geschoß der Mühle. Dieser Raum heißt, im Falle der Stein- und Ziegelbauten, die „Radkammer”.

Die beiden Geschosse, die ohne Ausnahme im Bauplan jeder Turbinenmühle vorhanden sind, wie immer die praktische Lösung zu ihrer Errichtung auch sei, entsprechen der Notwendigkeit, zwischen dem Wasserrad und den Mühlsteinen

Fig. 8. Moara cu ciutură de pe apa Bigărului, comuna Topleț (jud. Caraș-Severin)

Abb. 8. Löffelradmühle am Bigärbach, Gemeinde Topleț, Kreis Caraș-Severin

Fig. 9. Moara cu ciutură de pe apa Eleșovei, comuna Svinița (jud. Caraș—Severin).

Abb. 9. Löffelradmühle am Elešovabach der Gemeinde Svinița, Kreis Caraș-Severin.

Fig. 10. Mori cu ciutură de pe apa Bigărului, comuna Topleț (jud. Caraș—Severin) acoperite în două și în patru ape.

Abb. 10. Löffelradmühlen am Bigärbach in der Gemeinde Topleț, Kreis Caraș-Severin.

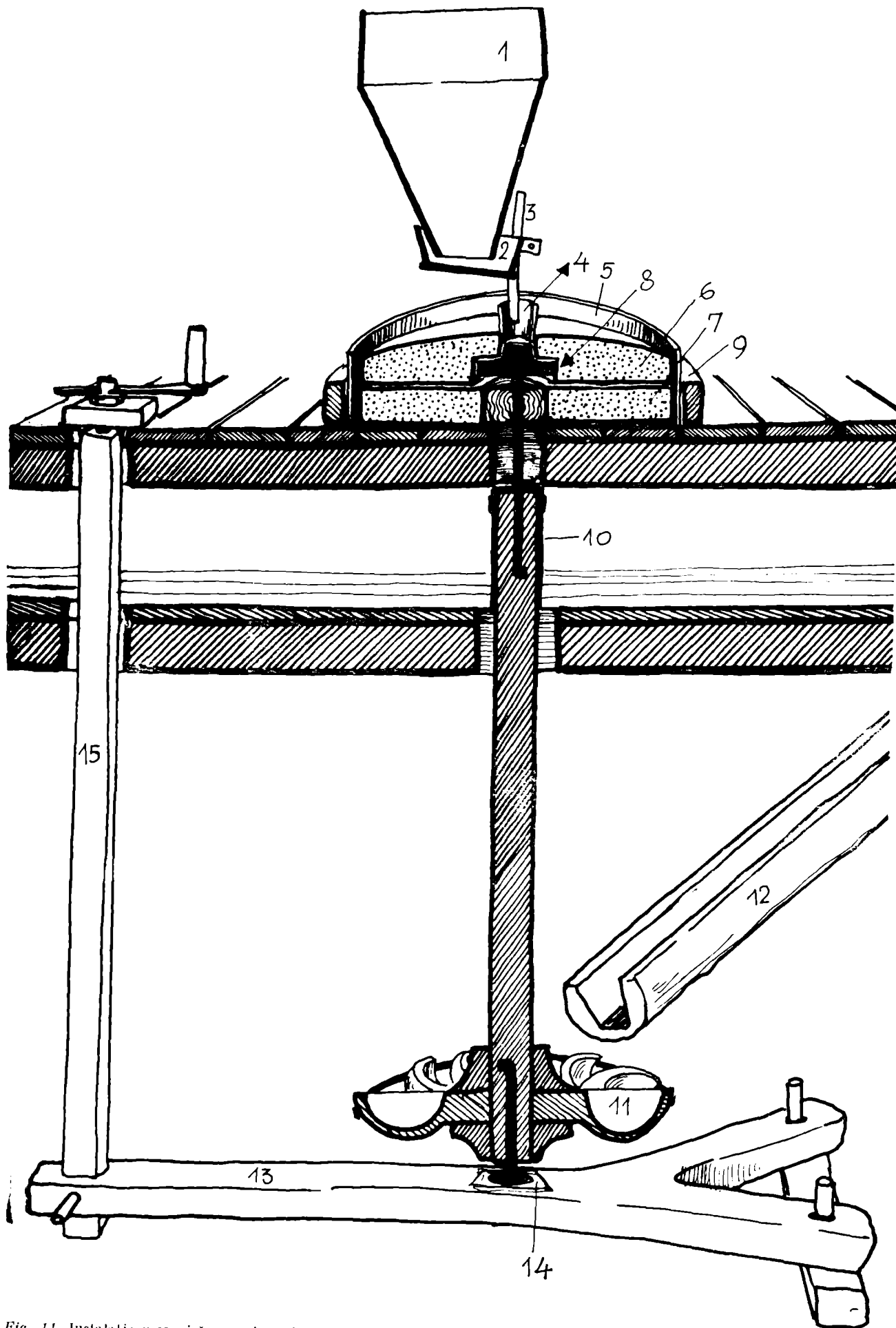

Fig. 11. Instalația mecanică a unei mori cu ciutură din Topleț (jud. Caraș-Severin): 1. coșul de grăunțe; 2. postăvița; 3. titirezul; 4. gura pietrei; 5. veșcă; 6. piatra aler-gătoare; 7. piatra stătătoare; 8. cruce (plrpărița); 9. colac (ocoli); 10. fusul ciuturii; 11. ciutura; 12. scocul; 13. furca; 14. lagăr; 15. ridicătorul.

Abb. 11. Mechanismus einer Löffelradmühle aus Topleț, Kreis Caraș-Severin: 1. Rumpf; 2. Rüttelschuh. 3. Klappstock 4. Steinöffnung; 5. Bütte; 6. Läufer; 7. Bodenstein; 8. „Kreuz“ (Quereisen); 9. Zargen; 10. Spindel; 11. Löffelrad; 12. Gerinne; 13. Traggabel; 14. Lager; 15. Steinheber.

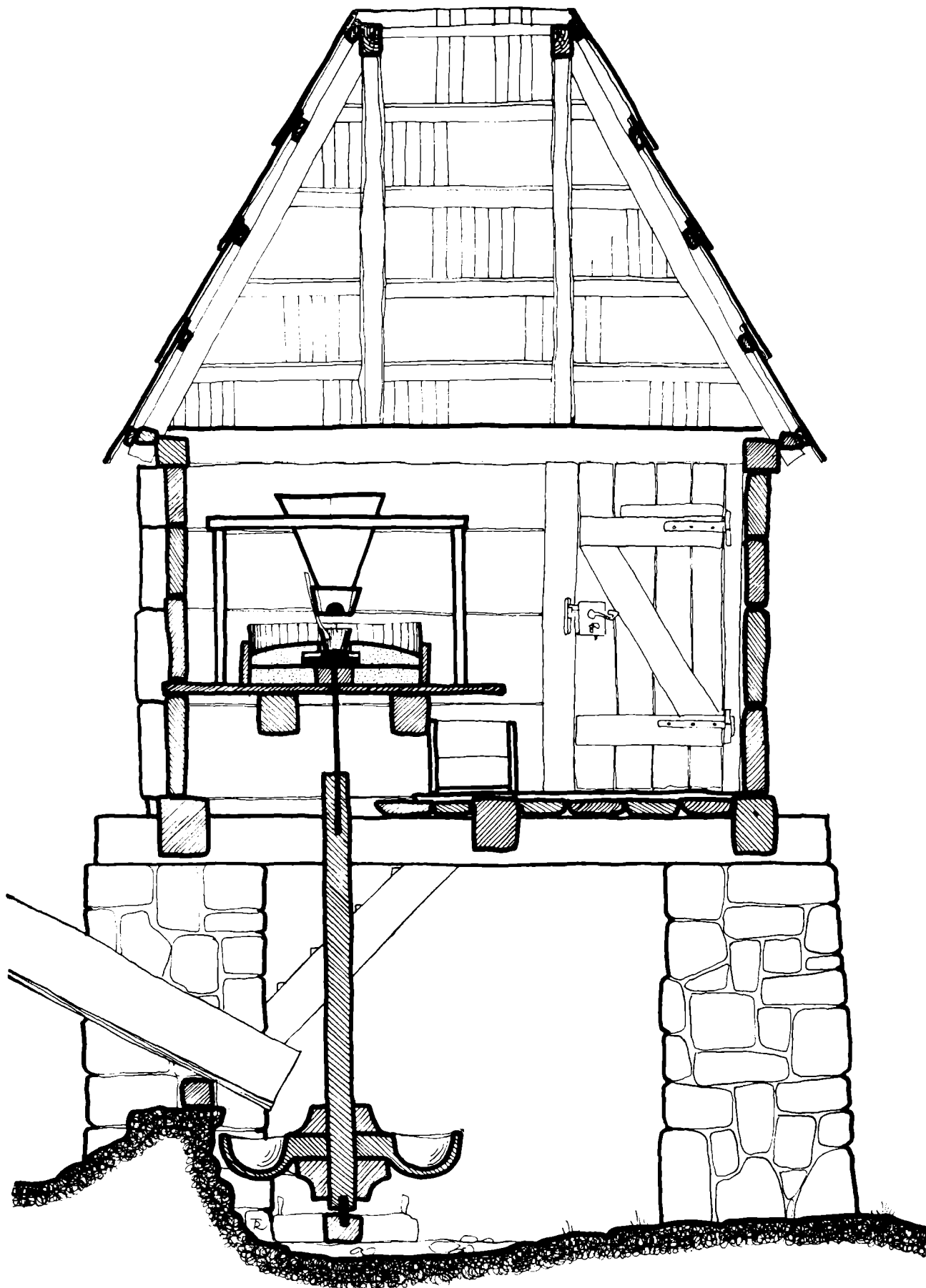

Fig. 12. Secțiune prin moara cu ciură transferată din Topleț în Muzeul tehnicii populare. (Evidențiază relația construcției substructiei, instalației energetice și a instalației mecanice).

Abb. 12. Längsschnitt durch die ins Museum der bäuerlichen Technik überführte Löffelradmühle aus Topleț, Kreis Caraș-Severin (Es wird das Verhältnis zwischen Bau, Unterbau, energetischer und mechanischer Installation hervorgehoben).

elemente cu o dispunere verticală ale mecanismului de acționare a pietrei alergătoare: axul roții și pîrghia ridicătorului (fig. 12).

Situarea construcției morii la o anumită înălțime față de nivelul albiei riului, cerută de înălțimea fusului roții și a ridicătorului, a determinat, adeseori, amenajări artificiale de teren; în acest caz problema se rezolvă, îndeobște, prin așezarea morii pe un briu de lespezi de piatră pentru egalizarea soclului, sau realizarea unei substrucții de înălțare a morii constînd, fie din lespezi late de piatră suprapuse, fără nici un liant, fie din niște furei (una sau două) din trunchi de copac, cu rădăcinile ramificate, fixate în albia cursului de apă și cu o despicătură în partea de sus, în care se fixează grinda talpă.

În locul acestor sisteme, la care se adaugă zidul de bolovani, deasemeni fără liant (în scopul de a preveni surparea prin eroziune a malului apei de care era „atîrnată“ moara), pătrund și se generalizează tot mai mult în unele localități, stîlpii și zidul din piatră cu liant de ciment sau var (cazul morilor din Topleț).

6. Instalație energetică — instalația mecanică. Piesa cea mai importantă a *instalației energetice* (hidrotehnice în cazul nostru) este *ciutura* — roata dispusă orizontal față de sol și construită prin încastrarea unor lopeți cu o curbură mai mult sau mai puțin accentuată (datorată credem tot procesului de perfecționare în scopul atingerii unui randament maxim) — în butucul axului său din lemn, lăsat mai gros în timpul ciopririi întregii piese.

Îmbunătățirile, în sensul perfecționării tehnice a acestei piese, considerăm că le întruchiează reducerea, în zonele cu debit mic și inconstant al cursurilor de apă, a dimensiunilor aripilor și încercuirea („frecarea“) roților prin fixarea extremităților libere ale aripilor printr-un inel metalic, asigurîndu-se, prin aceasta, o mai mare stabilitate a lor în cadrul mișcării ce dezvoltă o forță centrifugă destul de mare.

Dacă la morile de pe valea Craiovei, Rudăriei, Prigorului, mai este încă generală folosirea fusului roții, din lemn, avînd în capătul inferior încastrată o piatră ovoidală din cremene („călcii“) ce se învîrte în orificiul unui lagăr, deasemeni litic, e („piuă“, „broască“) așezat pe furca de sprijin a axului roții, la cele din clisura Dunării, subbazinul inferior al Cernei, și zona Sasca Moldova, acestea au dispărut în totalitate.

Înlocuirea, aici, a axului roții din lemn cu unul metalic sau numai a „călciiului“ din piatră cu unul din fier, mult mai ascuțit, a atras după sine înlocuirea „pivei“ din piatră, cu un lagăr metalic, ceea ce reduce mult forța de frecare a „călciiului“

einen Raum für die beiden senkrecht angeordneten Elemente zu schaffen, aus denen die Antriebsvorrichtung für den Läufer besteht: die Achse des Wasserrades und der Hebel des Steinhebers (Abb. 12).

Um das Mühlengebäude auf einer gewissen Höhe über dem Flußbett zu errichten, entsprechend der Höhe der Radachse und des Hebbers, war es oft notwendig, das Gelände besonders vorzubereiten; diese Aufgabe wurde im allgemeinen so gelöst, daß die Mühle auf Steinplatten zum Ausgleich des Sockels gesetzt wurde, oder es wurde zur Erhöhung der Mühle ein Unterbau errichtet, der entweder aus breiten, ohne jedes Bindemittel übereinandergelegten Steinplatten oder aus (einer oder zwei) Gabeln aus Baumstämmen bestand, die mit ihren verzweigten Wurzeln im Grund des Flußbettes verankert und am oberen Ende gespalten sind, wo der Sohlbalken befestigt ist.

An die Stelle dieser Bauarten, zu denen noch eine Steinmauer (ebenfalls ohne Bindemittel) hinzukam, um zu verhindern, daß durch Erosion die Uferwand einstürze, an der die Mühle „hing“, treten heute Pfeiler und Mauern aus Steinen, mit Zement oder Kalk als Bindemittel, die in einigen Ortschaften immer mehr Verbreitung finden (dies ist der Fall bei den Mühlen in Topleț).

6. Die Kraftübertragungsanlage — die Mahlvorrichtung. Der wichtigste Teil der *Kraftübertragungsanlage* (in unserem Fall eine Wasserkraftanlage) ist das *Löffelrad*. Dies ist ein waagrecht stehendes Rad, in dessen hölzerne Nabe mehr oder weniger gekrümmte Schaufeln eingelassen sind. (Unseres Erachtens ist die Krümmung verschieden, weil auch hier Verbesserungen gemacht wurden, um die höchste Leistung zu erzielen.) Dazu hatte man beim Behauen des Rades als solches die Nabe dicker gelassen.

Als Verbesserungen, und zwar vom technischen Standpunkt, sehen wir an, daß dort, wo die Wassermenge der Bäche klein und veränderlich ist, die Löffel verkleinert, und die Räder eingefast (beschlagen) wurden, indem man die freien Enden der Schaufeln durch einen Metallreifen verband. So gelang es, die Löffelräder zu festigen, da die Drehbewegung eine ziemlich große Fliehkraft entwickelt.

Bei den Mühlen in den Tälern der Craiova, Rudăria, des Prigor sind die hölzernen Radachsen noch allgemein verbreitet. Hier ist in das untere Ende der Achse ein eiförmiger Kieselstein („călcii“, also „Ferse“ genannt) eingelassen. Dieser dreht sich in einem ebenfalls aus Stein bestehenden Lager, das „piuă“ (Schale) oder „broască“ (Schloß) genannt wird und auf der Stützgabel der Radachse aufliegt. Bei den Mühlen im Durchbruchstal der Donau, im unteren Becken der Cerna und im Gebiet von Sasca Moldova sind diese hölzernen Achsen mit Lagern aus Stein gänzlich verschwunden.

Hier wurde die hölzerne Radachse durch eine metallene ersetzt, oder auch nur die „Ferse“ aus Stein durch eine viel spitzere aus Eisen. Dadurch mußte auch die steinerne „Schale“ durch ein Lager aus Metall ersetzt werden, und damit

și accelerează viteza de rotație a axului și implicit, a pietrei alergătoare.

O ultimă „modernizare“ în ceea ce privește instalația energetică o întâlnim la „ridicătorul“ care modifică poziția (distanța) pietrei alergătoare față de cea inferioară pe timpul funcționării instalației, (condiționat de ce macină și calitatea dorită a măcinșului), așezând moara la terminarea măcinării grăunțelor, în poziția de repaus (când piatra superioară se sprijină pe cea inferioară).

În locul penei care străbate transversal capătul ridicătorului, așezată pe podeaua morii sau pe „patul“ pietrelor și acționată prin introducerea unor pene mai mici sau lespezi mici de piatră sub capetele acesteia, în aceleași localități, cu ocazia înlocuirii axului și lagărului său (Topleț, Svinița Terego, Plavișevița etc.) apare frecvent o manivelă acționată prin învîrtire, pe un șurub metalic, fixat în prelungirea ridicătorului. Această modestă „invenție“ face mai ușoară acționarea prin ridicare și coborîre, a pietrei superioare și asigură o stabilitate mai mare acesteia, în poziția dorită (fig. 13).

Relația dintre cele două sisteme — energetic (exterior) și mecanic (interior) ale morii cu ciutură apare, în mare măsură, ca o condiționare a instalației mecanice de către modificările apărute în cazul celei hidrotehnice.

Astfel, micșorarea diametrului roții impune o acțiune similară la confecționarea pietrelor de moară pentru a se crea raportul de forță necesar între viteza roții și greutatea pietrei alergătoare. Accelerarea vitezei roții prin înlocuirea „călcîiului“ sau a axului în întregime și a lagărului duce la o uzură mai rapidă a pietrelor, obligînd la o ferecare a acestora la intervale mai scurte de timp.

Modificările survenite în cazul *instalației mecanice*, independente de cele produse la cea energetică, sînt mai puțin semnificative, constînd, în principal, în confecționarea „scaunului“ pietrelor, a „ocolilor“ care le protejează, a „mîșnicului“ pentru făină, a „coșului“ cu „jugul“ de susținere, a „stoborilor“ și „chingilor“, precum și a „postăviței“, din materiale noi (grinzi, fostăne, scînduri, doage prinse în cercuri metalice), evitîndu-se tehnicile și formele arhaice, constînd, de obicei, din cioplirea acestora din lemn masiv, dintr-o singură bucată.

Dispozitivul pentru reglarea înclinației „postăviței“ a evoluat, deasemeni, de la folosirea unei sfori legate de o stinghie a jugului, la „șeiteul“ = scîndura zimțată, îngustată la un capăt, ce trece prin scobitura alungită a unui băț fixat de gura „postăviței“.

wurde die Reibung im Lager stark vermindert, so daß die Drehgeschwindigkeit der Achse und somit auch des Laufrades wuchs.

Eine letzte „Neuerung“ an der Vorrichtung zur Kraftübertragung finden wir am Steinheber, durch den die Lage (der Abstand) des Laufrades in bezug auf den unteren Stein verändert wird (je nach dem Mahlgut und der gewünschten Qualität des Mehles), während die Mühle in Betrieb ist, und durch den nach Beendigung der Arbeit die Mühle in Ruhestellung gebracht wird (in der der obere Stein auf dem unteren aufliegt).

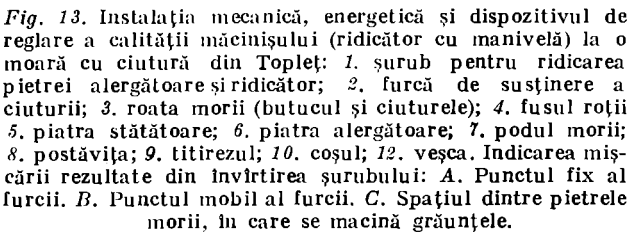
Ursprünglich ging quer durch das Ende des Hebers ein Keil der auf dem Boden der Mühle oder auf dem „Bett“ der Steine auflag und betätigt wurde, indem man unter seine Enden kleinere Keile oder kleine Steinplatten einführte. In denselben Ortschaften, in denen die Achse und das Lager ersetzt wurden (Topleț, Svinița, Terego, Plavișevița usw.) findet man oft eine Kurbel, die durch Drehen eine in der Verlängerung des Hebers angebrachte Schraube aus Metall betätigt. Diese bescheidene „Erfindung“ macht es leichter, den oberen Stein zu heben und zu senken und verleiht ihm in der gewünschten Lage eine größere Stabilität (Abb. 13).

Die Beziehung zwischen den beiden Systemen, dem energetischen (außen) und dem mechanischen (innen) der Löffelradmühle erscheint weitgehend als ein Einfluß, den die Veränderungen in der Wasserkraftanlage auf die Mahlvorrichtung ausüben.

So zieht die Verkleinerung des Wasserraddurchmessers eine entsprechende Änderung bei der Herstellung der Mühlsteine nach sich, um das notwendige Kraftverhältnis zwischen der Drehgeschwindigkeit des Löffelrades und dem Gewicht des Läufersteins zu schaffen. Wird die Geschwindigkeit der Drehbewegung des Wasserrades durch Ersetzen der „Ferse“ oder der ganzen Achse sowie des Lagers erhöht, so verschleifen die Mühlsteine schneller und diese müssen schon nach kürzeren Zeitabschnitten neu geschärft werden.

Die Veränderungen an der *Mahlvorrichtung*, die unabhängig sind von denen am System zur Kraftübertragung, sind weniger bedeutungsvoll. Sie beschränken sich hauptsächlich darauf, daß der „Sitz“ der Mühlsteine, die Steinbütte, der „mîșnic“ für das Mehl, der Mahltrichter und das Stützjoch, die Zargen und die Querleisten sowie der Rüttelschuh aus anderem Material (Balken, Pfosten, Bretter, durch Metallreifen zusammengehaltene Dauben) hergestellt werden und man von den veralteten Verfahren und Formen abging, die gewöhnlich darin bestanden, die Teile aus massivem Holz aus einem einzigen Stück zu hauen.

Die Vorrichtung, mit der die Neigung des Rüttelschuhs eingestellt wird, entwickelte sich ebenfalls von einer Schnur, die an einer Leiste des Joches festgebunden war, zum „seiteu“, das ist ein mit Kerben versehenes, an einem Ende schmäleres Brettchen, das im länglichen Einschnitt eines an der Öffnung des Rüttelschuhs befestigten Stekens läuft.

www.muzeulastra.com / www.cimec.ro

7. Instalații — sisteme de aducțiune și mijloace de admisie. Tehnicile de realizare a aducțiunii și varietatea tipologică a mijloacelor de admisie, dependente în foarte mare măsură, în cazul morilor cu ciutură, de condițiile hidrografice, au marcat la rindul lor o dezvoltare ce a dus la diversitatea întâlnită azi pe teren.

Ne limităm în cele ce urmează la o enumerare succintă a acestora, încercînd o prezentare corelată a datelor.

7. Die Anlagen — die Wasserversorgung und -zuführung. Die Technik der Wasserversorgung und die typologische Vielfalt der Zuführungsvorrichtungen hängen bei den Löffelradmühlen weitgehend von den Wasserverhältnissen ab. Sie machten ebenfalls eine Entwicklung durch, die zu der heutigen Vielfalt führte.

Im Folgenden beschränken wir uns auf eine kurze Aufzählung dieser Formen und versuchen, die Angaben darüber in ihrem Zusammenhang darzustellen.

Condiții hidrografice	Caracteristicile instalației	Sisteme de aducțiune	Mijloace de admisie
1. Debit constant relativ mic, cădere și viteză mare (Toplet)	Pietre mari, roată mare, cupe mai puțin concave	naturală, (cursul apei)	Jghiab monoxilic secționat longitudinal și scobit, fără o variație mare a diametrului (fig. 14 a).
2. Debit insuficient și inconstant	Amplasarea în aval față de „ierugă“, pietre cu diametrul mic, cupe puternic concave	a) „Ieruga“ amenajată prin săpături de pământ, plantații de fascine, aglomerări de piatră b) Jghiaburi din scindură. c) Stăvilari pentru formarea lacurilor de acumulare (iazuri)	a) Jghiab monoxilic cu un pronunțat traiect tronconic și o înclinație mare (fig. 14 b) b) Jghiab din scinduri, convergent spre capătul inferior și un unghi mare de înclinație ($+45^\circ$) (fig. 14 c) c) „Butonul“ jghiab monoxilic neseționat, avînd canalul interior realizat printr-o străpungere longitudinală prin mijlocul său prin ardere înăbușite, succesive (fig. 14 d) d) Butonul din beton armat
3. Debit excedentar	Pietre mari, roți cu diam. mare, palete plate	„Ierugă“ în scopul captării doar a debitului necesar și suficient	Jghiab din scindură, drept, avînd o înclinație mică

Wasserverhältnisse	Kennzeichen der Anlage	Wasserversorgung	Wasserzuführung
1. Gleichbleibende, relativ kleine Durchflußmenge, starkes Gefälle, große Geschwindigkeit (Toplet)	Große Mühlsteine, großes Wasserrad, wenig gekrümmte Schaufeln	Natürlich (der Wasserlauf)	Aus einem Stück gehauene, der Länge nach aufgeschnittene Rinne, ohne große Veränderung des Durchmessers der Höhlung (Abb. 14/a)
2. Ungenügende, nicht gleichbleibende Durchflußmenge	Flußabwärts vom „Mühlkanal“ aufgestellt, Steine mit kleinem Durchmesser, stark gekrümmte Schaufeln	a) Der „Mühlkanal“ ist in die Erde gegraben, wird durch Rutenbündel, durch Steinhäufen begrenzt b) Bretterrinne c) Wehr und Stausee (Weiher)	a) Aus einem Stück gehauenes, Rinne, die stark geneigt und deutlich kegelförmig ist (Abb. 14/b) b) Bretterrinne, die am unteren Ende enger und stark geneigt ist (45°) (Abb. 14/c) c) „Buton“ genanntes, aus einem Stück gefertigtes Druckrohr, dessen Hohlkanal nach und nach durch Ausbrennen gearbeitet wird (Abb. 14/d) d) „Buton“ aus Eisenbeton
3. Überschüssige Wassermenge	Große Steine, Wasserräder mit großem Durchmesser, flache Schaufeln	„Mühlkanal“, um nur die notwendige, genügende Wassermenge zu fassen	Gerade, schwach geneigte Bretterrinne

Referitor la materialul comparativ din tabelul de mai sus se cuvine să evidențiem marea capacitate de adaptare la condițiile hidrografice și de teren în scopul exploatării, în orice condiții; a minimeilor posibilități energetice naturale. Evoluția de la

Im Zusammenhang mit den Angaben der obigen Tabelle muß hervorgehoben werden, wie groß die Anpassungsfähigkeit an die Wasser- und Geländeverhältnisse war, um unter allen Umständen auch noch so geringe natürliche Energiequellen zu

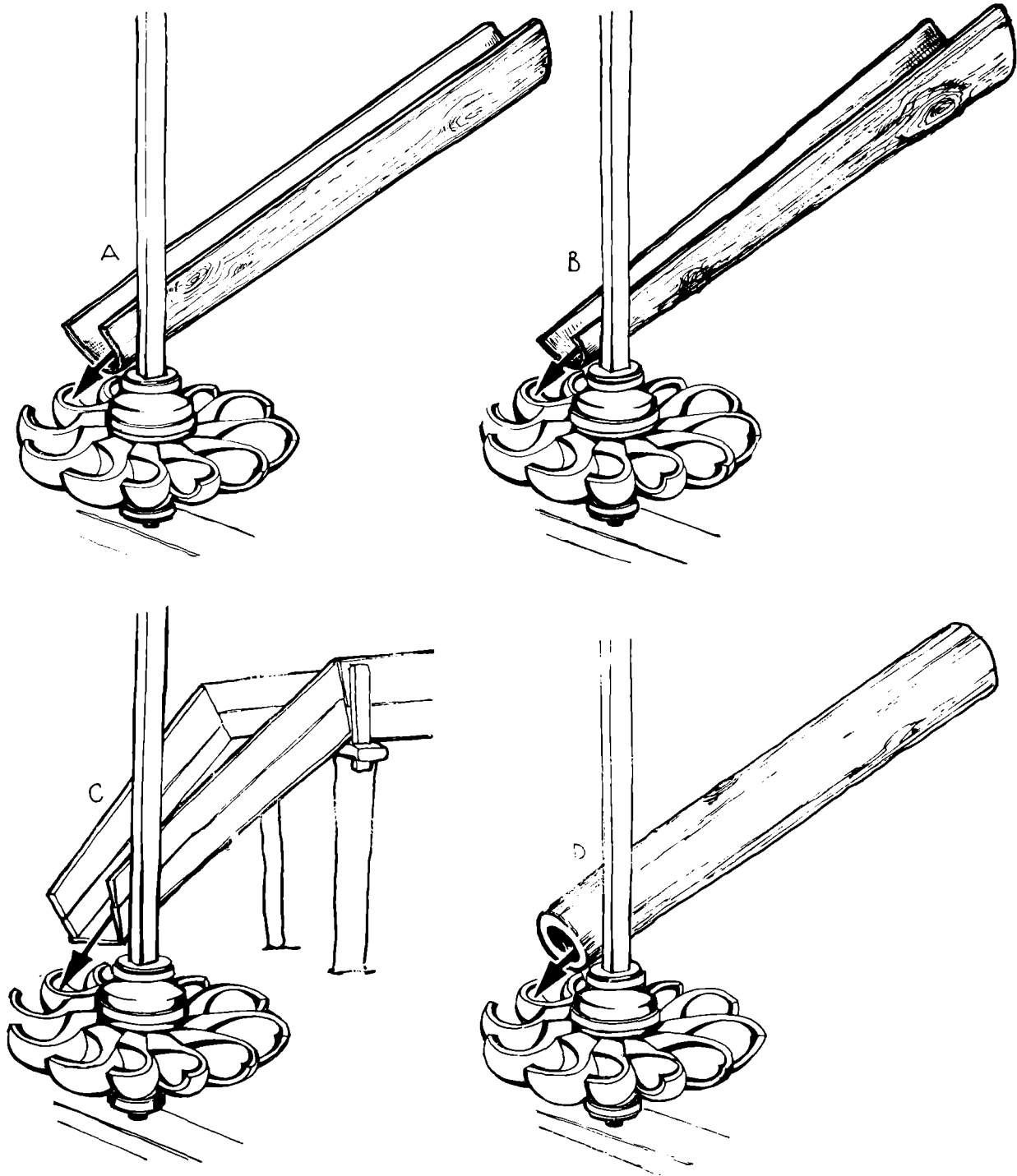

Fig. 14 Mijloace de admisie la morile cu ciutură: A. Jgheab monoxilic secționat și scobit. B. Jgheab monoxilic scobit într-un trunchi cu traiect tronconic. C. Jgheab din scinduri. D. Buton.

Abb. 14. Arten der Wasserzufuhr bei Löffelradmühlen: A. Ausgehöhlte und gespaltene Einbaumrinne. B. Einbaumrinne, aus kegelförmig zulaufendem Stamm gearbeitet. C. Gerinne aus Brettern. D. „Buton“ (Druckrohr aus einem Stamm gearbeitet).

jgheabul monoxilic secționat până la butonul la care regăsim, surprinzător, principiul lui Bernoulli din mecanica fluidelor²⁷, este semnificativă în acest sens (fig. 14).

Dependent de sistemele de aducțiune și mijloacele de admisie, este și mecanismul de pornire și oprire a instalației.

La morile cu jghiab monoxilic secționat și scobit, „opritorul” constă dintr-o lopățiță de lemn având lățimea canalului jgheabului, fixată la un capăt de marginile acestuia și acționată prin intermediul unei pîrghii, prin închiderea canalului jgheabului sau eliberarea acestuia (fig. 16/1).

Pentru celelalte mijloace de admisie se folosește „slavila” (fig. 16/2). În scopul prevenirii blocării accidentale a instalației, prin depunerea de frunze, crengi, etc., la capătul superior al jgheabului sau butonului, se fixează o „gratie”.

8. Instalații — serie de unelte de întreținere și exploatare. Dat fiind specificul morilor cu ciutură, simplitatea instalației și construcției a generalizat construirea acestora de către însuși țărani-rîndași cu uneltele din gospodărie, singurele produse „specializate” fiind pietrele produse de către meșterii piatrari din satele specializate (Svinița).

O mențiune în plus pentru confecționarea instalației energetice propriu-zise (roată, fus etc.), care este lucrată de meșterii rotari, cit și pentru piesele metalice, confecționate la cerere, de către fierarul satului.

Aceasta face ca singurele și cele mai frecvente unelte folosite în exploatarea morilor să fie ciocanele de ferecat.

9. Complex tehnic — randament — produse. Referitor la randamentul acestor instalații, semnificativă rămîne generalizarea denumirii de „rîșniță”, proprie de fapt uneltei acționate manual și datorată asociației făcute între randamentul lor și cel al morilor hidraulice cu roți verticale, sau comparației cu cel al rîșnițelor acționate manual. Exemplificînd, în cazul unui debit de 150 l/s, cu o cădere utilă de 1,50 m, la o moară de mărime medie (diametrul pietrelor fiind de 0,75 m), randamentul este de 0,5, măcinarea unei cantități de 30—45 kg cereale făcîndu-se în 3—6 ore.²⁸

Între randamentul scăzut al morilor cu ciutură și numărul mare al acestor instalații în raza fiecărei localități din zona cercetată (9 Plavișevița, 14 Topleț, 23 Svinița, 28 Rudăria etc.) este un raport de directă determinare, numărul mare al instalațiilor compensînd randamentul scăzut al fiecăreia în parte și rezolvînd, astfel, necesitățile colectivității satești.

²⁷ Herbert H o f f m a n n, *Un dispozitiv de ameliorare a admisiei la moară — „butonul”*, în „Cibinium 1967—68”, Sibiu, 1968.

²⁸ Monica B u d i ș, *op. cit.*, p. 455.

nutzen. In diesem Sinn ist die Entwicklung von der offenen, aus einem Stamm gehauenen Rinne bis zum Druckrohr („buton”) bezeichnend, bei der wir überraschenderweise erkennen, daß das Gesetz von Bernoulli aus der Mechanik der flüssigen Körper²⁷ angewendet wurde (Abb. 14).

Von der Wasserversorgung und der Vorrichtung zur Wasserzuführung ist auch der Mechanismus zum ingangsetzen und Stillegen der Anlage abhängig.

Bei den Mühlen mit offener, aus einem Stamm gearbeiteten Zuführungsrinne wird die Wasserzufuhr durch ein „Sperrbrett” geregelt, das so breit ist wie der Kanal der Rinne, an einem Ende der Rinne befestigt ist und durch einen Hebel betätigt wird. Dadurch wird der Kanal der Rinne gesperrt oder freigegeben (Abb. 16/1).

Im Falle der anderen Zuführungsvorrichtungen wird das „Schütz” (Abb. 16/2) verwendet. Um vorzubeugen, daß die Anlage unbeabsichtigt durch eingedrungene Blätter, Zweige, usw. zum Stehen gebracht wird, wird am oberen Ende der Rinne oder Röhre („buton”) ein Gitter angebracht.

8. Die Anlagen — Werkzeuge zur Instandhaltung und zum Betrieb. Dank der Einfachheit der Anlage und des Bauwerks der Löffelradmühlen konnten diese im allgemeinen von den Bauern selbst und mit ihren eigenen, üblichen Werkzeugen errichtet werden. Die einzigen Teile, die nur mit besonderen Mitteln hergestellt werden konnten, waren die Steine. Diese wurden in bestimmten Dörfern (Svinița) von Steinmetzen gearbeitet.

Zu erwähnen ist noch der Bau der Vorrichtung zur Energieerzeugung (Rad, Achse usw.). Diese wird von Wagnermeistern hergestellt. Die Metallteile wurden auf Wunsch vom Dorfschmied gemacht.

So kommt es, daß die einzigen und am häufigsten gebrauchten Werkzeuge beim Betrieb der Mühlen die Hämmer zum Schärfen der Steine sind.

9. Technischer Komplex — Leistung — Erzeugnisse. Sprechend für die Leistung dieser Mahlanlage ist die allgemeine Verbreitung der Bezeichnung „rîșniță” (Handmühle). Sie bezieht sich eigentlich auf die Handmühle und wird wegen des Vergleiches zwischen der Leistung dieser Mühlen und der der Wassermühlen mit senkrecht stehendem Rad gebraucht oder wegen des Vergleiches mit der Leistung der Handmühlen. Wenn zum Beispiel die verfügbare Wassermenge 150 l/s und das nutzbare Gefälle 1,50 m ist, ist die Leistung einer Mühle mittlerer Größe (Durchmesser der Mühlsteine 0,75 m) gleich 0,5, das heißt, daß 30—45 kg Getreide in 3—6 Stunden gemahlen werden.²⁸

Die geringe Leistung der Löffelradmühlen bestimmt unmittelbar die große Anzahl dieser Mühlen innerhalb jeder Ortschaft des untersuchten Gebietes (9 in Plavișevița, 14 in Topleț, 23 in Svinița, 28 in Rudăria usw.). Dadurch wird sie wettgemacht und die Bedürfnisse der Dorfgemeinschaft werden befriedigt.

²⁷ Herbert, H o f f m a n n, *Eine Anlage zur Regelung der Wasserzufuhr bei Mühlen. Das Wasser-Fallrohr*, in „Cibinium 1967—68”, Sibiu, 1968.

²⁸ Monica B u d i ș, *a. a. O.*, S. 455.

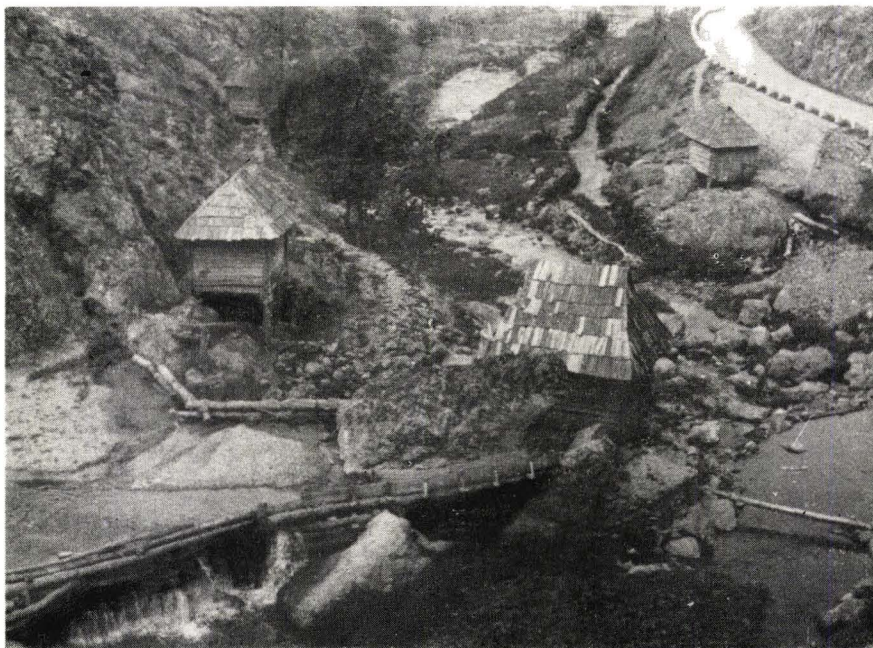

Fig. 15. Valea Morilor din comuna Rudăria, jud. Caraș-Severin, cu barajul.

Abb. 15. Die „Valea Morilor“ (Mühlental) aus der Gemeinde Rudăria, Kreis Caraș-Severin.

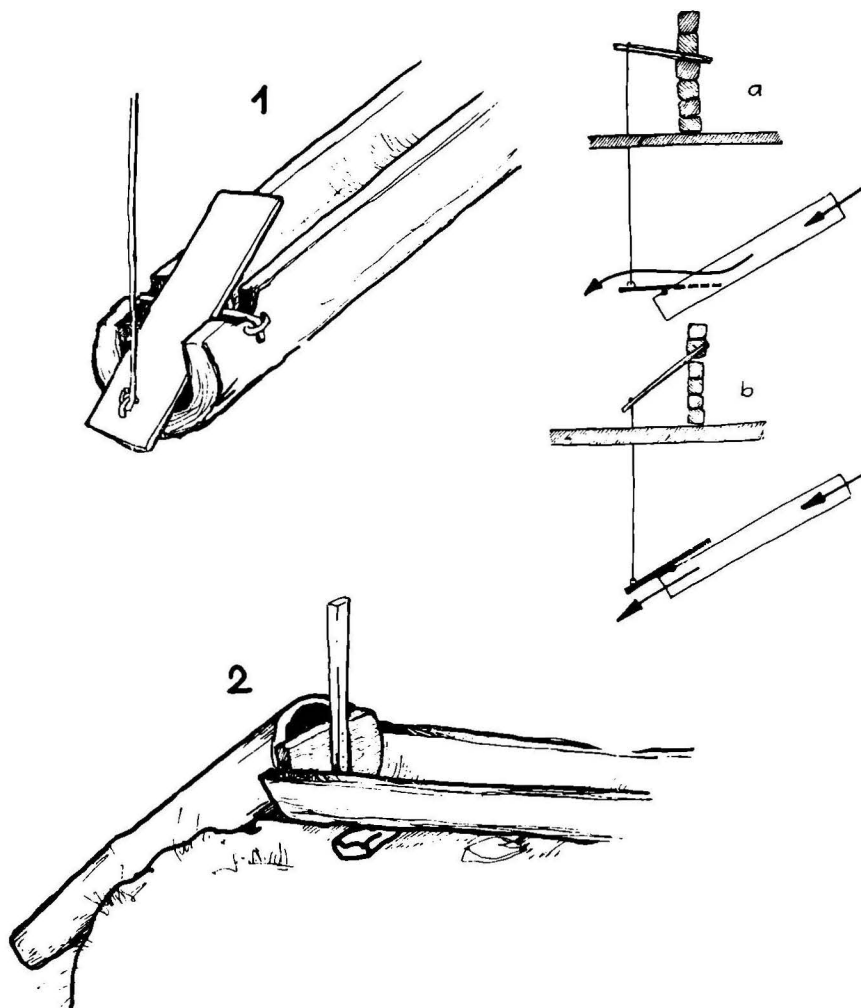

Fig. 16. Mijloace de pornire și oprire a instalației: 1. Opriitorul la moara din Topleț; a, închis; b, — deschis. 2. Stavila la buton.

Abb. 16. Vorrichtungen für die Wasserzufuhr und das Absperren: 1. Sperrbrett bei der Wasserrinne der Mühle aus Topleț; a) geschlossen; b) offen. 2. Sperrvorrichtung bei einem Wasserrohr „buton“.

Problema produselor se confundă cu calitățile diferite de făină, realizate în funcție de mulțiplici factori de ordin economic, social și psihologic. Calitatea lor este condiționată de modalitatea tehnică de obținere: ridicarea și coborîrea dorită a pietrei alergătoare, cu ajutorul „ridicătorului“.

10. Complex tehnic — mijloace de transport. Față de modificările tehnice survenite în timp, prezentate mai sus, și mijloacele de transport (îndeosebi cele individuale) au fost supuse unui proces evolutiv, sub acțiunea aceluiași factori determinanți pentru primul proces.

Cercetînd acest subiect în cazul com. Topleț, am constatat că în ultimii 80 de ani, mijloacele de transport a grăunțelor la moară și a făinii în gospodărie, au evoluat.

Dacă înainte vreme erau folosiți aproape în exclusivitate „budurșii“ din piei de oaie, capră, mai rar vițel, tăbăciți și cusuți după o tehnică anume, cu timpul, aceștia au fost abandonați (deși ofereau impermeabilitate absolută conținutului), fiind înlocuiți cu „trășli“ din lînă, de format mare, pătrate, cu un șnur lung care permite o legătură specială pentru fixarea lor pe spate (fig. 17).

Păstrînd aceeași formă, ele și-au modificat țesătura alături de textură, cît și ca ordonare a culorilor, seria depistată de noi fiind formată, în ordine de: „traștele albe“, „traștele pestrițe“, „traștele sîrbești“ și „traștele roșii“.

11. Complex tehnic — sistem de proprietate și folosință. Într-un studiu publicat în volumul „Cibinium 1967—68“, am tratat detaliat problema regimului de coposoriat general, întîlnit în întreaga zonă cercetată, precum și cauzele care îl generează și efectele ce apar în condițiile anacronismului acestui sistem în prezent²⁹, de aceea considerăm inutil a ne repeta.

Suma acestor modificări apărute în timp, pe ansamblul acestei unități de industrie țărănească, și în detaliu, pe fiecare compartiment component al său, sînt consecințele firești ale dinamicii unui fenomen etnografic, supusă unor cauze determinante (progresul forțelor de producție și în cadrul acestora, în principal, a mijloacelor) și favorizate de unele condiții, constînd din numeroși factori de ordin istoric, economic, social, geografic și psihologic.

Mentalitatea tehnică, individuală și colectivă, receptivă la asimilarea factorilor de progres,

Die Frage der Erzeugnisse ist gleichbedeutend mit der der verschiedenen Mehlgütern, die in Abhängigkeit von verschiedenen wirtschaftlichen, sozialen und psychologischen Faktoren hergestellt werden. Vom technischen Standpunkt bedeutet dies, das Laufrad nach Wunsch zu heben oder zu senken, was mit Hilfe des „Steinhebers“ geschieht.

10. Der technische Komplex — die Beförderungsmittel. Angesichts der technischen Entwicklung, die, wie oben beschrieben, im Laufe der Zeit stattfand, machen auch die Beförderungsmittel (vor allem die durch Einzelpersonen bedienten) einen Entwicklungsprozess mit, und zwar unter dem Einfluß der selben Faktoren, die auch die erstere Erscheinung bestimmten.

Bei der Erforschung dieser Erscheinung in der Gemeinde Topleț haben wir festgestellt, daß in den letzten 80 Jahren die Mittel zur Beförderung der Körner zur Mühle und des Mehles aus der Mühle eine Entwicklung durchgemacht haben.

Früher wurden dazu fast ausschließlich die Bälge aus Schaf-, Ziegen-, seltener Kalbsleder verwendet, das auf eine bestimmte Weise gegerbt und genäht wurde. Allmählich kam man davon ab (obwohl sie für ihren Inhalt absolut undurchlässig waren) und ging zu aus Wolle gefertigten Säcken über, die quadratförmig und groß und mit einer langen Schnur versehen sind, diese knüpft man so, daß man den Sack auf dem Rücken tragen kann. (Abb. 17).

Die Form der Säcke ist die gleiche geblieben; es änderte sich jedoch das Gewebe, sowohl was die Textur als auch die Farbgebung betrifft. In dieser Hinsicht haben wir folgende Aufeinanderfolge auffindig gemacht: „weiße Säcke“, „bunte Säcke“, „serbische Säcke“ und „rote Säcke“.

11. Der technische Komplex — Eigentums- und Nutzungsverhältnisse. In einer im Band „Cibinium 1967—68“ veröffentlichten Arbeit haben wir das Problem gemeinschaftlicher Formen der Besitzverhältnisse, die in dem durchforschten Gebiet allgemein angetroffen wurden, ausführlich behandelt, ebenso die Ursachen, denen sie ihre Entstehung verdanken und die Folgen, die dieses heute anachronistische System nach sich zieht.²⁹ Es ist deshalb unseres Erachtens nicht notwendig, dieses zu wiederholen.

Die Gesamtheit aller dieser Veränderungen, die im Laufe der Zeit eintraten, sowohl die Einheit der bäuerlichen Industrie als Ganzes als auch im einzelnen jedes ihrer Elemente betreffend, sind die natürlichen Folgen der Dynamik einer ethnographischen Erscheinung, die ihre bestimmenden Ursachen hat (die Entwicklung der Produktivkräfte und, innerhalb dieser, hauptsächlich der Produktionsmittel) und durch einige Umstände begünstigt wird, in denen zahlreiche geschichtliche, wirtschaftliche, soziale, geographische und psychologische Faktoren zusammenwirken.

Das technische Denken des Einzelnen und der Gemeinschaft ist, gerade wegen der erwähnten Um-

²⁹ Corneliu B u c u r, *Aspecte social-economice ale practicării morăritului în partea de sud-est a Banatului*, in „Cibinium 1967—68“, Sibiu, 1968.

²⁹ Corneliu B u c u r, *Sozial-ökonomische Aspekte des Mühlenwesens im Südosten des Banats*, in „Cibinium 1967—68“, Sibiu, 1968.

Fig. 17. Transportul cerealelor la moară cu traista.

Abb. 17. Auf dem Weg zur Mühle mit dem Sack am Rücken.

toemai datorită condițiilor amintite, a contribuit, stimulat, la asimilarea și generalizarea înnoirilor tehnice, constând fie din simpla înlocuire a materialelor ușor perisabile, din lemn (grinzile, șindrila, axul roții etc.), sau a celor cu un randament scăzut (lagărele lilece), cu materiale rezistente și care asigură o eficiență sporită (din fier), rezistență și soliditate (cărămidă, piatră, var, ciment).

Adaptarea acestora, diferențiată de la caz la caz, complexează mult aspectul structural și morfologic contemporan al morilor cu ciutură, obligând la o cunoaștere amănunțită a acestora, precum și a factorilor cauzali determinanți sau a condițiilor favorizante, pentru a putea asigura expunerea în muzeu, nu a unui mixtum compositum, ci a unor monumente reprezentative pentru acest tip de instalație, pentru această zonă, pentru o perioadă istorică definită.

Întreaga documentație expusă mai sus și care a condus, în final, la formularea unor *concluzii* de natură să permită selecționarea monumentelor reprezentative, aparține de fapt, *fișei științifice a dosarului monumentului respectiv*. Acesta este completat de un *relevu* detaliat al unității, conținând și *schife de detaliu* documentare, pentru elementele degradate, dispărute sau înlocuite (cazul acoperi-

stănde, empfänglich für die fortschrittlichen Faktoren und trug anregend zur Annahme und Verallgemeinerung der technischen Neuerungen bei, wobei entweder ganz einfach weniger widerstandsfähige Baustoffe, also Holz (Balken, Schindeln, die Radachse usw.) oder aber solche, die eine geringere Leistung der Anlage nach sich zogen (die Lager aus Stein) durch feste und widerstandsfähige Baustoffe (Ziegel, Stein, Kalk, Zement) und solche, die eine erhöhte Leistung ermöglichten (Eisen), ersetzt wurden.

Die von Fall zu Fall unterschiedliche Verwendung dieser Stoffe läßt die gegenwärtige Struktur und Morphologie der Löffelradmühlen außerordentlich komplex erscheinen. Das verpflichtet zu einer ins einzelne gehenden Kenntnis dieser Mühlen sowie der bestimmenden, ursächlichen Faktoren oder der begünstigenden Umstände, um im Museum nicht ein Mixtum compositum sondern Denkmäler auszustellen, die für diese Art von Anlagen, für dieses Gebiet und für einen bestimmten geschichtlichen Zeitabschnitt repräsentativ sind.

Die gesamten, oben beschriebenen Unterlagen, die abschließend gestatteten, *Schlußfolgerungen* auszusprechen, die es ermöglichen, die repräsentativen Denkmäler auszuwählen, gehören eigentlich dem *wissenschaftlichen Karteiblatt im Dossier des betreffenden Denkmals* an. Dazu kommen als *Ergänzung* ausführliche *Zeichnungen* des Bauwerkes, die auch *ins einzelne gehende Dokumentarskizzen* für die beschädigten, verschwundenen oder

şului morii din Topleţ, original în patru ape, din şindrilă, cel găsit de noi, în două ape, cu Țigla), *plan de situație în teren și propuneri de amplasare în muzeu* (una sau mai multe variante), *fotografii documentare* luate în situ și în sfârșit, *devizul de lucrări* privind demontarea, transportul, tratarea-conservarea, restaurarea și reconstruirea monumentului.³⁰

Concluziile au condus la necesitatea prezentării a două instalații cu particularități distincte care să illustreze cât mai multe aspecte din cazurile particulare, tipizate, întâlnite pe teren. Acestea sînt:

1. **Moara din comuna Topleţ, județul Caraş-Severin**, situată pe apa Bigărului, avînd un plan patrat, monocelular, pereții din birne cioplite încheiate în căței, acoperișul (refăcut după documentația întocmită pe teren) în patru ape, cu învelitoare din şindrilă, întreaga construcție sprijinindu-se pe doi piloți și un zid din piatră calcaroasă din zonă. Pentru a asigura rezistența monumentului muzeal s-a procedat la un artificiu constînd din „legarea” interioară a pietrelor substructiei de sprijin cu un liant invizibil în exterior.

Roata hidraulică, de diametrul 1,20 m, are cupele scobite, legate în capătul exterior printr-o centură metalică. Pietrele morii, corespunzătoare acestei roți hidraulice au diametrul de 78 cm și grosimea de 6 cm; jghiabul de admisie lung de 6 m este simplu, secționat și scobit, opritorul din capătul său inferior fiind acționat printr-o pîrghie, din interiorul morii.

2. **Moara „Novana” din Svinița, județul Mehedinți** (de pe apa Elișovei), cu un plan dreptunghiular, avînd amenajat în față spațiul de adăpost cu vatră, este o construcție din blocuri mari de gresie și piatră de rîu, acoperită cu şindrilă, în două ape.

Roata, de diametru foarte mic (75 cm) este închisă împreună cu ridicătorul în „casa roții”, zidită; corespondente acesteia, pietrele alergătoare, în număr de trei, sînt de diametre mai mici ca cele ale morii din Topleţ și de grosimi variabile ($\varnothing = 68$ și grosimi: 8, 12, 14 cm). Admisia se face printr-un „buton” din scorbură de tei, lung de 8 m și avînd o înclinație de 45° (în situ, de 60°).

În capătul său inferior sînt montate dopuri cu secțiune tronconică, din lemn de salcă, avînd diametrul deschiderii variabil, ce se înlocuiesc, în funcție de debitul apei, concomitent cu pietrele

ersetzten Elemente enthalten, (wie z. B. bei der Mühle in Topleţ, die ursprünglich ein Walmdach mit Schindeleindeckung besaß, während wir ein mit Ziegeln gedecktes Satteldach vorfanden), ein *Plan über die Lage im Gelände und Vorschläge zur Aufstellung im Museum* (eine oder mehrere Varianten), *in situ* aufgenommene *Dokumentarlichtbilder* und schließlich der *Kostenvoranschlag der Arbeiten*, betreffend Abreißen, Transport, Konservierung, Restaurierung und Wiederaufbau des Denkmals.³⁰

Die Schlußfolgerungen ergaben die Notwendigkeit, im Museum zwei Anlagen mit unterschiedlichen Kennzeichen aufzustellen, um möglichst viele Aspekte der im erforschten Gebiet vorgefundenen, besonderen, typisch gewordenen Fälle zu veranschaulichen. Diese beiden sind:

1. **Die Mühle aus der Gemeinde Topleţ, Kreis Caraş-Severin**, am Bigăr-Bach, mit quadratischem Grundriß und einem einzigen Raum. Ihre Wände sind aus behauenen, an den Enden mit Kopfschrot verbundenen Balken errichtet: das (nach Forschungen an Ort und Stelle wiederhergestellte) Walmdach ist mit Schindeln gedeckt. Der Bau als Ganzes stützt sich auf zwei Pfeiler und eine Mauer aus Kalkstein aus der betreffenden Gegend. Um dem musealen Denkmal die notwendige Festigkeit zu verleihen, wandte man einen Kunstgriff an: im Inneren des Stützunterbaus wurden die Steine mit einem von außen nicht sichtbaren Bindemittel miteinander verbunden.

Das Wasserrad mit einem Durchmesser von 1,20 m hat ausgehöhlte Schaufeln, die außen durch einen Metallreifen verbunden sind. Die Mühlsteine entsprechen diesem Wasserrad, sie sind 6 cm dick und ihr Durchmesser beträgt 78 cm. Die Zuführungsrinne ist 6 m lang, einfach, der Länge nach geteilt und ausgehöhlt. Das Sperrbrett an ihrem unteren Ende wird durch einen Hebel aus dem Innern der Mühle betätigt.

2. **Die Mühle „Novana” aus Svinița, Kreis Mehedinți** (am Elișova-Bach) hat rechteckigen Grundriß; der vordere Teil mit offener Feuerstelle dient als Unterkunft. Der Bau ist aus großen Sandsteinblöcken und Flußsteinen errichtet und das Satteldach ist mit Schindeln gedeckt.

Das Rad hat einen sehr kleinen Durchmesser (75 cm) und ist zusammen mit dem Steinheber in der gemauerten „Radkammer” untergebracht. Der Größe des Rades entspricht die Größe der Läufer; es sind drei. Ihr Durchmesser ist kleiner (68 cm) als bei der Mühle aus Topleţ und ihre Stärke ist verschieden (8, 12, 14 cm). Das Wasser wird durch einen „buton”, einen ausgehöhlten Lindenstamm, zugeleitet, der 8 m lang und um 45° (in situ 60°) geneigt ist.

Am unteren Ende des Druckrohres sind kegelförmige Einsätze aus Weidenholz eingeführt, die Öffnungen mit unterschiedlichen Durchmesser aufweisen. Je nach der verfügbaren Wasser-

³⁰ Cf. arhivei documentare a Muzeului tehnicii populare din Dumbrava Sibiului.

³⁰ Nach Angaben aus dem dokumentarischen Archiv des Museums bäuerlicher Technik im Jungen Wald von Sibiu.

alergătoare, între mărimea diametrului „gălețelei“ și grosimea pietrei fiind un raport direct proporțional.

Ca obiecte de inventar, ambele sint prevăzute cu unelte și mijloacele de transport amintite în text.

Fără a putea pretinde epuizarea problemelor ce se ridică unei astfel de cercetări, credem a ne fi atins scopul propus, de a prezenta etapele parcurse în cercetarea unui fenomen etnografic în vederea selecționării unui exponat tipic, reprezentativ, pentru prezentarea sa în cadrul expoziției de bază, conform proiectului tematic.

Vizînd perfecționarea metodologiei de lucru în muzeele în aer liber, acum, cînd în mai multe centre din țară demarează șantierul de organizare a unor noi unități muzeale ale genului, lucrarea de față credem să-și fi îndeplinit scopul și prin redeschiderea unui front de discuții în presa de specialitate, pe aceste probleme ale metodologiei muzeale, concrete, de strictă specialitate.

menge, werden diese Einsätze, ebenso wie die Läufer, ausgewechselt. Die Durchmesser der Öffnungen dieser Einsätze, „gălețele“ genannt, und die Stärke der Steine sind direkt proportional zueinander.

Als Einrichtungsgegenstände sind beide Mühlen mit den im Text erwähnten Werkzeugen und Beförderungsmitteln versehen.

Wir können nicht behaupten, die bei einer solchen Untersuchung aufgeworfenen Fragen erschöpfend behandelt zu haben, doch glauben wir, daß unser Ziel erreicht ist: Die Beschreibung der Arbeitsabschnitte, die bei der Erforschung einer ethnographischen Erscheinung durchgeführt werden müssen, um ein typisches, repräsentatives Exponat auszuwählen, das in der Hauptausstellung des Museums, laut Themenentwurf, gezeigt werden soll.

Die vorliegende Arbeit bezweckt eine Verbesserung der Arbeitsmethodologie in den Freilichtmuseen. Gegenwärtig, da in mehreren Städten des Landes die Baustellen zur Anlage neuer Museen dieser Art eröffnet werden, hat sie unseres Erachtens ihren Zweck schon dann erreicht, wenn in der Fachpresse die Diskussionsfront über diese konkreten, ein enges Gebiet der musealen Methodologie betreffenden Fragen wieder eröffnet wird.

Munții Pădurea Craiului, cu colinele acoperite cu păduri de foioase, ating în partea lor sudică depresiunea Beiușului cu care se îngemănează prin mulțimea văilor și piraieiilor ce se contopesc apoi în Crișul Negru. Una dintre ele, Valea Roșiei, al cărei nume e împrumutat de la satul de obârșie al izvoarelor ei, străbate în lungimea sa de circa 25 km câteva sate, care prin evoluția lor istorică, prin starea actuală de păstrare a unor obiective etnografice, justifică problematica prezentei lucrări în elaborarea căreia, alături de cercetările de pe teren și bibliografia de specialitate, am inclus și câteva relatări rezultate din cercetarea unor documente de arhivă.

Configurația geografică a terenului, dealuri împădurite alternând cu platouri de fînate și cu o îngustă fișie de pământ arabil pe cele două maluri ale Văii Roșiei, unde se resimte ceva din clima dulce de esență mediteraneană a depresiunii Beiușului, a favorizat apariția timpurie în istorie a unor așezări stabile.¹

Terenul arabil propice semănăturilor, mai ales celor cerealiere, era destul de redus ca întindere, iar productivitatea, determinată de existența solului podzolic, scăzută. Și totuși ocupația de bază a locuitorilor acestor meleaguri era agricultura și numai în completarea acesteia veneau apoi, în ordine: păstoritul, pomăritul și munca la pădure.

O mare parte din locuitorii satelor Roșia, Căbești, Josani, Remetea, Șoimuș, Pocola, mai ales în lunile de vară și de toamnă, luau drumul cîmpiei bănățene de unde nu se reîntorceau decît odată cu căderea iernii. Practica muncilor de sezon în Banat este frecventă și azi, scăzînd, evident, odată cu multitudinea prefacerilor contemporane.

Istoricul morăritului pe Valea Roșiei

Plugul cu brăzdar de fier, ce-n secolul al XII-lea era răspîndit în toată Transilvania², ca și perfecționarea altor unelte de producție, a dus la creșterea productivității muncii în agricultură și

¹ Documentar aceste sate sînt atestate astfel: Roșia 1445, Căbești 1552, Josani 1584, Remetea 1422, Șoimuș 1213, Pocola 1422 (Vezi Suciu Coriolan, Dicționar istoric al localităților din Transilvania).

² Ștefan Pașcu, *Meșteșugurile din Transilvania pînă în secolul al XVI-lea*, Ed. Acad. Cluj, 1954.

Das Pădurea Craiului-Gebirge mit seinen von Laubwäldern bedeckten Kuppen geht im Süden in die Beiuș-Senke über, mit der es durch zahlreiche Bäche und Quellen, die schließlich in der Schwarzen Kreisch zusammenfließen, gleichsam verbunden ist. Einer davon, der Valea Roșie genannte Bach, dessen Namen von dem Dorf herrührt, das in seinem Quellgebiet liegt, streift während seines etwa 25 km langen Laufes mehrere Dörfer, die durch ihre geschichtliche Entwicklung und den gegenwärtigen Erhaltungsstand einiger ethnographischer Einheiten, die vorliegende Arbeit bedingten. Außer den Ergebnissen der Untersuchungen im Gelände und des Studiums der entsprechenden Fachliteratur wurde bei der Zusammenstellung dieser Arbeit auch versucht Hinweise zu verwenden, die sich aus Archivstudien ergaben.

Die geographische Beschaffenheit des Gebietes (bewaldete Höhen wechseln mit Heuwiesen und schmalen Streifen Ackerland an beiden Ufern des Valea Roșie-Baches ab — etwas von dem milden Mittelmeerklima der Beiuș-Senke ist spürbar), begünstigte schon frühzeitig die Gründung dauerhafter menschlicher Ansiedlungen.¹

Das für Ackerbau, besonders für Getreidekulturen geeignete Gelände war von geringer Ausdehnung und infolge der Podsolerde nicht sehr ertragreich. Dennoch bildete die Landwirtschaft die Hauptbeschäftigung der Bevölkerung und bloß als Ergänzung kamen noch in der Reihenfolge der Aufzählung Schafzucht, Obstbau und Waldarbeit hinzu.

Ein großer Teil der Bewohner von Roșia, Căbești, Josani, Remetea, Șoimuș, Pocola und anderen Dörfern wanderten besonders in den Sommer- und Herbstmonaten in die Banater Ebene, von wo erst der Winteranfang sie wieder heimbrachte.

Die Geschichte des Mühlenwesens im Roșia-Tal

Der Pflug mit eisener Pflugschar, der im 12. Jahrhundert in ganz Siebenbürgen² Verbreitung gefunden hatte, und die Verbesserung der übrigen Geräte führte zu einer Erhöhung der Arbeitsproduktivität.

¹ Urkundlich werden diese Dörfer wie folgt erwähnt: Roșia 1445, Căbești 1552, Josani 1584, Remetea 1422, Șoimuș 1213, Pocola 1422 (S. Suciu Coriolan, Dicționar istoric al localităților din Transilvania).

² Ștefan Pașcu, *Meșteșugurile din Transilvania pînă în secolul al XVI-lea*, Ed. Acad., Cluj, 1954.

implicit la dezvoltarea morăritului. Practicarea morăritului este în funcție de existența cerealelor, a căror sursă am văzut-o, dar și de existența apei, de care numai unele sate beneficiau, altele nu. Astfel că numărul morilor dintr-un sat depășea necesitățile locuitorilor lui, ele deservind și pe „lătureni“, cum este cazul morilor din Șoimuș. În cadrul aceluiaș sat se poate constata chiar o anumită „repartizare“ naturală a populației către una sau alta din mori, fapt devenit cu timpul o adevărată tradiție.³

Ca și-n alte părți ale Transilvaniei, morarii nu s-au desprins de-a lungul veacurilor de agricultură. În evul mediu, ca orice iobag, aveau un lot de pământ după care plăteau dijmă alături de o rentă în bani pentru practicarea morăritului. Marea majoritate a morarilor nu aveau instalații în proprietate exclusivă, ele fiind ale feudalului, laic sau bisericesc, și care, ca și-n alte părți ale Transilvaniei, le arendează.⁴

A construi o moară⁵ nu era o treabă chiar atât de ușoară, existând anumiți oameni care se ocupau cu ridicarea unor astfel de stabilimente⁶, iar fiindcă pe la 1600 valoarea unei mori era între 40—60 florini⁷, majoritatea morilor erau ale cnezilor sau voevozilor locali (kenez habet molam)⁸, sau în proprietate de grup a mai multor țărani.⁹

Urbariul de la 1600 nu amintește de valoarea censului, datorat de morarii din zona de care ne ocupăm, dar cu siguranță el trebuia să fi fost apropiat, dacă nu identic, cu cel datorat de morarii din Poiana, și care consta în: „o cergă sau pătură (lodicem vel tegulam) sau în locul ei un fl. de asemenea un porc îngrășat sau în loc 1 fl., un miel castrat sau berbec ... sau în loc 1 fl.“¹⁰ Se

tăt în der Landwirtschaft und trug somit auch folgerichtig zur Entwicklung des Mühlenwesens bei. Dieses hängt einerseits vom Getreide, andererseits aber auch von dem Vorhandensein fließender Gewässer ab, die einigen Dörfern zur Verfügung standen, anderen jedoch nicht. So kommt es, daß die Anzahl der Mühlen in manchem Dorf die Bedürfnisse seiner Einwohner überstieg, weil oft auch die Nachbargemeinden zu bedienen waren, so z. B. durch die Mühlen in Șoimuș. Innerhalb ein und desselben Dorfes läßt sich sogar eine natürliche „Einteilung“ feststellen, durch die die Bewohner auf diese oder jene Mühle festgelegt waren, was sich mit der Zeit zu einer wahren Tradition entwickelte.³

Auch hier, wie in anderen Gebieten Transilvaniens, gaben die Mühlenbesitzer die Landwirtschaft im Lauf der Zeit nicht auf. Im Mittelalter besaßen sie, wie jeder andere Leibeigene eine Parzelle Ackerland, daß sie zu Abgaben verpflichtete, und daneben zahlten sie noch eine Sondersteuer für die Mühle. Die meisten Müller waren nicht Alleinbesitzer der Mühlen, diese waren vielmehr Besitz der weltlichen oder kirchlichen Feudalherrn, welche sie, wie übrigens auch in anderen Gebieten Transilvaniens, verpachteten.⁴

Eine Mühle zu errichten⁵ war nicht leicht, da sich eigens darauf ausgerichtete Baumeister mit dem Bau solcher Einrichtungen⁶ befaßten und da sich um 1600 die Kosten einer Mühle auf 40—60 Florin⁷ beliefen, befanden sich die meisten entweder im Besitz der Dorfknesen oder -wojewoden (kenez habet molam)⁸ oder sie waren Gemeinschaftseigentum mehrerer Bauern.⁹

Das Urbarium von 1600 erwähnt die Höhe des Zensus, den die Müller dieses Gebietes zu entrichten hatten nicht, aber er mag den Verpflichtungen der Müller in Poiana ähnlich, wenn nicht gleich gewesen sein, und diese bestanden in: einem Teppich oder einer Decke (lodicem vel tegulam) oder statt dessen einem Florin, außerdem waren ein gemästetes Schwein oder ein Fl. und ein verschnittenes Lamm oder ein Schafbock bzw. ein Florin abzuliefern.¹⁰ Es kann mit

³ Informator Tiboc Pașcă din Căbești.

⁴ Cornel Irimie, *Tipuri tradiționale de instalații tehnice populare în zonele sudice ale Hunedoarei*, în *Acta Musei Devensis-Sargetia* V, 1968, p. 540.

⁵ Este știut că-n evul mediu sub numele de moară se înțelegea de fapt mai multe ocupații legate de folosirea apei: moara de cereale (în Valea Roșiei făcându-se distincție între „moară“, ceea ce presupune existența a două pietre de măcinat și „rișniță“ ce avea o singură pereche de pietre), moara de postav, moara de scinduri, moara de hirtie. În lucrarea de față ne referim numai la morile de cereale, indiferent de numărul pietrelor ce-l aveau.

⁶ În prezent există doar unul singur — Dumea Ioan în vîrstă de 68 de ani, din satul Josani.

⁷ David Prodan, *Iobăgia în Transilvania în secolul al XVI-lea*, vol II, Ed. Acad. București, 1968, p. 847.

⁸ Idem, p. 846.

⁹ Proprietatea de grup s-a păstrat pînă în zilele noastre. De pildă o moară din Remetea, părăsită în 1966, avea nu mai puțin de 24 de proprietari ce-și împărțeau între ei „uiumul“, după contribuția adusă la construirea sau repararea morii precum și după cuantumul muncii prestate (Inf. Ilie Lazău din Căbești).

¹⁰ David Prodan, *op. cit.*, p. 852.

³ Auskunft von Tiboc Pașcă, Căbești.

⁴ Cornel Irimie, *Tipuri tradiționale de instalații tehnice populare în zonele sudice ale Hunedoarei*, în *Acta Musei Devensis* — *Sargetia* V, 1968, S. 540.

⁵ Bekanntlich bezeichnete man im Mittelalter mit Mühle verschiedene Anlagen, die mit Hilfe des Wassers betrieben wurden: die Getreidemühle (im Roșia-Tal wird zwischen „moară“ mit zwei Mühlsteinen und „rișniță“ mit einem einzigen Paar Steinen unterschieden), die Walkmühle, die Sägemühle, die Papiermühle. Die vorliegende Arbeit bezieht sich nur auf die Getreidemühlen, ohne Rücksicht auf die Anzahl der Steine.

⁶ Gegenwärtig gibt es nur einen einzigen: Dumea Ioan, 68 Jahre alt, im Dorfe Josani.

⁷ David Prodan, *Iobăgia în Transilvania în secolul al XVI-lea*, Bd. II, Ed. Acad., Bukarest, 1968, S. 847.

⁸ Ebdem, S. 846.

⁹ Das Gruppeneigentum hat sich bis in die Gegenwart erhalten. Zum Beispiel hatte eine Mühle in Remetea, die 1966 aufgelassen wurde, nicht weniger als 24 Eigentümer, welche die Mahlnetze nach ihrem Beitrag zum Bau und zur Reparatur der Mühle sowie nach der von jedem geleisteten Arbeit aufteilten (Auskunft von Ilie Lazău, Căbești).

¹⁰ David Prodan, *a. a. O.*, S. 852.

poate afirma cu certitudine că-n Valea Roșiei au existat mori de apă și înainte de 1600, căci la 1445 voievodul de Remetea avea sub cîrmuirea sa 5 sate. Cercetări viitoare vor confirma, sau poate infirma, această enunțare deocamdată ipotetică. După 1600, mai precis în anul 1733, într-un registru în care sînt înscrise dijele către Episcopia catolică de Oradea, sînt fixate și obligațiile iobăgești ale țăranilor posesori de „mola” sau „molendino”, printre ei numărîndu-se și doi morari din Căbești și unul din Remetea.¹¹ Dijma era destul de ridicată dacă ținem cont și de faptul că numai circa jumătate de an practicau morăritul fie din lipsă de cereale, fie de apă, sau datorită înghețului.

După legea privitoare la desființarea iobăgiei din Transilvania în 1848 nu s-a ajuns la o prea mare îmbunătățire a sortii țăranilor, fiind fără improprietății. Dar datorită creșterii productivității muncii ca urmare a perfecționării mijloacelor de producție, numărul morilor de apă sporește simțitor, astfel că la ora actuală marea majoritate a instalațiilor își găsește începuturile în secolul al XIX-lea, păstrîndu-se, însă, aspectul lor tradițional, cu sisteme de acționare arhaice ca și-n veacurile anterioare.

Contactul tot mai strîns cu orașul, de unde se procură acum piinea sau făina, a făcut ca în ultimii 10 ani numărul morilor de apă să scadă simțitor. Dacă în 1960 pe Valea Roșiei funcționau 23 de instalații, azi mai există doar 13, din care două în curs de părăsire.

Aspectul etnografic

În zona cercetată întîlnim două tipuri distincte de instalații de măcinat:

- a) cu admisie superioară;
- b) cu admisie inferioară.

a) În categoria primă se încadrează morile în care apa canalizată din iaz cade în cupele roții de lemn (fig. 1 și 2). Construirea acestui tip a fost determinată de mai multe cauze. În primul rînd de faptul că necesita o cantitate de apă mai redusă, învîrtirea roții cu cupe făcîndu-se și datorită vitezei apei, dar și datorită greutateii apei ce umplea cupele. Pe de altă parte tipul acesta necesită o diferență de nivel destul de mare a instalației față de canalul de aducțiune a apei. Așa se explică faptul că mori cu cupe întîlnim numai în satele Roșia și Căbești din amonteale văii.

b) La morile cu admisie inferioară, în locul roților hidraulice cu cupe avem roți cu palete. În acest caz chiar dacă viteza apei nu este atît de mare, este nevoie de un debit cu mult mai mare.

¹¹ Arhivele Statului, Filiala Oradea, Fondul nr. 2, Registru pentru descrierea domeniului Beiuș a Episcopiei greco-catolice din Oradea (1733), filele: 353 și 357.

Sicherheit behauptet werden, daß schon vor 1600 im Valea Roșiei-Tal Wassermühlen bestanden haben, denn im Jahre 1445 besaß der Wojewode von Remetea 5 Dörfer. Künftige Untersuchungen werden diese vorläufig hypothetische Behauptung entweder erhärten oder vielleicht auch widerlegen. In einem Register des katholischen Bistums Oradea nach 1600 oder genau 1733, das die Abgabenverpflichtungen der bäuerlichen leibeigenen Besitzer von „mola” oder „molendino” enthält, finden sich auch zwei Mühlenbesitzer aus Căbești und einer aus Remetea.¹¹ Die Abgabe war ziemlich hoch, wenn man bedenkt, daß die Mühlen entweder aus Getreide- und Wassermangel oder aber infolge des Zufrierens der Bäche nur etwa das halbe Jahr über in Betrieb waren.

Das Gesetz über die Aufhebung der Leibeigenschaft im Jahre 1848 in Transsilvanien brachte, da es keine Landzuweisung an die Bauern enthielt, diesen keine erhebliche Verbesserung ihrer Lage. Die Anzahl der Mühlen wuchs jedoch infolge der steigenden Arbeitsproduktivität, die ihrerseits den verbesserten Produktionsmitteln entsprach, merklich an, was erklärt, warum die meisten heute bestehenden Mühlen vom Anfang des 19. Jh. stammen, dabei aber ihr traditionelles Aussehen sowie ihren altentümlichen Antriebsmechanismus aus den früheren Jahrhunderten bewahrten.

Die immer engeren Beziehungen zur Stadt, von wo heute sowohl das Mehl als auch das Brot besorgt wird, haben zur Folge, daß die Anzahl der Wassermühlen in den letzten 10 Jahren zusehend gesunken ist. Obgleich 1960 im Valea Roșiei-Tal noch 23 Mühlen in Betrieb waren, bestehen heute nur noch 13, von denen zwei demnächst aufgelassen werden.

Der ethnographische Aspekt

Im untersuchten Gebiet finden sich zwei Arten von Mühlen:

- a) Solche mit ober-schlächtigem Wasserrad;
- b) Solche mit unter-schlächtigem Wasserrad.

a) Zur ersten Art gehören die Mühlen, bei denen das Wasser aus dem Mühlkanal in die Radkammern (cupe) des hölzernen Wasserrades fällt (Abb. 1, 2). Die Errichtung solcher Mühlen war durch mehrere Gründe bedingt. Erstens genügten auch kleinere Wassermengen um das Rad, teils durch das Gewicht des die Kellen füllenden Wassers und teils durch dessen Fallgeschwindigkeit, in Bewegung zu setzen. Andererseits forderte diese Art von Antrieb einen ziemlich großen Höhenunterschied zwischen Mühle und Zulaufrinne. So ist es zu erklären, daß Räder mit Radkammern nur in den Dörfern Roșia und Căbești, also am Oberlauf des Baches zu finden sind.

b) Bei den Mühlen mit unter-schlächtigen Rädern finden wir dagegen Schaufelräder. In diesem Fall ist der Betrieb auch bei geringerem Gefälle möglich, es erfordert aber eine weit größere Durchflußmenge.

¹¹ Arhivele Statului, Filiala Oradea, Fondul Nr. 2, Registru pentru descrierea domeniului Beiuș al Episcopiei greco-catolice din Oradea (1733), Blatt 353 und 357.

Fig. 1. Moară cu cupe (Tirla Gheorghe, Roșia).

Abb. 1. Zellenradmühle (Tirla Gheorghe, Roșia).

Fig. 2. Moară cu cupe în timpul funcționării (Burtic Ioan, Roșia)

Abb. 2. Zellenradmühle in Betrieb (Burtic Ioan, Roșia).

Din punct de vedere al sistemului de aducțiune a apei, al instalațiilor interioare, ca și al arhitecturii, cele două tipuri nu prezintă deosebiri relevabile. Se constată doar că unele, pe lângă instalația de măcinat, au și câte un generator de curent electric pentru nevoile personale — inovație de dată recentă —, și câte o tocolă, sau fereastră de scinduri.

Sisteme de aducțiune

În locul unde începe „aracul“ (iazul) morii, Valea Roșiei se zăgăzuiește printr-un baraj de derivare (fig. 3), al cărui lungime este în funcție de lărgimea albiei râului, în amonte ajungând la cca. 25 de metri.

În general barajul se confecționează prin îngrămădirea în calea apei a unor cantități mari de piatră de râu sau de carieră, sau prin fixarea unui rind de piloni groși de stejar uniți între ei cu fascine consolidate cu bolovani. Torrentul de apă, mai ales în urma ploilor, aduce la vale piatră, mîl, crengi care contribuie și ele în bună măsură la consolidarea barajului. Se întâmplă, însă, și reversul aspectului, cînd puhoiul de apă provoacă fisuri sau chiar smulge întregul sistem de deviere a apei, mai cu seamă primăvara.

Barajul astfel construit dirijează o parte sau chiar toată apa râului într-un canal de tip irigă construit în debleu, al cărui lățime este în funcție de cantitatea de apă necesară instalației respective. Lungimea aracului este în raport de diferența de nivel a morii față de barajul de derivare precum și de posibilitatea amplasării în teren a instalației. Lungimea minimă se constată la Roșia, unde o moară are un arac doar de 25 m, iar maximă la Josani unde este de 520 m.

Din arac se ajunge în „lada morii“, care se compune prin consolidarea cu grinzi groase de stejar a malurilor canalului pentru a evita o eventuală surpare a lor. De lada morii se fixează „stavila“ (fig. 4), un sistem ce reglează volumul de apă ce intră în jgheabul de formă paralelipipedică la morile cu aducțiune superioară, sau „sărită“ (fig. 5), la cele cu aducțiune inferioară.

Transmiterea forței motrice

Sistemul de funcționare al acestei instalații este deosebit de simplu. Apa în cădere imprimă roții cu cupe, sau cu „lopiști“ (palette) o mișcare de rotație care prin intermediul unui „grindei“ (ax) pune în mișcare „roata cu măsele“ (fig. 6) și anexa. De aici cu ajutorul unui dispozitiv numit „crînc“, fixat într-un ax vertical de oțel, mișcarea se transmite la roata „umblătoare“ (fixată în „părpăriță“), care macină grăunțele.

Sub coșul de forma unui trunchi de piramidă inversat, boabele cad în „trocuț“, care cu ajutorul unei sfori se poate ridica, sau coborî după nevoie. Căderea ritmică a boabelor se realizează prin

Was den Mühlkanal, die Inneneinrichtung und die Bauweise betrifft, so sind zwischen den beiden erwähnten Arten keine großen Unterschiede. Es kann höchstens festgestellt werden, daß einige Mühlen außer der Mahlvorrichtung als Errungenschaften der letzten Zeit noch einen Generator zur Stromerzeugung für den Eigenbedarf, einen Schleifstein oder ein Sägegatter besitzen.

Die Wasserzufuhr

Am oberen Ende wo der „arac“ genannte Mühlkanal beginnt, staut sich der Valea Roșie-Bach an einem Stauwehr (Abb. 3), dessen Länge von der Breite des Flußbettes abhängt; am Oberlauf ist es bis zu etwa 25 m breit.

Im allgemeinen besteht das Wehr aus angehäuften Fluß- oder Bruchsteinen oder es wird aus in den Boden geramten Eichenstämmen errichtet, die durch Rutengeflecht verbunden und mit Steinblöcken abgestützt sind. Die Strömung, die besonders nach Regenfällen Steine Schlamm und Äste zu Tal schwemmt, trägt ebenfalls sehr zur Befestigung der Dämme bei. Mitunter, besonders im Frühling, geschieht jedoch auch das Gegenteil, daß nämlich das Schmelzwasser Brüche verursacht, oder gar den ganzen Staudamm mitreißt.

Der beschriebene Staudamm leitet einen Teil oder auch das ganze Wasser des Baches in den Mühlkanal, dessen Breite von der Wassermenge abhängt, die die ganze Einrichtung benötigt. Die Länge ist vom Höhenunterschied zwischen Wehr und Mühle abhängig, sowie von den Baumöglichkeiten im allgemeinen. Die kürzeste Rinne, 25 m, bei einer der Mühlen, findet sich in Roșia. Die Längste, 520 m, ist in Josani anzutreffen.

Aus dem Kanal gelangt das Wasser in die „Mühlade“, die dadurch entsteht, daß hier die Ufer, um Einstürze zu verhindern, durch mächtige Eichenpfosten noch zusätzlich abgestützt sind. Hier befestigt man eine Schleuse (Abb. 4) zur Regelung der Wassermenge, die bei Mühlen mit ober-schlächtigem Rad durch ein recht-eckiges Gerinne fließt, oder in eine „sărită“ (Abb. 5), bei solchen mit unterschlächtigem Rad.

Die Energieübertragung

Der Mechanismus dieser alt-ertümlichen Einrichtungen ist denkbar einfach. Die Stoßkraft des Wassers setzt das mit Kellen oder Schaufeln versehene Mühlrad in Bewegung, die Bewegung überträgt sich durch eine Achse auf ein Zahnrad (Abb. 6). Dieses wieder ist mit einem Stockgetriebe, das „crînc“ genannt wird und eine senkrechte Achse bewegt, in Verbindung und letztere führt zum beweglichen Mühlstein, der die Körner zermahlt.

Unter dem Mahltrichter, der die Form eines umgekehrten Pyramidenstumpfes hat, befindet sich der Rüttelschuh, der „trocuț“ genannt wird, und der mit Hilfe einer Schnur nach Bedarf gehoben und gesenkt werden kann. Das gleichmäßige Rinnen der Körner wird durch eine Stange bewerkstelligt, die „teche-neaua“ heißt, den sich drehenden Mühl-

Fig. 3. Baraj de deviere a apei spre aracul morii (Roșia).

Abb. 3. Stauwehr, durch das das Wasser in den Mühlkanal abgeleitet wird (Roșia).

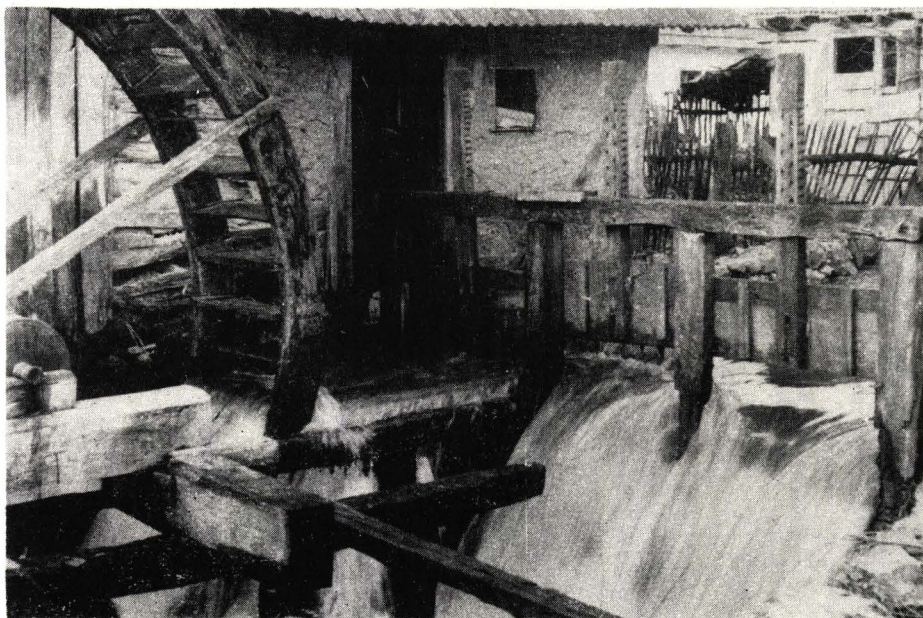

Fig. 4. Stavila unei mori cu palete (Căbești).

Abb. 4. Schleuse einer Schaufelradmühle (Căbești).

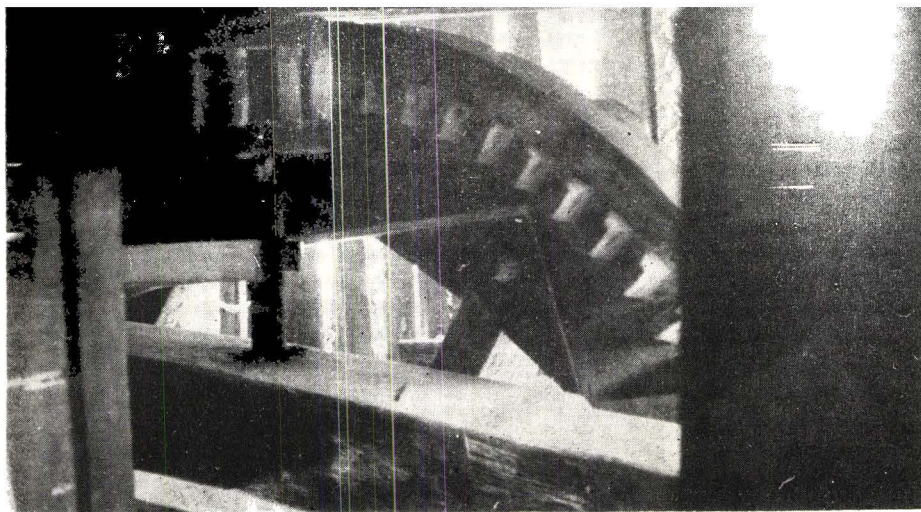

Fig. 5. „Sărită” și roată hidraulică cu palete (C.A.P. Căbești).

Abb. 5. Schleuse und Schaufelrad einer unterschlächtigen Mühle (LPG Căbești).

Fig. 6. Roată cu „măsele“ și crinc (Căbești).

Abb. 6. „Zahnrad“ und „crinc“ (Căbești).

vibrarea „trocuțului“ de către o tijă ce atinge piatra umblătoare și care se cheamă „teeheneauă“.

După 1957, unele mori au fost prevăzute și cu site de mătase pentru cernutul făinii, a cărei calitate depinde de vibrația sitei realizată cu ajutorul „încordătorului de sită“. În lipsa acestuia calitatea „măcinșului“ se realizează coborînd sau ridicînd piatra ce se sprijină la baza axului vertical pe o grindă mișcătoare. Pentru ca făina să nu fie „clindoasă“ piatra se bate săptămînal. Pentru baterea pietrelor, cea umblătoare se ridică cu ajutorul unui dispozitiv numit „granic“ (fig. 7).

Aspectul exterior al morilor

Aspectul exterior al morilor se prezintă ca o casă țărănească de locuit, doar partea dinspre iaz trădînd existența unei instalații hidraulice. Temelia se compune dintr-un șir de bolovani de riu de jur împrejur. Peste ei se așează cîte o grindă masivă de stejar pe fiecare latură. Pereții a căror structivitate este asigurată de 6 stîlpi numiți „șoși“ la fiecare capăt cîte unul plus doi la mijloc, sînt fie din birne, fie din fascine. În cazul bîrnelor, acestea se îmbină la capete în sistemul „coadă de rîndunică“. Și-ntr-un caz și-n altul pereții lipiți cu pămînt se spoiesc periodic cu var.

Clădirea, de formă dreptunghiulară, se compune din două încăperi, una în care este instalația de măcinat și care nu are tavan, și o cameră de locuit. În zidul ce desparte cele două camere este tăiată o fereastră pentru ca în vremurile mai

stein berührt und dadurch den „trocuț“ in Vibration versetzt.

In letzter Zeit, nach 1957 wurden zahlreiche Mühlen mit seidenen Sieben zum Aussieben des Mehles versehen. Die Qualität des Mehles hängt von der Vibration des Siebes ab, die durch einen Siebspanner geregelt werden kann. Wenn kein Sieb vorhanden ist, kann die Qualität des Mehles dadurch geregelt werden, daß der Stein gehoben oder gesenkt wird. Das geschieht durch einen beweglichen Balken, auf dem die Senkrechtaachse des Mühlsteines an ihrem unteren Ende ruht. Damit das Mehl nicht Knötchen bekommt, klopft man den Stein wöchentlich ab. Zu diesem Zweck wird der bewegliche Stein mit Hilfe einer „granic“ genannten Steinwinde angehoben (Abb. 7).

Die Außenansicht der Mühlen

Von außen gleichen die Mühlen einem Bauernhaus, das nur auf der dem Mühlgraben zugekehrten Seite seine Bestimmung zeigt. Das Fundament besteht ringsum aus einer Lage von Flußsteinen, über die auf jeder Seite je ein massiver Eichenbalken gelegt ist. Die Wände, deren Festigkeit durch 6 „șoși“ genannte Holzpfiler gewährleistet wird, und von denen je einer an den 4 Ecken und je einer in der Mitte der Wände angebracht ist, bestehen entweder ebenfalls aus Balken oder aus Rutengeflecht. Werden Balken verwendet, so sind diese an den Ecken durch „Schwalbenschwanzverzinkung“ verbunden. In beiden Fällen werden die mit Lehm beworfenen Außenwände von Zeit zu Zeit mit Kalk geweißt.

Das rechteckige Gebäude ist in zwei Räume geteilt. Der eine enthält das Mahlwerk und besitzt keinen Dachboden, der andere dient als Wohnraum. Der Mahlraum dient gleichzeitig als eine Art Vorraum, denn nur durch ihn kann man in die Wohnung des Müllers gelangen. Die Trennwand ist mit einem Fensterchen versehen, durch das bei kalter Jahreszeit das Mahlen vom geheiz-

friguroase procesul de măcinare să poată fi urmărit din camera încălzită. Căpriorii acoperişului, în număr ce variază între 8—12, se sprijină pe un coronament compus din patru „grinzele“. Peste ei se bat stîngii de brad numite „lețuri“ pe care se sprijină în prezent țigla, iar odinioară șindrila sau scîndurile de brad.

ten Zimmer aus überwacht werden kann. Die Dachsparren, deren Anzahl zwischen 8 und 12 schwankt, ruhen auf einem aus 4 Trägerbalken (grinzele) bestehenden Bundtram. Die Sparren tragen die Querratten aus Tannenholz, die „lețuri“ heißen und auf denen die Ziegeln befestigt sind, früher waren es Schindeln oder Tannenbretter.

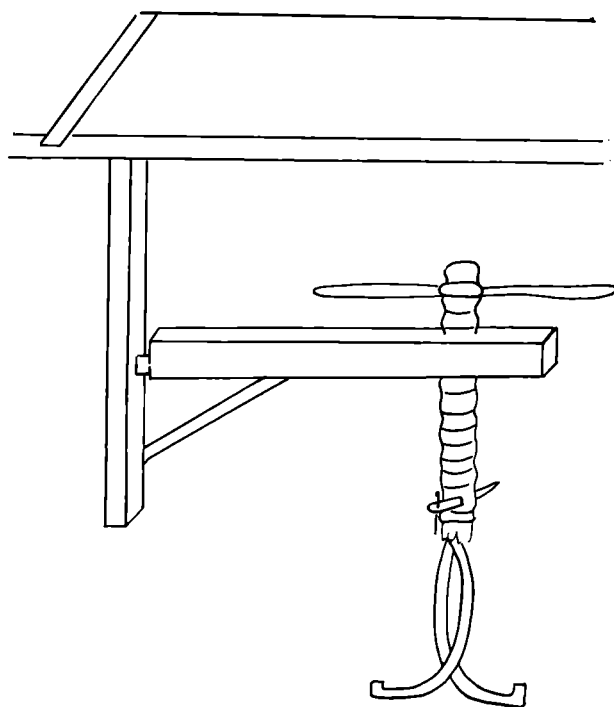

Fig. 7. Granicul pentru dislocarea pietrelor (Josani).

Abb. 7. Winde zum Anheben der Steine (Josani).

ANEXA

ANHANG

ESENȚE DE LEMN FOLOSITE ÎN CONFECTIONAREA DIFERITELOR PIESE DE MOARĂ

Piesa	Materia primă	Durabilitate	Locul execuției
roata hidraulică veșca pietre	arin	30 de ani	Căbești, Codreanu Ioan local
	brad	8—10ani	Urviș de Beiuș și Suncuiș local
	piatră de carieră	8 ani	local
	carpen	2 ani	local
„măsele“ grindei cruc	gorun	50 ani	local
	corn	5 ani	local
încordătoare de sită	fag	10 ani	local

FÜR DIE HERSTELLUNG DER VERSCHIEDENEN TEILE VON MÜHLEN VERWENDETE ROHSTOFFE (HOLZARTEN)

Teil	Rohstoff	Lebensdauer	Herstellungsort
Wasserrad	Erle	30 Jahre	Căbești, Ioan Codreanu an Ort und Stelle
Steinbütte	Tanne	8—10 Jahre	an Ort und Stelle
Steine	Bruchstein	8 Jahre	Urviș de Beiuș und Suncuiș an Ort und Stelle
„Zähne“	Weißbuche	2 Jahre	an Ort und Stelle
Wellbaum	Eiche	50 Jahre	an Ort und Stelle
Stockgetriebe	Kornellkirsche	5 Jahre	an Ort und Stelle
Siebspanner	Buche	10 Jahre	an Ort und Stelle

Considerații generale

Lucrarea de față este rezultatul observațiilor de teren și a cartării morilor și a celorlalte instalații de apă din zona Munților Trascău în perioada 1967—1970. Inițial, s-a urmărit problema morilor existente, ulterior sfera investigațiilor fiind extinsă și asupra celor dispărute, cit și asupra pivelor, viltorilor și daracelor.

Masivul Trascăului, ca subunitate a Munților Metaliferi, este situat în extremitatea nord-estică a acestora. La nord, depresiunile de contact Iara și Hășdate îl despart de masivul deluros al Felea-cului. În partea de vest, culoarul Ponorului îl separă de Muntele Mare și de Munții Auriferi, iar la sud, valea adâncă a Ampoiului, de Munții Auriferi și de Munții Vințului. În partea de est, culmile din ce în ce mai joase ale masivului, vin în contact cu Cîmpia Transilvaniei, cu depresiunea Turda și cu Podișul Măhăceni și Piemontul Trascăului.

Ca urmare a condițiilor impuse de relief, petrografie, climă, vegetație și soluri, rețeaua hidrografică din Munții Trascăului prezintă particularități specifice. În primul rînd se remarcă faptul că ea aparține în întregime bazinului Mureșului. Afluenții lui care străbat această zonă, fie că sînt în raport alohton cu masivul Trascăului (Arieșul, Rîmețul și Ampoiul), fie că sînt autohtoni sau limitrofi.

Rîurile care drenează zona Trascăului, cu excepția Arieșului și Iarei, sînt mici după debit. Dar specific pentru masiv, este faptul că aproape întreaga rețea hidrografică are caracter permanent și semipermanent, alimentarea ei avînd ca sursă principală izvoarele. Cele mai însemnate izvoare și cu debitul cel mai mare sînt de natură carstică. Dintre condițiile climatice, în primul rînd căderea precipitațiilor în timp imprimă scurgerii un regim foarte variat, în care sînt specifice viiturile de primăvară și cele de toamnă, iar scăderile cele mai frecvente sînt vara și iarna.

Allgemeine Betrachtungen

Die vorliegende Arbeit ist das Ergebnis von Beobachtungen an Ort und Stelle und der Kartierung der Mühlen und der übrigen vom Wasser betriebenen Anlagen im Gebiet des Trascău-Gebirges in der Zeitspanne von 1967—1970. Ursprünglich ging es dabei nur um die gegenwärtig vorhandenen Mühlen, später wurden dann auch die verschwundenen Mühlen sowie die Walkmühlen, Wirbelkörbe und Wollkrepel in den Kreis der Untersuchungen einbezogen.

Das Massiv des Trascău-Gebirges, als ein Teil des Erzgebirges, befindet sich an dessen nord-östlichem Rand. Im Norden wird es durch die Senken von Iara und Hășdate vom bergigen Feleac-Massiv getrennt. Im Westen trennt das Tal von Ponor es vom Muntele Mare und den Munții Auriferi und im Süden trennt das tiefe Tal des Ampoi es von den Munții Auriferi und Munții Vințului. Im Osten fallen seine Höhen zur siebenbürgischen Ebene mit der Senke von Turda, dem Hochland von Măhăceni und der Fläche am Fuß des Trascău-Gebirges ab.

Infolge der durch die Bodenform, die Gesteinsarten, das Klima, die Pflanzenwelt und die Bodenarten geschaffenen Bedingungen weist das Wassernetz im Trascău-Gebirge besondere Eigentümlichkeiten auf. In erster Reihe ist zu bemerken, daß es zur Gänze dem Miereschbecken angehört. Dessen Nebenflüsse, die dieses Gebiet durchqueren, sind entweder allochton (Arieș, Rîmeț, Ampoi) oder autochton in bezug auf das Trascău-Massiv, oder aber daran angrenzend.

Die Flüsse des Trascău-Gebietes haben, mit Ausnahme des Arieș und der Iara, geringe Wasserführung. Jedoch ist für das Massiv kennzeichnend, daß fast das gesamte Wassernetz das ganze oder fast das ganze Jahr hindurch Wasser führt und vorwiegend aus Quellen gespeist wird. Die bedeutendsten und wasserreichsten Quellen haben Karstnatur. Von den klimatischen Bedingungen ist es vor allem die zeitliche Verteilung der Niederschläge, welche die Wasserführung sehr unbeständig macht. Kennzeichnend sind Überschwemmungen im Frühjahr und im Herbst und Tiefstand der Flüsse im Sommer und im Winter.

Așezările din Munții Trascăului se înșiră de obicei de-a lungul văilor, unde se află în cele mai multe cazuri nucleele satelor. Dar sînt și sate care se extind pe versanții văilor, densitatea gospodăriilor prezentînd aspect discontinuu pe măsură ce te depărtezi de firul apei. O parte din așezări sînt situate la obîrșia văilor, sau pe interfluvii, pe pantele mai mult sau mai puțin înclinate, ajungînd uneori la înălțimea de 1000 m sau chiar mai mult.

Unele așezări din Trascău sînt de tip risipit și de tip răsfirat. Bineînțeles, sînt prezente și cele de tip adunat, situate în special în depresiuni sau în văile din ce în ce mai largi care străbat piemontul din estul masivului. Alte așezări fac trecerea de la tipul adunat la cel răsfirat sau risipit.

Ocupațiile locuitorilor din Trascău și zonele limitrofe sînt variate, practicîndu-se atît creșterea vitelor, pomicultura, viticultura cît și cultura cerealelor — în special cea a secarei, grîului și porumbului. Cerealele se cultivă în luncile riurilor, pe terasele lor, pe interfluviile și pe versanți cu diferite înclinații, cît și pe anumite porțiuni ale suprafețelor superioare, relativ netede. Dintre cereale, secara este cultivată la altitudinile cele mai ridicate, depășind chiar 1000 m. Cultura cerealelor în zona Trascăului asigură o bună parte din consumul populației de aici.

A. MORILE DE APĂ

Fîind străbătută de o rețea hidrografică deasă și permanentă, zona Trascăului și a regiunilor limitrofe se caracterizează printr-o intensă folosire a apelor curgătoare. Acest lucru este condiționat de marele număr de așezări. Am socotit că este necesar ca în tratarea morilor și a celorlalte instalații să nu ne oprim strict la Munții Trascăului și să cuprindem și culoarul depresionar din vest, cît și piemontul din est, întrucît regiunile respective sînt drenate, în majoritatea cazurilor, de aceleași sisteme hidrografice.

1. Tipuri de mori. Cele mai numeroase dintre instalațiile de apă sînt morile. Prezența lor este semnalată în toate bazinele hidrografice (Arieș, Aiud, Gîrbova, Rîmeș, Galda și Ampoi). După modul cum acționează apa asupra roții și mai ales după felul acesteia, se disting următoarele tipuri de mori: moară cu cupe, moară cu palete și moară cu ciutură.

Moara cu cupe este cea mai răspîdită și are roata de dimensiuni diferite. De obicei, pe riurile cu debit mai mare, roata are diametrul mai mic

Die Niederlassungen im Trascău-Gebirge reihen sich gewöhnlich die Täler entlang aneinander; hier befindet sich in den meisten Fällen der Kern der zusammengeschlossenen Dörfer. Es gibt jedoch auch Dörfer, die sich über die Talhänge ausdehnen und die Bauernhöfe liegen umso weiter voneinander, je mehr man sich vom Wasserlauf entfernt. Ein Teil der Ortschaften liegen am Talursprung oder auf den Wasserscheiden auf den mehr oder weniger steilen Hängen manchmal in bis zu 1000 m Höhe oder sogar noch höher.

Einige Niederlassungen im Trascăugebiet sind Streusiedlungen, doch gibt es auch Haufendörfer; diese befinden sich vor allem in Senken oder in den immer breiter werdenden Tälern in der Rumpflfläche am östlichen Fuß des Massives. Andere Ortschaften bilden Übergangsformen von der geschlossenen zur verstreuten oder lang hingezogenen Form.

Die Beschäftigung der Bewohner des Trascău-Massives und der benachbarten Gebiete ist verschiedenartig, und zwar Viehzucht, Obstbau, Weinbau und Getreideanbau, vor allem Roggen, Weizen und Mais. Getreide wird auf den Uferwiesen angebaut, auf den Flußterassen, auf den Wasserscheiden und auf den verschiedenen geneigten Hängen sowie auf gewissen Teilen der höher gelegenen, verhältnismäßig ebenen Flächen. Von den Getreidearten wird der Roggen in den größten Höhenlagen, sogar in über 1000 m Höhe, angebaut. Durch den Getreideanbau im Trascău-Gebiet wird ein gut Teil des Verbrauchs der dortigen Bevölkerung sichergestellt.

A. DIE WASSERMÜHLEN

Da das Trascău-Massiv und die angrenzenden Gebiete von einem dichten und beständigen Wassernetz durchzogen sind, ist für dieses Gebiet eine intensive Nutzung der fließenden Gewässer kennzeichnend. Das ist durch die große Anzahl der Niederlassungen bedingt. Wir erachteten es als notwendig, uns bei der Beschreibung der Mühlen und der anderen Anlagen nicht streng auf das Trascău-Gebirge zu beschränken, sondern auch die Talsenke im Westen und die Rumpflfläche am Fuß des Gebirges im Osten mit einzubeziehen, weil diese Gebiete zum größten Teil zu den gleichen Flußbecken gehören.

1. Mühlenarten. Bei den durch Wasserkraftbetrie benen Anlagen überwiegen die Mühlen. Man findet sie in allen Flußbecken (Arieș, Aiud, Gîrbova, Rîmeș, Galda und Ampoi). Nach der Art und Weise wie das Wasser auf das Rad einwirkt und vor allem nach dessen Bau werden folgende Grundformen von Mühlen unterschieden: die Schanfelradmühle, die Zellenradmühle und die Turbinenmühle.

Die Schaufelradmühle ist am meisten verbreitet, ihr Rad kann verschieden groß sein. An Flüssen mit großer Wasserführung ist der Raddurchmesser gewöhnlich unter 1,5 m und die Breite des Rades

Fig. 1. Moară cu două roți cu „cupe“ la Ighiu. Roțile au diametrul mic iar capacitatea cupelor mare.

Abb. 1. Mühle mit zwei „Zellenrädern“ in Ighiu. Der Raddurchmesser ist klein, der Fassungsraum der Zellen groß.

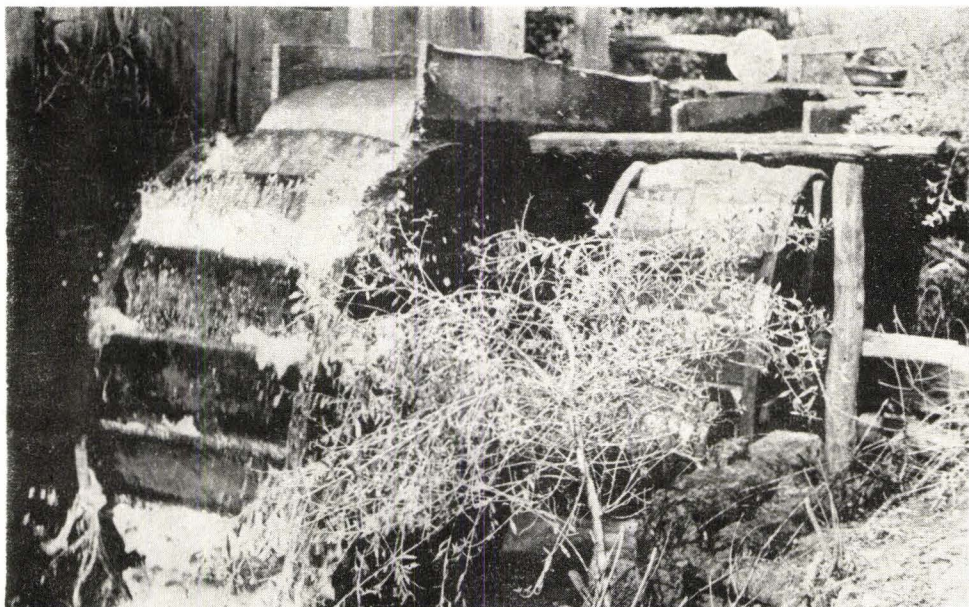

Fig. 2. Moară cu o roată cu „cupe“ la Valea Poienii. Roata are diametrul mare, iar capacitatea cupelor mică.

Abb. 2. Mühle mit einem „Zellenrad“ in Valea Poienii. Der Raddurchmesser ist groß, der Fassungsraum der Becher klein.

de 1,5 m., iar înălțimea este mare (*fig. 1*), ca de altfel și capacitatea cupelor. Cu cât riurile sînt mai mici, cu atît diametrul roții este mai mare ajungînd pînă la 2,5–2,7 m., iar lățimea mai redusă, ca și capacitatea cupelor — în număr ridicat în acest caz (*fig. 2*). În această situație lipsa debitului, este compensată atît de căderea mai mare, cît și de greutatea apei care se află în permanență în cupele unei jumătăți din roată, contribuind la învîrtirea ei, iar pe măsură ce cupa cea mai de jos se golește de apă, cea de sus se umple. Unele mori au două roți de apă — în scopul măcinării concomitente a grîului, porumbului (vezi *fig. 1*). Bineînțeles, acest lucru se întîlnește numai în cazul riurilor cu un debit cît de cît capabil să pună în mișcare aceste roți, deși uneori ele funcționează alternativ (mai ales cînd apele sînt scăzute). De obicei, apa este dirijată după caz, la una sau alta din roți, cu ajutorul unui dispozitiv din lemn, instalat la bifurcarea jilipului.

Moara cu palete este întîlnită mai rar și prezența ei este legată numai de riurile mari (Arieșul cu peste 20 mc/s, în zona limitei inferioare a regiunii studiate și Iara, cu cca. 3 mc/s). Mori cu palete se întîlnesc numai la Sălcuia de Sus, la Iara și Băișoara. Au mai existat astfel de mori la Sălcuia de Jos și Cheia și poate și în alte localități, dar au dispărut. Roata cu palete se învîrtește în sensul acelor de ceasornic, apa acționînd-o în partea ei inferioară (*fig. 3*).

Moara cu ciutură. Deși s-a făcut afirmația că este dispărută din Munții Apuseni, supraviețuind numai în Banat și Subcarpați, moara cu ciutură a fost întîlnită la Valea Mănăstirii și Geoagiu de Sus. Și pentru acest tip de moară este nevoie de un debit relativ mare ca la cea cu palete. Ciutura este situată pe același ax cu roata morii, de obicei, și funcționează pe principiul turbinii. În cazul morii cu ciutură de la Valea Mănăstirii (*fig. 4*), există o instalație specială care asigură amplificarea numărului de rotații, prin curele de transmisie (moara lui Fănuț Simion).

2. Răspîndirea și vechimea morilor. După cum e și firesc, morile de apă nu pot exista decît acolo unde se află o arteră hidrografică, la care se adaugă panta — condiții ce pot asigura funcționarea lor. Este remarcabil faptul că pe riurile mari (Arieș și Iara) numărul morilor este mult mai mic decît ne-am așteptat. Explicația trebuie căutată în mai multe cauze, printre care și aceea a dificultăților de construire și întreținere a iazului, cît și aceea a nesiguranței instalațiilor, datorită deselor și marilor viituri. Este foarte dificilă, de pildă, construirea unui iaz în cazul Arieșului, în comparație cu oricare dintre riurile mici, ca de altfel întreținerea și mai ales repararea, în urma stricăciunilor pro-

ist groß (*Abb. 1*), wie übrigens auch der Fassungsraum der Zellen. Je kleiner die Flüsse sind, umso größer ist der Raddurchmesser, er wächst bis auf 2,5–2,7 m. Die Breite des Rades ist geringer, ebenso der Fassungsraum der Zellen, deren Anzahl jedoch dabei groß ist (*Abb. 2*). So wird die geringere Wasserführung sowohl durch das größere Gefälle als auch durch das Gewicht des Wassers ausgeglichen, das sich beständig in den Zellen einer Radhälfte befindet und so das Rad dreht. Während die unterste Zelle leer wird, wird oben eine andere gefüllt. Einige Mühlen haben zwei Wasserräder, um gleichzeitig Weizen und Mais mahlen zu können (siehe *Abb. 1*). Das gibt es natürlich nur bei den Flüssen, deren Wasserführung einigermaßen genügt, diese Räder in Bewegung zu versetzen, obwohl sie manchmal auch abwechselnd betrieben werden (vor allem bei niedrigem Wasserstand). Das Wasser wird gewöhnlich nach Bedarf zu dem einen oder zu dem andern Rad geleitet; dazu dient eine Kölzcrne, an der Verzweigung des Gerinnes angebrachte Vorrichtung.

Die Schaufelradmühle findet man seltener und nur an den großen Flüssen (am Arieș mit über 20 m³/s am talwärts gelegenen Rand des durchforschten Gebietes und an der Iara mit ungefähr 3 m³/s). Schaufelradmühlen sind nur in Sălcuia de Sus, in Iara und in Băișoara zu finden. Es hat solche Mühlen auch in Sălcuia de Jos, in Cheia und vielleicht auch in anderen Ortschaften gegeben, sie sind jedoch verschwunden. Das Schaufelrad dreht sich im Uhrzeigersinn und ist unterschlächtig (*Abb. 3*).

Die Turbinenmühle. Wenn auch geasgt wurde, daß diese aus dem Westgebirge verschwunden und nur noch im Banat und in den Subkarpaten erhalten sei, wurde die Turbinenmühle doch in Valea Mănăstirii und Geoagiu de Sus vorgefunden. Auch diese Mühle benötigt eine verhältnismäßig große Wassermenge, wenn auch nicht eine so große wie die Schaufelradmühle. Das Löffelrad befindet sich gewöhnlich auf der gleichen Achse wie das Mühleisen und arbeitet nach dem Prinzip der Turbine. Die Turbinenmühle in Valea Mănăstirii (*Abb. 4*) besitzt eine besondere Vorrichtung mit Treibriemen zur Vergrößerung der Drehzahl (die Mühle ist Eigentum des Fănuț Simion).

2. Die Verbreitung und das Alter der Mühlen.

Selbstverständlich kann es Wassermühlen nur an einem Wasserlauf geben, dazu kommt noch die notwendige Neigung, das sind die Voraussetzungen für ihren Betrieb. Bemerkenswert ist, daß es an den großen Flüssen (Arieș und Iara) viel weniger Mühlen gibt, als zu erwarten wäre. Die Erklärung dazu liefern mehrere Gründe, unter anderem auch die Schwierigkeiten bei der Anlage und der Instandhaltung des Mühlbaches, die Unsicherheit, der die Anlagen durch die häufigen und starken Überschwemmungen ausgesetzt sind. Im Vergleich mit jedem kleinen Fluß ist es sehr schwierig, beispielsweise am Arieș einen Mühlkanal anzulegen. Das gleiche gilt für die Instandhaltung und vor

Fig. 3. Moară cu două roți cu palete la Iara.

Abb. 3. Mühle mit zwei Schunelrädern in Iara.

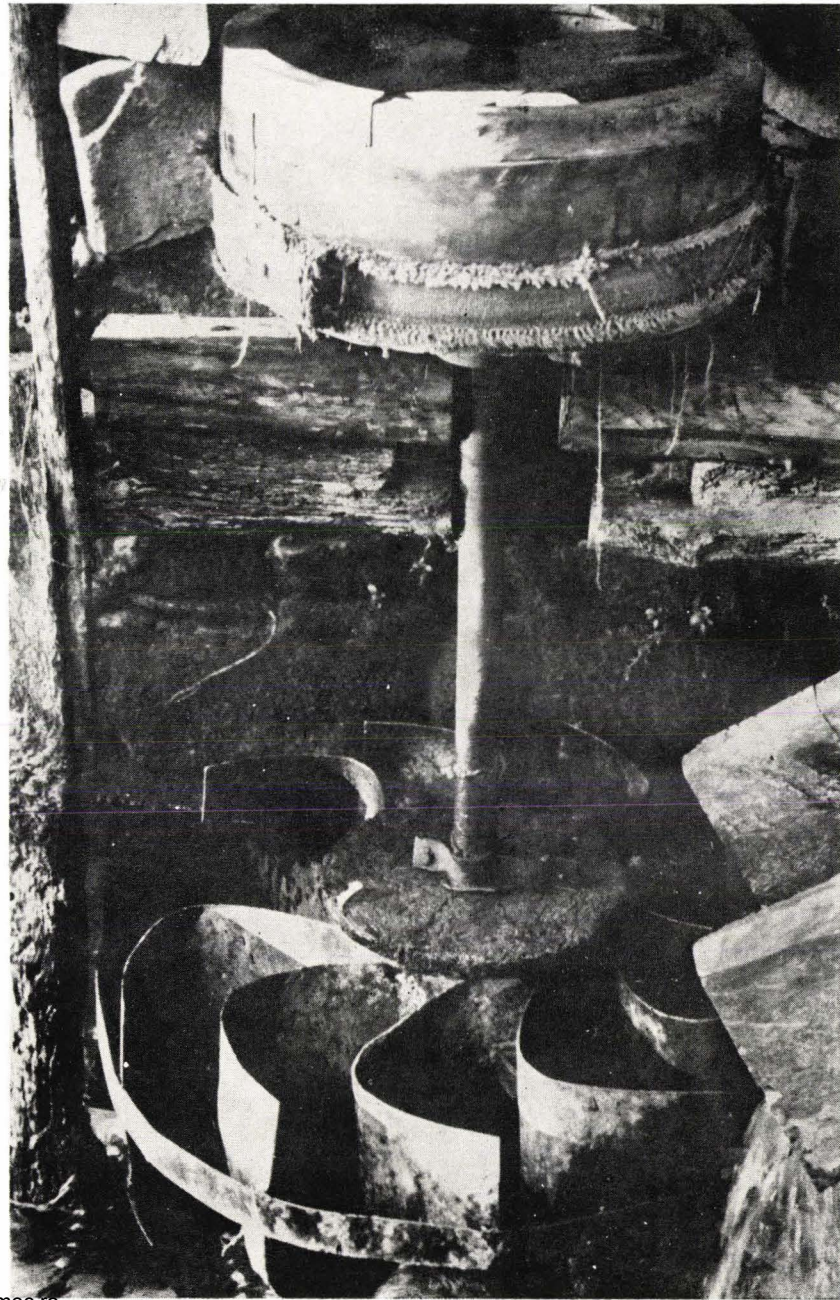

Fig. 4. Moară cu ciutură metalică la Valea Mănăstirii.

Abb. 4. Mühle mit metallenen Löffelrad in Valea Mănăstirii.

vocate de apele mari. Dintr-o discuție purtată la moara de la Sălciua de Sus, am aflat că întreținerea iazului este problema cea mai grea și cea mai costisitoare. Într-o oarecare măsură, numărul mic de mori, sau chiar lipsa acestora de pe riurile mari, în anumite localități a fost suplinită de posibilitățile de construire a morilor pe afluenții secundari, destul de numeroși în regiunea studiată. Este extrem de semnificativ cazul Arieșului, pe care, pe o lungime apreciabilă, nu se află decît o singură moară, în timp ce pe numeroșii săi afluenți, există zeci de mori. O situație oarecum asemănătoare se întîlnește la Ampoi, unde totuși disproporția nu este atît de mare. În același timp, morile de pe riurile mari au o capacitate de prelucrare superioară și ele pot satisface, astfel, nevoile unui număr mult mai mare de gospodării. Cazul morii de la Sălciua de Sus este edificator în acest sens, deoarece ea deservește mai multe sate, datorită posibilităților mari de prelucrare (are două pietre care funcționează simultan și pot măcina zilnic cantități mari de cereale).

allen die Beseitigung der Hochwasserschäden. Bei einem Gespräch in der Mühle von Sălciua de Sus erfuhren wir, daß die Instandhaltung des Mühlkanals die schwierigste und kostspieligste Arbeit ist. Die kleine Anzahl von Mühlen oder sogar ihr völliges Fehlen an den großen Flüssen wurde in bestimmten Ortschaften einigermaßen durch die Möglichkeit aufgewogen, an den im durchforschten Gebiet ziemlich zahlreichen Nebenflüssen Mühlen errichten zu können. Besonders kennzeichnend ist dafür der Arieș, an dem sich auf einer beträchtlichen Strecke nur eine einzige Mühle befindet, während es an seinen zahlreichen Nebenflüssen Dutzende von Mühlen gibt. Irgendwie ähnlich ist die Lage am Ampoi, immerhin ist hier das Mißverhältnis nicht so groß. Andererseits haben die Mühlen an den großen Flüssen eine höhere Leistungsfähigkeit und können infolgedessen den Bedarf einer viel größeren Anzahl von Bauernwirtschaften befriedigen. In diesem Sinn ist der Fall der Mühle von Sălciua de Sus vielsagend, denn sie arbeitet dank ihrer großen

TABEL 1

Repartiția morilor de apă din zona Trăseău, pe bazine hidrografice ca și unități administrative

Bazinul hidrografic	Mori în funcțiune	Mori care nu funcționează și mori dispărute	Total mori pe bazin	Din care în comuna (orașul)	Mori în funcțiune	Mori care nu funcționează și mori dispărute	Total mori pe localități	Observație
1. Arieș	46	57	103	Sălciua Ponor Rîmeț Poșaga Ocoliș Iara Rîmetea Moldovenesti Mihai-Viteazu Pietrești de Jos Tureni	4 6 1 9 5 5 3 2 — 8 3	18 11 4 7 — 6 5 3 2 1 —	22 17 5 16 5 11 8 5 2 9 3	Sat V. Poienii Pietroasa și Văleni Arieș
2. Aiud	15	21	36	Rîmetea Rîmeț Moldovenesti Livezile Mirăslău Oraș Aiud	— 3 — 12 — —	1 — 2 13 1 4	1 3 2 25 1 4	Coltești V. Inzelului Podeni Rachis
3. Gîrbova	2	14	16	Oraș Aiud	2	14	16	Gîrbova de Sus, de Jos și Gîrbovița
4. Rîmeț	29	49	78	Mogoș Ponor Rîmeț Stremț Teiuș	5 3 11 10 —	26 6 7 6 4	31 9 18 16 4	Geogel
5. Galda	23	10	33	Intregalde Galda de Jos Cricău	14 8 1	2 6 2	16 14 3	
6. Ampoi	28	58	86	Oraș Zlatna Meteș Ighiu	12 9 7	16 25 17	28 34 24	
Total zona:	143	209	352					

Deși condițiile de pantă, rocă etc., nu sînt peste tot identice, ele nu au constituit un impediment în construirea iazurilor și respectiv a morilor și deci acestea nu implică o diferențiere a lor. De asemenea, nu putem afirma că în totdeauna mărimea unei localități a determinat numărul de mori, deși satele mari au și cerințe mari ridicate. Astfel se întîlnesc situații cînd în cătunele de munte, cu numai cîteva gospodării, au fost construite mai multe mori, ca de exemplu la Boțani, Ghioncani etc. În schimb, sînt cazuri cînd în localități mult mai mari, cel puțin în ultima vreme, numărul morilor este foarte mic, sau lipsesc. Desigur acest lucru se datorește în bună parte apariției morilor electrice, sau cu motor cu ardere internă.

Pentru a avea o viziune de ansamblu asupra morilor din zona Trascău prezentăm, mai jos, datele culese pe teren în perioada 1967—1970.

Leistungsfähigkeit für mehrere Dörfer (sie hat zwei Steine, die gleichzeitig arbeiten und Tag für Tag große Getreidemengen vermahlen können).

Obwohl das Gefälle, das den Boden bildende Gestein usw. nicht überall gleich sind, war dieses kein Hindernis für die Anlage der Mülkanäle und die Errichtung der Mühlen, so daß in dieser Hinsicht keine Unterschiede zu machen sind. Ebenso kann nicht gesagt werden, daß die Größe einer Ortschaft jedesmal die Anzahl der Mühlen bestimmt hat, obwohl die großen Dörfer auch einen größeren Bedarf haben. So kommt es vor, daß in Gegirgswellern mit nur wenigen Bauernwirtschaften mehr Mühlen gebaut wurden, als beispielsweise in Boțani, Ghioncani usw. Umgekehrt gibt es Fälle, daß in viel größeren Ortschaften, zumindest in letzter Zeit, die Anzahl der Mühlen sehr gering ist oder diese auch ganz fehlen.

Um einen Gesamtüberblick über die Mühlen im Trascău-Gebiet zu geben, werden in folgender Tafel die in der Zeit von 1967 bis 1970 an Ort und Stelle gesammelten Daten angeführt.

TAFEL I

Die Verbreitung der Wassermühlen im Trascău-Gebiet nach Flußbecken und Verwaltungseinheiten

Flußbecken	Mühlen, die in Betrieb sind	Stillgelegte und verschwundene Mühlen	Gesamtzahl der Mühlen im Flußbecken	Davon in der Gemeinde (Stadt)	Mühlen in Betrieb	Stillgelegte und verschwundene Mühlen	Gesamtzahl der Mühlen im Ort	Anmerkungen
1. Arieș	46	57	103	Sălcina Ponor Rîmeț Poșaga Ocoliș Iara Rîmteu Moldovenești Mihai Viteazu Pietrești de Jos Tureni	4 6 1 9 5 5 3 2 — 8 3	18 11 4 7 — 6 5 3 2 1 —	22 17 5 16 5 11 8 5 2 9 3	Dorf V. Poienii Pietroasa und Văleni Arieș
2. Aiud	15	21	36	Rîmteu Rîmeț Moldovenești Livezile Mîrslău Aiud (Stadt)	— 3 — 12 — —	1 — 2 13 1 4	1 3 2 25 1 4	Coltești Valea Inzelului Podeni Rachis
3. Gîrbova	2	14	16	Aiud (Stadt)	2	14	16	Gîrbova de Sus, de Jos und Gîrbovița
4. Rîmeț	29	49	78	Mogoș Ponor Rîmeț Stremț Teiuș	5 3 11 10 —	26 6 7 6 4	31 9 18 16 4	Geogel
5. Galda	23	10	33	Întregalde Galda de Jos Cricău	14 8 1	2 6 2	16 14 3	
6. Ampoi	28	58	86	Zlatna (Stadt) Meteș Ighiu	12 9 7	16 25 17	28 34 24	
Insgesamt im Trascău-gebiet	143	209	352					

Din analiza tabelului de mai sus, reiese că cele mai multe mori se află în bazinul Arieșului, respectiv este vorba de sectorul cuprins între confluența acestuia cu Valea Largă și confluența cu Turul. Tot ridicat este numărul morilor în bazinele Ampoiului, Rîmeșului, Aiudului și Galdei iar cel mai scăzut în cel al Gîrbovei.

Este interesant faptul că o mulțime de mori funcționează sau au funcționat de-a lungul unor ape cu totul neînsemnate. Cercetătorul obișnuit cu morile de apă din alte regiuni, de pildă din Subcarpați unde morile sînt instalate pe ape, în tot cazul mult mai mari, rămîne surprins, întîlnind situația descrisă mai sus. Explicația este legată de faptul că în zona Trascăului (de altfel situația este specifică pentru întreaga regiune a Apusenilor), există o serie de sate izolate, atît prin poziția lor, cît și prin lipsa legăturilor rutiere (această problemă este caracteristică în bună parte pentru trecut și parțial pentru prezent). Ca urmare, omul a căutat să rezolve una din problemele de bază privind hrana zilnică și anume cea a procurării mijloacelor de măcinș, folosind tocmai aceste firave pîriașe, în lipsa unor ape mai importante.

Între această categorie de ape mici — pe de-o parte și riurile mari, pe de altă parte (în care includem Arieșul, Iara și Ampoiul inferior), se interpune o categorie care include rețeaua cu un debit ceva mai mare decît în cazul celei dintîi, dar care se menține în general sub valoarea de 1 mc/s medie multianuală.

Pe aceste riuri se află o sumedenie de mori datorită numărului mare de sate care sînt situate de-a lungul lor sau la gura de vărsare în riul principal.

Deși nu deținem pentru toate localitățile date referitoare la numărul de mori existente și dispărute, putem face totuși unele aprecieri, chiar numai pe baza materialului de care dispunem.

Ca o primă trăsătură, se desprinde faptul că numărul morilor de apă din zona Trascău, în ultima vreme, este într-o mare și continuă scădere. Considerăm că acest lucru se datorește în bună parte următoarelor cauze:

- dotarea localităților cu mori acționate mecanic (motoare cu ardere internă) sau electric;
- dezvoltarea rețelei comerciale de stat (cooperative de consum) care asigură aprovizionarea cu produse de panificație a acestor localități;
- extinderea rețelei rutiere afectînd zonele montane, înainte izolate.

Cu alte cuvinte, structura social-economică a satului s-a schimbat radical; ca urmare, unele dintre aceste mori, care au un randament scăzut, au

Aus den Angaben der obigen Tafel folgt, daß sich die meisten Mühlen im Becken des Arieș befinden, genauer gesagt handelt es sich um den Abschnitt zwischen der Mündung der Valea Largă und der des Turu. Ebenfalls beträchtlich ist die Anzahl der Mühlen in den Becken des Ampoi, des Rîmeș, des Aiud und der Galda und am geringsten ist sie im Becken der Gîrbova.

Bemerkenswert ist die Tatsache, daß viele Mühlen an völlig unbedeutenden Wasserläufen in Betrieb sind oder waren. Wer mit den Wassermühlen in anderen Landesteilen, zum Beispiel in den Subkarpaten, vertraut ist, wo die Mühlen auf jeden Fall an viel größeren Wasserläufen errichtet sind, wird überrascht sein, wenn er den obenbeschriebenen Tatbestand vorfindet. Die Erklärung hängt damit zusammen, daß es im Trascăugebiet (übrigens ist diese Sachlage für das gesamte Westgebirge kennzeichnend) eine Reihe abgelegener Dörfer gibt, sowohl was ihre Lage betrifft als auch durch das Fehlen von Straßenverbindungen. (Das ist zu einem guten Teil für die Vergangenheit und nur teilweise für die Gegenwart kennzeichnend.) Infolgedessen haben die Menschen versucht, ein Hauptanliegen betreffend die tägliche Nahrung zu lösen, und zwar in den Besitz von Mahlvorrichtungen zu kommen, indem sie mangels größerer Wasserläufe die Energiequelle dieser Bächlein nutzten.

Zwischen dieser Gruppe von kleinen Wasserläufen einerseits und den großen Flüssen andererseits (dazu zählen wir den Arieș, die Iara und den Ampoi in seinem Unterlauf) gibt es eine Gruppe, die das Flußnetz mit etwas größerer Wasserführung als in der ersten Gruppe umfaßt, die jedoch im allgemeinen unter dem Wert von 1 m³/s als Durchschnitt für mehrere Jahre bleibt. An diesen Flüssen gibt es eine Unmenge von Mühlen, weil da oder an der Mündung in den größeren Fluß viele Dörfer liegen.

Wenn wir auch nicht für alle Ortschaften Angaben über die Anzahl der vorhandenen und verschwundenen Mühlen besitzen, können doch einige Einschätzungen schon nur auf Grund des zur Verfügung stehenden Materials gemacht werden.

Fürs erste ergibt sich die Tatsache, daß die Zahl der Wassermühlen im Trascău-Gebiet in der letzten Zeit schnell und beständig abnimmt. Unseres Erachtens geschieht dies zum großen Teil aus folgenden Gründen:

- in den Dörfern werden Mühlen errichtet, die durch Maschinenkraft (Verbrennungsmotoren) oder elektrisch angetrieben werden;
- die Entwicklung des staatlichen Handelsnetzes (Konsumgenossenschaften), das die Bevölkerung dieser Ortschaften mit Bäckereierzeugnissen versorgt;
- die Ausdehnung des Straßennetzes in früher abgelegene Gebirgsgegenden.

Mit andern Worten, die sozial-ökonomische Struktur des Dorfes hat sich von Grund auf geändert; infolgedessen wurden einige dieser Mühlen mit geringer Leistung aufgelassen oder ganz einfach abgetragen. Aus den Angaben der Tafel I folgt, daß in bestimmten Gemeinden gegenwärtig

fost abandonate sau pur și simplu desființate. Dacă urmărim tabelul I constatăm că în anumite comune, în prezent, funcționează un număr foarte mic de mori, în comparație cu situația existentă cu două-trei decenii în urmă. Astfel, în comuna Sălciua mai funcționează doar 4 mori de apă, față de 22, în Ponor 6 față de 17, în Mogoș 5 față de 31, în Meteș 9 față de 34, în Ighiu 7 față de 24 etc. Aproape în toate aceste localități există acum mori cu motor, sau electrice. Dacă totuși în unele comune se mai menține un număr mare de mori, acest fapt are la bază o serie de cauze locale. Astfel, la Intregalde funcționează în prezent 14 mori, deoarece această comună a fost efectiv izolată până de curind. Numai construirea șoselei care străpunge Cheile Intregaldelor și Găldiței a scos din izolare totală satele aparținătoare comunei. Efectul nu s-a lăsat așteptat — numărul morilor deja a început să scadă, deși au trecut numai 3 ani de la terminarea șoselei.

În ceea ce privește vechimea, menționăm că cele mai multe din morile existente au fost construite în secolul XX. Unele însă datează din secolul XIX.

Referindu-ne la Valea Feneșului, pe care o luăm ca exemplu, prezentăm în continuare un tabel cu o serie de date istorice.

TABEL II

Morile de pe valea Feneșului (satul Feneș, orașul Zlatna)

Numele proprietarului morii	Anul construirii morii	Anul până când funcționează	Observații
1. Aron Petru	înainte de 1848	și în prezent	
2. Bondea Alexandru	1860	1961	
3. Presecan Aurel	1878	și în prezent	
4. Olălău Petru	1932	1944	
5. Trifa Dumitru	1943	1956	(Valea Bradului, în 1956 a fost colmatat iazul).
6. Teodorescu Al.	1944	și în prezent	
7. Coacăză Petru	1945	1967	
8. Romoșan Lucreția		1947	

Deci, dacă ne referim la această localitate, reiese clar că morile datează de mai bine de un secol, dar cele mai multe au fost construite, sau în tot cazul reconstruite în secolul XX. De asemenea în ultimul sfert de veac n-a mai fost construită nici o moară, dimpotrivă, în această perioadă, au încetat să mai funcționeze un număr de 4 mori, din totalul de 8, fapt deosebit de semnificativ și reprezentativ, sub aspectul evoluției în timp, a fenomenului respectiv.

Dintre morile cu palete, se pare că cea mai veche se află la Iara (proprietatea CAP), construită în 1895. În aval de cheia Turzii se află două mori (pe riul Hășdate); una din ele (proprietatea lui Ignat Ion) este foarte veche, dar a fost renovată complet

nur noch sehr wenige Mühlen in Betrieb sind im Vergleich zu der vor zwei, drei, Jahrzehnten bestehenden Lage. So sind in der Gemeinde Sălciua nur noch 4 Wassermühlen in Betrieb von 22 früher vorhandenen, in Ponor sind diese Zahlen 6 und 17, in Mogoș 5 und 31, in Meteș 9 und 34, in Ighiu 7 und 24 usw. In fast allen diesen Ortschaften gibt es heute Motoren oder Kraftstrom betriebene Mühlen. Wenn sich trotzdem noch in einigen Ortschaften eine große Anzahl von Mühlen behaupten, so liegen dem eine Reihe örtlicher Ursachen zu Grunde. So sind in Intregalde gegenwärtig 14 Mühlen in Betrieb, denn diese Gemeinde war bis vor kurzem tatsächlich schwer zu erreichen. Erst durch den Bau der Straße, die durch die Schluchten der Intregalde und Găldița führt, wurden die zur Gemeinde gehörenden Dörfer aus ihrer völligen Abgeschlossenheit befreit. Die Wirkung ließ nicht auf sich warten: schon werden die Mühlen weniger, obwohl seit Beendigung des Straßenbaues erst 3 Jahre vergangen sind.

Was ihr Alter betrifft, führen wir an, daß die meisten vorhandenen Mühlen im 20. Jahrhundert gebaut wurden. Einige stammen jedoch aus dem 19. Jahrhundert.

Wir nehmen als Beispiel das Tal Valea Feneșului und führen dazu in folgender Tafel einige geschichtliche Daten an.

TAFEL II

Die Mühlen im Feneș-Tal (Dorf Feneș, Stadt Zlatna)

Name des Mühlenbesitzers	Baujahr der Mühle	In Betrieb bis	Anmerkung
1. Aron Petru	vor 1848	auch heute noch	
2. Bondea Alexandru	1860	1961	
3. Presecan Aurel	1878	auch heute noch	
4. Olălău Petru	1932	1944	
5. Trifa Dumitru	1943	1956	(Valea Bradului, 1956 wurde der Mühlkanal zugeschwemmt)
6. Teodorescu Al.	1944	auch heute noch	
7. Coacăză Petru	1945	1967	
8. Romoșan Lucreția		1947	

Wenn wir uns also auf diese Ortschaft beziehen, erhellt, daß einige Mühlen über ein Jahrhundert alt sind, die meisten wurden jedoch im 20. Jahrhundert gebaut oder jedenfalls wiederaufgebaut. Weiterhin wurde im letzten Vierteljahrhundert keine einzige Mühle mehr gebaut, im Gegenteil, von insgesamt 8 Mühlen wurden in dieser Zeitspanne 4 stillgelegt. Diese Tatsache ist besonders bedeutungsvoll und kennzeichnend, was die zeitliche Entwicklung der Erscheinung betrifft.

Von den Schaufelradmühlen scheint die älteste sich in Iara zu befinden (Eigentum der Landwirtschaftlichen Produktionsgenossenschaft), ihr Baujahr ist 1895. Flußabwärts von der Turdaer Schlucht stehen (am Hășdate-Fluß) zwei Mühlen;

în 1958. Unele dintre morile de pe Arieș au dispărut datorită viiturilor mari, cum este cazul celei de la Cheia, care avea 4 pietre și care a fost ruptă de riu încă înaintea celui de-al doilea război mondial. O altă moară cu 4 pietre a funcționat la Iara, pe riul cu același nume.

Mori vechi, dar a căror datare nu am putut-o afla, mai sînt la Necrilești, Intregalde, Ghiocani, Mogoș, Boțani, Cheia, Sureni, Valea Mănăstirii, Valea Inzelului etc. Vechimea lor reiese după aspectul exterior al clădirilor, peste care patina vremii a lăsat urme vizibile.

3. Date asupra funcționării morilor. Pentru toate morile, apa este deviată prin construirea unui baraj diagonal pe cursul riului și dirijarea ei pe un canal (*fig. 5*) denumit iaz. De obicei, iazul se depărtează de albia minoră a riului, sau merge paralel cu aceasta, avînd panta mai redusă. așa încît după o oarecare distanță, care variază de la cîțiva metri la cîteva sute de metri, să se poată obține acea diferență de nivel, necesară realizării căderii apei. Pentru acest lucru este nevoie uneori, să se înalțe un rambleu, deasupra zonei limitrofe, pînă la 2 m, sau chiar mai mult. Barajul de deviere a apei, denumit leasă, e construit din piatră, prundiș și material lemnos. Evacuarea surplusului de apă în timpul viiturilor se face prin stăvilare construite din scîndură.

Din iaz apa este dirijată printr-un jilip de scîndură către roata morii (*fig. 6*).

Roata cu cupe este fixată pe un fus de lemn orizontal (*fig. 7*) prins prin două cepuri laterale. Pe același fus, la o oarecare distanță, se află roata cu măsele (*fig. 8*), construită tot din lemn și avînd prinse lateral, în dispoziție radiară și către periferia ei, aceste „măsele“. Roata cu măsele acționează asupra unui ax vertical pe care e așezat așa numitul val, un cilindru de lemn scobit la distanțe egale cu distanțele dintre „măsele“. O învîrtire a roții cu măsele provoacă mai multe învîrtiri ale axului vertical, la capătul căruia în partea de sus este prinsă piatra mobilă care se învîrtește deasupra pietrii fixate. Cele două pietre de moară (*fig. 9*) sînt așezate într-o veacă de lemn. Deasupra lor se află coșul, tot din același material. În coș se toarnă măcinușul, care ajunge prin pîrpaniță în orificiul central al pietrei superioare și mai departe între acestea și piatra inferioară.

În funcție de natura măcinușului, printr-un dispozitiv lateral se reglează distanța dintre pietre, respectiv aceasta e mai mare pentru porumb și mai mică pentru grîu. Făina care rezultă în urma măcinatului este evacuată printr-o deschidere laterală a veacăi, prelungită cu un mic jgheab, pînă deasupra covatei, de unde se încarcă în saci (*fig. 10*).

eine davon (Eigentum des Ignat Ion) ist sehr alt, wurde aber 1958 vollständig instandgesetzt. Einige der Mühlen am Arieș sind infolge der großen Überschwemmungen verschwunden, wie zum Beispiel die Mühle von Cheia. Diese hatte 4 Steine und ist noch vor dem zweiten Weltkrieg vom Fluß fortgerissen worden. Eine andere Mühle mit 4 Steinen war in Iara, am gleichnamigen Fluß, in Betrieb.

Alle Mühlen, deren Herkunftsjahr jedoch nicht mehr bestimmt werden konnte, gibt es noch in Necrilești, Intregalde, Ghiocani, Mogoș, Boțani, Cheia, Sureni, Valea Mănăstirii, Valea Inzelului usw. Ihr Alter geht aus dem äußeren Anblick der Gebäude hervor, an denen der Lauf der Zeit sichtbare Spuren hinterlassen hat.

3. Angaben über den Betrieb der Mühlen. Für alle Mühlen wird das Wasser durch ein quer durch den Fluß gebautes Stauwehr in einen Kanal, den Mühlkanal (*Abb. 5*) geleitet. Gewöhnlich entfernt sich der Mühlkanal vom Flußbett oder läuft dazu parallel, aber mit kleinerem Gefälle, so daß nach einer gewissen Strecke, die von einigen Metern bis zu einigen hundert Metern sein kann, der für das Gefälle des Wasser notwendige Höhenunterschied erhalten wird. Dazu ist es manchmal notwendig, einen Damm aufzuschütten, der bis zu 2 m oder sogar noch höher als das umgebende Gelände ist. Das Stauwehr zur Ableitung des Wassers, „leşă“ (Hürde) genannt, wird aus Steinen, Kies und Holz errichtet. Überschüssiges Wasser in Hochwasserperioden wird durch Schütze abgelenkt, die aus Brettern gefertigt sind.

Aus dem Mühlkanal wird das Wasser durch ein Gerinne aus Brettern zum Mühlrad geleitet (*Abb. 6*).

Das Zellenrad sitzt auf einer waagerechten, hölzernen Achse (*Abb. 7*) und ist seitlich durch zwei Zapfen befestigt. Auf derselben Achse befindet sich in einem gewissen Abstand das Kammrad (*Abb. 8*), das ebenfalls aus Holz gefertigt ist. Auf einer Seite sind, strahlenförmig angeordnet, nahe am Rand die „măsele“ (Zähne) befestigt. Das Kammrad versetzt eine senkrecht angeordnete Achse in Drehung, mittels eines Bolzengetriebes („val“), einem hölzernen Zylinder mit Einschnitten, deren Abstände den Zwischenräumen zwischen den Zähnen entsprechen. Eine Umdrehung des Kammrades bewirkt mehrere Umdrehungen der senkrechten Achse. An deren oberem Ende ist der Läufer befestigt, der sich über dem feststehenden Mühlstein dreht. Die beiden Mühlsteine (*Abb. 9*) sind in eine hölzerne Zarge gesetzt. Darüber befindet sich der Mahlrichter, der ebenfalls aus dem gleichen Material gefertigt ist. In diesen wird das Mahlgut gegossen, das durch den Rüttelschuh in die Öffnung in der Mitte des oberen Steines fließt und dann zwischen die beiden Steine kommt.

Je nach dem Mahlgut wird durch eine seitlich angebrachte Vorrichtung der Abstand zwischen den beiden Steinen eingestellt, und zwar ist dieser für Mais größer und für Weizen kleiner. Das erzeugte Mehl rinnt durch eine seitliche Öffnung der Zarge heraus, und kommt durch eine kleine Rinne bis in den Mehlkasten, aus dem es in Säcke gefüllt wird (*Abb. 10*).

Fig. 5. Iazul morii.

Abb. 5. Der Mühlkanal.

Fig. 6. Jilipul și roata cu „cupe” la Valea Morilor — Sălciua.

Abb. 6. Gerinne und „Zellenrad“ in Valea Morilor — Sălciua.

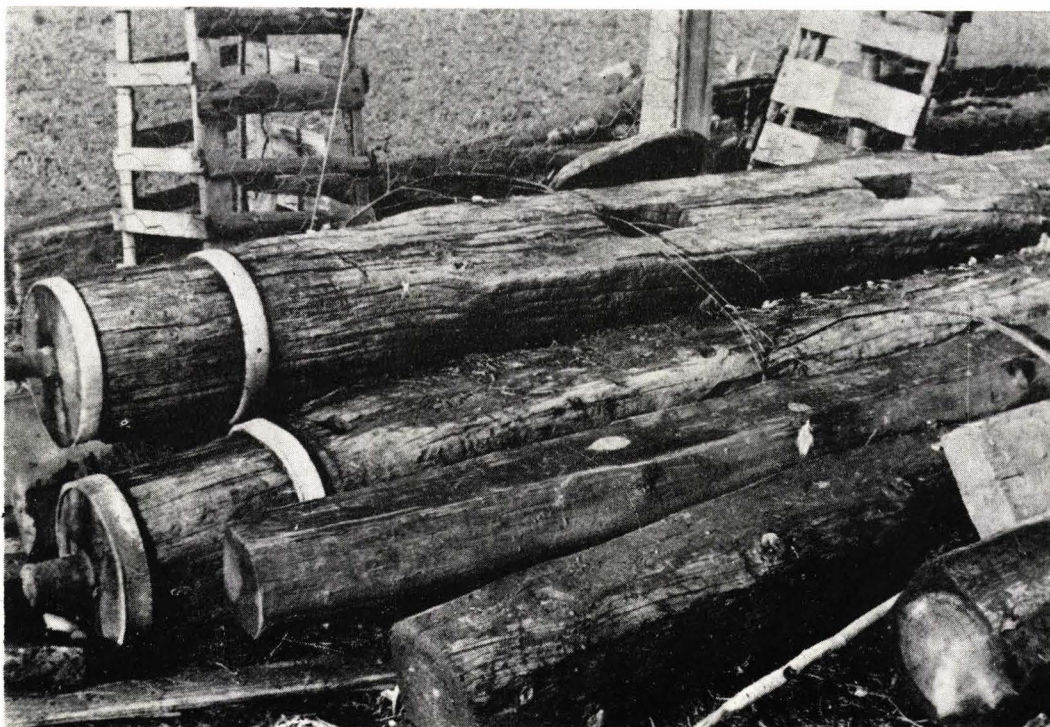

Fig. 7. Fuse de lemn, orizontale provenite de la o moară din Benic, carea fost adaptată la curent electric.

Abb. 7. Waagerechte Holzachsen, die von einer auf elektrischen Antrieb abgeänderten Mühle in Benic herrühren.

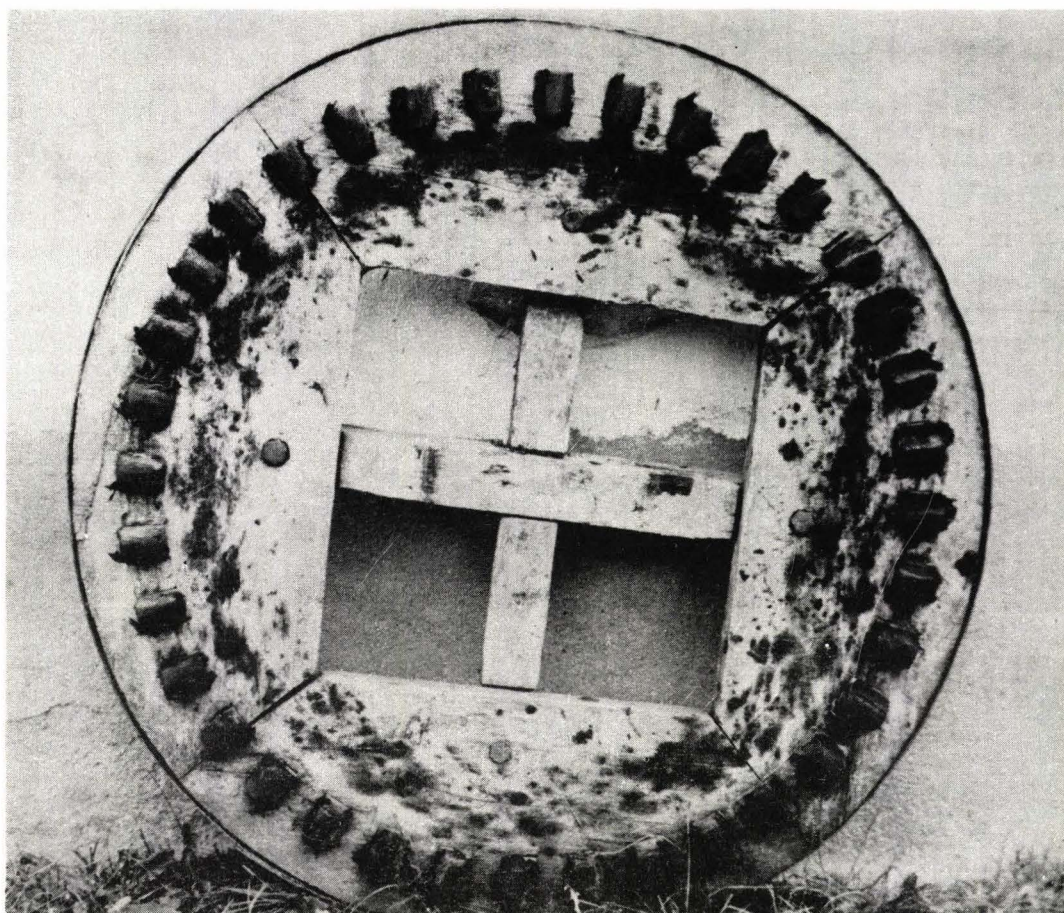

Fig. 8. Roata cu „măsele“.

Abb. 8. „Kammrad“.

Fig. 9. Pietrele morii.

Abb. 9. Die Mühlsteine.

În cazul roții cu palete, jilipul prin care curge apa spre acestea este mult înclinat și are dimensiuni mai mari. Apa lovește paletetele în partea inferioară a roții (fig. 11). Roata se învîrtește în sensul acelor de ceasornic, iar celelalte părți ale sistemului de funcționare, sînt similare cu tipul descris mai sus în cazul morii cu cupe.

Modul de funcționare al morii cu ciutură este complet diferit de celelalte (fig. 12). Moara lui Fănuț Ion din Valea Mănăstirii are ciutură din metal (ea a fost special comandată la Aiud, cu 10–11 ani în urmă). Pe axul respectiv, care este tot metalic, se află o roată de lemn. Printr-o curea de transmisie este acționată piatra de moară pentru măcinat porumb. Pe același ax, deasupra tamburului fixat de acesta, se găsește un tambur tot metalic, dar mobil. Prin mutarea curelei de transmisie la nivelul tamburului mobil, se realizează printr-o altă curea, punerea în mișcare a pietrei pentru măcinat grâu. Putem afirma că această moară folosește tehnica cea mai avansată din zona Trascăului, atît pentru faptul că are ciutura din metal, cît mai ales pentru faptul că se bazează pe acest sistem de transmisie cu ajutorul curelelor și celor două tambure amintite care dau posibilitatea funcționării alternative a pietrei de măcinat porumb și a celei de măcinat grâu.

Un caz foarte interesant se întîlnește la Ighirel, unde la una din morile de apă a fost instalat un motor cu ardere internă. Cînd apa este suficientă, moara funcționează cu ajutorul ei, iar cînd este secată se realizează legătura cu motorul printr-o curea de transmisie. De asemenea la Benic, o moară, care a funcționat multă vreme cu apă, a fost adaptată la un motor electric, în scopul de a-i mări randamentul.

Bei der Schaufelradmühle ist das Gerinne, durch das das Wasser zufließt, stark geneigt und viel größer. Das Wasser trifft auf die Flügel am unteren Teil des Rades auf (Abb. 11). Das Rad dreht sich im Uhrzeigersinn und die übrigen Teile des Betriebsmechanismus sind den schon beschriebenen der Zellenradmühle ähnlich.

Die Betriebsweise der Löffelradmühle ist von der der anderen vollständig verschieden (Abb. 12). Die Mühle des Fănuț Ion in Valea Mănăstirii hat ein Löffelrad aus Metall (es wurde vor 10–11 Jahren auf besondere Bestellung in Aiud hergestellt). Auf der ebenfalls metallenen Achse sitzt ein hölzernes Rad. Durch einen Treibriemen wird der Mühlstein in Drehung versetzt, mit dem der Mais gemahlen wird. Auf der gleichen Achse befindet sich über der festsitzenden Trommel eine andere Trommel, die ebenfalls aus Metall, jedoch beweglich ist. Durch Verschieben des Treibriemens auf die bewegliche Trommel wird, durch einen anderen Riemen, der Mühlstein in Bewegung gesetzt, mit dem der Weizen gemahlen wird. Man kann behaupten, daß diese Mühle im Trascău-Gebiet technisch am weitesten fortgeschritten ist, nicht nur, weil ihr Löffelrad aus Metall ist, sondern vor allem weil sie dieses Antriebssystem mit Riemen und den beiden erwähnten Trommeln benützt, das es ermöglicht, die Mühlsteine zum Mahlen von Mais und von Weizen abwechselnd zu betreiben.

Einen sehr bemerkenswerten Fall findet man in Ighirel vor, wo in eine der Wassermühlen ein Verbrennungsrotor eingebaut wurde. Wenn genügend Wasser da ist, treibt dieses die Mühle an, und wenn der Wasserstand zu gering ist, wird durch einen Treibriemen der Anschluß an den Motor hergestellt. Ebenfalls wurde in Benic in eine Mühle, die lange Zeit vom Wasser angetrieben worden war, ein Elektromotor eingebaut, um ihre Leistung zu vergrößern.

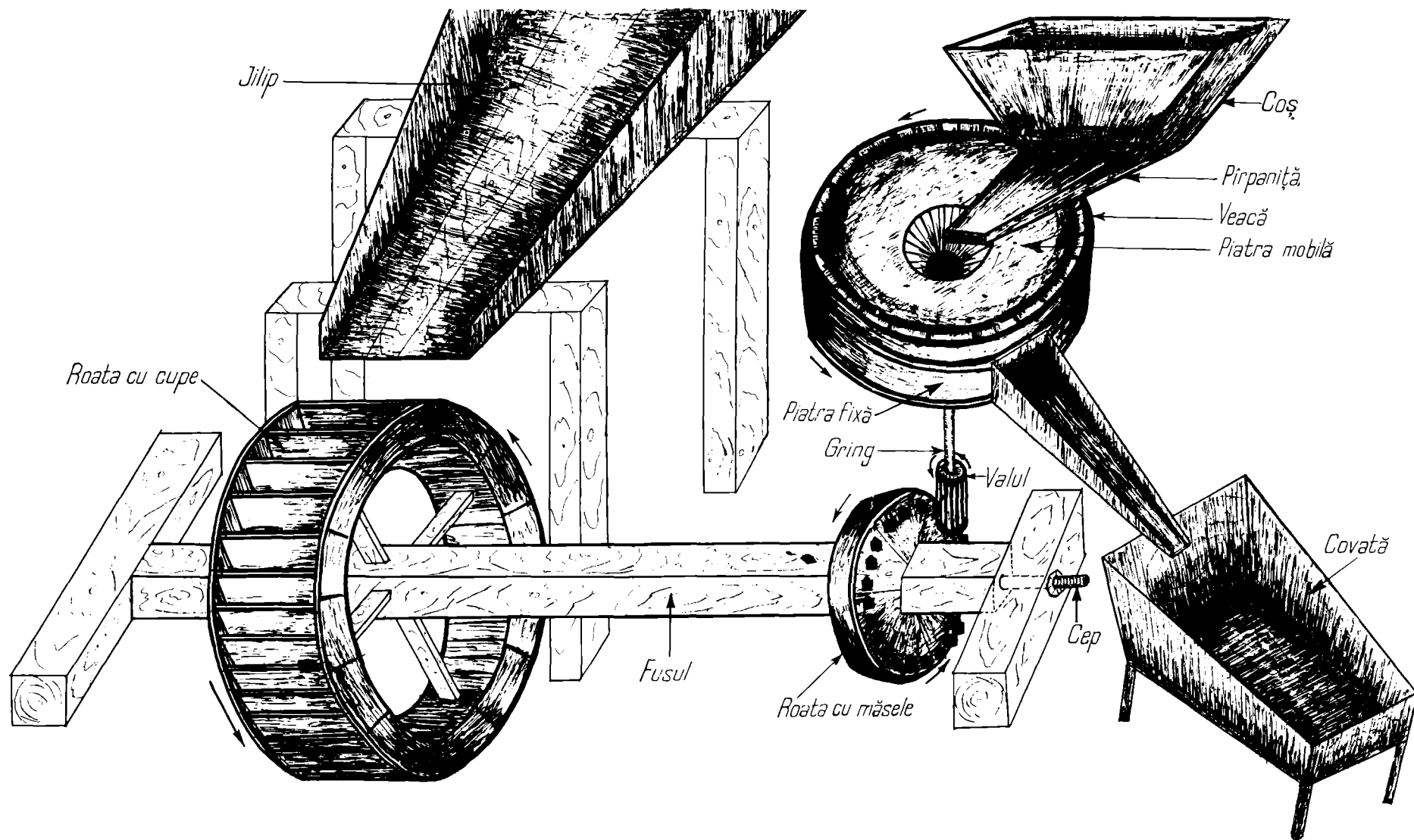

Fig. 10. Schema de funcționare a morii cu „cupe” și piesele respective.

Abb.10. Schema der Arbeitsweise der „Zellenradmühle” und die entsprechenden Teile.

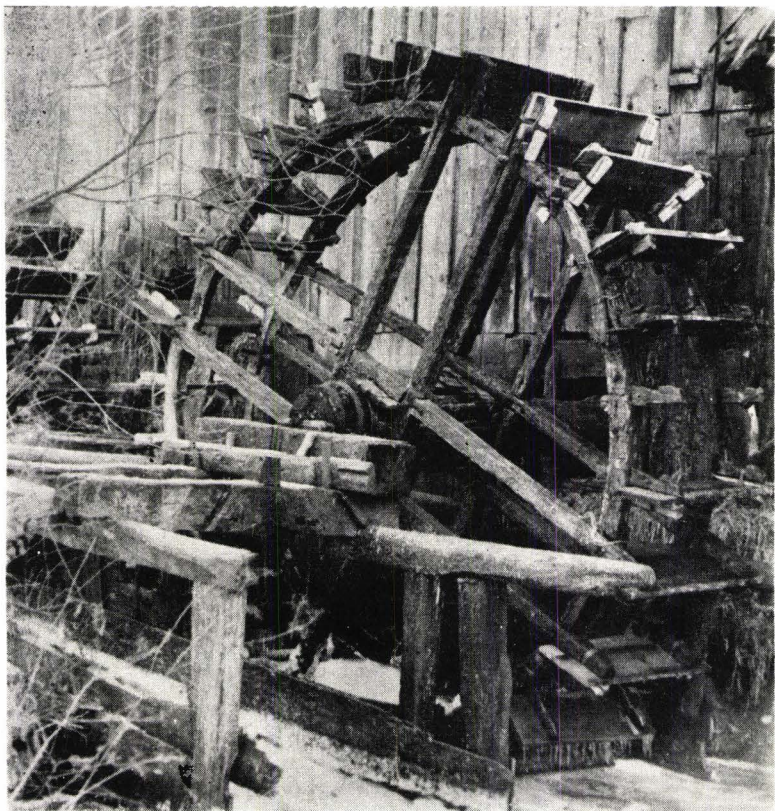

Fig. 11. Roata cu „paletes”, acționată de apă în partea ei inferioară.

Abb. 11. Unterschlächtige „Schaufelradmühle“.

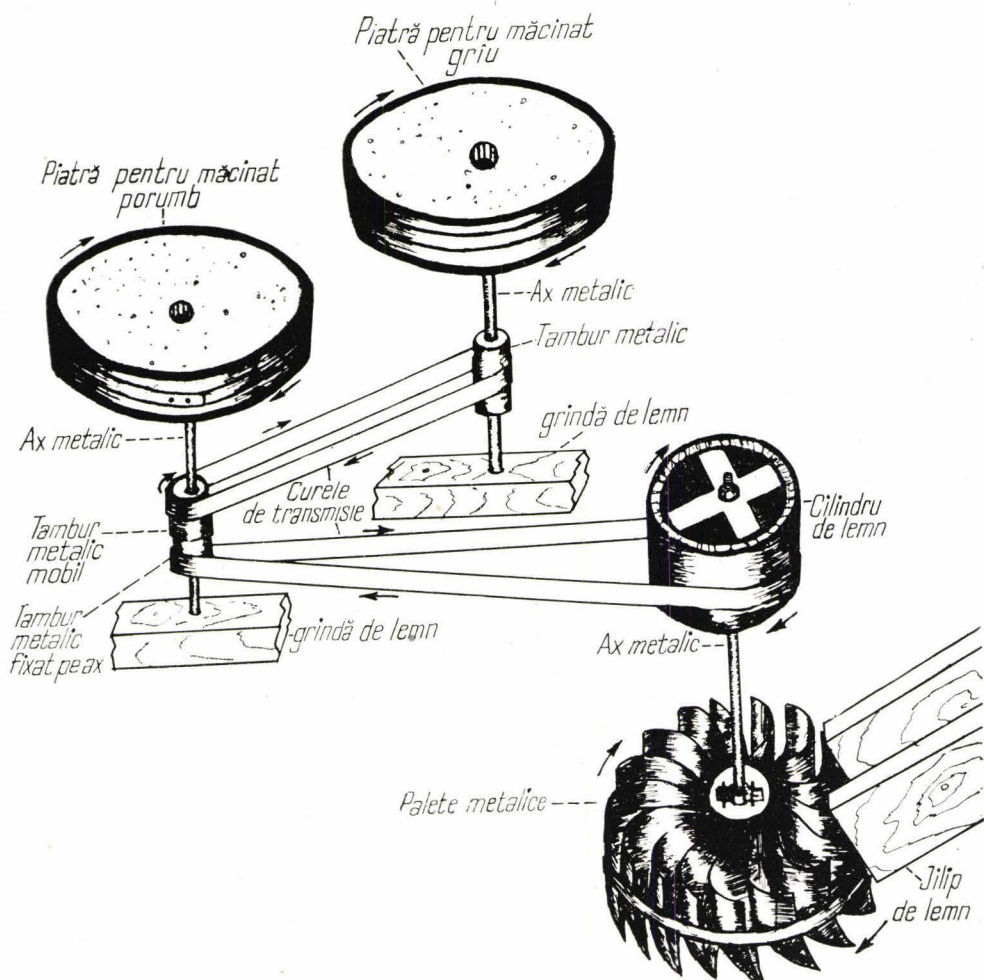

Fig. 12. Schema de funcționare a morii cu „ciutură” metalică (Valea Mănăstirii).

Abb. 12. Schema der Arbeitsweise der Mühle mit metallenen „Löffelrad“ (Valea Mănăstirii).

4. **Ferecatul.** La interval de 7—10 zile este necesar ferecatul pietrelor morii. Ferecatul se face de obicei cu un ciocan metalic special. La majoritatea morilor pentru, îndepărtarea pietrei superioare se folosește o instalație denumită ridicătoare, șirop sau cigă. Aceasta e formată din două brațe de lemn, unul vertical prins prin două cepuri de grinzi și unul orizontal, pus în legătură cu partea metalică. Ridicarea pietrei se face prin înșurubare, iar deplasarea ei prin rotirea șiropului. Șiropul întâlnit la moara lui Turlea Lazăr din localitatea Ighiu (fig. 13) este unul dintre cele mai reprezentative.

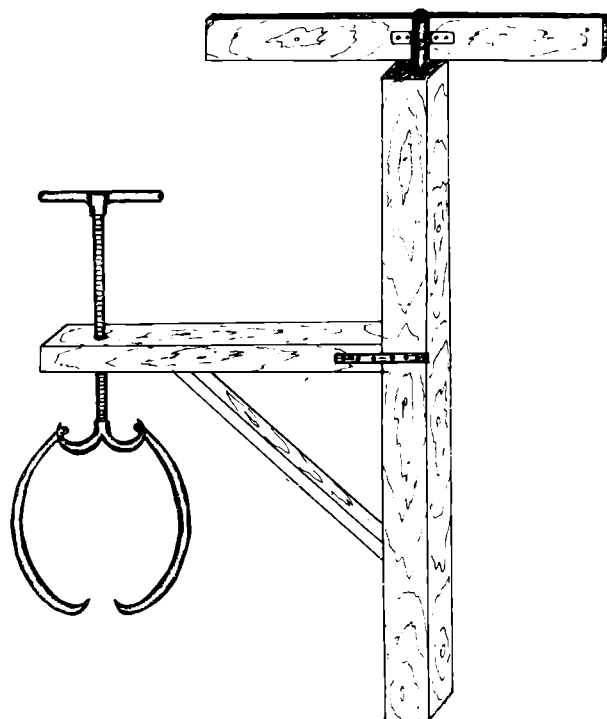

Fig.13. Șiropul sau „ridicătoare”, piesă folosită la ridicarea pietrii pentru ferecat.

Abb. 13. „Șirop“ oder „Heber“, Vorrichtung zum Heben des Steines zwecks Schärfen.

5. **Aria de deservire a morilor.** Cele mai multe dintre morile de apă din zona Trascău deservește strict localitățile în care funcționează. Sînt însă și cazuri cînd anumite mori asigură nevoile populației pe o rază mult mai mare. Din observațiile culese s-au obținut date ce atestă cele afirmate. Unul din cele mai tipice exemple este cel al morilor de la Valea Mănăstirii, care deservește o serie de sate aparținătoare comunei Rîmeș, toate risipite pe culmile munților. Locuitorii acestora cultivă cereale pe culmile cele mai înalte și coboară, pentru măcinatul lor, la morile din Valea Mănăstirii, folosind ca mijloc de transport calul și desagii. Desigur este necesar mult timp și se consumă multă energie. Același fenomen este întâlnit în cazul unor sate risipite ale comunelor Ponor și Mogoș. De asemenea locuitorii satului Cristești

4. **Das Schärfen.** In Abständen von 7—10 Tagen müssen die Mühlsteine geschärft werden. Das geschieht üblicherweise mit einem besonderen, metallenen Hammer. In den meisten Mühlen wird zum Anheben des oberen Steines eine Vorrichtung verwendet, die „ridicătoare“ (also „Heber“), „șirop“ oder „cigă“ genannt wird. Sie besteht aus zwei hölzernen Armen, einem senkrechten, der durch zwei Zapfen an den Balken befestigt ist, und einem waagerechten, der mit dem metallenen Teil verbunden ist. Der Stein wird mit Hilfe einer Schraube gehoben und durch eine Drehung des Hebers beiseite geschoben. Der Heber in der Mühle des Turlea Lazăr in Ighiu (Abb. 13) ist einer der am meisten kennzeichnenden.

5. **Der Wirkungskreis der Mühlen.** Die meisten Wassermühlen im Trascău-Gebiet arbeiten ausnahmslos nur für die Ortschaften, in denen sie sich befinden. Es gibt jedoch auch Fälle, daß gewisse Mühlen den Bedarf der Bevölkerung in einem weit größeren Umkreis sicherstellen. Unsere Beobachtungen liefern Angaben, die diese Behauptung stützen. Eines der am meisten kennzeichnenden Beispiele ist das der Mühlen von Valea Mănăstirii, die für mehrere der Gemeinde Rîmeș angehörende Dörfer arbeiten. Diese Dörfer liegen alle auf den Bergen verstreut. Ihre Bewohner bauen auch auf den höchsten Bergen Getreide an. Um es zum Mahlen zu bringen, steigen sie zu den Mühlen in Valea Mănăstirii hinunter, als Beförderungsmittel dient ihnen dabei das Pferd und Quersäcke. Sicherlich verlieren sie dabei viel Zeit und verbrauchen viel Energie. Die gleiche Feststellung gilt auch für einige verstreut liegende Dörfer, die den Gemeinden Ponor und Mogoș angehören. Ebenso lassen die Bewohner des Dorfes Cristești (Gemeinde

(comuna Intregalde) sînt deserviți de morile de la Boțani, iar cei de la Valea Ilieștilor și Popești de morile de la Intregalde.

Un alt aspect interesant a fost semnalat în cazul lui Iacob Munteanu din Ighiu, care dispune de cal și căruță, folosite atît pentru transportul sacilor cu cereale de la domiciliul cetățenilor la moară, cît și pentru înapoierea sacilor cu mălai de la moară. Raza de acțiune a acestui mod de deservire nu se limitează la Ighiu ci afectează și satele Telna și Bucerdea Vînoasă (unde au existat mori, pe pîrîiașele cu același nume, dar care au dispărut complet din cauza randamentului foarte scăzut) situate la 2 și respectiv 5 km. Sistemul este foarte convenabil pentru locuitorii acestor sate, deoarece ei nu mai au astfel nevoie de mijloace de transport și fac și economie de timp. Locuitorii din Craiva, Cricău, Tibru merg de obicei la morile de la Galda de Jos.

Se constată deci că pe măsură ce unele mori dispar, după cum e și firesc, ele se răresc, iar distanțele pînă la moară se măresc treptat, întrucît cele care rămîn își largesc aria de deservire.

6. Construcție și incintă. O mare parte din mori sînt încadrate în corpul clădirii casei morarului (*fig. 14*), altele sînt instalate într-o clădire special construită, dar în aceeași incintă cu casa — alcătuint astfel laolaltă gospodăria (*fig. 15*). Deși mai rare, sînt însă și cazuri cînd morile apar izolate, fie datorită terenului accidentat, fie altor cauze. Ca material de construcție se folosește în primul rînd lemnul și piatra și în al doilea rînd cărămida. Sînt foarte frecvente construcțiile combinate, din piatră (temelia și parterul) și din lemn (etajul, cînd acesta există, sau partea superioară a clădirilor cu un singur etaj). Cele mai multe dintre mori au un singur etaj, la un capăt aflîndu-se instalația morii, iar în continuare una sau mai multe camere de locuit. Uneori camerele de locuit sînt la etaj, iar moara la parter (Ghioncani, Feneș). Clădiri cu destinație mixtă se găsesc la Sălciua de Sus (una dintre cele mai mari), Băișoara, Iara, Feneș, Petrești de Jos, Cheia Turzii etc. Cele mai impunătoare clădiri construite numai din lemn (în special scîndură) se întîlnesc la Iara, unde de altfel se află unele dintre cele mai mari mori. Foarte numeroase sînt morile construite numai din lemn (grinzi), în partea centrală a masivului, ca de pildă la Cheia, Mogoș, Necrilești, Intregalde, Sub Piatra etc.

B. ELEMENTE DE TOPONIMIE LEGATE DE INSTALAȚIILE DE APĂ

Rețeaua hidrografică din zona Trascăului are uneori o toponimie care reflectă intensă folosire a instalațiilor de apă, pe de-o parte, și vechimea lor mare, pe de altă parte.

Intregalde) in den Mühlen von Boțani mahlen und diejenigen von Valea Ilieștilor und Popești gehen zu den Mühlen von Intregalde.

Eine andere beachtenswerte Beobachtung bezieht sich auf den in Ighiu lebenden Iacob Muntean. Er besitzt Pferd und Wagen und befördert damit die Säcke mit Mahlgut aus den Bauernhäusern zur Mühle und umgekehrt die Säcke mit Maismehl aus der Mühle. Mit dieser Dienstleistung beschränkt er sich nicht auf Ighiu, sondern er geht auch in die Dörfer Telna und Bucerdea Vînoasă, die 2 bzw. 5 km weit entfernt liegen (und in denen es an den gleichnamigen Bächen Mühlen gegeben hat, die aber wegen ihrer sehr geringen Leistung völlig verschwunden sind). Diese Vorgangsweise ist für die Bewohner der betreffenden Dörfer sehr vorteilhaft, denn so benötigen sie keine eigenen Beförderungsmittel und sparen Zeit. Die Bewohner von Craiva, Cricău, Tibru gehen gewöhnlich zu den Mühlen von Galda de Jos.

Man sieht also, daß während einige Mühlen verschwinden, das Mühlennetz selbstverständlich weniger dicht wird. Die Entfernungen bis zu den Mühlen werden dabei allmählich größer, denn die fortbestehenden Mühlen vergrößern ihren Wirkungskreis.

6. Gebäude und Innenraum. Die meisten Mühlen sind im Wohngebäude des Müllers untergebracht (*Abb. 14*), andere befinden sich in einem eigens dazu errichteten Gebäude, jedoch im selben Hof wie das Wohnhaus und bilden so das Anwesen des Müllers (*Abb. 15*). Wenn auch seltener, so gibt es jedoch auch Fälle, daß die Mühlen getrennt stehen, sei es wegen dem ungünstigen Gelände, sei es aus anderen Gründen. Als Baumaterial werden vor allem Holz und Stein verwendet und erst in zweiter Linie Ziegeln. Sehr häufig sind die Bauten, die beides verwenden, Stein (für den Unterbau und das Erdgeschoß) und Holz (für das Obergeschoß, wenn vorhanden, oder den oberen Teil der eingeschossigen Gebäude). Die meisten Mühlen sind eingeschossig; an einem Ende des Gebäudes befindet sich die Mühlenanlage und daran anschließend liegen ein oder mehrere Wohnräume. Manchmal sind die Wohnräume im Stock und die Mühle im Erdgeschoss (Ghioncani, Feneș). Gebäude, die verschiedenen Zwecken dienen, gibt es in Sălciua de Sus (eines der größten), in Băișoara, Iara, Feneș, Petrești de Jos, Cheia Turzii usw. Die stattlichsten, nur aus Holz (vor allem aus Brettern) errichteten Gebäude findet man in Iara, wo übrigens auch eine der größten Mühlen steht. Sehr häufig sind die nur aus Holz (Balken) gebauten Mühlen im Innern des Massives, wie zum Beispiel in Cheia, Mogoș, Necrilești, Intregalde, Sub Piatra usw.

B. ORTSNAMENKUNDLICHE ELEMENTE, DIE AN VOM WASSER ANGETRIEBENE ANLAGEN ERINNERN

Im Trascău-Gebiet gibt es einige Gewässer, deren Namen einerseits die rege Benützung der vom Wasser angetriebenen Anlagen, andererseits deren großes Alter widerspiegeln.

Fig. 14. Moară încadrată în corpul casei morarului.

Abb. 14. Im Wohngebäude des Müllers untergebrachte Mühle.

Fig. 15. Moara și casa sînt alcătuite din clădiri separate, dar formînd aceeași incintă

Abb. 15. Mühle und Wohnhaus befinden sich in getrennten Gebäuden, jedoch im selben Hof.

Astfel, există patru ape care poartă denumirea de Valea Morilor.

Prima „Valea Morilor“ este tributară Ampoiului, pe teritoriul oraşului Zlatna. Denumirea, după cum este şi firesc, desemnează un număr mare de mori care au existat în lungul acestei ape, deşi în momentul de faţă nu mai funcţionează decât una singură (construită în 1840, deci foarte veche). Menţionăm că pe această vale se află şi un sat aparţinător oraşului Zlatna, cu numele de Viltori, iar în porţiunea respectivă riul se numeşte Valea Viltorilor, ceea ce ne sugerează de asemenea, în plus, raportul dintre toponimie şi acest mod de folosire a apelor curgătoare. Pe unele hărţi sînt trecute ambele denumiri — în amonte, cea de Valea Viltorilor, iar în aval, cea de Valea Morilor.

A doua „Valea Morilor“ este denumirea dată riului care are resurgenţa din peştera „Huda lui Păpară“ şi se varsă în Arieş în aval de Sălciua. Deşi nu are decât 4 km, de-a lungul lui, datorită debitului relativ mare, au existat 10 mori, 8 pive şi două viltori, din care mai funcţionează o moară şi o viltoare. Este de prisos să mai comentăm în acest caz legătura care există între toponimie hidrografice şi aceste instalaţii de apă.

A treia „Valea Morilor“ este tot afluent al Arieşului în zona satului Lunca.

Ultima denumire de „Valea Morilor“ revine unui sector al riului Tur(Tureni), care în amonte de intrarea în cheie, pune în mişcare cîteva mori de apă.

Mai există şi alte raporturi între toponimia locală şi mori, cum ar fi, de pildă, în localitatea Petreştii de Sus: „moara de la Tău“. În fond este vorba de un izvor carstic, captat şi transformat într-un mic lac, denumit de localnici „tău“. El asigură funcţionarea periodică a morii.

CONCLUZII

Considerăm că în raport cu suprafaţa (cca 1500 km²) şi cu populaţia (peste 100.000 loc.) zonei studiate numărul instalaţiilor de apă este foarte mare, în special cel al morilor. Dar din cele 352 mori înregistrate pe acest teritoriu, în momentul de faţă nu funcţionează decât 143. Se constată, deci, o tendinţă continuă de scădere a numărului de mori, scădere care va duce cu timpul, inevitabil, la dispariţia lor. Cauza principală este legată de apariţia morilor moderne cu un randament mult mai ridicat. Un aspect interesant vizează instalaţiile din bazinul Iarei, care nu vor mai putea funcţiona mult timp, ca urmare a captărilor ce se vor

So gibt es vier Gewässer mit dem Namen Valea Morilor (Tal der Mühlen).

Das erste Gewässer, das „Valea Morilor“ genannt wird, ist ein Nebenfluß des Ampoi im Weichbild der Stadt Zlatna. Dieser Name weist, was auch selbstverständlich ist, auf eine große Anzahl von Mühlen hin, die es entlang dieses Gewässers gegeben hat, wenn auch heute nur noch eine einzige in Betrieb ist, (die 1840 errichtet wurde, also sehr alt ist). Zu erwähnen ist, daß es in diesem Tal auch ein Dorf gibt, das zur Stadt Zlatna gehört und Viltori (Wirbelkorb) heißt, und in dem betreffenden Abschnitt wird der Fluß Valea Viltorilor (Tal der Wirbelkörbe) genannt. Dies liegt ebenfalls nahe, daß zwischen der Toponomastik und dieser Nutzung der fließenden Gewässer ein Zusammenhang besteht. Auf einigen Karten sind beide Benennungen eingetragen, am Oberlauf Valea Viltorilor und am Unterlauf Valea Morilor.

Die zweite Benennung „Valea Morilor“ ist der Name des Flusses, der in der Höhle „Huda lui Păpară“ entspringt und flußabwärts von Sălciua in den Arieş mündet. Obwohl er nur 4 km lang ist, gab es an ihm, dank der verhältnismäßig großen Wasserführung, 10 Getreidemühlen, 8 Walkmühlen und 2 Wirbelkörbe, von denen nur noch eine Getreidemühle und ein Wirbelkorb in Betrieb sind. Es erübrigt sich in diesem Fall noch darauf einzugehen, daß zwischen den Namen der Gewässer und diesen vom Wasser angetriebenen Anlagen eine Verbindung besteht.

Das dritte, „Valea Morilor“ genannte Gewässer ist ebenfalls ein Nebenfluß des Arieş, im Gebiet des Dorfes Lunca.

Das letzte Gewässer, das den Namen „Valea Morilor“ trägt, ist ein Abschnitt des Flusses Tur (Tureni), der oberhalb des Eintritts in die Schlucht einige Wassermühlen antreibt.

Es gibt auch noch andere Zusammenhänge zwischen der Ortsnamenbezeichnung und den Mühlen, wie beispielsweise in der Ortschaft Petreştii de Sus: „moara de la Tău“ („die Mühle am See“). Es handelt sich eigentlich um eine Karstquelle, die gefaßt und in einen kleinen See verwandelt wurde, der von den Einheimischen „tău“ genannt wird. Sie ermöglicht, in regelmäßigen Abständen die Mühle zu betreiben.

SCHLUSSFOLGERUNGEN

Unseres Erachtens ist im Vergleich mit der Fläche (etwa 1500 km²) und der Bevölkerungsanzahl (über 100 000 Einwohner) des erforschten Gebietes die Zahl der durch Wasserkraft betriebenen Anlagen, besonders der Mühlen, sehr groß. Von den 352 in diesem Gebiet verzeichneten Mühlen sind jedoch gegenwärtig nur 143 in Betrieb. Man beobachtet also ein stetes Abfallen der Anzahl der Mühlen und das wird mit der Zeit unvermeidbar zu ihrem Verschwinden führen. Der wichtigste Grund dafür ist das Erscheinen der modernen Mühlen mit viel größerer Leistung. Wichtig ist das Schicksal der Anlagen im Becken der Iara, die nicht mehr lange arbeiten werden, weil gegenwärtig die Ar-

efectua prin construirea sistemului hidroenergetic de pe Someșul Mic, a cărei lucrări sînt în desfășurare.

Într-un stadiu și mai avansat, în urma măsurilor de sistematizare a localităților rurale, vor dispărea o serie de sate mici din zona de munte; firește, odată cu ele, și morile. În stadiul actual, în anumite sate, morile au dispărut în totalitate (Țelna, Bucerdea).

O altă caracteristică este dată de lipsa obștilor, morile și celelalte instalații fiind proprietăți particulare, cu excepția unei mori de la Iara, care este proprietatea C.A.P.

Toate instalațiile de apă, împreună cu clădirile respective și iazurile, contribuie la modificarea peisajului. Acest fenomen este vizibil chiar în cazul morilor dispărute, prin aceea că au rămas vechile iazuri — mai mult sau mai puțin colmatate. Uneori aceste iazuri (ca pe Valea Morilor — Sălciua) au fost săpate în stîncă, avînd porțiuni care străbat mici tunele. Însăși clădirile morilor, sau pivelor — destul de variate, dar mai ales cele din Țara Moșilor cu acoperișul lor țuguiat, făcut din paie, prezintă interes și contribuie la întregirea peisajului.

Întrucît sînt numeroase cazurile cînd de la morile desființate o serie de piese prețioase au fost aruncate la voia întîmplării (*fig. 16*) și s-au distrus sau sînt pe cale de a se distruge (Mogoș, Cheia Turzii, Pătrîngeni [*fig. 17*], Izvorul Ampoiului etc.), este necesar ca unele dintre muzee să achiziționeze astfel de obiecte. N-ar fi lipsită de interes nici ideea amenajării și păstrării, pe anumite trasee turistice, a unor mori, pive și viltori, — ca de pildă în Valea Rîmeșului — în aval și în amonte de cheie, Valea Galdei, Feneș, Valea Morilor — Sălciua, Valea Morilor — Zlatna etc. Am putea realiza astfel un fel de mori-muzee, ce ar prezenta avantajul autenticității.

beiten für den Bau des hydroenergetischen Systems am Kleinen Someș begonnen haben.

In einer weiter fortgeschrittenen Phase werden infolge der Maßnahmen zur Systematisierung der Landgemeinden eine Reihe kleiner Dörfer in der Gebirgszone verschwinden, mit ihnen zusammen selbstverständlich auch die Mühlen. Gegenwärtig sind aus bestimmten Dörfern die Mühlen völlig verschwunden (Țelna, Bucerdea).

Eine andere Eigentümlichkeit ist das Fehlen der Dorfgemeinschaften; die Mühlen und die übrigen Anlagen sind persönliches Eigentum, ausgenommen eine Mühle in Iara, die Eigentum der Landwirtschaftlichen Produktionsgenossenschaft ist.

Alle durch Wasserkraft betriebenen Anlagen, zusammen mit den zugehörigen Gebäuden und Zuleitungskanälen, tragen dazu bei, daß das Aussehen der Landschaft verändert wird. Das gilt selbst auch für die bereits verschwundenen Mühlen, denn die ehemaligen Mühlkanäle bestehen weiter, wenn sie auch mehr oder weniger zugeschwemmt sind. Manchmal wurden diese Mühlkanäle (wie am Fluß Valea Morilor — Sălciua) in den Fels gehauen und laufen stellenweise durch kleine Tunnels. Selbst die Gebäude der Mühlen oder der Walkmühlen, die mit ihren kegelförmigen Strohdächern, ziemlich verschiedenartig sind, und das vor allem in der Heimat der Motzen, verdienen Beachtung und tragen zur Ergänzung der Landschaft bei.

Da es häufig vorkommt, daß von den aufgegebenen Mühlen eine Reihe wertvoller Teile dem Zufall überlassen wurden (*Abb. 16*) und zu Grunde gingen oder gehen (Mogoș, Cheia Turzii, Pătrîngeni [*Abb. 17*], Izvorul Ampoiului usw.), ist es erforderlich, daß einige Museen solche Gegenstände ankauften. Ebenso wäre es nicht ohne Nutzen, auf bestimmten Touristenwegen Mühlen, Walkmühlen und Wirbelkörbe instand zu setzen und zu erhalten, wie zum Beispiel im Tal des Rîmeș unterhalb und oberhalb der Schlucht, in den Tälern der Galda, des Feneș, Valea Morilor — Sălciua, Valea Morilor — Zlatna usw. Man könnte auf diese Weise Mühlen als Museen einrichten und diese böten den Vorteil, ganz echt zu sein.

Fig. 16. Fus și piatră, provenite de la o moară desființată.

Abb. 16. Achse und Stein, die von einer aufgelassenen Mühle herrühren.

Fig. 17. Piatră provenită de la o moară desființată.

Abb. 17. Von einer aufgelassenen Mühle herrührender Stein.

BIBLIOGRAFIE

Ileana B o z a c, *Morile din domeniul de Sus al Zlatnei*, An. Inst. ist. Cluj, VIII, 1965.

V. C ă r ă b i ș, *Morile și pivele de pe Valea Jaleșului (Gorj) în sec. al XVII—XIX-lea*, Studii, XV, (1962) nr. 4.

Ioan D i h o r, *O variantă locală a morii de vînt în Banat*. Muzeul Regional al Banatului.

C. I r i m i e, *Pivele și villorile din Mărginimea Sibiului și de pe Valea Sebeșului*, Sibiu, 1956.

C. I r i m i e și colab., *Moara cu dube din satul Finașe (Raionul Beiuș, regiunea Crișana)*, Sibiu, 1966.

I. P o p e s c u A r g e ș e l, *Munții Trascăului, Natura*, nr. 1, 1967, Seria Geografie-Geologie.

BIBLIOGRAPHIE

Ileana B o z a c, *Morile din domeniul de Sus al Zlatnei*, An. Inst. ist. Cluj, VIII, 1965.

V. C ă r ă b i ș, *Morile și pivele de pe Valea Jaleșului (Gorj) în sec. al XVII—XIX-lea*, Studii, XV, (1962), Nr. 4..

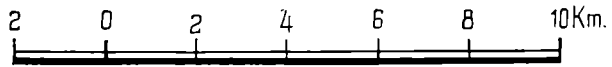
Ioan D i h o r, *O variantă locală a morii de vînt în Banat*. Regionalmuseum des Banates.

C. I r i m i e, *Pivele și villorile din Mărginimea Sibiului și de pe Valea Sebeșului*, Sibiu, 1956.

C. I r i m i e und Mitarb., *Moara cu dube din satul Finașe (Raionul Beiuș, Regiunea Crișana)*, Sibiu, 1966.

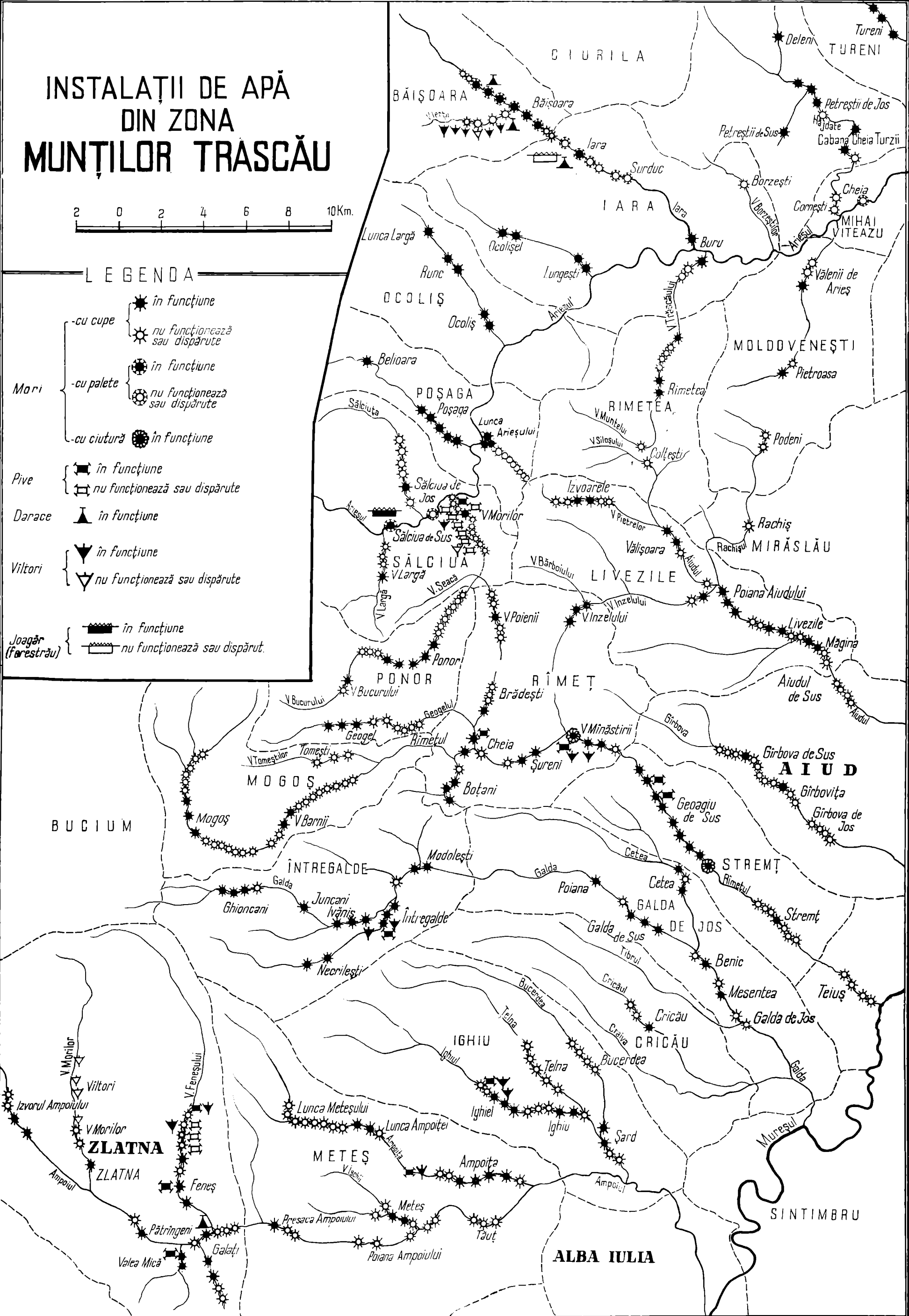
I. P o p e s c u A r g e ș e l, *Munții Trascăului, Natura*, Nr. 1, 1967, Reihe für Gheographie-Geologie.

INSTALAȚII DE APĂ DIN ZONA MUNȚILOR TRASCĂU

LEGENDA

- Mari* { *-cu cupe* { *în funcțiune*
  nu funcționează sau dispărute
- { *-cu palete* { *în funcțiune*
  nu funcționează sau dispărute
- { *-cu ciutură* *în funcțiune*
- Pive* { *în funcțiune*
  nu funcționează sau dispărute
- Darace* *în funcțiune*
- Viltori* { *în funcțiune*
  nu funcționează sau dispărute
- Joagăr (fărestrău)* { *în funcțiune*
  nu funcționează sau dispărut.

Problema instalațiilor de industrie țărănească a fost tratată în numeroase lucrări de specialitate apărute în ultimii ani, sub multiple aspecte privind tipologia și răspândirea teritorială. Prevența și densitatea, precum și gradul de reprezentativitate pentru o anumită localitate sau zonă etnografică.¹

Cercetările și lucrările de cartare a rezultatelor acestora au evidențiat existența de-a lungul timpului, pe teritoriul țării, în general și în apropierea ambelor versante ale Carpaților românești, în special, a unui număr impresionant de felurite instalații pentru prelucrarea produselor alimentare, a materiilor prime naturale sau a textilelor lucrate din lână, în cadrul industriei casnice dezvoltate de poporul nostru.

Majoritatea studiilor care s-au preocupat de aceste instalații, n-au încercat, în afara stabilirii seriei tipologice de apartenență, o tratare comparativă a lor în vederea stabilirii unei ierarhizări valorice sub aspect tehnic constructiv, indice absolut al progresului marcat de la o etapă istorică la alta, în domeniul uneltelor de muncă, cel mai revoluționar factor motric al progresului societății.

Prin încercarea de a stabili un raport de superioritate între diferitele categorii ale mijloacelor de

Die Frage der bäuerlichen Industrieanlagen wurde in den letzten Jahren in zahlreichen Facharbeiten aus den verschiedensten Gesichtspunkten wie Typologie, Verbreitung, Häufigkeit, Verteilungsdichte sowie nach dem, in wie weit sie für eine Ortschaft oder ethnographische Zone repräsentativ sind, behandelt.¹

Forschungsarbeiten sowie die kartographischen Aufnahmen ihrer Ergebnisse erwiesen das Vorhandensein in den verschiedenen Zeitabschnitten auf dem Gebiete unseres Landes im allgemeinen, und beiderseits der rumänischen Karpaten im besonderen — einer beeindruckenden Anzahl von verschiedenartigen Anlagen zur Herstellung von Nahrungsmitteln, zur Bearbeitung von Rohmaterial und von Wollweben, welche im Rahmen der Hausindustrie hergestellt wurden.

Die Mehrzahl der Studien, welche sich mit diesen Anlagen beschäftigten, versuchten, außer der Bestimmung der typologischen Zugehörigkeit, keine vergleichende Behandlung zur Festlegung einer wertmäßigen Einstufung nach bautechnischen Gesichtspunkten, die in absoluter Weise die Entwicklung der Werkzeuge — der revolutionärste Faktor des gesellschaftlichen Fortschrittes — von einer historischen Etappe zur anderen anzeigt.

Durch den Versuch einer Einstufung der verschiedenen Kategorien der traditionellen Arbeits-

¹ C. Irimie, *Anchetă statistică în legătură cu rețeaua de instalații tehnice populare acționate de apă pe teritoriul României (vechimea, tipologia, răspândirea și frecvența lor)* „Cibinium“ 1967—68, Sibiu. I d e m, *Pivele și villorele din Mărginimea Sibiului și de pe Valea Sebeșului*, „Studii și comunicări“ nr. 2 Sibiu. 1968. I d e m, *Tipuri tradiționale de instalații tehnice populare în zonele sudice ale Hunedoarei*, „Sargeția“, V, 1968. V. Butură, *Contribuții la studiul instalațiilor tehnice țărănești din Munții Apuseni*, în *Revista de etnografie și folclor*, nr. 6, tom. 9, 1964. I d e m, *Pivele de ulei din Transilvania*, în *Revista Muzeelor* nr. 2, an. II, 1965. V. Cărbăiș, *Mori și pive pe Valea Jaleșului (Gorj) în sec. al XVIII—XIX-lea*, în „Studii“, nr. 4, 1962. I. Drăgoescu, *Aria și frecvența jogăritului în cea de-a doua jumătate a sec. al XX-lea*, în *Revista de etnografie și folclor*, nr. 6, tom. 10, 1965. C-tin Catrina, Al. Bușilă *Pivele de ulei de pe valea Comanelor*, în *Revista Muzeelor*, nr. 5, 1971. C. Istrate, *Despre dirsele din Moldova în sec. al XVIII-lea și în prima jumătate a sec. al XIX-lea*, în „Studii și cercetări științifice, anul XIII, fasc. I, 1962. I. Morariu, *Piuăritul în valea Someșului*, în *Buletinul societății regale române de geografie*, tom. LV, 1936.

¹ C. Irimie, *Statistische Erhebungen über das Netz bäuerlicher technischer Anlagen mit Wasserantrieb auf dem Gebiet Rumäniens (Alter, Typologie, Verbreitung und Häufigkeit)* „Cibinium“ 1967—68, Sibiu. I d e m, *Pivele și villorele din Mărginimea Sibiului și de pe Valea Sebeșului*, „Studii și comunicări“ Nr. 2, 1956, Sibiu. I d e m, *Tipuri tradiționale de instalații tehnice populare în zonele sudice ale Hunedoarei*, „Sargeția“, V, 1968. V. Butură, *Contribuții la studiul instalațiilor tehnice țărănești din Munții Apuseni*, în *Revista de etnografie și folclor*, Nr. 6, Bd. 9, 1964. I d e m, *Pivele de ulei din Transilvania*, în *Revista Muzeelor*, Nr. 2, Jahrg. II, 1965. V. Cărbăiș, *Mori și pive pe valea Jaleșului (Gorj) în sec. al XVIII-XIX-lea*, în „Studii“ Nr. 4, 1962. I. Drăgoescu, *Aria și frecvența jogăritului în cea de-a doua jumătate a sec. al XX-lea*, în *Revista de etnografie și folclor*, Nr. 6, Bd. 10, 1965. C-tin Catrina und Al. Bușilă, *Pivele de ulei de pe valea Comanelor*, *Revista Muzeelor*, nr. 5, 1971. C. Istrate, *Despre dirsele din Moldova în sec. al XVIII-lea și în prima jumătate a sec. al XIX-lea*, „Studii și cercetări științifice“, Jahrg. XIII, Heft I, 1962. I. Morariu, *Piuăritul în valea Someșului*, în *Buletinul societății regale române de geografie*, Band LV, 1936.

muncă tradițională (unelte, instalații, complexe tehnice) intenționăm a cuprinde formele concrete cristalizate în cadrul progresului tehnic propriu-zis, de la uneltă la complexul industrial, constând de fapt în creșterea randamentului, automatizarea mișcării mecanice, și exploatarea cu un beneficiu maxim a potențialului energetic.

Pentru exemplificare am ales câteva din instalațiile transferate și expuse, începând din anul 1963, în Muzeul tehnicii populare din Dumbrava Sibului, grupate tematic după criteriul materiei prime prelucrate și produsului finit obținut și prezentate într-o înșiruire tipologică.

Astfel, în primul sector tematic care prezintă și procedeele de prelucrare și obținere a unor materii în scop alimentar, una din grupele tematice ilustrează procedeele de obținere a uleiului vegetal printr-o variată serie de mijloace.

Procesul tehnologic de prelucrare a semințelor plantelor oleaginoase (floarea soarelui, bostan, in, nucă, etc.) pentru obținerea uleiului vegetal folosit în alimentația populară, parcurge următoarele etape: *zdrobirea semințelor*, *cernutul făinii* printr-o sită pentru îndepărtarea cojilor, *frământatul făinii* cu apă și apoi *prăjitul* pentru obținerea unei paste viscoase care cedează mai ușor uleiul și *tescuiul* sau *presatul* pastei, ultima operațiune pentru obținerea produsului finit.

Acest proces se realizează prin utilizarea unor unelte și instalații care formează ansambluri tehnice complexe, numite „uleinițe“, „oloinițe“, „oloiști“ etc.

În cadrul acestora instalațiile componente sînt: *piua*² sau *zdrobitoarea* de semințe *plita* pentru prăjit făina și *teasca* pentru presat, toate adăpostite cel mai adesea într-o construcție adecvată, specifică sub aspect arhitectural, zonei.

Mijloacele destinate acestui proces tehnologic le întîlnim într-o mare diversitate de forme și tipuri care alcătuiesc seria tipologică ce marchează evoluția de la uneltă simplă, întîlnită frecvent în gospodăriile țărănești din cadrul respectivelor zone, în trecut, la instalații complexe care presupun existența unui meșteșug specializat, ajungînd în cele din urmă la forma complexelor de industrie țărăneasă.

Interesantă este varietatea formulelor de compunere (combinate), în practică, a tipurilor și variantelor de pive și teascuri tradiționalitatea unor formule pentru anumite zone etnografice.

Astfel în timp ce uleinița din comuna Racovița, jud. Vilcea este compusă din: *piua* de mîna și *tease* cu pene bătute cu berbeci care au mișcarea pendula-

mittel (Werkzeuge, Anlagen und technische Komplexe) beabsichtigen wir die konkreten Formen zu erfassen, die sich im Rahmen des technischen Fortschrittes vom Werkzeug zum industriellen Komplex herauskristallisiert haben, eines Fortschrittes, der eigentlich in dem Anwachsen der Leistungsfähigkeit der automatisierten mechanischen Bewegung und der Nutzung, mit größter Rentabilität, des energetischen Potentials besteht.

Als Beispiel haben wir einige Anlagen ausgesucht, welche angefangen mit dem Jahre 1963 in die Freilichtausstellung des Museums der bäuerlichen Technik überführt wurden und dort nach dem Kriterium des zu bearbeitenden Rohstoffes und der Erzeugnisse in einer typologischen Anordnung wiederaufgebaut wurden.

In der ersten thematischen Abteilung, in welcher die Techniken und die Verfahren zur Herstellung und Verarbeitung einiger Rohstoffe zu Ernährungszwecken ausgestellt werden, veranschaulicht eine Gruppe die Verfahren zur Herstellung pflanzlicher Öle mit Hilfe sehr unterschiedlicher Mittel.

Die Verarbeitung der ölhaltigen Samen (Sonnenblumen-, Kürbis-, und Nußkerne, Leinsamen, usw.) zur Herstellung von Pflanzenöl als Lebensmittel durchläuft folgende Phasen: das *Zerstoßen* der Samenkörner, das *Sieben* des Mehles zur Abtrennung der Schalen, das *Kneten* des Mehles mit Wasser, darauf das *Rösten* zu einer zähen Paste, die das Öl leichter abgibt und das *Pressen* der Paste, der letzte Arbeitsgang, durch den das Endprodukt erhalten wird.

Dieses Verfahren wird unter Verwendung von Werkzeugen und Anlagen durchgeführt, die zusammen technische Einheiten bilden und „uleinițe“, „oloinițe“, usw. (Ölmühlen) genannt werden.

Sie bestehen aus folgenden Teilen: der *Stampfe*² oder der *Samenmühle*, der *Herdplatte* zum Rösten des Mehls und der *Presse*, die in den meisten Fällen in einem geeigneten, für den betreffenden Landesteil spezifischen Bauwerk untergebracht sind.

Die zu diesem Verfahren erforderlichen Geräte gibt es in großer Mannigfaltigkeit von Formen und Typen. Sie bilden eine typologische Reihe und widerspiegeln die Entwicklung vom einfachen Werkzeug — wie es in den Bauernwirtschaften des betreffenden Landesteils meistens früher anzutreffen war — zu zusammengesetzten Anlagen, die das Vorhandensein eines besonderen Gewerbes voraussetzen und sich später zu Gruppen bäuerlicher Industrieanlagen zusammenschließen.

Interessant ist die Verschiedenartigkeit der Formeln, nach denen im praktischen Gewerbe die Typen und Abarten von Ölstampfen und Pressen zusammengestellt werden und wie diese Formeln in bestimmten ethnographischen Gebieten durch Tradition überliefert sind. Während z. B. die Ölmühle aus der Gemeinde Racovița, Kreis Argeș, die aus einem handbetriebenen Stampfer und einer Presse mit Keilen besteht, welche mit senk-

² H. Hoffmann, *O tipologie a instalațiilor de tescuit uleiul în România*, „Cibinium“ 1966, Sibiu. V. Butură, *Construcții și instalații țărănești din jud. Hunedoara și împrejurimi în Secția în aer liber a Muzeului etnografic al Transilvaniei din Cluj*, „Sargeția“, V, 1968.

² H. Hoffmann, *O tipologie a instalațiilor de tescuit uleiul în România*, „Cibinium“ 1966, Sibiu. V. Butură, *Construcții și instalații țărănești din jud. Hunedoara și împrejurimi în Secția în aer liber a Muzeului etnografic al Transilvaniei din Cluj*, „Sargeția“, V, 1968.

torie pe verticală, aflate în cadrul unei gospodării țărănești, fără a fi protejate de o construcție proprie, uleinița din com. Arbore jud. Suceava, (*planșa 1; fig. 1, 2*), grupează într-o construcție adecvată, instalațiile: pivă cu scripeți acționați manual, plită din piatră și cărămidă, și teasc cu pene bătute cu berbeci cu mișcare pe orizontală, acționați manual.

Uleinița din com. Nădăjția, jud. Hunedoara, (*planșa 2; fig. 3, 4*) este compusă din piuă cu ciocane călcate cu piciorul, plită din cărămidă și teasc cu șurub orizontal, cu roată verticală acționată manual.

La rindul său uleinița din com. Grid, jud. Hunedoara (*fig. 5*), are grupat în spațiul activ adăpostit de o construcție din cărămidă o piuă sau zdrobitoare de semințe cu roată din piatră, acționată de forța animală, o plită din cărămidă și un teasc cu șurub vertical și pîrghie acționată manual.

În sfîrșit, uleinița din com. Ohaba, jud. Hunedoara (*planșa 3; fig. 6, 7*), reunește într-o singură construcție o piuă cu săgeți acționate de roata hidraulică, plita din piatră și cărămidă și teas-

recht schwingenden Schlegeln eingetrieben werden, einer Bauernwirtschaft angehört und nicht in einem besonderen Bau untergebracht ist, ist die Ölmühle aus der Gemeinde Arbore, Kreis Suceava (*Tafel 1; Abb. 1, 2*) in einem entsprechenden Bauwerk untergebracht und besteht aus folgenden Anlagen: einer handbetriebenen Ölstampfe mit Rollen, einem Herd aus Stein und Ziegel und einer Presse mit Keilen, die durch handbetriebene, waagrecht schwingende Schlegel eingetrieben werden.

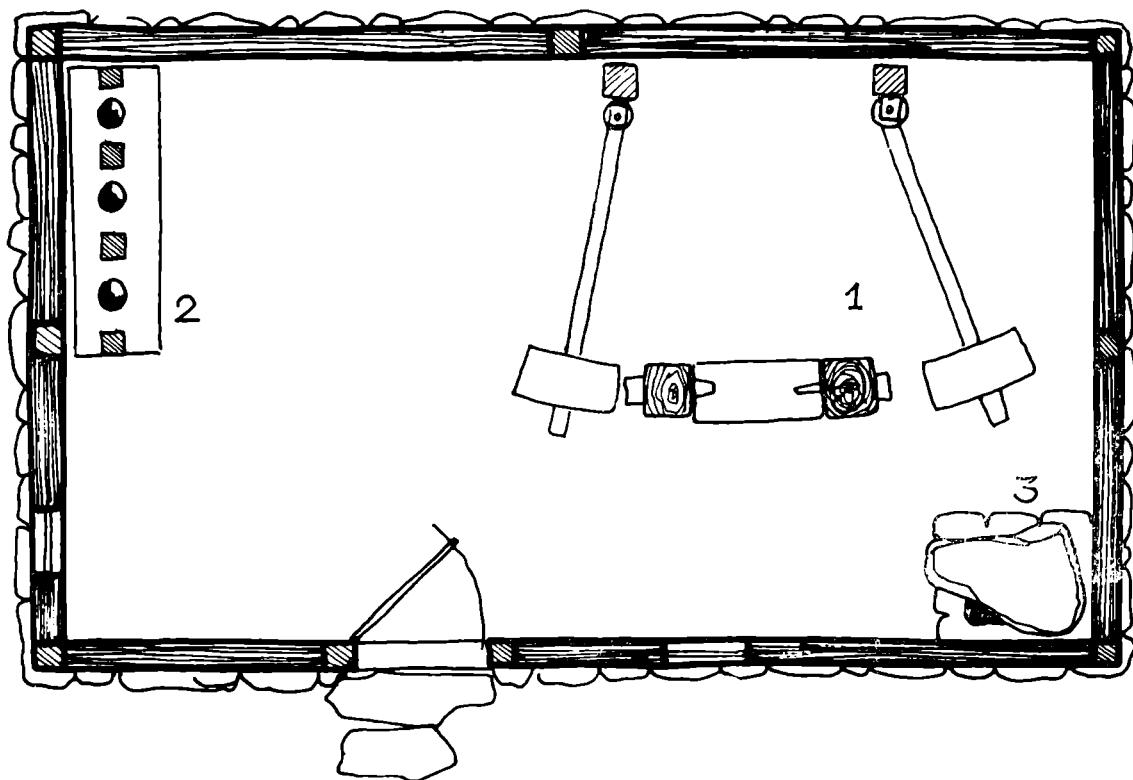
Die Ölmühle aus der Gemeinde Nădăjția, (*Tafel 2; Abb. 3, 4*) Kreis Hunedoara, besteht aus einer Ölstampfe mit Tretanken, einer Röststatt aus Ziegeln und einer Presse mit horizontaler Schraube und vertikal angeordnetem handbetriebenem Rad.

Bei der Ölmühle aus der Gemeinde Grid, Kreis Hunedoara, (*Abb. 5*) befinden sich in einem aus Ziegeln gebauten geschützten Arbeitsraum eine Ölstampfe mit Kollergang und Göpelantrieb, eine Röststatt aus Ziegelstein und eine Presse mit senkrecht stehender Schraube und handbetätigtem Hebel.

Als letztes erwähnen wir noch die Ölmühle aus der Gemeinde Ohaba, Kreis Hunedoara (*Tafel 3; Abb. 6, 7*), bei welcher in einem entsprechenden Bau eine Ölstampfe mit Wasserantrieb, eine aus Steinen und Ziegeln gebaute Röststatt und eine Presse mit waagrecht Schraube und einem

PLANȘA 1

TAFEL 1

Planul uleiniței din comuna Arbore, jud. Suceava:
1. Teasc cu pene, acționate manual de ciocane cu mișcare pendulatorie pe orizontală. 2. Piuă cu scripeți, acționată manual. 3. Plită de prăjit semințe.

Grundriß der Ölmühle aus der Gemeinde Arbore, Kreis Suceava:
1. Keilpresse, durch horizontal pendelnde Schlegel manuell betätigt. 2. Ölstampfe mit Rollen und Handbetrieb 3. Herdplatte zum Rösten der Samen.

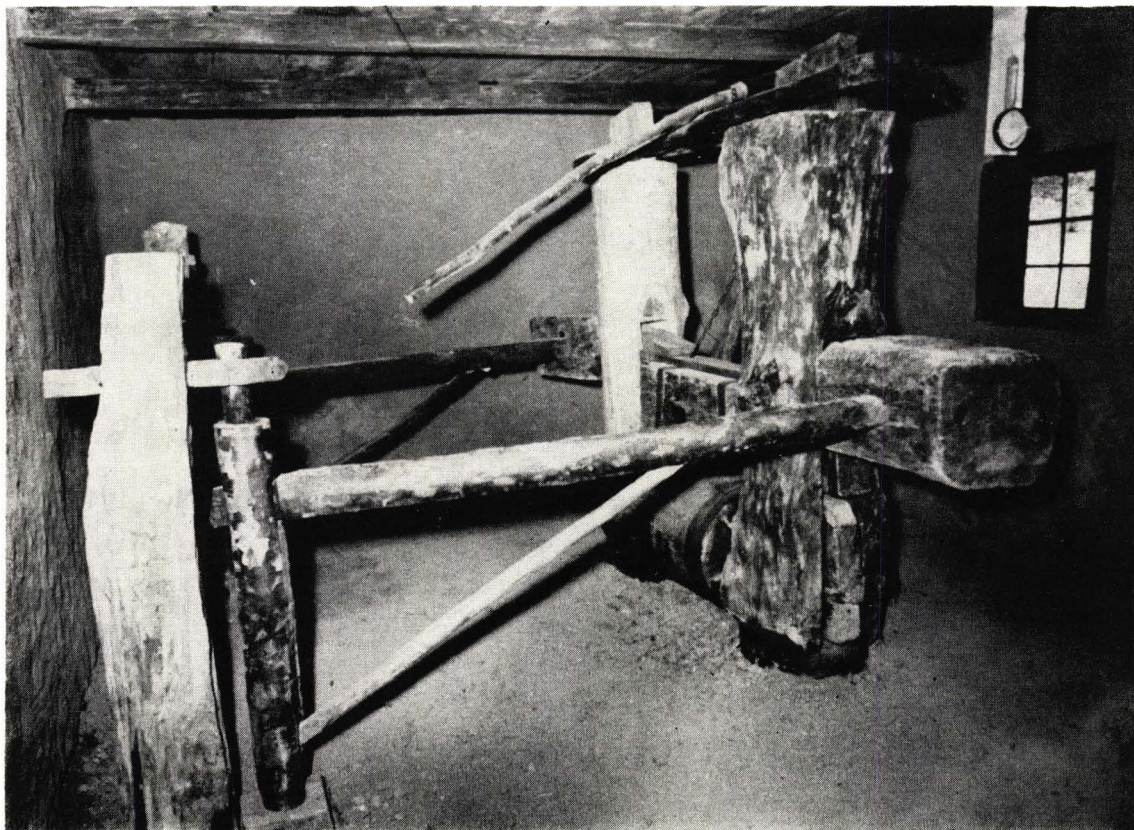

Fig. 1. Teascul cu pene din uleiniță din com. Arbore, jud. Suceava.

Fig. 1. Keilpresse der Ölmühle aus Arbore, Kreis Suceava.

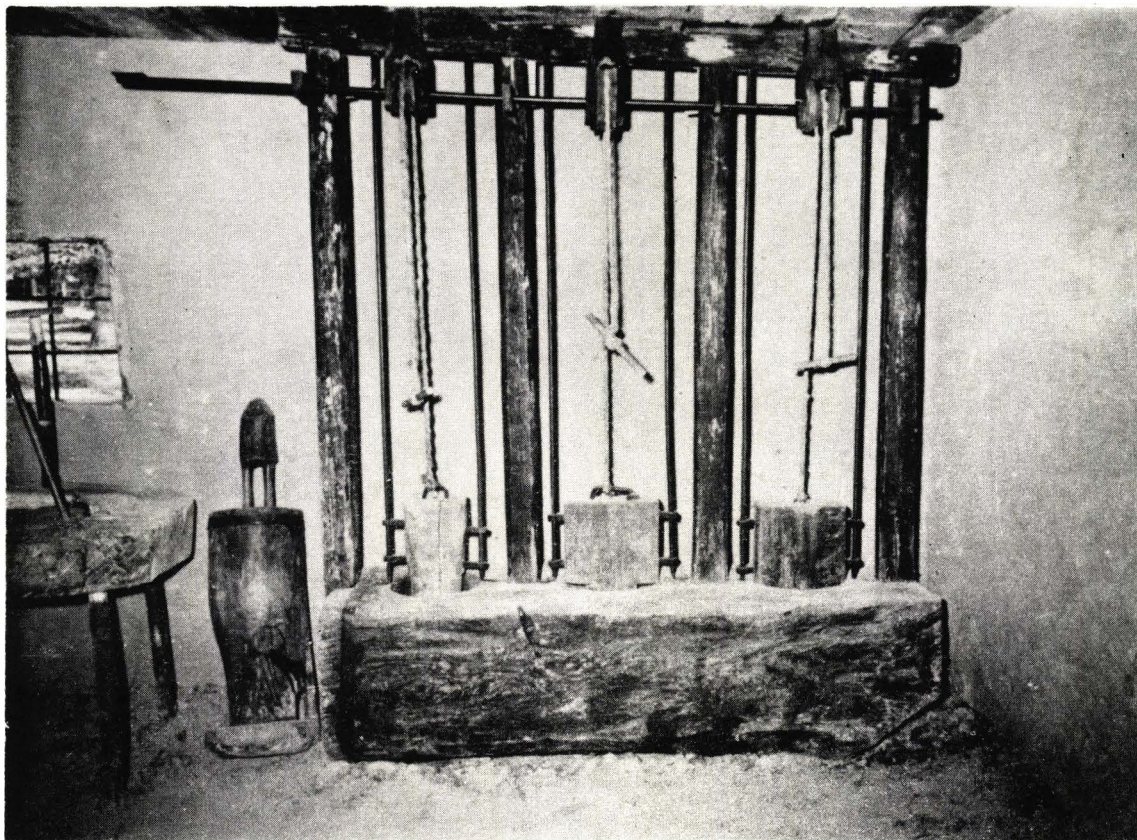
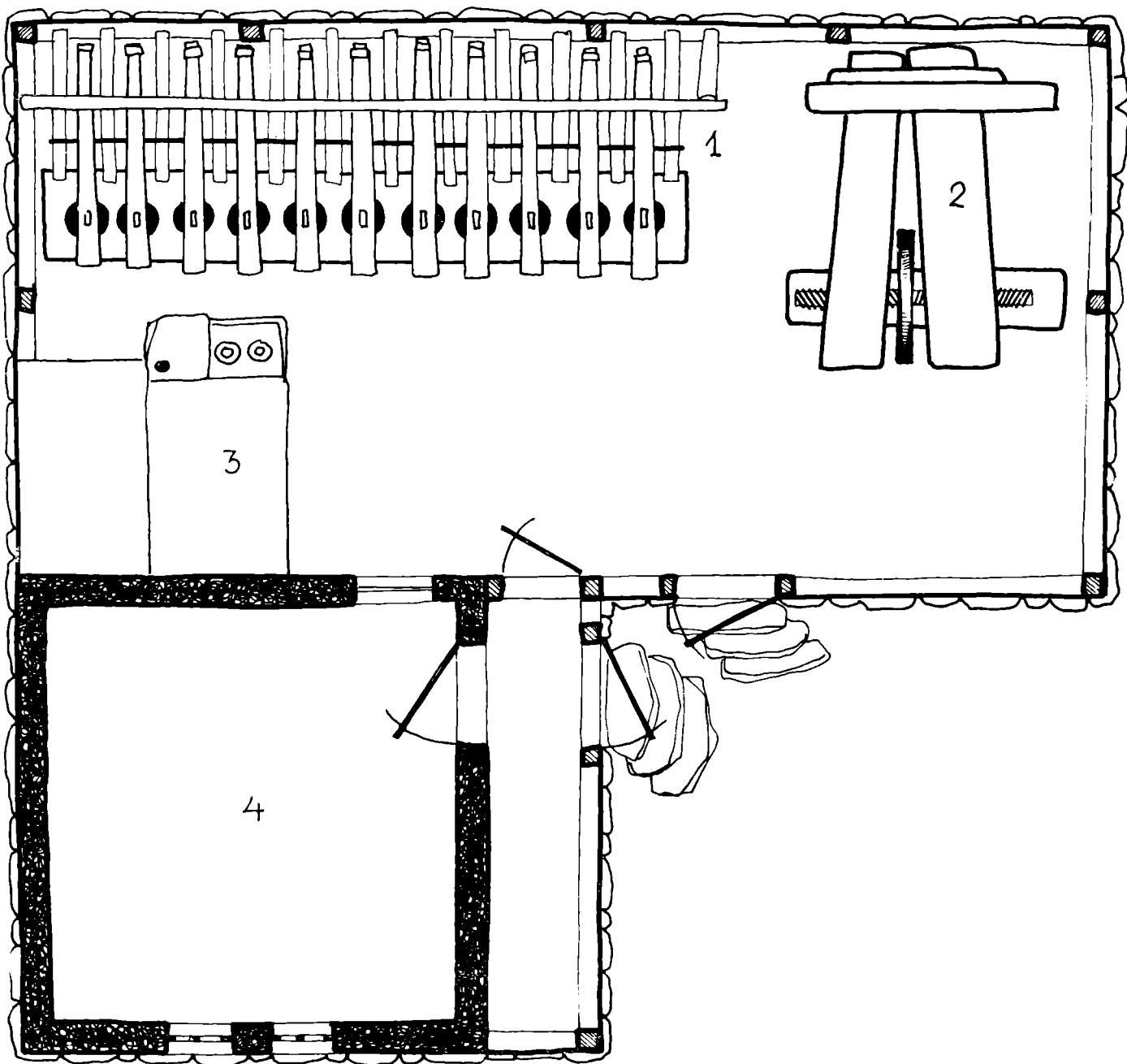

Fig. 2. Piuă de ulei cu scripeți din uleiniță din com. Arbore, jud. Suceava.

Fig. 2. Ölstampe mit Rollen der Ölmühle aus Arbore, Kreis Suceava.

Planul uleiței din comuna Nădăjdia, jud. Hunedoara:
1. Piuă cu ciocane, acționate cu piciorul 2. Teasc cu roată verticală, acționat manual. 3. Plită pentru prăjit seminte. 4. Cameră de locuit.

Grundriß der Ölmühle aus der Gemeinde Nădăjdia, Kreis Hunedoara:

1. Ölstampfe mit Tretanken. 2. Handbetriebene Presse mit senkrecht stehendem Rad. 3. Röststätte. 4. Wohnraum.

cul cu șurub orizontal și roata verticală acționată hydraulic.

În cadrul procesului tehnologic de preparare a uleiului instalațiile sînt utilizate în mod succesiv pentru obținerea unui singur produs finit: acționate manual, de forță animală sau hydraulică, ele sînt grupate într-un spațiu activ, comun sau diferit, formînd o singură unitate funcțională din care

senkrecht stehenden, hydraulisch angetriebenen Rad untergebracht sind.

Das Verfahren der Ölbereitung durchläuft verschiedene Phasen, wobei hintereinander alle Anlagen zur Herstellung eines einzigen Endproduktes gebraucht werden. Diese Anlagen, die von Hand, durch Tier- oder durch Wasserkraft betrieben werden, sind in einem gemeinsamen oder in verschiedenen Räumen untergebracht und bilden zusammen

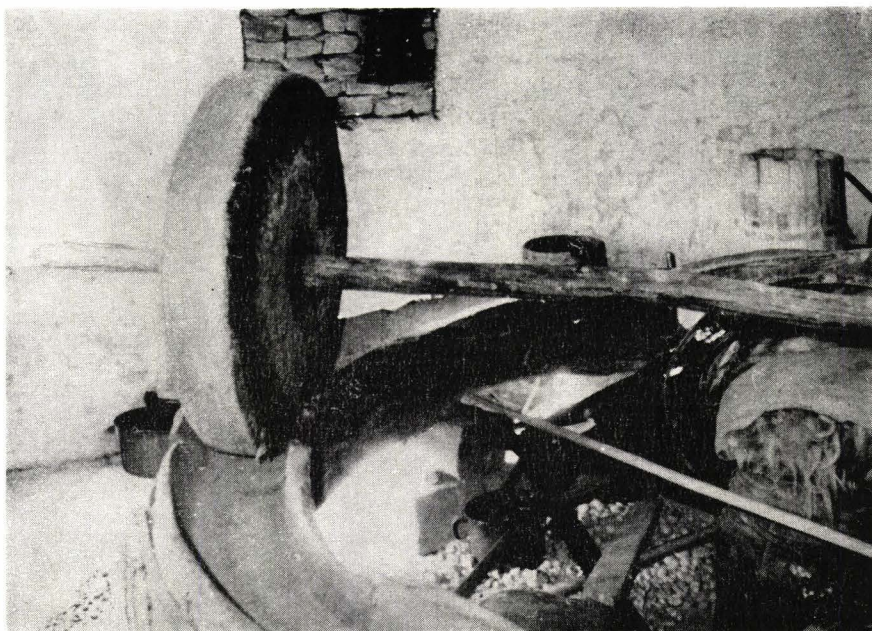

Fig. 3. Uleiniță din com. Grid, jud. Hunedoara: Zdrobitoare de semințe cu roată din piatră, acționată de forța animală.

Fig. 3. Ölmühle aus Grid, Kreis Hunedoara: Kollergang mit Göpelantrieb — Teilansicht.

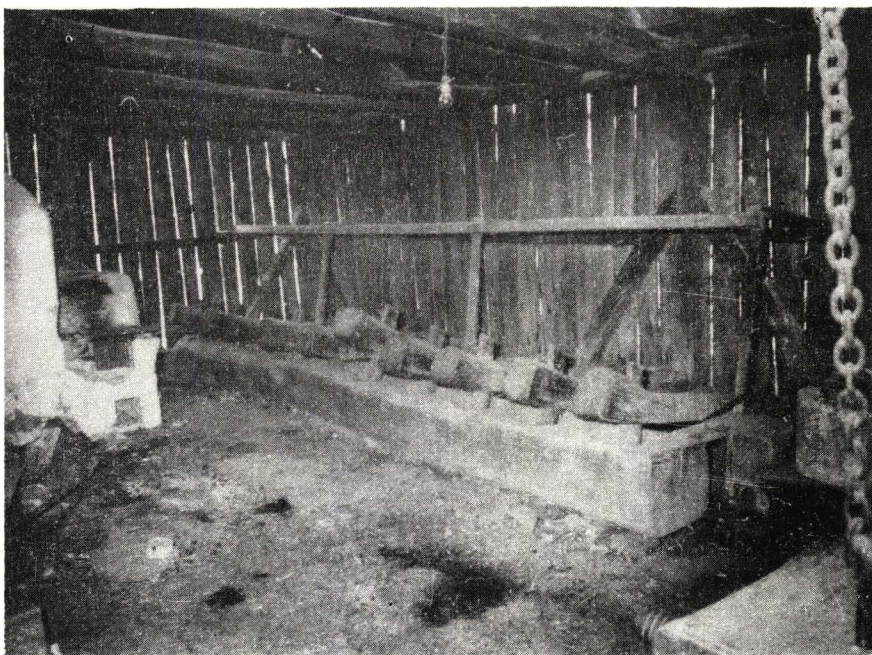

Fig. 4. Interiorul uleiinei din com. Nădăjția, jud. Hunedoara; Ciocanele călcate cu piciorul și plita pentru prăjit semințe.

Fig. 4. Innenansicht der Ölmühle aus der Gemeinde Nădăjția, Kreis Hunedoara: Tretanken und Herd.

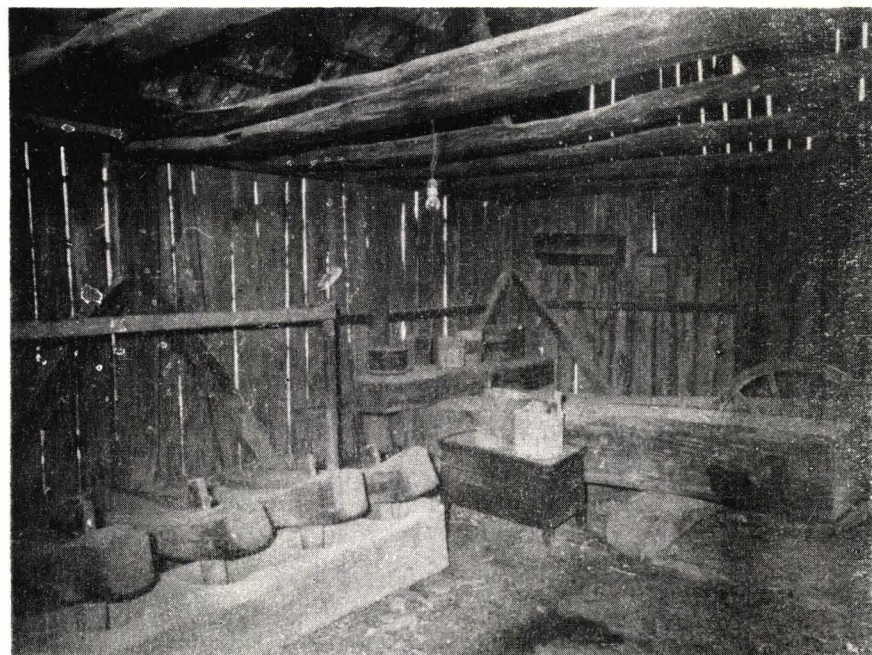

Fig. 5. Interiorul uleiinei din com. Nădăjția, jud. Hunedoara: O parte din ciocane și teascul cu roată verticală.

Fig. 5. Innenansicht der Ölmühle aus der Gemeinde Nădăjția, Kreis Hunedoara: Teilansicht der Tretanken und die Presse mit senkrecht stehendem Rad.

nici una din instalațiile amintite nu pot lipsi, deoarece reprezintă o fază importantă din procesul tehnologic.

Cooperarea funcțional-obligatorie a mai multor instalații, indiferent de forța care le acționează grupate într-un ansamblu, în cadrul căruia ele participă efectiv la prelucrarea unei singure materii prime, în scopul obținerii unui singur produs finit, ne-a determinat să le considerăm instalații complexe de industrie țărănească.

În cel de-al doilea sector tematic care prezintă industria textilă țărănească, întâlnim un alt exemplu de instalație complexă de industrie țărănească, cea denumită popular *dîrstă*.

Țesăturile groase din lînă, destinate uzului gospodăresc (țoale, cergi, procovițe, straie) precum și portul popular (cioareci aba) care, după ce au fost țesute în război, sînt prelucrate în cadrul unui proces tehnologic ce comportă mai multe faze, cu ajutorul unor instalații hidraulice între care amintim vîltoarea, coșul de îngroșat și coșul de tras.³

Prelucrarea țesăturilor urmează o tratare succesivă sau alternativă în instalațiile amintite, urmărindu-se, în final, o îngroșare substanțială a țesăturii.

Aceste instalații reunite într-un tot unitar denumit „*dîrstă*” sînt reprezentate în muzeu prin unități de o tipologie variată. Astfel, *dîrsta* din Moeci, jud. Brașov, (fig. 8) este compusă dintr-o vîltoare situată pe cursul apei, un coș de tras care în acelaș timp este și coș de îngroșat, adăpostit într-o construcție din piatră și acționat de forța hidraulică prin intermediul unei roți mari cu aducțiune inferioară.

Dîrsta de la Nistorești, jud. Vrancea (planșa 4; fig. 9), este diferită de aceasta fiind compusă din două vîltori exterioare construcției care adăpostește la etaj un coș de tras, fiind acționat manual, iar la parter, un coș de îngroșat acționat de o roată hidraulică.

Toate instalațiile aparținătoare *dîrstei* sînt utilizate în cadrul aceluiaș proces tehnologic pentru

³ C. Istrate, *Despre dîrstele din Moldova în sec. al XVIII-lea*, „Studii și cercetări științifice”, an. XIII, fasc. I, 1962, consideră *dîrsta* compusă din două părți distincte:

a) Vîltorile două sau trei la număr care sînt una și aceeași cu stezile, adică niște căzi de lemn îngropate, găurite, în interiorul cărora țesăturile sînt purtate de un curent circular rezultat din căderea apei.

b) Cea a doua parte o constituie *dîrsta* propriu-zisă, care, la rîndul ei se compune din două valuri confecționate din lemn, lungi de cîte patru metri și cu diametrul de doi metri. Valurile se aseamănă cu niște cilindri făcuți din cîte două obezi circulare așezate la capete și unite între ele prin leături paralele. De asemenea cu ajutorul unor cruci, obezile sînt prinse de axul valului, totul fiind adăpostit în două încăperi alăturate ale unei clădiri, de obicei construită din lemn ca și întreaga instalație, la care se folosește fier doar pentru a întări anumite legături la exterior. La unul din capetele lor, axurile valurilor au montate cîte o roată hidraulică pusă în mișcare de un curent de apă adus, cu ajutorul ulucelor, de la rîul din apropiere.

eine regelrechte Einheit, aus der keine der Teilanlagen fehlen kann, weil jede eine wichtige Phase des Verfahrens durchführt.

Die zweckbestimmte Zusammenarbeit mehrerer Teilanlagen (ungeachtet der Kraft, die sie antreibt), welche ein geschlossenes Ganzes bilden, einen einzigen Rohstoff verarbeiten und ein einziges Endprodukt herstellen, veranlaßt uns, sie als komplexe Anlagen der bäuerlichen Industrie zu betrachten.

In der zweiten thematischen Abteilung, welche die bäuerliche Textilindustrie veranschaulicht, treffen wir ein anderes Beispiel einer komplexen Anlage der bäuerlichen Industrie — die sogenannte „*Dîrstă*” — an.

Die schweren hausgewebten Wollgewebe, die entweder als verschiedene Arten von Decken, wie Bett- und Pferdedecken u. a. (țoale, cergi, procovițe, straie) oder für die Herstellung von Trachtenstücken (cioareci, aba) dienen, werden in wasserbetriebenen Anlagen, von denen wir den Wirbelkorb und die Rauf- und Walktrommel erwähnen wollen, durch ein technologisches Verfahren mit mehreren Phasen bearbeitet.

Die Bearbeitung der Gewebe geschieht in den erwähnten Anlagen sukzessive oder alternativ und führt als Endresultat zur Verfilzung des Materials.

Diese Anlagen werden mit einem Wort als „*Dîrste*” bezeichnet und sind im Museum durch typologisch verschiedene Einheiten vertreten. Zu diesen gehören die „*Dîrstă*” aus Moeci, Kreis Brașov (Abb. 8), die aus einem am Wasserlauf befindlichen Wirbelkorb und einer Walktrommel besteht, die gleichzeitig auch Rauftrommel ist, letztere wird durch ein unterschlächtiges Wasserrad angetrieben und ist in einem Steinbau untergebracht.

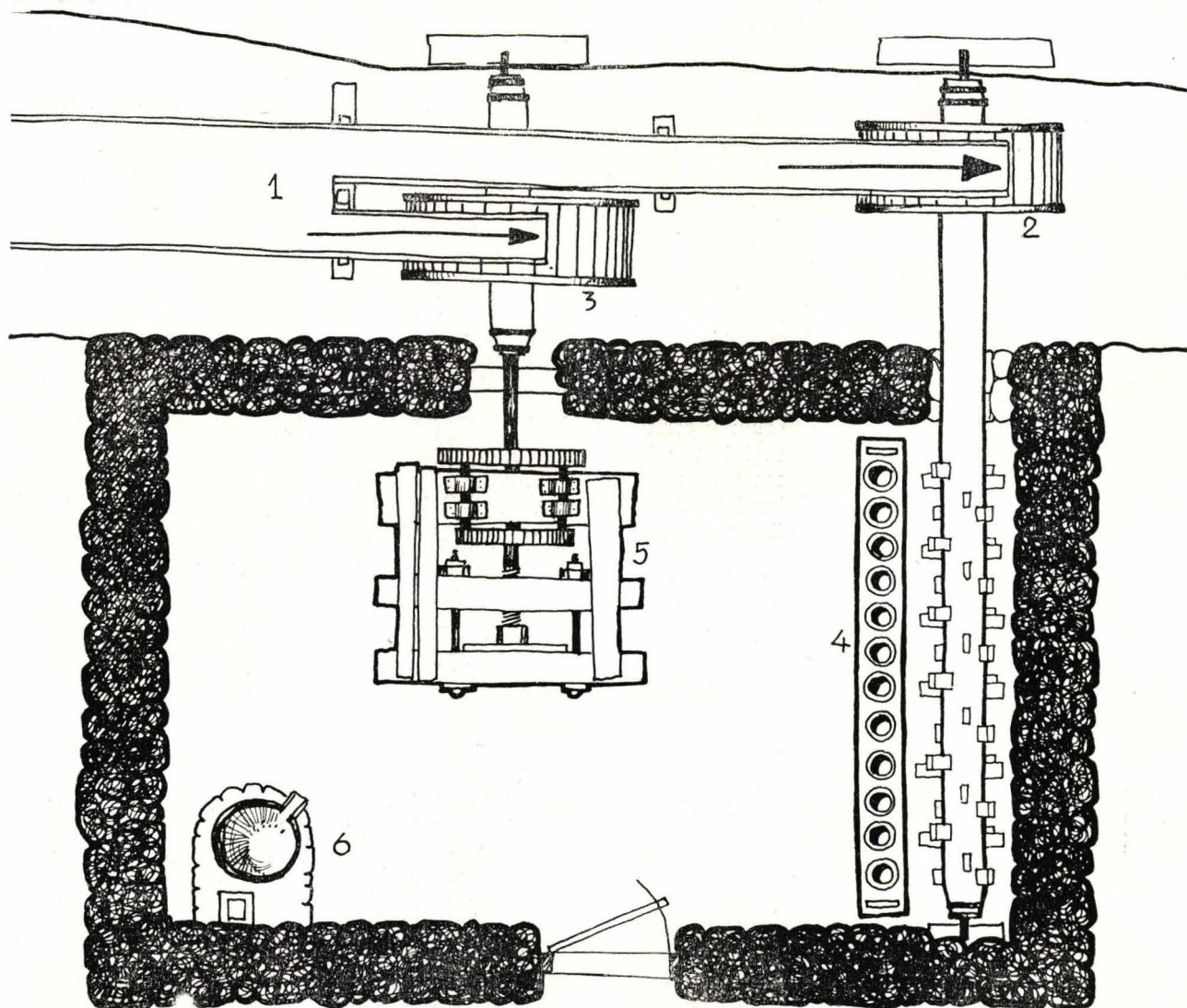
Die Walkmühle aus Nistorești, Kreis Vrancea (Tafel 4; Abb. 9) unterscheidet sich von dieser. Sie besteht aus zwei im Freien befindlichen Wirbelkörben und einem Bau, in welchem eine handbetriebene Rauftrommel und eine durch ein Wasserrad betriebene Walktrommel untergebracht sind, die Rauftrommel im Stock, die Walktrommel im Erdgeschoß.

Alle zur „*Dîrstă*” gehörigen Anlagen werden im Rahmen eines technologischen Prozesses zur Er-

³ C. Istrate, *Despre dîrstele din Moldova în secolul al XVIII-lea*, „Studii și cercetări științifice”, Jahrgang XIII, Heft I, 1962, betrachtet die „*Dîrstă*” als aus zwei verschiedenen Teilen bestehend:

a) Die Wirbelkörbe (vîltorile), deren Anzahl zwei oder drei ist und die auch „stezile” genannt werden, sind hölzerne, versenkte Wannen mit durchbohrten Wänden. In diesen werden die Gewebe durch die kreisförmige Strömung des einfallenden Wassers „gewirbelt”.

b) Der zweite Teil ist die eigentliche „*dîrstă*”, die ihrerseits aus zwei hölzernen Walzen besteht, die je vier Meter lang sind und einen Durchmesser von zwei Metern haben. Sie sind zylinderförmig und bestehen aus je zwei Radkränzen an den Enden, die durch parallele Leisten miteinander verbunden sind. An der Walzenachse sind die Radkränze durch Kreuze befestigt. Das Ganze ist in zwei benachbarten Räumen eines Gebäudes untergebracht, das gewöhnlich aus Holz errichtet ist, wie übrigens die gesamte Anlage. Eisen wird nur zur Verstärkung bestimmter, außen liegender Verbindungen verwendet. An dem einen Ende der Walzenachse ist jeweils ein Wasserrad angebracht. Dieses wird durch fließendes Wasser in Drehung versetzt, das durch Rinnen aus einem in der Nähe vorbeifließenden Bach abgeleitet wird.

Planul uleiului din comuna Ohaba, jud. Hunedoara:

1. Jgheab de aducerea apei. 2. Roata pivei. 3. Roata teascului. 4. Piuă cu săgeți, acționată hidraulic. 5. Teasc cu șurub, acționat hidraulic. 6. Plită de prăjit semințe.

Grundriß der Ölmühle aus der Gemeinde Ohaba, Kreis Hunedoara:

1. Wasserzuleitungsrinne. 2. Wasserrad der Ölstampe. 3. Wasserrad der Ölpresse. 4. Ölstampe mit Schießern mit Wasserantrieb. 5. Hydraulisch betriebene Schraubenpresse. 6. Herdplatte zum Rösten von Ölsamen.

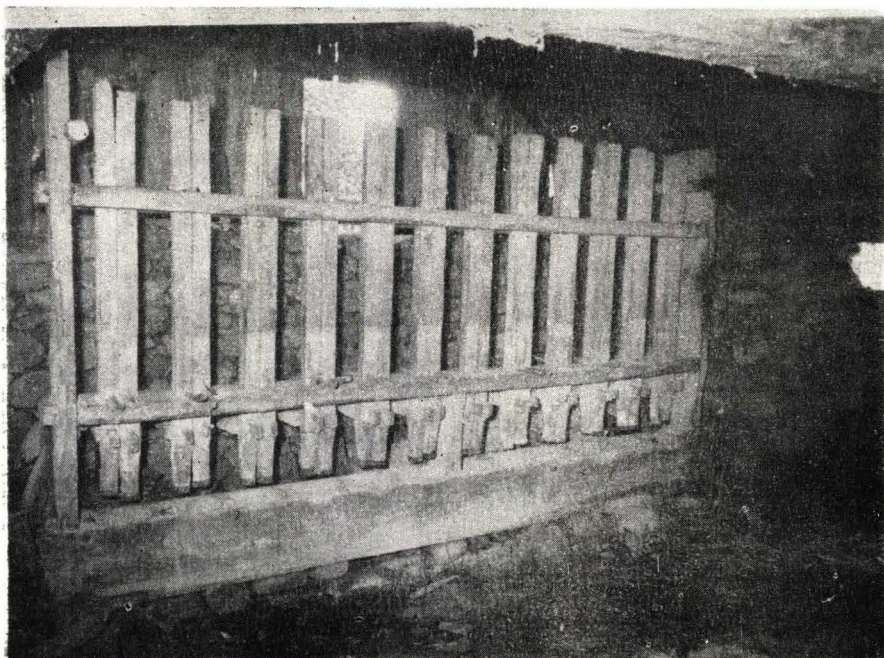

Fig. 6. Piuă cu săgeți — Ohaba, jud. Hunedoara.

Fig. 6. Ölstampe mit Schießern — Ohaba, Kreis Hunedoara.

*Fig. 7. Teascul cu șurub orizontal,
Ohaba, jud. Hunedoara.*

*Fig. 7. Ölpresse mit waagerechter
Schraube, Ohaba, Kreis Hune-
doara*

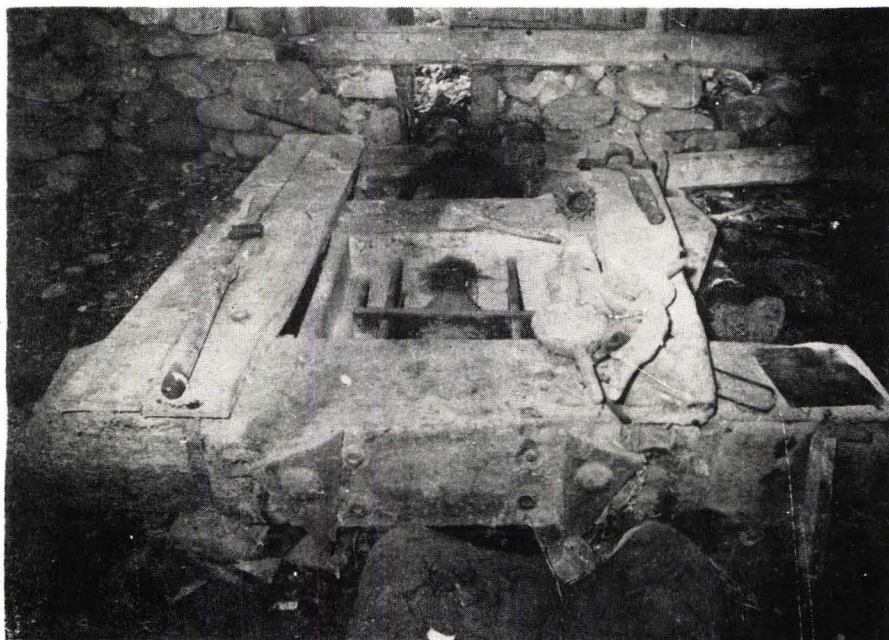
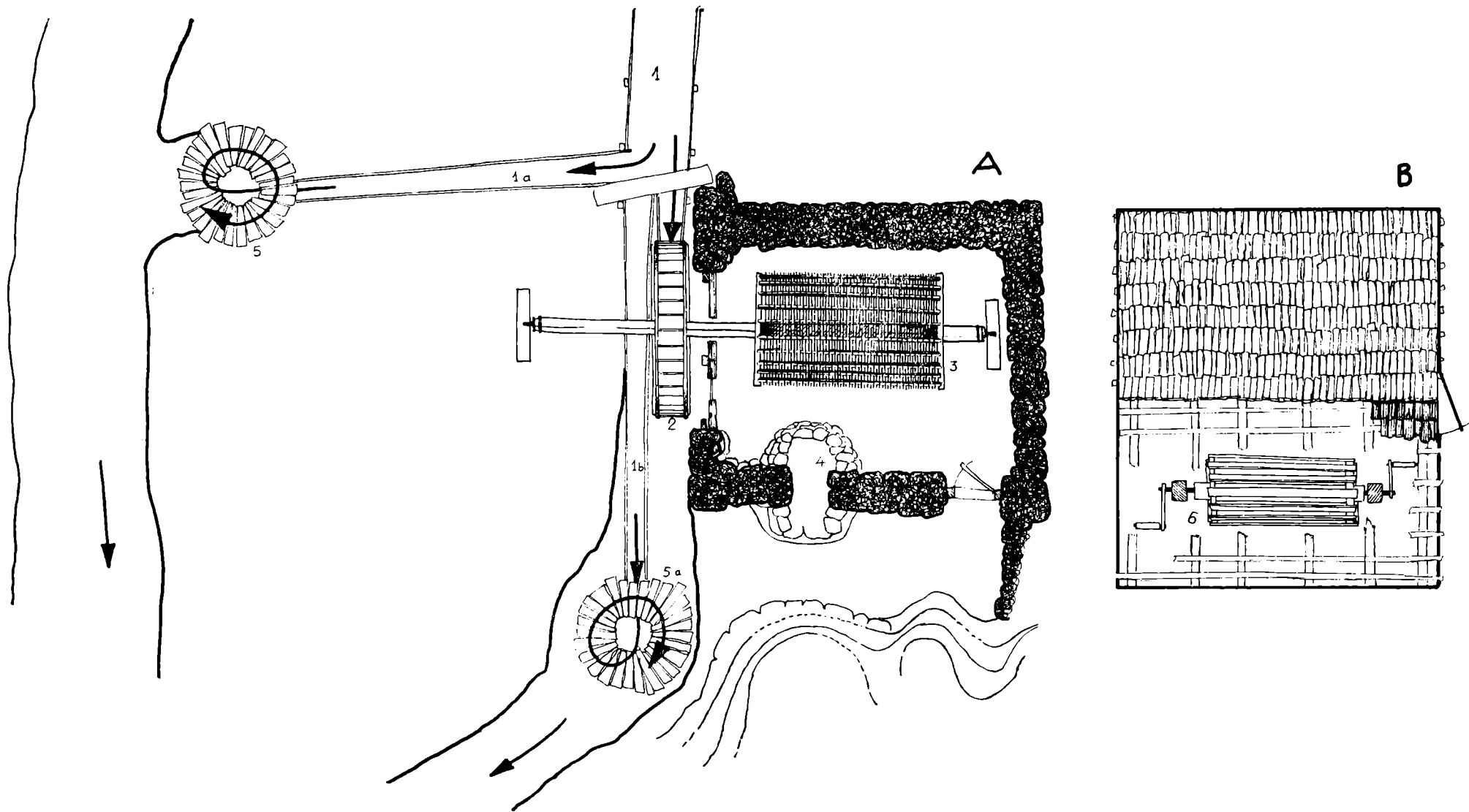

Fig. 8. Dirsta de la Moeciu, jud. Brașov.

Fig. 8. „Dirsta“ aus Moeciu, Kreis Brașov.

Planul dirstei de la Nistorești, jud. Vrancea:

A. Planul nivelului inferior. B. Planul nivelului superior. 1. Jgheabul de aducțiune a apei. 1 a. Ramificația jgheabului de aducțiune a apei la viltoare. 1 b. Ramificația jgheabului de aducțiune a apei la viltoare. 2. Roată hidraulică ce acționează coșul. 3. Coș de îngroșat. 4. Sobă pentru încălzit. 5. Viltoare. 5 a. Viltoare. 6. Coș de tras.

„Dirstă”, Walk- und Raufanlage aus Nistorești, Kreis Vrancea:

A. Grundriß des Erdgeschosses. B. Grundriß des Speichers. 1. Wasserzuleitungsrinne. 1 a. Abzweigung zum Wirbelkorb. 1 b. Abzweigung zum Wirbelkorb. 2. Wasserrad der Walktrommel. 3. Walktrommel. 4. Herd. 5. Wirbelkorb. 5 a. Wirbelkorb. 6. Rauftrommel.

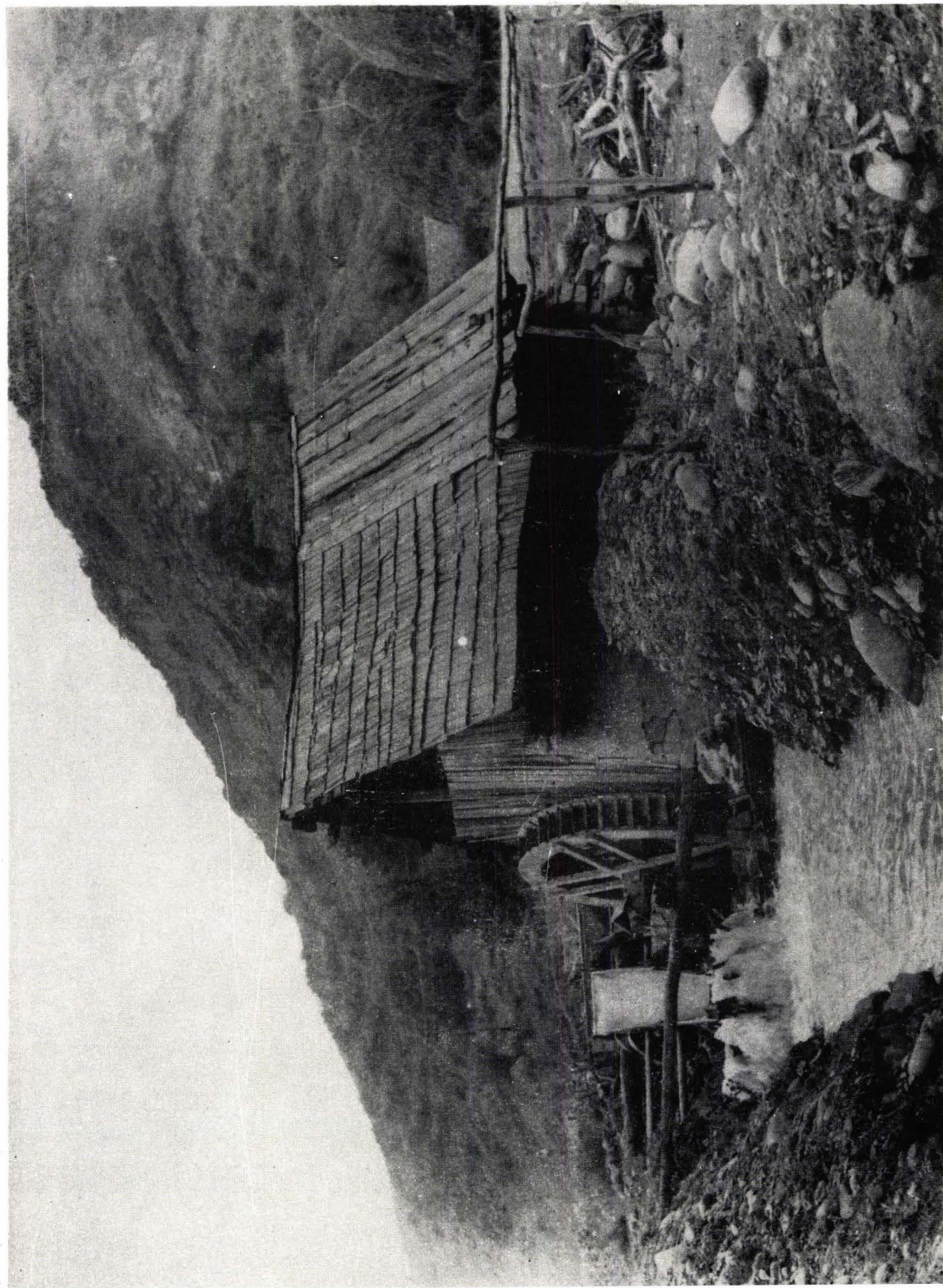
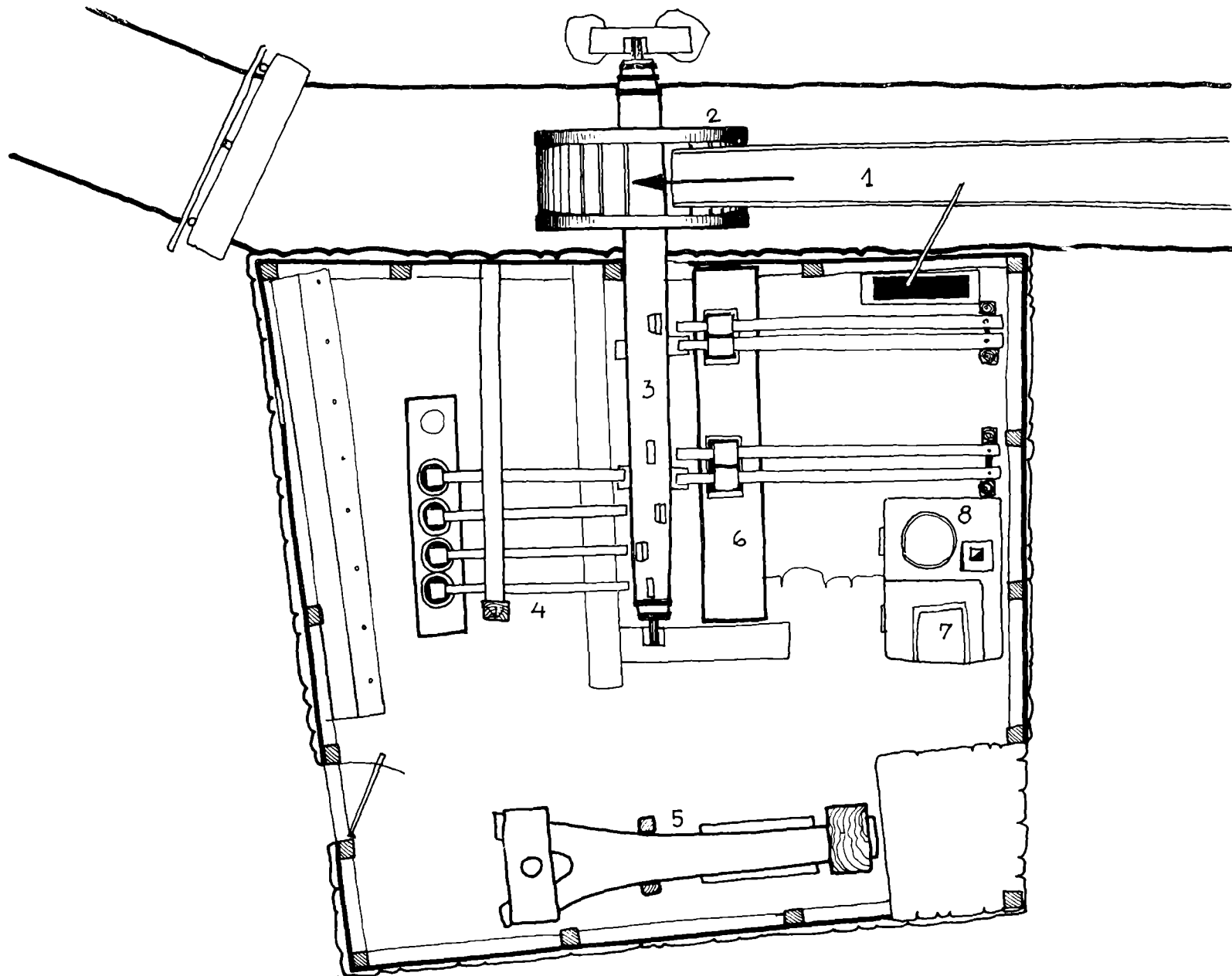

Fig. 9. Dirsta de la Nistorești, jud. Vrancea (in situ).

Fig. 9. Walk- und Rauanlage aus Nistorești, Kreis Vrancea (in situ).

Planul complexului de industrie țărănească de la Tâlmăcel, jud. Sibiu:

1. Jgheab de aducțiune a apei. 2. Roata hidraulică. 3. Fusul care acționează ambele instalații. 4. Piuă cu ciocane pentru zdrobit semințe. 5. Teasc cu crăcană și șurub. 6. Piuă de haine cu ciocane. 7. Plită de prăjit semințe. 8. Cazanul de încălzit apă.

Grundriß des Komplexes bäuerlicher Industrieanlagen aus Tâlmăcel, Kreis Sibiu:

1. Gerinne. 2. Wasserrad. 3. Nockenwelle für beide Installationen. 4. Ölstampfe mit Hämmern. 5. Hebelpresse mit senkrechter Schraube. 6. Tuchwalke mit Hämmern. 7. Herdplatte zum Rösten von Ölsamen. 8. Kessel zum Erwärmen von Wasser.

Fig. 10. Piua de haine de la complexul de industrie țărănească, Tălmăcel, jud. Sibiu.

Fig. 10. Tuchwalke des Komplexes bäuerlicher Industrieanlagen aus Tălmăcel, Kreis Sibiu.

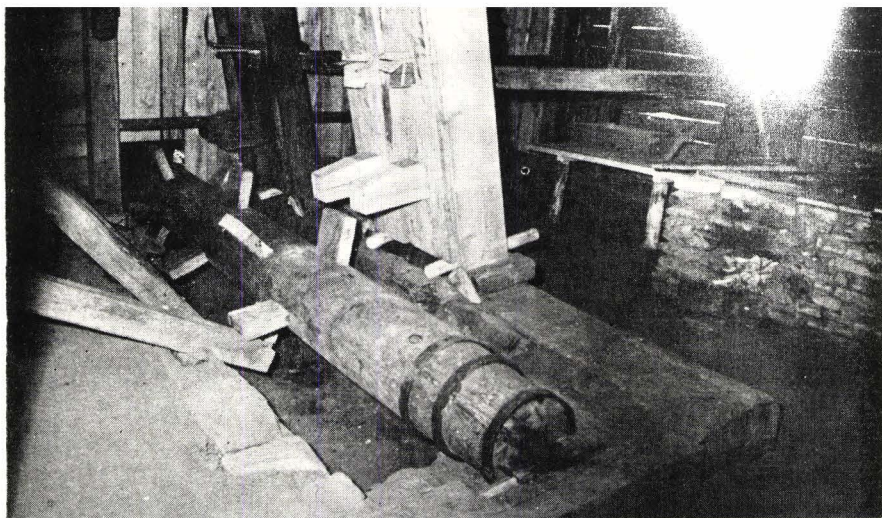

Fig. 11. Piua de ulei, din complexul de industrie țărănească Tălmăcel, jud. Sibiu.

Fig. 11. Ölstampfe des Komplexes bäuerlicher Industrieanlagen aus Tălmăcel, Kreis Sibiu.

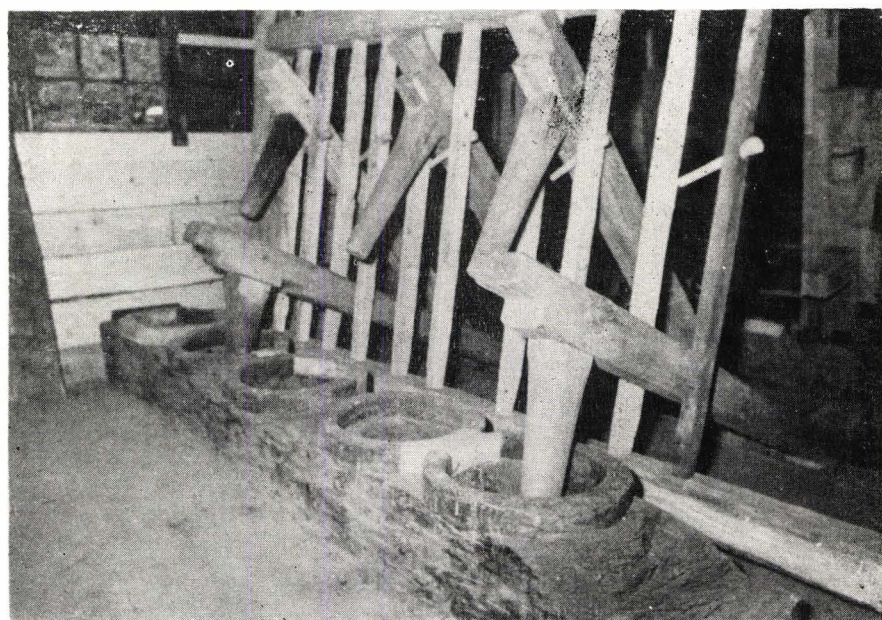
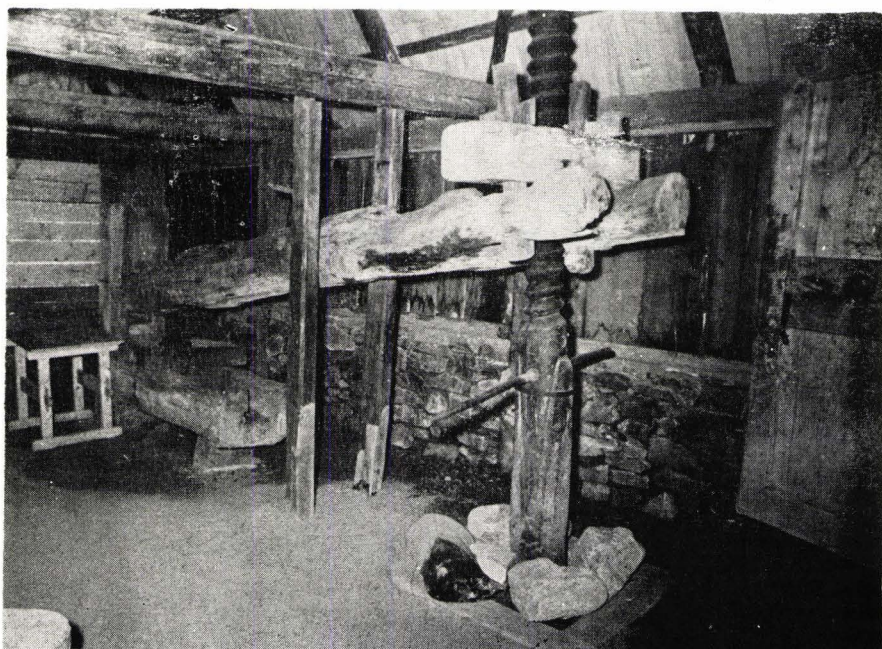

Fig. 12. Teascul de ulei cu șurub vertical din complexul de industrie țărănească Tălmăcel, jud. Sibiu.

Fig. 12. Hebelpresse mit senkrecht stehender Schraube aus Tălmăcel, Kreis Sibiu.

realizarea, în final, a unui produs finit, fiind prin urmare și aceasta o instalație complexă.

* * *

În aceeași grupă tematică care prezintă uleiul este amplasată și uleișita de la Tălmăcel, jud. Sibiu (*planșa 5; fig. 10, 11, 12*), alcătuită din puiă cu ciocane acționate de forță hidraulică, plita din cărămidă și teacă cu șurub vertical și crăcană cu grăpă acționat prin învîrtirea unei pîrghii, manual. În aceeași construcție se află, însă, și o puiă de haine care este acționată de același angrenaj aparținător pivei de ulei.

În acest caz au fost deci, asociate și legate funcțional două instalații destinate unor materii prime diferite, care, în urma fazelor succesive de lucru, proprii fiecărui proces, dau produse finite deosebite, alimentară și textil. Definită de aceste caracteristici deosebite, instalația nu face parte din categoria instalațiilor complexe, ci din aceea a complexelor industriale populare, ansambluri care reunesc două sau mai multe instalații, acționate de de aceeași forță sau de forțe motrice diferite, care prelucrează după procese, procedee și tehnici diferite, materii prime deosebite, în scopul obținerii unor produse cu o folosință deosebită una de cealaltă.

Pentru a întări această concluzie, dăm în continuare și alte exemple: Moara cu dube din Finațe, jud. Bihor (*planșa 6; fig. 13*), prezintă în cadrul aceleiași construcții două instalații distincte una acționată de o roată verticală cu aducțiune superioară, pentru măcinat cereale și o puiă de haine („dube“) cu ciocane cu coadă, acționate de axul unei alte roți hidraulice de tipul primeia.

Deasemeni, complexul de industrie țărănească de la Polovragi, jud. Gorj (*planșa 7; fig. 14*) care este compus din joagăr, circular și polizor (toate adăpostite în aceeași construcție și acționate de angrenaje hidraulice proprii), două pive de haine cu maie (adăpostite în construcții separate și acționate de roți hidraulice proprii) și o moară cu două ciuturi, avînd construcția ridicată pe piloți. Toate aceste instalații, indiferent de faptul că au spații utile proprii sau folosite în comun, sînt acționate de angrenaje hidraulice proprii în afară de polizor care este pus în funcțiune cu ajutorul unei curele de transmisie racordată la angrenajul circularului.

Avem, așadar, reunite aici joagărul, moara, puiă, într-o formă unitară. Se prelucrează lemnul, se macină grîne, se prelucrează țesături din lînă. Trei categorii de produse distincte aparținătoare a trei ramuri distincte ale industriei țărănești.

Ceea ce le conferă tuturor acestor complexe de instalații o unitate funcțională indestructibilă este cel mai adeseori sistemul hidraulic unic la care

zeugung eines einzigen Produktes verwendet, sie ist infolgedessen ebenfalls eine komplexe Anlage.

* * *

Zur thematischen Gruppe, die die Herstellung von Pflanzenöl zeigt, gehört noch die Ölmühle aus Tălmăcel, Kreis Sibiu (*Tafel 5; Abb. 10, 11, 12*). Sie besteht aus einer Ölstampe mit Hämmern und Wasserantrieb, einer Röststatt aus Ziegeln und einer handbetriebenen Heelpresse mit senkrecht stehender Spindel und steinbeschwertem Stützrahmen. Im selben Raum befindet sich auch eine Tuchwalke, die von derselben Nockenwelle wie die Ölstampe in Bewegung gesetzt wird.

Hier sind also zwei Anlagen zusammengeschlossen und organisch miteinander verbunden, die verschiedene Rohstoffe verarbeiten und die nach entsprechenden, unterschiedlichen Arbeitsverfahren verschiedene Endprodukte erzeugen: Nahrungsmittel und Textilien. Es handelt sich in diesem Fall also nicht um eine komplexe Anlage, sondern um einen Komplex von Anlagen der bäuerlichen Industrie, eine Gruppe, bei welcher zwei oder mehrere technische Anlagen von gleicher oder von verschiedenen Energiequellen angetrieben, nach verschiedenen technologischen Verfahren, verschiedenes Rohmaterial verarbeiten und verschiedene Endprodukte erzeugen.

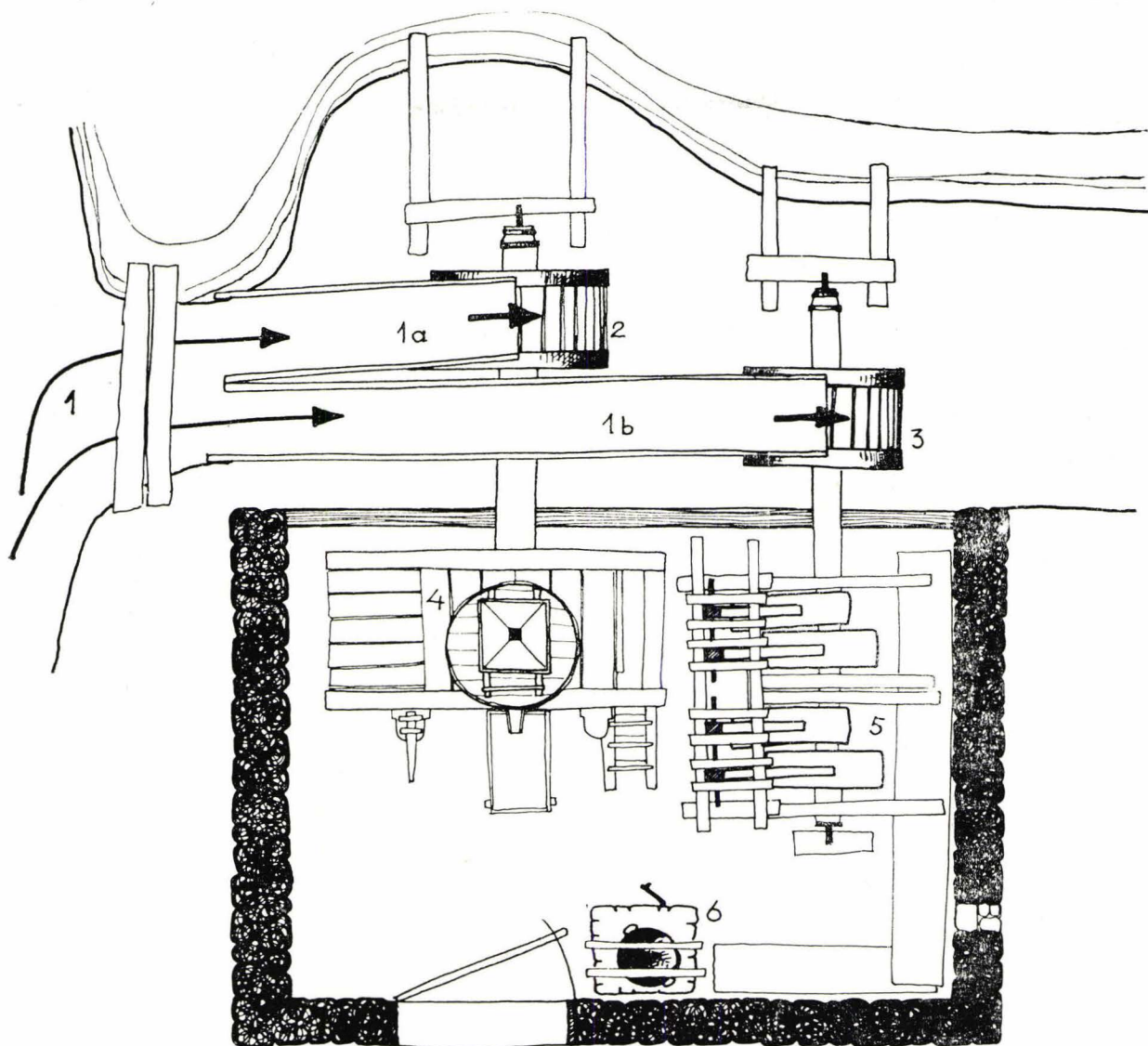
Um das oben gesagte zu bestärken, führen wir noch andere Beispiele an:

Die Mühle und Walke aus Finațe, Kreis Bihor, (*Tafel 6; Abb. 13*) bei der im gleichen Bauwerk zwei verschiedene Anlagen untergebracht sind: eine durch ein senkrecht stehendes überschlächtiges Wasserrad betriebene Mühle und eine Tuchwalke mit Stielhämmern, die durch die Nockenwelle eines zweiten Wasserrades angetrieben wird.

Der Komplex bäuerlicher Industrieanlagen aus Polovragi, Kreis Gorj (*Tafel 7; Abb. 14*). Dieser besteht aus einer Sägemühle, einer Kreissäge und einem Schleifstein, (die im gleichen Gebäude untergebracht sind und von eigenen hydraulischen Getrieben in Bewegung gesetzt werden), ferner aus zwei Tuchwalken mit Stampfen, (die in getrennten Gebäuden aufgestellt sind und von je einem Wasserrad betrieben werden) und schließlich aus einer auf Pfählen errichteten Mühle mit zwei Löffelrädern. Alle diese Anlagen werden also, gleichgültig ob sie in getrennten oder gemeinsamen Arbeitsräumen aufgestellt sind, von ihnen zugehörigen hydraulischen Getrieben in Bewegung gesetzt, mit Ausnahme des Schleifsteins, der über einen Treibriemen durch das Getriebe der Kreissäge betrieben wird.

Das Sägewerk, die Getreidemühle und die Walken sind hier also zu einer Einheit zusammengeschlossen. Sie verarbeitet Holz, mahlt Getreide, bearbeitet Wollstoffe, also drei verschiedene Arten von Erzeugnissen aus drei verschiedenen Zweigen der bäuerlichen Industrie.

Was derartige Komplexe zu einer unlösbaren, organischen Einheit macht, ist meistens das gemein-

Planul morii cu dube din Finațe, jud. Bihor:

1. Jgheab de aducțiune a apei. 1 a. Jgheab ramificație pentru moară. 1 b. Jgheab ramificație pentru piuă (dube).
2. Roata morii. 3. Roata pivei. 4. Instalația morii.
5. Instalația pivei. 6. Cazanul pentru încălzit apă.

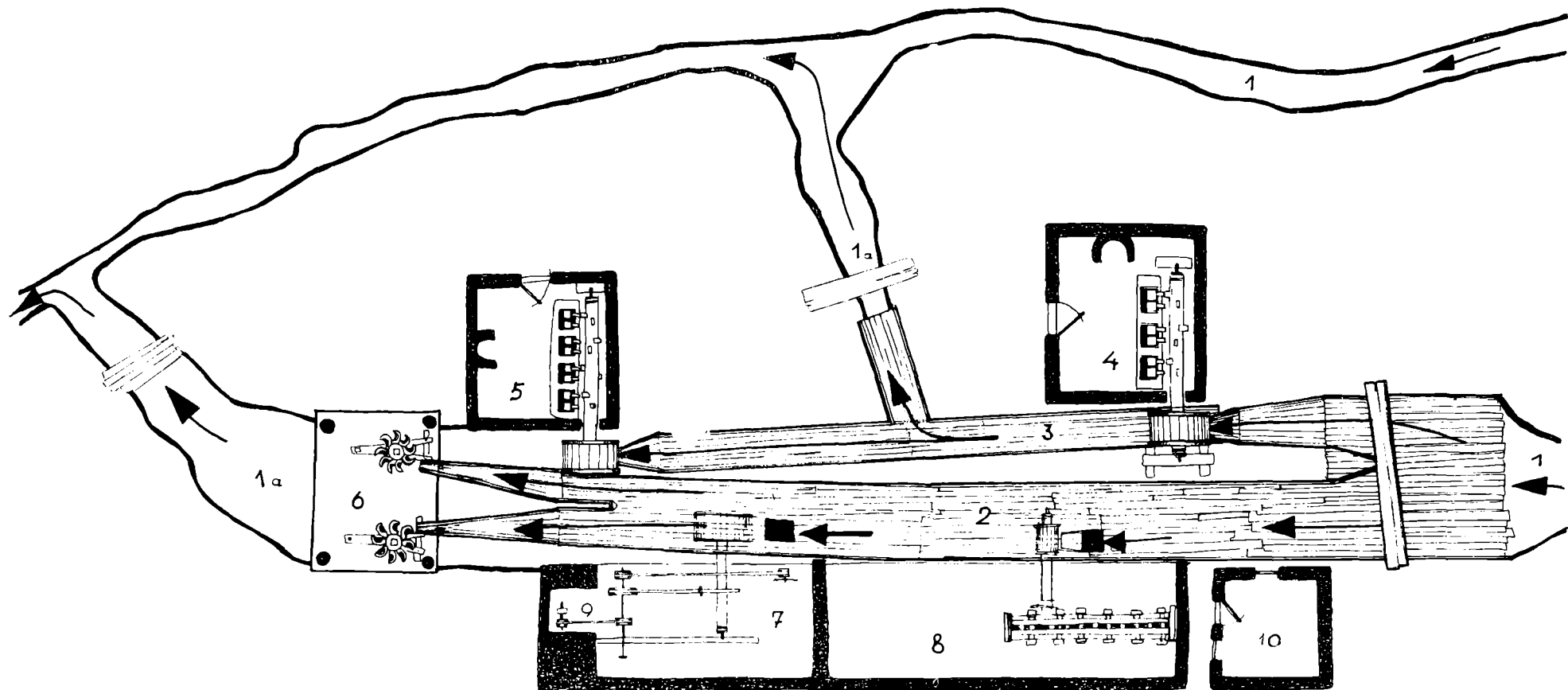
Grundriß der Mühle und Walke aus Finațe, Kreis Bihor:

1. Wasserzuleitungsrinne. 1 a. Abzweigung zum Mühlrad. 1 b. Abzweigung zur Walkmühle. 2. Wasserrad der Mühle.
3. Wasserrad der Walkmühle. 4. Mahlwerk. 5. Walkmühle. 6. Kessel zum Erwärmen von Wasser.

Fig. 13. Moara cu dube din Finațe, jud. Bihor

Fig. 13. Mühle und Walke aus Finațe, Kreis Bihor.

Planul complexului de industrie țărănească din comuna Polovragi, jud. Gorj:

1. Jgheab de aducțiune a apei. 1 a. Jgheab de evacuare a apei. 2. Ramificația jgheabului pentru alimentarea roților joagărului, circularului precum și a celor două ciuturi ale morii. 3. Ramificația jgheabului care alimentează cele două pive de haine. 4. Piuă de haine cu șase maie. 5. Piuă de haine cu opt maie. 6. Moară cu două ciuturi. 7. Circular. 8. Joagăr. 9. Polizor. 10. Casă, adăpost sezonier.

Grundriß des Komplexes bäuerlicher Industrieanlagen aus der Gemeinde Polovragi, Kreis Gorj:

1. Mühlkanal. 1 a. Abflußrinne. 2. Gerinne der Sägmühle und der Turbinenmühle. 3. Gerinne der Tuchwalke. 4. Tuchwalke mit 6 Stampfen. 5. Tuchwalke mit 8 Stampfen. 6. Turbinenmühle mit zwei Löffelrädern. 7. Kreissäge. 8. Sägmühle. 9. Schleifstein. 10. Wohnraum

Fig. 14. Vedere a complexului de industrie țărănească din com. Polovragi, jud. Gorj.

Fig. 14. Der Komplex bäuerlicher Industrieanlagen aus Polovragi, Kreis Gorj (Teilansicht).

sînt racordate și care permite prin dirijarea apei prin stavile funcționarea concomitentă sau alternativă, în funcție de debitul apei și de necesități, a tuturor instalațiilor sau numai a unora dintre acestea.

Alteori instalațiile tehnice sînt legate și prin apartenența lor aceluiași spațiu comun, a aceluiași mijloc de transmisie (cazul Tălmăcelului) sau prin alte elemente care le constituie într-un tot unitar. În care se prelucrează materii prime diferite obținându-se produse finite distincte, ceea ce a determinat definirea lor drept *complexe de industrie țărănească*.⁴

Astfel de complexe de industrie țărănească au fost depistate cu ocazia cercetărilor pe teren la: Albești, jud. Gorj, (dispărut în mod regretabil), la Gura Riului, jud. Sibiu (alcătuit din două pive de haine, două viltori, două coșuri de tras, două coșuri de îngroșat), cît și la Rucăr, jud. Argeș (compus din piuă de haine, două viltori, un coș de tras, un coș de îngroșat și darac).

Din toate cazurile citate distingem mai multe posibilități de constituire a unui complex de industrie țărănească.

a) Prin asocierea unor instalații distincte, reunite într-un spațiu activ comun și acționate de mijloace de transmisie proprii, racordate la un sistem hidraulic comun (exemplu moara cu dube din Fînațe).

b) Prin asocierea unor instalații distincte, reunite într-un spațiu activ comun și acționate de

same hydraulische System, an das sie angeschlossen sind und das durch Schütze so gesteuert wird, daß alle Anlagen gleichzeitig oder abwechselnd arbeiten können, je nach Wassermenge und Bedarf.

In anderen Fällen sind die technischen Anlagen auch an einen gemeinsamen Arbeitsraum, an das gleiche Antriebssystem, die gleiche Energiequelle oder andere Elemente gebunden und werden dadurch zu einer organischen Einheit, die verschiedene Rohstoffe verarbeitet und verschiedene Endprodukte herstellt, was uns veranlaßt diese als: *Komplexe von bäuerlichen Industrieanlagen zu betrachten*.⁴

Solche zu Gruppen zusammengeschlossene Anlagen der bäuerlichen Industrie wurden durch Geländeforschungen entdeckt, wie z.B. der Komplex von Albești, Kreis Gorj, der bedauerlicherweise verschwunden ist, die Gruppe von Textilanlagen in Gura Riului, Kreis Sibiu, (die aus zwei Kleiderwalken, zwei Wirbelkörben, zwei Rauftrommeln und zwei Walktrommeln besteht) oder die Anlagengruppe von Rucăr, Kreis Argeș, (die aus einer Tuchwalke, zwei Wirbelkörben, einer Rauf- und einer Walktrommel und einem Wollkrepel besteht).

Nach allen angeführten Beispielen unterscheiden wir mehrere Möglichkeiten, nach denen bäuerliche Industrieanlagen zu Komplexen zusammengeschlossen sein können:

a) Unterschiedliche Anlagen, die in einem gemeinsamen Arbeitsraum untergebracht sind, alle ihr eigenes Kraftübertragungssystem haben und an dasselbe hydraulische System angeschlossen sind. Beispiel: die Mühle und Walke von Fînațe.

b) Unterschiedliche Anlagen, die in einem gemeinsamen Arbeitsraum untergebracht sind und durch ein einziges Kraftübertragungssystem be-

⁴ Termenul de complex industrial țărănesc este utilizat și în lucrarea de Cornel Irimie, în „Sargeția”, V, 1968.

⁴ Der Ausdruck „Komplex bäuerlicher Industrieanlagen“ (complex industrial țărănesc) wird auch in der Arbeit von Cornel Irimie in „Sargeția”, V, 1968, verwendet.

același mijloc de transmisie (ex. piua de haine și uleiinița din Tălmăcel).

c) Prin asocierea unor instalații distincte cu spații active comune sau diferite, avînd mijloace proprii de acționare și transmisie, racordate însă la un sistem hidraulic comun care le conferă o unitate funcțională (exemplu complexul de la Polovragi jud. Gorj, complexul textil din Gura Rîului Sibiu, complexul din Rucăr jud. Argeș).

Evoluția uneltelor și instalațiilor tehnice populare, specializarea și afluența materiilor prime, au dus la constituirea, unor instalații cu caracter complex cît și a unor complexe de industrie țărănească pe care le considerăm categorii distincte ale mijloacelor tradiționale de producție.

Complexele de industrie țărănească reprezintă o ultimă fază a dezvoltării industriei populare tradiționale prin concentrarea mai multor instalații cu randament sporit, apărute din necesitatea realizării unui randament superior pentru deservirea nevoilor populației din zone geografice mai întinse. Este de fapt un fenomen ce apare la sfîrșitul secolului XIX și începutul sec. XX, fiind premergător fazei industriale capitaliste.

Prezentarea acestor complexe în Muzeul tehnicii populare, alături de celelalte unelte și instalații, ilustrează o ultimă verigă a procesului de formare a seriilor tipologice de unelte și instalații pe linia evoluției de la simplu la complex, a uneltelor și instalațiilor create și perfecționate de-a lungul istoriei, pe teritoriul patriei noastre, de talentatul meșter popular anonim.

treiben werden: die Tuchwalke und Ölmühle von Tălmăcel.

c) Unterschiedliche Anlagen mit gemeinsamen oder getrennten Arbeitsräumen, mit ihnen zugehörigen Antriebs- und Kraftübertragungssystemen, die an ein gemeinsames hydraulisches System angeschlossen sind, das sie zu einer organischen Einheit macht. (Beispiele: der Komplex aus Polovragi, Kreis Gorj, die Gruppe von Textilanlagen in Gura Rîului, Kreis Sibiu, die Anlagengruppe von Rucăr, Kreis Argeș.)

Die Entwicklung der Werkzeuge und der Anlagen bäuerlicher Technik, die zunehmende Spezialisierung sowie die Vielfalt der Rohstoffe führten zur Entwicklung der komplexen Anlagen wie auch der zu Gruppen (Komplexen) zusammengeschlossenen Anlagen der bäuerlichen Industrie, welche wir als zwei unterschiedliche Kategorien der traditionellen Produktionsmittel betrachten.

Die zu Komplexen zusammengeschlossenen Anlagen der bäuerlichen Industrie stellen die letzte Stufe der Entwicklung der bäuerlichen Industrie dar. Mehrere Anlagen mit erhöhter Leistung werden mit der Absicht zusammengelegt, einen möglichst großen Gewinn zu erzielen. Es handelt sich dabei um eine, am Ende des 19ten, Anfang des 20ten Jh. auftretende, für die vorkapitalistische Zeit charakteristische Erscheinung.

Die Zurschaustellung dieser Anlagengruppen im Museum der bäuerlichen Technik, neben den übrigen Werkzeugen und Anlagen illustriert das letzte und vom Standpunkt der technischen Erfindungsgabe das wichtigste Glied in der Entwicklung vom Einfachen zum Komplexen, die die auf dem Gebiet unseres Vaterlandes im Laufe der Geschichte geschaffenen und vervollkommenen Werkzeuge und Anlagen durchlaufen haben.

Cercetările întreprinse în ultimii ani de colective mai mici sau mai mari pentru organizarea unor muzee sau sectoare etnografice în aer liber au contribuit la elucidarea unor probleme legate de tehnica populară, ducând pe de o parte la înregistrări de material nou necunoscut, pe de altă parte la completări cu elemente și date noi, fie necunoscute, fie semnalate și neaprofundate pînă astăzi de publicațiile noastre de specialitate.

În prezenta lucrare am dori să aducem o modestă contribuție la completarea tabloului general cunoscut pînă astăzi prin publicațiile apărute despre mecanismele populare folosite pentru prelucrarea țesăturilor mari de lînă.

Aceste mecanisme sînt multiple. Cel mai simplu este desigur vîltoarea care nu este în fond decît un recipient în care se rotește un jet de apă. Aici apa constituie sursa de energie și în același timp factorul mecanic.

La instalațiile mai complexe, pivele, găsim ca element principal ciocanul, denumit diferit după zonă și localități, cu ajutorul căruia se bat țesăturile.

În sfîrșit întîlnim dîrsta la care se prelucrează țesăturile groase de lînă, succesiv în „coșul de îngroșat“ pentru a le îngroșa și la „coșul de tras“ pentru a realiza scoaterea firelor.

Ne vom opri asupra grupei pivelor.

După sistemul de funcționare cunoaștem două tipuri de pive și anume:

I. pive în care baterea se exercită vertical pe principiul căderii ciocanului (*fig. 1-2*).

II. pive în care baterea se exercită orizontal pe bază de pendulație (*fig. 3*).

Din categoria I fac parte: a) pivele cu ciocane fără coadă denumite și „pisălogi“, „chisălogi“¹, „maie“² și b) pivele cu ciocane cu coadă.³

¹ C. I r i m i e, *Pivele și vîltoarele din Mărginimea Sibiului și de pe Valea Sebeșului*, ed. 1956, p. 42.

² I d e m, p. 25.

³ I d e m, p. 40.

Die in den letzten Jahren von kleineren oder größeren Arbeitsgruppen durchgeführten Forschungen zur Anlage von ethnographischen Freilichtmuseen oder von entsprechenden Museumsabteilungen haben zur Klärung einiger Fragen im Zusammenhang mit der bäuerlichen Technik geführt. Einerseits konnte das Vorhandensein neuen, noch unbekannten Materials vermerkt werden, andererseits konnte man neue Einzelheiten und Tatsachen aufzeigen, die entweder noch unbekannt oder schon bekannt, jedoch in unserer Fachliteratur bis heute noch ungenügend gewürdigt waren.

Die vorliegende Arbeit soll ein bescheidener Beitrag sein, der das bis heute durch Veröffentlichungen im allgemeinen bekannte Bild ergänzen will, das wir uns über die bäuerlichen Anlagen zur Verarbeitung großflächiger Wollgewebe machen.

Diese Anlagen sind verschiedenartig. Am einfachsten ist sicherlich der Wirbelkorb, der im Grunde genommen nur ein Behälter ist, in dem ein Wasserstrahl sich dreht. Das Wasser ist hier die Energiequelle und gleichzeitig Mittel zur mechanischen Bearbeitung.

Bei den Walkmühlen, die nicht mehr so einfach sind, ist der wichtigste Teil der Hammer, mit dem die Gewebe gewalkt werden. (Der Hammer wird in verschiedenen Landesteilen und Ortschaften verschieden benannt.)

Schließlich gibt es noch die sog. „dirstă“, mit der die dicken Wollstoffe nacheinander in der „Walktrommel“, zur Verdickung, und der „Rauftrommel“, zum Flauschigmachen, bearbeitet werden.

Wir wollen uns im Folgenden mit der Gruppe der Walkmühlen beschäftigen. Nach ihrer Arbeitsweise unterscheidet man zwei Arten von Walkmühlen, und zwar:

I. Walkmühlen, bei denen der Schlag durch den fallenden Hammer senkrecht erfolgt (*Abb. 1-2*).

II. Walkmühlen, bei denen der Schlag durch Pendelbewegung waagerecht erfolgt (*Abb. 3*).

Zur Gruppe I gehören: a) die Walkmühlen mit stiellosen Hämmern, die auch „pisălogi“, „chisălogi“¹, „maie“² (Stampfe) genannt werden und b) die Walkmühlen mit Stielhämmern³.

¹ C. I r i m i e, *Pivele și vîltoarele din Mărginimea Sibiului și pe Valea Sebeșului*, 1956. S. 42.

² I d e m, S. 25.

³ I d e m, S. 40.

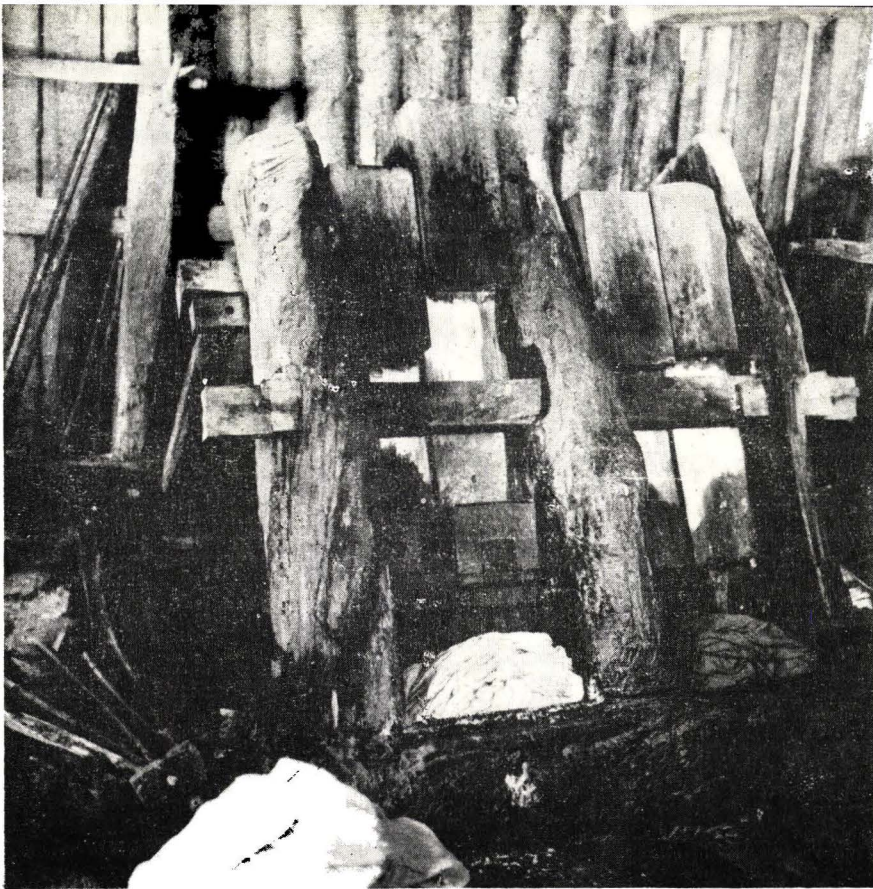

Fig. 1. Piuă cu bătaie verticală, Rod, jud. Sibiu, remontată în Muzeul tehnicii populare, Sibiu.

Abb. 1. Senkrecht arbeitende Walkmühle aus Rod, Kreis Sibiu (Exponat im Museum der bäuerlichen Technik, Sibiu).

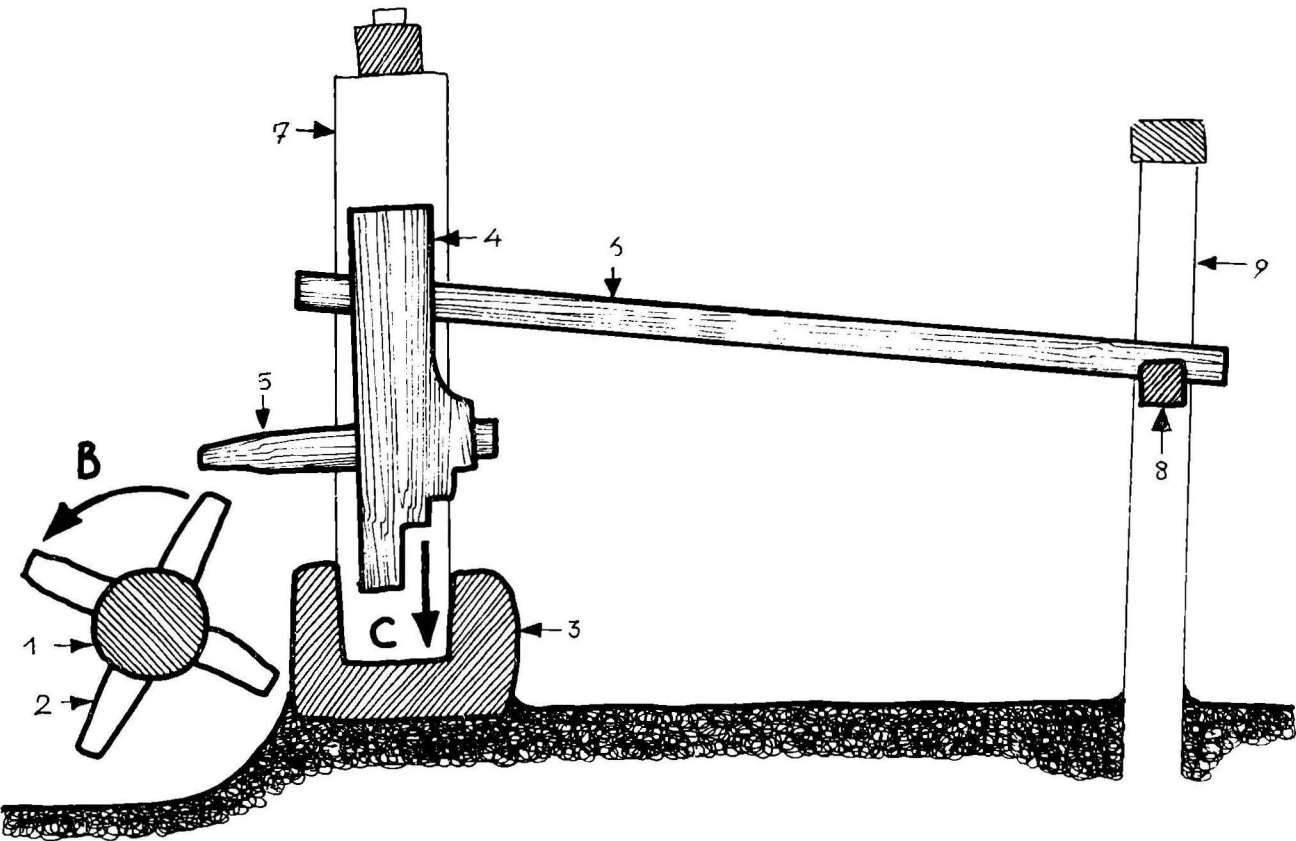

Fig. 2. Schema de funcționare a pivelor cu ciocane cu coadă
1 — Fusul roții de apă. 2 — „Labe”. 3 — Troacă (oală, albie). 4 — Ciocanul pivei (maiei). 5 — Pană. 6 — Coadă maiului. 7 — Scindură de susținere laterală a maiului. 8 — Birna de susținere a cozii maiului. 9 — Jugul de ancorare a cozilor maielor. B — Mișcarea de rotire a roții de apă. C — Mișcarea de cădere a maiului.

Abb. 2. Schema des Arbeitsvorganges der Walkmühlen mit Stielhammer: 1 — Antriebswelle. 2 — Nocken der Welle („labe”). 3 — Trog. 4 — Hammer. 5 — Klaue. 6 — Hammerstiel. 7 — Seitliches Stützbrett des Hammers. 8 — Stützbalken des Stiels. 9 — Tragjoch des Hammerstiels. B — Drehbewegung des Wasserrades. C — Fallbewegung des Hammers.

Fig. 3. Piuă cu bătaie orizontală, Prigor, jud. Caraș-Severin, remontată în Muzeul tehnicii populare, Sibiu.

Abb. 3. Waagerecht arbeitende Walkmühle aus Prigor, Kreis Caraș-Severin (Exponat im Museum der bäuerlichen Technik, Sibiu).

Fig. 4. „Maiul“ unei pive părăsite.

Abb. 4. Der Hammer einer aufgelassenen Walkmühle.

În cele ce urmează ne vom opri asupra lipului II, la care baterea se exercită orizontal pe bază de pendulație și anume asupra variantei sale, întâlnită în sud-estul Banatului, denumită „stupa“, „văiala“⁴, „văiağa“.

O cercetare de 10 zile⁵ în această regiune ne-a dus la conturarea unor concluzii în legătură cu aceste instalații, prin care credem că vom putea completa cele cunoscute și publicate pînă în prezent.

Ca părți principale la o asemenea instalație, ca de altfel la toate pivele, distingem: A. mecanismul de batere și B. mecanismul motor de acționare.

La mecanismul de batere găsim ca elemente componente: CIOCANUL care efectuează baterea propriu-zisă, denumit popular în zona cercetată „mai“ (fig. 4) (denumire pe care o vom folosi în cele ce urmează) și ALBIA un recipient în care se așează țesăturile pentru a fi prelucrate, la mecanismul motor găsim ca părți componente: ROATA HIDRAULICĂ, montată vertical, orientată în direcția cursului apei. ARBORELE MOTOR, denumit popular „fus“ care trece prin centrul roții hidraulice și este sprijinit la ambele capete pe câte un lagăr, și CAMELE, denumite „labe“ care sînt montate direct pe fus.

Trecînd la o analiză de amănunt a elementelor celor două mecanisme componente ale „stupei“, constatăm că: MAIUL are o formă trapezoidală în secțiune și poartă pe partea activă niște creștături denumite „crestedze“⁶ care au funcția de a întoarce continuu țeastura în albie.⁷

El se montează cu axul longitudinal în poziție orizontală. În mijlocul maiului se practică o scobitură dreptunghiulară verticală în care se introduce coada maiului, denumită „dîrzada“ sau „tîrjac“⁸ care se fixează cu pene de lemn pentru a imobiliza cît mai perfect posibil coada în maiul lui. La unele din aceste instalații, care de fapt diferă în ceea ce privește elementele de detaliu de la o localitate la alta, capătul cozii care trece prin mai, servește și ca organ de acționare a maiului (Mărul, Cornereva, Globurău).

⁴ În limba sîrbă „valyarca“ vezi: Industria casnică din Banat de I. I. Davidoiu, Buc. 1945.

⁵ Herbert Hoffmann, Raymonde Wiener, *Raport de cercetare a meșteșugurilor și industriilor țărănești din sud-estul Banatului* (ms. Arhiva Muzeului Tehnicii populare, nr. 216/9/1962). Cercetare întreprinsă în vara anului 1962 de un colectiv de la Muzeul Brukenthal pentru depistarea de unități pentru secția etnografică în aer liber din Dumbrava Sibului.

⁶ Denumire folosită din satul Prigor, Bozovici.

⁷ I. I. Davidoiu, *Industria casnică din Banat*, Buc. 1945.

⁸ Turnu Ruieni, județul Caraș-Severin

Im Folgenden wollen wir die zweite Art Walkmühlen untersuchen, bei denen der Schlag durch Pendelbewegung waagrecht erfolgt, und zwar die im Südosten des Banates zu findende, „stupa“, „văiala“, „văiağa“⁴ genannte Abart.

Eine 10-tägige Forschungsreise⁵ in diesen Landesteil gestattete uns, bezüglich dieser Anlagen zu einigen Schlußfolgerungen zu kommen, die, unseres Erachtens, ergänzen werden, was bis heute darüber bekannt war und veröffentlicht wurde.

Die wichtigsten Teile einer solchen Anlage sind, wie übrigens bei allen Walkmühlen: A. die Walkvorrichtung und B. die Antriebsvorrichtung.

Die Walkvorrichtung setzt sich zusammen aus dem HAMMER, der das eigentliche Walken bewirkt und im durchforschten Gebiet vom Volk „mai“ (Stampe) (Abb. 4.) genannt wird (diese Bezeichnung wird im Folgenden verwendet werden), und dem TROG, ein Behälter, in den die zu bearbeitenden Gewebe hineingelegt werden.

Die Antriebsvorrichtung besteht aus dem WASERRAD, das senkrecht steht und nach dem Wassserlauf ausgerichtet ist, der ANTRIEBSWELLE, die im Volksmund „fus“ genannt wird, durch die Mitte des Wasserrades hindurchgeht und sich an beiden Enden auf je ein Lager stützt, und aus den NOCKEN, die „labe“ genannt werden und unmittelbar an der Welle befestigt sind.

Untersucht man die beiden Teilvorrichtungen der „stupa“ eingehend, so ist festzustellen: Der HAMMER hat trapezförmigen Querschnitt, an seiner Arbeitsfläche ist er mit Kerben versehen, die „crestedze“ genannt werden und bezwecken, das Gewebe im Trog beständig zu drehen.⁷

Er wird mit seiner Längsachse waagrecht aufgestellt. In der Mitte des Hammers wird ein rechteckiges, senkrecht Loch gemacht, in das der „dîrzada“ oder „tîrjac“ genannte Stiel des Hammers eingeführt wird. Holzkeile dienen dazu, den Stiel so unbeweglich wie nur möglich zu befestigen. Bei einigen dieser Anlagen, die in ihren Einzelheiten tatsächlich von Ortschaft zu Ortschaft verschieden sind, geht das Ende des Stieles durch den Hammer hindurch und dient auch zu seinem Antrieb (Mărul, Cornereva, Globurău). Die gleiche Aufgabe erfüllt in andern Ortschaften, wie zum Beispiel in Turnu Ruieni und Prigor ein Holzkeil, der „șiric“ oder „nadă“ genannt wird. Dieser geht durch den Hammer hindurch, durch dasselbe Loch wie der Stiel, und bildet auf der Hammerunterseite eine Verlängerung. Am oberen Ende des Hammerstieles und senkrecht auf dessen Längsachse befindet sich

⁴ Im Serbischen „valyarca“, s. Industria canică din Banat von I. I. Davidoiu, Bukarest, 1945.

⁵ Herbert Hoffmann, Raymonde Wiener, *Forschungsbericht über die bäuerliche Industrie und das bäuerliche Handwerk im Süd-Osten des Banates*, (Handschrift Nr. 216/9/1968 aus dem Archiv des Museums der bäuerlichen Technik). Im Sommer 1962 von einer Arbeitsgruppe des Brukenthalmuseums unternommene Forschungsreise mit dem Ziel, Objekte für das ethnographische Freilichtmuseum im Jungen Wald bei Sibiu ausfindig zu machen.

⁶ Im Dorfe Prigor, Bozovici geläufige Bezeichnung.

⁷ I. I. Davidoiu, *Industria casnică din Banat*, Bukarest, 1945.

⁸ Turnu Ruieni, Kreis Caraș-Severin

Acceași funcțiune este exercitată în alte localități, ca de exemplu la Turnu Ruieni și Prigor, de o pană de lemn numită „șiric“ sau „nadă“. Accasta trece prin mai, prin același orificiu ca și coada, formînd în partea de jos a maiului, o prelungitoare. În partea de sus a cozii maiului și perpendicular pe axul longitudinal al lui, se află un orificiu prin care trece un lemn numit „pană“⁹, „pomișoară“¹⁰ sau „piaptăn“¹¹ care suspendă maiul pentru a-i da libertatea de pendulație (fig. 5). Acest ax de pendulație este sprijinit pe două lagăre de lemn, scobite în două grinzi paralele, fixate la rîndul lor de grinzile transversale ale clădirii. Grinzile-lagăr sînt denumite „suveică“¹², „gemeni“¹³ sau „crintă“¹⁴.

„Albia“ sau „piva“¹⁵ este recipientul în care se așează textilele care urmează să fie prelucrate. Se compune în principiu din trei părți și anume:

- a) partea care primește lovitura maiului denumită „troc“¹⁶ sau „pivă“¹⁷;
- b) partea care împiedică țesătura să cadă din albie, denumită „pod“¹⁸ sau „masă“¹⁹;
- c) elementele care mărginesc pe stînga și pe dreapta podul denumite „răstălnițe“²⁰, „primezde“²¹, sau „strîmbi“²².

Majoritatea instalațiilor aveau părțile a+b cioplite dintr-un singur trunchi de copac, formînd împreună piese denumite „albie“ pe care se fixează elementele laterale (c) (fig. 6).

Trecînd la mecanismul de acționare avem:

Roata hidraulică, care este construită aici ca de altfel și la celelalte tipuri de pive, dintr-un eșafodaj de lemn la marginea căruia de jur împrejur, se montează obezile care au forma de segmente circulare formînd circumferința roții. Pe partea lor exterioară se montează paletele în formă de aripi sau cupe. La aceste instalații roata este montată în poziție verticală.

Fusul este confecționat din lemn de esență tare, dintr-o singură bucată. Secțiunea fusului este poligonală. La ambele capete ale fusului este montat câte un „cep“ adaos metalic în formă de lopată, introdus în materialul fusului, avînd un capăt cilindric. Acesta se sprijină pe câte un lagăr numit „zăcătoare“²³ sau „scaunul lopoții“²⁴. În localitatea

eine Bohrung, durch die eine Holzachse geht, die „pană“⁹, „pomișoară“¹⁰ oder „piaptăn“¹¹ genannt wird. An dieser hängt der Hammer, so daß er frei schwingen kann (Abb. 5). Die Schwingungsachse stützt sich auf zwei Holzlager, die in zwei parallele Balken geschnitten sind. Diese sind ihrerseits an den Querbalken des Gebäudes befestigt. Die Lagerbalken werden „suveică“¹², „gemeni“¹³ oder „crintă“¹⁴ genannt.

Der Trog, „albie“ oder „piva“¹⁵ genannt, ist der Behälter, in den die zu bearbeitenden Textilien gelegt werden. Er besteht grundsätzlich aus drei Teilen und zwar:

- a) aus dem Teil, der den Schlag des Hammers aufhängt und der „troc“¹⁶ oder „pivă“¹⁷ genannt wird,
- b) dem Teil, der verhindert, daß das Gewebe aus dem Trog fällt, und „pod“¹⁸ (Brücke) oder „masă“¹⁹ (Tisch) genannt wird,
- c) den Teilen, welche die Brücke links und rechts abschließen und „răstălnițe“²⁰, „primezde“²¹ oder „strîmbi“²² genannt werden.

Bei den meisten Anlagen waren die Teile a+b aus einem einzigen Baumstamm gehauen und bildeten zusammen den („albie“) Trog, an dem die Seitenteile (c) befestigt sind (Abb. 6).

Bei der Antriebsvorrichtung haben wir:

das WASSERRAD, das hier, wie übrigens auch bei den anderen Arten von Walkmühlen, aus einem Holzgerüst besteht. An seinen Seiten sind ringsherum die Radkränze befestigt, welche die Form von Kreisabschnitten haben und den Umfang des Rades bilden. An ihrer Außenseite werden die flügel- oder becherförmigen Schaufeln befestigt. Bei diesen Anlagen ist das Rad senkrecht aufgestellt.

Die Welle wird aus einem einzigen Stück Hartholz hergestellt. Ihr Querschnitt ist vieleckig. An beiden Enden der Welle ist je ein metallener, schaufelförmiger Zapfen angebracht. Diese dringen in das Holz der Welle ein, ihr anderes Ende ist zylindrisch und stützt sich auf je ein Lager, das „zăcătoare“²³ oder „scaunul lopoții“²⁴ (Schaufelsitz) genannt wird. In der Ortschaft Prigor wurde eine Welle vorgefunden, deren Zapfen aus Holz sind. Sie sind mit der Welle aus einem Stück gearbeitet, „aus der Welle gespart“, wie der Eigentümer uns sagte.

Die „labe“ (Nocken) sind an der Welle befestigt; gewöhnlich bestehen sie für jeden Hammer aus einem einzigen Stück Holz, das durch die Welle hindurchgeht und dessen beide Enden die beiden

⁹ Cornereva, Mărul, jud. Caraș-Severin

¹⁰ Prigor, jud. Caraș-Severin

¹¹ Globurău, jud. Caraș-Severin

¹² Mărul, jud. Caraș-Severin

¹³ Cornereva, jud. Caraș-Severin

¹⁴ Globurău, jud. Caraș-Severin

¹⁵ Turnu Ruieni, jud. Caraș-Severin

¹⁶ Această formă cu elementele componente distruse s-a întîlnit la Turnu Ruieni, jud. Caraș-Severin

¹⁷ Rusca, jud. Caraș-Severin

¹⁸ Turnu Ruieni, Caraș-Severin

¹⁹ Rusca, jud. Caraș-Severin

²⁰ Turnu Ruieni, jud. Caraș-Severin

²¹ Rusca, jud. Caraș-Severin

²² Prigor, jud. Caraș-Severin

²³ I d e m,

²⁴ Cornereva, jud. Caraș-Severin

⁹ Cornereva, Mărul, Kreis Caraș-Severin

¹⁰ Prigor, Kreis Caraș-Severin

¹¹ Globurău, Kreis Caraș-Severin

¹² Mărul, Kreis Caraș-Severin

¹³ Cornereva, Kreis Caraș-Severin

¹⁴ Globurău, Kreis Caraș-Severin

¹⁵ Turnu Ruieni, Kreis Caraș-Severin

¹⁶ Diese aus verschiedenen Bestandteilen zusammengesetzte Form wurde in Turnu Ruieni, Kreis Caraș-Severin vorgefunden.

¹⁷ Rusca, Kreis Caraș-Severin

¹⁸ Turnu Ruieni, Kreis Caraș-Severin

¹⁹ Rusca, Kreis Caraș-Severin

²⁰ Turnu Ruieni, Kreis Caraș-Severin

²¹ Rusca, Kreis Caraș-Severin

²² Prigor, Bozovici, Kreis Caraș-Severin

²³ Prigor, Kreis Caraș-Severin

²⁴ Cornereva, Kreis Caraș-Severin

Fig. 5. Sistemul de suspensie a maielor din Piuă de la Prigor, jud. Caraș-Severin.

Abb. 5. Lagerbalken und Aufhängung der Hämmer in der Walkmühle aus Prigor, Kreis Caraș-Severin.

Fig. 6. Interior de piuă. Prigor, jud. Caraș-Severin.

Abb. 6. Innenansicht einer Walkmühle aus Prigor, Kreis Caraș-Severin

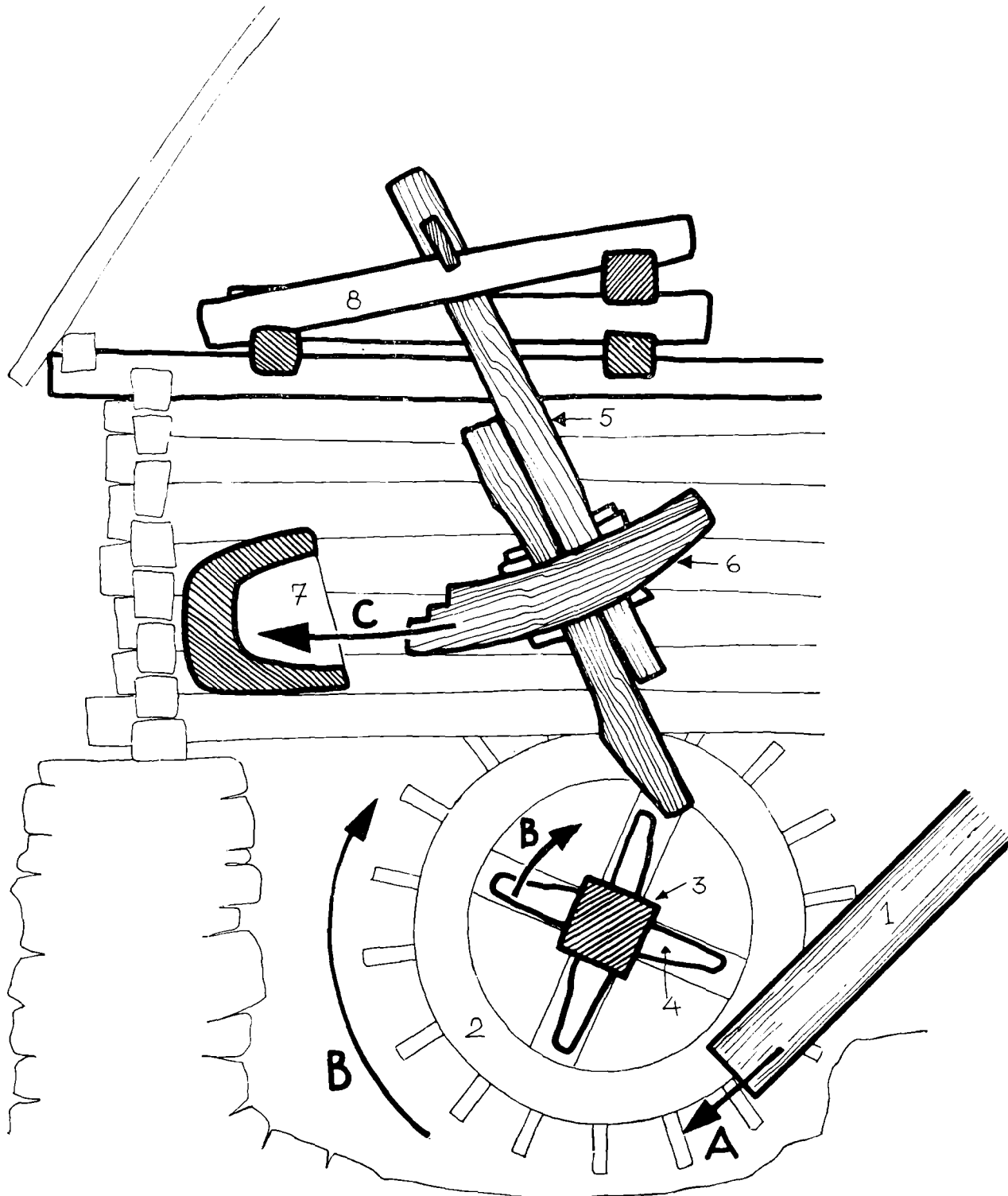

Fig. 7. Schema de funcționare a pivei cu bătaie orizontală:
 1 – Jghiabul. 2 – Roata hidraulică. 3 – Fusul roții.
 4 – „Labele” fusului. 5 – Coadă maiului. 6 – Maiul.
 7 – Albia. 8 – Grinda de susținere a maielor. A – Căderea
 apei. B – Mișcarea de rotire a roții hidraulice. C – Mișcarea
 de cădere a maiului.

Abb. 7. Schema des Arbeitsvorganges einer waagerecht
 arbeitenden Walkmühle: 1 – Gerinne. 2 – Wasserrad.
 3 – Radwelle. 4 – Nocken. 5 – Hammerstiel. 6 – Hammer.
 7 – Trog. 8 – Tragbalken der hängenden Hämmer.
 A – Fallrichtung des Wasserstrahls. B – Drehbewegung
 des Wasserrades. C – Fallbewegung des Hammers.

Prigor s-a găsit un fus ai cărui cepi sînt din lemn, lucrați din aceeași bucată cu fusul... „crușat din fus“ după cite ne spunea proprietarul.

„Labele“ sînt fixate pe fus, de obicei constînd dintr-un singur lemn pentru fiecare mai, care trece prin fus. Cele două capete ale lui formează cele două labe care lovesc alternativ maiul. Labele sînt dispuse astfel, încît fusul rotindu-se, ele determină pendulația alternativă a celor două maie.

În ceea ce privește modul de funcționare a „stupei“: apa, venind prin canalul de admisie denumit „erugă“ și prin „jgheab“ cade și lovește paletele sau cupele roții. În aceste condiții, energia cinetică a apei mișcă roata și implicit fusul pe care sînt fixate „labele“. Acestea din urmă făcînd contact cu prelungitoarea cozii îndepărtează, alternativ, cele două maie care sînt ridicate la înălțimea cerută, dată de lungimea labelor. Prin rotirea în continuare a fusului, „maiul“ se eliberează de presiunea „labei“, cade și descriind o mișcare pendulatoare, lovește în albia în care se află materialul de prelucrat (fig. 7).

Ca plan construcțiile de adăpostire a văiegeilor prezintă în general o singură încăpere în care se găsește instalația propriu-zisă, vatra de foc cu cazanul pentru încălzitul apei; „masa de trîmbiț“ sau „trîmba“ se află în exteriorul construcției. Este util să amintim ca o particularitate a zonei cercetate, că viltoarea denumită „voială“ se află în general sub același acoperiș cu instalația descrisă, am putea spune la subsolul construcției (fig. 9–10). Manevrarea materialului de spălat s-au îngroșat în „voială“ se face în aceeași unică încăpere a construcției. La Turnu Ruieni — Caransebeș, am întîlnit o „voială“ detașată de stupa propriu-zisă, și adăpostită într-o construcție separată.

Avînd în vedere că nu ne-am propus abordarea tuturor problemelor care se pot ridica în legătură cu asemenea instalație într-o zonă bine definită, nu vom intra în alte amănunte, desigur importante, ca de exemplu: sistemul de aducțiune a apei, sistemul de fixare a instalației, faze de lucru, sau chiar probleme social-economice. Ne vom rezuma la unele considerații de ordin tehnic, referitoare la „stupa“ (piva cu bătaie orizontală) în comparație cu pivele cu bătaie verticală (fig. 8), încercînd să formulăm unele dintre cauzele care au determinat dezvoltarea stupelor în zona respectivă.

În ceea ce privește puterea de batere, am remarcat că la această instalație se aplică principiul de pendulație și nu de cădere ca la celelalte pive, ceea ce face ca viteza cu care se deplasează masa maiului în spațiu să fie mai redusă decît viteza cu care se deplasează ciocanul în cădere, prin urmare forța loviturii, la greutatea și distanța de cădere egală este mai mică decît la sistemul de ciocane cu bătaie verticală.

„labe“ bilden, die abwechselnd auf den Hammer schlagen. Die Nocken sind so angeordnet, daß sie, wenn die Welle sich dreht, die beiden Hämmer abwechselnd in Schwingung versetzen.

Die „Stupa“ (Walkmühle) arbeitet nun auf folgende Weise: das Wasser wird durch den „erugă“ (Mühlkanal) genannten Zuleitungskanal und das Gerinne („jgheab“) zum Rad geführt und trifft die Schaufeln des Rades. Die kinetische Energie des Wassers versetzt so das Rad in Drehung und damit auch die Welle, an der die „labe“ befestigt sind. Diese treffen auf die Verlängerung der Hämmerstiele und schieben abwechselnd die beiden Hämmer zurück, bis sie auf die der Länge der Nocken entsprechende Höhe gehoben sind. Indem die Welle sich weiterdreht, gibt die Nocke den „Hammer“ frei und dieser schlägt in seiner Pendelbewegung in den Trog, in dem sich der zu verarbeitende Stoff befindet (Abb. 7).

Die Gebäude, in denen die Walkmühlen untergebracht sind, weisen im allgemeinen nur einen Raum auf. Darin befindet sich die eigentliche Anlage, der Herd mit dem Kessel zum Wärmen des Wassers, und unter Umständen, eine Ruhestätte für den Walkmüller. Der Tisch, auf dem die Gewebe zusammengerollt werden („masa de trîmbiț“ oder „trîmba“) steht außerhalb des Gebäudes. Als eine Eigentümlichkeit des erforschten Gebietes verdient erwähnt zu werden, daß der „voială“ genannte Wirbelkorb sich im allgemeinen mit der beschriebenen Anlage unter einem Dach befindet, man könnte sagen im Kellergeschoß des Gebäudes (Abb. 9–10). Die Handhabung der Gewebe, welche in der „voială“ gewaschen oder verdickt werden sollen, geschieht im selben, einzigen Raum des Gebäudes. In Turnu Ruieni — Caransebeș haben wir einen Wirbelkorb vorgefunden, der in einem von der eigentlichen Walkmühle getrennten Gebäude untergebracht ist.

Da es nicht unsere Absicht ist, alle Fragen zu behandeln, die sich im Zusammenhang mit einer solchen Anlage in einem genau umgrenzten Gebiet ergeben können, wollen wir nicht auf andere sicherlich wichtige Einzelheiten eingehen, wie zum Beispiel: das System der Wasserzuführung, die Art und Weise, wie die Anlage befestigt ist, die Arbeitsvorgänge oder auch sozial-ökonomische Fragen. Wir wollen uns auf Betrachtungen über die technische Seite der „stupa“ (Walkmühle mit horizontal arbeitendem Hammer) beschränken, im Vergleich mit den vertikal arbeitenden Walkmühlen (Abb. 8), und versuchen, einige der Ursachen anzugeben, welche die Entwicklung der waagrecht arbeitenden Walkmühlen in diesem Landesteil bestimmt haben.

Hinsichtlich der Kraft des Hammerschlages ist zu bemerken, daß bei dieser Anlage das Prinzip des Pendels und nicht des freien Falles, wie bei den anderen Walkmühlen, angewendet wird. Die Geschwindigkeit, mit der sich die Masse des Hammers bewegt, ist deshalb geringer als die des fallenden Hammers. Infolgedessen ist die Kraft des Schlages bei gleichem Gewicht und gleichem Fallweg kleiner als beim System, der senkrecht fallenden Hämmer.

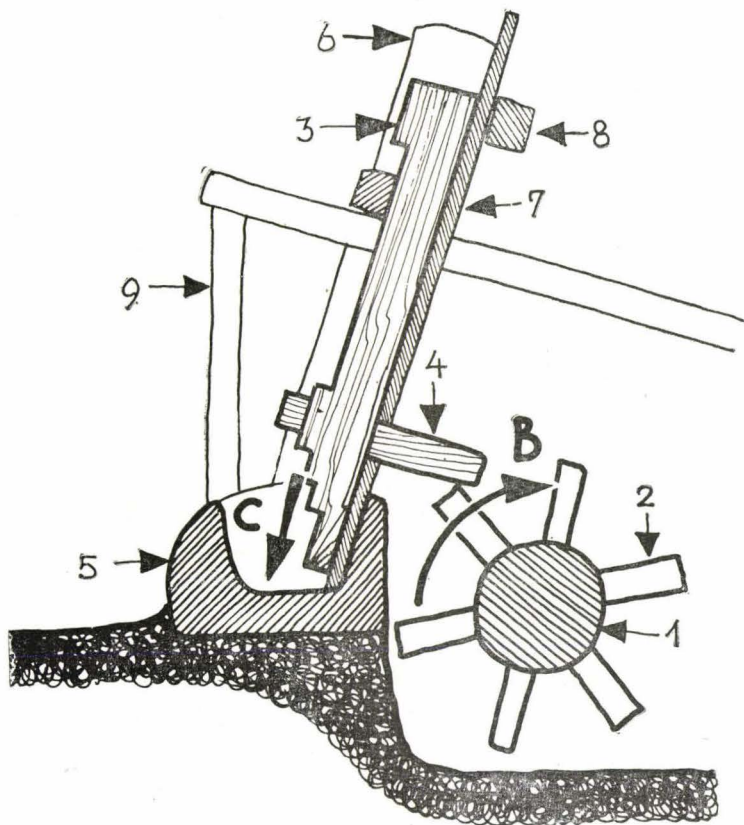

Fig. 8. Schema de funcționare a pivei cu bătaie verticală: 1 — Fusul roții de apă. 2 — Cepi. 3 — Ciocanul (maul). 4 — Pană. 5 — Troacă (oală). 6 — Scindură de susținere laterală a maiului. 7 — Scindura pe care glisează maiul. 8 — Jug de susținere a maielor. 9 — Idem. B — Mișcarea de rotire a fusului. C — Mișcarea de cădere a maiului.

Abb. 8. Funktionsschema einer senkrecht arbeitenden Walkmühle: 1 — Nockenwelle. 2 — Nocken. 3 — Stampfer oder Hammer. 4 — Zapfen des Stampfers. 5 — Trog. 6 — Seitliches Stützbrett. 7 — Gleitbrett der Stampfen. 8 — Halterung. 9 — Idem. B — Drehbewegung der Welle. C — Fallbewegung der Stampfen.

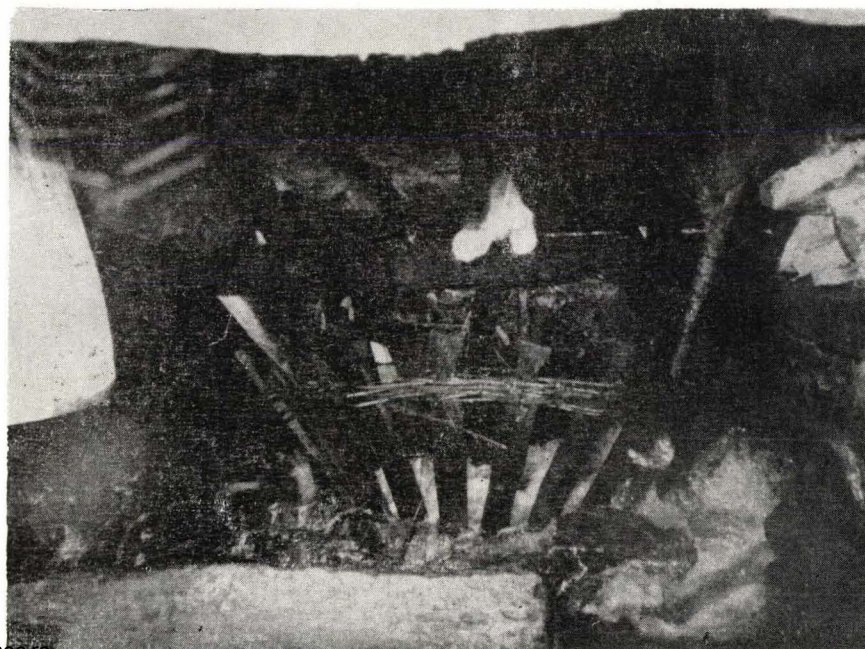
Fig. 9. Viltoarea de la piva din Prigor (vedere din interiorul construcției).

Abb. 9. Wirbelkorb der Walkmühle aus Prigor (Blick aus dem Innern des Gebäudes nach unten).

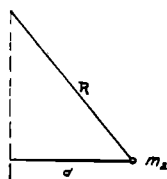
Fig. 10. Idem, vedere laterală.

Abb. 10. Idem, Seitenansicht.

Din studiul mecanic al celor două feluri de mișcări de pendulație și de cădere obținem pentru valorile vitezelor la punctul de impact (izbire) expresii:

Pentru mișcare de pendulație

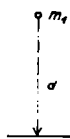
$$V_2 = \sqrt{gR \left(1 - \sqrt{1 - \frac{d^2}{R^2}} \right)}$$

d = dislocarea maiului;

g = accelerația de gravitate;

R = lungimea pendulului de la suspensie la mai.

Pentru mișcare de cădere

$$V_1 = \sqrt{2gd}$$

Și dacă în ambele genuri de mașini (pive și stupe) dorim să avem aceleași efecte pentru o aceeași dislocare a maiului, va trebui ca în ambele cazuri impulsurile să fie egale.

Notînd cu m_1 masa maiului în pivă și

m_2 masa maiului în stupă

cu V_1 viteza de izbire a maiului în pivă

și V_2 viteza de izbire a maiului în

stupă, va rezulta din egalitatea impulsurilor realizate de maiuri o aceeași cantitate de mișcare. Deci

$$m_1 V_1 = m_2 V_2$$

ceea ce dă pentru masa maiului din stupă:

$$m_2 = m_1 \cdot \frac{V_1}{V_2}$$

sau prin înlocuirea valorilor V_1 și V_2 obținute pentru natura mișcărilor respective, vom avea:

$$m_2 = m_1 \sqrt{\frac{2gd}{gR \left(1 - \sqrt{1 - \frac{d^2}{R^2}} \right)}}$$

ceea ce face după simplificările de rigoare

$$m_2 = m_1 \sqrt{\frac{d}{R} \cdot \frac{2}{\left(1 - \sqrt{1 - \frac{d^2}{R^2}} \right)}}$$

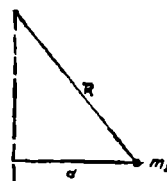
în care valoarea radicalului principal va reprezenta factorul de echivalență al celor două mase ale maiurilor.

Vom fixa ideile printr-o aplicație numerică. În ipoteza: $d=50$ cm și $R=100$ cm factorul de echivalență va fi notat cu φ și va avea valoarea:

$$\varphi = \sqrt{0,5 \cdot \frac{2}{1 - \sqrt{1 - \frac{2500}{10000}}}} = 2,57 \text{ adică aproximativ } 3$$

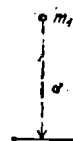
Aus der Mechanik der Pendel- und der Fallbewegung folgt für die Geschwindigkeit im Aufschlagpunkt:

bei der Pendelbewegung

$$V_2 = \sqrt{gR \left(1 - \sqrt{1 - \frac{d^2}{R^2}} \right)}$$

beim freien Fall

$$V_1 = \sqrt{2gd}$$

d = die Entfernung des Hammers vom Aufschlagpunkt;

g = die Schwerkraftbeschleunigung;

R = die Pendellänge vom Aufhängepunkt bis zum Hammer.

Um mit beiden Vorrichtungen (Walkmühlen mit fallendem und mit pendelndem Hammer) bei gleicher Entfernung des Hammers vom Aufschlagpunkt die gleiche Wirkung zu erzielen, müssen in beiden Fällen die Impulse gleich sein.

Bezeichnet man mit

m_1 die Masse des fallenden Hammers;

m_2 die Masse des pendelnden Hammers;

V_1 die Geschwindigkeit des Hammers im Aufschlagpunkt bei der Fallbewegung;

V_2 die Geschwindigkeit des Hammers im Aufschlagpunkt bei der Pendelbewegung, dann folgt aus der Gleichheit der Impulse der beiden Hämmer die Gleichheit der Bewegungsgrößen, also

$$m_1 V_1 = m_2 V_2$$

Für die Masse des pendelnden Hammers erhält man:

$$m_2 = m_1 \frac{V_1}{V_2}$$

oder, wenn man für V_1 und V_2 die den beiden Bewegungsarten entsprechenden Ausdrücke einsetzt,

$$m_2 = m_1 \sqrt{\frac{2gd}{gR \left(1 - \sqrt{1 - \frac{d^2}{R^2}} \right)}}$$

bzw., weil g im Zähler und im Nenner fortfällt

$$m_2 = m_1 \sqrt{\frac{d}{R} \cdot \frac{2}{\left(1 - \sqrt{1 - \frac{d^2}{R^2}} \right)}}$$

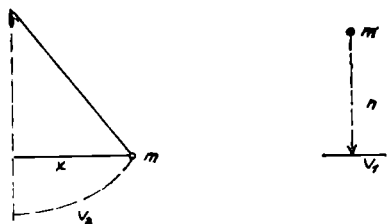
Die große Wurzel ist der Faktor, durch den die Massen der beiden Hämmer sich voneinander unterscheiden.

Zum besseren Verständnis diene ein Zahlenbeispiel. Wenn $d=50$ cm, $R=100$ cm und φ der Umwandlungsfaktor ist, so erhält man für diesen

$$\varphi = \sqrt{0,5 \cdot \frac{2}{1 - \sqrt{1 - \frac{2500}{10000}}}} = 2,57, \text{ also etwa } 3.$$

Acest rezultat arată că pentru stupe greutatea maiurilor va trebui să fie aproape de trei ori mai mare decât la pive.

Dacă însă am dori să lucrăm cu greutatea egale, atunci va rezulta ca și vitezele să fie egale pentru a obține aceleași impulsuri. Deci $V_1 = V_2$ adică

$$V_2^2 = gR \left(1 - \sqrt{1 - \frac{x^2}{R^2}} \right) \quad V_1^2 = 2gh$$

ceea ce va da

$$gR \left(1 - \sqrt{1 - \frac{x^2}{R^2}} \right) = 2gh$$

sau

$$R - \sqrt{R^2 - x^2} = 2h$$

$$R - 2h = \sqrt{R^2 - x^2}$$

care prin ridicare la pătrat ne va da

$$R^2 + 4h^2 - 4Rh = R^2 - x^2$$

sau

$$x^2 = 4h(R - h)$$

$$x = 2\sqrt{h(R - h)}$$

Adică dislocarea în stupă va trebui să fie medie proporțională între dislocarea din pivă și diferența dintre lungimea de pendulație a stupei și dislocarea din pivă.

Pe baza exemplului numeric $h=50$ și $R=100$

$$x = 2 \cdot 50 = 100$$

Aceasta ne arată că în stupe dislocarea va trebui să fie cel puțin dublă decât în pive.

Judecând în lumina acestor cifre care este soluția cea mai economică, constatăm că soluția tehnice populare este cea mai practică, adică cea care duce la supraîncărcarea greutății maiului. Ea este realizată de cele mai multe ori prin adăugire de bolovani la corpul maiului.

Calcululele mecanice²⁵ ne-au arătat că dacă dorim să obținem același efect ca la piva cu bătaie verticală, greutatea maiului care exercită baterea orizontală pe bază de pendulație — adică masa maiului ar trebui să fie cu mult mai mare față de cea a ciocanului.

Das bedeutet, daß die Hämmer der Walkmühlen mit Pendelbewegung fast dreimal schwerer sein müssen, als die der Walkmühlen mit fallendem Hammer.

Wenn jedoch mit gleichgroßen Gewichten gearbeitet werden soll, folgt, daß auch die Geschwindigkeiten gleich sein müssen, um gleiche Impulse zu erhalten, also $V_1 = V_2$:

$$V_2^2 = gR \left(1 - \sqrt{1 - \frac{x^2}{R^2}} \right) \quad V_1^2 = 2gh$$

Es folgt

$$gR \left(1 - \sqrt{1 - \frac{x^2}{R^2}} \right) = 2gh$$

oder

$$R - \sqrt{R^2 - x^2} = 2h$$

$$R - 2h = \sqrt{R^2 - x^2}$$

und, wenn man zum Quadrat erhebt,

$$R^2 + 4h^2 - 4Rh = R^2 - x^2$$

oder

$$x^2 = 4h(R - h)$$

$$x = 2\sqrt{h(R - h)}$$

Das heißt, daß bei der Pendelbewegung der halbe Ausschlag die mittlere Proportionale zwischen der Fallhöhe und der Differenz zwischen der Pendellänge und der Fallhöhe sein muß.

Für das Zahlenbeispiel $h=50$ und $R=100$ erhält man:

$$x = 2 \cdot 50 = 100$$

Das bedeutet, daß die Entfernung des Hammers vom Aufschlagspunkt in der Walkmühle mit Pendelbewegung wenigstens doppelt so groß sein muß wie in der Walkmühle mit fallendem Hammer.

Überlegt man auf Grund dieser Zahlen, welches wohl die wirtschaftlichste Lösung ist, dann kommt man zur Feststellung, daß die von der bäuerlichen Technik gewählte Lösung am praktischsten ist, und zwar die Vergrößerung des Hammergewichtes. Am häufigsten geschieht dies, indem der Hammer mit Steinen beschwert wird.

Die Durchrechnung der Mechanik beider Systeme²⁵ hat gezeigt, daß, um die gleiche Wirkung wie bei der senkrecht arbeitenden Walkmühle zu erhalten, das Gewicht des Hammers, der durch Pendelbewegung den horizontalen Schlag ausführt — also die Masse des Hammers — viel größer sein müßte als das des senkrecht fallenden Hammers oder daß, würde man mit gleichen Gewichten arbeiten, der pendelnde Hammer höher gehoben werden müßte als der fallende Hammer.

²⁵ Calcululele au fost efectuate de ing. Saigiu Nicolae, căruia îi mulțumim pe această cale.

²⁵ Die Berechnung wurde von Ing. Saigiu Nicolae ausgeführt, dem wir auf diesem Wege danken.

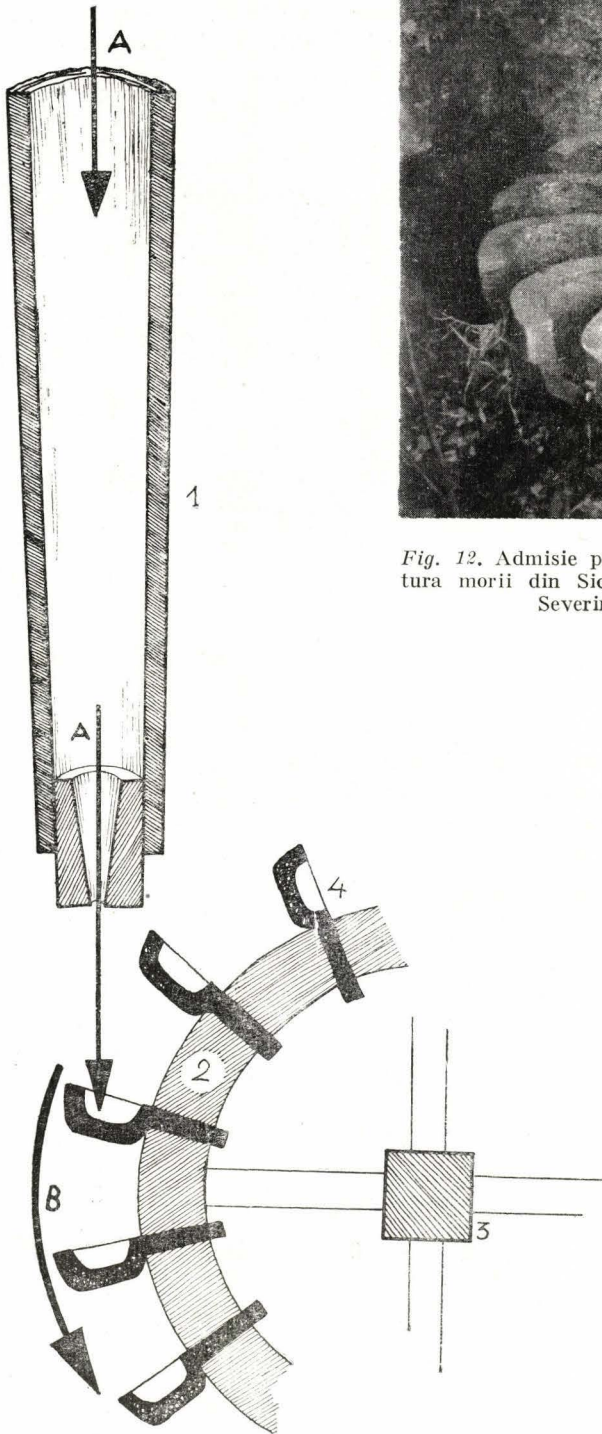

Fig. 11. Schema admisiei prin „butoni”: 1 — Buto-
niul. 2 — Roata de apă. 3 — Fusul roții. 4 — Cupele
roții. A — Căderea apei. B — Mișcarea de rotire a
roții hidraulice.

Abb. 11. Schema der Wasserzuführung durch ein
„butoni“ genanntes Rohr: 1 — Wasserrohr („butoni“)
2 — Wasserrad. 3 — Radschaufeln. 4 — Fallrichtung
des Wasserstrahls. B — Drehbewegung des Wasser-
rades.

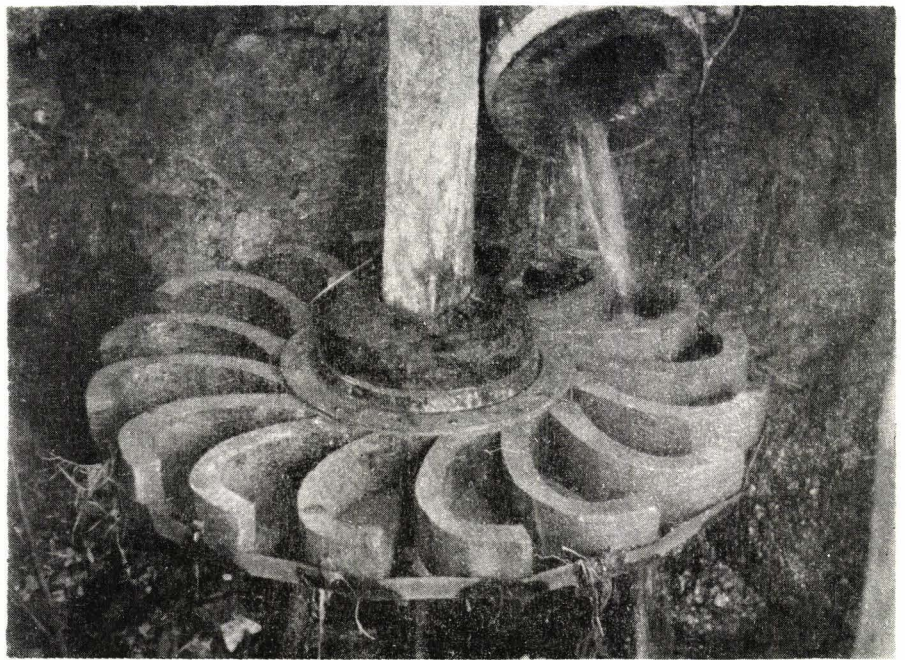

Fig. 12. Admisie prin „butoni“ la ciu-
tura morii din Sichevița, jud. Caraș-
Severin.

Abb. 12. Wasserzufuhr durch ein Druck-
rohr („butoni“) beim Löffelrad der
Mühle aus Sichevița, Kreis Caraș-Seve-
rin.

Fig. 13. Admisie prin „bu-
toni“ la pîna din Sichevița,
jud. Caraș-Severin.

Abb. 13. Wasserzufuhr mit
Druckrohr („butoni“) bei der
Walkmühle aus Sichevița,
Kreis Caraș-Severin.

În ceea ce privește procesul tehnologic, la stupă găsim și din acest punct de vedere un neajuns față de pivele cu bătaie verticală. La „stupă“ unde bătaia se execută orizontal panta albiei trebuie să aibă o înclinație care să permită efectuarea tracției pendulatoare a maiului.

Fără să ne referim la fazele de amănunt ale procesului tehnologic de prelucrare a țesăturilor din lână, trebuie să menționăm totuși că un rol important îl are apa, caldă sau rece, după caz, care urmează să fie turnată în „albie“ sau „oală“ peste țesături, pentru a le da maleabilitatea. În oalele pivelor cu bătaie verticală apa rămâne mai mult timp în contact cu țesătura, pe cînd în „albia stupelor“ datorită înclinării amintite cît și a laturii deschise pentru pătrunderea maiului, acțiunea lichidului este mult mai redusă în timp.

Constatănd toate acestea, ne punem întrebarea, care au fost motivele care au determinat, totuși, apariția instalațiilor de acest tip în regiunea cercetată de noi. Pentru a răspunde la această întrebare va trebui să pornim de la caracteristicile locale ale sursei de energie, deci apa.

În această regiune găsim cursuri de apă relativ mici cu debit redus. Această situație a determinat instalarea mecanismelor populare de dimensiuni reduse, care necesită o energie inițială minimă. Ba uneori, la unele din aceste instalații, pentru a le putea acționa, s-a creat la admisia hidraulică un dispozitiv special numit „butoni”,²⁶ care nu este altceva decît un ajutor destinat a mări viteza jetului de apă în momentul acțiunii sale asupra roții. „Butoniul“ (fig. 11–13) prin care curge apa este de formă tronconică, scobit, confecționat odinioară dintr-un trunchi de copac, fiind dispus în așa fel încît să asigure un unghi de cădere cît mai mare, el fiind orientat cu virful în direcția de curgere. Cum în această direcție secțiunea „butoniului“ se micșorează, apa ca fluid incompresibil, este obligată să-și mărească viteza și prin aceasta și energia cinetică. „Butoniul“ îl înfruntăm la mori cu ciutură, stupe și villori. În sensul celor de mai sus — este vorba de mecanisme de dimensiuni reduse — în categoria morilor întâlnim mori cu ax vertical, cu pietre relativ mici și randamentul în consecință.

La „stupa“ unde mișcarea orizontală se face prin pendulația maiului, greutatea acestuia fiind susținută de coada în punctul de oscilație, „laba“ nu mai trebuie decît să împingă înapoi maiul, operație care nu necesită un efort prea mare (în orice caz mult mai mic decît pentru ridicarea pe verticală a aceleiași greutăți pe un parcurs de aceeași lungime).

Sistemul de construcție, în general, contribuie și el la îmbunătățirea randamentului prin aceea că se caută să se evite, pe cît posibil, frecările

Auch hinsichtlich des Arbeitsvorganges gibt es bei der „stupa“ einen Nachteil gegenüber den senkrecht arbeitenden Walkmühlen. Bei der „stupa“, wo der Schlag waagerecht erfolgt, muß der Trog um einen bestimmten Winkel geneigt sein, so daß der Hammer seine Pendelbewegung ausführen kann.

Ohne auf die Vorgänge bei der Bearbeitung der Wollgewebe im einzelnen einzugehen, muß doch erwähnt werden, daß das Wasser eine wichtige Rolle innehat, das warm oder kalt, je nach Bedarf, in den „Trog“ über das Gewebe gegossen wird, um dieses geschmeidig zu machen. In den Trögen der senkrecht arbeitenden Walkmühlen bleibt das Wasser länger mit dem Gewebe in Berührung; wegen der erwähnten Neigung und weil eine seiner Seiten zum Eintritt des Hammers offen ist, ist hingegen im „Trog“ der „stupa“ die Wirkung der Flüssigkeit zeitlich viel kürzer.

Wenn man alles dieses in Betracht zieht, ergibt sich die Frage nach den Ursachen, die trotzdem zur Folge hatten, daß solche Anlagen in dem von uns untersuchten Gebiet erschienen sind. Um darauf zu antworten muß man davon ausgehen, welches die Kennzeichen der dort verfügbaren Energiequelle, also der Wasserläufe sind.

In diesem Landesteil sind die Wasserläufe verhältnismäßig klein und führen wenig Wasser. Infolgedessen wurden hier nur kleine bäuerliche Industrieanlagen errichtet, die möglichst wenig Antriebsenergie benötigen. Manchmal wurde sogar bei einigen dieser Anlagen, um sie antreiben zu können, bei der Wasserzuführung eine besondere, „butoni“²⁶ genannte Vorrichtung geschaffen. Diese ist nichts anderes als eine Düse, mit dem Zweck, die Geschwindigkeit des Wasserstrahls im Augenblick seiner Wirkung auf das Rad zu vergrößern. Dieser „butoni“ (Abb. 11–13), durch welchen das Wasser zufließt, ist eine kegelstumpfförmige Röhre, die früher aus einem Baumstamm gefertigt wurde. Er wird mit der Spitze nach unten so gelegt, daß der Fallwinkel möglichst groß ist. Da der Querschnitt des „butons“ in der Fließrichtung kleiner wird und das Wasser inkompressibel ist, muß dieses seine Geschwindigkeit und damit auch seine kinetische Energie erhöhen. Der „butoni“ findet sich bei Löffelradmühlen, bei waagrecht arbeitenden Walkmühlen und bei Wirbelkörben. (In diesem Sinne — es handelt sich um kleine Anlagen — findet man bei den Getreidemühlen solche mit senkrechter Achse, mit verhältnismäßig kleinen Steinen und entsprechender Leistung.)

Bei den „stupe“, wo die waagerechte Bewegung durch das Pendeln des Hammers erfolgt und dessen Gewicht durch den Stiel im Schwingungspunkt gehalten wird, muß die Nocke den Hammer nur noch zurückschieben, und dazu ist keine übermäßig große Kraft nötig (sie ist jedenfalls viel kleiner als sie nötig wäre, um das gleiche Gewicht die gleiche Strecke senkrecht zu heben).

Die angewandte Bauweise trägt im allgemeinen ebenfalls zur Verbesserung der Leistung bei, indem so weit wie möglich jede Reibung vermieden und

²⁶ Admisie cu butoni din Sichevîță. jud. Caraș-Severin.

²⁶ Wasserzuführung durch „butoni“ in Sichevîță, Kreis Caraș-Severin.

aplicându-se în același timp la maximum legea pîrghiilor. Este cazul „labelor“. Aici, unde ciocanele execută o mișcare pendulatoare, „labelle“ sînt mai lungi decît la pivele unde maiul execută o mișcare de cîdere în scopul de a rezulta forța de batere necesară. Uneori pentru a mări forța de batere a maiului, acestuia i se adaugă greutatea sub formă de bolovani de rîu.

În funcție de debitul apei se face, pe de o parte dimensionarea elementelor componente ale instalației, ca roata hidraulică, maiele, fusul, iar pe de altă parte, dimensionarea complexului întreg al instalației, montîndu-se una sau mai multe perechi de maie. (La Rusca, unde cursul de apă este mai mare, se află o instalație cu patru perechi de maie de dimensiuni apreciabile).

„Stupa“ denumită și „văiağă“ sau „văială“ am întîlnit-o în zona amintită, adică în sud-estul Banatului în localitățile Gîrliștea, Prigor, Rusca, Turnu Ruieni, Mărul, Cornereva, Globurău, Sichevița.

B I B L I O G R A F I E

Lucia Apolzan, *Portul și industria casnică textilă în Munții Apuseni*, Buc. 1944.

Ion Brătescu, *Morile și pivele din Clopotiva*, în „Clopotiva un sat din Hațeg“, Buc. 1940.

V. Cărbăș, *Mori și pive pe Valea Jaleșului (Gorj) în sec. al XVII—XIX-lea*, Studii, 1962, nr. 4 p. 931—952.

Cornel Irimie, *Pivele și vilorile din Mărginimea Sibiului și de pe Valea Sebeșului*, Muzeu Brukenthal, Studii și Comunicări, Sibiu, 1956, 2.

Corneliu Istrate, *Despre dirstele din Moldova în sec. al XVIII-lea și în prima jumătate a sec. XIX-lea*, Studii și cercetări științifice, Istorie, Anul XIII, Fasc. 1. 1962, p. 121—128.

Iliu Moraru, *Piuăle și piuăritul în valea Zăgrii*, 1936.

I. d. e. m., *Piuăritul în valea Someșului*, Extras din Bulet. S.R.R. de Geografie LV, Buc. 1937.

N. Al. Rădulescu, *Vechea industrie prînceană: chiua și dirsta „Milcovia“*, 1936, V—VII, p. 21—25.

Constantin Turcu, *Steza, instalație primitivă sătească pentru perfecționarea unor țesături casnice*, Extras din revista „Studii“ — Revistă de istorie, Anul VIII, 1955, nr. 4.

Herbert Hoffmann, *Un dispozitiv de ameliorare a admisiiei la mori „butonul“*, în „Cibinium 1967—1968“, Sibiu 1968, p. 275—280.

das Hebelgesetz aufs beste angewendet wird. Das gilt für die Nocken. Hier, wo die Hämmer eine Pendelbewegung ausführen, sind die Nocken länger als bei den Walkmühlen, bei denen der Hammer eine Fallbewegung ausführt, um die zum Walken notwendige Energie zu erhalten. Manchmal werden, um die Schlagkraft des Hammers zu vergrößern, zu diesem Gewichte hinzugefügt, und zwar große Steine.

Je nach der verfügbaren Wassermenge werden einerseits die Ausmaße der Anlagenteile gewählt, wie das Wasserrad, die Hämmer, die Welle, und andererseits auch die Ausmaße der Anlage als Ganzes, indem ein oder mehrere Paare Hämmer angebracht werden. (In Rusca, wo der Wasserlauf größer ist, befindet sich eine Anlage mit vier Paar Hämmer beträchtlicher Größe).

Die „stupa“, die auch „văiağă“ oder „văială“ genannt wird, haben wir im erwähnten Gebiet vorgefunden, also im Südosten des Banates, in den Ortschaften Gîrliștea, Prigor, Rusca, Turnu Ruieni, Mărul, Cornereva, Globurău und Sichevița.

B I B L I O G R A F I E

Lucia Apolzan, *Portul și industria casnică textilă în Munții Apuseni*, Bukarest, 1944.

Ion Brătescu, *Morile și pivele din Clopotiva*, în „Clopotiva, un sat din Hațeg“, Bukarest, 1940.

V. Cărbăș, *Mori și pive pe valea Jaleșului (Gorj) în sec. al XVII—XIX-lea*, Studii, 1962, Nr. 4, S. 931—952.

Cornel Irimie, *Pivele și vilorile din Mărginimea Sibiului și de pe valea Sebeșului*, Brukenthalmuseum, Studii și Comunicări, Sibiu, 1956, 2.

Corneliu Istrate, *Despre dirstele din Moldova în sec. al XVIII-lea și în prima jumătate a sec. XIX-lea*, Studii și cercetări științifice, Istorie, Jahrgang XIII, Heft 1, 1962, S. 121—128.

Iliu Moraru, *Piuăle și Piuăritul în valea Zăgrii*, 1936.

D. e. r. s. e. l. b. e., *Piuăritul în valea Someșului*, Auszug aus Bulet. SRR de Geografie LV, Bukarest, 1937.

N. Al. Rădulescu, *Vechea industrie prînceană: chiua și dirsta, „Milcovia“*, 1936, V—VII, S. 21—25.

Constantin Turcu, *Steza, instalație primitivă sătească pentru perfecționarea unor țesături casnice*, Auszug aus der Zeitschrift „Studii“—Revista de istorie, Jahrgang VIII, 1955, Nr. 4.

Herbert Hoffmann, *Un dispozitiv de ameliorare a admisiiei la mori „butonul“*, în Cibinium 1967—1968, Sibiu 1968, S. 275—280.

Lina este, ca şi cînepa, una din cele mai importante materii prime, produsă şi prelucrată în gospodăria ţărănească. Ea asigură nu numai confecţionarea unor numeroase piese de port, în special a pieselor grele şi mari care alcătuiesc îmbrăcămintea exterioară, dar şi a diferitelor ţesături de casă, fiind una din condiţiile materiale ale înfloririi artei chilimului.

Este un lucru în general cunoscut că producţia de lînă a fost la noi în trecut foarte mare, lînă constituind obiectul unei activităţi comerciale destul de importantă, după cum o atestă numeroase documente. Către sfîrşitul secolului al XVIII-lea, însă, orientarea ărilor române către agricultură, determină transformarea întinselor păşuni din sudul ţării în terenuri agricole, ceea ce a dus la reducerea treptată a păstoritului.¹ Producerea şi prelucrarea lînii a rămas totuşi una din activităţile importante ale gospodăriei ţărăneşti, mai ales în zonele de munte.

Prelucrarea lînei este de veche tradiţie. Ea este cunoscută probabil pe teritoriul ţării noastre din neolitic, cînd se dezvoltă o economie nouă bazată pe creşterea animalelor şi cultivarea plantelor.² Cea mai importantă descoperire de resturi de fire şi ţesături din lînă a fost făcută în perioada feudalismului timpuriu, în aşezarea de la Biseriçuţa-Garvăn. În săpăturile efectuate în această aşezare, s-au găsit fire de lînă şi fragmente de ţesături, unele mai groase din lînă ţurcană, altele mai fine provenind de la oi de tip stogoşe.³

În cadrul industriei casnice textile, prelucrarea lînii trece prin mai multe operaţiuni: tunsul oilor, spălul lînii, scărmanatul şi pieptănatul ei.

¹ Geografia economică a R.P.R., Bucureşti 1957, capit. II, pagina 4.

² D. Berciu, *Zorile Istoriei în Carpaţi*, Bucureşti, 1966, pg. 43—45. În peştera „Adam”, com. Tirguşor, Dobrogea, au fost descoperite în nivelul aceric, oase de oaie domestică. Cercetătorii de la Tirguşor au emis ipoteza că oaia a fost domesticită încă din faza premergătoare neoliticului aceric şi că un centru de domesticire al ei ar fi existat şi în Dobrogea (vezi. C. Rădulescu şi P. Samson, *Sur un centre de domestication du mouton dans le mésolithique de la grotte „la Adam”, en Dobrogea*, în „Zeitschrift für Tierzüchtung, Züchtungsbiologie”, 76, 2/3, 1962, pg. 282 şi urm.)

³ *DinogeŃia*, vol. I, Bucureşti, 1967, cap. Torsul, Ńesutul, Împletitul, croitoria, prelucrarea pieilor şi a blănurilor (I. Barnea), p. 98—123.

Wolle und Hanf gehören zu den wichtigsten Rohstoffen, die in den bäuerlichen Wirtschaften erzeugt und verarbeitet werden. Aus Wolle stellt man die wichtigsten Trachtenteile her, besonders die großen, schweren Stücke, die die äußere Bekleidung bilden; außerdem aber ist die Wolle die materielle Grundlage für die Entwicklung auch der Teppichwebekunst und anderer Hauswebereien.

Es ist allgemein bekannt, daß die Wollproduktion bei uns früher sehr groß war. Wie zahlreiche Urkunden bestätigen, bildete die Wolle den Gegenstand einer regen Handelstätigkeit. Gegen Ende des 18. Jh. jedoch wurden ausgedehnte Weideflächen, besonders im Süden des Landes, in Ackerland verwandelt, was zum schrittweisen Rückgang der Schafzucht führte.¹ Die Wollerzeugung und -verarbeitung blieb trotzdem, besonders in den Gebirgsgegenden, eine der wichtigsten Betätigungen innerhalb der Bauernwirtschaft.

Die Wollverarbeitung ist eine alte Tradition. Sie war in unserem Land wahrscheinlich schon im Neolithikum bekannt, als sich durch Landwirtschaft und Viehzucht eine neue Wirtschaftsform entwickelte.² Der wichtigste Fund an Woll- und Geweberesten (in der Siedlung von Biseriçuţa-Garvăn) stammt aus dem frühen Mittelalter.³ Bei den Grabungen, die hier durchgeführt wurden, entdeckte man Woll- und Gewebereste, von denen die gröberen aus Zurkanawolle waren und die feineren von Schafen der Rasse Stogoşe.

In der Hausweberei durchläuft die Wollverarbeitung mehrere Arbeitsgänge: die Schafschur, das Waschen, das Krempeln und das Kämmen.

Die Schafschur. Die Schafe werden zu Frühlingsbeginn im April oder Mai, wenn das wärmere Wet-

¹ Geografia economică a R.P.R., Bucureşti 1957, II. Kap., Seite 4.

² D. Berciu, *Zorile Istoriei în Carpaţi*, Bucureşti 1966 Seite 43—45. In der „Peştera Adam”, Gemeinde Tirguşor, Dobrogea, wurden in der akerramischen Schicht Knochen von Hausschafen entdeckt. Die Erforscher von Tirguşor stellten die Hypothese auf, daß die Schafzucht schon in der dem akerramischen Neolithikum vorausgehenden Periode begann, und daß ein Zentrum der Schafzucht auch in der Dobrogea bestanden habe (Siehe C. Rădulescu und P. Samson, *Sur un centre de domestication du mouton dans le mésolithique de la grotte „la Adam” en Dobrogea*, in der „Zeitschrift für Tierzüchtung, Züchtungsbiologie”, 76, 2/3, 1962, Seite 282 und folgende.

³ *DinogeŃia*, Bd. 1, Bukarest, 1967, Kap. Torsul, Ńesutul, Împletitul, croitoria, prelucrarea pieilor şi a blănurilor (I. Barnea), Seite 98—123.

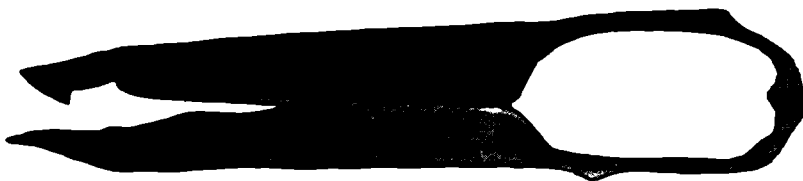

Fig. 1. Foarfece de fier pentru tunsul oilor din mormintul celtic de la Dezimir (Istoria României, vol. I, București, 1960).

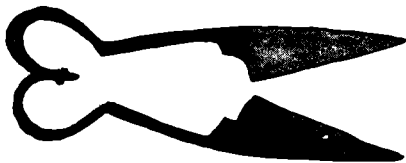

Fig. 2. Foarfece pentru tuns oile (după I. Apolzan, Portul și industria textilă în Munții Apuseni, București 1944).

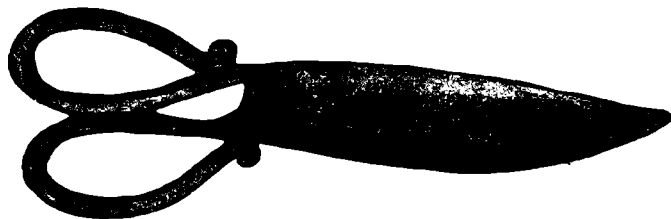

Abb. 2. Schere für die Schafschur (nach I. Apolzan, Portul și industria textilă în Munții Apuseni, București, 1944).

Fig. 3. Foarfece pentru tuns oile, com. Cătunele, jud. Mehedinți.

Abb. 3. Schere für die Schafschur, aus der Gemeinde Cătunele, Kreis Mehedinți.

Tunsul oilor. Oile se tund la începutul primăverii, prin aprilie și mai, când vremea începe să se încălzească.⁴ Mieii se tund de obicei mai târziu, prin iulie—august.

Oile se tund cu foarfece primitive din fier, lucrate de fierarii locali. Pe lângă foarfecele obișnuit, în unele zone se folosește și un foarfece arhaic de tradiție celtică,⁵ (Sibiu, Munții Apuseni, Maramureș).

Oile se tund în genere în gospodărie înainte de a pleca la munte.⁶ De obicei oaia se tunde toată odată, iar lina unei oi se păstrează întreagă, fără a fi aleasă pe calitate.⁷

Obiceiul de a tunde oaia pe burtă mai devreme, pentru a feri această lână de degradările datorate schimbării alimentației, este limitat doar la unele zone din Transilvania și Banat (Munții Apuseni, Caransebeș, Făget, Șomcuța și altele). Lina tunsă

ter einsetzen, geschoren,⁴ die Lämmer gewöhnlich etwas später, im Juli oder August.

Man benützt dazu primitive Eisenschere, die vom Schmied des Ortes hergestellt werden. Außer der allgemein verwendeten Schere trifft man in einigen Gebieten auch noch altertümliche Scheren keltischer Tradition an⁵ (Sibiu, Westkarpaten, Maramuresch).

Im allgemeinen werden die Schafe zu Hause geschoren, bevor man sie ins Gebirge treibt.⁶ Gewöhnlich schert man sie auf einmal ganz, und die Wolle eines Schafs wird, ohne nach Qualität sortiert zu werden, im Ganzen aufbewahrt.⁷

Der Brauch, die Bauchwolle früher abzuscheren, um sie vor Qualitätsverlust durch den Nahrungswechsel zu bewahren, ist nur auf einige Gebiete Transsilvaniens und des Banats beschränkt (Westkarpaten, Caransebeș, Făget, Șomcuta und andere).

⁴ Lina din tunsoarea de primăvară este mai bogată în fibre suple. Cojocul este mai greu și mai compact (v. I. Ionescu-Muscel, *Fibre textile*, București 1962, p. 293).

⁵ Din vechime lina de oaie se rupea cu mâna. Pe timpul lui Pliniu acest procedeu era general în Italia (v. A. Haberlandt și M. Haberlandt, *Die Völker Europas und ihre volkstümliche Kultur*, Stuttgart, 1928, cap. Die Faserstoffe, pagina 514—541).

Foarfecele din fier este adus la noi de către celți și aparține culturii La Tène. În mormintele celtice de la Dezimir și Apahida, 300—200 î.e.n., s-au găsit foarfece de fier de tip „federschere“ (v. Istoria României, vol. I, Buc. 1960, p. 234, fig. 55).

⁶ În unele locuri (Zarand, Mărginimea Sibiului, Caransebeș) oile se tund și la colibi. În unele sate din Șomcuța oile se tund „pe hotar“, după plecarea lor la munte, locurile de pășunat fiind însă destul de apropiate de sate.

⁷ Lina de pe oaie variază după partea trupului de unde provine. Cea mai bună este cea de la coaste, apoi cea de pe spate și de pe gât. Lina cea mai proastă este lina de pe burtă și de pe picioare (v. și Ionescu-Muscel, *op. cit.*, p. 293).

⁴ Die Wolle der Frühjahrsschur ist reicher an feinen Fasern. Der Pelz ist schwerer und kompakter (Siehe I. Ionescu-Muscel, *Fibre textile*, Bukarest, 1962, Seite 293).

⁵ Seit den ältesten Zeiten wurde die Schafwolle mit den Händen gezupft, zur Zeit des Plinius war diese Methode in Italien allgemein (siehe A. Haberlandt und M. Haberlandt, *Die Völker Europas und ihre volkstümliche Kultur*, Stuttgart, 1928, Kap. Die Faserstoffe, Seite 514—541).

Die Eisenschere wurde bei uns durch die Kelten eingeführt und gehört zur La-Tène-Kultur. In den Keltengräbern von Dezimir und Apahida, 300—200 v. u. Z., wurden sogenannte „Federschere“ aus Eisen entdeckt (siehe Istoria României, Bd. I, Bukarest, 1960, Seite 234, Fig. 55).

⁶ An einigen Orten (Zarand, Mărginimea Sibiului, Caransebeș) werden die Schafe auch in der Sennhütte geschoren. In einigen Dörfern aus Șomcuța werden die Schafe „auf dem Hattert“, nach dem Auftrieb ins Gebirge geschoren. Die Weideplätze befinden sich in diesem Falle jedoch sehr nahe bei den Dörfern.

⁷ Die Güte der Schafwolle ist je nach dem Körperteil, dem sie abgeschoren wird, verschieden. Die beste ist die von den Flanken, dann folgt die von Rücken und Hals. Die schwächste ist die von Bauch und Beinen (siehe auch Ionescu-Muscel, *a. a. O.*, S. 293).

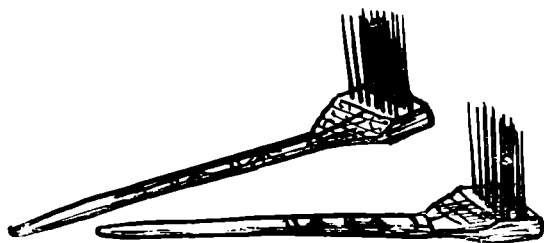

Fig. 4. Piepteni pentru pieptănatul lînii, jud. Sibiu.

Abb. 4. Kamm zum Kämmen der Wolle, Kreis Sibiu.

Fig. 7. Perii pentru pieptănatul lînii, Țara Oașului, jud. Satu Mare.

Abb. 7. Bürsten zum Kämmen der Wolle, Țara Oașului, Kreis Satu-Mare.

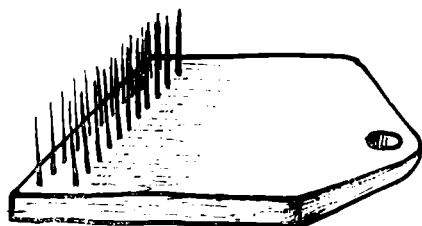

Fig. 5. Pieptene mare pentru pieptănatul lînii, com. Muncelul Mare, jud. Hunedoara.

Abb. 5. Großer Kamm zum Kämmen der Wolle, aus der Gemeinde Muncelul Mare, Kreis Hunedoara

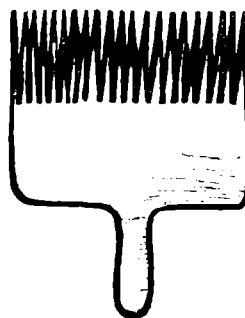

Fig. 8. Hreabăn din lemn pentru pieptănatul lînii, jud. Suceava.

Abb. 8. Hölzerner „hreabăn“ zum Kämmen der Wolle, Kreis Suceava.

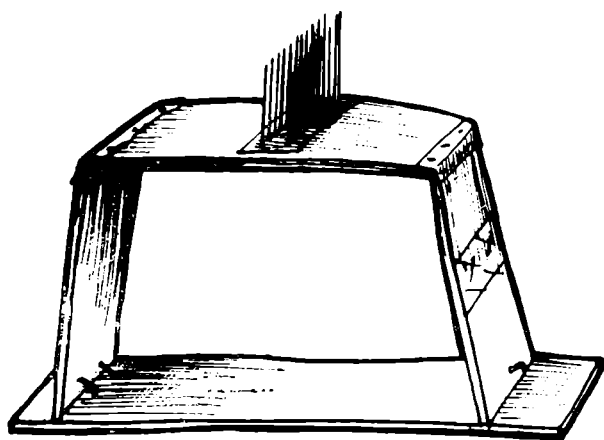

Fig. 6. Dărac pentru pieptănatul lînii, jud. Gorj.

Abb. 6. „Dărac“ zum Kämmen der Wolle, Kreis Gorj.

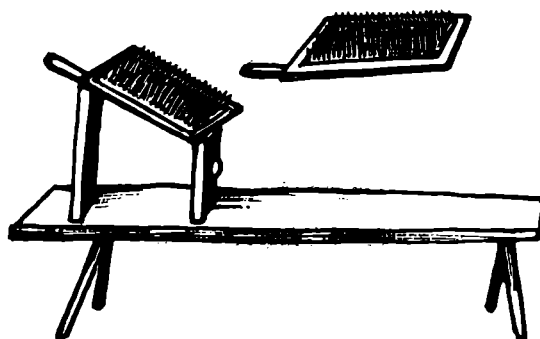

Fig. 9. Toc pentru pieptănatul canurei, jud. Sibiu.

Abb. 9. „Toc“ zum Kämmen des Kämmlings, Kreis Sibiu.

de pe o oaie constituie o lînă; ea este înnodată și păstrată în modul acesta pînă la spălat. Pentru spălat, lîna se sortează pe categorii: țurcană, țigaie, albă, neagră etc. Lîna mieilor nu se amestecă cu lîna oilor.

Tunsul este efectuat în genere atît de bărbați cît și de femei; în unele locuri tund însă numai bărbații.

Die von einem Schaf abgeschorene Wolle bildet „ein Vlies“; sie wird verknotet und in diesem Zustand bis zum Waschen aufbewahrt. Vor dem Waschen wird sie nach Kategorien sortiert, wie: Zurkana, Zigaia, weiß, schwarz usw. Die Lammwolle wird mit der Schafwolle nicht vermischt.

Das Scheren wird gewöhnlich von Männern und Frauen besorgt; in einigen Gegenden jedoch scheren nur die Männer.

Spălatul lînii. Lîna se spală pentru a se curăța de „usuc”;⁸ Spălatul lînii se face numai cu apă curată. Lîna este înmuiată înîi într-un vas cu apă caldă și este frecată în mîini pînă se duce usucul⁹ În unele locuri, însă, (Mărginimea Sibiului, Oaș) lîna se înmoaie în apă rece pentru ca pănura să iasă mai deasă și mai netedă. După ce a fost curățată de usuc, lîna este clătită într-o apă rece, curgătoare. În mod frecvent, mai ales dacă este mărunță, lîna este afundată în rîu într-o albie sau într-un coș prin împletiturile căruia apa trece și este clătită cu mîinile;¹⁰ dacă lîna se ține laolaltă, ea este spălată direct în apă, fiind bătută chiar cu pranicul ca o rufă (Sibiu, Maramureș). În unele locuri (Maramureș), ea este călcată cu picioarele pentru ca murdăria să se curețe mai bine.

După ce a fost spălată, lîna se usucă la soare.

Apa cu usuc se aruncă în genere; în unele zone însă (Valea Arieșului, Sibiu, Maramureș), ea se folosește la spălatul hainelor de pănură, fiind considerată tot atît de bună ca și săpunul.

Scărmănatul lînii. Lîna spălată se scărmănă înainte de a fi pieptănată. Scărmănatul se face cu mîna.¹¹ Prin scărmănat se desprind firele de lînă unele de altele, eliminîndu-se în același timp ultimele corpuri străine rămase în lînă. De obicei se scărmănă atîta lînă cîtă urmează să fie pieptănată în casă, în vederea obținerii părului necesar pentru confecționarea anumitor țesături.¹² Altfel, lîna este dusă direct la mașina de dărăcit, de unde ies caiele pregătite pentru a fi toarse. Cine are puțină lînă o prelucreează în gospodărie.

Odată cu scărmănatul, se poate face și alegerea diferitelor categorii de lînă, după calitatea lor, fiecare din aceste calități urmînd să fie prelucrată separat. Foarte frecvent însă, lîna este scărmănată cu totul.

Pieptenatul lînii. Pieptenatul lînii are drept scop alegerea firelor tari și lungi — părul — de cele scurte și slabe — canura — în confecționarea țesă-

⁸ Usucul este amestecul secrețiilor glandelor sebacee și sudoripare.

⁹ Evident, există unele diferențieri locale în modul de spălarea lînii privind gradul de temperatură a apei și durata înmuiatului, aceste condiții avînd unele efecte asupra proprietăților materiale ale lînii.

¹⁰ În Oltenia și Muntenia în lipsa unor ape curgătoare limpezi, lîna este dusă și clătită la fîntină sau în casă în mai multe ape reci.

¹¹ La noi nu se cunoaște curățirea lînii prin biciuire sau cu arcușul practică de către postăvari, pălărieri și gubari în țările slave din Balcani și centrul Europei (v. E. M a r k o v a).

¹² Din bătrîni, toată lîna se pieptăna.

Das Waschen. Die Wolle wird gewaschen, um sie vom Wollschweiß zu reinigen.⁸ Das geschieht nur mit reinem Wasser. Zuerst wird sie in ein Gefäß mit warmem Wasser eingeweicht und dann mit den Händen gerieben, bis der Wollschweiß abgeht.⁹ An manchen Orten jedoch (Mărginimea Sibiului, Oaș) wird die Wolle in kaltes Wasser eingeweicht, damit das grobe Tuch, die „pănură“, dichter und glatter bleibt. Nachdem sie vom Wollschweiß gereinigt ist, wird sie in kaltem, fließendem Wasser gespült. Besonders bei kurzhaariger Wolle ist es auch üblich, sie in einem Waschtrog oder in einem Korb, durch dessen Geflecht das Wasser durchfließt, in den Bach zu versenken und mit den Händen zu spülen.¹⁰ Wenn die Wolle zusammenhält, wird sie im Wasser direkt gewaschen und sogar mit dem Bleuel, wie ein Wäschestück, geklopft (Sibiu, Maramuresch). In einigen Ortschaften (Maramuresch) stampft man sie mit den Füßen, um sie besser vom Schmutz zu reinigen.

Nach dem Waschen wird sie an der Sonne getrocknet.

Das Wasser mit dem Wollschweiß wird im allgemeinen weggeschüttet; nur in einigen Gegenden (Arieschtal, Sibiu, Maramuresch) benützt man es zum Waschen der Tuchkleider, weil man es für ebenso gut wie Seife hält.

Das Wollzupfen. Die gewaschene Wolle wird vor dem Kämmen mit den Händen gezupft. Durch das Zupfen werden die einzelnen Wollfasern voneinander gelöst und die letzten Fremdkörper entfernt. Gewöhnlich wird nur so viel Wolle gezupft, wie nachher im Haus zur Herstellung des nötigen Flors, der zur Erzeugung gewisser Gewebe gebraucht wird, gekämmt werden soll.¹² Oder die Wolle wird direkt in die Wollkrempelei geführt, wo der Flor spinnfertig aus der Maschine kommt. Wer aber nur wenig Wolle besitzt, verarbeitet sie zu Hause.

Gleichzeitig mit dem Zupfen kann auch das Sortieren nach verschiedenen Qualitätskategorien erfolgen, wobei dann die weitere Verarbeitung je nach Qualität gesondert erfolgt. Sehr oft aber wird die Wolle im ganzen gezupft.

Das Wollkämmen. Der Zweck des Kämmens ist die Trennung der langen und festen Fasern, des „Kammzeugs“, von den kurzen und schwachen.

⁸ Der Wollschweiß ist eine Mischung der Ausscheidungen der Schweiß- und Talgdrüsen.

⁹ Selbstverständlich bestehen hinsichtlich der Waschmethoden örtliche Unterschiede, was die Temperatur des Wassers und die Dauer des Einweichens betrifft. Die angewandten Methoden wirken sich auf die materiellen Eigenschaften der Wolle aus.

¹⁰ In Oltenien und Muntenien wird die Wolle mangels klarer fließenden Gewässer am Brunnen oder im Haus mehrere Male in reinem, klarem Wasser gespült.

¹¹ Das Reinigen der Wolle durch Peitschen oder mit dem Bogen wie es durch Tuchmacher, Hutmacher und in den slawischen Ländern des Balkans und in Mitteleuropa geübt wurde, ist bei uns nicht bekannt. (Siehe E. M a r k o v a).

¹² Von altersher wurde die ganze Wolle gekämmt.

turilor fiecare din aceste calități avînd un rol anumit.¹³ Lîna se piaptănă în general cu aceleași unelte cu care se piaptănă și cînepa — piepteneii mici, pieptenele mare, daracul, dregla, peria sau hrebinca.¹⁴ În trecut în nordul țării, Maramureș și Suceava, s-a folosit un pieptene din lemn de un tip deosebit cu care acum se mai piaptănă doar, mițele de miel — hreabănul —. Canura este pieptănată cu piepteni speciali, „foșălăi sau chieptenei“. Aceste unelte sînt construite după același principiu două sau mai multe șiruri de dinți din fier fiind fixate pe un suport din lemn de forme diferite.

Indiferent de unealta folosită, pentru pieptănatul lîinii se procedează în același fel. Se umplu cu lîna dinții pieptenului de bază — pieptene mic, pieptene mare sau darac — iar lîna este apoi trasă și pieptănată cu pieptenele mic de o parte și de alta a dinților în care este prinsă. Atunci cînd se folosesc doi piepteni, ei se piaptănă unul pe celălalt. În Munții Apuseni și în județul Suceava se folosesc pentru pieptănatul lîinii pînă la patru piepteni pentru ca lîna să iasă cît mai fină.¹⁵

La pieptănatul cu dregla, lîna se ia smocuri și se trage mai întîi de mai multe ori prin dinții dreglei și apoi se mai piaptănă și cu pieptenele. Cam în același fel se procedează și la pieptănatul cu hreabănul din lemn. Hreabănul este înfipt cu coada într-o laviță, iar lîna se ia smocuri și se trage prin dinți, ritmic. După ce lîna a fost bine pieptănată, părul se trage încet cu mîna în șuvițe lungi neîntrerupte.

Lîna rămasă în pieptene este canura. Canura se piaptănă cu doi pieptănuși speciali pătrați, cu

¹³ Părul se folosește pentru urzeală și canura pentru băteală. Odată cu transformarea îmbrăcămîntei și cu folosirea bumbacului pentru urzeala anumitor țesături din lîna acaastă operație este tot mai mult părăsită; scoaterea părului nu mai interesează decît pentru anumite țesături — dimie, gubă, țol. Lîna este dată la scărîmănat cu totul, la mașina de dărăcit.

¹⁴ Răspîndirea acestor diferite categorii de piepteni nu este generală în toată țara. Pieptenatul cu piepteni mici apare caracteristic pentru Oltenia, Muntenia, Moldova. El se practică și în Banat și în anumite zone ale Transilvaniei în special în sud. Daracul este de asemenea folosit în Oltenia și Muntenia. Dregla și pieptenele mare se întîlnesc în Transilvania și Banat. În Moldova se folosește o variantă a dreglei avînd suportul de lemn în forma unei scîndurele înguste și lung.

¹⁵ În Județul Suceava se procedează în felul următor: se umplu cu lîna dinții primului pieptene; el este pieptănat cu al doilea și cu al treilea pieptene, iar cu al patrulea pieptene sînt pieptănați ceilalți trei.

den „Kämmlingen“, da bei der Herstellung von Geweben jede dieser beiden Arten eine besondere Rolle spielt.¹³ Die Wolle kämmt man im allgemeinen mit demselben Werkzeug, mit dem auch der Hanf gekämmt wird: kleine Kämme, der große Kamm usw. („daracul“, „dregla“, „peria“, „hrebinca“).¹⁴

Früher benützte man im Norden des Landes, in der Maramuresch und in Suceava, einen Holzkamm von besonderer Art, mit dem heute nur noch die Lammwolle gekämmt wird und der „hreabănul“ heißt. Der Kämmling wird mit besonderen Kämmen, den „foșălăi“ oder „chieptenei“ gekämmt. Alle diese Werkzeuge sind nach demselben Prinzip hergestellt: eine oder mehrere Reihen von Eisenzähnen sind an verschieden geformten Holzunterlagen befestigt.

Beim Kämmen wird, unabhängig von der Art des Werkzeugs auf die gleiche Art verfahren. Die Zähne des Hauptkammes („pieptene mic“, „pieptene mare“, „darac“) werden mit Wolle angefüllt und dann wird die Wolle mit dem kleinen Kamm aus den Zähnen des Hauptkammes, der die Wolle festhält, herausgekämmt. Wenn zwei Kämme benützt werden, so wird die Wolle des einen durch den anderen gekämmt. In den Westkarpaten und im Kreise Suceava benützt man, um die Wolle besonders fein auszukämmen, bis zu vier Kämme.¹⁵

Beim Kämmen mit der „dregla“ wird die Wolle zuerst büschelweise mehrere Male durch die Zähne der „dregla“ gezogen und dann mit dem Kamm gekämmt. Auf ähnliche Art wird auch beim Kämmen mit dem hölzernen „hreabăn“ verfahren. Der „hreabăn“ wird mit dem Griff an einer Bank befestigt und die Wollbüschel werden im Gleichtakt durch die Zähne gezogen.

Nachdem die Wolle sorgfältig gekämmt wurde, wird das Kammzeug behutsam mit der Hand in langen zusammenhängenden Strähnen herausgezogen.

Was im Kamm zurückbleibt, ist der Kämmling. Dieser wird mit zwei kleinen, besonderen, quadratischen Kämmchen, die kleine gebogene und leicht bewegliche Zähnchen besitzen, ge-

¹³ Das Kammzeug wird für die Kettfäden und der Kämmling für den Schußfaden verwendet. Seit der Veränderung der Kleidung und der Verwendung von Baumwolle für die Kettfäden bestimmter Wollgewebe wird diese Methode immer weniger angewendet; die Gewinnung des Kammzeugs ist nur noch im Hinblick auf bestimmte Gewebe, Tucharten, Decken wichtig. Die Wolle wird im Ganzen zum Krempeln in die Krempelmaschine gegeben.

¹⁴ Die Verbreitung dieser verschiedenen Kammarten ist nicht für das ganze Land bezeichnend. Das Kämmen mit dem kleinen Kämmchen scheint charakteristisch für Oltenien, Muntenien und die Moldau zu sein. Es wird außerdem auch im Banat und in einigen, vor allem den südlichen Gebieten Siebenbürgens geübt. Der „darac“ wird in Oltenien und Muntenien ebenfalls verwendet. Die „dregla“ und der große Kamm wird in Siebenbürgen und im Banat angetroffen. In der Moldau wird eine Abart der „dregla“ verwendet, deren Zähne an einem langen, schmalen Holzbrettchen befestigt sind.

¹⁵ Im Kreise Suceava wird folgendermaßen verfahren: die Zähne des ersten Kammes werden mit Wolle angefüllt, dann wird er mit dem zweiten und dritten ausgekämmt und alle drei werden nachher mit dem vierten bearbeitet.

dițișori mici din metal îndoiți și ușor mobili.¹⁶ Canura când se adună mai multă este dată la mașina de dărăcit.

Acolo unde alesul părului a ieșit din practica curentă, pieptănușii au fost folosiți pentru pieptănatul lînii cu totul. În nord-vestul Transilvaniei, pieptănatul lînii cu totul este efectuat de către gubari cu aceeași piepteni. În această zonă pieptănatul cu totul a lînii s-a practicat chiar înainte de existența în regiune a mașinilor de scărmanat.

Dacă în toată țara, prin pieptănatul lînii nu se alege decît părul și canura, în Oltenia și Moldova, unde țesătura aleasă a cunoscut o înflorire deosebită, s-au obținut prin ales mai multe calități de fire. În Oltenia, din canură se mai scoteau și „miezuri“, care prin finețea și moliciunea lor, erau folosite pentru alesul țesăturilor artistice — scoarțe, vilnice și catrințe; în Suceava, prin pieptănat se obțin trei calități de păr, fiecare avînd o altă întrebuințare.¹⁷

Părul și canura se păstrează sub formă de caiere pînă vor fi toarse.

În 1806 s-a introdus la Brașov prima mașină de scărmanat lînă.¹⁸ Mașinile de dărăcit sînt acum foarte răspîndite, se dărăcește atît lîna spălată și uneori scărmanată în prealabil, cît și numai canura amestecată uneori cu mițele de miel. Mașina de dărăcit nu scoate însă decît o singură calitate de fire, mai bună decît canura, dar mai slabă decît părul. Ea este foarte bună pentru împletit, pentru covoare și macate, dar nu pentru țesăturile tradiționale — dimie, gubă, cergă, țol etc. De aceea gospodinele păstrează de obicei o parte din lînă din care să scoată părul atunci cînd este nevoie.

Lîna a avut o foarte largă întrebuințare atît în confecționarea îmbrăcămînții cît și a țesăturilor de interior. Împreună cu cînepa, ea a constituit baza industriei casnice textile. Deși tehnica de prelucrare este foarte simplă, fiind aproape lipsită de unelte, prelucrarea lînii a dat calități de fire diferențiate, corespunzătoare pentru confecționarea unor țesături variate și de o mare calitate artistică.

¹⁶ În Mărginimea Sibiului, și prin alte părți se folosește „țocul“ „scărmanătorul“ sau „scaunul de pieptănat.“ Unul din piepteni este prins pe un fel de băncuță pe care stă femeia în timp ce pieptăna lîna. Această unealtă este folosită în genere și pentru a pieptăna lîna cu totul, atunci cînd mașinile de scărmanat nu funcționează. Cu ea se poate scoate din lînă chiar și părul.

¹⁷ Părul aspru — urzeală la covoare și sumane, părul mijlociu — urzeală la catrințe și traiste, miezuri — băteală.

¹⁸ *Industria textilă din Brașov și Țara Birsei*, Catalog de documente, 1413—1820, vol. I, Buc., 1960.

kämmt.¹⁶ Wenn sich eine größere Menge von Kämmling angesammelt hat, wird er zur Krepelmaschine geführt.

In den Gegenden, wo die Auslese des Kammzeugs aus der täglichen Praxis hervorgegangen ist, wurden die „pieptănuși“ zum Kämmer der Wolle im Ganzen verwendet. In Nord-Westsiebenbürgen wird das Kämmer der Wolle im Ganzen durch die Tuchmacher („gubari“) mit denselben „pieptenei“ bewerkstelligt. In diesem Gebiet wurde das Kämmer der Wolle im Ganzen sogar vor dem Vorhandensein von Krepelmaschinen — in der betreffenden Gegend — betrieben.

Während im ganzen Land durch das Kämmer nur das Kammzeug und der Kämmling von einander gesondert werden, sonderte man in Oltenien und in der Moldau, wo die handgelesenen Ziergewebe eine besondere Blüte erreichten, mehrere Faserqualitäten aus. In Oltenien wurde aus dem Kämmling auch die „miez“ genannte Wolle gewonnen, die dank ihrer besonderen Feinheit und Weichheit zur Herstellung von Ziergeweben, wie Teppichen, Wickelschürzen und Schürzen verwendet wurde. In Suceava werden durch das Kämmer drei Arten von Kammzeug gewonnen, von denen jede auf andere Art verwendet wird.¹⁷

Das Kammzeug und der Kämmling wird in Form von Wickeln bis zum Verspinnen auf bewahrt.

1806 wurde die erste Wollkrepelmaschine in Brașov eingeführt.¹⁸ Die Krepelmaschinen sind heute sehr verbreitet. Es wird sowohl die gewaschene und mitunter vorher gezupfte Wolle, als auch der mitunter mit dem „miez“ vermischte Kämmlinggekrepelt. Die Krepelmaschine bringt jedoch nur eine einzige Art von Fasern hervor, die besser als der Kämmling aber schwächer als das Kammzeug ist. Sie eignet sich vorzüglich für Strickzeug, für Teppiche und Wandbehänge, nicht aber für die traditionellen Gewebe, wie die verschiedenen Tucharten und Wolldecken. Deswegen behalten die Bäuerinnen gewöhnlich einen Teil der Wolle zurück, aus der sie je nach Bedarf Kammzeug gewinnen.

Die Wolle fand weitgehende Verwendung bei der Erzeugung sowohl von Kleidungsstücken als auch von Webereien für die Wohnungsaustattung. Mit dem Hanf bildet sie die Grundlage der häuslichen Textilindustrie. Obwohl die Technik der Bearbeitung sehr einfach ist und sozusagen keine Werkzeuge dafür gebraucht werden, wurden doch sehr unterschiedliche Faserqualitäten erzielt, die sich zur Herstellung verschiedenster Gewebearten von hoher künstlerischer Qualität eigneten.

¹⁶ In der Umgebung von Sibiu und auch in anderen Gegenden benützt man den „scărmanătorul“ oder „scaunul de pieptănat“. Einer der Kämme ist an einer Art Bänkchen befestigt, auf dem die Frau sitzt, während sie die Wolle kämmt. Dieses Werkzeug wird gewöhnlich auch benützt, um die Wolle im Ganzen zu kämmen, wenn die Krepelmaschinen nicht funktionieren. Mit ihm kann sogar die Kammwolle ausgekämmt werden.

¹⁷ Sprödes Kammzeug als Kettfaden bei Teppichen und Mänteln, mittleres Kammzeug als Kettfaden bei Schürzen und Zwerchsäcken, der „miez“ als Schußfaden.

¹⁸ *Industria textilă din Brașov și Țara Birsei*, Catalog de documente, 1413—1820, Bd. I, București, 1960.

- Bibliografia economică a R.P.R., București, 1957.
 Istoria României, Bd. I, București, 1960.
 L. A p o l z a n, *Portul și industria casnică textilă în Munții Apuseni*, București, 1944.
 D. B e r c i u, *Zorile Istoriei în Carpați*, București, 1966.
 Dinogeția, Bd. I, București, 1967.
 M. F o c ș a, *Industria casnică textilă din zona Gorj*, manuscris, Institutul de Istoria Artei.
 I d e m, *Industria casnică textilă din zona Dolj*, I. B. I. ibidem.
 I d e m, *Industria casnică textilă din zona Lacului Greaca*, manuscris, Muzeul de artă populară al R.S.R.
 I d e m, *Industria casnică textilă din Mărginimea Sibiului*, Bd. de cercetări asupra Mărginimii Sibiului, manuscris. Muzeul Brukenthal Sibiu.
 A. H a b e r l a n d t și M. H a b e r l a n d t, *Die Völker Europas und ihre volkstümliche Kultur*, Stuttgart, 1928.
 I. I o n e s c u M u s c e l, *Fibre textile*, București, 1962.
 M. O. K o s v e n, *Introducere în Istoria Culturii primitive*, București, 1957.
 E. M a r k o v a, *Vyroba gub na Slovensku*, în „Slovensky Narodopis“, Bratislava, nr. 12 1964, S. 136—168.
 T. P a m f i l e, *Industria casnică la români*, București, 1910.
Industria textilă din Brașov și Țara Birsei — Catalog de documente, 1413—1820, vol. I, București, 1960.

- Bibliografia economică a R.P.R., Bukarest 1957.
 Istoria României, vol. I, Bukarest, 1960.
 L. A p o l z a n, *Portul și industria casnică textilă în Munții Apuseni*, Bukarest, 1944.
 D. B e r c i u, *Zorile Istoriei în Carpați*, Bukarest, 1966.
 Dinogeția vol. I, Bukarest, 1967.
 M. F o c ș a, *Industria casnică textilă din zona Gorj*, Handschrift, Institutul de Istoria Artei.
 I d e m, *Industria casnică textilă din zona Dolj*, I. B. I. ibidem.
 I d e m, *Industria casnică textilă din zona Lacului Greaca*, Handschrift, Muzeul de artă populară al R.S.R.
 I d e m, *Industria casnică textilă din Mărginimea Sibiului*, vol. de cercetări asupra Mărginimii Sibiului, Handschrift, Brukenthalmuseum, Sibiu.
 A. H a b e r l a n d t și M. H a b e r l a n d t, *Die Völker Europas und ihre volkstümliche Kultur*, Stuttgart, 1928.
 I. I o n e s c u M u s c e l, *Fibre textile*, Bukarest, 1962.
 M. O. K o s v e n, *Introducere în Istoria Culturii primitive*, Bukarest, 1957.
 E. M a r k o v a, *Vyroba gub na Slovensku*, în Slovensky Narodopis“, Bratislava, Nr. 12 1964, S. 136—168.
 T. P a m f i l e, *Industria casnică la români*, Bukarest, 1910.
Industria textilă din Brașov și Țara Birsei — Catalog de documente, 1413—1820 Bd. I, Bukarest, 1960.

PRELUCRAREA PAPUREI ÎN BUNURI DE UTILITATE PRACTICĂ ȘI ARTISTICĂ ÎN UNELE SATE DE PE VALEA DUNĂRII ÎNTRE CURSUL INFERIOR AL OLTULUI ȘI MOSTIȘTEI

Ion Chelcea

În țara noastră s-a acordat o oarecare atenție prelucrării unor materii ca: fibrelor textile, lemnului, fierului etc. neinsistându-se însă și asupra altora, ca spre exemplu împletitura din nuiele și mai ales privitor la prelucrarea papurei.

Probabil că din lipsa materialului de lucru, acest meșteșug n-a luat o dezvoltare prea mare. Răchita necesară, ce se găsește prin zăvoaie, e de două feluri: galbenă și neagră-roșiatică. Răchita galbenă e mai bună. Ea e mlădioasă. Are aspect plăcut la vedere și nu se fringe la împletitură. Nuiaua când se împletește, se dă după „pari“. În trecut, cel care n-avea zăvoiul lui, se tocea cu altcineva care avea, și făcea cu acela coșuri „în parte“.

Într-o măsură cu mult mai redusă, în afară de coșuri, în regiune, răchita se mai folosește și la îmbrăcat damigene.

O întrebuintare cu mult mai mare o are papura. În aceste părți pînă prin anul 1916, oamenii dormeau pe rogojini, paturile lor neavînd saltele. Apoi, tot rogojini așterneau pe jos, în loc de așternuturi lucrate din alt material. Rogojinile se mai întrebuintau și la coviltirul de la căruță, precum și la răsadnițe. Prin coviltirul de la căruță se înțelege nu numai coviltirul pus pe căruța plecată la un drum lung, dar și coviltirul pus pe căruța care mergea la cîmp în zi de lucru. Prin „cîmp“ se înțelege în vorbirea lor, partea de la „deal“, spre deosebire de „baltă“. Pe cînd în baltă se face fîn pentru nutreț la vite, la „cîmp“ sau pe „deal“ se cultivă grîu, porumb, zarzavat. Aici muncitorul agricol se ducea cu butoiul cu apă de băut, sub coviltir, spre a o avea cît mai rece.

În general sînt mai multe feluri de rogojini: unele rogojini sînt înguste și lungi. Acestea se numesc „cațaveici“, altele sînt „mijlocii“, ceva mai late ca celelalte și tot cam așa de lungi. Altele sînt rogojini mari pentru coviltir sau pentru „răsadniță“, de 1.60 m × 3 m lungime.

Prelucrarea papurei și sub alte forme, pe care le vom arăta, a ajuns așa de mare, încît unele sate

DIE VERARBEITUNG VON ROHR ZU GEBRAUCHS- UND ZIERGEGENSTÄNDEN IN EINIGEN DÖRFERN DER DONAUEBENE (ZWISCHEN DEM UNTERLAUF DES ALTES UND DER MOSTIȘTA)

Ion Chelcea

În unserem Land wurde der Verarbeitung mancher Rohstoffe, z.B. Textilfasern, Holz, Eisen usw. eine gewisse Aufmerksamkeit geschenkt, andere aber, beispielsweise die Korbflechterei und besonders die Rohrverarbeitung sind kaum beachtet worden.

Dies Handwerk hat wahrscheinlich des Rohmaterials wegen keine große Entwicklung erfahren. Die Korbweiden, die als Ufergebüsch häufig vorkommen, sind von verschiedener Art: solche mit gelber und solche mit dunkelroter Rinde. Die gelbe ist besser; sie ist biegsam, sieht gut aus und knickt nicht beim Flechten. Die Ruten werden beim Flechten um die „Pflöcke“ herumgeführt. Wer früher keinen eigenen Augrund besaß, stellte mitunter Körbe „um die Hälfte“ her.

In weit geringerem Maß werden in den betreffenden Gebieten die Ruten auch zum Umflechten von großen Flaschen benützt.

Eine weitaus vielseitigere Verwendung findet das Rohr. In diesen Gegenden schiefen die Menschen bis um das Jahr 1916 in Ermangelung von Matratzen auf Rohrmatten. Den Fußboden bedeckten sie ebenfalls damit. Rohrmatten wurden auch als Wagenplanen und zum Bedecken von Warmbeeten verwendet. Unter Wagenplanen sind nicht nur die Planen zu verstehen, die bei langen Reisen über den Wagen gespannt sind, sondern auch die Matten, die man täglich am Feld benützt (Feld bedeutet hier Hang, zum Unterschied von der Flußbau, während in der Flußbau nur Gras für Heu gedeiht, sind die Hänge dem Weizen-, Mais- und Gemüseanbau vorbehalten). Hierher begab sich der Landarbeiter mit dem Trinkwasserfäßchen unter der Plane, um es möglichst kühl zu bewahren.

Man unterscheidet mehrere Arten von Rohrmatten. Einige sind lang und schmal und werden „cațaveici“ genannt, andere bezeichnet man als die „mittleren“; sie sind etwas breiter und ebenso lang wie die ersten; andere wieder dienen als Wagenplanen oder zum Bedecken von Warmbeeten und haben eine Größe bis zu 1,60 × 3 m.

Die Rohrverarbeitung in den verschiedensten Formen hat eine solche Vielfalt erlangt, daß einige

ca Gostinu și Izlaz pot fi privite drept sate de rogojinari.

Dar, papura mai are și alte întrebuințări decât cele arătate mai sus. Din ea se fac și panere (papornițe sau „șovirci“ cum li se mai spun), mijloace practice, nu numai de a sprijini cele necesare, dar și de a transporta anumite lucruri, în mod lesnicios, de la un loc la altul.

În acest scop papura este îndeajuns de căutată. Primele două posibilități de folosire se întâlnesc însă cel mai des. Interesul ce-l prezintă, din punct de vedere științific, țesutul rogojinilor și împletitul panerelor e de necontestat. Din papură se mai fac și alte obiecte de uz practic. În Izlaz, spre exemplu, din papură se fac și *bidinele* pentru vărui. De altfel, prin aceste sate, bidinele pentru vărui se fac și din foi de porumb. Din papură se mai fac și așa numitele *rondele* de șters picioarele, la intrarea în casă, cît și unele preșuri înguste. Papura se mai folosește, într-o măsură mai mică și la făcutul *leselor* de prins pește, la care, pe lângă trestie intră și papură, cînd, pentru susținerea *gardului* de trestie i se face *brîu* („brîne“). Există astfel de garduri cu trei, cu patru și chiar cu cinci „brîne“ după cum e de adîncă apa din baltă.

Materialul de lucru și tehnica de obținere. Datorită numeroaselor bălți ce însoțeau cursul Dunării sau altor riuri mai mici, e de așteptat ca nici papura să nu fi lipsit tocmai din acest punct de vedere, populația să fi tras foloase de pe urma întrebuințării ei.

Sătenii din Izlaz procură papura de la mari depărțări, tocmai din baltă piscicolă Suhaia. După papură, izlăzenii merg pînă la Malu, pe cursul Dunării. Lacul Suhaia, astăzi desecat, are o lungime de 16 km și o lățime de 3 km. Acesta prezintă o fișie favorabilă, pe marginea sa de sud, de cea. 150 m, acoperită cu rogoz, papură, trestie, cu nuferi albi și galbeni, fișie care favoriza industria limitată a meșteșugului, lucru valabil cel puțin pentru unele sate.

Cei din localitatea Gostinu se aprovizionau cu papură tot din bălțile Dunării. Erau anumite locuri ca: Balta Pietrila, Balta Puieni, Balta Grunđui de unde se aprovizionau, contra plată și alte sate, nu numai satul Gostinu. Papura era socotită la snop, la căruță, sau era obținută în dijmă. Dacă era socotită în dijmă, nu se mai plătea. O luare în parte, sau din trei una: două reveneau proprietarului și una omului. Înainte se mai contracta și altfel: se plătea o sumă de 50—100 de lei, „după cît puteai să tai“.

Distanța pentru aprovizionare, cu material de lucru, uneori este apreciabilă: 60 km. Vara, rogojinarii din Izlaz merg după papură pînă pe la Drăgănești—Vlașca.

Se mai găsește, în orice caz, locuri prielnice, cîte un „ochi de padină“, unde se mai poate găsi papură,

Ortschaften, wie Gostinu und Izlaz, geradezu als Dörfer von Rohrmattenflechtern bezeichnet werden können.

Das Rohr hat, wie schon angedeutet, noch andere Verwendungen. Aus Rohr werden auch Körbe, „papornițe“ oder „šovirci“, wie sie noch genannt werden, hergestellt; sie sind nicht nur zum Aufbewahren verschiedener Gegenstände geeignet, sondern dienen auch zu deren leichtern Beförderung von einem Ort zum anderen.

Das Rohr ist mithin ein gesuchter Rohstoff. Die beiden oben genannten Verwendungsarten trifft man am häufigsten an, und unbestreitbar ist die Mattenverfertigung und die Rohrkorbflechterei vom wissenschaftlichen Standpunkt aus besonders interessant. Die Bewohner dieser Gebiete verfertigen auch andere Rohrgegenstände für den praktischen Gebrauch. In Izlaz, z. B., werden Streichbürsten aus Rohr hergestellt. Übrigens verwendet man in diesen Dörfern auch Maisblätter zum selben Zweck. Ebenfalls aus Rohr macht man Fußabstreifer und schmale Läufer. Seltener dient das Rohr zur Herstellung von Teichrechen für den Fischfang. Die Schilfstengel, aus denen der Teichrechen eigentlich besteht, werden nämlich durch Rohrgürtel zu einem Gitter verbunden.

Je nach der Tiefe des Wassers gibt es Teichrechen mit 3, 4 oder sogar 5 Gürteln („brîne“).

Der Werkstoff und die Technik seiner Beschaffung. Da zahlreiche Teiche das Flußbett der Donau und anderer kleinerer Flüsse säumen, hat die Bevölkerung von jeher danach getrachtet, diesen Umstand zu nutzen.

Die Bewohner aus Izlaz bezogen das Rohr allerdings aus großer Entfernung, und zwar vom Fischteich Suhaia, sie scheuten auch den Weg nach dem ebenfalls an der Donau gelegenen Malu nicht. Der heute ausgetrocknete Suhaiateich hatte eine Länge von 16 und eine Breite von 3 km. An seinem südlichen Ufer befand sich ein sehr günstiger etwa 150 m langer Streifen, der von Rohr, Binsen, Schilf und weißen und gelben Seerosen bewachsen war; damit war wenigstens für einige Dörfer die Möglichkeit zur Entfaltung des Flechthandwerks gegeben.

Die Bewohner des Dorfes Gostinu versorgten sich ebenfalls aus den Donauteichen mit Rohr. Manche Teiche, wie der Pietrila- der Puieni- und der Brunduteich deckten, allerdings gegen Bezahlung, nicht nur den Bedarf des Dorfes Gostinu, sondern auch den anderer Dörfer. Das Rohr wurde nach Garben oder nach Wagenladungen gemessen und durch Teilabgabe erworben. Wurde es durch Teilabgabe erworben, so erfolgte weiter keine Bezahlung, Man erhielt es entweder für die Hälfte oder für ein Drittel der Ernte („zwei erhielt der Besitzer und eins der Mann“). Früher wurde auch folgende Regelung getroffen: man bezahlte 50—100 Lei, „je nachdem, wie viel man schneiden konnte“.

Die Entfernungen, die zur Beschaffung des Werkstoffes zurückgelegt wurden, waren mitunter erheblich: 60 km. Im Sommer holten sich die Mattenmacher von Izlaz ihr Rohr sogar aus Drăgănești—Vlașca.

Da und dort finden sich noch günstige Stellen, irgendein Tümpel, an dem Rohr wächst, z. B.

ca spre exemplu, la Stănești, unde se strînge apa de nu se mai poate face „muncă“. adică, unde nu se mai poate practica agricultura. De cînd cu redarea locurilor ocupate cu papură agriculturii, prin secare sau îndiguire, papura devine din ce în ce mai rară. Doar cîteva sate s-ar mai putea aminti: Pietroșani, Arsache... încolo, celelalte localități sînt lipsite de papură. Nu e vorba că, în cele mai multe dintre ele, nici nu se mai practică meșteșugul. Ca să luăm un caz, în comuna Ulmeni—Oltenița, sat mare, „dunărean“, papura nu se mai lucrează decît pentru uzul nevoilor gospodărești proprii, în special se fac rogojini. Aici nu se mai lucrează panere sau papornițe. Și ca Ulmeni, ca Mănăstirea, mai sînt și alte sate unde se mai țes rogojini doar pentru uz propriu. Cît privește localitatea Greaca, doar 2—3 meșteri mai lucrează la rogojini — majoritatea populației se ocupă cu agricultura și viticultura. În schimb în satul vecin din lunca Dunării, Prundu, se lucrează și la papornițe.

Fazele de lucru. Credem că ceea ce constituie o problemă într-adevăr de urmărit, nu e numai posibilitatea obținerii materialului necesar, ci și formele de recoltare, fazele de lucru, și mijloacele de păstrare a materialului.

Fazele de lucru se succed unele după altele. Mai întîi e de prevăzut *tăiatul* papurii, *căratul*, *curățitul*, *spintecatul*, *sucitul*, *urzitul* și *țesutul*. Cum s-a arătat, fazele de prelucrare se succed unele după altele, cu deosebirea că abia după tăiere, uscare și cărat se așteaptă sezonul de lucru în adevăratul înțeles al cuvîntului.

Trebuie subliniat faptul că avem două feluri de papură, în grai local, două „neamuri“: de o parte papura tare, mai înaltă și mai negricioasă, și papura moale, albă. La drept vorbind, în afară de cele două calități de papură, ar mai trebui menționat și rogozul, pentru că și el intră în lucru, de la caz la caz. Spre exemplu, la lucrul panerelor, după cum vom avea prilejul să arătăm mai jos.

Tăiatul papurii se face cu cosorul (v. *fig. 1 b*), fir cu fir, prin baltă, cu ape mari „pînă la brîu“. Nu te apleci prea mult, tăind papura. Unealta de lucru-ți permite s-o tai stînd aproape în picioare, pentru că cosorul are coada lungă. Cosorul e format dintr-o lamă metalică, curbă, ca o seceră, înmănușată într-o coadă lungă de 70 cm. La partea care taie i se spune „cioc“. De semnalat că pe limba cosorului sînt aplicate incrustări în metal, făcute de către meșteri fierari.

Sezonul tăiatului cade în luna august, după 20 iulie. Atunci balta scade și papura e îndeajuns de coaptă. La tăiat lucrează, deopotrivă, atît bărbați cît și femei.

bei Stănești, wo sich so viel Wasser ansammelt, daß nicht mehr gearbeitet, also keine Landwirtschaft getrieben werden kann. Seit diese Plätze durch Austrocknen für die Landwirtschaft nutzbar gemacht wurden, wird das Rohr immer seltener. Es können diesbezüglich nur noch einige Dörfer genannt werden, wie: Pietroșani und Arsache, die übrigen haben ihr Rohr verloren. Übrigens wird die Flechtereier hier ohnehin kaum noch betrieben. In der Gemeinde Ulmeni—Oltenița, um nur einen Fall zu erwähnen, wird das Rohr nur noch für den persönlichen, den Hausgebrauch, besonders zur Herstellung von Matten verarbeitet, obwohl die Gemeinde zu den großen Donaudörfern gehört. Körbe werden nicht gefertigt. Außer Ulmeni und Mănăstirea gibt es noch andere Dörfer, in denen Matten nur für den Privatgebrauch geflochten werden. In der Ortschaft Greaca gibt es höchstens noch 2—3 Handwerker, die sich mit der Erzeugung von Matten beschäftigen. Die Mehrheit der Bevölkerung beschäftigt sich mit der Landwirtschaft und Weinbau. Dafür werden im Nebendorf, Prundu, das schon in der Flußbau der Donau liegt, auch Körbe hergestellt.

Die Arbeitsgänge. Wir sind der Meinung, daß nicht nur die Möglichkeiten der Materialbeschaffung wert sind, untersucht zu werden, sondern auch die Art und Weise des Erntens und die Arbeitsgänge. Außerdem ist auch die Art der Aufbewahrung nicht uninteressant.

Die Arbeitsgänge folgen einander in zweckmäßiger Reihenfolge. Zu erwähnen sind an erster Stelle: der Schnitt, der Transport, das Reinigen, das Aufspellen, das (Zusammen-) Winden, das Aufspannen und das Weben. Wie gesagt, folgen die Arbeitsgänge, unmittelbar aufeinander, ausgenommen die Verarbeitung im eigentlichen Sinn, deren Beginn erst lange nach Schneiden, Trocknen und Transport angesetzt ist.

Es muß an dieser Stelle erwähnt werden, daß es zwei Arten von Rohmaterial gibt, oder laut Volksmund zwei „Familien“: das härtere und das weichere, helle Riedgras (oder Rohr). Genau genommen muß außer diesen beiden auch noch die Binse erwähnt werden, die ebenfalls ab und zu Verwendung findet, beispielsweise bei der Herstellung von Handkörben, wie weiter unten gezeigt wird.

Das Schneiden erfolgt in Teichen mit Wasser „bis zum Gürtel“ mit der Hippe (*Abb. 1 b*), und zwar Stengel für Stengel. Man bückt sich nicht, denn der lange Stiel der Hippe ermöglicht es, die Arbeit in nahezu aufrechter Körperhaltung zu verrichten. Die Hippe besteht aus einer sichelförmig gebogenen Metallklinge, die auf einen etwa 70 cm langen Stiel gesteckt wird. Das scharfe Ende des Werkzeuges wird auch „Schnabel“ genannt. Erwähnungswert ist, daß die Klinge von den betreffenden Schmiedemeistern mit eingravierten Ornamenten verziert wird.

Die Zeit des Schneidens fällt in den August, jedenfalls nach dem 20. Juli. Um diese Zeit erreicht der Wasserspiegel seinen tiefsten Stand und das Rohr ist genügend ausgereift. Das Schneiden wird sowohl von Männern als auch von Frauen verrichtet.

După ce papura se taie fir cu fir, se întinde în straturi subțiri, la marginea bălții, pentru a se usca. Se spune: „o facem pînă“. Se lasă dinadins ca să cadă pe ea roua, dar se ferește de ploaie, sub cuvînt că papura numai astfel devine „fină“. Principiul e ca să fie bine uscată. De altfel, papura, tot timpul de aici încolo va fi ferită de umezeală, în caz contrar s-ar innegri și s-ar decolora. Ea trebuie să rămînă tot timpul albă-verzuie, ca să încînte ochiul. Din această cauză, papura se adăpostește cu grijă, de obicei sub streșina casei, sau în podul surii, pînă cînd se pune în lucru.

O altă operație care urmează, e *curățatul*. Papura se curăță de toi, cu mîna. Se zice atunci că o *măhălește* și numai după aceea se face snopi. Legatul snopilor se face în 4—5 locuri, tot cu fire de papură. După ce papura e făcută snopi, acestora li se retează virfurile cu barda. Virfurilor, în grai local li se spune „pene“. Lucrarea nu durează mai mult de 7—8 zile.

Transportul se face cu căruța, în care nu intră mai mult de 60 de snopi. Papura nu intră în lucru imediat. Iarna e sezonul de prelucrare a papurii: din decembrie și pînă în martie. Primăvara se poate spune că s-a terminat cu această activitate de producție. Încep alte munci de sezon agricol.

La prelucrarea propriu-zisă a papurii se ține seamă de calitatea materialului. În primul rînd intră în lucru papura lungă, care merge la rogojini, iar după aceea, papura scurtă, folosită la panere (șovirci). De reținut că în cazuri mai rare, la lucrul rogojinilor și chiar al papornitelor se folosește și țipirig, cu condiția să fie păstrat bine, după ce e lăsat 8 zile în grămadă ca să se îngălbenească.

Încep operațiile tehnice propriu-zise. Fiecare fir de papură e spintecat. În general, partea de la baza firului se numește *butie*, pe cînd partea de sus se numește „pană“ (v. fig. 1 a). I se scoate *teiul* adică, marginea fiecărui fir în parte. Și fiindcă fiecare fir e format din mai multe foi, e de așteptat ca fiecare foaie să fie spintecată la rîndul ei cu cuțitul. Din foile spintecate se fac *ațe* ce se vor suci la aparatul de lucru, numit *suceală* sau *cocîrlă*. Din *teiul* sucit cu *suceala* rezultă doar materialul de *urzil* rogojinile. De obicei, la urzeală intră papura mai scurtă și mai moale, iar cea lungă intră la *bătătură*. Numărul firelor urzelii la războiul de țesut rogojini e de 26. Urzitul are loc la război, unde se țese introducîndu-se, fir cu fir, papura (mai lungă), adică *bătătura* printre ațe (urzeala), cu o iuțeală și îndemînare, demnă de admirat.

Războiul de țesut rogojini e simplu. El e format din patru bare de lemn, *sulul* de sus, *sulul* de jos și două picioare, dispuse vertical (la Izlaz numite *plazuri*), prevăzute cu *tălpi*, spre a se asigura mai bine stabilitatea războiului, în timpul cît se lucrea-

Nachdem das Rohr, Stengel für Stengel geschnitten ist, wird es am Teichrand in einer dünnen Schicht zum Trocknen ausgebreitet. Die Bezeichnung dafür lautet: „Es zur Leinwand machen“. Den Tau läßt man getrost darauffallen, aber vor Regen wird es geschützt, mit der Begründung, daß es nur auf diese Art „Feinheit“ erlangt. Die Hauptsache ist, daß es gut trocknet. Darauf wird das Rohr die ganze Zeit über vor Feuchtigkeit geschützt, sonst besteht die Gefahr, daß es schwarz wird, seine natürliche Farbe verliert. Aus diesem Grund wird es hinfort entweder unter dem Vordach des Wohnhauses oder unter dem Scheunendach bis zu seiner Verarbeitung sorgfältig aufbewahrt.

Der nächste Arbeitsgang ist das *Entblättern*. Diesen Vorgang nennt man „es von seiner Last befreien“ („se măhălește“) und danach erst wird es in Garben gelegt. Die Garben werden an 4—5 Stellen zusammengebunden. Dazu verwendet man ebenfalls Rohrstengel. Nachdem es zu Garben gebunden ist, werden die Spitzen mit der Axt abgeschlagen. Diese Spitzen nennt man „pene“. Die ganze Arbeit dauert nicht länger als 7—8 Tage.

Der Transport wird meist mit Wagen bewerkstelligt, die nicht mehr als 60 Garben fassen. Wie oben gesagt, erfolgt die Verarbeitung nicht anschließend. Die dafür bestimmte Zeit ist der Winter, von Dezember bis März. Mit Frühlingsbeginn wird diese Tätigkeit eingestellt, da die landwirtschaftlichen Arbeiten einsetzen.

Bei der eigentlichen Verarbeitung ist die jeweilige Qualität sehr wichtig. Zuerst verarbeitet man die langen Stengel, die für die Herstellung von Matten benützt werden, und erst nachher die kurzen für Handkörbe (șovirci). In seltenen Fällen verwendet man für Matten und sogar für Korbflaschen auch Binsen, aber sie müssen gut aufbewahrt werden und acht Tage gehäuft liegen, um gelb zu werden.

Nun erst beginnen die eigentlichen technischen Arbeiten. Jeder Rohrstengel wird gespalten. Der untere Teil des Stengels heißt „butie“ („Kiel“) und der obere „pană“ („Feder“) (Abb. 1 a). Dadurch gewinnt man den Bast, mit anderen Worten die Blatthülle jedes einzelnen Stengels. Da aber jeder Stengel aus mehreren Hüllen besteht, muß jede einzelne mit dem Messer gespalten werden. Aus diesen gespaltenen Blatthüllen entstehen die Fasern, die mittels eines besonderen Werkzeuges „suceala“ oder „cocîrlă“, dem „Wirbler“ genannt, zusammengedreht werden. Aus dem mittels des Wirblers zusammengedrehten Bast entsteht lediglich der Kettfaden. Hierfür benützt man gewöhnlich das kürzere und weiche Material, während das lange als Einschuß dient. Die Anzahl der Kettfäden beträgt auf den Webstühlen, die der Erzeugung von Matten dienen 26. Die Kettfäden werden also auf einen Webstuhl gespannt und das Weben erfolgt mit bemerkenswerter Geschicklichkeit und Schnelligkeit, indem die langen Fasern einzeln als Einschuß zwischen die Kettfäden eingelegt werden.

Der Mattenwebstuhl ist einfach. Er besteht aus 4 Holzstangen: der oberen und der unteren Rolle und zwei senkrechten Ständern, die zu größerer

ză (în cazul acesta este mobil și prin urmare, nefixat.) În cazul când războiul de rogojini e stabil adică fixat în pământ, picioarele se numesc „fofeze“.

Bătătura se introduce printre ațe și e presată cu spata. Tot bătînd mereu, găurelele de la spată se lărgesc, pentru care motiv se fac alte găuri, întorcîndu-se spata pe cealaltă parte.

Războiul de țesut rogojini are o poziție verticală. El reprezintă deci, o formă arhaică de lucru, fiind fixat, de cele mai multe ori, în pământ, chiar în casă. În casa lui Marin Săpașu din Izlaz, spre exemplu, am găsit războiul fix, băgat în pământ. Într-adevăr, iarna nu se poate lucra afară. Vara nici atît, pentru motive justificate, pe care le-am și arătat. Se cere neapărat ca să se lucreze sub acoperiș, să nu bată vîntul, mai ales că în tot timpul cît se țese la rogojini, urzeala se udă cu apă, ca să nu plesnească și pentru ca să alunece mai ușor bătătura, cînd se bate cu spata.

Se mai poate reține apoi și faptul, că deși războiul de țesut rogojini e făcut exclusiv de bărbați, la el lucrează atît sexul masculin cît și cel feminin, cu deosebire că femeile iau parte cu mult mai mare la țesut decît bărbații.

La războiul de țesut rogojini, mișcarea omului se face într-un anumit mod: prin lăsarea și ridicarea corpului, cum se exprimă un informator; „ca broasca-n armată“... Intră în lucru amîndouă mîinile. O rogojină abia se țese într-o zi, „dacă stai dă ia“...* Noaptea se lucrează urzeala și ziua bătătura.

Se fac între 3—5 rogojini pe săptămînă, în cele din urmă se încarcă în car, sau se transportă pe spate, cînd cantitatea e mai mică. Se duc la piață, la „obor“, unde se vînd, pe la grădinari, fiind folosite de aceștia, cum se spune, „la geamuri“ pe la sere etc.

De multe ori se lucrează și la comandă. Sînt rogojini mai late, de 2 m dar sînt și de 1,50 m.

În Izlaz a existat pînă nu de mult și o cooperativă pentru făcut rogojini. Numărul războaielor într-o cooperativă se urcă la 40.

Ca încheiere ar mai fi de reținut faptul, că în cele mai multe sate, nu numai în Gostinu, la rogojini lucrau, în trecut cei mai săraci; parte din mijlocași dar mai ales chiaburii, avînd alte venituri, nu recurgeau la acest mijloc de existență, care era destul de modest și obținut cu eforturi.

Marele sat Izlaz, de unde a pornit revoluția de la 1848 în Muntenia, avea în acel timp, se vede, un important contingent de nemulțumiți, tocmai dintre rogojinarii aceștia, care erau nevoiți să cumpere papura, adesea de la depărtări mari,

Standhaftigkeit, besonders während des Gebrauches, mit Standflächen versehen werden. Dies gilt natürlich nur für die mobilen, also nicht feststehenden Webstühle. Bei den nicht beweglichen, in die Erde eingerammten Webstühlen werden die Beine „fofeze“ genannt.

Der Einschuß wird zwischen die Kettfäden eingeführt und mit dem Weberkamm festgeschlagen. Durch das ständige Schlagen erweitern sich die Öffnungen im Kamm, deswegen wird er nach einer gewissen Zeit umgedreht und es werden neue Öffnungen gebohrt. Es ist wesentlich für den Mattenwebstuhl, daß er im Gegensatz zum gewöhnlichen Wollwebstuhl nicht horizontal, sondern vertikal steht. Es ist demnach ein außergewöhnlich alttümliches Werkzeug, das meist in der Wohnung selbst in die Erde gerammt steht. Einen solchen fand ich z. B. im Hause des Marin Săpașu in Izlaz. Selbstverständlich kann man im Winter nicht im Freien arbeiten und im Sommer aus berechtigten Gründen überhaupt nicht. Es ist somit nötig, die Arbeit im Haus zu verrichten, wo kein Wind weht, weil vor allem der Kettfaden während der Arbeit ständig angefeuchtet werden muß, damit er geschmeidig bleibt und der Einschuß besser gleitet.

Es kann noch festgestellt werden, daß der Mattenwebstuhl zwar ausschließlich von Männern hergestellt wird, daß aber sowohl Männer als auch Frauen damit arbeiten, wobei allerdings die Frauenarbeit vorwiegt.

Am Mattenwebstuhl wird eine ganz bestimmte Bewegung — das Heben und Senken des Körpers — vollführt, „wie der Frosch beim Militär“, gibt uns ein Mattenweber Auskunft. Im Arbeitsgang wurden beide Hände benutzt. Zum Weben einer Matte braucht man einen Tag ... „Wenn man dran sitzt“.* Bei Nacht wird am Aufzug, bei Tag am Einschlag gearbeitet.

Wöchentlich werden 3—5 Matten erzeugt, die dann entweder mit dem Wagen, oder bei geringer Quantität auf dem Rücken zum Marktplatz oder Viehmarkt gebracht und an Gärtner verkauft werden, die sie zum Bedecken der Glashäuser und Warmbeete benützen.

Ofters wird auch auf Bestellung gearbeitet.

In Izlaz gab es noch bis vor kurzem eine Mattenwebergenossenschaft. Die Anzahl der Webstühle beträgt in den einzelnen Genossenschaften bis zu 40 Stück.

Abschließend soll noch erwähnt werden, daß sich nicht nur in Gostinu, sondern in den meisten Dörfern nur die ärmsten Bewohner mit Mattenerzeugung befaßten. Ein Teil der Mittelbauern und besonders die Großbauern, die andere Existenzmittel zur Verfügung hatten, griffen nicht auf diese Einnahmequelle zurück, die nicht nur an und für sich bescheiden war, sondern überdies so anstrengend, daß sie sich kaum lohnte.

Das große Dorf Izlaz, von dem die 48er Revolution in der Muntenia ausging, besaß dazumal offensichtlich eine beachtliche Zahl von Unzufriedenen, eben aus den Reihen der Mattenweber,

* Inf. Vasilica Oiște, 64 ani, Gostinu.

* Inf. Vasilica Oiște, 64 Jahre, Gostinu.

meșteșugari recunoscuți ca foarte îndeminateci la fabricatul rogojinilor.*

Panere, papornițe, șovirei. O altă întrebuințare dată papurii e aceea sub formă de papornițe, panere, coșniți sau șovirei. Va trebui să precizăm, însă, că între meșteșugul cerut pentru țesut rogojini și acela de lucrat la papornițe sau panere, este totuși o mare deosebire, deși avem de-a face cu același material. Lucratul panerelor e o operație cu mult mai grea. Iată și motivul pentru care am întâlnit sate în care se lucrau rogojini dar în care nu se lucra la papornițe. Acest adevăr se exprimă astfel în vorbirea curentă: „la papornițe nu știe toți, da la rogojini știe toți“. O gradație de acest fel, calitativă în tehnică și dibăcie, se observă și la lucratul panerelor: *pe câtă vreme la papornițe țesute, sint cazuri că „știe aproape tot satu“ panerile împletite sint executate numai de anumiți oameni.* Gradația ar fi, deci, următoarea: rogojini, papornițe țesute, papornițe împletite. În unele sate se lucrează papornițe mai mult la război, în altele, la tipar. Astfel, în Gostinu și Ulmeni se lucrează mai mult la război, pe când în Braniște și Tinac la tipar.

Sint două tipuri de papornițe: papornițe al căror pereți sint țesuți la războiul de făcut rogojini și papornițe împletite în întregime, lucrate la tipar din cea mai bună papură și anume din miez („mieji“) sau „inimă“. Primele se folosesc în loc de traistă ori sac, atunci când se cară, bunăoară, iarbă la porci, sau sint folosite la alte întrebuințări similare „În cele țesute punem mămăliga că n-o vede nimeni“... pe când cu celelalte se duce mîncare la cîmp, sau se folosesc cînd pleacă „la un drum de tîrg“ etc. Cele țesute-s mai ușoare.

La executarea panerului se începe mai întii „fundul“, meșterul folosindu-se curent de o *sulă*, care se înfige în tiparul de lemn, pentru a ține papura la împletitură (*v. fig. 2 a*).

Lucrul la panerile împletite presupune o muncă migăloasă și bazată pe pricepere, „ca femeia cînd lucrează la dantelă“, așa se pretinde că se lucrează și la panere împletite.

Panerul împletit cu *capac* nu se lucrează la război, el se lucrează la *calapod*. Meșterii înșiși își dau seama că e o altă lucrare: ceva fin în care intră papura „numa inimă“, păstrîndu-se anumite dimensiuni: „tri sferturi de metri numai tuleu și un metru papură de rogoj“.

Calapodul e lucrat din scinduri, după cum e panerul de mare, „după cum vrei să-l croiești“.

* V. P. Georgescu. *Dicționarul Geografic al județului Teleorman*, 1897, p. 267.

sehr geschickter Handwerker, die aber ihr Rohr oft aus großer Entfernung kaufen mußten.*

Taschen, Körbe, Bienenkörbe. Eine andere Verwendung findet das Rohr bei der Herstellung von Taschen, Körben und Bienenkörben.

Es muß festgestellt werden, daß trotz Verwendung des gleichen Materials zwischen dem Mattenweberhandwerk und der Korb-, bzw. Taschenflechtereie ein großer Unterschied besteht. Die Korbflechtereie ist eine ungleich schwierigere Tätigkeit. Dieses ist auch der Grund, weswegen man in einigen Dörfern wohl Matten aber keine Körbe herstellt. In der Umgangssprache heißt es dazu: „Körbe flechten kann nicht jeder, aber Matten machen kann jeder“. Eine qualitätsmäßige Einstufung gleicher Art, die Technik und Geschicklichkeit betreffend, finden wir auch bei der Herstellung der Körbe. Während es bezüglich der gewebten Körbe Fälle gibt, „wo beinahe das ganze Dorf sich darauf versteht“, werden die geflochtenen Rohrkörbe nur von einigen wenigen gefertigt. Die Reihenfolge wäre also folgende: Matten, gewebte Körbe, geflochtene Körbe. In einigen Dörfern werden die Körbe vorwiegend am Webstuhl, in anderen auf Leisten gearbeitet. So zum Beispiel wird in den Dörfern Gostinu und Ulmeni am Webstuhl, in Braniște und Tinac auf Leisten gearbeitet.

Es gibt zwei Arten von Körben: Körbe, deren Wände am Mattenwebstuhl hergestellt werden, und Körbe, die von Anfang bis Ende über einen Leisten geflochten werden. Für die letzteren wird nur Rohr bester Qualität verwendet, und zwar der Kern oder das „Herz“. Die erste Art verwendet man statt Quersack oder Sack schlechthin, beispielsweise, um Grünfutter für die Schweine oder ähnliches darin zu tragen, während in den geflochtenen das Essen aufs Feld mitgenommen wird, „in die gewebten Körbe stecken wir den Maisbrei, damit ihn niemand sieht“, auch finden sie bei längeren Fahrten, wie z. B. auf dem Weg zum Wochenmarkt u. ä. Verwendung. Die gewebten Rohrkörbe sind leichter.

Bei der Herstellung der geflochtenen Körbe wird mit dem Boden begonnen. Der Meister bedient sich dabei einer Ahle, die er in den Holzleisten stößt, um das Flechtwerk festzuhalten (*Abb. 2 a*).

Die Arbeit an geflochtenen Rohrkörben verlangt Geduld und Erfahrung. „Wie die alte Frau, wenn sie Spitzen häkelt“, heißt es, „so arbeitet man auch an den geflochtenen Rohrkörben.“

Der geflochtene Deckelkorb wird nicht am Webstuhl, sondern über den Leisten gearbeitet. Die betreffenden Meister bemerken selbst, daß dieses eine andere Herstellungsart ist, etwas Feines, wofür nur „das Herzstück“ des Rohres unter Wahrung bestimmter Dimensionen verwendet wird, „3/4 Meter ‚tuleu‘ und 1 Meter Mattenrohr“.

Den Leisten verfertigt man aus verschiedenen Bretchen, je nach Größe oder „wie du ihn schneiden willst“.

* V. P. Georgescu, *Dicționarul geografic al județului Teleorman*, 1897, S. 267.

Panerul împletit se lucrează numai la *cui*. I se mai spune și „fus“ (v. *fig. 3*). Cuiul e de 15 cm. El e „spata“. Cu el faci bătătura. La panerul împletit se lucrează cu papura muiată-n apă caldă, pentru a fi modelată mai cu ușurință. Dacă e uscată, papura crapă.

Apa caldă se pregătește din vreme. Când vine, primăvara, se strînge apa-n cîldare de 4 — 5 vedre, în care papura stă cam o jumătate de oră. După aceea, papura muiată e scoasă afară și lăsată un timp învelită într-o pătură. Abia după aceea se începe lucrul. Nu e ușor de urmărit tehnica panerului împletit. În esență ea se reduce la următoarele: mai întîi trebuie să se știe că panerul împletit se lucrează la *genunchi*, meșterul folosindu-se curent de *liparul* făcut din scindură („blană“). Acestuia i se mai spune și „calapod“. El are diferite mărimi.

Cum s-a arătat, la paner se lucrează cu *cuiu*, din care cauză se zice că acesta e *spata* împletiturii la panere. Observăm că se face aluzie la războiul de țesut rogojini, care, cum se știe, are un astfel de dispozitiv. Dar tehnica de lucru diferă total. Cu cuiul deci se face bătătura, cu sens de îndesire a firelor de papură cînd se împletesc.

Bătătura presupune și urzeală. Există și aici un fel de urzeală numită, poate prin asemănare, „pari“, pe după care se împletește.

Din cînd în cînd, pe suprafața coșului împletit intervin un fel de *brîie* sau *brîne*, cărora li se mai spune și *tighele*. Tighelel constă din împletitura unui fir peste altul („unu peste unu“), realizîndu-se pînă la urmă o împletitură de „două peste două“, după care se revine iarăși la împletitura un fir peste altul. Se realizează, astfel, un fel de armătură a panerului cu un deosebit efect artistic (v. *fig. 4*).

La partea de sus a panerului, împletitura se diversifică. Ea prezintă forme ce plac ochiului: *găurele*, *unghiuri ascuțite*, sau alte motive numite *flori*. Lucrul la paner culminează cu cele două *minere* sau *baiere*, ce constau din 6 fire de papură împletite.

Deci, elementele principale ale panerului sînt: *parii*, cu funcție de urzeală, bătătura, *tighelele*, ce constau dintr-o împletitură simplă și densă, sau la două tigheluri, *găurelele* cu funcție de *flori* și, în sfîrșit, urmează *baierile* sau *minerile*, făcute din cea mai moale papură (*tulei*), foarte fină, împletite în șase fire.

Ceea ce este important, e faptul că abia acum apare bine definită preocuparea pentru frumos. Panerul îndeplinind o funcție, prin definiție, practică, observăm că are și un alt rost: acela de a încînta ochiul, firește, din această cauză el este și folosit la transportul lucrurilor mai fine.

Preocuparea pentru frumos, e observată, așadar, nu numai prin grija cu care se execută împletitura; nu numai prin simetria și proporția părților intrate în lucru, dar, cum s-a văzut și prin anumite

Als Werkzeug beim Flechten dient das Falzbein, auch Spindel genannt (*Abb. 3*). Es hat eine Länge von 15 cm und dient als Webeblatt. Mit ihm wird der Einschub festgedrückt. Das Rohr wird vorher in warmem Wasser eingeweicht, damit es sich leichter der gewünschten Form anpaßt. In getrocknetem Zustand bricht es leicht.

Das warme Wasser wird rechtzeitig vorbereitet. Zu Beginn des Frühlings wird es in einem Gefäß zu 4—5 Eimern gesammelt. Hier bleibt das Rohr etwa 1/2 Stunde; nachdem es geweicht ist, wird es herausgeholt und, in eine Decke geschlagen, eine Zeit lang stehen gelassen. Dann erst beginnt die Arbeit. Die Arbeitstechnik ist nicht leicht zu verfolgen. Im Grunde genommen besteht sie in Folgendem. Erstens muß festgestellt werden, daß die ganze Arbeit auf dem Knie ausgeführt wird, wobei der Flechter meistens den aus Bretchen bestehenden Leisten benützt.

Wie schon gesagt, bedient man sich beim Flechten von Rohrkörben des Falzbeines, das man auch als das Webeblatt des Taschenflechters bezeichnet. Man bemerkt die Bezugnahme auf den Mattenwebstuhl, der, wie man weiß, eine ähnliche Vorrichtung besitzt. Die Arbeitstechnik ist aber ganz anders. Mit dem Falzbein wird der Einschub gemacht, das heißt, er dient zum Anpressen der eingelegten Rohrfasern. Das Vorhandensein eines Einschusses setzt eine Art Kette voraus, die in Gestalt der sogenannten „Pflöcke“ tatsächlich besteht; um diese wird der Einschub geflochten.

Auf der Korboberfläche erscheinen in gewissen Abständen sogenannte Gürtel oder Börtel, die auch „tighele“ (Säume) genannt werden. Der Saum entsteht durch das Übereinanderflechten von zwei Fasern, wodurch ein doppeltes („zwei über zwei“) Flechtwerk gebildet wird; darauf folgt wieder die einfache Art. Auf diese Weise wird die Tasche verstärkt und gleichzeitig eine künstlerische Wirkung erzielt (*Abb. 4*).

Am oberen Rand des Rohrkorbcs werden verschiedene Flechtmuster angebracht, die sehr gefällig wirken: Löcher, spitze Winkel oder andere, „Blumen“ genannte, Muster. Die Rohrkorbflachtei rei gipfelt in den beiden Griffen oder Henkeln, die aus 6 zusammengedrehten Rohrfasern bestehen.

Die Hauptbestandteile des geflochtenen Korbes sind demnach: die „Pflöcke“, die als Kette dienen, der Einschub, die Säume, die aus einer dichten, einfach oder doppelt geflochtenen Strähne bestehen, Lochmuster und endlich die Griffe oder Henkel aus dem weichsten und feinsten sechsfach geflochtenen Rohr.

Bedeutsam ist, daß hier der Wille zum Schönen deutlich hervortritt. Der Flechtkorb dient in erster Linie praktischen Zwecken, doch erfüllt er, wie man sieht, gleichzeitig auch eine andere Aufgabe: das Auge zu entzücken und auch aus diesem Grund ist die geflochtene Tasche für den Transport feinerer Dinge gedacht.

Der Wunsch des Flechters, Schönes zu schaffen, äußert sich nicht allein durch die Sorgfalt, mit der er arbeitet und durch die symmetrischen Proportionen, sondern, wie gezeigt wurde, auch durch

Fig. 1 a. Fir de papură. Fig. 1 b. „Cosor” de tăiat papura.

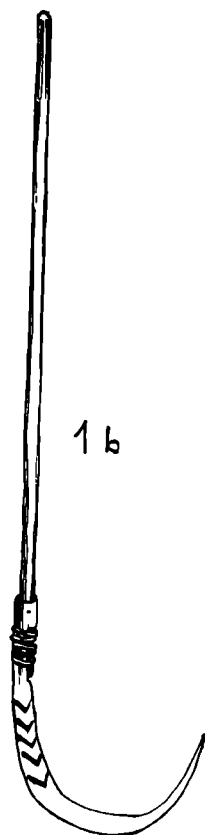

Abb. 1 a. Rohrstengel. Abb. 1 b. „Cosor”, Messer zum Schneiden des Schilfes.

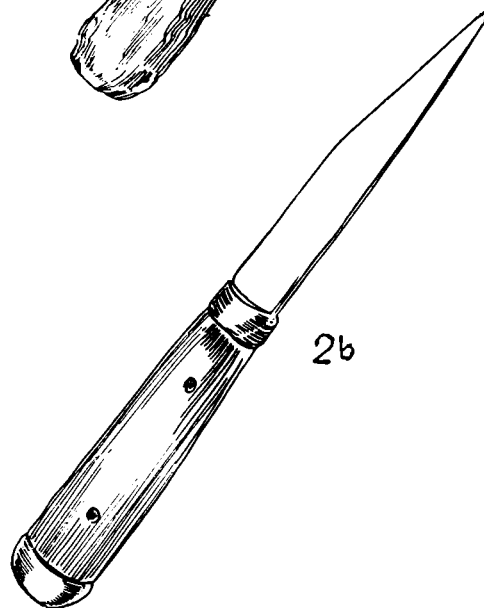
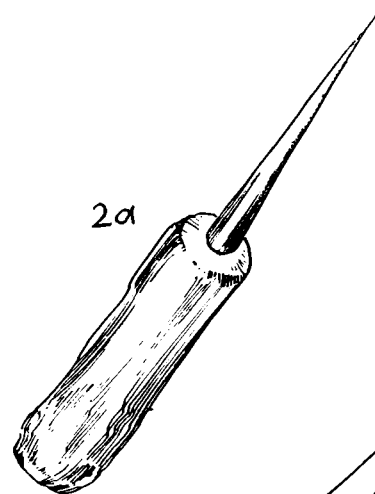

Fig. 2 a. Sulă pentru tăiat papura la împletitură.
Fig. 2 b. Cuțit pentru curățil papură.

Abb. 2 a. Ahle zum Schneiden des Schilfes beim Flechten.
Abb. 2 b. Messer zum Reinigen des Schilfes.

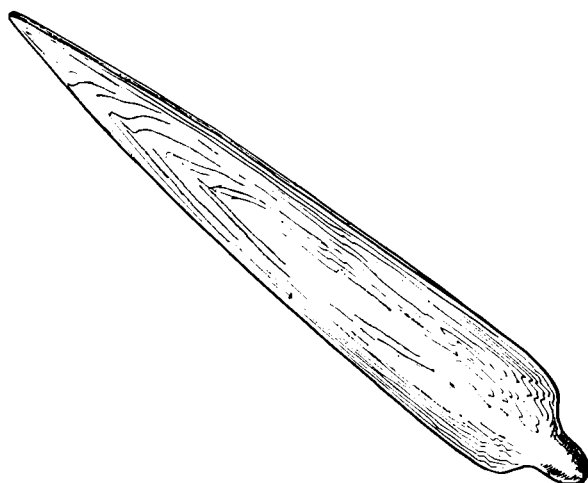

Fig. 3. „Fus” pentru îndesat firele.

Abb. 3. „Spindel” zum Pressen der Fäden.

forme și motive ce ies din comun și pretind, cînd se lucrează, un plus de imaginație și în același timp, o dexteritate pe care nu o au mulți; nu o poate avea fiecare, cu excepția unor artiști populari.

În Gostinu, cel mai priceput în astfel de lucrări e Ion Broască. În Izlaz pot fi considerați meșteri pricepuți, în adevăratul înțeles al cuvîntului, doar cîțiva: Radu Albu, Alexandru Tiriși, Stan Zarafu, Ioana Tiriși cu fiul său Florea. Dintre toți însă, neîntrecut e Ion Tiriși, care de sus pînă jos, face numai briie la paner. Acesta întrebît dacă a învățat cumva în mod special meșteșugul, spune că nu, că a plecat tot de la ceea ce știa în sat, dar că totul se datorește îndeminării sale deosebite.

În Pietroșani, vrednic de a fi luat în seamă e Gheorghe Bunea. Din aproximativ 10 persoane

die Verwendung verschiedener Muster und Motive, die ein Übriges an Vorstellungskraft und eine Geschicklichkeit voraussetzen, die nicht viele besitzen und außer einigen Künstlern aus dem Volk auch nicht viele besitzen können.

Der geschickteste in diesen Dingen ist in Gostinu, Ion Broască. In Izlaz können als erfahrene Meister im eigentlichen Sinne des Wortes nur einige, z. B. Radu Albu, Alex. Tiriși, Stan Zarafu, Ioana Tiriși und ihr Sohn Florea bezeichnet werden. Aber der beste von allen ist Ion Tiriși, dessen Taschen von oben bis unten aus aneinander gereihten Börteln bestehn. Wenn man ihn fragt, ob er das Handwerk auf besondere Art erlernt habe, gibt er zur Antwort, daß dies nicht der Fall sei, er sei von dem ausgegangen, was allen im Dorf bekannt sei, das Übrige verdankt er seiner besonderen Geschicklichkeit.

In Pietroșani verdient Gheorghe Bunea besonders hervorgehoben zu werden. Er ist der geschick-

Fig. 4. „Paner“

Abb. 4. Tasche aus geflochtenem Rohr.

cunoscute ca buni meșteri în lucratul panerelor, el este cel mai iscusit. Papornitele lui cu capac, se disting prin finețe și nivel artistic deosebit. Cel mai uzitat motiv artistic la panerile sale e *rombul* crescut din împletitură, în pieptul panerului. El este executat din miez de papură ca în exemplul arătat (v. fig. 4) În afară de Pietroșani, Malu, Găușani, mai sînt cîteva sate ce vin și cumpără panere de la acest meșter popular.

Gheorghe Bunea lucrează trei mărimi diferite de panere, întrebuițînd ca unelte *fusul*, *cuțitul* și o *cîrpă*. Cu fusul îndesește firele de papură ca să fie împletitura dreaptă, mai ales cu capătul cel mic; cu cel mare face loc de „bagă parii la fund și în părți”; cu cuțitul taie capetele firelor de la împletitură, atît pe dinăuntru cît și pe dinafară; cu cîrpa șterge, prin frecare, fiecare fir de papură, pentru că, spune el, papura e „băloasă”, iar coșul (panerul) trebuie să iasă cît mai frumos posibil.

Panerile împletite se împart în două categorii, după cum au sau nu *capac*. Lucratul panerului cu capac începe cu fundul de sus și de jos pentru ca să poată fi încheiat. Încheietura se face prin *nasturi* lucrați tot din papură.

După ce se termină panerul de lucrat, se așează iarăși pe tipar. Și astfel, așezate pe tipar, panerile sînt ținute la căldură timp de cel puțin două ore. În acest caz, panerul rămîne uscat și e potrivit de a fi folosit în orice împrejurare.

Ca încheiere se impun unele constatări: am văzut că prelucrarea papurii se află în strînsă legătură cu materia primă. Or, cum în urma desecării a mari întinderi acvatice — fostele bălți — lacuri — fiind redade agriculturii, ne putem aștepta, că în urma acestui fapt, și atenția oamenilor să se îndrepte în altă parte; spre alte posibilități de existență.

În special atenția este îndreptată — acum — asupra unor recolte agricole, din ce în ce mai prospere. De altfel, nici în trecut, prelucrarea papurii nu a format o preocupare, ca să zicem așa, majoră, ci mai mult sau mai puțin sporadică.

Dar pe noi nu ne interesează, atît ponderea economică, sub raportul valorificării practice a acestei îndeletniciri, cît performanța la care s-a ajuns, a meșteșugului ca atare. Ne interesează tehnica, în ceea ce privește prelucrarea papurii — și în special *războiul de țesut* rogoșini — perpendicular — care poate fi considerat ca prototipul războiului de țesut, de mai tîrziu, orizontal.

Sub acest raport privity lucrurile, se poate constata, cum o unealtă de muncă, depășită între timp, și-a găsit refugiu într-o activitate de mai mică anvergură. Cu alte cuvinte noi privim lucrurile mai mult din punct de vedere științific (și unde este cazul și artistic).

teste unter etwa 10 als gute Meister bekannten Taschenflechtern. Seine Deckeltaschen fallen durch besondere Feinheit und guten Geschmack auf. Das von ihm am häufigsten verwendete Muster ist der aus dem Flechtwerk hervortretende Rhombus im Mittelstreifen der Tasche, er ist aus dem Kernstück des Rohrmaterials gefertigt (Abb. 4). Außer den Bewohnern von Pietroșani, Malu und Găușani kommen auch Bewohner anderer Dörfer nach Pietroșani, um von diesem geschätzten Meister Körbe zu kaufen

Gh. Bunea erzeugt Taschen von 3 verschiedenen Größen und benützt dabei als Werkzeuge ein Falzbein, ein Messer und einen Lappen. Mit dem Falzbein preßt er die Fasern zusammen, damit das Flechtwerk gleichmäßig wird, dazu benützt er besonders das spitzere Ende, das breitere verwendet er, um die „Pflöcke hinunter und seitwärts zu drücken“. Die Enden der Flechtfasern schneidet er innen und außen mit dem Messer ab. Mit dem Lappen reinigt er reibend jede Rohrfaser einzeln, denn das Rohr ist, wie er sich ausdrückt, „schleimig“ und der Korb (die Tasche) muß so schön wie nur möglich werden.

Die geflochtenen Rohrkörbe teilt man, je nachdem ob sie Deckel haben oder nicht, in zwei Kategorien. Die Herstellung des Deckelkorbes beginnt mit Boden und Deckel, er kann nachher verschlossen werden. Der Verschluß besteht aus einem ebenfalls aus Rohr verfertigten Knopf.

Die fertige Tasche wird abermals auf den Leisten gezogen und so 2—3 Stunden im Warmen aufbewahrt. Danach ist sie trocken, so wie sie sein soll, und kann in Gebrauch genommen werden.

Zum Schluß noch einige Feststellungen: Wir unterstrichen, daß die Verarbeitung des Rohres von dem Vorhandensein des Rohmaterials bedingt ist. Da aber in letzter Zeit durch die Entwässerung der Sümpfe und Teiche große Landflächen dem Ackerbau wiedergegeben wurden, ist es zu erwarten, daß die Aufmerksamkeit der Bewohner dieser Gegenden sich auf andere Erwerbszweige richtet.

Heute wird vor allem Gewicht auf die Landwirtschaft, auf das Erzielen immer größerer Ernten gelegt. Übrigens wurde die Mattenweberei auch früher nicht als Hauptbeschäftigung, sondern als — sagen wir — eine mehr oder weniger sporadische Erwerbsquelle angesehen.

Jedoch interessiert uns diese Beschäftigung nicht aus der Sicht ihres ökonomischen Gewichtes und ihrer praktischen Verwertung, sondern vielmehr aus der Sicht des Handwerkes als solches, der angewandten Technik und der damit erzielten Erzeugnisse. Es interessiert uns im besonderen der vertikale Mattenwebstuhl, welcher als der Vorläufer des späteren horizontalen Webstuhls gewertet werden kann.

So gesehen, kann man feststellen, wie ein, von der Zeit überholtes Werkzeug, im Rahmen eines weniger verbreiteten Handwerkes Verwendung findet. Anders gesagt, wir betrachten die Phänomene mehr vom wissenschaftlichen, und von Fall zu Fall, vom künstlerischen Standpunkt.

Pădurile întinse din întreaga Oltenie au pus la dispoziția omului un material bogat, ușor de prelucrat, menit să-i satisfacă cele mai variate cerințe de viață și de confort: adăpost împotriva intemperiilor, mobilier pentru locuință, unelte de muncă, obiecte de uz gospodăresc ș. a.

Îndelunga tradiție a prelucrării lemnului în scopul obținerii unor obiecte utile, trainice și în același timp cu aspect frumos, a avut ca rezultat cunoașterea perfectă a calităților intime a materialului și utilizării lui în mod economic, folosind la maximum posibilitățile pe care le oferă. Poate că nicăieri îmbinarea frumosului cu utilul, rezultat al spiritului creator al poporului român, foarte pregnantă și în alte domenii ale artei populare, nu este atât de evidentă ca în Oltenia, unde a înflorit o remarcabilă artă a lemnului.

Prelucrarea artistică a lemnului s-a practicat în Oltenia timp de secole ca o îndeletnicire casnică și ca meșteșug specializat atât în cadrul gospodăriei țărănești cât și în cadrul domenal.

În cercetarea meșteșugului prelucrării artistice a lemnului în Oltenia, surprinderea elementului tradițional, a caracteristicilor proprii, constituie o dificultate importantă. Faptul că locuința, uneltele de muncă, obiectele de uz casnic, confecționate din lemn, material perisabil, n-au rezistat vicisitudinilor vremii, a făcut imposibilă urmărirea evoluției meșteșugului pe o perioadă foarte îndelungată.

Situația se prezintă în același fel în toată țara și în toată Europa, unde constatăm, că cele mai vechi monumente de artă populară datează din ultimii ani ai veacului al XVI-lea sau prima jumătate a veacului al XVII-lea. În Bretagne, obiectele anterioare veacului al XVII-lea sînt rarissime, iar în Spania, Italia, Germania și Austria cele mai multe provin din veacul al XVIII-lea.¹ Moștenirea de artă populară a țărilor nordice sau a lumii din răsăritul Europei oferă aceeași imagine.²

¹ F. Krüger, *El mobiliario popular en les países románicos*, Coimbra, 1963.

² I. D. Ștefănescu, *Arta veche a Maramureșului*, București, 1968, p. 24.

Die ausgedehnten Wälder in ganz Oltenien lieferten dessen Bewohnern ein reiches, leicht zu verarbeitendes Rohmaterial zur Herstellung der verschiedensten Gebrauchsgüter: vom Haus als Schutz gegen die Unbilden des Wetters, über Möbel für die Wohnung, bis zu Werkzeug, Hausrat, u. a.

Die langjährige Tradition der Holzverarbeitung zu dauerhaften und schönen Gebrauchsgegenständen führte zu einer gründlichen Kenntnis aller Eigenschaften des Rohstoffs und lehrte, diesen zweckmäßig und sparsam nach allen sich bietenden Möglichkeiten auszunützen. Die Verbindung des Schönen mit dem Nützlichen durch das schöpferische Talent des rumänischen Volkes, die übrigens auch für andere Gebiete der Volkskunst kennzeichnend ist, zeigt sich vielleicht nirgends so deutlich wie in Oltenien, wo die Holzschnitzkunst eine bemerkenswerte Vollendung erreichte.

Seit Jahrhunderten wurde hier diese Kunst im Hause und als spezialisiertes Handwerk ausgeübt, sowohl im Rahmen der bäuerlichen Wirtschaft als auch der Domänen.

Wenn man die Holzschnitzkunst in Oltenien erforscht, ist es sehr schwierig, das traditionelle Element, die charakteristischen Merkmale hervorzuheben. Die aus Holz gebaute Wohnung, die hölzernen Werkzeuge und Haushaltsgeräte konnten, durch die begrenzte Haltbarkeit des Werkstoffes, nicht lange Zeit erhalten bleiben, so daß es unmöglich ist, die Entwicklung dieses Handwerks über eine sehr lange Zeitspanne zu verfolgen.

Ebenso ist es im ganzen Land und in ganz Europa, man konnte feststellen, daß die ältesten Monumente der Volkskunst aus den letzten Jahren des 16. oder aus der ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts stammen. In der Bretagne sind Gegenstände, die vor dem 17. Jahrhundert entstanden, äußerst selten, und in Spanien, Italien, Deutschland und Österreich stammen die meisten aus dem 18. Jahrhundert.¹ Das Volkskunsterbe in den nordischen Ländern und im Osten Europas bietet das gleiche Bild.²

¹ F. Krüger, *El mobiliario popular en les países románicos*, Coimbra 1963.

² I. D. Ștefănescu, *Arta veche a Maramureșului*, Bukarest, 1968, S. 24

Lipsa unui material foarte vechi, care să facă posibilă cercetarea meştesugului artistic al lemnului, ne-a determinat să luăm ca bază de studiu secolul al XIX-lea, evident ținând seama în același timp, de documentele existente, de puținele mărturii mai vechi cu privire la dezvoltarea meştesugului.

Observind pe o perioadă de circa 150 de ani obiectele din lemn lucrate artistic în Oltenia, constatăm condiționarea lor de mediul natural, de ocupații, de stadiul dezvoltării tehnicii la un moment dat, de schimburile culturale.

Căutind să desprindem din multitudinea datelor obținute pe teren, caracterele specifice artei lemnului în această parte a țării, constatăm pentru perioade mai îndepărtate o mare unitate, manifestată prin prezența unor elemente componente în tot spațiul românesc; pe baza acestui fond s-a cristalizat ca urmare a condițiilor social-economice și istorice specifice, a orientării schimburilor culturale în anumite direcții, stilul specific Olteniei.

În afara acestor factori, asupra moștenirii străvechi în prelucrarea lemnului intervin și alte elemente. Astfel nu pot fi omise legăturile cu mănăstirile și curțile boierești, care ofereau meştesugarilor elemente noi, de ordin practic și estetic. Un rol de seamă l-au avut de asemenea târgurile anuale la care se aduna țărănimea din sate de la mari depărtări, intrind în contact cu meştesugari și negustori care vehiculau tot felul de mărfuri. Elemente decorative și forme noi, văzute cu aceste ocazii, erau prelucrate apoi conform cerințelor și gustului țărânimii³ din Oltenia. Pe aceste căi, în obiectele create de meştesugarii din Oltenia intervin treptat elemente noi, care indică schimbări în tehnicile tradiționale de prelucrare și, mai ales, modificări ale concepției estetice, ca urmare a faptului că anumite scheme decorative se cristalizează în anumite forme determinate.

Meştesugarii din Oltenia și-au îndreptat atenția asupra multor categorii de construcții și obiecte din lemn.

Alături de excepționalele realizări în domeniul arhitecturii — case, stilpi, fruntare, balustrade, porți, troițe, bine cunoscute și cercetate de numeroși specialiști⁴, se detașează în complexul creației oltenesti în lemn și alte categorii de obiecte, mai

Das Fehlen sehr alten Materials, auf Grund dessen die Erforschung der Holzverarbeitung möglich wäre, hat uns veranlaßt, als Ausgangspunkt für unsere Untersuchungen das 19. Jahrhundert zu wählen, wobei wir selbstverständlich die vorhandenen Urkunden, die wenigen noch älteren Zeugen der Entwicklung dieses Handwerks, berücksichtigen.

Eine Untersuchung der Holzgegenstände, die die oltenische Volkskunst in ungefähr 150 Jahren geschaffen hat, zeigt, daß sie von der natürlichen Umgebung bedingt wurden, von der Beschäftigung der Bewohner, dem Entwicklungsstand der Technik zu dem betreffenden Zeitpunkt, vom kulturellen Austausch.

Beim Versuch, aus der Vielzahl der im Gelände gesammelten Daten die Eigenart der Holzschnitzkunst dieses Landesteils herauszuarbeiten, entdeckt man für die länger zurückliegenden Zeiträume eine große Einheitlichkeit, die durch das Vorhandensein einiger im gesamten rumänischen Raum vorfindlicher Elemente zum Ausdruck kommt; auf dieser Grundlage entstand, infolge der spezifischen sozial-ökonomischen und geschichtlichen Gegebenheiten sowie der kulturellen Beziehungen in bestimmten Richtungen, der für Oltenien eigentümliche Stil.

Außer diesen Faktoren beeinflussen auch andere Elemente das uralte Erbe der Holzschnitzkunst. Die Beziehungen zu den Klöstern und Bojarenhöfen dürfen nicht übersehen werden, wo die Handwerker neue praktische und ästhetische Elemente kennenlernten. Eine wichtige Rolle spielten auch die Jahrmärkte, bei denen die Bauern aus weit entfernten Dörfern zusammentrafen und mit Handwerkern und Händlern in Berührung kamen, die mit sich die verschiedensten Waren brachten. Neue Formen und dekorative Elemente, die sie bei diesen Gelegenheiten sahen, wurden dann, den Bedürfnissen und dem Geschmack der oltenischen Bauern⁵ entsprechend, verarbeitet. Auf diese Art wurden die Erzeugnisse der oltenischen Handwerker allmählich durch neue Elemente bereichert, was Fortschritte in der traditionellen Verarbeitungstechnik und vor allem Veränderungen der ästhetischen Auffassungen bedeutete, weil gewisse dekorative Schemen ganz bestimmte Formen annahmen.

Die Handwerker in Oltenien richteten ihr Interesse auf die verschiedenartigsten hölzernen Bauelemente und Gegenstände aus.

Neben außergewöhnlichen Arbeiten auf dem Gebiet der Architektur — Häuser, Säulen, Giebel, Geländer, Tore, Marterl —, die wohlbekannt sind und von zahlreichen Fachleuten⁴ untersucht wurden, gibt es in der Vielfalt der oltenischen Holzschnitzkunst auch andere Arten von Gegenständen

³ I. D. Ștefănescu, *ibidem*,

⁴ T. Papahagi, *Images d'ethnographie roumaine*, Buc., 1928. G. Ionescu, *Arhitectura populară românească*, București, 1957. Gh. Focșa, *Elemente decorative în arhitectura populară din zona Jiului de Sus*, S.C.I.A., 3—4, 1954, p. 25—48.

⁵ I. D. Ștefănescu, *ibidem*.

⁴ T. Papahagi, *Images d'ethnographie roumaine*, Bukarest, 1928; G. Ionescu, *Arhitectura populară românească*, Bukarest, 1957; Gh. Focșa, *Elemente decorative în arhitectura populară din zona Jiului de Sus*, S.C.I.A., 3—4, 1954, S. 25—48.

puțin cercetate⁵ și anume mobilierul și obiectele de uz gospodăresc, asupra cărora ne vom opri în cele ce urmează.

Bogăția materialelor din aceste categorii, aflate în muzee și pe teren, foarte unitare din punct de vedere al formei și tehnicii de lucru, dar diferențiate din punct de vedere decorativ, provenite din Oltenia, pun de la început două probleme importante: satele de origine ale acestor obiecte și căile de răspândire.

Pe baza cercetărilor întreprinse în Oltenia, cu precădere în zona subcarpatică, respectiv Mehedinți, Gorj și Vâlcea, s-a ajuns la o concluzie clară.

Se poate preciza astfel că obiectele la care ne referim au fost confecționate vreme îndelungată, cu mijloace mai rudimentare, în cadrul economiei autarhice țărănești. Întîlnim și astăzi în unele cătune din Mehedinți piese de mobilier și obiecte de uz lucrate în gospodărie.

Pe măsură ce diviziunea muncii și specializarea în cadrul economiei rurale s-a accentuat, aceste produse s-au executat numai cu rare excepții în gospodărie, majoritatea fiind realizate în cadrul meșteșugului specializat.

Au fost cercetate 24 de centre specializate în confecționarea mobilierului⁶ și a obiectelor de uz gospodăresc, formate din așezări ale „rudarilor” de munte sau „băieșilor”.

Așezările sînt grupate la poalele pădurii, pe văile apelor Luncavăț, Gilort, Galbenul, Valea Verde, Olt, Jiu sau în apropierea Dunării, fiind legate de existența materiei prime necesare practicării meșteșugului în tot timpul anului. O caracteristică a centrelor specializate în confecționarea mobilierului o constituie legătura strînsă cu așezările ungurenești, ceea ce pledează pentru originea transilvană a multor meșteșugari, întocmai ca și în Muscel.⁷

Din punct de vedere geografic centrele specializate în confecționarea mobilierului se grupează în trei zone bine distincte, corespunzătoare județelor Vâlcea, Gorj și Mehedinți.

Prima zonă foarte bine reprezentată, atît sub aspect numeric cît și al valorii pieselor specifice, o constituie satele din județul Vâlcea: Brezoi, Călimănești, Poiana, Blidari, Bistrița, Vaideeni, Urșani, Horezu-Romanii de Sus, Slătioara-Cerna, Sirineasa, Frîncești.

A doua zonă grupează șapte sate în județul Gorj: Polovragi, Novaci, Baia de Fier, Suseni, Runcu, Somănești, Albeni, Telești-Buduhala.

Zona a treia, mai puțin reprezentativă, circumscrișă în granițele județului Mehedinți, cuprinde satele Cloșani, Motru-Sec, Baia de Aramă, Izverna și Hinova.

den, die weniger behandelt worden sind⁵, und zwar Möbel und Hausrat, mit denen wir uns im folgenden beschäftigen wollen.

Die zahlreichen oltenischen Gegenstände dieser Art, die sich in Museen oder auch im Gelände befinden und nach Form und Arbeitstechnik sehr einheitlich, in den Verzierungen aber unterschiedlich sind, werfen zunächst zwei wichtige Fragen auf: aus welchen Dörfern stammen sie und auf welchem Weg wurden sie verbreitet?

Die Forschungen in Oltenien, besonders im subkarpatischen Gebiet, bzw. in Mehedinți, Gorj und Vâlcea, führten zu einem eindeutigen Schluß. Man kann feststellen, daß die Gegenstände, auf die wir uns beziehen, lange Zeit hindurch mit ziemlich rudimentären Mitteln im Rahmen der autarken Bauernwirtschaft hergestellt wurden. Auch heute findet man in einigen Weilern von Mehedinți noch im Haus hergestellte Möbelstücke und Geräte.

Mit dem Fortschreiten der Arbeitsteilung und der Spezialisierung im Rahmen der dörflichen Wirtschaft wurden diese Erzeugnisse nur noch ausnahmsweise im Haushalt, hauptsächlich aber durch spezialisierte Handwerker hergestellt.

Unsere Forschungen erfaßten 24 in der Herstellung von Möbeln⁶ und Haushaltsgeräten spezialisierte Zentren, die Niederlassungen sogenannter „rudari” (Holzschnitzer) oder „băieși” in den Bergen.

Solche Siedlungen befinden sich am Waldrand, in den Tälern des Luncavăț, Gilort, Galbenul, Valea Verde, Olt, Schil oder in der Nähe der Donau und sind an das Vorhandensein des Rohstoffes gebunden, der zur Ausübung des Handwerkes im Laufe des ganzen Jahres erforderlich ist. Eine Eigentümlichkeit der auf Möbelerzeugung spezialisierten Zentren ist ihre enge Beziehung zu Niederlassungen von sog. „Ungureni”. Olteniern transsilvanischer Herkunft, was genau wie in Muscel für die transsilvanische Herkunft vieler Handwerker spricht.⁷

Geographisch gesehen liegen die auf Möbelerstellung spezialisierten Zentren in drei deutlich voneinander getrennten Gebieten, die den Kreisen Vâlcea, Gorj und Mehedinți entsprechen.

Das erste Gebiet, das zahlenmäßig und dem Wert der erzeugten Stücke nach bedeutend ist, umfaßt folgende Dörfer des Kreises Vâlcea: Brezoi, Călimănești, Poiana, Blidari, Bistrița, Vaideeni, Urșani, Horezu-Romanii de Sus, Slătioara-Cerna, Sirineasa, Frîncești.

Im zweiten Gebiet liegen sieben Dörfer des Kreises Gorj: Polovragi, Novaci, Baia de Fier, Suseni, Runcu, Somănești, Albeni, Telești-Buduhala.

Das dritte, weniger repräsentative Gebiet befindet sich innerhalb des Kreises Mehedinți und umfaßt die Dörfer: Cloșani, Motru-Sec, Baia de Aramă, Izverna und Hinova.

⁵ G. Opreșcu, *L'art du paysan roumain*, Buc. 1937; N. Iorga *L'art populaire en Roumanie*, Paris, 1922; Gh. Focea, *Elemente decorative la bordeiele din sudul reg. Craiova*, București, 1957; B. Zderciuc, G. Stoica, *Crestături în lemn în arta populară românească*, București 1967.

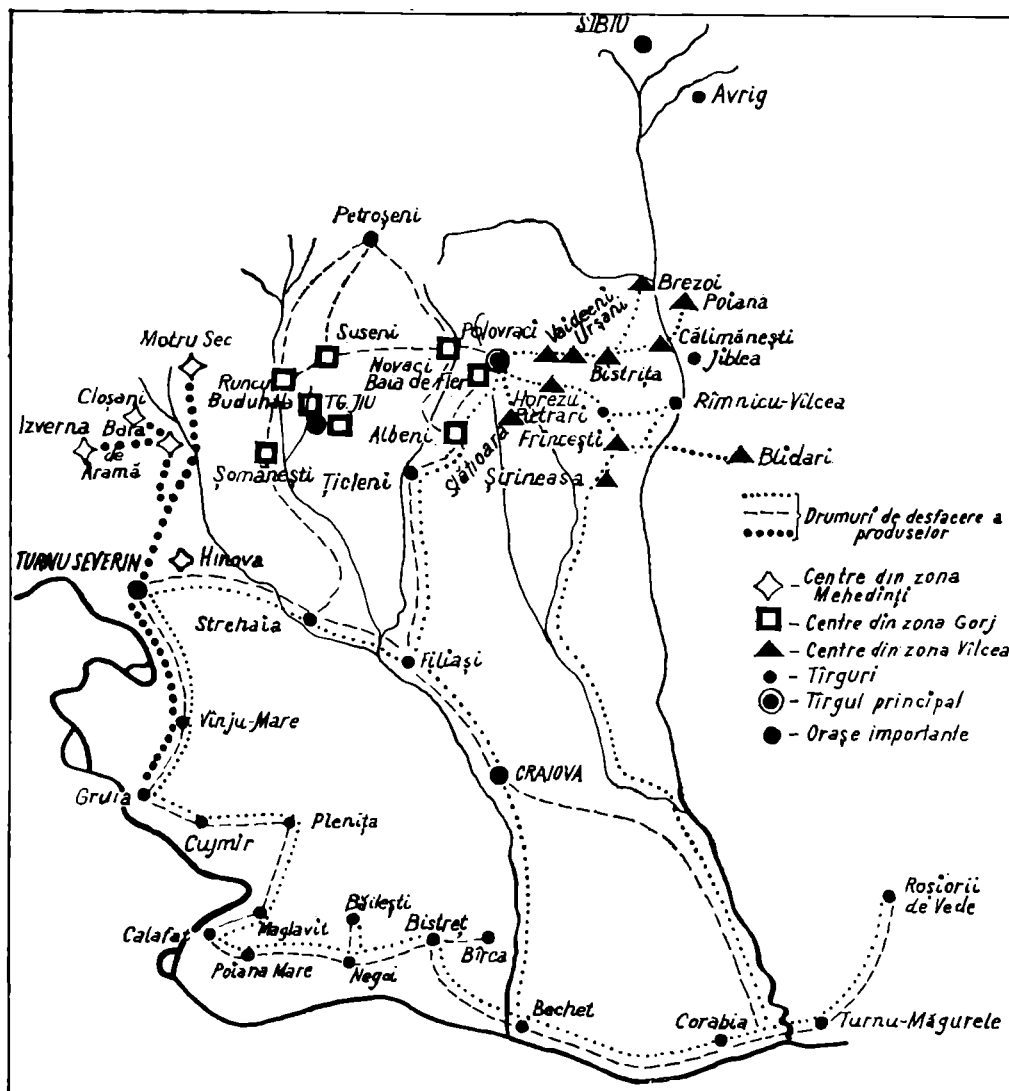
⁶ Stoica, *Centre specializate în confecționarea mobilierului în Oltenia*, S.C.I.A., Tom. 15, nr. 2, București, 1969, p. 233.

⁷ I. Chelcea, *Les „rudari” de Muscel*, București, 1943.

⁵ G. Opreșcu, *L'art du paysan roumain*, Bukarest, 1937; N. Iorga *L'art populaire en Roumanie*, Paris, 1922; Gh. Focea, *Elemente decorative la bordeiele din sudul reg. Craiova*, Bukarest, 1957; B. Zderciuc, G. Stoica, *Crestături în lemn în arta populară românească*, Bukarest, 1967.

⁶ G. Stoica, *Centre specializate în confecționarea mobilierului în Oltenia*, S.C.I.A., Tom 15, Nr. 2, Bukarest, 1969, S. 233.

⁷ I. Chelcea, *Les „rudari” de Muscel*, Bukarest, 1943.

HARTA I. Centre de prelucrare artistică a lemnului: tirguri, drumuri pentru desfacerea produselor.

KARTE I. Zentren der künstlerischen Holzverarbeitung: Märkte, Handelswege zum Verkauf der Erzeugnisse.

Din simpla enumerare a centrelor, se vede că în Vâlcea s-au dezvoltat cele mai multe dintre ele. Aici se constată și păstrarea mai pregnantă a tradiției, datorită faptului că în multe sate se lucrează încă intens. Urmează în ordinea numărului de centre și al păstrării tradiției, Gorjul, ultimul loc fiind rezervat Mehedințiului, în centrele căruia se manifestă un total regres.

Încercînd să urmărim modul în care s-a dezvoltat meșteșugul prelucrării artistice în cele trei grupe de sate constatăm că la începutul secolului al XIX-lea ne sînt semnalate mai puține centre în comparație cu cele care lucrau la începutul secolului al XX-lea. Aceste așezări, formate din minimum 30–40 de familii, produceau intens toate categoriile de obiecte necesare satelor din apropiere. Pe măsura dezvoltării lor, a început să se pună problema desfacerii produselor care deveniseră prea numeroase. Ca o consecință firească a acestui fenomen au luat naștere, prin iradiere, noi centre, uneori așezate la mare depărtare de locurile

Schon die Aufzählung dieser Ortschaften zeigt, daß sich die meisten im Gebiet von Vâlcea entwickelt haben. Da hier noch in vielen Dörfern intensiv gearbeitet wird, ist auch die Tradition besser ausgeprägt. Nach der Anzahl der Zentren und der Pflege der Tradition folgt Gorj und an letzter Stelle steht Mehedinți, in dessen Zentren ein allgemeiner Rückgang zu bemerken ist.

Versucht man zu verfolgen, wie sich dieses Handwerk in diesen drei Gruppen von Dörfern entwickelt hat, so stellt man fest, daß am Anfang des 15. Jahrhunderts weniger Zentren vermerkt sind als zu Beginn des 20. Jahrhunderts. In diesen Ortschaften, die wenigstens 30–40 Familien zählten, wurde intensiv gearbeitet, um für die in der Nähe gelegenen Dörfer alle Arten von Gebrauchsgegenständen zu erzeugen. Sie entwickelten sich weiter, und es ergab sich das Problem, den Überschuß zu verkaufen. Eine natürliche Folge davon war, daß durch Ausstrahlung neue Zentren entstanden, manchmal sehr weit von den ursprünglichen ent-

de baștină. Formarea noilor așezări, compuse dintr-un număr restrâns de familii, la început trei-patru, stabilite uneori în cartierele rudarilor „de țară“, ca urmare a căsătoriilor contractate, se reflectă și în calitatea tehnică și artistică a produselor. Cu cât așezarea este mai periferică și păstrează mai puțin legătura cu centrul din care a luat naștere, cu atât produsele sînt mai îndepărtate ca formă și decor de centrul respectiv.

De fapt centrele meșteșugărești de prelucrare artistică a lemnului nu formează decît în unele cazuri sate de sine stătătoare, ca de exemplu Romani și Poiana-Vilcea, Buduhala-Gorj sau Hinova-Mehedinți. Majoritatea sînt formate din grupări așezate la marginea satelor sau la mică distanță, circa 1—3 km de acestea. Ele sînt formate în medie din 10—20 de familii. Centrele de sine stătătoare, foarte puternice, ca de pildă Romanii de Sus-Horezu, sînt formate din 40—50 de familii cu 300—400 de suflete.

Așezările rudarilor specializați în prelucrarea lemnului pentru categoriile amintite constituie unități aparte. Ocupația principală pentru toți membrii familiei este prelucrarea lemnului. Diviziunea socială a muncii se face pe categorii de lucrări, după gradul de efort pe care-l solicită. Astfel procurarea și pregătirea materialului, în general lucrările mai grele, sînt executate de bărbați. Femeile lucrează la confecționarea fuscilor, împletitul coșurilor și decorarea prin colorare a pieselor de mobilier și a lingurilor. La desfacerea produselor mari, a pieselor de mobilier în special, participă aproape în exclusivitate bărbații, care merg pînă la mari depărtări. Lingurile și fusele, precum și coșurile sînt vîndute adesea și de femei prin târgurile din apropierea satelor.

Materia primă

O analiză a materialelor folosite pentru confecționarea mobilierului duce la concluzia că acestea se procurau din pădurile învecinate. Esența lemoasă cea mai folosită a fost fagul (*Fagus silvestris*), dar întîlnim la unele piese mai vechi stejarul (*quercus sp.*) și frasinul (*fraxinus sp.*).

La obiectele de uz casnic, copăi, sucale, fuse, linguri se întrebuintează cel mai frecvent lemnul de plop (*populus sp.*), de salcie (*salix sp.*) și de paltin (*acer pseudo-platanus sp.*). Cele mai frumoase linguri se confecționau în trecut din lemn de prun (*prunus sp.*) sau de cireș (*cerasus sp.*), esențe mai rezistente avînd și o culoare deosebită. Am întîlnit în Gorj și cîteva linguri a căror vechime depășea 100 de ani, confecționate din lemn de tisă (*takus baccata*).

Materialul necesar se procura în timpul iernii, cînd lemnul este mai sărac în sevă și poate fi lăsat să se usuce în voie, pînă în primăvară, sezon în care meșterii lucrau foarte activ. Cantitățile apreciabile de materie primă necesară exercitării meșteșugului au constituit totdeauna o problemă, așa

fernt. Die neuen Niederlassungen zählten nur wenige Familien, zunächst 3—4, die manchmal infolge von Eheschließungen in den Vierteln der „rudari de țară“ (vom Lande) wohnten; die technischen und künstlerischen Qualitäten ihrer Erzeugnisse widerspiegeln diese Umstände. Je abgelegener diese neue Niederlassung ist und je schwächer ihre Beziehungen zu dem Zentrum, aus welchem sie hervorging, umso mehr unterscheiden sich ihre Erzeugnisse in Form und Verzierungen von denen des betreffenden Zentrums.

Eigentlich bilden diese Handwerkszentren nur in einigen Fällen selbständige Dörfer, wie zum Beispiel Romani und Poiana-Vilcea, Buduhala-Gorj oder Hinova-Mehedinți. Die meisten befinden sich an Dorfrändern oder in der Nähe der Dörfer, in etwa 1—3 km Entfernung. Ihre durchschnittliche Größe ist 10—20 Familien. Die selbständigen, sehr starken Zentren, wie beispielsweise Romanii de Sus-Horezu, zählen 40—50 Familien mit 300—400 Seelen.

Die Niederlassungen der „rudari“ haben ihren eigenen Charakter. Die Hauptbeschäftigung aller Familienmitglieder ist die Holzverarbeitung. Die soziale Arbeitsteilung geschieht nach der Mühe, die für die verschiedenen Arbeiten erforderlich ist. Die Beschaffung und Vorbereitung des Rohstoffes und im allgemeinen die schwereren Arbeiten werden von den Männern verrichtet. Die Arbeit der Frauen ist die Fertigung der Spindeln, das Korbflechten und das Bemalen der Möbelstücke und der Löffel. Der Verkauf der größeren Stücke, insbesondere der Möbelstücke, ist fast ausschließlich Sache der Männer, die damit weit herumkommen. Löffel, Spindeln und Körbe werden oftmals auch von den Frauen auf den Märkten in der Nähe der Dörfer feilgeboten.

Der Rohstoff

Eine Untersuchung der Rohstoffe zur Herstellung der Möbel führt zu dem Schluß, daß diese aus den benachbarten Wäldern beschafft wurden. Am meisten wurde die Buche (*Fagus silvestris*) verwendet, doch findet man bei einigen älteren Stücken auch das Holz der Eiche (*Quercus sp.*) und der Esche (*Fraxinus sp.*).

Für Haushaltsgeräte, wie Backtröge, Spinnräder, Spindeln, Löffel wird am häufigsten das Holz der Pappel (*Populus sp.*), der Weide (*Salix sp.*) und des Ahorns (*Acer pseudo-platanus sp.*) verwendet. Die schönsten Löffel wurden früher aus dem Holz des Pflaumenbaumes (*Prunus sp.*) oder des Kirschbaumes (*Cerasus sp.*) hergestellt, da es fester ist und eine besondere Färbung hat. In Gorj haben wir auch einige über 100 Jahre alte Löffel gefunden, die aus Eichenholz (*Takus baccata*) gefertigt werden.

Der erforderliche Rohstoff wurde im Winter beschafft, wenn das Holz weniger saftig ist und nach Belieben zum Trocknen liegen kann bis zum Frühjahr, da die Meister besonders fleißig waren. Die Beschaffung der beträchtlichen, zur Ausübung des Handwerks notwendigen Menge Rohmaterial war immer ein Problem, wie auch aus einem Dezember 1837 datierten Dokument hervorgeht, in dem mehrere Hörige des Staates sich beim Departement des Inneren über die Unterdrückungen be-

cum reiese și dintr-un document datat decembrie 1837, prin care mai mulți robi ai statului se plîng Departamentului dinlăuntru de împilările pe care le suferă pentru lemnul de rudărie tocmit de la Serdarul Gh. Velescu. Acesta „i-a pus în fiară“, iar ei au trebuit să-și vindă hoi ca să-i plătească banii pe nedrept ceruți și „au ajuns muritori de foame“.⁸ Din această cauză rudarii preferau să se așeze pe lingă satele de moșneni cu care ajungeau mai repede la învoială în ceea ce privește tăierea lemnului din pădure.

Tehnica de prelucrare a lemnului

Prelucrarea începea în pădure odată cu doborîrea copacilor selectați, în funcție de categoriile de obiecte pentru care trebuiau să servească ca materie primă.

Tehnica de lucru și uneltele de muncă din Oltenia sînt asemănătoare cu cele folosite și în alte centre din țară.⁹ Se alege de obicei un copac cît mai drept cu puțință, care să fie fără noduri și neatacat de ciuperci sau insecte. Trunchiul se taie la o înălțime de circa 30 cm de la nivelul solului. Uneltele folosite sînt secura, toporul și mai rar fierăstrăul. Tăierea de la baza copacului se face în așa fel încît trunchiul să cadă către un luminș, pentru a nu se crăpa și diminuea în acest fel posibilitățile de prelucrare. Odată doborît, copacul se curăță complet de crengi cu secura, apoi se secționează în bucăți de dimensiuni diferite, între 0,40 și 1,30 m lungime. După tăierea copacului urma prelucrarea fiecărei secțiuni în parte. Cu ajutorul toporului, al maiului și al penelor de lemn, fiecare fragment se despică pe lungime în patru bucăți — denumite „lobdele“, „lozbele“ — scîndurile componente ale lăzilor, picioarele, capetele etc. Întreaga muncă se executa cu secura, direct în pădure, pe lemnul verde care se poate lucra mai ușor.

În epocile de înflorire ale meșteșugului, cînd se lucra o mare cantitate de lemn, transportul materialului din pădure pînă acasă se făcea cu carele. Odată cu intrarea meșteșugului în declin, s-au schimbat și mijloacele de transport. „Lobdele“ se leagă cu funia în „crosnii“ nu prea mari și se poartă în spate pînă acasă. Din această cauză, meșterii caută să-și procure materialele necesare din pădurile cele mai apropiate sau chiar din sat, lucrînd cu materialul clientului.

Pentru obținerea unor piese de mobilier de calitate, materialele aduse acasă erau așezate în pod să se usuce, timp de un an, adică pînă la iarna următoare. Aceasta presupunea însă un stoc permanent de lemn uscat pentru ca procesul de muncă să nu fie stîrjit de lipsa materialelor. Din cauză că meșterii nu au avut totdeauna posibilitatea să-și creeze asemenea rezerve, se recurgea uneori la uscarea rapidă la soare, care durează 2—3 săptămîni. În prezent, în centrele din Oltenia, lemnul

klagen, die sie durch den Serdar Gh. Velescu zu er-leiden hatten, um Schnitzholz zu erhalten. Dieser „hat sie in Eisen gelegt“, und sie mußten ihre Ochsen verkaufen, um ihm das unrechtmäßig ge-forderte Geld geben zu können, so daß sie „Hun-gerleider wurden“. Aus diesem Grund zogen die „rudari“ es vor, sich in die Nähe der Dörfer von Freibauern niederzulassen, mit denen sie über das Schlagen des Holzes im Wald leichter einig wur-den.

Die Technik der Holzverarbeitung

Die Verarbeitung begann im Wald mit dem Fäl-len der Bäume, die je nach der Art der zu erzeugen-den Gegenstände ausgewählt wurden.

Die Arbeitstechnik und die in Oltenien verwen-detten Werkzeuge sind denen ähnlich, die auch in anderen Gebieten des Landes verwendet werden.⁹ Man wählt gewöhnlich einen möglichst geraden Baum aus, der knorrenfrei und nicht von Pilzen oder Insekten angegriffen sein soll. Der Stamm wird ungefähr 30 cm über dem Boden abgetrennt. Als Werkzeug werden Beil und Axt verwendet, seltener die Säge. Der Baumstamm wird so gefällt, daß er auf eine Lichtung fällt, um nicht zu bersten und dadurch die Möglichkeit der Verarbeitung zu verringern. Nach dem Fällen wird der Baum mit dem Beil vollständig von den Ästen ge-säubert und dann in verschieden große Stücke zerschnitten, die zwischen 0,40 und 1,30 m lang sind. Darauf folgt die Bearbeitung jedes einzelnen Stückes. Mit Hilfe der Axt, eines Schlegels und mehrerer Holzkeile wird jedes Stück der Länge nach in vier Teile „lobde“, „lozbe“ genannt — ge-spalten, aus denen Bretter für Truhen, Beine, Kopf-stücke, usw. entstehen. Alle diese Arbeiten wurden mit dem Beil schon im Wald ausgeführt, solange das Holz grün ist und leichter bearbeitet werden kann.

Während der Blütezeit des Handwerkes, als große Mengen Holz verarbeitet wurden, fuhr man das Rohmaterial aus dem Wald mit Wagen nach Hau-se. Mit dem Rückgang des Handwerkes wurden auch andere Transportmittel verwendet. Die Scheite werden mit einem Seil zu nicht zu großen Stößen gebunden und auf dem Rücken nach Hause gebracht. Aus diesem Grund trachten die Handwerkermeister, sich das Holz aus den nächstgelegenen Wäl-dern oder dann aus dem Dorf selbst zu beschaffen, indem sie mit dem Material des Kunden arbeiten.

Um Möbelstücke guter Qualität zu erhalten, wur-de früher das Holz für ein Jahr auf den Dachboden zum Trocknen gelegt, also bis zum nächsten Win-ter. Das setzte aber einen ständigen Vorrat an trok-kenem Holz voraus, damit der Arbeitsprozeß nicht durch Mangel an Material gehemmt werde. Da die Handwerkermeister nicht immer die Möglichkeit hatten, sich solche Vorräte anzulegen, behalf man sich manchmal mit schnellem Trocknen an der

⁸ I. Cojocaru, *Documente privitoare la economia Țării Românești, 1800—1850*, București, 1958, II, doc. 526.

⁹ K. K ó s, *Mobile cioplitte din zona Lăpuș*, în Anuarul Muzeului etnografic al Transilvaniei pe anii 1962—1963, Cluj, 1966, p. 179—224.

⁸ I. Cojocaru, *Documente privitoare la economia Țării Românești, 1800—1850*, Bukarest, 1958, II, Doc. 526.

⁹ K. K ó s, *Mobile cioplitte din zona Lăpuș*, în Anuarul Muzeului tenografic al Transilvaniei pe anii 1962—1963, Cluj, 1966, S. 179—224.

Fig. 1. Meșter pregătind scindurile pentru o ladă de zestre; executarea „scobului cu horjul”.

Abb. 1. Ein Meister bearbeitet die Bretter für eine Mitgifttruhe; das Schneiden der Nut mit dem Falzeisen (horj).

se usucă chiar direct pe sobă, în cazul în care meșterul primește comenzi urgente în timpul iernii.

Piese de mobilier confecționate din lemn uscat în mod forțat nu sînt tot atît de rezistente și se deformează, deoarece materialul lucrează în timp, se strîmbă și crapă.

Materialul lemnos necesar confecționării lingurilor și „postavelor” se folosește de preferință mai verde, deoarece se prelucrează mai ușor. Rudarii care se ocupă numai cu producerea obiectelor de uz gospodăresc aduc acasă cantități mai mici de lemn, pe care-l prelucrează imediat.

Finisarea materialului adus din pădure se face în curte ori sub un șopron acoperit. Lobdele se cioplesc cu secura mai întîi în lungime, apoi cu

Sonne, was 2—3 Wochen dauert. Gegenwärtig wird in den oltenischen Werkstätten das Holz sogar unmittelbar auf dem Ofen getrocknet, wenn der Meister im Winter dringende Aufträge erhält.

Die Möbelstücke, die aus rasch getrocknetem Holz gefertigt sind, haben weniger Festigkeit und ändern ihre Form, weil das Material im Laufe der Zeit arbeitet, sich krümmt und Risse bekommt.

Für die Fertigung der Löffel und Tröge wird bevorzugt etwas grüneres Holz verwendet, weil es leichter zu bearbeiten ist. Die „rudari“, die sich nur mit der Herstellung von Hausrat abgeben, bringen weniger Holz ins Haus und verarbeiten es sofort.

barda pe lățime pentru a se da forma necesară. Pentru obținerea unei suprafețe netede, necesare ornamentării, lobdele se „dau la cuțitoaie“ întocmai ca șindrila. În câteva centre din Vilcea, unde mobilierul s-a lucrat mai cu îngrijire — ex. Romani și Poiana — scindurile destinate ornamentării erau netezite și cu rindeaua. În trecut însă rindeaua s-a folosit foarte rar. Fiecare scindură era ascuțită cu cuțitoaia pe o latură iar pe cealaltă i se făcea cu horjul, un „scob“ îngust (*fig. 1*), deoarece la montat ele sînt fixate una într-alta.

Picioarele lăzilor se ciopleau din lemn drept, fără noduri, pentru a avea o rezistență mai mare și să permită horjirea, operație prin care, cu ajutorul horjului mare, se executau de-a lungul piciorului două „scoburi“ — șanțuri — pentru fixarea scindurilor. Horjul este compus dintr-o bară de oțel, lungă de circa 30—40 cm, cu capetele ușor lățite și muchia tăioasă întoarsă, fixată pe un mîner de lemn așezat perpendicular, lung de 15—20 cm. El servește aînt pentru realizarea „șanțurilor“ cît și în procesul ornamentării.

Capetele capacelor se execută cu barda. Cele mai răspindite au forme drepte. În centrele din Vilcea s-au executat în secolul trecut și capace în „două ape“ pentru care capetele erau ușor curbate pe ambele laturi.

Pentru fundul lăzilor sau dulapurilor și fața mesei se pregăteau în trecut fie scinduri, fie un blat întreg din stejar. Acum se folosește și fagul pentru executarea acestor piese, dar se croiesc puțin mai groase, adică de circa 4—5 cm.

Pentru montare se pregătesc de asemenea două stinghii de lățimea lăzilor sau dulapurilor în care urmează să se fixeze în același sistem — „nut și feder“ — ca și scindurile pereților laterali.

După pregătirea pieselor componente urmează asamblarea lor. Se așează mai întîi picioarele la distanța cerută de lungimea scindurilor. Primul rînd de scinduri se fixează — la partea de jos a lăzii — prin cuie de lemn. Următoarele sînt rînduite una într-alta pînă sus. Scindurile de la fundul lăzilor și dulapurilor se montează în cele două stinghii și prin cuie de lemn. Capetele lăzilor și piesele în care se fixează ușile dulapurilor au la extremități cîte o gaură executată cu burghiul, pentru „țîșinile“ cioplite în prelungirea scindurilor.

Confecționarea mesei-dulap, specifică centrelor din Oltenia este asemănătoare. Fundul și pereții sînt fixați în aceeași tehnică, cu excepția ușilor care au balamale de tipul celor de la capacul „tronurilor“ lăzilor de zestre. Blatul mesei se fixează prin două stinghii care împiedică alunecarea lui într-o

Die Endbearbeitung des Materials wird im Hof oder unter einem Wetterdach vorgenommen. Die Stücke werden zuerst mit dem Beil der Länge nach und danach mit dem Schlichtbeil der Breite nach behauen, bis sie die richtige Form haben. Um die Flächen zu glätten, die verziert werden sollen, werden sie mit dem Ziehmesser bearbeitet, genau so wie die Schindeln. In einigen Zentren in Vilcea, wo die Möbel mit mehr Sorgfalt hergestellt wurden — z.B. in Romani und Poiana — wurden die zu verzierenden Bretter auch durch Hobeln geglättet. Früher wurde der Hobel jedoch sehr selten verwendet. Jedes Brett wurde mit dem Ziehmesser an einer Seite spitzkantig gemacht, und an der anderen Seite schnitt man mit dem Falzeisen (horj) eine enge Rinne (*Abb. 1*), denn beim Zusammenfügen werden die Bretter ineinander befestigt.

Die Füße der Truhen wurden aus geradem, astfreiem Holz gehauen, um fester zu sein und die Bearbeitung mit dem Falzeisen zu erlauben. Mit dem großen Falzeisen wurden längs des Fußes zwei Rinnen oder Nuten zum Einfügen der Bretter eingeschnitten. Das Falzeisen besteht aus einem stählernen Stab, der etwa 30—40 cm lang ist, dessen Enden geringfügig verbreitert und zu einer scharfen Schneide umgebogen sind und der rechtwinklig an einem hölzernen, 15—20 cm langen Handgriff befestigt ist. Er wird sowohl zum Schneiden der „Nuten“ als auch beim Verzieren verwendet.

Die Randleisten der Deckel werden mit dem Schlichtbeil bearbeitet. Am häufigsten sind die geraden Randleisten. In den Zentren in Vilcea wurden im vorigen Jahrhundert auch satteldachartige Deckel (in două ape) gefertigt, deren Randleisten auf beiden Seiten leicht gekrümmt waren.

Böden von Truhen oder Schränken und Tischplatten wurden früher aus Brettern oder aus einem einzigen Blatt Eichenholz gefertigt. Jetzt wird zur Herstellung dieser Teile auch Buchenholz verwendet, sie werden aber etwas dicker zugeschnitten, also etwa 4—5 cm.

Zum Zusammenfügen werden dazu noch zwei Leisten vorbereitet, die der Breite der Truhen oder Schränke entsprechen und in denen die Bretter auf die gleiche Weise — Nut und Feder — wie die der Seitenwände befestigt werden.

Wenn die Teile vorbereitet sind, werden sie zusammengefügt. Zuerst werden die Füße in einer Entfernung aufgestellt, die der Länge der Bretter entspricht. Die erste Reihe Bretter unten an der Truhe wird mit Holznägeln befestigt. Die folgenden Bretterreihen bis hinauf werden ineinander verzahnt. Die Bretter für die Böden der Truhen und Schränke werden durch die beiden Leisten und durch Holznägel zusammengehalten. Die Seiten der Truhen und die Teile der Schränke, an denen die Türen befestigt werden, haben am Rand je eine gebohrte Vertiefung für die „Angeln“, die an den Enden der Bretter durch Schnitzen herausgearbeitet werden.

Ähnlich wird der Schranktisch gefertigt, der charakteristisch für die oltenischen Zentren ist. Der Boden und die Wände werden auf die gleiche

parte sau în alta, lăsându-l liber pentru a putea fi ridicat. Dulapurile-masă, mobilă de factură mai recentă, au blatul fixat prin cuie de fier.

La mese și scaune piesele sînt de asemenea cioplite ca și piesele componente ale lăzilor de zestre. Forma lor depinde de modelul ales.

Construcție asemănătoare cu lăzile de zestre și dulapurile-masă au avut și paturile lucrate de rudari. Piesele componente sînt: 4 picioare și o ramă dreptunghiulară formată din scinduri care sînt introduse în șanțurile horjite ale picioarelor. Scindurile sînt fixate de picioare și prin cuie de lemn. „Fundul” patului era realizat din scinduri așezate pe lățime, fixate cu capetele pe o stinghie montată pe laturile longitudinale ale ramei.

O altă piesă de mobilier întilnită în casele vechi din Gorj, a fost cuierul. El se compune dintr-o scindură de lungimi variabile între 1,50–2 m, așezată orizontal, în care sînt înfipite la distanțe egale cuie de lemn de alun, lungi de circa 0,20 m. Fața scindurii este de obicei ornamentată. Uneori cuierul are fixată la partea de deasupra o altă scindură care formează o poliță. Astăzi nu se execută cuiere deoarece nu mai sînt cerute de cumpărători.

Pentru confecționarea postavelor de diferite mărimi se folosește o teslă cu care se cioplește toată partea interioară. Rotunjirea colțurilor se făcea cu cuțitoaia.

Pentru linguri lemnul se „ia de patru ori la mînă”, în sensul că se pregătește materialul de plop despiciindu-se bucățile în lungime. Fiecare lemn este debarasat de așchii cu ajutorul securii, bardei și cuțitului de trei ori, pînă cînd capătă forma unei linguri nefinisate. La finisare, căușul se lucrează cu scoaba iar înfloriturile de pe coadă cu cuțitul.

Tehnici de decorare și motive ornamentale

Ornamentarea mobilierului se realizează după încheierea completă a pieselor componente și începe prin colorarea unor părți cu dungi alternate de roșu și verde. Tehnica colorării mobilierului este foarte veche în Oltenia și contribuie la crearea unor efecte artistice deosebite, care rivalizează cu cele din Moldova de Nord și Țara Lăpușului. De altfel folosirea vopselelor naturale, preparate din plante — bozul (*Sambucus nigra*) pentru roșu și urzica (*Urtica dioica*) pentru verde — constituie o dovadă a vechimii acestei tehnici de ornamentare a mobilierului din această parte a țării. Ceea ce este supărător și distonant în mobilierul actual, și a dat naștere unor discuții asupra vechimii acestei tehnici în Oltenia, nu sînt culorile în sine ci nuan-

Weise zusammengefügt, nicht aber die Türen. Diese sind mit Türangeln versehen, ähnlich denen der Deckel von Mitgifttruhen. Die Tischplatte wird durch zwei Leisten gehalten, so daß sie sich nicht seitlich verschieben kann, jedoch frei zu heben ist. Bei den Schranktischen neuerer Herkunft ist die Platte durch eiserne Nägel befestigt.

Die Teile für die Tische und Stühle werden ebenso behauen wie die für die Mitgifttruhen. Ihre Formen sind verschieden, je nach dem Modell.

Ähnlich wie die Mitgifttruhen und Schranktische fertigten die „rudari“ auch die Betten. Die Teile eines Bettes sind 4 Füße und ein rechteckiger Rahmen aus Brettern. Die Füße haben mit dem Falzeisen eingeschnittene Nuten, in die man die Bretter einfügt. Sie werden außerdem auch mit Holznägeln befestigt. Der „Boden“ des Bettes bestand aus der Breite nach gelegten Brettern, deren Enden durch an der Längsseite des Rahmens befestigte Leisten getragen wurden.

Ein anderes Möbelstück, das es in alten Häusern in Gorj noch gibt, ist die Wandborte. Sie besteht aus einem waagrecht angebrachten 1,50–2 m langen Brett, in dem in gleichen Abständen etwa 0,20 m lange Haken aus Haselholz befestigt sind. Die Vorderseite des Brettes ist meistens verziert. Manchmal hat die Wandborte oben noch ein zweites Brett, das als Ablage dient. Gegenwärtig werden keine Wandborte erzeugt, weil sie nicht mehr gefragt sind.

Zur Herstellung der Tröge verschiedener Größe dient ein Krummdexel, mit dem die ganze Innenseite behauen wird. Die Ecken werden mit dem Ziehmesser abgerundet.

Zur Löffelherstellung wird das Holz „viermal in die Hand genommen“, das heißt, daß die Pappelholzstücke der Länge nach gespalten werden, mit Axt, Breitbeil und Messer wird jedes Stück dreimal bearbeitet, bis es die Form eines Löffels annimmt und frei von Splittern und Spänen ist. Schließlich wird die Laffe mit dem Schabeisen ausgehöhlt und der Stiel mit dem Messer verziert.

Ziertechniken und -motive

Die Möbel werden verziert, wenn alle Teile vollständig zusammengefügt sind, und man beginnt damit, einige Teile wechselweise mit rot und grün in Streifen zu bemalen. In Oltenien ist die Technik des Möbmalens sehr alt, sie ergibt ganz besondere künstlerische Effekte und kann es mit der Malerei in der Nordmoldau und der Țara Lăpușului aufnehmen. Die Verwendung der natürlichen aus Pflanzen — Holunder (*Sambucus nigra*) für rot und Brennessel (*Urtica dioica*) für grün — gewonnenen Farbstoffe ist übrigens ein Beweis dafür, wie alt diese Technik zur Verzierung der Möbel hier ist. Was an den gegenwärtig erzeugten Möbeln störend und unpassend wirkt und zu Diskussionen über das Alter der Maltechnik in Oltenien Anlaß gegeben hat, sind nicht die alten Farben, sondern die heute verwendeten Farbtöne, denn die natürlichen Farbstoffe wurden in neuerer Zeit durch Anilinfarben ersetzt, und

Fig. 2. Folosirea horjului la realizarea ornamentelor.

Abb. 2. Verwendung des Falzeisens zur Ausführung von Verzierungen.

Fig. 3. Minuirea „țarcălăului” — compasului de lemn.

Abb. 3. Die Handhabung des Holzzirkels, „țarcălău”.
www.muzeulastra.com / www.cimec.ro

Fig. 4. Motive decorative executate cu compasul.

Abb. 4. Mit dem Zirkel ausgeführte Ziermotive.

tele folosite, vopselele naturale fiind înlocuite cu cele bazate pe anilină, roz și albastru, care se detașează strident pe fondul lemnului nou.

După vopsire mobilele se „scriu“ sau se „horjează“ cu flori înlăcrate.

Unelte folosite pentru realizarea ornamentelor incizate sînt horjul și capra. Horjul se folosește pentru „uluceli“ — executarea șanțului de îmbinare a scîndurilor — și la trasarea liniilor drepte cu mina liberă (fig. 2). Capra este un compas de lemn cu lungimea de circa 36 cm, avînd cele două brațe unite printr-o vergea numită „plimbare“ sau „cumpănă“. Unul din brațe se termină cu un ac de oțel de 3,50 cm numit „bold“, iar celălalt cu o lamă tăioasă la vîrf — „ruja“ — asemănătoare cu capetele horjului (fig. 3). Capra servește la trasarea cercurilor și semicercurilor caracteristice în special centrelor din zona Vilcea (fig. 4).

Motivele cele mai des folosite pentru decorarea pieselor de mobilier sînt formate din cercuri și semicercuri, rozete, jocuri de linii drepte, unghiuri hașurate cu denumiri speciale, ce pot fi grupate în mai multe categorii.

1. Motive astrale: soarele, luna sau combinat soarele cu luna, steaua cu cinci „coarne“.

2. Motive fitomorfe în care predomină bradul sub formă de crenguță simplă sau încadrată de diverse forme geometrice și frunza.

3. Motive zoomorfe: ochiul boului, broasca.

4. Motive geometrice: „roata spițată“, pătrate, unghiuri simple, unghiuri cu hașuri, zigzaguri, linii ondulate etc.

5. Motive antropomorfe în reprezentări stilizate de o forță plastică excepțională.

În ceea ce privește frecvența motivelor de mai sus se remarcă ca o caracteristică a centrelor din județul Vilcea — în care tradiția se păstrează mai bine — folosirea intensă a motivelor astrale și în general a celor executate cu compasul. Tot aici apar — mai ales la Poiana — reprezentările antropomorfe (pl. I). Se observă în acest sens, atît în compunerea ornamentului cît și în folosirea pe scară largă a motivului astral sub formă de rozetă, similitudini evidente cu centrele din Argeș, Mușcel și Ploiești, pînă în valea Slănicului, ceea ce denotă unitatea stilistică pe un teritoriu mai larg. Valoarea decorativă a lăzilor din centrele aflate în zona Vilcea este superioară celor din zona Gorjului.

Dispoziția ornamentului executat cu compasul se face pe suprafețe mari — fața și capacul lăzilor, ușile dulapurilor. De obicei decorul se compune din două medalioane centrale cu două, trei cercuri concentrice, dispuse pe partea din față a lăzilor, în mijlocul cărora se află o rozetă. De jur împre-

zwär durch rosa und blau, die vom Hintergrund des frischen Holzes grell abstechen.

Nach dem Malen werden die Möbel mit eingritzten Verzierungen versehen, sie werden „beschriftet“.

Die Werkzeuge zur Ausführung der Verzierungen sind Falzeisen und Zirkel (capra). Das Falzeisen dient dazu, Nuten zum Zusammenfügen der Bretter zu schneiden, sowie mit freier Hand gerade Linien zu ziehen (Abb. 2). Der Zirkel ist aus Holz, seine Schenkel sind ungefähr 36 cm lang und durch einen Stab verbunden, der „plimbare“ oder „cumpănă“ genannt wird. Die Spitze des einen Schenkels ist eine 3,50 cm lange Stahlnadel, „bold“ genannt, und der zweite Schenkel trägt an der Spitze eine scharfe Klinge, die „ruja“, die der Schneide des Falzeisens gleicht (Abb. 3). Mit dem Zirkel werden Kreise und Halbkreise gezogen, die vor allem für das Gebiet Vilcea charakteristisch sind (Abb. 4).

Zur Verzierung der Möbel werden am häufigsten Motive verwendet, die aus Kreisen und Halbkreisen, Rosetten, geradlinigen Figuren und schraffierten Winkeln bestehen, ihre besondere Bezeichnungen haben und mehreren Gruppen angehören.

1. Astrale Motive: Sonne, Mond oder beide zusammen, der fünfzackige Stern.

2. Pflanzenmotive, vorwiegend ein einfaches Tannenästchen, das von verschiedenen geometrischen Figuren begleitet sein kann, und ein Blatt.

3. Tiermotive: Ochsenauge, Frosch.

4. Geometrische Motive: „Rad mit Speichen“, Quadrate, einfache Winkel, schraffierte Winkel, Zickzacklinien, Wellenlinien, usw.

5. Anthropomorphe Motive mit Stilisierungen, die außergewöhnlich plastisch sind.

Was die Häufigkeit dieser Motive anlangt, so fällt als Eigentümlichkeit der Zentren im Kreis Vilcea, wo die Tradition besser gepflegt wird, auf, daß die astralen Motive und im allgemeinen die mit dem Zirkel gearbeiteten sehr stark verwendet werden. Ebenfalls hier erscheinen — vor allem in Poiana — die anthropomorphen Darstellungen (Tafel I). Diesbezüglich sind, sowohl was die Komposition der Verzierung als auch die häufige Verwendung des astralen Motives als Rosette betrifft, klare Ähnlichkeiten mit den Zentren der Gebiete Argeș, Muscel und Ploiești bis in das Tal des Slănic zu bemerken und dieses zeugt von einem einheitlichen Stil in einem größeren Gebiet. Die Truhen aus den Zentren des Gebietes Vilcea haben mehr künstlerischen Wert als die im Gebiet Gorj erzeugten.

Die mit dem Zirkel ausgeführte Verzierung wird auf großen Flächen angeordnet, wie Vorderseite und Deckel der Truhen, Schranktüren. Die Verzierung besteht im allgemeinen aus zwei in der Mitte befindlichen Rundbildern, mit zwei oder drei konzentrischen Kreisen, die auf der Vorderseite der Truhen angeordnet sind und zwischen denen eine Rosette steht. Rings um die Rundbilder erscheinen gewellte Linien, die mit dem Zirkel gezogen werden. Als Ergänzung wird auf den

jurul medalioanelor sînt executate linii curbe trase cu compasul. În completare, pe picioare ori pe capetele lăzilor se foloseşte şi un ornament linear mai simplu: bradul sau haşurile duble. Capacul lăzii este decorat cu semicercuri care se întretaie sau chiar cu un joc de linii drepte, asemănător celor de pe picioare şi capete.

Lăzile din judeţul Vilcea — în special cele cu capac bombat — se disting de celelalte şi printr-o linie mai robustă rezultată din folosirea unui material masiv, cît şi prin vigoarea inciziilor atît de puternic conturate încît creează jocuri de umbră şi lumină de un efect decorativ rar întîlnit la mobilierul popular românesc cu creştături.

În centrele din judeţul Gorj se observă o înclinaţie specială pentru folosirea ornamentului geometric (*pl. II*), care au la bază pătratul şi unghiul simplu sau cu haşuri, cu mari asemănări în ceea ce priveşte motivele şi compoziţiile decorative cu Transilvania în general şi cu Hunedoara în special. În compoziţiile ornamentale folosite de meşterii din această zonă apar adesea şi combinaţii de motive executate cu compasul şi horjul, rozete cu unghiuri haşurate, motive fitomorfe dispuse mai ales pe picioarele şi capetele lăzilor. Rareori se întîlneşte şi motivul antropomorf.

În Mehedinţi motivele decorative au fost în trecut extrem de bogate (*pl. III*). În compoziţiile ornamentale se îmbină armonios motivele realizate prin linii curbe cu cele realizate prin linii drepte, într-o fantezie care rivalizează cu cele din Ţara Lăpuşului şi Suceava. La exemplare care depăşesc o sută de ani se întîlnesc uneori şi motive antropomorfe stilizate ingenios, reprezentări de biserici şi castele cu totul originale. Centrele din Mehedinţi mai recente, formate prin iradierii, se manifestă printr-un total regres în ceea ce priveşte numărul meşterilor, iar pe de altă parte printr-o scădere a preocupărilor pentru folosirea motivelor şi compoziţiilor tradiţionale. Decorul este format în exclusivitate din combinaţii de linii drepte-triunghiuri, pătrate sau dreptunghiuri şi foarte rar mici steluţe compuse din linii întretăiate. Decorul mobilierului ajunge uneori la o simplificare excesivă de un schematism dus pînă la extrem.

Remarcăm în cadrul decorului realizat pe mobilierul din centrele periferice, unde multe dintre motivele geometrice dispar ori se simplifică prezenţa continuă a bradului şi stelei care apar sub denumirea de „flori înlăcrate“ sau „flori scrise“.

Circulaţia motivelor decorative întîlnite pe lăzile de zestre din centrele specializate ale Olteniei este mult mai largă. Motive similare se întîlnesc în Muntenia şi Moldova precum şi dincolo de Carpaţi,

Füßen oder den Seitenflächen der Truhen auch ein einfacheres Ornament aus Linien verwendet; die Tanne oder doppelte Schraffierungen. Der Deckel ist mit sich überschneidenden Halbkreisen oder auch mit Figuren aus geraden Linien verziert, ähnlich denen an den Füßen und Seitenflächen.

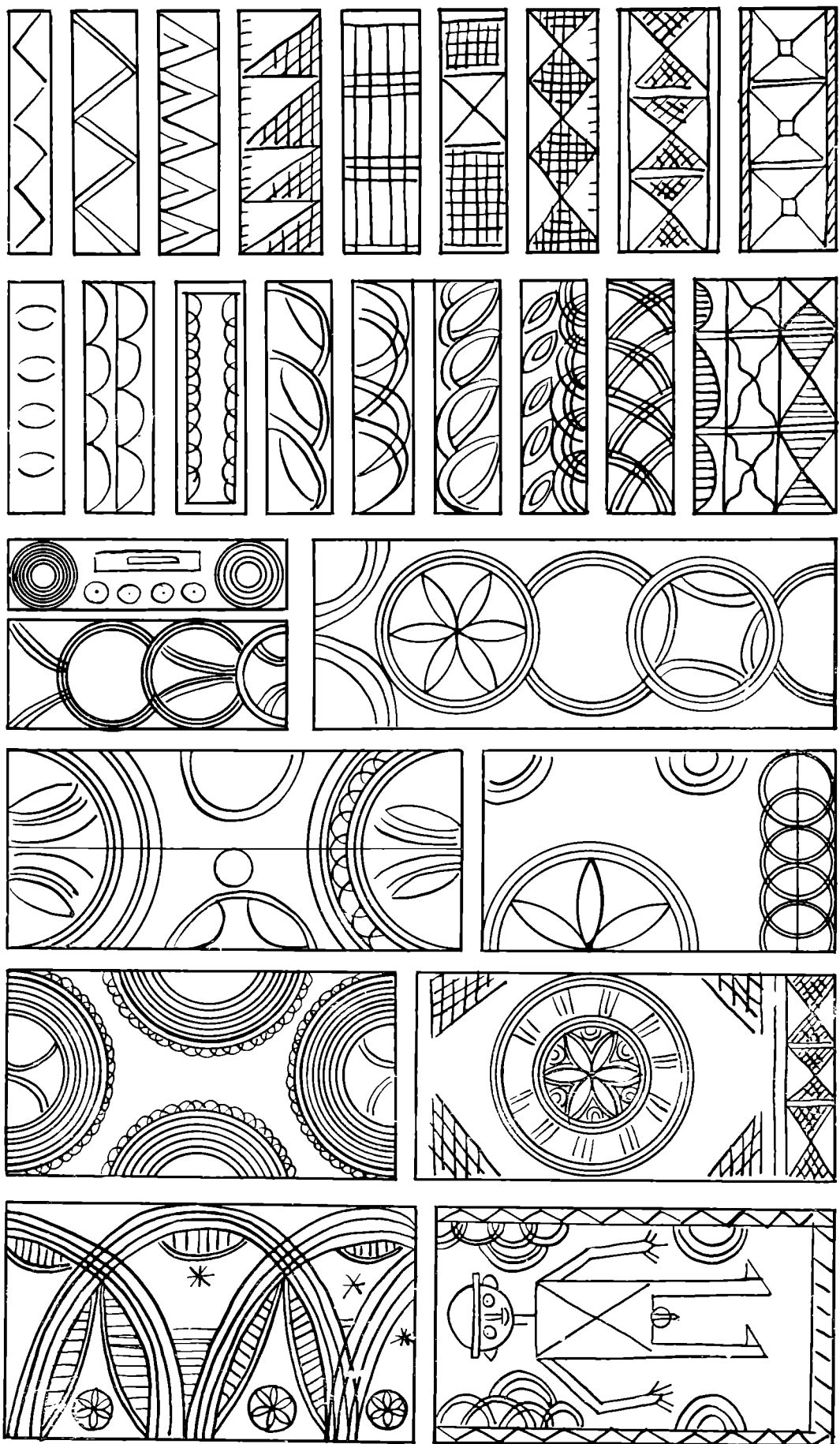
Die Truhen aus dem Kreis Vilcea — vor allem die mit gewölbtem Deckel — zeichnen sich gegenüber den anderen durch eine robustere Linie aus, da sie aus massiverem Material gefertigt sind, ebenso wie durch die tief eingeschnittenen Ornamente, die so kräftig umrissen sind, daß sie Licht- und Schattenspiele mit einer dekorativen Wirkung erzeugen, wie sie bei den geschnitzten Möbeln der rumänischen Volkskunst selten ist.

In den Zentren des Kreises Gorj ist eine besondere Neigung zur Verwendung geometrischer Verzierungen zu bemerken (*Tafel II*), deren wichtigste Elemente das Quadrat und das einfache oder schraffierte Dreieck sind und die durch ihre Motive und dekorativen Kompositionen stark denen aus Transilvanien im allgemeinen und aus der Umgebung von Hunedoara im besonderen ähneln. In den Verzierungen, die die Meister in dieser Gegend verwenden, erscheinen oft auch Kombinationen von Motiven, die mit Zirkel und Falzeisen ausgeführt werden, Rosetten mit schraffierten Dreiecken, Pflanzenmotive, vor allem an den Füßen und Seitenflächen der Truhen. Das anthropomorphe Motiv kommt selten vor.

In Mehedinţi waren die Motive der Verzierungen früher äußerst reichhaltig (*Tafel III*). In den Kompositionen der Verzierungen wirken Motive aus gewellten Linien mit solchen aus geraden Linien harmonisch zusammen, in einer Anordnung voller Phantasie, die mit dem Talent der Schnitzer in der Ţara Lăpuşului und Suceava wetteifert. Auf Exemplaren, die über hundert Jahre alt sind, finden sich manchmal auch anthropomorphe, einfallsreich stilisierte Motive, ganz originelle Darstellungen von Kirchen und Burgen. Die neueren, durch Ausstrahlung entstandenen Zentren in Mehedinţi zeigen einen totalen Rückgang, was die Anzahl der Meister betrifft, ebenso ein nachlassendes Bestreben, die traditionellen Motive und Kompositionen zu verwenden. Die Verzierungen bestehen ausschließlich aus Kombinationen gerader Linien — Dreiecken, Quadraten oder Rechtecken und sehr selten kleinen Sternchen, aus sich schneidenden Linien. Die Verzierung der Möbelstücke wird manchmal durch einen bis zum Äußersten gehenden Schematismus versimpelt.

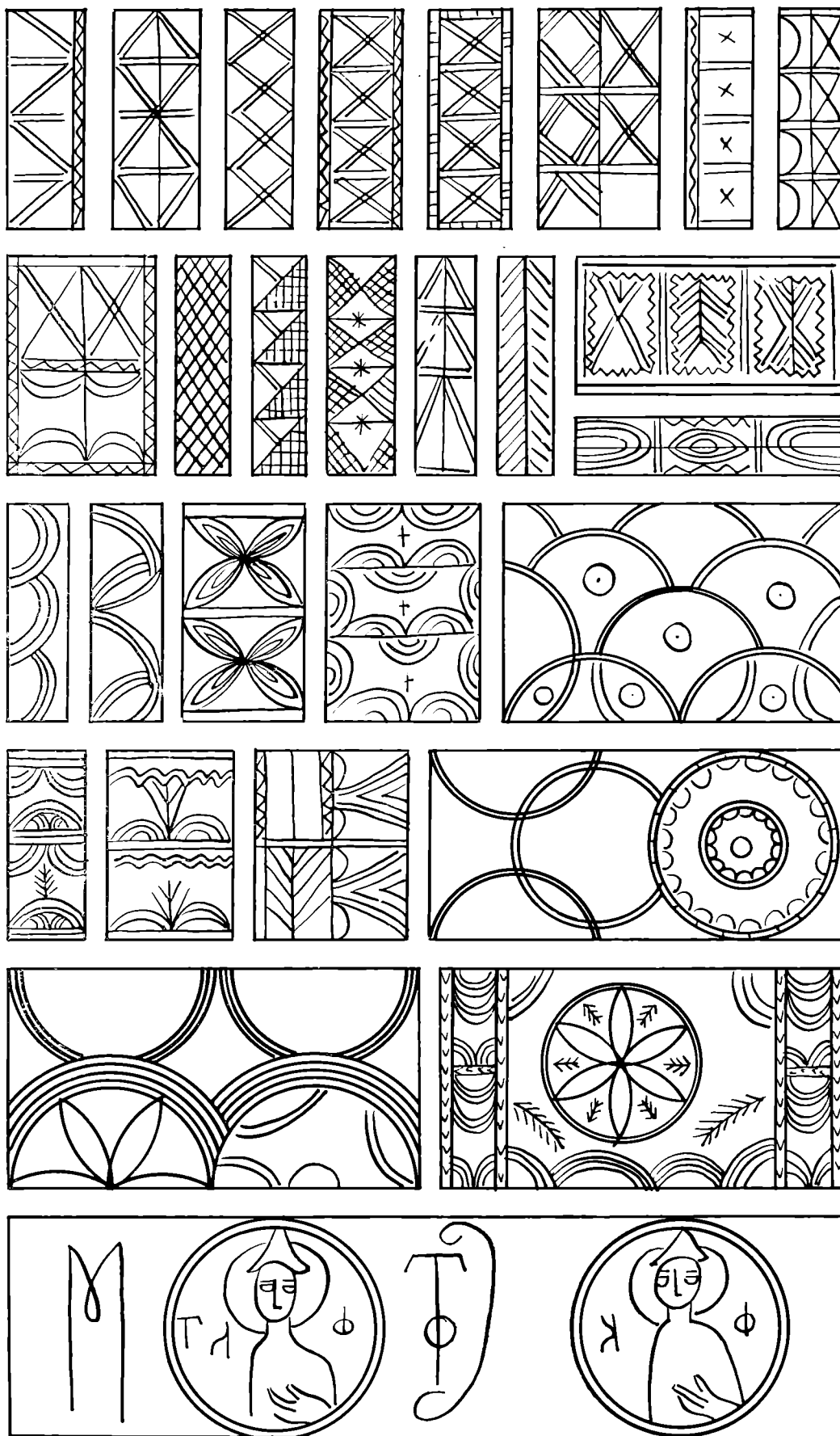
In den Verzierungen der Möbel, die aus weiter abgelegenen Zentren entstammen und bei denen viele geometrische Motive verschwinden oder vereinfacht werden, bemerkt man das beständige Vorhandensein von Tannen und Sternen, die „flori înlăcrate“ oder „flori scrise“ genannt werden.

Die Motive der Verzierungen auf den Mitgifttruhen der spezialisierten Zentren Olteniens sind viel weiter verbreitet. Ähnliche Motive finden sich in Muntenien und in der Moldau ebenso wie jenseits der Karpaten, in Transilvanien. Ohne Zweifel haben die Verarbeitung eines bestimmten Roh-

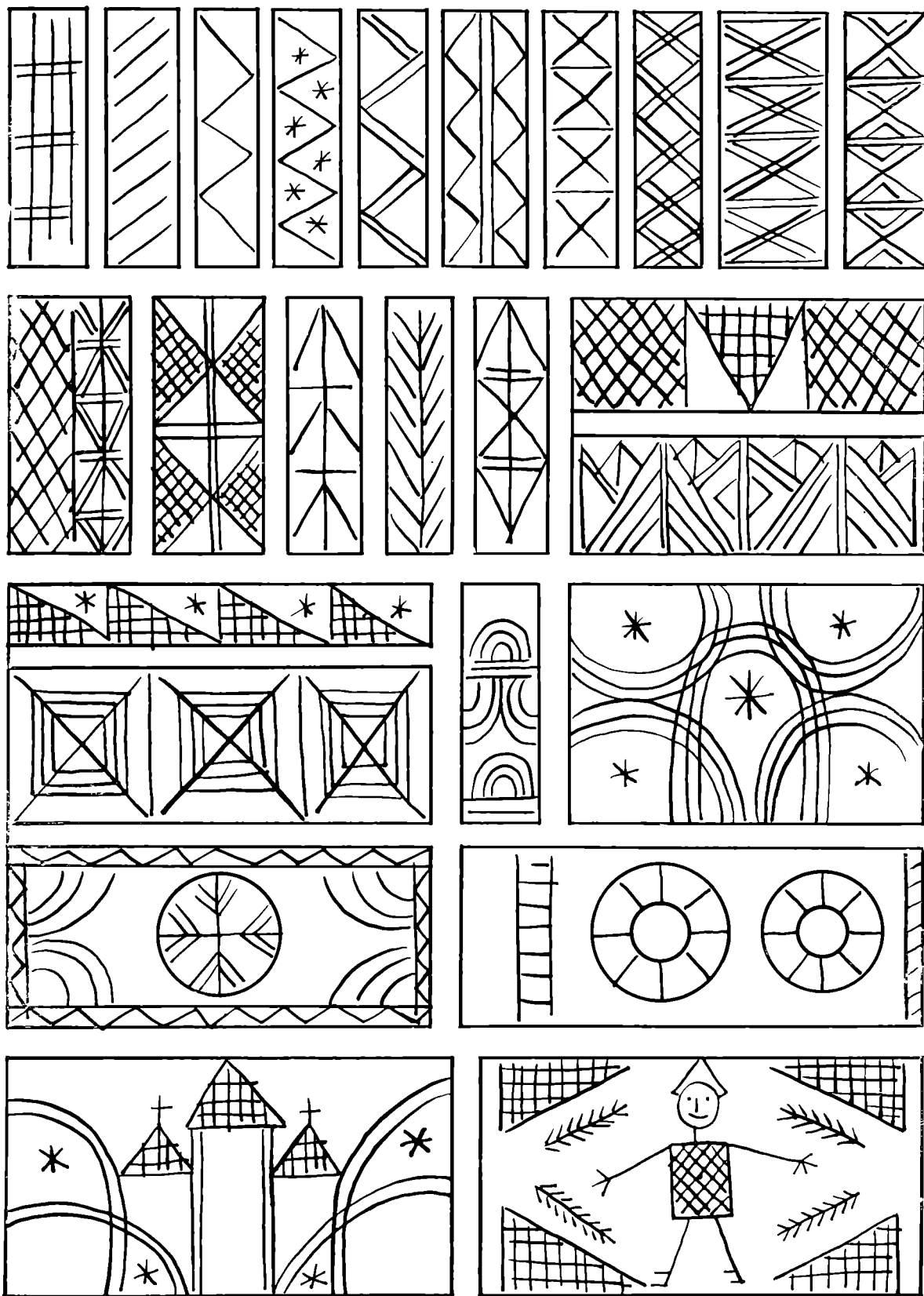
PLANȘA I. Motive decorative specifice centrelor din Vlcea.

TAFEL I. Für die Zentren in Vlcea charakteristische Ziermotive.

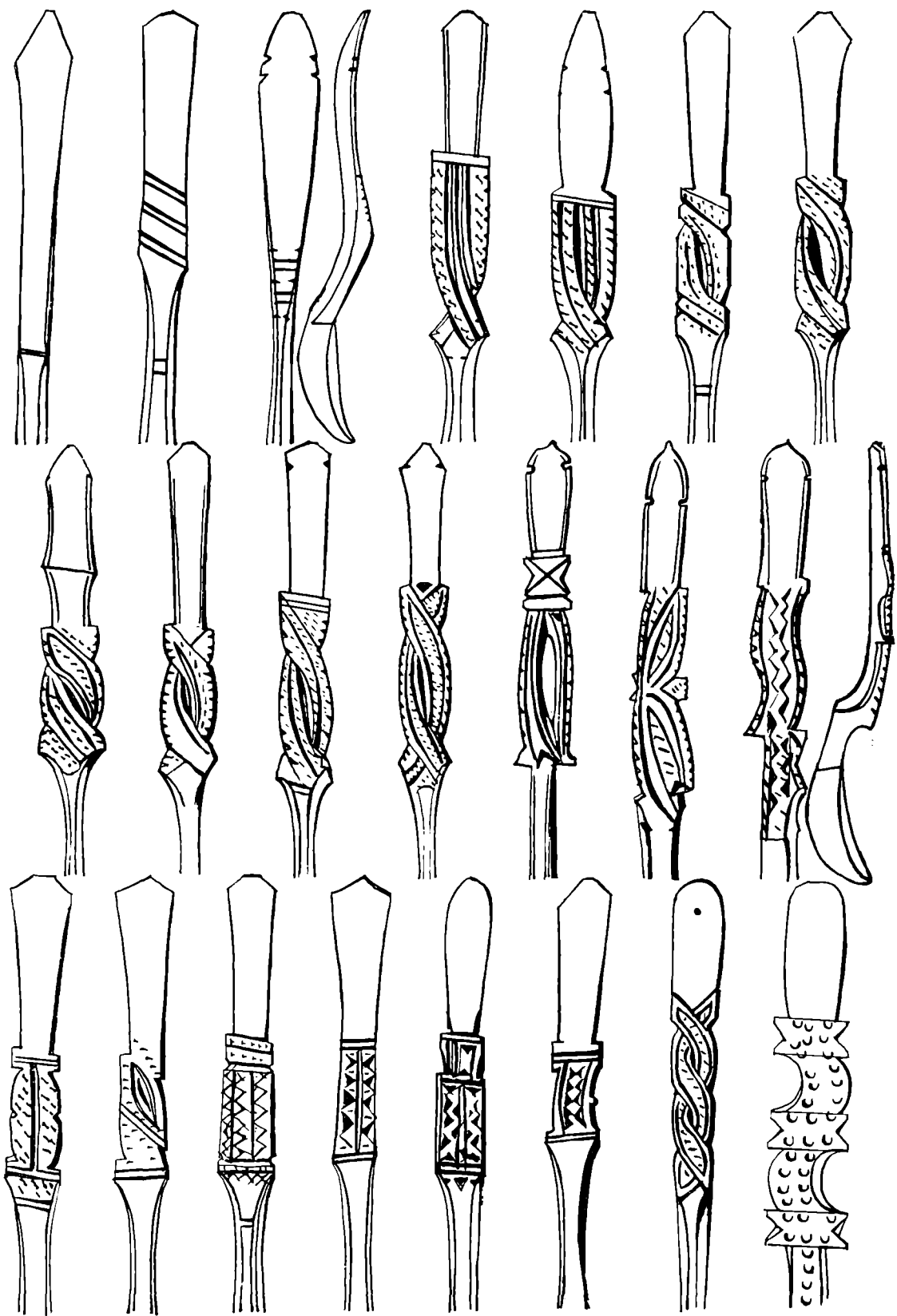
PLANȘA II. Motive decorative specifice centrelor din Gorj.

TAFEL II. Für die Zentren in Gorj charakteristische Ziermotive.

PLANȘA III. Motive decorative specifice centrelor din Mehedinți.

TAFEL III. Für die Zentren in Mehedinți charakteristische Ziermotive.

PLANȘA IV. Motive decorative de pe linguri.

TAFEL IV. Ziermotive auf Löffeln.

în Transilvania. Fără îndoială că un anumit material folosit și un instrumentar simplu, limitat la stadiul dezvoltării tehnicii în anumite perioade, au condus la apariția și dezvoltarea unei game de ornamente asemănătoare. Ceea ce constituie însă specificul decorativ al mobilierului din cele trei zone, apropiindu-le sau diferențiindu-le de produsele altor regiuni ale țării este compoziția ornamentală. Decorul reprezintă, în cazul lăzilor de zestre mai ales, un element esențial în determinarea pieselor din punct de vedere al apartenenței teritoriale.

În ceea ce privește motivele decorative care apar pe lingurile din Oltenia, se poate spune că sînt extrem de bogate (pl. IV). La Albeni—Gorj, de exemplu, unul din meșteri mai știa să lucreze 15 modele iar la Hinova—Mehedinți, 10 modele.

Ornamentul se aplică pe coada lingurii, dîndu-i mai întîi o formă deosebită — torsadă, frunză, sau chiar pasăre (de obicei cocoș sau păun), — la care se adaugă motive incizate destul de puternic menite să pună mai mult în evidență conturul.

Cele mai ornamentate sînt lingurile produse în centrele gorjenești. Varietatea motivelor este aici extrem de mare și cele mai multe sînt compuse prin imbinări de linii curbe. Tot în centrele de aici apar și așa-numitele „linguri cu călcii“, care au sub căuș o curbură puternică, dînd cozii o eleganță deosebită. La unele dintre aceste linguri apare și decorul traforat.

În Mehedinți motivele, mult simplificate ca și în cazul pieselor de mobilier, sînt formate fie din torsade răsucite de două-trei ori, fie din zigzaguri puternic incizate, sau frunze.

Lingurile din Vilcea sînt mai puțin decorate, dar păstrează pînă astăzi o formă zveltă și elegantă.

Categorii de produse

Categoriile de obiecte produse în centrele din Oltenia pot fi grupate în trei: mobilier, unelte de muncă și obiecte de uz gospodăresc.

Din prima categorie fac parte lăzile de zestre, lăcrile—lăzi de dimensiuni mici —, mesele cu cîrcei sau ciocane, mesele înalte, dulapurile-masă, dulapurile înalte, hambarele și scăunelele.

Din ansamblul creației artistice în lemn din Oltenia, mobilierul se desprinde ca o realizare majoră, care împreună cu arhitectura formează un tot unitar, de o mare originalitate izvorită din faptul că, spre deosebire de mobilierul țărănesc din părțile centrale și apusene ale Europei, influențat puternic de stilurile artei culte, la noi meșteșugul a urmat o linie proprie de dezvoltare, iar influențele din afară au fost puține și destul de tîrzii.¹⁰

Unitatea mobilierului din Oltenia constă în simplitatea formelor și delicatețea decorului, în faptul că fiecare piesă constituie o operă de artă în sine, care se încadrează perfect în interiorul locuinței fără să fie conceput în ansambluri.

¹⁰ G. Stoica, *Organizarea interiorului locuinței țărănești românești*, București, 1969, pag. 24.

stoffes und die Verwendung einfacher Werkzeuge, deren Möglichkeiten durch die Entwicklung der Technik in bestimmten Zeitabschnitten begrenzt waren, dazu geführt, daß ähnliche Verzierungen aufkamen und sich entwickelten. Das Eigentümliche der Möbelverzierungen in diesen drei Zonen ist jedoch die ornamentale Komposition, durch die sie den Erzeugnissen aus anderen Teilen des Landes näher kommen oder sich von ihnen unterscheiden. Die Verzierung ist, vor allem bei den Mitgifttruhen, ein wesentliches Element zur Bestimmung der territorialen Herkunft der Stücke.

Hinsichtlich der Motive in der Verzierung der Löffel aus Oltenien kann gesagt werden, daß sie äußerst mannigfaltig sind (*Tafel IV*). In Albeni — Gorj, zum Beispiel, konnte einer der Meister noch 15 Modelle arbeiten und in Hinova — Mehedinți ein anderer 10 Modelle.

Verziert wird der Stiel des Löffels, der zunächst eine besondere Form erhält. Er kann spiralförmig gewunden sein, die Form eines Blattes oder sogar eines Vogels haben (gewöhnlich eines Hahnes oder eines Pfau). Dazu kommen ziemlich stark eingekerbte Motive, die den Umriß noch mehr hervortreten lassen.

Am meisten sind die Löffel verziert, die in den Zentren von Gorj erzeugt werden. Die Vielfalt der Motive ist hier äußerst groß und die meisten entstehen durch Zusammenfügen von gewellten Linien. Ebenfalls in diesen Zentren gibt es auch die sogenannten „Löffel mit Absatz“, die unter der Laffe stark gekrümmt sind, so daß der Stiel besonders elegant wirkt. Bei einigen dieser Löffel erscheinen auch durchbrochene Verzierungen.

In Mehedinți sind die Motive der Löffel, ebenso wie bei den Möbeln stark vereinfacht und bestehen entweder aus zwei bis dreimal gewundenen Schraubenlinien, aus stark eingekerbten Zickzacklinien oder aus Blattformen.

Die im Kreis Vilcea gefertigten Löffel sind weniger verziert, ihre Form jedoch ist bis auf den heutigen Tag schlank und elegant.

Gruppen von Erzeugnissen

Die in den Zentren Olteniens erzeugten Gegenstände gehören drei Gruppen an: Möbel, Werkzeuge und Haushaltsgeräte.

Zur ersten Gruppe gehören die Mitgifttruhen, kleine Kästchen, die „lăcrile“ genannt werden, Klapptische mit „cîrcei“ oder „ciocane“, hohe Tische, Schranktische, hohe Schränke, Vorratskisten und Stühlchen.

Innerhalb der Gesamtheit der Holzarbeiten in Oltenien bilden die Möbel einen wichtigen Teil. Sie sind gemeinsam mit der Architektur ein einheitliches Ganzes von besonderer Eigenart, die darauf beruht, daß bei uns das Handwerk eine eigene Entwicklungslinie verfolgte und von außerhalb wenig und ziemlich spät beeinflusst worden ist¹⁰, zum Unterschied von den stark von der Kunst beeinflussten Bauernmöbeln in Mittel- und Westeuropa.

¹⁰ G. Stoica, *Organizarea interiorului locuinței țărănești românești*, Bukarest, 1969, S. 24.

Urmărind frecvența diferitelor piese de mobilier în centrele oltenesti, constatăm că lada este cea mai răspândită, fiind piesa de bază.

În locuința țărănească din România, ca și în casele boierești din secolul al XVIII-lea, nu întâlnim dulapul pentru păstrat îmbrăcăminte. Funcția dulapului a fost indeplinită timp îndelungat de lada de zestre, care ocupa un loc de cinste în cadrul interiorului și al ceremonialului nupțial.

Lăzile din Oltenia sînt executate într-o tehnică cunoscută din antichitate în Egipt, Creta, Grecia și Italia. Din punct de vedere morfologic, lăzile din Oltenia se pot împărți în două categorii și anume: lăzile cu capac plan și cele cu capac bombat, asemănătoare sarcofagelor romane.

Prima categorie s-a lucrat în toate centrele, fiind răspândită în toată țara, în timp ce lada cu capac bombat s-a lucrat cu precădere în centrele din Vilcea.

O piesă deosebită care s-a lucrat în Gorj și Vilcea este „lăcrița“, o ladă de dimensiuni foarte mici. Ea folosește la păstrarea actelor și altor obiecte de valoare. De obicei se păstrează într-un loc ferit. Datorită proporțiilor miniaturale și a compozițiilor decorative echilibrate, lăcrița prezintă o valoare estetică deosebită (*fig. 5*).

Hambarele constituie ca frecvență a doua categorie de obiecte. Ele au forma lăzilor de zestre și dimensiuni variabile, după locul pe care-l ocupă în cadrul gospodăriei, în tindă, pe prispă sau în pod. Sub aspect decorativ, hambarele nu prezintă un interes deosebit. Ornamentul simplu se reduce la cîteva linii oblice, dispuse pe capac ori pe scîndura superioară a peretelui din față.

Între meșterilor specializați în confecționarea mobilierului din Oltenia se manifesta din plin în decorul altor două categorii de piese: masa-dulap și dulapul înalt, lucrate cu precădere în Vilcea și Gorj.

Forma mesei-dulap este dreptunghiulară, de circa $1,50 \times 0,80$ m și are spațiile dintre cele patru picioare închise prin pereți de scîndură, încheiate într-o tehnică similară celei folosite la confecționarea lăzilor de zestre. La partea superioară se află totdeauna un mic sertar. În interior spațiul este împărțit în două printr-un raft. Masa-dulap este prevăzută cu două uși, lucrate fiecare dintr-o singură bucată de lemn fixată prin balamale de lemn — „țîțini“.

Decorul dispus pe cele două uși, pe fața sertarului și uneori pe pereții laterali este asemănător celui de pe lăzile de zestre. Mesele-dulap confecționate în Vilcea sînt decorate cu precădere cu rozete și cu

Die Einheitlichkeit der oltenischen Möbel besteht in den einfachen Formen und der Zartheit der Verzierungen sowie darin, daß jedes Stück ein Kunstwerk für sich ist, das sich vollkommen in die Wohnung einfügt, ohne daß deren Einrichtung als einheitliches Ganzes entworfen worden wäre.

Untersucht man die Häufigkeit der verschiedenen Möbelstücke in den oltenischen Zentren, so stellt man fest, daß die Truhe am weitesten verbreitet, also das wichtigste Stück ist.

In der Wohnung des rumänischen Bauern sowie in den Bojarenhäusern des 18. Jahrhunderts finden wir den Kleiderschrank nicht vor. Die Rolle des Schrankes spielte lange Zeit die Mitgifttruhe, die nicht nur in der Wohnung, sondern auch schon bei der Hochzeitszeremonie einen Ehrenplatz einnahm.

Die oltenischen Truhen sind in einer Technik gearbeitet, die im Altertum in Ägypten, auf Kreta, in Griechenland und Italien bekannt war. Ihrer Form nach können die oltenischen Truhen in zwei Gruppen eingeteilt werden und zwar: Truhen mit flachem Deckel und solche mit gewölbtem Deckel, die den römischen Sarkophagen ähnlich sind.

Die erste Art wurde in allen Zentren erzeugt und ist im ganze Land verbreitet, die Truhe mit gewölbtem Deckel dagegen wurde vornehmlich in den Zentren von Vilcea gefertigt.

Ein besonderes Stück, das in Gorj und Vilcea erzeugt wurde, ist die „lăcrița“, ein sehr kleines Kästchen. Es dient zur Aufbewahrung der Akten und anderer Wertgegenstände und wird gewöhnlich an einem geschützten Ort verwahrt. Durch seine miniaturhaften Maße und die ausgeglichenen dekorativen Kompositionen ist dieses Kästchen von besonderem ästhetischen Wert (*Abb. 5*).

Die Vorratskisten stehen, was Häufigkeit anlangt an zweiter Stelle. Sie haben die Form der Mitgifttruhen und ihre Größe ist verschieden, je nachdem, wo sie im Haushalt aufgestellt werden, im Vorraum, in der Laube oder auf dem Dachboden. Der Dekor der Vorratskisten ist nicht von besonderem Interesse. Das einfache Ornament besteht aus einigen schrägen Linien auf dem Deckel oder auf dem obersten Brett der Vorderwand.

Die Phantasie der oltenischen auf Möbeln spezialisierten Meister zeigte sich im Überfluß bei der Verzierung zweier anderer Möbelarten: des Schranktisches und des hohen Schrankes, die besonders in Vilcea und Gorj erzeugt wurden.

Die Form des Schranktisches ist rechteckig, ungefähr $1,50 \times 0,80$ m, der Raum zwischen den vier Beinen ist durch Bretterwände abgeschlossen, die auf ähnliche Weise zusammengefügt werden wie die Seitenwände der Mitgifttruhen. Oben hat jeder Tisch eine kleine Schublade. Der innere Raum wird durch ein Brett in zwei Fächer geteilt. Der Schranktisch hat zwei Türen, die aus je einem einzigen Stück Holz gearbeitet und mit hölzernen Angeln, „țîțini“ befestigt sind.

Die Verzierung der beiden Türen, der Vorderseite der Schublade und manchmal der Seitenwände ist ähnlich wie bei den Mitgifttruhen. Die in Vilcea hergestellten Schranktische sind besonders mit Rosetten und Figuren aus gewellten Linien verziert, während in den Zentren von Gorj die gleiche

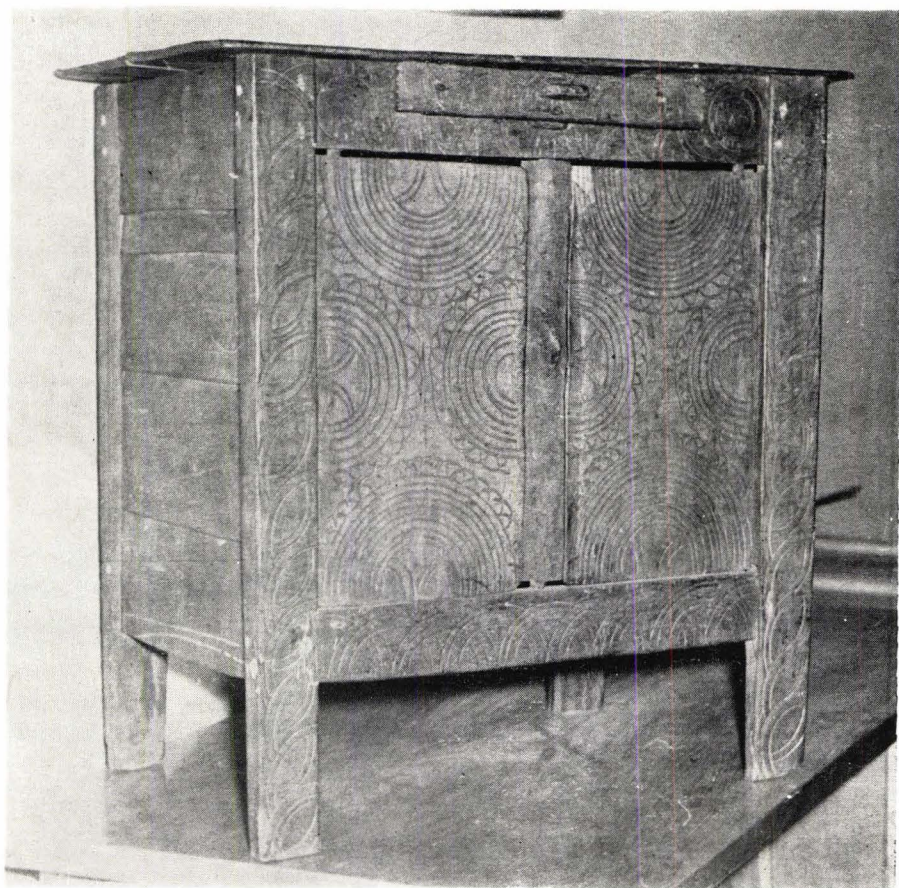
Fig. 5. Lăcriță lucrată la Poiana — Vilcea.

Abb. 5. Geschnittes Kästchen aus Poiana — Vilcea.

Fig. 6. Dulap-masă lucrat la Romanii de Sus — Vilcea.

Abb. 6. Schranktisch aus Romanii de Sus — Vilcea.

jocuri de linii curbe, în timp ce la centrele gorjene se remarcă aceeași preferință pentru combinații de linii drepte; uneori cele două preferințe se îmbină armonios în compoziții echilibrate (fig. 6). Întîlnim adesea dulapuri care au pe una din uși un medalion central cu rozetă în mijloc, înconjurat de semicercuri întretăiate, marcînd conturul, în timp ce a doua ușă este segmentată în mai multe registre, care cuprind fiecare motive geometrice compuse din linii drepte și frînte.

Fața sertarului prezintă aproape în excelsivitate un decor format din linii drepte, de obicei dispuse oblic.

Centrele din Mehedinți n-au lucrat decît în cazuri foarte rare această piesă de mobilier. Chiar atunci cînd întîlnim masa dulap, în centrele respective sub aspect decorativ ea se prezintă mult simplificată.

În zona Gorjului și Vilcei, meșteșugarii au lucrat și o altă piesă de mobilier, foarte elegantă în ceea ce privește forma și decorul: dulapul înalt (fig. 7). Această piesă este poate singura pe care o întîlnim numai în casele țărănești din nordul Olteniei.

Dulapul este înalt de circa 2 m și lat de circa 1,20 m. Spre deosebire de celelalte mobile, el este puțin adînc, de circa 0,30 m. Scîndurile care formează pereții laterali sînt dispuse vertical. Cele două uși din față sînt prinse, asemeni celor de la dulapul-masă, prin balamale de lemn.

Decorul compus din motive geometrice este dispus pe toată suprafața celor două uși, pe picioarele din față și uneori pe părțile laterale. În Gorj, ornamentele executate pe cele două picioare sînt dispuse fie continuu, sub formă de linii oblice sau încrucișate, fie sub formă de X, separat de linii orizontale. Suprafața ușilor este împărțită în mai multe registre verticale sau orizontale, în cadrul cărora se desfășoară ritmic motivele decorative. În 65,6% din piesele studiate, ușile dulapurilor sînt diferite ca ornament, deși în linii generale ele se încadrează aceluiași stil. Deosebirea dintre decorul ambelor uși nu strică deloc armonia ansamblului ornamental ci, dimpotrivă, îi dă valoarea unei compoziții inspirate, de un farmec deosebit

Dulapurile din Oltenia au decorul compus din motive realizate prin combinarea liniilor curbe. De multe ori decorul este compus în jurul unui motiv central, dar sînt și uși în care rozeta apare în cadrul unor registre. Ca o particularitate a centrelor din Vilcea, este faptul că la partea superioară a dulapului se montează o piesă traforată și crestată în formă de semicerc, care îi dă un aspect deosebit.¹¹

¹¹ Una din cele mai frumoase piese de acest gen se găsește în colecția de mobilier a Muzeului din Rîmnicu-Vilcea

Vorliebe für Kombinationen gerader Linien zu beobachten ist; manchmal wirken beide Arten in ausgeglichenen Kompositionen harmonisch zusammen (Abb. 6). Oft trifft man Schränke an, die auf der einen Tür in der Mitte ein Rundbild aufweisen, das eine Rosette umschließt und von sich schneidenden Halbkreisen umgeben ist, die die Umrißlinie bezeichnen, während die zweite Tür in mehrere Flächen eingeteilt ist, die alle mit geometrischen Motiven aus geraden und gebrochenen Linien verziert sind.

Die Vorderseite der Schublade wird fast ausschließlich mit geraden Linien verziert, die gewöhnlich schräg angeordnet sind.

Die Zentren in Mehedinți haben dieses Möbelstück nur in sehr seltenen Fällen hergestellt. Und wenn man den Schranktisch in diesen Zentren vorfindet, ist seine Ornamentik sehr vereinfacht.

Im Gebiet von Gorj und Vilcea erzeugten die Handwerker noch ein weiteres in seiner Form und Verzierung sehr elegantes Möbelstück: den hohen Schrank (Abb. 7). Dies Stück ist vielleicht das einzige, das nur in den Bauernhäusern im Norden Olteniens vorkommt.

Der Schrank ist etwa 2 m hoch und 1,20 m breit. Zum Unterschied von den anderen Möbeln ist er nur etwa 30 cm tief. Die Seitenwände werden aus senkrecht angeordneten Brettern gebildet. Die beiden vorderen Türen sind, ähnlich wie die des Schranktisches, mit hölzernen Angeln befestigt.

Die Verzierung besteht aus geometrischen Motiven und bedeckt die ganze Fläche der beiden Türen, die vorderen Füße und manchmal die Seitenteile. Bei den in Gorj hergestellten Schränken sind die Verzierungen auf den beiden Füßen entweder fortlaufend angeordnet, als schräge oder sich kreuzende Linien oder in X-Form und durch waagerechte Linien unterbrochen. Die Fläche der Türen ist senkrecht oder waagerecht in mehrere Teile zerlegt, innerhalb deren sich die Motive der Verzierungen rhythmisch entwickeln. An 65,6% der untersuchten Stücke sind die Verzierungen der beiden Schranktüren verschieden, wenn sie auch im allgemeinen dem gleichen Stil angehören. Der Unterschied zwischen den Verzierungen der beiden Türen stört die Harmonie der Verzierung als Ganzes überhaupt nicht sondern verleiht ihr im Gegenteil den Wert einer eingebrachten Komposition von besonderem Reiz.

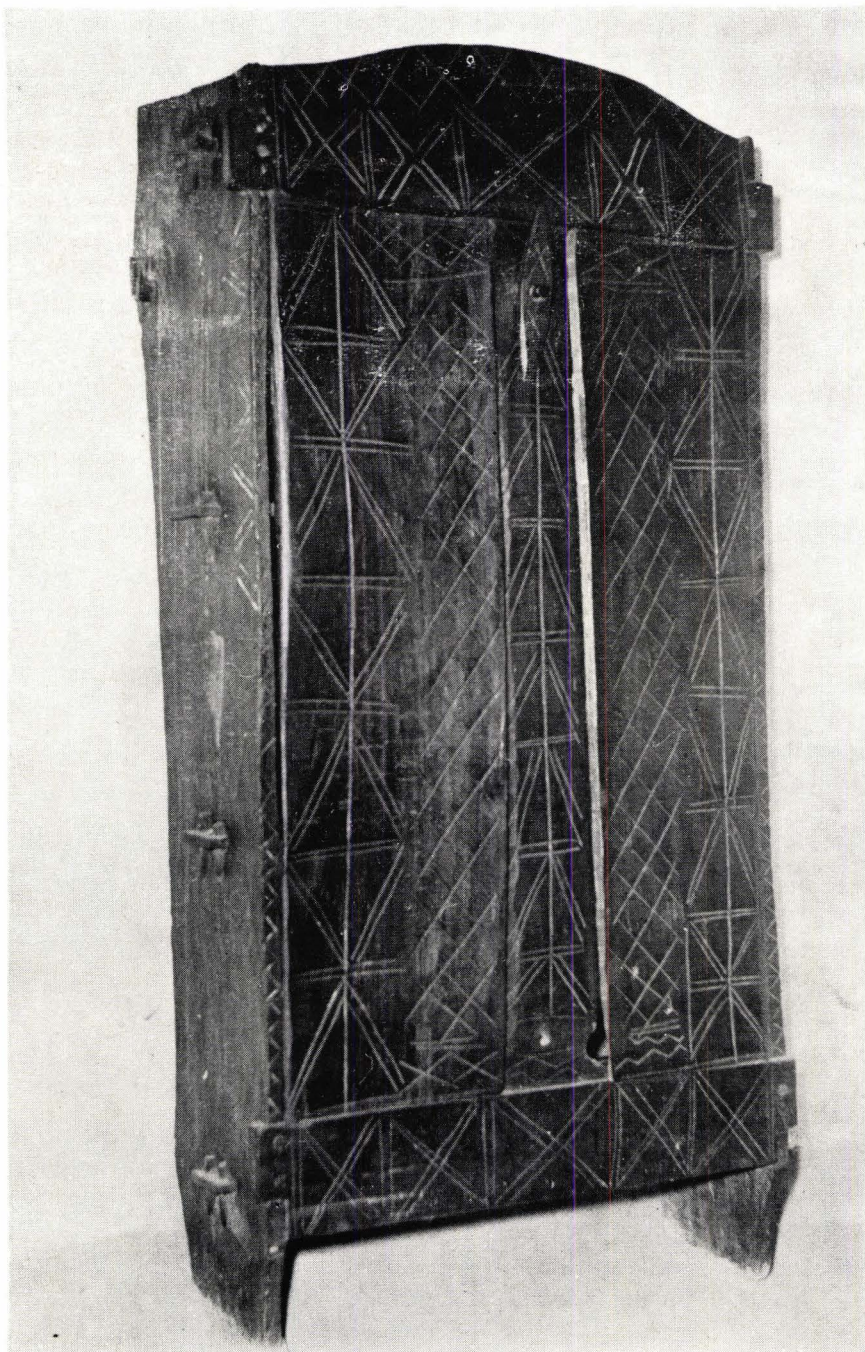
Die Ornamentik der oltenischen Schränke besteht aus Motiven die sich aus gewellten Linien ergeben. Oft ist die Verzierung um ein Motiv in der Mitte angeordnet, es gibt aber auch Türen, bei denen die Rosette in verschiedenen Registern vorkommt. Eine Besonderheit der Zentren in Vilcea ist, daß oben am Schrank ein halbkreisförmiges, durchbrochenes und eingekerbtes Stück angebracht wird, das ihm ein eigenartiges Gepräge gibt.¹¹

Außer dem Schranktisch, der in erster Linie zur Aufbewahrung von Gefäßen und Lebensmitteln und kaum als Tisch dient, werden in den oltenischen

¹¹ Eines der schönsten Stücke dieser Art befindet sich in der Möbelsammlung des Museums von Rîmnicu-Vilcea.

Fig. 7. Dulap înalt lucrat la
Suseni — Gorj.

Abb. 7. Hoher Schrank aus
Suseni — Gorj.

Alături de masa-dulap folosită în primul rând pentru păstrarea vaselor și alimentelor și foarte puțin ca masă propriu-zisă, în centrele din Oltenia se confecționează și câteva tipuri de masă.

Masa rotundă cu trei picioare, înaltă de circa 0,30 m este cea mai veche și s-a produs în toate centrele. Din punct de vedere artistic, masa rotundă nu prezintă un interes deosebit. Singurele elemente decorative apar în forma picioarelor.

În afară de masa rotundă obișnuită, acum 50—60 de ani a început să se lucreze la Poiana — Vilcea și o masă ceva mai înaltă, circa 0,50 m, pliantă, care poate fi ușor transportată la colibe sau stîne (fig. 8). Această masă se folosește astăzi în bucătăriile de vară, fiind foarte practică tocmai

Zentren auch mehrere Arten von Tischen hergestellt.

Am ältesten ist der runde, dreibeinige, etwa 30 cm hohe Tisch, der in allen Zentren hergestellt wurde. Vom künstlerischen Standpunkt ist der runde Tisch nicht besonders interessant. Das einzige dekorative Element besteht in der Form der Beine.

Außer dem gewöhnlichen runden Tisch begann man vor 50—60 Jahren in Poiana — Vilcea auch einen etwas höheren Tisch zu arbeiten. Er ist etwa 0,50 m hoch, zusammenklappbar und leicht in Hütten oder Sennhütten zu befördern (Abb. 8). Dieser Tisch wird heute in Sommerküchen verwendet, weil er sehr praktisch ist und nicht viel Raum ein-

Fig. 8. Masă cu circei lucrată la Poiana — Vilcea.

Abb. 8. Klapptisch aus Poiana — Vilcea

datorită faptului că se pliază și nu ocupă spațiu. Ca și masa rotundă obișnuită, ea are picioarele frumos fasonate.

Masa înaltă, lucrată în centrele din Vilcea, este de asemenea o piesă de mobilier cu reală valoare artistică. Decorul este dispus pe stinghiile care formează cadrul „gura mesei“, pe picioare și pe „cutie“-sertar. Mesele mai lungi, „de pomană“, sînt păstrate în pod și coborîte numai cînd este nevoie. Datorită decorului compus din linii curbe, care formează semicercuri întretăiate, masa înaltă are un aspect foarte decorativ și se numără printre cele mai izbutite creații ale genului.

În strînsă legătură cu tipul de masă, întîlnim în cadrul centrelor oltenesti scaunul de formă rotundă sau dreptunghiulară. Scaunele rotunde sau „rudărești“, cum se mai numesc, sînt singurele piese de mobilier din această categorie care prezintă și unele elemente de decor.

Fața scaunului, ușor scobită, confecționată dintr-un lemn masiv, are uneori în zona Vilcea un decor format dintr-o rozetă care acoperă toată suprafața. Alteori, ornamentul este mai simplu, realizat printr-un joc de linii trase cu compasul de jur împrejurul circumferinței.

nimmt. Wie der gewöhnliche runde Tisch hat auch er schön geformte Beine.

Der in den Zentren von Vilcea erzeugte hohe Tisch ist ebenfalls ein Möbelstück von echtem künstlerischem Wert. Verziert sind die Leisten, die die Zarge des Tisches bilden, die Beine und die Schublade. Die längeren Tische für Totenmähler werden auf dem Dachboden aufbewahrt und nur im Gebrauchsfall heruntergebracht. Mit seinen Ornamenten aus gewellten Linien, die sich schneidende Halbkreise bilden, sieht der hohe Tisch sehr gut aus und zählt zu den gelungendsten Arbeiten dieser Art.

Der Tischformentsprechend werden in den oltenischen Zentren der runde und der rechteckige Stuhl gearbeitet. Die runden Stühle, „rudărești“, wie sie noch genannt werden, sind die einzigen Möbelstücke dieser Art, die auch Zierelemente aufweisen.

Die leicht vertiefte, aus massivem Holz gearbeitete Sitzfläche des Stuhles zeigt im Gebiet von Vilcea eine Rosette, die die ganze Fläche bedeckt. Das Ornament kann auch einfacher sein und aus Linien bestehen, die mit dem Zirkel rings um die Sitzfläche gezogen werden.

Die hohen Stühle mit Rückenlehne, die man in den Bauernwohnungen im Norden Olteniens vorfindet, wurden sehr selten von den Meistern der

Scaunele înalte cu spătar înfilnate în locuința țărănească din nordul Olteniei au fost lucrate foarte rar de meșteșugarii centrelor amintite, fiind mai recente. Prin formă și decor aceste scaune aparțin ținuturilor de dincolo de Carpați, cu care centrele respective au întreținut legături strânse prin intermediul tirgurilor.

Scaunele înalte cu spătar confecționat din stîngii înguste de lemn, apărute în locuința țărănească la începutul secolului nostru, sînt mai ales de factură orășenească.

În Vilcea s-au lucrat și blidare, care se compun din două-trei rafturi lungi de 0,40—0,60 m, încadrate cu o stîngie îngustă în față. Ramele care încadrează rafturile sînt decorate cu un motiv simplu — „brăduț” — iar partea de deasupra cu rozete.

Deoarece în Gorj s-au folosit în interiorul țărănesc cuierele pentru blide, centrele de aici sînt singurele care produc asemenea piese. Cuierele sînt decorate cu linii drepte întretăiate. La unele piese lucrate pentru biserici se întîlnesc reprezentări antropomorfe, realizate plastic.

Din categoria uneltelor de muncă fac parte furcile și greblele pentru fin, roabele, lopețile pentru zăpadă, cozile de sape și de lopeți, sucalele, fusele, tiocurile pentru coasă etc.

Dintre acestea cele mai prețioase, din punct de vedere estetic, sînt unele tiocuri de coasă din Vilcea, decorate pe partea exterioară cu motive puternic crestate.

Obiectele de uz gospodăresc — postave pentru copii, pentru frămîntat pîinea sau pentru ținut mîlaiul, pisăloage pentru usturoi, troace pentru spălat rufe, cîrpătoare de mămăligă, căuce și linguri — s-au lucrat în toate centrele menționate. Mai mult, pe măsura decăderii centrelor, această categorie de obiecte a continuat să existe iar în unele dintre ele a început să se lucreze în exclusivitate. Explicația este simplă, pentru asemenea obiecte fiind necesară o cantitate mai mică de material lemnos din esențe slabe, ușor de procurat. Pe de altă parte, transformarea în interiorul locuinței țărănești s-a făcut simțitor mai întîi în organizarea mobilierului și apoi în cadrul obiectelor de uz gospodăresc.

Dintre aceste obiecte, cele mai izbutite sînt căucele pentru luat apă, care au coada puternic curbată, sau pentru mestecat în mîncare, lingurile, toate frumos decorate.

O piesă specifică centrelor din Gorj este „căpețul”, un vas lucrat din una sau două bucăți de lemn, care servește ca unitate de măsură. Decorul este dispus la cele două margini și pe coadă. Multe dintre aceste piese sînt datate și provin în majoritate din secolul al XIX-lea.

Desfacerea produselor

Toate categoriile de obiecte se lucrau fie la comandă fie pentru vînzare prin sate sau tirguri. În cazul vînzării în satele apropiate, transportul se făcea „cu șaua”, adică cu calul, măgarul și cu spatele, punîndu-se două piese pe șa, în timp ce a treia era purtată pe spate (fig. 9).

erwähnten Zentren hergestellt; sie sind neueren Datums. Ihrer Form und Verzierung nach stammen diese Stühle aus den Gebieten jenseits der Karpaten, mit denen die betreffenden Zentren durch die Märkte in enger Verbindung standen.

Die hohen Stühle mit einer aus schmalen Holzleisten hergestellten Rückenlehne, die es in den Bauernwohnungen seit Beginn unseres Jahrhunderts gibt, sind vor allem städtischer Machart.

In Vilcea wurden auch Geschirrborde hergestellt, die aus zwei oder drei 0,40—0,60 m langen, vorn durch eine schmale Leiste begrenzten Fächern bestehen. Die diese Fächer umschließenden Rahmen sind mit einem einfachen Tannenmotiv verziert, und der obere Teil mit Rosetten.

Da in den Bauernwohnungen in Gorj Tellerahmen verwendet wurden, sind die dortigen Zentren die einzigen, die solche Stücke erzeugen. Die Bretter sind mit geraden, sich schneidenden Linien verziert. An einigen, für Kirchen gearbeiteten Stücken finden sich plastische anthropomorphe Darstellungen.

Zur Gruppe der Arbeitsgeräte gehören die Heugabeln und -rechen, Schubkarren, Schneeschaufeln, Stiele für Hacken und Schaufeln, Spulräder, Spindeln, Wetzsteinkumpfe usw.

Von diesen sind vom ästhetischen Standpunkt einige Wetzsteinkumpfe aus Vilcea am wertvollsten, die auf der Außenseite mit stark eingekerbten Motiven verziert sind.

Haushaltsgeräte, wie Tröge für Kinder, Backtröge, Tröge zur Aufbewahrung von Maismehl, Knoblauchstößel, Waschtröge, Holzplatten für Maismehlbrei, Schöpfer und Löffel wurden in allen erwähnten Zentren hergestellt. Und diese Gruppe von Erzeugnissen blieb auch während des Verfalls der Zentren weiter bestehen und man begann einige von ihnen ausschließlich herzustellen. Die Erklärung dafür ist einfach: für solche Gegenstände ist nur eine geringe Menge leicht zu beschaffendes Weichholz erforderlich. Andererseits machte sich die Umgestaltung der bäuerlichen Wohnung zunächst durch die Erneuerung des Mobiliars bemerkbar und betraf erst danach den Hausrat.

Von den Haushaltsgeräten sind die Kellen zum Wassers schöpfen mit stark gekrümmtem Stiel und die Kochlöffel am gelungensten, die alle schöne Ornamente aufweisen.

Für die Zentren von Gorj spezifisch ist der „căpeț”, ein aus einem oder zwei Holzteilen gearbeitetes Gefäß, das als Maß dient. Die Verzierung findet sich auf den beiden Rändern und auf dem Handgriff. Bei vielen dieser Stücke konnte das Alter bestimmt werden, sie stammen meist aus dem 19. Jahrhundert.

Der Verkauf der Erzeugnisse

Alle Arten Holzarbeiten wurden entweder auf Bestellung oder zum Verkauf in Dörfern und auf den Märkten hergestellt. Zum Verkauf in nahe gelegenen Dörfern wurden die Waren „auf dem Sattel“ befördert, also auf Pferden, Eseln oder auf dem eigenen Rücken, wobei zwei Stücke auf den Sattel geladen und das dritte auf dem Rücken getragen wurde (Abb. 9).

Fig. 9. Desfacerea produselor în Boișoara — Vilcea.

Abb. 9. Verkauf der Erzeugnisse in Boișoara — Vilcea.

Un rol important în desfacerea produselor — care explică răspîndirea pieselor la mari distanțe și circulația motivelor — au avut târgurile anuale și „drumurile în țară“. La târgurile mari din Pietrari și Jiblea, din 20 iulie și respectiv 8 august, participau aproape toți meșterii din Vilcea. În afara târgurilor fiecare centru avea un număr de sate ca piață de desfacere. De exemplu Poiana, din Țara Loviștei, își desfăcea produsele în satele apropiate: Perișani, Titești, Boișoara, Găujani, Bumbești și Greblești.

Cel mai important loc de întîlnire al rudarilor din Oltenia, pentru desfacerea tuturor categoriilor de produse și bilciul cel mai interesant sub acest aspect, a fost la Polovragi în Gorj. Aici se adunau toți meșteșugarii din Gorj și o parte a celor din Vilcea, mai ales cei din Romanii de Sus, deosebit de apreciați pentru gradul înalt de finisare a produselor. La târgul din Polovragi nu lipseau decît meșterii din Mehedinți, care își desfăceau produsele fie la Baia de Aramă și Strehaia, fie chiar la Turnu Severin. Mulți meșteșugari din Gorj frecventau cu regularitate și târgurile din Transilvania, în special cel de la Petroșani, ceea ce explică în parte unele similitudini de ornament între mobilierul gorjenesesc și cel de pe Valea Jiului.

Mobilierul executat în zona subcarpatică a Olteniei se întîlnește pînă în satele de pe malul

Eine bedeutende Rolle beim Verkauf — und dies erklärt die weite Verbreitung der Erzeugnisse und der Motive — hatten die Jahrmärkte und die „Fahrten ins Land“. Auf den großen Märkten von Pietrari und Jiblea am 20. Juli bzw. 8 August waren fast alle Meister aus Vilcea dabei. Außerdem hatte jedes Zentrum eine Anzahl von Dörfern als Absatzmarkt. Zum Beispiel Poiana in der Țara Loviștei verkaufte seine Erzeugnisse in den nahegelegenen Dörfern Perișani, Titești, Boișoara, Găujani, Bumbești und Greblești.

Der wichtigste Treffpunkt der oltenischen „rudari“ zum Verkauf aller ihrer Erzeugnisse und der in dieser Hinsicht am interessantesten Jahrmarkt war in Polovragi (Gorj). Hier trafen sich alle Meister aus Gorj und ein Teil derer aus Vilcea, vor allem die aus Romanii de Sus, die für die sehr feine Bearbeitung ihrer Erzeugnisse besonders geschätzt wurden. Auf dem Markt von Polovragi fehlten nur die Meister aus Mehedinți, die ihre Erzeugnisse in Baia de Aramă oder Strehaia oder sogar in Turnu Severin verkauften. Viele Meister aus Gorj besuchten auch die Märkte in Transsilvanien regelmäßig, besonders den von Petroșani, wodurch manche Ähnlichkeiten der Möbelverzierungen aus Gorj und aus dem Schiltal zu erklären sind.

Die im subkarpatischen Gebiet Olteniens hergestellten Möbel findet man sogar in den Dörfern

Dunării, fapt care nu poate fi explicat numai prin vânzările anuale din cadrul târgurilor.

O cale importantă a răspîndirii produselor în toată Oltenia și dincolo de granițele ei, pînă la Roșiorii de Vede, Turnu Măgurele și Giurgiu, o constituiau drumurile „de țară” efectuate cu căruța, în care se încăreau în medie 10–12 piese mari de mobilier și altele mai mici.

Dintre toate drumurile efectuate de meșteșugari pentru desfacerea produselor, cel mai însemnat a fost acela care străbătea Cîmpia Olteniei. Parcurgînd pe diverse drumuri de țară distanța de la așezările de origine pînă la Craiova, majoritatea meșterilor făceau un adevărat circuit al Olteniei, prin Vinjul Mare, Gruia, Cujmir, Plenița, Băilești, Maglavit, Calafat, de unde continuau drumul prin satele de pe malul Dunării, Poiana Mare, Negoitul, Bistrețul, Birca, Bechet, Corabia, ca apoi să urce spre nord, fie pe Valea Oltului către Vilcea, fie prin Craiova către Gorj. Chiar meșterii din zona Mehedinți ajungeau cu produsele lor pînă la Gruia.

Efectuarea unor asemenea drumuri, care durau uneori trei, patru săptămîni, se explică prin cantitatea mare a pieselor de mobilier produse în centrele specializate și prin faptul că meșteșugarii își asigurau existența exclusiv din practicarea meseriei. În 85% din cazuri, produsele erau vindute în schimbul cerealelor și numai 15% vindeau mobilierul pe bani. Adesea se foloseau ambele metode. În general se dădea o ladă sau altă piesă „pe plin”, contra volumului ei umplut cu cereale, odată sau de două ori.

Desfacerea uneltelor de muncă și a obiectelor de uz gospodăresc se făcea odată cu celelalte produse, dar și separat. Femeile sau bărbații umblau cu obiectele prin satele învecinate sau la târgurile săptămînale cele mai apropiate – Tg. Jiu, Turnu Seerin, Baia de Aramă, Novaci, Rîmniciu Vilcea, Călimănești, Olănești. Produsele se vindeau prin sate, contra cereale – o baniță, 2–3 „ciurele” – după cantitatea și calitatea produselor. Cele care se desfăceau în târgurile săptămînale de la oraș erau plătite cu bani.

Situația actuală a centrelor, perspective de viitor

În prezent meșteșugul prelucrării artistice a lemnului în cele 24 de centre specializate din Oltenia este în regres. Consecințele schimbării nivelului de trai și al concepției cu privire la confortul locuinței apar tot mai evident, influențînd în mod negativ menținerea meșteșugului. În locuințele noi organizarea interiorului reflectă noile condiții de viață. Mobilierul tradițional a fost înlocuit cu altul, de factură orășenească. Prezența lacrei în cadrul ceremonialului de nuntă a devenit anacronică. Scăderea cererii de produse și dificultățile apărute în legătură cu modalitățile de procurare a materialului a condus în final la părăsirea meșteșugului sau practicarea lui în mod sezonier sau numai la comandă. Din cele 24 de centre, foarte productive pînă la începutul secolului al XX-lea, mai lucrează astăzi numai

an der Donau, und dies ist nicht nur durch den Verkauf auf den Jahrmärkten zu erklären.

Ein wichtiges Mittel zur Verbreitung der Erzeugnisse in ganz Oltenien, und darüber hinaus bis nach Roșiorii de Vede, Turnu Măgurele und Giurgiu waren die Fahrten „ins Land” mit einem Wagen, der im Durchschnitt mit 10–12 großen Möbelstücken und noch einigen kleineren beladen war.

Von allen Fahrten, die die Handwerker zum Verkauf ihrer Erzeugnisse unternahmen, war die Reise quer durch die Ebene Olteniens die wichtigste. Die meisten Handwerker kamen auf verschiedenen Landwegen von ihrem Heimatort bis nach Craiova, machten eine richtige Rundreise durch Oltenien, durch Vinjul Mare, Gruia, Cujmir, Plenița, Băilești, Maglavit, Calafat, setzten ihre Fahrt durch die Dörfer an der Donau fort – Poiana Mare, Negoitul, Bistrețul, Birca, Bechet, Corabia –, um sich dann nach Norden zu wenden, sei es durch das Altal nach Vilcea, sei es durch Craiova nach Gorj. Sogar die Meister aus dem Gebiet von Mehedinți kamen mit ihren Erzeugnissen bis nach Gruia.

Diese Fahrten, die manchmal drei, vier Wochen dauerten, wurden unternommen, weil in den spezialisierten Zentren sehr viel Ware erzeugt wurde, und weil die Meister ausschließlich von ihrem Handwerk lebten. Zu 85% wurden die Erzeugnisse im Tausch gegen Getreide abgegeben und nur zu 15% um Geld verkauft. Oft wurden Verkäufe auf beide Arten getätigt. Eine Truhe oder ein anderes Möbelstück wurde im allgemeinen um „eine Füllung” veräußert, ihr Rauminhalt wurde also einmal oder zweimal mit Getreide gefüllt.

Die Werkzeuge und Haushaltsgeräte wurden gleichzeitig mit den anderen Erzeugnissen verkauft, jedoch auch unabhängig davon. Frauen oder Männer wanderten mit ihrer Ware durch die benachbarten Dörfer oder besuchten die nächstgelegenen Wochenmärkte – Tg. Jiu, Turnu Severin, Baia de Aramă, Novaci, Rîmniciu Vilcea, Călimănești, Olănești. In den Dörfern wurde um Getreide verkauft – ein Scheffel, 2–3 „Siebchen” – je nach Menge und Güte der Waren. Auf den Wochenmärkten in den Städten wurde mit Geld bezahlt.

Die gegenwärtige Lage der Zentren, Zukunftsperspektiven

Gegenwärtig ist das Handwerk der Holzschnitzer in den 24 spezialisierten Zentren in Oltenien im Rückgang. Die Verbesserung des Lebensstandes und die veränderte Auffassung über Wohnkomfort zeitigen immer deutlichere Folgen, die sich auf die Fortdauer dieses Handwerkes ungünstig auswirken. In den neuen Wohnungen spiegelt die Innenausstattung den neuen Lebensstand wider. Die traditionellen Möbel wurden durch Möbel städtischer Einrichtung ersetzt. Die geschnitzte Brauttruhe bei der Hochzeitzeremonie ist anachronisch geworden. Der Rückgang der Nachfrage und die Schwierigkeit der Materialbeschaffung führten schließlich dazu, daß das Handwerk aufgegeben wurde oder nur noch saisonbedingt oder auf Bestellung ausgeübt wird. Von den 24 Zentren, die bis zu Beginn des 20. Jahrhunderts sehr produktiv waren, erzeugen

trei pentru mobilier, dintre care unul singur în mod permanent și cinci pentru confecționarea obiectelor de uz gospodăresc.

În această situație apare evidentă tendința de dispariție a meșteșugului și de pierdere a unui tezaur prețios de artă, care ar putea fi valorificat în mod strălucit. Încercările de reînviere a celor mai puternice centre, inițiate de Uniunea Artiștilor Plastici, prin crearea unor condiții favorabile de lucru — materiale și piețe de desfacere — au dat rezultate bune, dar efortul este încă singular. O inițiativă interesantă a fost luată de U.C.C.O.M., care în toamna anului 1970 a realizat, cu ajutorul meșterilor de la Romanii de Sus — Vilcea, două garnituri de mobilier pentru cabane și camere de camping, executate după piese tradiționale și adaptate cerințelor moderne.

Extinderea acestor încercări și întocmirea unui plan național de valorificare a potențialului artistic care mai există în multe dintre centrele aminate, în vederea realizării unor produse ce pot demonstra modernitatea artei populare, ar duce la reînvierea meșteșugului aflat, în prezent, într-o situație dificilă.

gen heute nur noch drei Möbel, und von diesen nur ein einziges ohne Unterbrechung, fünf befassten sich nur mit der Herstellung von Hausrat.

Dieses Handwerk ist demnach offenbar im Verschwinden begriffen, und das würde den Verlust eines wertvollen Volkskunstzweiges bedeuten, der noch ausgezeichnet nutzbar gemacht werden könnte. Die vom Verband der bildenden Künstler eingeleiteten Versuche, die stärksten Zentren neu zu beleben, — man schuf günstige Arbeitsbedingungen für sie, sorgte für Materialien und Absatzmärkte — haben gute Ergebnisse gezeitigt, jedoch ist dieses Bestreben noch vereinzelt. Einen interessanten Versuch hat die UCCOM unternommen, die im Herbst 1970 mit Hilfe der Meister von Romanii de Sus — Vilcea zwei Möbelgarnituren für Hütten und Campingräume gefertigt hat. Sie wurden nach traditionellen Vorbildern gearbeitet, jedoch den modernen Bedürfnissen angepaßt.

Die Ausweitung solcher Versuche und die Aufstellung eines Planes im Landesmaßstab zur Verwertung des künstlerischen Potentials, das noch in vielen der erwähnten Zentren vorhanden ist, um zu beweisen, daß die Volkskunst auch modern sein kann, würden dieses Handwerk wiederbeleben, das sich gegenwärtig in einer schwierigen Lage befindet.

MEȘTEȘUGUL ROTĂRITULUI ÎN UNELE SATE DE PE VALEA DUNĂRII¹

(Între cursul inferior al Oltului și Mostiștei)

Ion Chelcea

1. **Retrospectivă istorică.** Rotăritul este în fond o activitate de prelucrare a lemnului. E vorba însă de lemn uscat.

Rotăritul, ca muncă specializată, se pierde adînc în timp. Orînduirea sclavagistă-l cunoaște, chiar și societatea primitivă. Arta figurativă din epoca bronzului atestă carul cu proțap. Desigur, existau în trecut, diferite feluri de întrebuițări date roții. Nu numai ca funcțiune, ci și sub raport morfologic, roata odată inventată, a suferit modificări. Fără să stăruim asupra genezii roții, nu putem trece peste amintirea pe care ne-a lăsat-o Ovidiu, exilat la Tomis, acum 1960 de ani, asupra carului. Cu atît mai mult, cu cît, sîntem aproape de locul său de exil. În „iarna la Tomis“, Ovidiu descrie în treacăt carul locuitorilor băștinași, astfel:

*„Arcate-s peste valuri cu volburi poduri noi,
pe-a căror lespezi, boii Sarmației trag alene
barbare care grele din cîmpuri dunărene“*

Același în „primăvara elegiacă“:

*„Nu mai stă sub gheață marea
nu mai mină vre-un bouar
peste-o Dunăre de lespezi
scîrșit greoi de car“³*

Carul cu patru roți, înspîțate, apare reprezentat, atît pe columna lui Traian din Roma, cît și pe monumentul de la Adam-Clissi, din Dobrogea.⁴ Aici el e tras de boi și nu de cai.

E de închipuit deci, că actualul car, pe care-l întîlnim noi azi, pe Valea Dunării, să aibă în urma sa un trecut milenar. Procesul dezvoltării sale va putea fi doar schițat, deoarece noi nu dispunem decît în slabă măsură de o documentație

¹ Capitol din lucrarea în mss. „Meșteșugurile și industriile țărănești în unele sate de pe valea Dunării (între cursul inferior al Oltului și Mostiștei)“ — cercetare inițiată de Muzeul Satului din București, avînd caracter „complex“.

² Petre S t a t i, *Antologie latină*. Ed. III, p. 129

³ *Ibidem*, p. 132.

⁴ V. P ă r v a n, *Începuturile vieții romane la gurile Dunării și Getica*, p. 139.

DAS WAGNERHANDWERK IN EINIGEN DÖRFERN AN DER DONAU¹

(Zwischen dem Unterlauf des Alt und dem der Mostiștea)

Ion Chelcea

1. **Geschichtlicher Rückblick.** Die Wagerei ist im Grunde genommen ein Handwerk, das Holz verarbeitet, aber trockenes Holz.

Die Wagerei als eigenes Handwerk ist uralte. In der Sklavenhalterordnung ist sie bekannt, sogar schon in der Urgemeinschaft. Die Kunst der bildlichen Darstellungen der Bronzezeit bescheinigt uns die Existenz des Deichselwagens. Sicherlich wurde das Rad früher auf verschiedene Weise verwendet. Nicht nur in seiner Funktion, sondern auch in seiner Form wurde es nach seiner Erfindung noch geändert. Ohne auf die Entstehung des Rades näher einzugehen, können wir doch nicht von den Zeugnissen absehen, die uns Ovid, als er nach Tomis verbannt war, vor 1960 Jahren über den Wagen hinterlassen hat. Dieses umsomehr, als wir in der Nähe seines Verbannungsortes leben. Im „Winter in Tomis“ beschreibt Ovid flüchtig den Wagen der Einheimischen wie folgt:

*„Neue Brücken schwingen sich über Wirbel
und Wellen. Über ihre Fliesen ziehen die sarmatischen Ochsen gemächlich die schweren Wagen der Barbaren“ aus den Gefilden der Donau“²*
und im „Elegischen Frühling“;

*„Kein Eis bedeckt nun das Meer,
kein Ochsentreiber bringt mehr
über die fliesenbedeckte Donau
das schwere Knarren der Wagen“³*

Der vierrädrige Wagen mit Speichen wird sowohl auf der Trajanssäule in Rom als auch auf dem Denkmal von Adam-Clissi in der Dobruđa dargestellt.⁴ Hier wird er von Ochsen und nicht von Pferden gezogen.

Es ist also denkbar, daß der Wagen, dem wir heute an der Donau begegnen, schon Jahrtausende alt ist. Seine Entstehung werden wir nur skizzieren können, denn wir verfügen über wenige geschichtliche

¹ Ein Kapitel der Arbeit (Manuskript) „Meșteșugurile și industriile țărănești în unele sate de pe valea Dunării (între cursul inferior al Oltului și Mostiștea)“, eine umfassende Forschungsarbeit, die vom Dorfmuseum in Bukarest in die Wege geleitet wurde.

² Petre S t a t i, *Antologie latină*. Ed. III, S. 129.

³ *Ibidem*, S. 132.

⁴ V. P ă r v a n, *Începuturile vieții romane la gurile Dunării și Getica*, S. 139.

istorică propriu-zisă cu privire la carul de prin părțile dunărene.

Dacă în trecutul cel mai îndepărtat el se face cunoscut sub forma de mai sus, acel „scârțit greoi de car“, indică funcțiunea carului: că era folosit pentru transport.

Datorită forțelor de producție înapoiate, din trecut, s-a mai păstrat, ici colea, până în zilele noastre, imaginea vechiului car amintit în izvoarele antice.

Azi structura social-economică, cu mult evoluată, reclamă însă tipuri diferite de căruțe. Noi le vom trata pe rând, la locul cuvenit. Putem, însă, în linii mari, să anunțăm încă de acum, două perioade succesive, în ceea ce privește evoluția carului: una caracteristic-medievală, reprezentată prin carul de lemn, greu, și una mai nouă, căreia îi e propriu carul ferecat în fier: car și acesta, greu, de transport, care pe alocuri începe să dispară, luându-i locul alte mijloace de transport, mecanice, din zilele noastre. Deci, se anunță o nouă fază istorică: aceea a înlocuirii complete a carului, cea din zilele noastre când, numărul boiler e din ce în ce mai redus în mediul țărănesc.

Dar, dacă în trecutul cel mai depărtat, în care e atestat carul, (epoca bronzului), noul mijloc de transport bazat pe folosința roții nu va fi constituit o muncă cu totul specializată, întrucât societatea nu era bazată pe diviziunea muncii, în măsura în care e în zilele noastre, apoi înaintașii noștri au moștenit un început de specializare, care s-a accentuat progresiv.⁵

2. Deprinderea meșteșugului. Problema este așa dar, aceasta: de unde se învață și cum se învață meseria? La aceasta trebuie să răspundem, cel puțin atîta cît ne permit mijloacele de informație de azi.

De la început trebuie să distingem și aici două perioade: una mai veche, care se încheie cu secolul al XIX-lea, și una mai nouă, caracterizată prin specialiști veniți în zonă, din altă parte, în primul rând, nemți și unguri. Aceștia nu nascocesc meșteșugul, ci dau un nou impuls activității rotăritului, altoind elemente noi fondului vechi de experiență.⁶

⁵ Când folosim termenul de „societate“ ne gîndim continuu la mediul țărănesc și la regiunea pe care o cercetăm.

⁶ Să luăm cîteva exemple: Marin P. Boja din Subaia, a lucrat ca ucenic trei ani la Traian Carol Simon, neamț după tată, mama româncă. Și Traian Carol Simon a învățat la un anume Vitoși. Înaintea lui Traian Carol Simon și Vitoși, (care făceau și pe fierarii), au lucrat numai țigani-fierari. Acestei faze îi aparține o stare de lucru care dăinuie pînă tirziu în unele sate de pe aici. (Sintem în satul Putinei—Turnu Măgurele).

— Un te duci cu fieru?

— La țigan.

Așa se spune, chiar dacă fierarul e român.

Se simte deci faza anterioară și pe cale de expresie verbală perioada mai veche de care vorbim.

Am putut sta de vorbă cu ucenici de ai rotarului Carol Traian Simon, azi oameni bătrîni. În afară de Marin P. Boja și Florea N. Lăpedat, care actualmente lucrează rotăria la

che Dokumente im eigentlichen Sinn über den Wagen aus dem Donaugebiet.

Wenn er in der ältesten Vergangenheit durch „das schwere Knarren“ gekennzeichnet war, so ist uns seine Bestimmung klar: er diente als Beförderungsmittel.

In der Vergangenheit waren die Produktivkräfte wenig entwickelt, und so blieb das Abbild des alten, in den antiken Quellen erwähnten Wagens hie und da bis in unsere Tage erhalten.

Die heutige, weit entwickelte sozial-ökonomische Struktur erfordert jedoch verschiedene Arten von Wagen. Wir werden sie der Reihe nach, jede an ihrer zugehörigen Stelle, beschreiben. Wir können aber in großen Zügen schon jetzt sagen, daß es in der Entwicklung des Wagens zwei aufeinanderfolgende Perioden gab: eine charakteristisch mittelalterliche, deren Vertreter der schwere Wagen aus Holz ist, und eine neuere, für die der eisenbeschlagene Wagen kennzeichnend ist; auch dieser Wagen ist schwer, dient zum Transport und beginnt hier und dort zu verschwinden, und an seine Stelle treten andere, motorbetriebene Beförderungsmittel unseres Zeitalters. Es kündigt sich also ein neuer Abschnitt der Geschichte an: die Zeit, in der der Wagen vollständig verdrängt ist, in der auf dem Land die Zahl der Ochsen immer geringer wird.

Wenn jedoch in der fernsten Vergangenheit, für die uns das Vorhandensein des Wagens bescheinigt wird (Bronzezeit), das neue Räderfahrzeug wahrscheinlich nicht das Ergebnis einer eigens darauf spezialisierten Tätigkeit war, da die Gesellschaft damals die Arbeitsteilung nicht kannte, so haben unsere Vorfahren doch den Beginn einer Arbeitsteilung geerbt, die allmählich fortschritt.⁵

2. Wie das Handwerk erlernt wird. Die Frage ist also: wo und wie wird das Handwerk erlernt? Darauf müssen wir antworten, wenigstens insoweit es uns die heutigen Informationsmittel erlauben.

Von vornherein müssen wir auch hier zwei Abschnitte unterscheiden: einen früheren, der mit dem 19. Jahrhundert zu Ende geht, und einen späteren, für den bezeichnend ist, daß fremde Fachhandwerker in unser Gebiet einwandern, vor allem Deutsche und Ungarn. Diese haben das Handwerk der Wagnerei hier nicht eingeführt, sondern ihm neue Anregungen gebracht, haben den alten Erfahrungsschatz durch neue Elemente bereichert.⁶

⁵ Wenn wir den Ausdruck „Gesellschaft“ benutzen, haben wir immer nur die bäuerliche Umwelt und den Landesteil, den wir untersuchen vor Augen.

⁶ Nehmen wir einige Beispiele: Marin P. Boja aus Subaia hat als Lehrling drei Jahre lang bei Traian Carol Simon gelernt, dessen Vater Deutscher, dessen Mutter Rumänin war. Und Traian Carol Simon hat bei einem gewissen Vitoși gelernt. Vor Traian Carol Simon und Vitoși (die auch die Schmiedearbeiten verrichteten) gab es nur Schmiede, die Zigeuner waren. Der Zustand, der zu diesem Zeitpunkt bestand, hielt in einigen Dörfern dieser Gegend lange an. (Wir befinden uns im Dorfe Putinei — Turnu Măgurele).

„Wohin willst du mit dem Eisen?“

„Zum Zigeuner“.

So wird gesagt, selbst wenn der Schmied Rumäne ist. Auch im Sprachgebrauch klingt also der frühere Zeitabschnitt noch nach, die ältere Periode, von der wir sprechen.

Wir konnten mit Lehrlingen der Wagnermeister Carol Traian Simon sprechen, die heute alte Leute sind. Außer Marin P. Boja und Florea N. Lăpedat, die heute als Wagner

Faza de impuls dată meseriei de către meșteri veniți din alte părți, coincide și cu unelte noi, numite pe limba germană. Un fenomen general în țara noastră, pe cât se pare, pentru că l-am întâlnit și în alte părți, spre exemplu în Moldova. Astfel, tesla, ciocanul, barda, toporul ferăstrăul, toate poartă denumiri mai vechi. Acestea aparțin fazei la care ne-am referit, mai vechi, dar, pentru spart bușteni, se întrebuințează koptig, ferăstrău cu care se lucrează de sus în jos, de tip roman. Se servesc de robancuri; au feder, nuthobel, kittfals, platbank.

Faptul că fierul, care acoperă capătul osiei, ca să nu se roadă în mers, așa cum era folosit la vechiul car de lemn, se numea bleah (din germ. Blech) dovedește o înrîurire și mai veche a elementului german în arta ori meșteșugul rotăritului, fierăritului la noi.⁷

În concluzie, acesta era obiectivul care ne interesa. Elementele noi venite, de meseriași, din spre vest, se așază pe la centre provinciale, ca Giurgiu, Turnu Măgurele, și ajung să imprime meșteșugului un nou impuls, care avea să se resimtă pînă departe, în sate, unde meșteșugurile nu erau încă îndeajuns de bine diferențiate.

Sînt însă și cazuri cînd se poate spune că meșteșugul rotăritului se moștenește din tată în fiu. Ion Bucur, rotar din Tăușanca, (Ulmeni), poate spune lucrul acesta: „am moștenit. Tata rotar, tatăl tati, la fel“. Meșteșugul rotăritului din tată-n fiu, cum se spune, e o trăsătură ce caracterizează faza veche, nediferențiată îndeajuns, cînd meșterul e ajutat de o pricepere deosebită, dar fără o școală, sau ucenicie anumită: cînd rotarul face pe dulgherul,

Cooperativa Agricolă din sat, la Traian C. Simon a mai învățat și Stancu Cocean. Lucrau cu aceleași scule, căruțe „din nou, ghiociuri, șarete, reparații la care, precum și pluguri, „dă desnămejit“ șosele, pe timp de iarnă, cerute de Direcția Drumurilor, la care trag câte 6—10 perechi de boi.

⁷ Rotarul Florea Genescu, de 70 de ani, din Suhaia — Zimnicea, a învățat prin 1902 meseria la Turnu Măgurele, la un ungur, numit Andraș Bac. Pînă atunci, în satul său nu exista decît un singur lemnar, care făcea și dulgherie și rotărie. El lucrează meseria în satul său, după cum o învățase, pînă în 1952, cînd intră în Cooperativa Agricolă din sat, unde lucrează și azi. Acesta susține că prin 1902 cînd s-a dus el ucenic la Turnu Măgurele, începuse „lucru-asta“, adică sistemul unguresc și nemțesc. Moda veche, cu obada groasă, treptat s-a pierdut. Astăzi obada nu e nici pe jumătate așa de groasă ca înainte: se lucrează subțire și cu legătură-n fier. Și Florea Genescu lasă în urmă sa învățăcei, ca spre exemplu, Marin Pietreanu, Nicu Drăgan din Cioara, Gheorghe Ion Pirvan, Ion Pietreanu. Cu un cuvînt, Florea Genescu, pentru satul său și împrejurimi, face școală.

In dieser Zeit, da das Handwerk von den zugewanderten Meistern neue Anregungen erhält, kommen auch neue Werkzeuge auf, deren Benennungen deutsch sind. Dies scheint in unserm Land eine allgemeine Erscheinung zu sein, denn wir haben es auch in anderen Landesteilen festgestellt, zum Beispiel in der Moldau. So sind die rumänischen Bezeichnungen für den Daxel (tesla), den Hammer (ciocan) das Schlichtbeil (barda), die Axt (topor), die Säge (ferăstrău) alle älter. Sie gehören dem ersten der beiden erwähnten Abschnitte an. Zum Zerlegen der Stämme verwendet man jedoch die Kopfsäge (koptig), eine Säge, mit der von oben nach unten gearbeitet wird und die von den Römern stammt. Man verwendet die Raubbank (robanc), Feder- und Nuthobel (feder, nuthobel), den Kittfalz (kittfals), den Plattbankhobel (platbank).

Das Blechstück, das die Enden der Achsen schützt, damit sie sich beim Fahren nicht abnützen, so wie es beim alten hölzernen Wagen verwendet wurde, hieß „bleah“ (vom deutschen „Blech“). Dies beweist, daß der Einfluß des deutschen Elementes in der Kunst oder dem Handwerk der Wagnerei und der Schmiedearbeit bei uns noch älter ist.⁷

Dies war, mit einem Wort, was uns interessierte. Neue Elemente, aus dem Westen zugewanderte Handwerker, ließen sich in Provinzstädten wie Giurgiu, Turnu Măgurele nieder und gaben dem Handwerk einen neuen Auftrieb, was sich bis weit in die Dörfer bemerkbar machen sollte, wo die Gewerbe nicht genügend differenziert waren.

Es gibt aber auch Fälle, wo man sagen kann, daß das Wagnerhandwerk vom Vater auf den Sohn vererbt wird. Ion Bucur, Wagner in Tăușanca (Ulmeni), kann dieses von sich sagen: „Ich habe es geerbt. Mein Vater war Wagner, des Vaters Vater ebenso“. Das Wagnerhandwerk vom Vater auf den Sohn zu vererben, ist kennzeichnend für den ersten Abschnitt der Entwicklung, in dem das Handwerk noch nicht sehr differenziert und der Meister ausnehmend geschickt war, jedoch keine Schule oder besondere Lehrzeit hinter sich hatte, auch die Arbeit eines Zimmermanns, Tischlers und Faßbinders tat, und

in der landwirtschaftlichen Produktionsgenossenschaft des Dorfes arbeiten, hat auch Stancu Cocean bei Traian C. Simon gelernt. Mit den gleichen Werkzeugen stellten sie neue Pferdewagen her, „ghiociuri“, zweirädrige Einspanner, führten Reparaturen aus und bauten für die Straßen im Auftrage der Wegbaudirektion Schneepflüge, die von 6—10 Paar Ochsen gezogen wurden.

⁷ Der Wagner Florea Genescu, 70 Jahre alt, aus Suhaia — Zimnicea hat um das Jahr 1902 in Turnu Măgurele bei einem Ungarn mit Namen Andraș Bac sein Handwerk gelernt. Bis dahin gab es in seinem Dorf nur einen einzigen Holzarbeiter, der sowohl als Zimmermann als auch als Wagner tätig war. Genescu übte sein Handwerk, so wie er es erlernt hatte, in seinem Dorf bis 1952 aus. Dann trat er in die landwirtschaftliche Produktionsgenossenschaft des Dorfes ein, wo er auch heute noch arbeitet. Er versichert, daß um das Jahr 1902, als er Lehrling in Turnu Măgurele war, „diese Arbeit“ aufkam, also das ungarische und deutsche System. Die alte Arbeitsweise mit breitem Radkranz verschwand allmählich. Heute ist der Radkranz weniger als halb so dick wie früher: er wird dünn gemacht und in Eisen gefaßt. Auch Florea Genescu hinterläßt seine Schüler, wie zum Beispiel Marin Pietreanu, Nicu Drăgan in Cioara, Gheorghe Ion Pirvan, Ion Pietreanu. Mit einem Wort, Florea Genescu hat für sein Dorf und die Umgebung Schule gemacht.

pe timplarul, pe dogarul și nu lasă nici plugăria din mină. Sînt însă și din cei ce învață singuri, „din ochi“. Epoca aceasta este prinsă admirabil de N. Iorga, în felul următor: „săteanul nostru, fabrică cu ușurință, îndemînare și cu un remarcabil simț al frumuseții tot ceea ce-i este de nevoie în viața sa modestă“.⁸

3. Privire retrospectivă mai apropiată de noi: car de lemn și car de fier. Iată cum se reflectă în amintirea bătrînilor de azi vechea fază de dezvoltare a rotăritului. Ea ține și de o anumită mentalitate, punct al unei anumite dezvoltări economice.

În satul Malu, pe vremuri, candidatul la însușitoare trebuia să probeze anumite aptitudini. I se punea din partea socrului: „ști să faci gînji?“ Se-nțelege, gînji la car. Altfel nu-l lua fata. Gînju la car trebuia să lege „leoca“, (leuca), cu mînușa („suiani“), la car.

Viitorul socru se zice că da drumul la vite prin ograda casei, și-l mîna pe viitorul ginere, spunîndu-i: „du-te să-mi aduci bou dă hăis, (sau dă cea)..“ Dacă ginerele era dibaci, îl cunoștea, după cum era ros, în partea în care avea căpăstru: cînd rumega, trăgea lanțul și-nvinețea partea în care era lanțul, și invers. Dacă-l cunoștea spunea: „să trăiești băiete... mi-ai luat fata.“

Așa era carul vechi, cu gînjuri la leucă, cu osii de lemn, cu bleahuri, pînă în pragul războiului prim-mondial (1916), „numai așa a fost“.⁹

Din alte surse, imaginea carului de altă dată, este redată astfel: „înainte vreme era căruții cu osii de lemn: legau cu carpen crucea căruții. Car cu roată fără șină, am apucat. Avea un cui dă să-mbuca, obeadă-n obeadă. Pă vremea lu Cuza fier la căruță nu izista, numa lemn și lemn... Dacă mergea și venea apă, cum vine pe la noi, ea stetea.. ca pluta, da acu să dă la fund“...¹⁰

Vechiului car de lemn îi corespund și unelte adecvate, din punctul de vedere al perfecțiunii lor. Butucul roții se lucra pe vremuri cu „strug“ vechi. „Am apucat la un neam, la Oltenița, și-am învățat la el. Avea o roată mare și o funie.“

Trecerea de la vechiul stadiu la noul stadiu, cu privire la rotărit, e marcată prin dibuei. În unele sate meșterii nu se pricepeau, la început să fiarbă...

⁸ N. I o r g a, *Scrisori și Zapise de Meșteri români*, 1926, p. III.

⁹ Inf. Petre Gh. J a n t e a, din satul Malu, rotar.

¹⁰ Inf. Ion B u c u r, rotar. Tăușancu (Ulmeni) — Oltenița.

auch das Pflügen nicht aufgab. Manche allerdings lernten von selbst „nach dem Auge“. Dieser Zeitabschnitt ist von N. Iorga bewunderungswürdig gekennzeichnet worden: „Unser Bauer stellt mit Leichtigkeit, geschickt und mit einem bemerkenswerten Sinn für Schönheit alles her, was er für sein bescheidenes Leben benötigt.“⁸

3. Rückblick auf eine uns näher liegende Zeit: der hölzerne und der eisenbeschlagene Wagen. Der erste Abschnitt der Entwicklung des Wagnerhandwerks lebt in der Erinnerung der alten Leute fort und zwar in einer Art, die auch an eine bestimmte Denkweise gebunden ist, die das Ergebnis einer bestimmten wirtschaftlichen Entwicklung ist.

Im Dorfe Malu wurde ein Heiratskandidat folgendermaßen geprüft. Der Schwiegervater fragte ihn: „Kannst du ein Rutenseil machen?“ Er meinte das Rutenseil für den Wagen. Wenn er nicht konnte, bekam er das Mädchen nicht. Das Rutenseil verband die „leoca“ (Wagenluchse) mit dem Griff („suiani“) des Wagens.

Man erzählt weiter, daß der zukünftige Schwiegervater das Vieh in den Hof trieb und den zukünftigen Schwiegersohn dann aufforderte: „Geh und bring mir den linken (oder rechten) Ochsen“. War der Schwiegersohn bewandert, so erkannte er den Ochsen daran, wie sein Fell durch den Zaum abgewetzt war: beim Wiederkauen zog der Ochse an der Kette, und sein Fell wurde auf dieser Seite verfärbt. Wenn der Freier den richtigen Ochsen brachte, sagte der Schwiegervater: „Danke schön, Junge, das Mädchen ist dein.“

So war es damals, mit Rutenseilen für die Luchse, mit hölzernen Achsen, die an den Enden „bleahuri“ (Bleche) hatten, und so blieb es lange Zeit, bis zum Beginn des ersten Weltkriegs (1916), „war es immer so“.⁹

Andere Quellen beschreiben den Wagen vergangener Zeiten wie folgt: „Früher hatten die Wagen Achsen aus Holz. Das Ortscheit des Wagens war aus Weißbuche. Ich habe noch Wagen gesehen, die an den Rädern keine Reifen hatten. Der Radkranz wurde durch Stifte zusammengehalten. Zur Zeit Cuzas gab es kein Eisen an den Wagen, nur Holz und wieder Holz ... Wenn man damit fuhr und das Wasser kam, wie es bei uns geschieht, dann schwammen sie wie die Flöße. Heute sinken sie unter.“¹⁰

Entsprechend einfach waren auch die Werkzeuge jener Zeit. Die Radnabe wurde damals auf der alten „Drechselbank“ hergestellt. „Ich kam zu einem Verwandten in Oltenița und drehte daran. Sie hatte ein großes Rad und ein Seil“.

Der Übergang von der alten zur neuen Entwicklungstufe im Wagnerhandwerk geschah nicht ohne tastende Versuche. In einigen Dörfern verstanden die Handwerker es nicht, den Reifen zu erhitzen. „Der Reifen wurde stückweise auf dem Radkranz

⁸ N. J o r g a, *Scrisori și Zapise de Meșteri români*, 1926, Teil III.

⁹ Auskunft von Petre Gh. J a n t e a, Dorf Malu, Wagner.

¹⁰ Auskunft von Ion B u c u r, Wagner, Tăușancu (Ulmeni) — Oltenița.

„șina“. Avea șina pusă bucăți pe obezi, că nu putea să fiarbă (șina) nimeni“.

Cu alte cuvinte, la roata veche, 'obezile veneau cusute-n cuie de lemn. Cuiele de lemn, mai primeau, de la regiune la regiune, de la sat la sat, denumirea de ceki (cepi) sau pislegi.

Cepii sau pislegii erau elemente de întărire a roții. Și, pentru ca roata să fie și mai întărită, de la o vreme, i se aplica, la încheietura obezilor, unele cu altele, („pe cheia obezii“), adică pe suprafața exterioară a roții, bucăți de șină, și nu șina completă, la perfecțiunea căreia, în unele regiuni de la noi, nu se ajunsese încă. Aceasta rezultă, din cele spuse de bătrâni, și nu numai când e vorba de regiunea studiată acum, ci și cu altă ocazie.¹¹

* * *

Trecerea de la carul de lemn la carul ferecat în fier se face treptat. Pe la începutul secolului al XIX-lea, (1828), prin diate sau acte vechi, se specificau ambele categorii: și carele mari și carele mici, și carele „cu legături de fier“ și cele nelegate-n fier.¹²

Însăși faptul că se menționează anume, în diate, carele legate-n fier, deosebindu-le de cele nelegate în fier, indică saltul calitativ, în ceea ce privește progresul pe care-l înregistrează în acest timp, la noi, transportul, sau mai bine zis: carul ca mijloc de transport.

În aceeași publicație, sînt menționate un număr de 7 roți „di caru: 5 cu săni de feru și 2 sadc“, adică, fără șină. Proporția de 5 la 2 este și ea plină de înțeles, deoarece arată că la începutul secolului al XIX-lea sîntem într-un stadiu relativ avansat de perfecționare a carului.

Trebuie să remarcăm faptul că inovația s-a produs în urma cerințelor tot mai mari, potrivit cu consolidarea drumurilor proaste de la noi, și că ea a fost pusă în practică mai întîi de clasa socială de la putere, singura care-și permitea „luxul“ să se folosească de un astfel de mijloc de transport.

Într-adevăr, după cum rezultă din informațiile directe, primite din satul Malu — Giurgiu, precum și din alte sate, pînă prin anul 1916, carul din zonă, are gînjuri la leuci: carul e cu osii de lemn și cu „bleahuri“.

Se pune întrebarea, ajunși în acest stadiu al expunerii noastre, ce elemente noi s-au adăugat carului? De la început trebuie să precizăm că în structura sa inițială, carul nu s-a schimbat; că a rămas la fel, dar el este deosebit de consolidat, prin faptul că acum e

befestigt, denn niemand verstand sich darauf, ihn (den Reifen) zu erhitzen“.

Mit anderen Worten, die Radkränze wurden früher mit Holzstiften zusammengehalten. Diese Holzstifte wurden in verschiedenen Gegenden und Dörfern auch noch „ceki“ (cepi, Zapfen) oder „pislegi“ benannt.

Die Zapfen oder „pislegi“ machten das Rad fester. Und um das Rad noch mehr zu verstärken, befestigte man nach einiger Zeit auf der äußeren Fläche des Rades über den Fugen des Kranzes (über den Verschluss des Radkranzes) Reifenstücke und noch nicht den ganzen Reifen, denn man hatte in einigen Gegenden bei uns die dazu nötige Fertigkeit noch nicht. Das geht aus dem hervor, was die alten Leute erzählen, und bezieht sich nicht nur auf das in der vorliegenden Arbeit behandelte Gebiet, sondern ergab sich auch anderweitig.¹¹

* * *

Der Übergang vom hölzernen Wagen zu dem mit Eisen beschlagenen erfolgte allmählich. Zu Beginn des 19. Jahrhunderts (1828) wurden in Testamenten oder alten Dokumenten beide Arten von Wagen erwähnt: große und kleine Wagen, „in Eisen gebundene“ und nicht mit Eisen beschlagene.¹²

Allein die Tatsache, daß in Testamenten die mit Eisen beschlagenen Wagen zum Unterschied von den nicht beschlagenen besonders erwähnt werden, beweist den qualitativen Sprung in der Entwicklung, die in dieser Zeit die Transportmittel, oder besser gesagt, die Wagen als Transportmittel bei uns durchmachten.

In der gleichen Veröffentlichung werden auch 7 Räder genannt „von Wagen: 5 mit Eisenreifen und 2 einfache“, also ohne Reifen. Das Verhältnis von 5 zu 2 ist ebenfalls bedeutsam, es beweist daß zu Beginn des 19. Jahrhunderts ein verhältnismäßig fortgeschrittenes Stadium der Entwicklung des Wagens erreicht war.

Wir müssen hervorheben, daß diese Neuerung die Folge einer immer größeren Nachfrage war, ihrerseits dadurch bedingt, daß die schlechten Straßen verbessert wurden. Ebenso war ihr erster Nutznießer die soziale Klasse, welche die Macht innehatte, die einzige, die sich den „Luxus“ erlauben konnte, ein solches Fahrzeug zu benützen.

In der Tat, wie es aus den unmittelbaren Auskünften im Dorf Malu — Giurgiu sowie aus anderen Dörfern hervorgeht, hatte der Wagen in diesem Gebiet ungefähr bis 1916 Rutenseile an den Luchsen, er hatte Achsen aus Holz und „bleahuri“ (Schutzbleche).

An dieser Stelle unserer Darlegung ergibt sich die Frage, welches die neuen Elemente des Wagens waren. Wir müssen es von vornherein deutlich aussprechen, daß sich der ursprüngliche Bau des Wagens nicht geändert hat; der Wagen blieb weiter

¹¹ Ion Chelcea, *Asupra carului ca mijloc de transport și a condițiilor geografico-istorice de apariție și dezvoltare la noi*, (1962), mss.

¹² Astfel, în Studii și Documente, publicate de N. Iorga la pag. 428 găsim: „6 cară; 2 mari, cu legături de fier și 4 mici“, apoi: „cărută de 4 cai, cu legături de fier“.

¹¹ Ion Chelcea, *Asupra carului ca mijloc de transport și a condițiilor geografico-istorice de apariție și dezvoltare la noi*, (1926), Manuskript.

¹² So findet man in den von N. Iorga veröffentlichten *Studii și Documente* auf Seite 428, „6 Wagen, 2 große, in Eisen gebunden und 4 kleine“, und weiter „vierspännigen Wagen, mit Eisenbünden“.

ferecat. Roata primește peste ea o șină de fier. Ea vine, cum se spune, „încălțată“, după o tehnică anumită, ceea ce-i dă o soliditate și durabilitate cu mult mai mare. Nu concomitent, ci succesiv se schimbă osiile de lemn, care, dimpreună cu roțile suferă toată greutatea și în același timp, formează aparatura de bază a carului. De aici profita omul și ca durabilitate, în timp, sub raportul transportului, și cantitativ, întrucât, pe un astfel de car se putea pune o încărcătură cu mult mai mare decât pe carul de lemn, pînă la 2500 kg.

Concomitent cu elementele noi, intervenite, anumite părți ale carului devin mai simple. Spre exemplu, din moment ce roata are o șină pe ea, ca întăritură, obezile roții, de acum, nu vor mai fi făcute excepțional de groase, ca înainte, ci zveltețea lor ajunge aproximativ la jumătate grosime, nici chiar la jumătate. Imaginea unei roți de lemn, arhaice, grosolan lucrate, pierde acum din efect și cîștigă în interes practic. Forma greoaie dispare.

4. Material de lucru. Din relatările mai multor informatori rezultă că în partea locului se folosește mai mult „lemn de pădure“: ulm, stejar și frasin. Plopul e slab. După plop umblă, cum știm, rudarii, pentru meșteșugul lor. În cele din urmă, cam de prin 1906, a început să se lucreze și salcîmul. Salcîmul n-a fost băgat în seamă, atîta vreme cît celelalte esențe abundau. De cînd cu rădirea pădurilor și în aceste regiuni, omul a început să planteze acum anume salcîmul, pentru trebuințele sale.

Înainte, faimos în această privință erau stejarul și frasinul, dar, cum spun oamenii, „nu se compară cu salcîmul“. E de așteptat deci, ca în orice atelier de rotărie, de pe-aici, să vezi mult lemn de salcîm.

Obezile se făceau înainte din lemn de fag. Ele erau afumate. Lemnul de fag avea un inconvenient însă: cînd se pune șina pe roată, fiind caldă, iar lemnul slab, ușor se arde obada. Apoi, lemnul de fag era susceptibil de a fi deformat. Ulmul și dudul sînt cele mai bune esențe din acest punct de vedere.

E de reținut totuși faptul deosebit de semnificativ, că regiunile acestea dunărene sînt tributare, în privința lemnului de folosit la car, celor de la munte. E îndeobște cunoscut că obezi și scînduri, doage de butoaie, aduc sub formă de schimb, în natură¹³, pe bani, aici, locuitorii de prin Vlcea și Muscel: vlcenii și muscelenii; dîmbovițenii vin cu păcura. Și azi se mai văd prin Vlașca și Teleorman.. găzari. Nu în zadar, și poate nici întîmplător, la un tirg săptămînal, la Budești, am întîlnit obezi gata

so, wurde aber besonders verstärkt, indem er mit Eisen beschlagen wurde. Das Rad wird mit einem eisernen Reifen überzogen. Es wird, wie man sagt, nach einem bestimmten Verfahren, „beschlagen“ und dadurch wird es fester und viel dauerhafter. Nicht gleichzeitig, sondern nacheinander werden die hölzernen Achsen ersetzt, die mit den Rädern das ganze Gewicht tragen und den wichtigsten Teil des Wagens bilden. Der Nutzen, der sich daraus ergab, war doppelt. Die Wagen wurden dauerhafter und konnten mit beinahe 2500 kg beladen werden, also viel größere Lasten befördern, als die hölzernen Wagen.

Während diese neuen Elemente Verbreitung fanden, wurden andere Teile des Wagens einfacher. Zum Beispiel muß, sobald das Rad durch einen Reifen verstärkt ist, der Radkranz nicht mehr übertrieben dick sein, wie vorher, sondern kann schlanker werden, ungefähr halb so dick wie vorher oder sogar noch dünner. Das altertümliche, grob gearbeitete Holzrad verliert jetzt an Geltung, die praktische Seite wird wichtiger. Die grobe Form verschwindet.

4. Das Material. Aus mehrfachen Auskünften ergibt sich, daß in diesem Gebiet meist „Holz aus dem Wald“ verwendet wird: Ulme, Eiche, Esche. Das Holz der Pappel ist wenig widerstandsfähig. Die Pappel wird, wie wir wissen, von den Holzschnitzern für ihre Arbeit gesucht. Schließlich, ungefähr ab 1906, begann man auch die Akazie zu verarbeiten. Man hatte sie nicht beachtet, so lange die anderen Holzarten im Überfluß vorhanden waren. Seit auch in dieser Gegend die Wälder lichter wurden, begannen die Menschen die Akazie eigens für ihre Zwecke zu pflanzen.

Früher hatten in dieser Hinsicht die Eiche und die Esche einen guten Ruf, jedoch, wie die Leute sagen, „halten sie den Vergleich mit der Akazie nicht aus“. Es ist also zu erwarten, daß man hier in jeder Wagnerwerkstätte viel Akazienholz sieht.

Die Radkränze wurden früher aus Buchenholz gearbeitet. Sie wurden dem Rauch ausgesetzt. Das Buchenholz hatte aber einen Nachteil: wenn der heiße Reifen aufs Rad gespannt wurde, konnte es leicht vorkommen, daß das schwache Holz des Radkranzes verbrannte. Außerdem neigte das Buchenholz dazu, seine Form zu ändern. Von diesem Standpunkt sind die Ulme und der Maulbeerbaum die besten Holzarten.

Gleichwohl muß als besonders wichtig bemerkt werden, daß die Donaugebiete in bezug auf das Holz zur Wagenherstellung von den Gebirgsgegenden abhängig sind. Es ist allgemein bekannt, daß die Bewohner der Gebiete Vlcea und Muscel mit Radkränzen und Brettern, mit Faßdauben hierherkommen und diese gegen andere Erzeugnisse eintauschen¹³ oder sie verkaufen; die Leute aus der Dîmbovițagegend kommen mit Wagenschmiere. Auch heute begegnet man in Vlașca und Teleorman noch Petroleumhändlern. Nicht ohne Grund und vielleicht auch nicht zufällig fanden wir auf einem

¹³ Se dau, după o expresie cît se poate de originală, „pă muncă“, adică, porumb, grîu, pe bani mai rar. Pe „muncă le convîne și la aștia și la ăia“.

¹³ Sie werden, sehr originell ausgedrückt, „um Arbeit“ also um Mais, Weizen, seltener um Geld gegeben. „Um Arbeit ist es beiden recht“.

lucrate, aduse de la Malu cu Flori, (Muscel), pe porumb și bani. De la Titu vin colaci întregi de roți. Tot astfel din Rucăr-Muscel, oameni vind prin târguri săptămânale, colaci întregi de roate. Vin căruțe încărcate cu ciubere din Munții Apuseni. Aici se întâlnește, deci, pentru scurtă vreme, musceleni, vilcenii și moți-vidrenii.

5. Diviziunea muncii în raport cu rotăritul. Având material la dispoziție și experiență în muncă, meșteșugarul într-ale rotăritului execută în primul rând ce ține de car, în special lemnăria. Rar rotar să lucreze și fierul de legat carul. Mai degrabă se întâmplă invers: s-ar putea spune că fierarul e acela care mai face, în cazuri sporadice, și pe rotarul. În general însă, granița dintre o meserie și alta e bine definită. Totuși o precizare asupra acestei probleme se impune.

Rotarul, dacă nu trece și la meșteșugul fierăritului, decât în cazuri extreme, apoi el poate face la nevoie și pe dogarul. Specia aceasta de dogari este ceva mai des întâlnită, cu atât mai mult, cu cât, în unele sate ca Gostinu, nici nu există dogari cu adevărat. Ion al Vladiei, rotar din Gostinu, ce lucrează în cadrul Cooperativei Agricole din sat, face în același timp și pe dogarul. În Budești ni se spune că noțiunea de dogar e destul de neprecisă. Aici rotarii fac și pe dogarii — dar și pe podarii. Li se spun „cioclari“, sinonim cu cîrpaci. 20% dintre ei lucrează la meseria lor proprie, restul muncesc, înțelegându-se prin acesta, că se ocupă cu munca cîmpului. Cît privește pe tîmplari, deși tîmplăria merge mai bine, (sînt aici 10 la număr), — se zice că „dacă-i bagi într-un sac și-i duci la gîrlă să-i înnece, și-i întrebă: care-i tîmplar? Nu rămîne nimeni tîmplar“.

Tot astfel în satul Mînăstirea, noțiunea de rotar, e sinonimă cu cea de „lemnar“. Inversiunea de situații se vede, de altfel și din faptul că tîmplarul lucrează obișnuit și lemnăria „cășii“.¹⁴

Extinderea muncii rotarului poate merge și mai departe: în satul Arsachi — Giurgiu, tot rotarii mai fac și războaie de țesut. La război, se-nțelege, tot rotarii fac și cele necesare țesutului: suveica, (în vorbirea locală i se spune „suvelniță“), zăvor(ul) cu limba lui și altele. În general vorbind, rotarul execută juguri, roți, căruța din nou — și, se-nțelege, că el lucrează și la reparat cele de mai sus. După cum se vede, raza sa de activitate e relativ diversă, de unde rezultă totodată și gradul de redusă specializare pe care-l implică meșteșugul.

Wochenmarkt in Budești fertig gearbeitete Radfelgen vor, die aus Malu cu Flori (Muscel) gebracht worden waren und gegen Mais eingetauscht oder um Geld verkauft wurden. Aus Titu werden fertige Radkränze geliefert. Ebenso verkaufen die Leute aus Rucăr-Muscel auf den Wochenmärkten ganze Räder. Aus dem transsilvanischen Westgebirge kommen Wagen, die mit Zubern beladen sind. Hier treffen sich also, für kurze Zeit, die Bewohner von Muscel, von Vilcea und die Motzen von Vidra.

5. Die Arbeitsteilung in der Wagerei. Verfügt ein Wagner über das nötige Material und Erfahrung in der Arbeit, so stellt er in erster Linie her, was zum Wagen gehört, vor allem die Holzteile. Selten gibt es einen Wagner, der auch die Eisenteile für den Wagen anfertigt. Umgekehrt geschieht es eher: man könnte sagen, daß der Schmied in vereinzelten Fällen auch die Arbeit des Wagners verrichtet. In allgemeinen jedoch sind die beiden Gewerbe klar gegeneinander abgegrenzt. Trotzdem ist in dieser Frage eine genauere Erklärung notwendig.

Wenn der Wagner die Arbeit des Schmiedes nur im äußersten Fall verrichtet, so kann er dafür, wenn es notwendig ist, als Böttcher arbeiten. Solche Böttcher trifft man etwas öfter an, um so mehr als es in einigen Dörfern, wie zum Beispiel Gostinu, gar keine richtigen Böttcher gibt. Ion al Vladiei, Wagner in der landwirtschaftlichen Genossenschaft von Gostinu, arbeitet gleichzeitig auch als Böttcher. In Budești wurde uns gesagt, der Begriff Böttcher sei ziemlich unklar. Hier arbeiten die Wagner auch als Böttcher, aber auch als Fährleute. Man nennt sie „cioclari“, was gleichbedeutend mit Hudler ist. Von ihnen sind 20% im eigenen Handwerk tätig, die übrigen arbeiten, worunter man versteht, daß sie der Feldarbeit nachgehen. Was die Tischlerei anlangt, sagt man — obwohl es um dieses Handwerk besser bestellt ist (es sind hier 10 Tischler) „wenn man sie in den Sack steckt und zum Bach trägt, um sie zu ertränken, und dann fragt, wer von ihnen Tischler sei, bekennt sich keiner dazu“.

Genauso ist es im Dorf Mînăstirea, wo der Begriff Wagner sinnverwandt mit „Zimmermann“ ist. Das geht auch darauf zurück, daß der Tischler gewöhnlich auch das Holzwerk zum Hausbau fertigt.¹⁴

Die Tätigkeit des Wagners kann sich auch noch weiter erstrecken: im Dorf Arsachi-Giurgiu stellen die Wagner sogar Webstühle her. Es versteht sich, daß sie außer dem Webstuhl selbst auch alles erzeugen, was zum Weben benötigt wird: das Weberschiffchen (im örtlichen Sprachgebrauch wird es „suvelniță“ genannt), den Riegel mit seiner Zunge und anderes. Im allgemeinen fertigt der Wagner also Joche, Räder und neue Wagen an, und es versteht sich, daß er diese auch ausbessert. Wie man sieht, ist seine Arbeit verhältnismäßig vielseitig, woraus sich ergibt, daß dies Handwerk eine geringe Spezialisierung einschließt.

¹⁴ Inf. Costică Fieraru, 75, Mînăstirea.

¹⁴ Auskunft von Costică Fieraru, 75, Mînăstirea.

6. Tehnica și instrumentar. Nimic nu arată mai credincios stadiul de evoluție a meșteșugului, decît producția uneltelor de producție: tehnica și instrumentarul. Se știe prea bine cum, progresul tehnicii determină gradul diviziunii muncii și invers: diviziunea muncii determină la rîndul său progresul tehnic. Din acest punct de vedere, întregul ansamblu de acțiuni legate de prelucrarea lemnului, denotă un stadiu avansat. Între tehnica folosită de rotarii de pe la munte, și aceștia de pe la șes, gradul de perfecțiune tehnică e de partea celor de la șes. Gradul de avans tehnic se observă cum se va arăta în urmărire, și în diversitatea aplicării acestora: mijloacele diverse de locomoție, de la carele grele, trase de boi, căruțe cu cai, ghio-ciuri și șarete.

Dar, același adevăr exprimat mai sus, mai este arătat și prin dispariția cu desăvîrșire a vechiului strung de prelucrat butucul roții, ceea ce dovedește că unele forme primitive de muncă, caracteristice unor formațiuni social-economice depășite, au încetat să mai existe.

Fazele de prelucrare a materialului lemnos, necesar carului sînt următoarele: mai întîi lemnul se „croiește“, luîndu-se în considerație lungimea și grosimea. În acest scop el se măsoară. În al doilea rînd, el se „sparge“ la ferăstrău, raportîndu-se fiecare parte a viitorului car la o măsură anumită, la un tipar.

După aceea, lemnul se curăță cu rîndeaua. El se modelează, se scobește, acolo unde e cazul, intrînd în lucru, mai întîi „cracii“ dinapoi — apoi: gresia, podu, scaunu cu podu, lișițilii (dinapoi). Se curăță mînușile. Ele se încheie cu scaunul și cu vîrtejul. Vin la rînd inima carului, cele două cruci și proțapul, apoi leocile și loitrele. Tot la ferăstrău se „sparg“ și carîmbii. Și aceștia se curăță cu rîndeaua și cu robancu. Tot timpul se are în vedere modelul.

Vin la rînd spetezile, care se încheie cu carîmbii.

Pentru executarea roților se retează lemnul: se cioplesc căpățînile. Lungimea lor e de 55—60 cm. Butucii se strunjesc la strung și se găuresc cu linguroiul cel mare, care se cheamă „burghiu“. După ce se găuresc butucii roților li se fac „cepi“, la „bureți“, unde intră spița-n „căpățînă“.

În sfîrșit, butucul roții se dă la fierar de se leagă-n cercuri de fier, ca să nu crape, de unde revine rotarului, care-i bate spițele.

6. Arbeitstechnik und Werkzeug. Nichts verrät den Entwicklungsstand eines Handwerks deutlicher, als die Erzeugung der Produktionswerkzeuge: die Arbeitstechnik und das Instrumentar. Es ist wohlbekannt, daß der Fortschritt der Technik den Grad der Arbeitsteilung bestimmt und daß umgekehrt, die Arbeitsteilung ihrerseits Fortschritte in der Technik bewirkt. Von diesem Standpunkt gesehen, sind alle Tätigkeiten, die mit der Verarbeitung des Holzes zusammenhängen, weit fortgeschritten. Ein Vergleich zwischen der Technik der Wagner in den Gebirgsgegenden und der Wagner der Ebene zeigt, daß die letzteren in dieser Hinsicht überlegen sind. Diese technische Überlegenheit läßt sich, wie im folgenden gezeigt werden soll, auch daran erkennen, daß sie vielfältiger angewandt wird: an verschiedenen Fortbewegungsmitteln, von den schweren Ochsenwagen bis zu Pferdewagen, Einspannern und Dogarts.

Die vorhin ausgesprochene Behauptung wird auch noch dadurch bestätigt, daß die alte Drechselbank zur Herstellung der Radnabe vollständig verschwunden ist. Das beweist, daß einige primitive Arbeitsmethoden, die für inzwischen überholte ökonomische Gesellschaftsformationen kennzeichnend waren, nicht mehr angewendet werden.

Die Vorgänge bei der Verarbeitung des Holzes, das für einen Wagen benötigt wird, sind folgende: zunächst wird das Holz „zugeschnitten“, und zwar der Länge und Stärke nach. Zu diesem Zweck wird es gemessen. Danach wird es mit der Säge „gebrochen“, wobei jeder Teil des werdenden Wagens mit seinem Maß, mit einer Schablone, verglichen wird.

Darauf wird das Holz mit dem Hobel zugerichtet. Es wird geformt und ausgehöhlt, wo es notwendig ist. Zuerst werden die hinteren „Gabeln“ bearbeitet, darauf die „gresie“, das Achsholz, der Bockschemel und die „lișițilii“ (hinten). Es werden die Handgriffe ausgearbeitet. Diese werden mit dem Sitz und mit dem Lenkschemel verbunden. Es folgt der Langbaum, die beiden Ortscheite und die Deichsel, darauf die Wagenleisten und die Leitern. Ebenfalls mit der Säge werden die Leiterbäume „gebrochen“. Auch diese werden mit dem Hobel und der Raubank nachgearbeitet. Die ganze Zeit über hat der Wagner die Schablone vor Augen.

Es folgen die Sprossen, mit denen die Leiterbäume verbunden werden.

Zur Fertigung der Räder wird das Holz geschnitten: es werden die Köpfe behauen. Sie sind 55—60 cm lang. Die Naben werden auf der Drehbank gedreht und mit einem großen Bohrer durchbohrt, der „burghiu“ (Bohrer) genannt wird. Darauf werden an den „bureți“ die Zapfenlöcher gebohrt, wo die Speichen am „Kopf“ befestigt werden.

Schließlich wird die Radnabe zum Schmied gebracht, der sie in eiserne Reifen einfaßt, damit sie nicht birst; hierauf kommt sie zum Wagner zurück, der die Speichen einschlägt.

Obezile sînt aduse de-a gata de la munte, așa cum s-a arătat mai sus. Totuși, și obezile se cioplesc pe două părți: pe lat, apoi se „perghelește“, după mărimea roții, avîndu-se în vedere mai cu seamă „rotundu“ și curbura. Adesea circomferința roții se execută cu un compas „pe spinarea roții“, și aceasta iese cît se poate de exactă — întrebîndu-se totodată pentru același lucru și un alt compas de „șișteală“ sau „pergheleală“. Obada se așază potrivindu-se cu fiecare capăt al spiței.

În cele din urmă, se găuresc și se bat obezile pe roată.

Acum obezile se cioplesc înc-odată, îndreptîndu-se după lățimea șinei, care va veni pe roată, cu o sfoară. I se dă din nou „perghel“ roții, cu o sfoară. Există însă și un compas de „perghelat“ obezi, compas de perghelat cu „pisteclu“.

Roata obădată, „se curăță pe spinare“, unde vine șina, și se curăță și obezile pe amîndouă părțile late. Se retează căpățîna definitiv și se găurește pentru „bucit“. I se pune roții „buceaua“, făcută pînă mai de curînd de către meșteri fierari de sat, acum cumpărată gata, făcută de fabrică. Pe vremea cînd buceele erau făcute de fierari de sat și petelcile de la căruță se făceau din „nuia“, ca la munte.

Pusul cercurilor și al șinei, pe roată, privește pe fierar. Acum e momentul cînd toată „stelăria“ (lemnăria), cu loitre, cu tot, cu roate cu tot, merge la fierar, unde carul e legat în fier.

De aici rezultă că butucii roții se duc de două ori la fierar, pe cînd „stelăria“ o singură dată.¹⁵

Dintre toate părțile componente ale carului, roțile sînt cel mai greu de lucrat. De aceea acordăm o atenție deosebită strungului de lucrat butucul roții.

La strung se strujește butucul roții, aici se găurește pe mijloc; aci se împarte lungimea lui la 12 și la 10 spițe. Vechiul strung, ce azi nu se mai întîlnește, spun bătrînii că avea o roată mare și o manivelă de învîrtit. „Am apucat, spune Ion Bucur, rotar din Tăușanca (Ulmeni), „la un neam, la Oltenița, ș-am învîrtit la el... Avea o roată mare și cu funie. Învrtea alteineva“ (decît cel ce lucra roata), (v. fig. 1 și 2).

În comuna Izlaz, doar la Mitu — rudaru, din Valea Boului, la Blăjinești, s-a mai întîlnit un astfel de strung cu roată și frînghie.

Die Radkränze werden fertig aus den Bergen gebracht, wie schon gesagt. Sie werden trotzdem noch beidseitig behauen, in der Breite, darauf werden sie nach der Größe des Rades „abgezirkelt“, wobei man besonders auf die „Rundung“ und die Krümmung achtet. Oft wird die Umfangsline mit einem Zirkel „auf dem Rücken des Rades“ bezeichnet, und zwar sehr genau. Zum gleichen Zweck wird auch ein anderer Zirkel, der „Speichenzirkel“ oder „Abzirkler“ verwendet. Der Radkranz wird zusammengesetzt, so daß alle Speichenenden richtig sitzen.

Zuletzt wird der Radkranz angebohrt und auf die Speichen geschlagen.

Jetzt werden die Radkränze noch einmal behauen und mit Hilfe einer Schnur an die Breite des Reifens angepaßt, der aufs Rad gezogen werden soll. Wieder wird das Rad mit einer Schnur „abgezirkelt“. Es gibt jedoch auch einen Zirkel zum „Abzirkeln der Radkränze“, einen Zirkel mit „pisteclu“.

Der Radkranz wird „am Rücken nachbearbeitet“, wo der Reifen hinkommt, ebenso werden die Radkränze beidseitig nachbearbeitet. Der Nabenkopf wird endgültig abgeschnitten und durchbohrt, um „gebücht“ zu werden. Die „Büchse“ wird ins Rad eingesetzt. Diese wurde bis vor nicht allzulanger Zeit von den Dorfschmieden verfertigt, heute wird sie fabrikmäßig hergestellt und fertig gekauft. Zur Zeit, als die Büchse im Dorf geschmiedet wurde, flocht man auch die „petelci“ des Wagens aus „Ruten“, wie im Gebirge.

Die Räder mit Reifen einzufassen ist Sache des Schmiedes. Jetzt wird also die ganze „Stellerei“ (die Holzteile), mit Wagenleitern und Rädern und allem übrigen, zum Schmied gebracht, wo der Wagen mit Eisen beschlagen wird.

Das bedeutet, daß die Radnaben zweimal zum Schmied kommen, die „Stellerei“ hingegen nur einmal.¹⁶

Von allen Teilen des Wagens sind die Räder am schwierigsten zu fertigen. Deshalb wollen wir der Drehbank zur Herstellung der Radnabe besondere Aufmerksamkeit schenken.

Auf der Drehbank wird die Radnabe nicht nur gedreht, sondern auch in der Mitte durchbohrt, und ihr Umfang wird je nach der Speichenzahl in 15 oder 10 gleiche Teile geteilt. Die alte Drechselbank, die man heute nicht mehr antrifft, bestand, wie die alten Leute erzählen, aus einem großen Rad und einem Handgriff zum Drehen. „Ich kam“, erzählt Ion Bucur in Tăușanca (Ulmeni), „zu einem Verwandten in Oltenița und drehte sie... Sie hatte ein großes Rad und ein Seil. Es drehte sie jemand anders“ (nicht derjenige, der am Rad arbeitete), (Abb. 1 und 2).

Eine solche Drechselbank mit Rad und Seil wurde nur noch in der Gemeinde Izlaz beim Holzschnitzer Mitu aus Valea Boului, bei Blăjinești, vorgefunden.

¹⁵ Inf. Petre Gh. J a n t e a, rotar din satul Malu-Giurgiu.

¹⁶ Auskunft von Petre Gh. J a n t e a, Wagner im Dorf Malu-Giurgiu

Fig. 1. Strung primitiv de lucrat butuci de roți. Islaz, jud. Teleorman.

Abb. 1. Primitive Drechselbank zum Herstellen von Radnaben, Islaz, Kreis Teleorman.

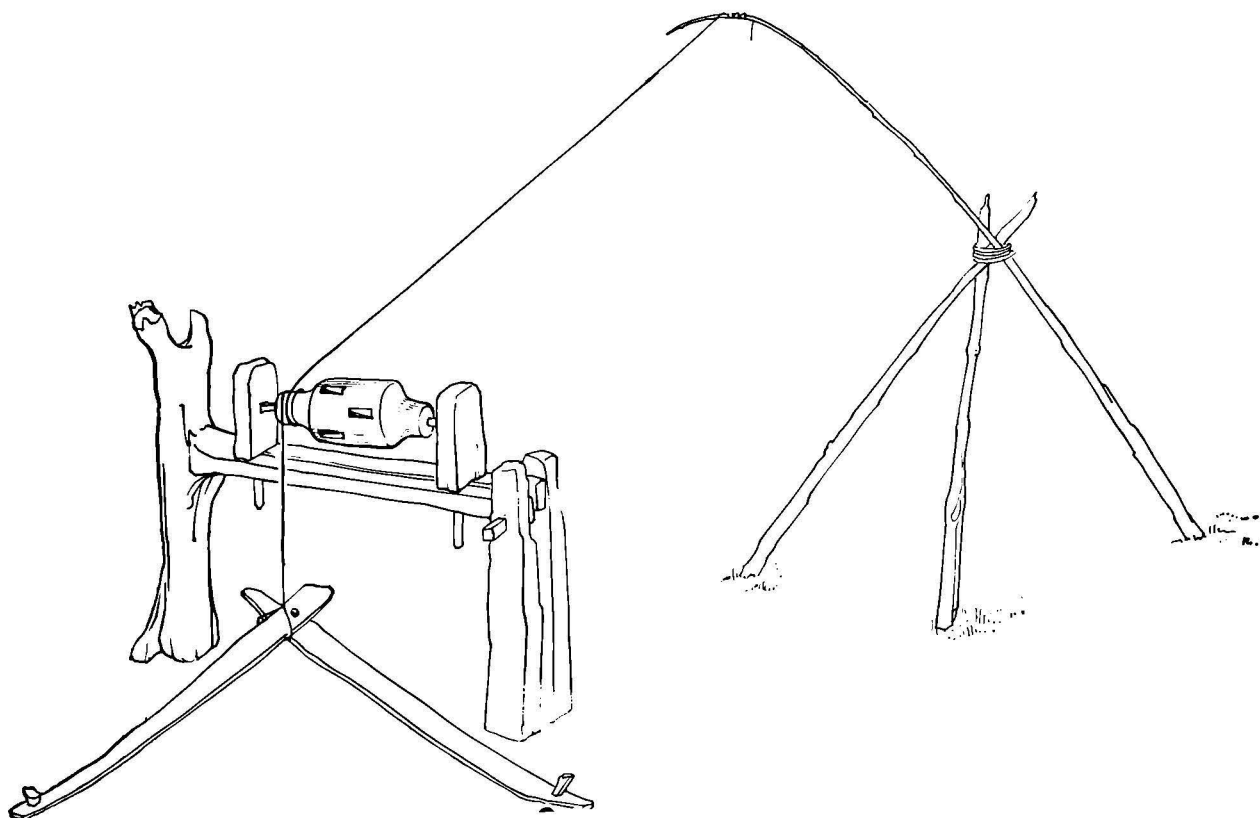

Fig. 1 a. Strung primitiv.

Abb. 1 a. Primitive Drechselbank.

Fig. 2. Oameni, lucrînd la strungul primitiv. Islaz, jud. Teleorman.

Abb. 2. Bei der Arbeit an der improvisierten Drechselbank.

În acest moment al prelucrării părților alcătuitoare carului intervine un amănunt care nu trebuie să ne scape: pînă prin 1927, butucul era scobit, pentru spițe, pe două rînduri, și nu pe un rînd, explicîndu-se că tehnica îmbinării spițelor pe două rînduri ar fi mai tare“, deoarece nu cedează așa de ușor la încărcătură. Tehnica respectivă, aplicată la executarea lucrului roții, ar garanta, un număr mai mare de ani (20 de ani).

În satul Malu — Giurgiu, tehnica înspițatului se practică totuși pe un singur rînd (de găuri la „bureți“), înțelegîndu-se, după spusa informatorilor, că pe două rînduri se lucrează înspițarea ca să nu se „pologheze“, adică să nu meargă roata strîmb.

Tehnica îmbinării spițelor în butuc pe un singur rînd ar fi, după informațiile culese, caracteristică regiunilor dinspre munte. N-ar fi exclus. Numărul spițelor la același car diferă. La roțile de la urmă ale carului se pune 12 spițe, pe cînd la cele dinainte, 10 — motivat de faptul că roțile din urmă sînt mai mari, pe cînd cele dinainte, mai mici. Spre exemplu, la carul mare, roata din urmă are o înălțime în diametru de 1,05 m, pe cînd la roțile din față, înălțimea e de 0,95 m.

Din aceeași cauză și numărul obezilor diferă 6 obezi la roțile din urmă, iar la cele dinainte, numai 5.

In diesem Zusammenhang erscheint bei der Herstellung der Wagenteile eine Einzelheit, die uns nicht entgehen darf: ungefähr bis 1927 wurden die Bohrungen für die Speichen auf der Nabe in zwei Reihen, nicht in einer Reihe angeordnet. Man sagte, daß die zweireihige Anordnung der Speichen „fester“ sei und bei Belastung nicht so leicht nachgebe. Diese Bauweise bei der Herstellung des Rades mache es dauerhafter (20 Jahre).

Im Dorfe Malu—Giurgiu werden die Radspeichen trotzdem einreihig angeordnet (eine einzige Reihe Bohrungen an den „bureți“) und aus den erhaltenen Auskünften entnehmen wir, daß die Speichen in zwei Reihen angeordnet seien, damit das Rad sich nicht „neige“, also nicht schief laufe.

Den erhaltenen Auskünften gemäß, ist die einreihige Speichenanordnung kennzeichnend für die näher an den Bergen gelegenen Gegenden. Das erscheint nicht ausgeschlossen. Die Anzahl der Speichen an einem Wagen ist nicht gleich. Die Hinterräder bekommen 12 Speichen, die Vorderräder dagegen nur 10; das wird damit begründet, daß jene größer und diese kleiner sind. Das Hinterrad eines großen Wagens hat zum Beispiel einen Durchmesser von 1,05 m und das Vorderrad von 0,95 m.

Aus dem gleichen Grund sind auch die Radkränze aus ungleich vielen Teilstücken zusammen-

Fig. 3. Meșter scobind la „raștoc“ sau „rotari“ în butuc lăcășele pentru spițe.

Abb. 3. Wagnermeister schneidet am „Raștoc“ oder „Rotari“ genannten Radstock die Zapfenlöcher für die Speichen.

Spițele se înspițează în butuc la un scaun special de lucru, numit „rotari“, „rastoc“, sau „scaun de înspițat“ (fig. 3). Fără rastoc nu se poate lucra o roată. Aici după ce căpățina e scobită, i se bat spițele. Și obezile se îmbină la roată tot pe rotar (rastoc). Și trasul la rindea pe grosimea șinei, tot aici se face. Și tot aici se „tîrcolește“, adică se face rotundă, de parca-ar fi „strujită la asfalt, să n-aibă gloduri“.

Roțile se strîng de obicei prin lunile iulie-august, considerate ca cele mai bune luni pentru strîns șina pe roate, știut fiind că fagu iarna se umflă.

Prelucrarea lemnului se face, în cea mai mare parte pe „tejghea“, o masă întărită și grea, înar-

gesetzt, aus 6 für die Hinterräder und aus nur 5 für die Vorderräder.

Die Speichen werden auf einem besonderen Stuhl in der Nabe eingesetzt, der „rotar“, „rastoc“ (Radstock) oder „scaun de înspițat“ genannt wird (Abb. 3). Ohne Radstock kann kein Rad hergestellt werden. Hier werden, sobald die Bohrungen in der Nabe gemacht sind, die Speichen eingesetzt. Und hier wird das Rad auch entsprechend der Reifenbreite gehobelt. Auch „umkreist“ wird das Rad hier, also seine Rundung ausgearbeitet, als wäre es „für Asphalt gedreht, nicht für den Schlamm“.

Die Räder werden gewöhnlich im Juli-August bereift. Diese Monate werden als die günstigsten dazu angesehen, weil das Buchenholz im Winter bekanntlich quillt.

mată cu anumite elemente („bancaizi“, d. germ. Bankeisen), de ținut lemnul strâns, să nu miște, pentru a putea fi prelucrat după cum se cuvine. Tejgheaua se află în totdeauna în „atelier“, ce cuprinde tot inventarul de scule, într-o cameră deosebită, destinată exclusiv activității rotarului.

În atelier, de la caz la caz, se află și o bancă („bank“), pe care se găsește scule și tot pe ea e fixată și menghina (d. turc. mengene).

Cînd carul e gata, pentru toată siguranța simetriei sale se măsoară cu o sfoară, de la capătul prolapului, de la japiță, pînă la oporul osiei. Dacă nu-l măsoară, s-ar putea să meargă carul pe o parte adică, strîmb. Carul se măsoară de două ori. A doua oară carul se măsoară de la cuiul inimii și pînă la opor, să fie egal.

Scenul rotăritului e determinat de timp, după cum urmează: iarna e adevăratul sezon de lucru. În celelalte anotimpuri, cînd țărani sînt ocupați, se mai fac reparații, dar iarna se lucrează mai ales din nou. Se lucrează pe bani, pe porumb, grîu.

7. Clasificarea mijloacelor de transport bazate pe rotărit în satele cercetate. Cauza pentru care ne permitem să stăruim asupra principalelor mijloace de transport, sprijinite pe meșteșugul rotăritului, ni se pare cu totul justificată. În literatura de specialitate nu există încă o astfel de încercare. Ea reprezintă de altfel, și o încoronare a observațiilor ce le-am putut face în legătură cu rotăritul în satele studiate. Ne luăm deci sarcina să scoatem în relief, latura specifică locului și nu cea generală, care, eventual ar putea fi mai ușor de arătat.

Primul mijloc de transport de acest gen, ni se pare a fi carul greu. El este și cronologic de luat în seamă, fiind, așa cum s-a mai spus, ecoul străvechiului car, pe care, l-a auzit și văzut încărcat peste măsură și Ovidiu, în Dobrogea învecinată, de pe acele vremuri.

Carul de transport, greu e de cca. 2 m de lung și larg de 1 m și ceva (*v. fig. 4 și 5*). Peste Olt, carul e și mai lung. La el se înjugă vite mari: boi ori bivoli. Roțile lui de dinainte sînt înalte de 98 de cm, și de 1,10 m, cele din urmă. Ele sînt mai groase cu 1 cm și la obadă cu 2 cm, față de căruța ferecată, cum ar fi ghiociul (d. turc. gjoc, mutare, emigrare). La Giurgiu există o mahala, unde s-au folosit pînă de curînd, care grele de transport, la care se înjugau bivoli, cu care locuitorii făceau chirii, numite „care biolărești“. Carul de care vorbim, avînd toate părțile alcătuitoare, grele, cîntărea singur 650 kg iar sarcina de transport atingea 2500 kg.

Die Bearbeitung des Holzes geschieht größtenteils auf der Werkbank, einem schweren, verstärkten Tisch. Die Werkbank ist mit Haken versehen („bancaizi“, vom deutschen Bankeisen), die das Holz fest und unbeweglich halten, damit es richtig bearbeitet werden kann. Die Werkbank befindet sich immer in der „Werkstatt“, das ist ein besonderer Raum, in dem die Werkzeuge aufbewahrt werden und der ausschließlich für die Arbeit des Wagners bestimmt ist.

In der Werkstatt gibt es manchmal auch eine Bank („bancă“) für die Werkzeuge, an dieser ist auch der Schraubstock (menghină, vom türkischen mengene) befestigt.

Wenn der Wagen fertig ist, wird seine Symmetrie zur Sicherheit mit einer Schnur gemessen, von der Deichsel Spitze, von der Jochstange bis zu den Enden der Achse. Wird der Wagen nicht gemessen, dann könnte es sein, daß er einseitig, also schief läuft. Der Wagen wird zweimal gemessen, zum zweiten Mal vom Nagel des Langholzes bis zu den Enden der Achse, und muß gleich sein.

Die Arbeit der Wagner wechselt mit den Jahreszeiten. Im Winter ist die richtige Zeit zum Arbeiten. In den übrigen Jahreszeiten, wenn die Bauern ihre Arbeit haben, werden auch Reparaturen gemacht, doch im Winter werden vor allem neue Wagen verfertigt. Diese werden mit Geld bezahlt, aber auch mit Mais oder Weizen.

7. Beschreibung der Fahrzeuge, welche die Wagner in diesen Dörfern herstellen. Es erscheint uns als vollauf berechtigt, daß wir die wichtigsten Fahrzeuge beschreiben wollen, die das Wagnerhandwerk erzeugt. In der Fachliteratur ist dieser Versuch noch nicht gemacht worden. Es ist übrigens auch ein angemessener Abschluß unserer Beobachtungen über das Wagnerhandwerk in den Dörfern, die wir untersucht haben. Wir wollen also hervorheben, was für diese Gegend kennzeichnend ist, und nicht eine allgemeine Beschreibung geben, was unter Umständen leichter wäre.

Das erste Fahrzeug dieser Art scheint uns der schwere Wagen zu sein, und zwar auch chronologisch gesehen, denn er ist, wie schon gesagt, das Abbild des uralten Wagens, den zu seiner Zeit auch Ovid in der benachbarten Dobrudscha gehört und übervoll beladen gesehen hat.

Der schwere Transportwagen ist ungefähr 2 m lang und etwas über 1 m breit (*Abb. 4 und 5*). Jenseits des Alt ist er noch länger. In sein Joch werden Rinder gespannt: Ochsen oder Büffel. Seine Vorderräder messen 98 cm im Durchmesser, die Hinterräder 1,10 m. Sie sind um 1 cm und am Radkranz um 2 cm breiter, als die des mit Eisen beschlagenen Wagens, wie zum Beispiel des „ghioci“ genannten Einspanners (vom türkischen gjoc, Umsiedlung, Auswanderung). In einem Vorstadtviertel von Giurgiu wurden bis vor kurzem schwere Transportwagen verwendet, vor die Büffel gespannt und mit denen Mietfuhrten gefahren wurden. Sie hießen „care biolărești“ (Büffelwagen). Der Wagen, von dem wir sprechen, und dessen Teile alle schwer und groß waren, wog allein 650 kg und konnte bis zu 2500 kg transportieren.

Fig. 4. Car din Seaca, jud. Teleorman (detaliu).

Abb. 4. Wagen aus Seaca, Kreis Teleorman. (Detail's)

Fig. 5. Car din Seaca, jud. Teleorman.

Abb. 5. Wagen aus Seaca, Kreis Teleorman.

Cu el, în afară de chirii grele, se transporta, vara, toamna, fin, snopi de grâu, coceni de porumb, mai ales că avea posibilitatea să se și prelungească, prin adaos la inimă și „șuşlete“. Carul greu coincide cu vremea în care nici camioanele nu apăruseră și nici trenurile. Toată încărcătura la porturi se făcea pe seama acestui mijloc de transport, a cărei epocă a apus.

În zonă există un sat bulgăresc (la origină), numit Găuriciu, în care se folosește un tip de car ce nu cunoaște partea din față și dinapoi, așa numitele „șuşlete“. Carul bulgăresc e tot carul greu de care vorbim, numai că în loc de șuşlete are funduri. Și aici carul greu e pe cale de dispariție totală. În Găuriciu, dacă mai sînt, la data cînd se fac cercetările, 7—8 care zise „bulgărești“.

O altă caracteristică a carului bulgăresc e că leuca se sprijină pe climie, (în altă parte, Putinei), timilie, sau mănuse.¹⁷

Carul respectiv, greu, a fost urmărit pe tot traseul cercetării. Spre satul Greaca a mai rămas doar amintirea „carului ca pe Vlașca“. A dispărut. I-a luat locul carul mai ușor, carul zis „romănesc“. Precum se vede, aici e vorba de o limită. Pe la Ulmeni, carelor asupra cărora ne-am permis a stărui, li se spun și care „orzărești“, și ca și în alte sate cercetate, nu se mai găsește decît în număr de 3—4.

Dezvoltarea mijloacelor tehnice de comunicație, cheltuiala prea mare, pe care o pretinde un car greu, fac ca acesta să cedeze locul altor mijloace de transport mai practice, cum ar fi căruța, ghiociul, poștalionul, brașovence, șarete.

Trecerea nu e bruscă. Carului greu îi ia locul căruța cu doi cai, căreia i se mai spune și „românească“. Satul Arsachi — Giurgiu, e renumit în meșteritul căruțelor. Greutatea suportată de căruțe cu cai merge pînă la 6—800 kg. Căruța are 21 speteze și 2 „mijlocuri“.

Din discuțiile avute cu meșterii locali-rotari, ar reieși că la căruța, loitrele se lucrează mai greu și intră și mai mult fier. Se zice că o pereche de loitre se lucrează în timp de o săptămînă, pe cînd coșul unui ghioci se lucrează într-o singură zi. De la vest la est, trebuie să treci prin mai multe sate pînă să ajungi la Greaca, pentru a-ți da seama, că nici nu mai poate fi vorba de carul greu, ci de cel mai ușor. Aici dacă au mai rămas doar cîteva care cu boi. Au rămas în funcțiune numai care ușoare, numite și „ghiociuri“, cu tron sau „sandic“. Cînd mergea la cîmp, la munca, căruța avea, nu numai

Mit ihm wurden nicht nur schwere Mietfahren befördert, sondern auch im Sommer und im Herbst, Heu, Weizengarben, Maisstengel, wobei besonders günstig war, daß man ihn vergrößern konnte, indem man das Langholz verlängerte und eine Schoßkelle hinzufügte. Die Glanzzeit dieses schweren Wagens war damals, als es noch keine Lastkraftwagen und Eisenbahnen gab. Alle Verladearbeiten in den Häfen wurden mit Hilfe dieses Fahrzeugs durchgeführt, dessen Zeit nun vorbei ist.

In diesem Gebiet gibt es ein (der Herkunft nach) bulgarisches Dorf mit Namen Găuriciu, wo die Wagen anders sind und den vordern und hintern Teil, die sogenannten „Schoßkellen“ nicht haben. Dieser bulgarische Wagen ist unserem schweren Wagen gleich, nur hat er eben Böden anstelle der Schoßkellen. Auch hier ist der schwere Wagen im Begriffe, vollständig zu verschwinden. In Găuriciu gibt es zur Zeit unserer Forschungen höchstens 7—8 sogenannte „bulgarische Wagen“.

Ein anderes Kennzeichen des bulgarischen Wagens ist, daß die Wagenlenker sich auf die „climie“ (anderorts Putinei), „timilie“ oder „mănuse“ stützt.¹⁷

Diesen schweren Wagen haben wir während der ganzen Forschungsarbeiten verfolgt. In der Gegend des Dorfes Greaca blieb nur noch die Erinnerung an den „Wagen wie auf Vlașca“. Er selbst ist verschwunden. An seine Stelle ist ein leichter Wagen getreten, der sogenannte „rumänische Wagen“. Wie man sieht, gibt es hier also eine Grenzlinie. In der Gegend von Ulmeni nennt man die Wagen, auf die ausführlich einzugehen wir uns erlaubt haben, auch „care orzărești“ (Gerstenhändlerwagen) und genau wie in andern untersuchten Dörfern findet man davon nur noch 3—4 vor.

Die Entwicklung der technischen Verkehrsmittel, die allzu großen Unkosten für einen schweren Wagen haben zur Folge, daß dieser anderen, praktischeren Transportmitteln weichen mußte, wie zum Beispiel dem Pferdewagen, dem Einspanner (ghioci), der Kutsche, der „brașovanca“, dem Dogcart.

Der Übergang ist nicht plötzlich. An die Stelle des schweren Wagens tritt der zweispännige Pferdewagen, der auch der „rumänische“ genannt wird. Das Dorf Arsachi-Giurgiu ist durch die Herstellung von Pferdewagen weit bekannt. Dieser Pferdewagen trägt eine Last von 6—800 kg. Er hat 21 Sprossen und 2 „Mittelteile“.

Aus den Gesprächen mit den dortigen Wagenmeistern erhellt, daß von den Teilen des Pferdewagens die Wagenleitern am schwierigsten herzustellen sind, wobei auch mehr Eisen verbraucht wird. Es heißt, daß man an einem Paar Wagenleitern eine Woche lang arbeitet, während der Korb eines „ghioci“ an einem einzigen Tag geflochten wird. Von Westen nach Osten muß man mehrere Dörfer besuchen, bis einschließlich Greaca, um sich bewußt zu werden, daß vom schweren Wagen

¹⁷ La Cîrligați nu sînt care cu „chilimii“.

¹⁷ In Cîrligați gibt es keine Wagen mit „chilimii“.

scoarțe de nuiele, dar și codirla din nuiele impletite.

Se tinde spre o simplificare. După carul greu vine căruța, după căruță, ghiociul. De ele se servește omul la munca câmpului. Se transporta plugul, grapa, la semănat. Duc la moară... „că ie mai ușurică:“ „vara cărăm snopi la mașină, sau ne servim cînd facem stog, cărăm paie“, etc.

Încetul cu încetul, locul căruții, trasă de doi cai, e luat de o căruță și mai simplă, dar cu mult mai practică, numită ghioci. Cuvîntul, am văzut că vine din limba turcă, și însemnează căruță de transport. E căruța de dimensiuni mai reduse, fără dric, fără loitre, fără șuşlete (în loc de șuşlete are funduri), fără leuci¹⁸. Din această cauză i se mai spune și „căruță neisprăvită“... în sensul că-i lipsește mult de la adevărata căruță, (n-are vătraie, are o sapă) (fig. 6). Căruța a rămas mai ușoară și mai puțin costisitoare. Ea e trasă de un singur cal.

E de reținut apoi faptul deosebit de important că ghiociul este forma de căruță care a fost introdusă în aceste părți, de foarte puțin timp, după primul război mondial, și își are originea în Dobrogea și R.S.S. Moldovenească. Ghiociul a fost adus la noi, prin coloniștii din Dobrogea, trecuți în aceste părți cu ocazia războiului, sau în urma evenimentelor ce au urmat războiului.

Pentru transportul rapid se foloseau așa numitele brașovence, un fel de poștalioane cu șuşlete și loitre dese. Brașovencele erau întrebuințate în loc de autobuze. Tot pentru transportul rapid, deși într-o măsură redusă, e folosită, o vreme, șareta (d. fr. charrette). Sînt două tipuri de șarete: unele sînt joase, cu roțile înalte, (1,10 m în diametru), altele sînt înalte și au roțile ceva mai mici, (80–85 cm diametru). Cele mai practice sînt cele joase. Spre deosebire de alte mijloace de transport, șaretele erau proprietatea celor înstăriți. În ele nu intrau decît 2 persoane.

În regiunea cercetată, carele mai puțin, sau deloc, dar căruța și mai ales ghiociul prezintă două particularități interesante: prezența la „opor“ a unor taiere sau tasuri, un fel de lame rotunde metalice, găurite și fixate pe osie, ce scot, în mers, un sunet ce se aude de departe, precum și faptul că ghiociul și căruța sînt viu înflorate. Spre Alexandria se și spune, cînd se comandă un ghioci la un rotar, fierar, : „să-mi faci un ghioci să s-audă de la 2 km“. Se crede că și acest lucru nou, a venit odată cu ghiociul, tot dinspre Dobrogea — R.S.S. Moldo-

gar keine Rede mehr sein kann, sondern nur vom leichten. Hier gibt es nur noch wenige Ochsenwagen. Man benützt leichte Wagen, die auch „chociuri“ genannt werden, mit einem Kasten oder „sandie“. Wenn man mit dem Wagen zur Arbeit fuhr, hatte er nicht nur Seitenwände aus Rutengeflecht, sondern auch die Schoßkelle war aus Ruten geflochten.

Es wird immer nach Vereinfachung gestrebt. Dem schweren Wagen folgt der Pferdewagen und diesem der Korbwagen, „ghioici“. Die Bauern brauchten ihn bei der Feldarbeit. Der Pflug, die Egge wurden damit aufs Feld geführt. Zur Mühle wird damit gefahren, „denn er ist leichter: im Sommer fahren wir die Garben zur Dreschmaschine oder wir brauchen ihn, wenn wir den Schober aufbauen, wir fahren Stroh damit“, usw.

Allmählich wird der zweispännige Pferdewagen von einem noch einfacheren, aber viel praktischeren Wagen verdrängt, dem „ghioici“. Er ist ein verkleinerter Pferdewagen, ohne Gestell, ohne Leitern, ohne Schoßkelle (anstelle der Schoßkelle hat er Böden), ohne Leisten (leuca)¹⁸. Deshalb nennt man ihn auch den „unfertigen Wagen“, womit man meint, daß ihm vieles von einem richtigen Wagen fehlt (er hat keinen Deichselhaken, hat einen Sporn (Abb. 6). Der Wagen war dadurch leichter und billiger. Ein Pferd allein zieht ihn.

Als besonders wichtig ist zu merken, daß der „ghioici“ eine Wagenart ist, die erst vor kurzem in diesen Landesteil eingeführt worden ist, und zwar nach dem ersten Weltkrieg. Sein Ursprungsland ist die Dobrudscha und die Moldauische Sowjetrepublik. Der „ghioici“ wurde bei uns durch die Kolonisten aus der Dobrudscha eingeführt, die im Krieg oder durch die Nachkriegsereignisse in diese Gegend kamen.

Zur schnellen Beförderung hatte man die sogenannten „brașovence“, eine Art Kutschen mit Schoßkelle und dichten Leitern. Die „brașovence“ verwendete man anstelle der Kraftwagen (um regelmäßig gewisse Strecken zu befahren) und der Omnibusse. Ebenfalls zum schnellen Fortkommen, wenn auch in geringerem Maß, wird eine Zeitlang die „șareta“ Dogcart (nach dem französischen „charette“) benützt. Es gibt zwei Arten dieser Dogcarts: die einen sind niedrig und haben große Räder (Durchmesser 1,10 m), andere sind hoch und haben etwas kleinere Räder (Durchmesser 80–85 cm). Die niedrigen sind praktischer. Zum Unterschied von den anderen Fahrzeugen waren die „șarete“ Eigentum der Wohlhabenden. Es gab nur zwei Sitzplätze.

In dem untersuchten Gebiet haben die schweren Wagen weniger oder gar nicht, dafür aber der Pferdewagen und vor allem der „ghioici“ zwei bemerkenswerte Eigentümlichkeiten: sie haben an den Enden der Achsen hölzerne Teller oder Schalen, oder runde Blechscheiben, die gelocht und an der Achse befestigt sind und beim Fahren ein von weitem hörbares Geräusch erzeugen. Außerdem sind der „ghioici“ und der Pferdewagen bunt verziert. In der Gegend von Alexandria sagt man

¹⁸ D. bulg. „levka“

¹⁸ Vom bulgarischen „levka“.

Fig. 6. „Ghioci“ în lucru, jud. Teleorman.

Abb. 6. Bei der Arbeit an dem mit Eisen beschlagenen Einspanner, „Ghioci“ genannt.

venească, (partea sudică). Deci fenomenul e de dată recentă.

Cealaltă particularitate, constă în a vopsi și picta căruța sau ghiociul în culori cît se poate de vii. În special pictura se aplică pe „scoarțe“ și „funduri“-le ghiociului căruții. Chiar și carului, căruței, la nevoie, i se dă o singură vopsea, motivîndu-se astfel: „vopseaua ie cămașa lemnului, de ea nu se lipește apa, vînt și ploi“. Alții compară vopsitul căruțelor și ghiociurilor, ca o „încălțăminte“, cînd îi dai cu „cremă“. Vopseaua se aplică peste tot, chiar și la hulube și roți. Numai pictura se restrînge pe scoarțe și funduri. Cele mai frecvente motive sînt: flori și păsări. La unele ghiociuri apar „faraonoaice, figuri jumătate femeie, jumătate pește, încadrate în ghirlande de flori. Tronul și scoarțele în întregime, precum și fundurile ghiociului se cheamă „sandic“.¹⁹ Grecii de azi, albanezii, sîrbii și rușii folosesc termenul sub același înțeles.

Pe scoarțele căruțelor se scrie anul cînd s-a lucrat, numele proprietarului care a plătit lucrul; pe o parte a ghiociului, pe alta, numele fierarului — rotarului, care a făcut căruța.

sogar dem Wagner oder Schmied, wenn man einen Wagen bestellt: „Bau mir einen ‚ghioci‘, den man von 2 km hört“. Es wird angenommen, daß auch diese Neuerung gleichzeitig mit dem „ghioci“ ebenfalls aus der Dobrudscha und der Moldauischen Sowjetrepublik (deren südlichem Teil) gekommen ist. Die Erscheinung ist also jüngeren Datums.

Die andere Eigentümlichkeit ist die, daß der Wagen oder der „ghioci“ angestrichen und in möglichst lebhaften Farben bemalt wird. Mit Vorliebe bemalt man die Seitenwände und Böden des „ghioci“ und des Pferdewagens. Sogar der schwere Wagen und der Pferdewagen werden, wenn nötig, in einer einzigen Farbe gestrichen und das wird so begründet: „Die Farbe ist für das Holz wie ein Kleid, dem Wasser, Wind und Regen nichts anhaben können.“ Andere wieder vergleichen das Streichen dieser Wagen damit, wie das Schuhwerk mit „Creme“ eingeschmiert wird. Angestrichen wird alles, selbst die Deichsel und die Räder. Nur die Malerei beschränkt sich auf die Seitenwände und Böden. Die häufigsten Motive sind Blumen und Vögel. Auf einigen „ghiocuri“ erscheinen in Blumenkränze eingefasste „Pharaons“ eine Art Nixen, halb Frau, halb Fisch. Der Kasten und die ganzen Seitenwände sowie die Böden des „ghioci“ werden „sandic“¹⁹ genannt. Die heu-

¹⁹ D. turc. sandyk, sipet, ladă.

¹⁹ Vom türkischen „sandyk“, Truhe, Kiste.

În afară de flori pictate, pe butucul roții, la capătul căpăținii, fierarul și lemnarul poate înscrie linii adâncite, ondulate și chiar cerculețe. Alte flori ce sînt aplicate pe partea fieroasă a căruții, vor fi descrise cînd se va trata fierăritul.

Apariția ghiociului a constituit în viața social-locală un eveniment, subliniat și de sensibilitatea populară sub formă literară, cu care ocazie se proslăvesc, caii buni, ghiociul și dragostea:

*„Ce mi-e drag pe lume
doi cai buni și hamuri bune
și-un ghiociuleț ca să sune
caii sînt de la Chitila
ghiociu lucrat la Brăila
ghiociu lucrat la Boboc
cum mai păcăne cu foc“ etc.*

Cu un cuvînt, ghiociul a intrat în literatura populară. Aceasta era de observat în legătură cu rotăritul. Acum va trebui să arătăm pe scurt, ce perspectivă de viitor va avea carul și implicit, meșteșugul de care ne ocupăm? Cu cît ne depărtăm de valea Dunării și ne apropiem de București, cu atît putem spune că dispariția carelor, căruțelor trase de cai, dar mai ales de boi, se accentuează. De exemplu, în satul Greaca, mai erau doar vre-o două care de boi. Dar nu numai carele sînt în dispariție, ci și căruțele trase de cai. În schimb se observă de la o vreme foarte multe... biciclete și motociclete, chiar și prin sate mai retrase, ca Gostinu, de exemplu, unde te-ai aștepta mai puțin ca fenomenul să fie observat dintr-o aruncătură de ochi. În satul Ulmeni mai sînt, cum s-a arătat, doar 3—4 care „orzărești“, căruțe, grele, trase de boi și cai. Exemplele s-ar putea înmulți.

Dispariția carului se face treptat și în deosebite forme. Fazele de disoluție sînt marcate prin dispariția înceată a carelor grele trase de o pereche de boi.

Mașinismul, tehnica avansată a transportului de azi, dislocă și această formă de transport, cu rădăcini așa de adînci în trecut.

Pe măsură ce dispar boii de la căruțe se îndesesc caii. Motivul este justificat. Se ciștigă mult timp cu sprintenimea calului. Dar, cu alte mijloace de

tigen Griechen, die Albanier, Serben und Russen gebrauchen das Wort mit der gleichen Bedeutung.

Auf die Seitenwände der Pferdewagen wird das Baujahr des Wagens geschrieben, sowie der Name des Eigentümers, der die Arbeit bezahlt hat. Auf der anderen Seite ist der Name des Wagners oder Schmiedes zu sehen, der den Wagen hergestellt hat.

Auf der Radnabe, dem Kopfende, können der Wagner oder Schmied außer Blumenmalereien auch eingekerbte Wellenlinien oder auch kleine Kreise anbringen. Andere Verzierungen auf den Eisenteilen des Wagens werden bei der Behandlung der Schmiedearbeiten beschrieben.

Das Erscheinen des „ghioci“ war im sozialen Leben dieses Landteils ein Ereignis, das die Empfindsamkeit des Volkes auch literarisch festhielt. Es besingt die guten Pferde, den „ghioci“ und die Liebe:

*„Was ist mir lieb auf dieser Welt,
zwei flinke Pferde und gutes Geschirr,
und ein kleiner „ghioci“, der klingt.
Die Pferde sind aus Chitila,
der „ghioci“ kommt aus Brăila,
Boboc hat ihn gefertigt,
wie feurig rattert er“ usw.*

Mit einem Wort, der „ghioci“ hat seinen Platz in der Volksliteratur erhalten.

Dies wäre über das Wagnerhandwerk mitzuteilen. Jetzt müssen wir noch kurz darauf eingehen, welches die Zukunft des Wagens und damit des Handwerks sein wird, das uns beschäftigt. Je mehr man sich von der Donau entfernt und sich Bukarest nähert, um so deutlicher wird, daß die schweren Wagen, die Pferdewagen, aber vor allem die Ochsenwagen verschwinden. Zum Beispiel im Dorf Greaca fanden sich nur noch zwei Ochsenwagen. Aber nicht nur die schweren Wagen verschwinden allmählich, sondern auch die Pferdewagen. Dagegen sieht man seit einiger Zeit sehr viele Fahrräder und Motorräder, auch in den mehr abgelegenen Dörfern, wie zum Beispiel Gostinu, wo man weniger erwarten würde, dies auf den ersten Blick feststellen zu können. Im Dorf Ulmeni gibt es, wie schon gesagt, nur noch 3—4 schwere „Gerstenhändlerwagen“, die von Ochsen und Pferden gezogen werden. Man könnte noch zahlreiche Beispiele geben.

Der Wagen verschwindet allmählich und auf verschiedene Weise. Ein Abschnitt dieses Geschehens ist das allmähliche Verschwinden der schweren, von einem Paar Ochsen gezogenen Wagen.

Die Entwicklung der Maschinen, die fortschrittliche Technik der Transportmittel verdrängen auch diese Art der Fortbewegungsmittel, deren Wurzeln so tief in der Vergangenheit liegen.

Je mehr die Ochsen als Zugtiere verschwinden, um so zahlreicher werden die Pferde. Das hat seinen guten Grund. Durch die Schnelligkeit des Pferdes wird viel Zeit gewonnen. Mit anderen,

transport, mecanizate, se câștigă și mai mult timp.

Acum, în mediul de țară, am putea spune că ne aflăm în această ultimă fază de transformare. Să nu uităm, că în agricultură e folosit acum tractorul. Cu un cuvânt, și zilele căruții, trasă de cai sînt numărate.

motorisierten Transportmitteln gewinnt man jedoch noch mehr Zeit.

Man könnte sagen, daß wir uns auf dem Land gegenwärtig in diesem letzten Abschnitt der Wandlung befinden. Wir dürfen nicht vergessen, daß heute in der Landwirtschaft mit Traktoren gearbeitet wird. Mit einem Wort, auch die Tage des Pferdewagens sind gezählt.

Materialul de față prezintă rezultatele cercetării construcțiilor pastorale din culoarul depresionar Bran, concretizate prin aducerea în muzeul în aer liber local a unei stine cu trei încăperi din muntele Vlădușca, masivul Piatra Craiului.

Dintre lucrările de specialitate ce privesc construcțiile pastorale, ne vom opri la „Tipuri de păstorit la români“, în care, Romulus Vuia¹, ocupându-se de încadrarea tipologică a păstoritului brănean, a consemnat o serie de influențe ale păstoritului mocănesc din Săcele, atât în ceea ce privește formarea în zona Branului a unei păтури de oieri transhumanți cît și asupra organizării vieții la munte și a tipului de stînă. Legat de aceasta, facem remarcă existenței unor similitudini între păstoritul săcelean și brănean din perioade mult mai vechi celei la care se referă Romulus Vuia. Branul și Săcele, zone vecine ale aceluiași ținut, cu o dezvoltare istorico-economică asemănătoare, au înregistrat unele forme de cultură relativ identice, în special în domeniul păstoritului. Transhumanța pastorală, fenomen cunoscut în așezările zonei încă din feudalismul timpuriu, a cuprins treptat o pătură relativ restrînsă a populației brănele, formată din mocanii arendași de munți în Țara Românească, ale căror drumuri sînt semnalate documentar încă în sec. al XVI-lea.² De asemenea, relativ la construcțiile pastorale, facem precizarea că stîmile cu două trei încăperi sînt caracteristice întregului arc muntos al Țării Bîrsei, de la Ciucaș pînă în Curmătura Pietrii Craiului, lăsînd la o parte semnalarea celei cu trei încăperi, stîna bîrsenească, și în alte regiuni.

* * *

În cadrul celor 14 sate și cătune brănele², cu gospodării răspîndite în mijlocul terenurilor de

¹ Romulus Vuia, *Tipuri de păstorit la români*, Ed. Academiei, 1964, pag. 162.

² Arh. St. Brașov, III, A. 20, pag. 502

³ Sîrnea, Coacăzele sau Peștera, Fundata cu cătunul Fundățica, Măgura cu cătunul Toancheș, Moeciu de Sus, Moeciu de Jos cu numele vechi Lungocești, Simon, Cheia, Sohodol, Poarta, Predeluț și Bran.

Die vorliegende Arbeit bringt die Ergebnisse der Erforschung von Hirtenbauten im Paß von Bran, auf Grund deren eine Sennhütte mit drei Räumen von der Vlădușca, Königssteinmassiv, in das hiesige Freilichtmuseum gebracht wurde.

Wir beschränken uns darauf, aus der Fachliteratur über Hirtenbauten die Arbeit „Tipuri de păstorit la români“ zu erwähnen. Romulus Vuia¹ ordnet in dieser Studie den Hirtenstand im Brangebiet typologisch ein und vermerkt Einflüsse der Mokenen von Săcele sowohl was die Entstehung einer Gruppe wandernder Schäfer im Gebiet von Bran als auch was die Lebensweise im Gebirge und die Art der Sennhütten betrifft. Damit im Zusammenhang bemerken wir, daß der Hirtenstand von Săcele und der von Bran Ähnlichkeiten aufweisen, die auf viel frühere Zeiten zurückgehen, als Romulus Vuia erwähnt. Bran und Săcele sind benachbarte Zonen des gleichen Gebietes, haben eine ähnliche geschichtliche und wirtschaftliche Entwicklung erfahren und zeigen einige verhältnismäßig identische Kulturformen, vor allem was den Hirtenstand anlangt. Die Wanderungen der Hirten sind eine Erscheinung, die es in den Niederlassungen in dieser Gegend schon im frühen Mittelalter gab und die allmählich eine verhältnismäßig kleine Bevölkerungsschicht umfaßte. Diese bestand aus Mokenen, die in der Walachei Berge pachteten und ihre Wanderwege werden in Dokumenten aus dem 15. Jahrhundert erwähnt.² Die Sennhütten mit zwei oder drei Räumen sind ebenfalls für die ganze Gebirgskette des Burzenlandes, vom Ciucaș bis zum Sattel des Königssteins (Curmătura Pietrii Craiului) kennzeichnend, abgesehen davon, daß die Hütte mit drei Räumen, die „stîna bîrsenească“ in anderen Gegenden des Landes auch vorkommt.

* * *

In den 14 Dörfern und Weilern im Brangebiet³, deren Anwesen über die Heuwiesen verstreut sind,

¹ Romulus Vuia, *Tipuri de păstorit la români*, Ed. Acad., 1964, S. 162.

² Staatliches Archiv Brașov, III, A. 20, S. 502.

³ Sîrnea, Coacăzele oder Peștera, Fundata mit dem Weiler Fundățica, Măgura mit dem Weiler Toancheș, Moeciu de Sus, Moeciu de Jos, vormals Lungocești, Simon, Cheia, Sohodol, Poarta, Predeluț und Bran

finete, păstoritul și creșterea vitelor a constituit în trecut ocupația de bază a locuitorilor.

Existența unor întinse locuri de pășune în zonele de subpădure și pădure, dar mai ales în regiunile alpine, a făcut ca practicarea acestei ocupații să înregistreze forme deosebit de interesante, sesizabile atât în particularitățile așezărilor, construcțiilor și tehnicilor de construcție, cât și în organizarea vieții la stîne și hodăi.⁴

Nevoia de adăpost a vitelor, nutrețului și omului în perioadele șederilor temporare pe locurile de finețe și la pășunile din munți, a dus la apariția și promovarea unor forme interesante de construcții pastorale. În afara gospodăriilor cu ocol întărit și a atenanselor cu acelaș scop funcțional din hotarul satelor, pe locurile de finețe de la poalele muntelui se întilnese hodăile și hodăițele, adevărate complexe pastorale izolate, pentru adăpostul vitelor și finului unei singure gospodării. Acestea sînt locuite temporar, vara, în perioada muncilor agricole, dar mai ales în timpul toamnatului, iernatului și primăvăratului vitelor în acele locuri.

În zona pășunilor alpine unde vara sînt aduse ciurdurile de oi, ciurdele de vite și uneori porcii, se întilnese stînille. Acestea sînt construcțiile pastorale cele mai reprezentative, constituind deopotrivă adăpostul și atelierul de prelucrare a laptelui în timpul verii. În golurile de pășunat de pe versantele nord-vestice și nord-estice ale Bucegilor și Pietrii Craiului, locuri cu nume de legendă, Vlădușca, Zănoaga, Curmătura, Polițe, Predușu, Guțanu etc., asemenea construcții se țin lanț, fiind amplasate de obicei în apropierea surselor de apă și în locuri ferite de vînt.

Cele mai vechi stîni în această zonă, apreciate în sensul unor construcții stabile, cu formă arhitectonică precisă, par a fi stînille cu două încăperi, fierbătoarea și stîna foilor. Alături de acestea, s-au folosit construcțiile cu trei compartimente, fiecare încăpere avînd un rol bine definit în tehnica de prelucrare a laptelui. Toate au planul dreptunghiular, construite din birne de brad, uneori din piatră, ca cele cercetate în munții Gaura și Guțanu, cu acoperiș din șindrilă, de obicei în patruape. În majoritatea cazurilor anexele lor sînt strunga și cotețul strungii, cocina porcilor, arcaciul, oborul de vite și uneori răscolul, iar în cazul stînilor cu două încăperi, comarnicul mutător.

* * *

Tehnicile de construcții a stînilor și hodăilor se integrează tradițiilor construcțiilor românești. Lemnul pădurilor de brad din apropiere a fost materialul de bază folosit la ridicarea lor. Peste tălpile așezate pe o fundație de piatră înaltă de cel mult 15 cm, se ridică pereții realizați din birne rotunde, și mai tirziu cioplite pe două

waren die Viehzucht und die Schäferei früher die Hauptbeschäftigung der Bewohner.

Die ausgedehnten Weideplätze im Waldgebiet und unterhalb davon und vor allem im Hochgebirge sind die Ursache dafür, daß diese Beschäftigung hier besonders bemerkenswerte Formen annimmt, mit Eigentümlichkeiten der Niederlassungen, der Bauten und der Bautechniken wie auch der Lebensweise.⁴

Weil das Vieh, die Futtermittel und die Menschen während ihres Aufenthaltes auf den Heuwiesen und Bergweiden natürlich Unterkunft brauchen, haben sich hier eigentümliche Formen von Hirtenbauten entwickelt. Man findet nicht nur innerhalb der Dörfer Anwesen mit befestigten Viehhürden und Nebengebäuden, die dem gleichen Zweck dienen, sondern auch auf den Heuwiesen am Fuße der Berge größere und kleinere Anwesen, richtige, selbständige Wirtschaften der Hirten zum Schutz für das Vieh und zur Aufbewahrung des Heues eines einzigen Hofes. Diese sind nur zeitweilig bewohnt, und zwar im Sommer während der landwirtschaftlichen Arbeiten, aber vor allem im Herbst, im Winter und im Frühjahr, wenn das Vieh hier untergebracht wird.

Auf den Bergweiden, wohin im Sommer die Schaf- und Rinderherden und manchmal auch die Schweine gebracht werden, stehen die Sennhütten. Diese sind die repräsentativsten Bauten der Hirten. Sie dienen als Unterkunft, und im Sommer wird hier auch die Milch verarbeitet. Auf den Weideplätzen der Nordwest- und Nordosthänge im Buceggebirge und auf dem Königsstein, deren Namen Vlădușca, Zănoaga, Curmătura, Polițe, Predușu, Guțanu, uns an Sagen erinnern, stehen die Sennhütten in großer Anzahl, gewöhnlich in der Nähe einer Wasserquelle und an windgeschützten Stellen.

Die ältesten Sennhütten in dieser Gegend, dauerhafte Bauten mit einem bestimmten architektonischen Gepräge, scheinen die mit zwei Räumen, dem Kochraum und dem Vorratsraum, zu sein. Außer diesen gab es auch in drei Räume geteilte Bauten, wo jeder Raum bei der Milchverarbeitung eine besondere Rolle spielte. Alle Hütten haben einen rechteckigen Grundriß, sind aus Tannenstämmen, manchmal aus Steinen gebaut, wie die, welche auf den Gaura- und Guțanumassiven untersucht wurden, und das Dach, meistens ein Walmdach, ist mit Schindeln gedeckt. Daneben gibt es meist noch den Melkpferch mit einem Stall, den Koben, den Viehhof und manchmal die Trennhürde, und bei den Sennhütten mit zwei Räumen noch ein bewegliches Schutzdach zum Melken.

* * *

Die Bauweise der Sennhütten und Hirtenanwesen entspricht ganz der rumänischen Überlieferung. Das Holz der nahen Tannenwälder war dabei der wichtigste Baustoff. Auf einer nicht mehr als 15 cm hohen Grundmauer aus Steinen stehen die Wände aus runden Stämmen, die später an zwei Seiten behauen werden. An den Ecken werden sie

⁴ Romulus V u i a, *op. cit.* pag. 162.

⁴ Romulus V u i a, *a.a.O.*, S. 162.

fețe, încheiate la colțuri prin tape în cruce. Acest sistem de îmbinare poartă numele în zonă de „babe“, sau chei românești. Deasupra sînt montate grinzele în capătul cărora sînt așezate „vînturile“ prevăzute cu „tape“ pentru fixarea cîmpriorilor. Acoperișul, aproape întotdeauna în patru ape, este alcătuit din cîmpriori de brad prinși în tapele vînturilor prin cuie de lemn, și din chingi făcute din prăjini de brad crăpate și cioplite. Peste acestea se aplică șindrila, lucrată cu barda și cuțitoaia, din trunchiuri de brad luciu, fără noduri. Pentru prinderea ei de chingi s-au folosit cuiele țigănești, tocmită toamna la fierar cu feldera, și mai apoi cele industriale. În dreptul fierbătorii, supraînălțat pe coamă, este construit un acoperiș de proporții reduse, prin care iese fumul din fierbătoare și care poartă numele de „măgarul stîinii“.

* *

În descrierea lor ne vom referi în principal la stîinile cu trei încăperi și cu precădere la exemplarul adus în muzeul în aer liber de la Bran, considerat ca fiind unul din cele mai reprezentative ce s-a întîlnit încă pe teren, la data cercetării.

După mărturiile locale ce susțin tradiția folosirii stîinilor cu trei încăperi din generație în generație⁵, răspîndirea acestora în proporții de masă poate fi plasată la sfîrșitul sec. XVIII, astăzi folosirea lor fiind cu totul sporadică. Explicația promovării îndelungate a acestui tip de stîină rezidă în faptul că împărțirea planului în trei compartimente oferă condiții mai bune în organizarea operațiilor de prelucrare a laptelui și în necesitatea unei mai ușoare supravegheri a tuturor fazelor de lucru din partea baciului, care răspundea de întreaga gospodărie a stîinii și în ultimă instanță, de retribuția tîrlaşilor. O statistică, poate incompletă, indică la începutul secolului XX un număr de 22 stîine de acest tip în zonă, aproape toate fiind destinate prelucrării laptelui strîns de la două și uneori trei cîrduri de oi și de la 40 pînă la 80 de vaci.

În ceea ce privește împărțirea și organizarea interiorului, în munții Branului sînt reprezentative stîinile cu comarnicul pe mijloc, alături de care se întîlnesc și exemplare cu comarnicul plasat lateral, lîngă fierbătoare (ex. stîina din Curmătura-Golul din Mijloc, din Piatra Craiului).

Încăperea din mijloc, comarnicul, este locul unde se mulg oile, dar răspunde în același timp și unor funcții pe care le are de obicei tînda de la casa din sat. Aici se țin botele pentru apă, gălețile și cupele de muls, numerele și dangalele pentru însemnatul oilor, bunzile și cojoacele ciobanilor, samarele și

durch kreuzförmige Einschnitte zusammengehalten. Diese Verbindungsweise wird hier „babe“ oder rumänische Verzinkung genannt. Darüber liegen die Dachbalken, an deren Enden sich die Aufschieblinge befinden. Diese haben Einschnitte zur Befestigung der Dachsparren. Das Dach, fast immer ein Walmdach, besteht aus den Sparren aus Tannenholz, die mit Holzstiften in den Einschnitten der Aufschieblinge befestigt sind, und aus Querleisten aus gespaltenen und behauenen Tannenstämmen. Darüber werden die Schindeln gelegt, die mit Schlichtbeil und Ziehmesser aus glatten, astlosen Tannenstämmen gefertigt werden. Zur Befestigung der Schindeln an den Querleisten wurden früher vom Dorfschmied hergestellte Nägel verwendet, die man im Herbst viertelweise kaufte; später kam dann Fabrikware in Gebrauch. Über dem Kochraum hat der Dachfirst noch ein kleineres Dach, unter dem der Rauch abzieht, und das „măgarul stîinii“ (Sennhüttenesel) genannt wird.

* * *

Die folgende Beschreibung wird sich hauptsächlich auf die Sennhütten mit drei Räumen und vor allem auf das Exemplar beziehen, das aus dem Brangebirge ins Freilichtmuseum gebracht worden ist und das zur Zeit unserer Forschungen unter den noch vorgefundenen als eine der repräsentativsten Hütten gelten konnte.

Nach den Auskünften der Hirten ist der Gebrauch der Sennhütten mit drei Räumen seit Generationen überliefert⁵ sie waren gegen Ende des 15. Jahrhunderts besonders verbreitet. Heute trifft man sie nur noch vereinzelt an. Diese Sennhütte war darum lange Zeit so verbreitet, weil durch die Einteilung in drei Räume die Milchverarbeitung erleichtert wird, so daß der Senner ihren Ablauf besser überwachen kann. Der Senner hatte die Verantwortung für die ganze Wirtschaft, also auch für das Einkommen der Schafhirten. Nach einer wahrscheinlich unvollständigen Statistik gab es zu Beginn des 20ten Jahrhunderts in diesem Gebiet 22 Sennhütten dieser Art. In fast allen wurde die Milch von zwei und manchmal drei Schafherden und von 40 bis 80 Kühen verarbeitet.

Was die innere Einteilung betrifft, sind für das Brangebirge die Sennhütten kennzeichnend, bei denen der Melkraum („comarnic“) in der Mitte liegt. Außerdem gibt es auch Hütten, bei denen dieser Raum seitlich neben dem Kochraum liegt (zum Beispiel bei der Sennhütte von Curmătura – Golul din Mijloc am Königstein).

In dem mittleren Raum, „comarnic“ genannt, werden die Schafe gemolken, gleichzeitig dient er aber auch dem Zweck, den beim Bauernhaus gewöhnlich der Vorraum erfüllt. Hier werden die Wasserbüten aufbewahrt, die Eimer und Melkellen, die Nummern und Brandstempel zur Zeich-

⁵ Constantin Popescu: *Stîina cu trei încăperi, construcție pastorală tradițională în zona Bran*, comunicare ținută la a II-a Sesiune științifică a Cons. Muzeelor.

⁵ Constantin Popescu, *Stîina cu trei încăperi, construcție pastorală tradițională în zona Bran*, Vortrag bei der II. Wissenschaftlichen Tagung des Museumsrates.

șeile animalelor de povară, toate așezate pe tălpi, pe culmi, ori agățate în cirlige de lemn, eliberându-se astfel spațiul pentru trecerea oilor în timpul mulsului. În peretele din spate se află ușile comarnicului ce dau în strunga anexată la stînă. Acestea sînt prevăzute fiecare cu cîte două „ușcioare“ montate în butuci și țîțini din lemn strîmb, ce se deschid și închid în unghi. Între uși sînt așezați butucii pe care stau ciobanii în timpul mulsului. Comarnicul este întotdeauna podit cu prăjini rotunde, așezate în pantă ascendentă pe o distanță de 1,50 m de la ușcioare, podina continuînd apoi orizontal pe toată lungimea încăperii. Acest sistem ușurează munca ciobanilor de a reține oile în timpul mulsului.

Încăperea din dreapta, cea mai mare în suprafață, destinată operațiilor de prelucrare a laptelui, se numește fierbătoare. În mijlocul acesteia, sau uneori în colțuri este amplasată vatra stînii, în tăpșanul căreia sînt montate cujele mari din lemn ce susțin cazanul de urdă. Capătul cujelor rulează în „ochiul“ realizat printr-o „țîțină“ din lemn bătută în grinda fierbătorii. În unele stîni cujele sînt înlocuite cu „zăvădare“, prăjini din brad neted, sprijinite în furcile de lingă vatră. Mobilierul, în general sumar, este format din tălpi alcătuite din prăjini cioplite, instalate de-a lungul pereților spre bătătura stînii, masa joasă, rotundă sau dreptunghiulară, scaunele făcute din bucăți de brad cu cepi. Restul spațiului este rezervat uneltelor de stînă: crintele cioplite dintr-un singur lemn și tăbîrcelele pentru storsul cașului, închegătoarea, putina de zăr, steanduri etc.

A treia încăpere, situată de obicei în stînga comarnicului, este destinată operațiilor de prelucrare propriu-zisă și de depozitare a brînzii. Numele de „stîna foilor“ dat acestei încăperi provine de la faptul că aici se păstrează „foile“-pieile-pentru burdufi și „foile“ oilor ce mor din diferite cauze în timpul vîratului. Pentru a se menține aici o temperatură joasă, constantă, în amenajarea ei se folosesc următoarele procedee: nivelul încăperii coboară în pămînt cu aproximativ 40–50 cm față de celelalte camere, peste pămîntul bine bătucit se aștern fișii late din coajă de brad, iar pereții sînt înfundați cu jabi de pădure. Tavanul alcătuit din birne despicate, se acoperă de asemenea cu coajă de brad și un strat subțire de pămînt. Jur împrejurul pereților sînt instalate paturile pentru brînză, patul baciului și podine din foastan pe care sînt așezate buduroaiele pentru depozit, sacii și coșurile cu urdă. În mijlocul încăperii se află masa și hîrdăul cu răvarele pentru frămîntatul cașului.

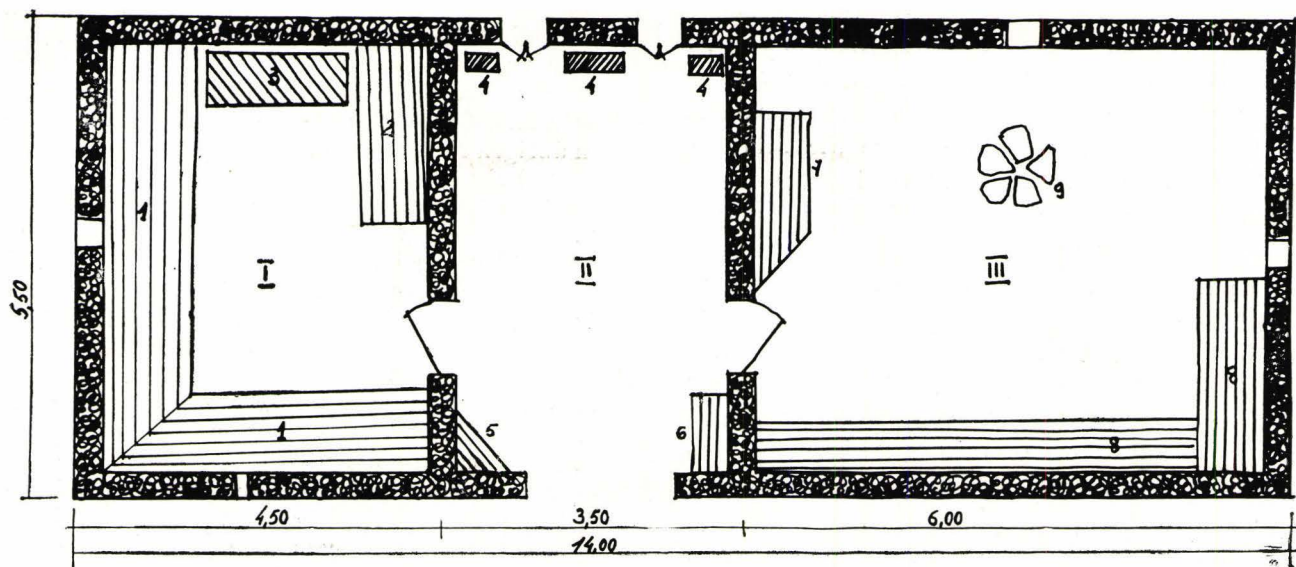
În spatele stînii, lipită de aceasta, este construită, strunga, o împrejmuire din „corlăți“ făcute din răzlogi prinși în „farmaci“ cu chișuri de mestecăn sau cetină. Forma strungii este în

nung der Schafe, die Mäntel und Pelze der Hirten, die Tragsättel für die Lasttiere, alles auf Balken abgestellt oder an Holzhaken hängend, so daß der Raum zum Durchgang der Schafe beim Melken freibleibt. In der Hinterwand des Raumes sind die Türen, durch die man in die zur Hütte gehörige Melkhürde kommt. Diese Türen haben jede je zwei „Türchen“, deren hölzerne Angeln gebogen sind, so daß sie sich unter einem Winkel öffnen und schließen. Zwischen den Türen sind Holzklotze, auf denen die Hirten beim Melken sitzen. Der Mittelraum ist immer mit Rundholz bedeckt, das auf einer Länge von 1,50 m von den Türchen schräg steigend gelegt ist. Im übrigen Raum ist die Diele waagrecht. Auf diese Weise wird es den Hirten leichter gemacht, die Schafe beim Melken festzuhalten.

Der rechts liegende Raum ist am größten, hier wird die Milch verarbeitet, er heißt Kochraum („fierbătoare“). In seiner Mitte oder manchmal in einer Ecke befindet sich der Herd der Sennhütte. Hier sind große, hölzerne Halter für den Kessel aufgestellt, in dem der Süßkäse gekocht wird. Die Enden der Kesselhalter rollen in einem „Ring“, der durch eine hölzerne, in den Dachbalken des Kochraumes geschlagene „Angel“ gebildet wird. In einigen Sennhütten sind die Kesselhalter durch „zăvădare“ ersetzt, das sind Stangen aus astlosem Tannenholz, die sich auf Gabeln neben dem Herd stützen. Die im allgemeinen sehr einfache Einrichtung besteht aus Borden, aus behauenen Stangen, die an den Wänden entlang laufen, einem niederen, runden oder rechteckigen Tisch und Stühlen aus Tannenholz mit Astknoten. Den übrigen Raum nehmen Geräte ein: die aus einem einzigen Stück Holz gearbeiteten Käsepressen und die Rundhölzer zum Auspressen des frischen Schafkäses, der Gerinnzuber, die Bütte für die Molke usw.

Der dritte Raum, gewöhnlich links gelegen, ist für die eigentliche Käseverarbeitung und seine Aufbewahrung bestimmt. Die Bezeichnung „Balg-hütte“ für diesen Raum kommt davon, daß hier die Käsebälge und die „Bälge“ der Schafe aufbewahrt werden, die während des Sommers verderben. Um hier eine niedere, gleichbleibende Temperatur aufrechtzuerhalten, wird wie folgt verfahren: Der Boden des Raumes liegt etwa 40–50 cm tiefer in der Erde, als in den anderen Räumen. Auf den gut gestampften Boden werden breite Streifen Tannenrinde gelegt. Die Wände sind mit Haarmoos abgedichtet. Die Zimmerdecke aus gespalteten Balken wird ebenfalls mit Tannenrinde und dann mit einer dünnen Schicht Erde bedeckt. An den Wänden entlang stehen Pritschen, auf die der Käse gelagert wird, dann das Bett des Senners und Dielen aus Pfosten, auf die die hölzernen Fermentiergefäße, die Säcke und Körbe mit Molkenkäse gestellt werden. In der Mitte stehen der Tisch und der Bottich mit den Rührstecken zum Kneten des Käses.

Gleich hinter der Hütte steht die Melkhürde. Das ist ein Lattengehege aus Pfählen, die mit Birken- oder Latschenzweigen an Pfosten befestigt sind. Die Melkhürde ist gewöhnlich oval und so

Planul stînii cu trei încăperi din muntele Vlădușea, masivul Piatra Craiului

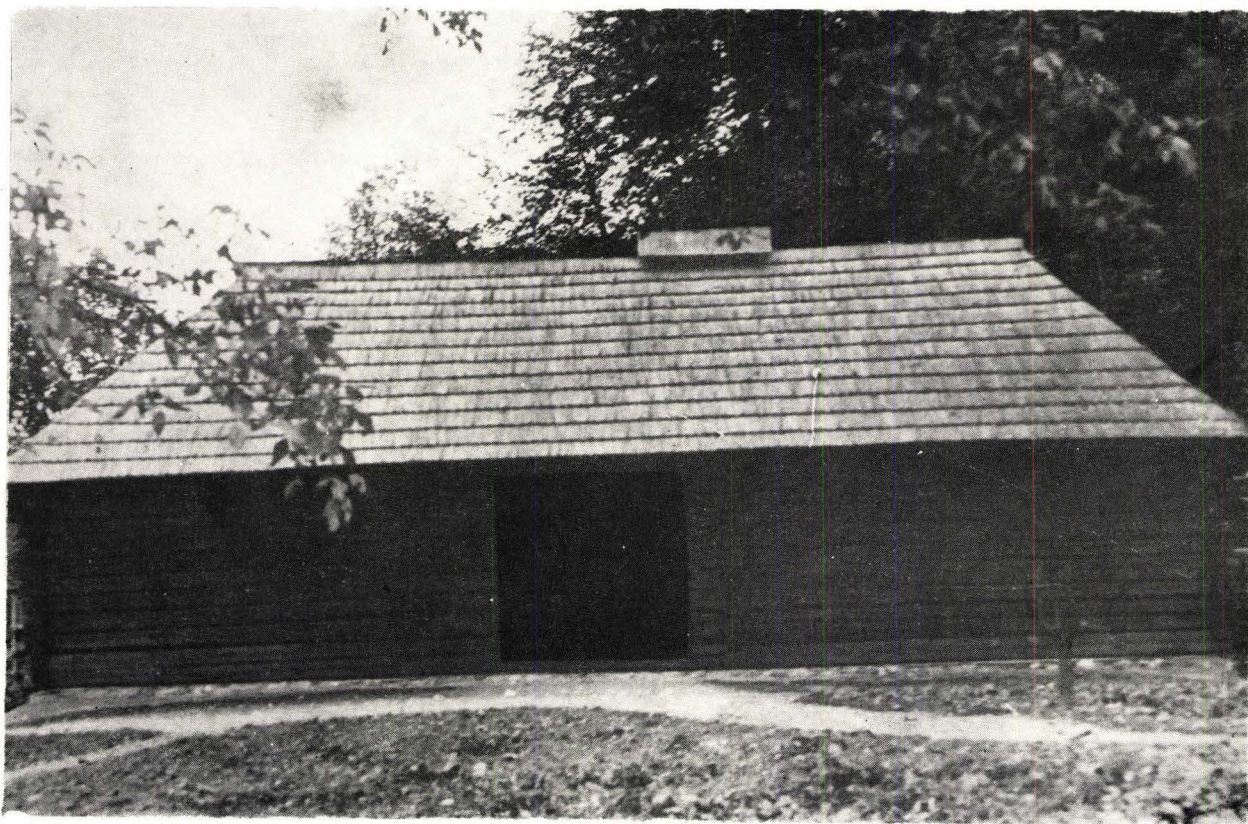
I — Stîna foilor. *II* — Comarnic. *III* — Fierbătoare.

1. Paturi pentru brînză. 2. Patul baciului. 3. Podină pentru buduroaie. 4. Butuci pentru muls. 5. Poliță pentru harnașamente. 6. Poliță pentru botele de apă. 7. Talpă pentru închegat. 8. Tălpi (lavițe). 9. Vatra stînii cu cuje.

Plan der Sennhütte mit 3 Räumen vom Vlădușea-Berg, Königssteinmassiv

I. Käsekammer oder „Balghütte“. *II.* Melkraum. *III.* Herd- oder Kochraum.

1. Käsepritschen. 2. Bett des Senners. 3. Tisch zum Abstellen der Bütten. 4. Melkhocker. 5. Eckbrett zum Abstellen von Pferdegeschirr. 6. Wasserbänkchen. 7. Dielen zum Abstellen der Fermentiergefäße. 8. Wandbretter. 9. Herdstelle mit „Kesselangeln“.

Stînă cu trei încăperi, transferată în Muzeul etnografic în aer liber de la Bran.

Sennhütte mit drei Räumen im ethnographischen Freilichtmuseum von Bran.

general ovală, închizînd o suprafață în care poate intra la muls un cîrd de 400—500 de mînzări. În fața ușilor comarnicului este construit, în același sistem, cotețul strungii, în scopul ușurării mînatului oilor la ușă. Printre celelalte anexe ale stîinii se întîlnește uneori și răscolul, instalație ce ajută la separarea cîrdurilor de oi după ciobani, culoare, etc. Acesta este format dintr-un gard de răzlogi în fața comarnicului, care are spre stîină o astupătoare mobilă pentru dirijatul oilor de o parte și alta a bătăturii stîinii. La o depărtare ce variază între 100—300 m de stîină se amenajează „arcaciul” mutător și oborul, împrejmuiiri ce folosesc pentru închiderea oilor și vitelor în timpul nopții. Ambele sînt făcute din tufani necurățați de crăci, așezați unul peste altul, la o înălțime de un metru. La majoritatea stîinilor, se întîlnesc adăposturi pentru porcii ciobanilor, cocinile, făcute din birne de brad, lipite de pereții stîinii.

groß, daß eine Herde von 400—500 Milchschaften zum Melken hineingebracht werden kann. Vor den Türen zur Sennhütte wurde auf die gleiche Weise der Hürdenstall gebaut, damit die Schafe leichter durch die Türen getrieben werden können. Von den übrigen Nebenanlagen der Sennhütte trifft man hie und da noch die Trennhürde an, durch die die Schafherden nach ihren Hirten, nach der Farbe usw. geschieden werden. Diese Hürde ist ein Zaun aus Pfählen, der vor dem Mittelraum der Hütte steht. Auf der Seite gegen die Hütte hat die Trennhürde einen beweglichen Verschluß so das die Schafe nach den beiden Seiten des Hofraumes der Hütte gelenkt werden können. In einer Entfernung von 100—300 m von der Hütte werden die bewegliche Hürde und der Viehhof aufgestellt. In diesen Einfriedungen werden die Schafe und die Rinder in der Nacht eingeschlossen. Beide sind aus Knütteln gebaut, die noch ihre Äste haben und bis zu einer Höhe von einem Meter übereinandergelagt werden. Bei den meisten Sennhütten gibt es auch Schweineställe, die aus Tannenpfosten dicht an den Wänden der Hütte gebaut sind.

În zona Săliște (jud. Sibiu), importantă pentru schimbul cîmpie-munte, era normal să se dezvolte industriile de prelucrare a produselor de bază ale păstoritului, prelucrarea pieilor, tăbăcăria, cismăria, cojocăria și curelăria, prelucrarea lînii în special pentru straie (cergi), țolici și briie.

Puțin cercetate sînt breslele care au existat în aceste locuri.

Breasla măcelarilor și cea a tăbăcarilor echivalau nivelul valoric al celor din Sibiu. Din punct de vedere etnografic este foarte important faptul că în legătură cu organizarea breslelor, aici s-a creat și se păstrează un simbol, care și-a pierdut semnificația și e pe cale de dispariție. Este vorba de numărul și dispoziția rîndurilor de aur de pe pahioale — specific membrilor de breaslă din fiecare familie.

Una dintre breslele bine închegate era și aceea a „pieptănarilor“ din satul Galeș, com. Săliște. În anul 1856 lua ființă prima societate românească a pieptănarilor din com. Galeș, pe atunci comitatul Sibiu, avînd ca președinte de onoare pe viitorul episcop Ivan (originar din com. Aciliu) și mai tirziu pe dr. Miron Cristea ajuns patriarh al României.

Se poate vorbi așadar de un centru industrializat în această regiune, eronat considerată propice numai pentru economia pastorală. Industria care nu era numai de importanță locală, satisfăcea arii întinse, depășind granițele de la acea dată, cu legături în Moldova și Muntenia și mai ales fiind importantă pentru că constituia ocupația de bază a unei mari mase a populației.

Pentru prelucrarea lînii se foloseau o serie de unelte care erau în cea mai mare parte confecționate și ele tot de către crescătorii de oi sau de către foștii crescători care s-au specializat în confecționarea lor.

Pentru ca lîna să poată fi toarsă era necesar ca în prealabil să fie pieptănată. Operația se făcea cu ajutorul pieptenilor de lînă.¹

Este de menționat faptul că confecționarea pieptenilor constituia o ocupație larg răspîndită în rîndul numeroaselor familii din Galeș.

Da die Gegend von Săliște ein wichtiges Handelsgebiet zwischen Bergland und Ebene darstellt, ist es verständlich, daß sich hier gewisse Handwerke zur Verarbeitung von Produkten der Schafzucht besonders entwickelt haben. Dieses erklärt den relativ hohen Stand sowohl des Kürschner-, Gerber- und Riernerhandwerks, als auch der Wollverarbeitung, vor allem der Herstellung von Woldecken und Wollgürteln.

Die Zünfte, die in diesen Ortschaften bestanden haben, sind bisher wenig untersucht worden.

Die Metzger- und Gerberzunft entsprach, was ihren Entwicklungsstand anlangt, den betreffenden Hermannstädter Zünften. Vom volkswissenschaftlichen Standpunkt ist es bedeutsam, daß in Verbindung mit der Organisation der Zünfte hier ein Symbol geschaffen und bewahrt wurde, das seinen Sinn inzwischen verloren hat und im Verschwinden begriffen ist. Es handelt sich um Zahl und Anordnung der Goldstreifen auf den „Pahioale“ (Schleieren, Teil der Frauentracht), durch welche die Zunftzugehörigkeit jeder einzelnen Familie bezeichnet wurde.

Eine der gutentwickelten Zünfte war auch die der „Kammacher“ im Dorfe Galeș, Gemeinde Săliște. Die erste rumänische Kammachervereinigung entstand im Jahre 1856 im Dorfe Galeș, damals Komitat Hermannstadt, unter dem späteren Bischof Ioan (gebürtig aus der Gemeinde Aciliu) und nachher unter Dr. Miron Cristea, dem nachmaligen Patriarchen von Rumänien, als Ehrenvorsitzender.

Diese Gegend, die irrtümlicherweise als reines Schafzuchtgebiet angesehen wurde, erweist sich demnach als ein Gebiet mit gut entwickeltem Gewerbe, einem Gewerbe, das nicht nur von lokaler Bedeutung war, sondern einerseits durch seine Beziehungen zur Moldau und Muntenien über die bestehenden Grenzen hinaus einen weiten Umkreis belieferte, und andererseits dadurch große Wichtigkeit erlangte, daß es die Hauptbeschäftigung eines erheblichen Teiles der Bevölkerung ausmachte.

Um die Wolle zu verspinnen, mußte sie zuvor gekämmt werden. Das geschah mit Hilfe von Wollkämmen.¹

Beachtungswert ist, daß die Herstellung solcher Kämme viele Familien in Galeș beschäftigte. Eine

¹ Piepteni=local cheaptăni.

¹ Lokale Bezeichnung für Wollkämme — „cheaptăni“.

Atelierul de piepteni dispunea de următoarele unelte:

1. roata de tăiat sîrmă;
2. vîrtelniță;
3. pungătoare.

1. **Roata de tăiat sîrmă** (*fig. 1 A*), montată pe un cadru de lemn cu dimensiunile 0,80 m lungime, 0,60 lățime și 0,60 m înălțime, cuprinde montat de la o roată dințată, o manivelă prin dublă transmisie cu angrenaj (așezată vertical) la un ax cu șanț longitudinal cu rol de suveică pe care se înfășoară sîrma derulată de pe vîrtelniță și trecută printr-un cursor automat², reglabil printr-un dispozitiv ingenios pentru epocă. El constă în montarea la cealaltă extremitate a fusului a unui filet fără sfîrșit, care printr-un dispozitiv tronconic răsucește un alt ax perpendicular pe primul, de diametru mult mai mic și pe care se înfășoară un fir al cursorului formînd astfel pîrul³ de înfășurat pe axul principal. Ulterior se face tăierea firului înfășurat pe axul masiv în lungul șanțului cu care axul este prevăzut — rezultînd astfel ace semicirculare, egale cu semicirconfereința axului. Masa are ca anexă *cleștele* (*fig. 1 B*) pentru tăiat sîrmă.

2. **Vîrtelnița** (*fig. 1 C*), de sîrmă este de tip obișnuit tronconic montată pe un trepid rezistent.

3. **Pungătoare** (*fig. 2*). Pe un stativ vertical, un cadru de lemn cu un cursor reglabil ridică în fața unei bare dințate din metal placa de lemn pe care se fixează pe un pat de ceară bucata de toval în care vor urma să fie montate acele — rezultate de la roata de sîrmă.

Cu ajutorul unui puanson numit pungător (*fig. 3*) sau furculiță (formată din două chernere ascuțite pentru păstrarea distanței) și montat într-un mîner cu călcii la locul aplicării forței, se găurea bucata de toval fixată în cadrul (în intervalele) barei dințate.

Lucrarea se făcea pentru fiecare șir în parte pînă la acoperirea cadrului de pieptene. Este un instrument mai rustic dar capabil de suficientă regularitate a poansonării pentru ca pieptenii să poată fi suprapuși fiind în lucru, să păstreze în intervale regulate posibilitatea de pasaj. Dimensiunile cadrului pungător sînt pentru cadrul cursor de 0,80 m pe cca. 0,60 m.

4. **Strîmbătoare de sîrmă** (*fig. 4 și 5*) este de două feluri. Una prevăzută cu găuri uniform distanțate, trei la un capăt și două la altul printr-o bară metalică, dinții fiind prinși în bară și îndoiți prin răsucire în jurul axului longitudinal. A doua

Kammacherwerkstatt besteht aus folgendem:

1. Dem Rad zum Drahtschneiden.
2. Dem Haspel.
3. Dem Locher.

1. **Das Rad zum Drahtschneiden** (*Abb. 1 A*). Der Tisch ist auf einem hölzernen Gestell von 0,80 m Länge, 0,60 m Breite und 0,60 m Höhe befestigt, daran befindet sich, von einem Zahnrad ausgehend, eine Kurbel mit doppelter Zahnradübertragung an einer Achse mit längsgerichteter Einkerbung angebracht, die als Spule dient, auf die der Draht vom Haspel gewickelt und durch ein automatisches Schiffchen² hindurchgeführt wird, das dank eines für die damaligen Zeiten sehr kunstvollen Mechanismus verstellbar war. Dieser besteht darin, daß am entgegengesetzten Ende der Spindel eine Schraube mit endlosem Gewinde angebracht ist, die durch ihre Kegelstumpfform eine andere, senkrecht darauf befindliche Spindel von weit geringerem Durchmesser in Bewegung setzt, dadurch einen Draht des Schiffchens aufwickelt und so das Material³, das auf die Hauptachse gespult werden soll, hervorbringt. Hernach erfolgt das Durchschneiden des auf die massive Achse gewickelten Drahtes an der beschriebenen Einkerbung entlang, wodurch halbrunde, der Hälfte des Achsenumfanges entsprechende, gleiche Nadeln entstehen. Der Tisch besitzt als Zusatz eine Zange (*Abb. 1 B*) zum Durchschneiden des Drahtes.

2. **Die Drahthaspel** (*Abb. 1 C*) ist von gewöhnlicher Kegelstumpfform und auf einem widerstandsfähigen Dreifuß befestigt.

3. **Der Locher** (*Abb. 2*). An einem senkrechten Stativ hebt ein Holzrahmen mit verstellbarem Gleiter die Holzplatte vor eine metallene, mit Zähnen versehene Stange. Auf der Holzplatte liegt in einem Wachsbett das Rindssohlenstück, an welchem die Nadeln aus dem Drahtschneiderad befestigt werden sollen.

Mit Hilfe eines Lochers (*Abb. 3*) (oder einer „Gabel“ genannten spitzen Aale), der zur Wahrung der gleichen Entfernung aus 2 Zinken besteht und an einem Hebel befestigt ist, den seinerseits dort, wo die Energie ansetzt, eine Art Krücke stützt, wird das Lederstück durchlöchert, das am Rahmen zwischen den Zähnen der Metallstange befestigt ist.

Die Bearbeitung erfolgte für jede Reihe einzeln, bis die Kammunterlage ausgefüllt war. Obgleich ein bäuerliches Werkzeug, gewährt es doch soviel Regelmäßigkeit in der Durchlochung, daß die Kämme übereinandergelegt werden können, um während ihrer Bearbeitung in gleichmäßigen Zwischenräumen die Möglichkeit des Gleitens zu wahren. Die Maße des Lochrahmens betragen für den Gleitrahmen 0,80 auf ungefähr 0,60 m.

4. **Der Drahtbieger** (*Abb. 4, 5*) ist von zweierlei Art. Der eine besteht aus einer Metallstange, die mit Löchern in gleichem Abstand versehen ist, zwei an einem und drei am entgegengesetzten Ende. Die Zähne werden von der Stange erfaßt und durch

² Mosor care poate aluneca în lungul unei tije (rugle).

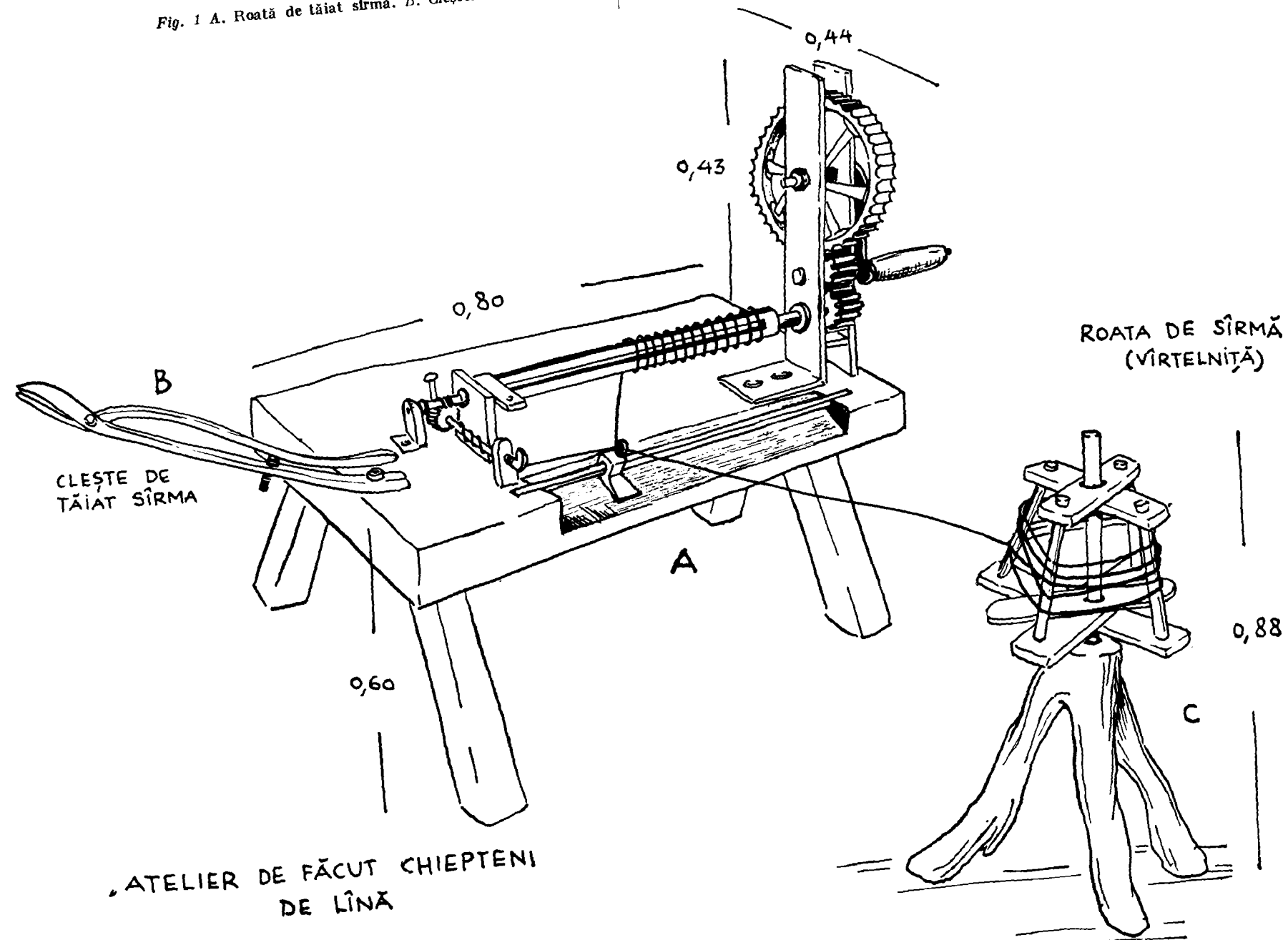
³ Înălțime între două șanțuri sau creste a unui filet.

² Spule, die an einer Spindel entlang läuft.

³ Die Höhe zwischen zwei Einkerbungen einer Spindel.

Fig. 1 A. Roată de tăiat sîrmă. B. Cleștele. C. Vîrtelniță.

Abb. 1 A. Rad zum Drahtschneiden. B. Zange. C. Haspel.

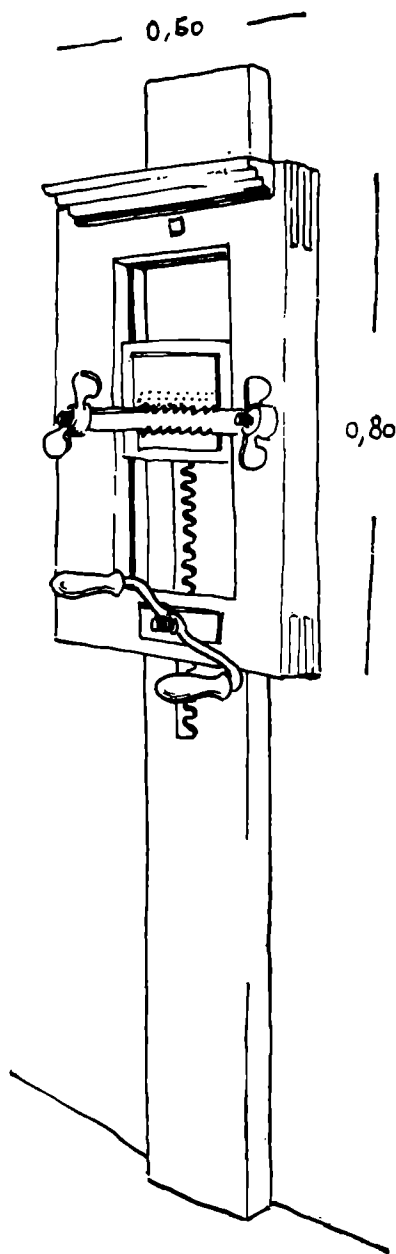

Fig. 2. Pungătoare.

Abb. 2. Holzrahmen zum Durchlochen der Sohle.

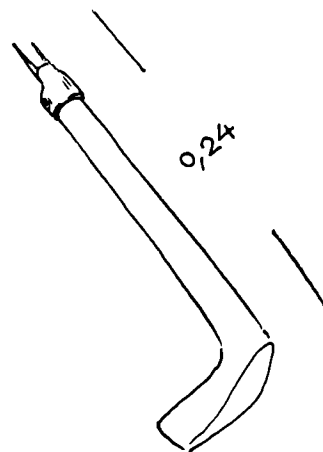

Fig. 3. Pungător.

Abb. 3. Locher.

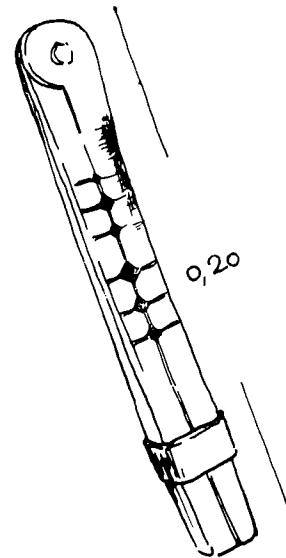

Fig. 4. Strimbătoare de sirmă

Abb. 4. Drahtbieger.

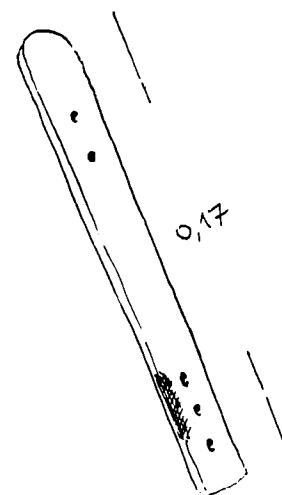

Fig. 5. Strimbătoare de sirmă.

Abb. 5. Drahtbieger.

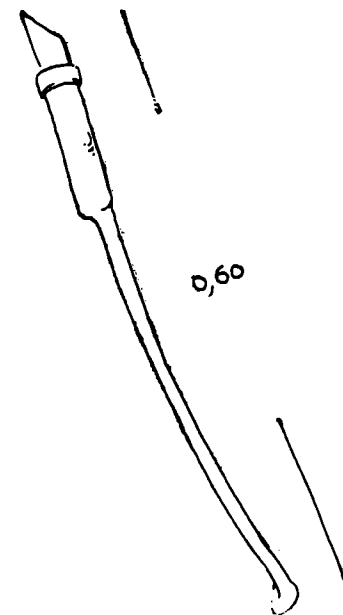

Fig. 6. Cosor pentru tăiat pielea.

Abb. 6. Messer zum Schneiden der Sohle.

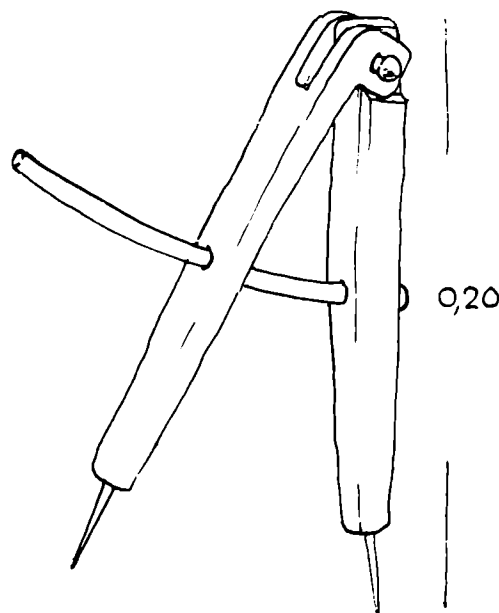

Fig. 7. Tircăl.

Abb. 7. Zirkel

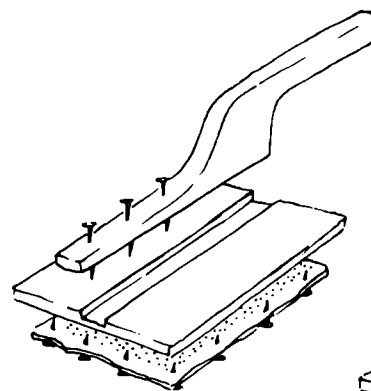
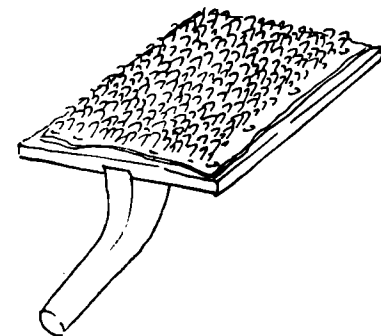

Fig. 8. Montarea pieptenului.

Abb. 8. Das Montieren des Wollkammes.

strimbătoare este de tip compas — prinzînd prin apropierea brațelor firele de sîrmă, reglînd și dirijînd astfel distanța și făcînd îndoirea uniformă. Strimbătorea a doua are și un inel fixativ.

Pentru tăierea tovalului se găsesc cosoare de tip cismăresc (fig. 6) cu lama montată într-o teacă de lemn cu brațul lung. Piese muzeului au dimensiunea de 0,60 m.

Un compas din lemn denumit „țircăl“ (fig. 7) forma unghiul de montare al brațului în cadrul de lemn al pieptenului.

Pe partea de lucru a pieptenului montarea piesei de piele prevăzută cu dinți se făcea prin cuie (fig. 8).

Muzeul din Galeș-Săliște posedă un atelier de piepteni, cu toate piesele de bază.

Ana Toma (născută Sas) donatoarea acestui atelier menționează că tipurile de piepteni difereau în raport de calitatea lînii.

Ion Sasu, ultimul care a mai lucrat și singurul în viață, (după informațiile pe care le-am primit) ne indică următorul proces de fabricație pe faze și produse.

Produse obișnuite dădeau piesele nr. 6 pentru lînă fină pînă la 32 rînduri de dinți, numărul 9 cu 28 rînduri de dinți și numărul 10 pentru lînă groasă la 24 rînduri.

Pe faze operația se desfășura astfel:

1. Tăierea pielii, montarea la pungătoare și poansarea cu furculița (executarea manuală);

2. La roată se tăiau dinți din sîrmă oțeloasă și de diametru diferit, de trei calități, în raport de piepteni (pentru lînă fină, semi sau grosieră). După rulare și tăiere se trecea la strimbarea dinților din sirma odată tăiată, umplîndu-se apoi pieptenii impunși cu piesă manual.

Din scîndură de brad se făceau lopețile și cozile cu o parte montată în lopată, cu profil caracteristic în forma literei L. Pieptenele umplut se bătea pe lopată cu cuie concomitent cu împerecherea lor. Nivelarea virfurilor se făcea prin „tragerea pe piatră de moară“.

Aria de vîndere a pieptenilor (cunoscută de informator) cuprinde regiunea Rodnei, Lăpușul Unguresc, Bistrița, Gherla, Dragu, Cluj, Turda, Teiuș, Aiud etc. În Banat, Oltenia și Muntenia se trimiteau prin poștă.

La anul 1890 la Tîrgu Neamț se afla un atelier de piepteni deschis de Gheorghe Sasu originar din Galeș.

Printre ultimii pieptănari se cunosc: Andrei Marcu, Ion Marcu, Avram Marcu, Dan Alexandru, Ion Sasu, Nicolae Sasu, Paraschiva N. Sasu (fostă proprietară a piesei aflată la muzeu) Maria I. Sasu, Gheorghe Sasu, Nicolae Poșa Plaiu, Ion Marcu, primar și Ana Marcu. Dintre ei mai este în viață Ion Sasu.

eine Drehung derselben um ihre Längsachse gebogen. Der andere hat die Form eines Zirkels. Indem er durch Zuklappen der Zirkelarme die Drähte packt und somit die Entfernung regelt und bestimmt, bewirkt er eine gleichförmige Biegung.

Zum Schneiden der Sohle wird eine Art Schustermesser verwendet (Abb. 6). Es besitzt eine Metallklinge, die an einem hölzernen Griff mit langem Arm befestigt ist. Das Exponat im Museum mißt 0,60 m.

Ein Holzzirkel, genannt „țircăl“ (Abb. 7), bildete den Befestigungswinkel des Armes in der Holzunterlage des Kammes.

Die Sohle mit den Zähnen wurde mit Nägeln auf der Holzunterlage befestigt (Abb. 8).

Was die betr. Exponate des Museums von Galeș-Săliște anlangt, die in ihrer Gesamtheit eine Kammacherwerkstatt darstellen, so fehlt kein einziger Hauptbestandteil.

Ana Toma, geb. Sas, die Spenderin dieser Werkstatt, bemerkt, daß die Kammtypen sich nach der Beschaffenheit der Wolle richteten.

Ion Sasu, der letzte der dies Handwerk ausübte und als einziger von den uns bekannten noch lebt, gibt über den Produktionsprozeß nach Phasen und Produkten folgendes an:

Die gewöhnlichen Erzeugnisse entsprechen den Größen Nr. 6, Kämme mit bis zu 32 Zahnreihen für feine Wolle, Nr. 9 mit 28 und Nr. 10 mit 24 Zahnreihen für grobe Wolle.

Die Produktion durchlief folgende Phasen:

1. Das Zuschneiden des Leders (Sohle). Sein Befestigen im Locher und das Lochen mit der Gabel (mit der Hand ausgeführt).

2. Die Arbeit am Drahtschneiderad, das für dreierlei Stahldraht mit verschiedenem Durchmesser entsprechend den Kämmen, für feine, weniger feine und grobe Wolle eingerichtet ist. Nach dem Rollen und Schneiden folgte das Biegen der schon geschnittenen Drahtzähne, worauf die vorgelochten Kämme einzeln mit der Hand gefüllt wurden.

Die Holzunterlagen und Stiele wurden aus Tanenholz verfertigt, wobei letztere mit kennzeichnendem L-Profil, mit dem einen Ende an der Unterlage befestigt wurden. Der angefüllte Kamm wurde sodann mit Nägeln an die Unterlage festgenagelt. Das Nivellieren der Spitzen geschah „durch Abziehen auf einem Mühlstein“.

Das Absatzgebiet der Kämme (nach Angaben der Befragten) umfaßte die Gebiete von Rodna, Lăpușul Unguresc, Bistrița, Gherla, Dragu, Cluj, Turda, Teiuș, Aiud, usw. Ins Banat, nach Oltenien und in die Muntenia wurden sie mit der Post versandt.

Im Jahre 1890 befand sich in Tîrgu Neamț eine Kammacherwerkstatt, die von Gheorghe Sasu aus Galeș gegründet worden war.

Zu den letzten Handwerkern auf diesem Gebiet gehörten: Andrei Marcu, Ion Marcu, Avram Marcu, Dan Alexandru, Ion Sasu, Nicolae Sasu, Paraschiva N. Sasu, (Gewesene Besitzerin der Exponate des Museums), Maria I. Sasu, Gheorghe Sasu, Nicolae Poșa Plaiu, Bürgermeister Ion Marcu und Ana Marcu. Von diesen ist Ion Sasu noch am Leben.

Izolată s-au lucrat piepteni până în anul 1944.

În ultimul timp și la ultimul atelier s-au lucrat cca. 100 perechi piepteni pe lună, ceea ce presupune o arie de răspândire a produselor din regiune pe o suprafață mare.⁴

Atelierul din Țirgu Neamț al lui Gheorghe Sasu pune problema dacă în cartierul Pieptănari din București nu s-ar găsi urmele bazelor puse tot de găleşeni.

Vereinzelt wurden bis zum Jahre 1944 Kämme gefertigt.

In letzter Zeit wurden in der letzten Werkstatt monatlich etwa 100 Kammpaare hergestellt, was eine Verbreitung der Erzeugnisse aus dieser Gegend auf ausgedehnten Gebieten voraussetzt.⁴

Die Werkstatt Gheorghe Sasus in Țirgu Neamț berechtigt zur Frage, ob nicht auch die ehemaligen Werkstätten im Kammacherviertel von Bukarest von Einwanderern aus Galesș gegründet wurden.

⁴ Considerând că la 100 piepteni se pot prelucra într-un sezon în medie 200 kg lână, rezultă că chiar la ultima producție lunară a atelierului se puteau prelucra 20 tone lână. Menționăm că dărăcirea nu excludea uzul pieptenilor decît pentru producția de saltele sau cea de produse grosiere.

⁴ Es wird angenommen, daß mit 100 Wollkämmen in einer Saison durchschnittlich 200 kg Wolle verarbeitet werden können; daraus geht hervor, daß selbst mit der letzten Monatsproduktion des Ateliers 20 Tonnen Wolle verarbeitet werden konnten. Wir bemerken, daß das mechanische Krepeln der Wolle den Gebrauch der Wollkämme nicht ausschließt, es sei denn, es handle sich um das Herstellen von Matratzen oder grober Ware.

MEȘTEȘUGUL DE TURTĂ DULCE ȘI FORMELE DE TURTĂ DULCE CA OBIECTE DE ARTĂ POPULARĂ LA SECUII DIN TRANSILVANIA

Zoltán Székely

Una dintre cele mai interesante ramuri ale meșteșugurilor, care reflectă îndeosebi arta decorativă și talentul sculptural al poporului este meșteșugul de turtă dulce. Acest meșteșug, cu un trecut destul de îndepărtat, a început să decadă în primele decenii ale secolului nostru. Meșteșugul a fost foarte puțin studiat mai ales în partea sud-estică a Transilvaniei, locuită de secui, unde produsul lui e numit „turtă săcuiască“.

În cele ce urmează avem intenția să prezentăm acest meșteșug, pe baza materialului existent în colecția Muzeului din Sf. Gheorghe și a cercetărilor efectuate pe teren la meșteșugarii care încă mai exercită această meserie în diferite centre ale județului Brașov și Mureș.

Din punct de vedere istoric, cercetătorii care s-au ocupat cu această problemă, sînt de părere că originea acestui meșteșug se poate pune în legătură cu obiceiurile care au fost în uz la popoarele antice (evrei, greci, romani etc.) și este legat de cult¹. Romanii jertfeau la altar și turtă (libum). Romanul făcea promisiune zeităților (vota facere) cînd cerea ceva, oferind diferite obiecte între care figurau și forme de turte, iar în cazul îndeplinirii dorinței făcea libațiunea (vota reddere). Din lumea antică acest obicei a trecut și în lumea creștină.

În epoca feudală, ca o moștenire din cultul antic, au fost confecționate obiecte votive din pastă făinoasă sau din ceară care au fost vîndute cu ocazia sărbătorilor religioase și a pelerinajelor. Din această cauză s-a format părerea că meșteșugul de turtă dulce a fost inventat de „călugări“. Din corturile vînzătorilor de turtă dulce, mai ales în Ungaria, unde catolicismul a fost mai puternic, n-au lipsit pînă în ultimul timp diferite obiecte votive numite „ofer“ (de la cuvîntul german

DIE PFEFFERKUCHENBÄCKEREI UND DIE KUCHENMODELN ALS VOLKSKUNSTGEGENSTÄNDE DER SZEKLER AUS TRANSILVANIEN

Zoltán Székely

Ein überaus eigenartiger Gewerbezug, in dem sich mehr als sonstwo die Verzierungskunst und das bildnerische Talent des Volkes widerspiegelt, ist die Pfefferkuchenbäckerei. Dieses Gewerbe, dessen Ursprung ziemlich weit in der Vergangenheit zurückliegt, geriet schon zu Beginn unseres Jahrhunderts in Verfall. Es wurde sehr wenig erforscht, vor allem nicht im südöstlichen, von Szeklern bewohnten Siebenbürgen, wo sein Erzeugnis „Szeklerkuchen“ genannt wird.

Im Folgenden beabsichtigen wir, dieses Gewerbe auf Grund des in der Sammlung des Kreismuseums von Sf. Gheorghe vorhandenen Materials zu beschreiben, sowie auf Grund von Geländeforschungen bei Pfefferkuchenbäckern, die dieses Gewerbe auch heute noch in verschiedenen Ortschaften der Kreise Brașov, Mureș u. a. ausüben.

Die Forscher, die sich mit der Geschichte dieses Gewerbes beschäftigten, sind der Ansicht, daß sein Ursprung mit den Gebräuchen der Völker des Altertums, der Juden, Griechen, Römer usw. zusammenhängt und an deren religiösen Kult gebunden war.¹ Die Römer opferten am Altar auch Kuchen (Libum). Wenn ein Römer von seinen Gottheiten etwas forderte, machte er ihnen Versprechungen (vota facere) und bot verschiedene Gegenstände an, darunter auch verschiedene Arten von Kuchen, und wenn ihm dann sein Wunsch in Erfüllung ging, brachte er das Opfer, die Libation (vota reddere). Dieser Brauch des Altertums wurde dann von den Christen übernommen.

Im Mittelalter wurden — ein Überrest des Kultes aus dem Altertum — Votivgegenstände aus Mehlteig oder aus Wachs hergestellt und anlässlich der religiösen Feiertage und der Wallfahrten zum Verkauf angeboten. Aus diesem Grund kam es zu der Ansicht, die Kunst des Pfefferkuchenbackens sei eine Erfindung der „Mönche“. In den Zelten der Pfefferkuchenverkäufer fehlten bis in die neueste Zeit, vor allem in Ungarn, wo der Katholizismus stärker war, niemals verschiedene Votivgegenstände, die „ofer“ (nach dem deutschen Wort Opfer) genannt wurden. Die Bevölkerung kaufte sie und

¹ J. F á b i á n: *A mézes kalács* (Turtă dulce), *Néprajzi értesítő*, 1913, XIV, 89, *A magyarság tárgyi néprajza*, II, 371.

¹ J. F á b i á n, *A mézes kalács* (Der Pfefferkuchen), *Néprajzi értesítő*, 1913, XIV, 89, *A magyarság tárgyi néprajza*, II, 371.

Opfer = jertfă), cumpărate și depuse în biserici de către populație cu ocazia pelerinajelor. Aceste obiecte votive au fost executate de meșteșugari, cu ajutorul tiparelor făcute din lemn, dar mai ales din ceară.

După cercetările întreprinse, se pare că meșteșugul de turtă dulce în sud-estul Europei este de origine germană. În prima jumătate a secolului al XVII-lea apare ca meșteșug independent, membrii primei bresle a acestui meșteșug, înființată la Bratislava în anul 1619, fiind germani.² Probabil că urmele acestui meșteșug în legătură cu confecționarea luminărilor au existat și mai înainte, fiindcă în cursul feudalismului morăritul și albînăritul au avut un rol important în economia feudală. Până în secolul al XVIII-lea acest meșteșug a cunoscut o mare dezvoltare.

Pe lângă produsele cu caracter bisericesc, se lucrau și piese cu caracter profan, bucurându-se de preferința sătenilor cît și a orășenilor.³

Pe baza analizei formelor de turtă dulce, se poate constata, că acest meșteșug pătrunde în Transilvania către sfîrșitul secolului al XVIII-lea, prin intermediul meșterilor germani.⁴ O dată mai veche nu se poate stabili, fiindcă documente și studii referitoare la acest meșteșug deocamdată lipsesc. Nu sînt cunoscute nici date care să confirme că meșteșugarii au format bresle. Forma specific secuiască a meșteșugului se pare că are o origine străveche.⁵

În Transilvania și mai ales în județele Brașov și Mureș, meșteșugul de turtă dulce se poate studia pe baza tiparelor vechi care s-au păstrat în colecțiile muzeelor cît și pe baza materialului specific local actual, așa numita „turtă secuiască“. Ne vom ocupa la început de formele de turtă dulce care se află nu numai în regiunea secuiască, ci și în restul teritoriului Transilvaniei.

Muzeul din Sf. Gheorghe păstrează în colecția sa 16 bucăți de forme de turtă dulce (Nr. de inventar 2878—2889; 2906—2911). După condica de inventar aceste forme au fost confecționate la Cluj și o parte au fost în posesiunea meșterului Fröhlich Maxi, fabricant de turtă dulce din Cluj, ajungînd apoi în posesiunea meșteșugarului Polgár Máté din Sf. Gheorghe, care în anul 1915 le-a donat Muzeului de aici. Aceste date ne indică faptul că formele de turtă dulce, despre care vom vorbi mai jos, în

stellte sie bei den Wallfahrten in die Kirchen. Diese Votivgegenstände wurden von Handwerkern mit Hilfe von Formen aus Holz, vor allem aber aus Wachs, hergestellt.

Die Pfeffer- und Honigkuchenbäckerei im Südosten Europas scheint, soweit erforscht, deutschen Ursprungs zu sein. In der ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts, im Jahre 1619, taucht in Bratislava die erste Zunft dieser Handwerker auf, deren erste Mitglieder Deutsche waren.² Wahrscheinlich gehen die Spuren dieses Gewerbes, das auch mit der Kerzenherstellung zusammenhängt, noch weiter zurück, denn in der Wirtschaft des Mittelalters spielten die Müllerei und die Bienenzucht eine bedeutende Rolle. Die Pfefferkuchenbäckerei erreicht im 18. Jahrhundert eine Blütezeit. Ihre Erzeugnisse haben nicht mehr nur religiösen, sondern auch weltlichen Charakter und werden von der Bevölkerung in Stadt und Land sehr geschätzt.³

Auf Grund der vorhandenen Formen zum Honigkuchenbacken läßt sich feststellen, daß dieses Gewerbe gegen Ende des 18. Jahrhunderts in Transilvanien aufkam; vor allem beweisen dies die Honigkuchenformen, deren Herstellung deutschen Handwerksmeistern zugeschrieben wird.⁴ Eine frühere Datierung ist nicht möglich, weil es Dokumente und Studien über dies Gewerbe vorläufig noch nicht gibt. Ebenso ist nicht belegt, daß die Handwerker Zünfte gebildet hätten. In seiner für die Szekler eigentümlichen Form scheint dies Gewerbe sehr alt zu sein.⁵

In Transilvanien und vor allem in den Kreisen von Brașov bis Mureș ist die Erforschung der Pfefferkuchenbäckerei möglich auf Grund der alten Kuchenformen, die in den Sammlungen der Museen erhalten sind sowie auf Grund der eigentümlichen, gegenwärtig dort erzeugten Kuchen, der sogenannten „Szeklerkuchen“. Wir befassen uns zuerst mit den Honigkuchenformen, die nicht nur im Szeklergebiet, sondern auch im übrigen Transilvanien zu finden sind.

Das Kreismuseum in Sf. Gheorghe hat in seiner Sammlung 16 Exemplare von Kuchenmodellen (Inventarnummer 2878—2889, 2906—2911).

Laut Inventarverzeichnis sind diese Formen in Cluj hergestellt worden und waren teilweise Eigentum des Meisters Maxi Fröhlich, Pfefferkuchenbäcker in Cluj. Später wurden die Formen Eigentum des Meisters Polgár Máté in Sf. Gheorghe, der sie im Jahre 1915 dem Museum schenkte. Diese Angaben weisen darauf hin, daß der Typus von Honigkuchenformen, von dem weiter unten die Rede sein wird, in Transilvanien und im Szeklergebiet von deutschen Handwerkern erzeugt wurde. Das wird auch durch eine Honigkuchenform bestätigt, die der Verfasser kürzlich von der sechzigjährigen Ehe-

² Gh. Kemény, *Mézeskalácsok*, Magyar Népművészet, 1925, IV, 1. A magyarság tárgyi néprajza, I. 375.

³ Gh. Kemény, o. c., A magyarság tárgyi néprajza, II. 378.

⁴ *Faragott mézeskalácsformák* (Tipare sculptate de turtă dulce), Expoziția în Muzeul-Bakonyi din Veszprém, p. 5.

⁵ O. c., p. 7.

² Gh. Kemény, *Mézeskalácsok*, Magyar Népművészet, 1925, IV, 1. A magyarság tárgyi néprajza, I. 375.

³ Gh. Kemény, o. c., A magyarság tárgyi néprajza, II. 378.

⁴ *Faragott mézeskalácsformák* (Geschnittze Pfefferkuchenformen), Ausstellung im Bakonyi-Museum in Veszprém, S. 5.

⁵ o. c., S. 7.

Transilvania și în regiunea secuiască sînt creații ale meșteșugarilor germani. Acest fapt e confirmat și de o formă de turtă dulce, achiziționată nu de mult de subsemnatul de la soția lui Domahidy Gheorghe, fabricantă de turtă dulce din Tîrgu Mureș, în vîrstă de 60 de ani. Forma de turtă dulce a fost moștenită de la mătușa ei, soția lui Zeittler Iosif, tot fabricant de turtă dulce. Formele păstrau citeodată și numele celui care le-a fabricat. În partea dreaptă, superioară, a formei, la care ne referim apare gravat: „Adolf Posch, 1859“.

Turta dulce este făcută din făină și din miere bine încălzită (nu fiartă). La 6 kg făină se adaugă 10 ouă, scorțișoară pisată, nucă tămîioasă rasă, cardamont și 5 kg miere răcorită, după ce e filtrată. Compoziția se frămîntă bine și se lasă cîteva zile în repaus. După aceea se adaugă 5 kg natron și 2 vîrfuri de cuțit salalicale volatile. În ziua în care se fac ultimele adausuri este necesar să se treacă și la copt, fiindcă altfel își schimbă culoarea.

Coacerea se face pe plăci cu cadru de lemn pe care se presară făină și se coace în cuptor nu prea încins. Înainte și după coacere turta e unsă cu lapte și cu albuș. (După rețeta dată de soția meșteșugarului Gh. Domahidy din Tg. Mureș).

Turtele dulci erau modelate după diferite forme de turtă dulce, care ne interesează mai mult din punct de vedere etnografic. Aceste forme erau confecționate chiar de meșterii de turtă dulce purtînd denumirea de „lemn de bătut“, și avînd ca reprezentări obiecte religioase și profane.

Nici în colecțiile muzeelor din județele Brașov și Mureș și nici la meșteri n-a fost găsit deocamdată, nici un model cu subiect religios, ca Sfînta Treime, sfinți etc. În alte țări ale Europei ca de exemplu în Ungaria aceste forme ajung la remarcabile realizări artistice.⁶

Tiparul de turtă dulce este făcut din lemn de esență tare avînd grosimea de 2,5–4,5 cm de obicei din lemn de pîn. În lemn e sculptată forma turtei și ornamentele. Tiparele mai groase au model pe ambele fețe. Sculptarea formelor cere o oarecare dibăcie, mai cu seamă că există o mare varietate a lor. Unele sînt simple, altele ating adevărate valori artistice.

Forma cea mai obișnuită e cea rotundă, care se numește „forma din Debrețin“. Ea imită forma pîinii fiind cea mai veche.⁷ Între formele din colecția noastră nu există nici un exemplar rotund.

frau des Domahidy Gheorghe angekauft hat, die Honigkuchenbäckerin in Tîrgu Mureș ist. Diese Form hat sie von ihrer Tante geerbt, der Ehefrau des Zeittler Iosif, die ebenfalls Honigkuchenbäckerin war. Die Formen tragen übrigens manchmal auch den Namen ihres Herstellers. In diese Form ist rechts oben eingeschnitzt: „Adolf Posch, 1859.“

Der Honigkuchen wird, wie schon sein Name sagt, aus feinem Mehl und stark erhitztem (nicht gekochtem) Honig hergestellt. Zu 6 kg Mehl werden 10 Eier, gemahlener Zimt, geriebene Muskatnuß, Kardamon und 5 kg abgekühlter, vorher filtrierter Honig dazugegeben. Die Masse wird gut geknetet, dann läßt man sie einige Tage rasten. Darauf werden 5 dkg Speisesoda und 2 Messerspitzen Hirschhornsalz dazugegeben. Am selben Tag muß der Teig auch gebacken werden, weil er sich andernfalls verfärbt. Der Kuchen wird im mittelstark geheizten Ofen, auf Platten mit Rahmen aus Holz gebacken, die vorher mit Mehl bestreut werden. Vor und nach dem Backen wird der Kuchen mit Milch und Eiweiß bestrichen. (Laut Rezept von der Gattin des Meisters Gh. Domahidy in Tîrgu Mureș.)

Geformt wurden die Pfefferkuchen, die auch noch Lebkuchen genannt werden, mit Hilfe besonderer Formen, die uns vom ethnographischen Standpunkt aus mehr beschäftigen. Diese Modellen wurden vom Bäckermeister selbst gefertigt, sie werden als „Schlagholz“ bezeichnet und sind kunstvolle Holzschnitzarbeiten, die religiöse oder weltliche Gegenstände darstellen.

Weder in den Sammlungen der Kreismuseen von Covasna-Brașov oder Mureș, noch bei den Kuchenbäckern wurde bisnoch ein Modell mit religiösen Themen, wie z. B. die Dreifaltigkeit, Bilder von Heiligen usw. gefunden. In anderen Ländern Europas, wie z. B. in Ungarn gibt es solche in überaus kunstvoller Form.⁶

Die Pfefferkuchenform ist aus 2,5–4,5 cm dickem Hartholz, gewöhnlich Birnbaumholz, gefertigt. Die Kuchenform und ihre Verzierungen sind ins Holz geschnitzt. Die Formen aus dickerem Holz sind beidseitig bearbeitet. Das Schnitzen der Formen, die sehr verschiedenartig sind, erfordert eine gewisse Geschicklichkeit; einige Formen sind einfach, andere aber stellen richtige Kunstwerke dar.

Am gebräuchlichsten ist die runde Form, die „Debreziner Form“ (debreceni) genannt. Sie ahmt die Form des Brotes nach und ist am ältesten.⁷ In unserer Sammlung gibt es kein rundes Exemplar, dafür sind zwei rechteckige, verzierte Kuchenformen darunter.

Die Maße der einen sind: Länge 18 cm, Breite 15 cm und Stärke 2,5 cm; die Verzierung besteht aus Blumenmotiven. In der Mitte ist, umgeben von stilisierten Blättern und Rosetten, eine Tulpe geschnitzt. Das Blumenornament ist von einem Schnurgeflecht eingefaßt, das seinerseits mit Ro-

⁶ J. F á b i á n, o. c., 92, fig. 1, 5. Gh. K e m é n y, o. c. fig. 1, 2.

⁷ J. F á b i á n, o. c., 93, A magyarság tárgyi néprajza, II, 371.

⁶ J. F á b i á n, a.a.O., 92, Abb. 1, 5. Gh. K e m é n y, a.a.O., Abb. 1, 2.

⁷ J. F á b i á n, a.a.O., 93, A magyarság tárgyi néprajza, II, 371.

În schimb există două forme de colac, dreptunghiulare, ornamentate.

Una dintre aceste forme, lungă de 18 cm, lată de 15 cm și grosă de 2,5 cm, este ornamentată cu motive florale. La mijloc are sculptată o leaia între frunze și rozete stilizate. Ornamentul floral e încadrat de o împletitură — șnur împodobit — la rindul ei cu rozete. În afară de această împletitură mai există un cadru compus din proeminențe lunguețe așezate unele lângă altele. Pe latura stângă sînt sculptate două litere: P. K. (Nr. inv. 2288. *Pl. II/4*). După ornamentele florale, se pare că e confecționată de un meșter maghiar.

Cealaltă formă, lungă de 24 cm, lată de 13 cm, și grosă de 3 cm, este ornamentată cu dreptunghiuri, împărțite în 12 casete mici dreptunghiulare, ornamentate cu motive florale stilizate (Nr. inv. 2889. *Pl. II/3*). Sub aceste două forme au fost confecționate turtă cu migdale.

Tot forme străvechi sînt cele care reprezintă păpuși, fiind probabil rămășițe ale ritului jertfirii, care a fost în uz în lumea antică.

Cea mai primitivă dintre forme este aceea care reprezintă o păpușă cu miinile în scutec. Ochii, nasul și gura sînt reprezentate în mod primitiv, numai prin proeminențe. Trupul e acoperit cu creștături în forme de semilune așezate în șir. Are o înfățișare de idol primitiv. Pe latura cealaltă se află o altă formă dreptunghiulară ornamentată cu rozete, alcătuiind o cunună încadrată sus și jos cu proeminențe lunguețe așezate unele lângă altele. Dimensiunile: lungimea de 13 cm, lățimea de 7,5 cm, grosimea de 3 cm (Nr. inv. 2909. *Pl. I/6*).

Alle două tipare reprezintă forme mai evolute și mai artistice. Unul lung de 13 cm, lat de 5,2 cm și gros de 5,5 cm; reprezintă o păpușă în scutec, împodobită cu flori stilizate. Pe latura stîngă apare gravat: I. P. Celălalt, lung de 33 cm, lat de 13 cm și gros de 3 cm, reprezintă tot o păpușă cu un scutec împodobit cu flori stilizate, care sînt așezate unele sub altele (Nr. de inv. 2879, 2881. *Pl. I/7,1*).

Pe o singură formă cu lungimea de 36 cm, lățimea de 12 cm, și grosimea de 4,5 cm (Nr. inv. 2880. *Pl. I/4*), o păpușă este reprezentată cu brațele încrucișate pe piept. Trupul e împodobit cu forme geometrice de plasă și cu spirale.

Ca o caracteristică este faptul că fiecare păpușă are căiță și se observă la picioare înfășurarea scutecului. În colecția Muzeului din Sf. Gheorghe se află o singură formă de turtă dulce care reprezintă o mînă omenească (mănușă). Are următoarele dimensiuni: lungimea de 30 cm, lățimea de 13 cm, și grosimea de 4 cm, fiind decorată tot cu ornamen-

setten verziert ist. Außer diesem Geflecht ist noch eine Einfassung vorhanden, die aus länglichen, aneinandergereihten Vorsprüngen besteht. Auf der linken Seite sind zwei Buchstaben eingeschnitzt: P. K. (Inventarnummer 2288. *Tafel II/4*). Nach den Blumenornamenten zu urteilen, scheint der Hersteller der Form ein ungarischer Meister zu sein.

Die Maße der zweiten sind: Länge 24 cm, Breite 13 cm und Stärke 3 cm. Die Verzierung besteht aus Rechtecken, die in 12 kleine, rechteckige Kassetten eingeteilt sind. Diese kleinen Felder sind mit stilisierten Blumenmotiven verziert (Inventarnummer 2289. *Tafel II/3*). Mit diesen beiden Formen wurden Mandelkuchen hergestellt.

Ebenfalls uralte sind die Formen, die Puppen darstellen und wahrscheinlich Überbleibsel des in der antiken Welt üblichen Opferrituals sind.

Am einfachsten ist die Form einer Puppe, deren Hände unter dem Wickel stecken. Die Augen, die Nase und der Mund sind auf primitive Weise, nur durch Vorsprünge dargestellt. Der Körper ist mit halbmondförmigen, aneinandergereihten Kerben bedeckt. Die Form hat das Aussehen eines primitiven Idols. Auf der Rückseite befindet sich eine andere rechteckige Form, die mit einem Rosettenkranz verziert ist, der oben und unten von länglichen, aneinandergereihten Vorsprüngen eingefasst ist. Maße: Länge 13 cm, Breite 7,5 cm, Stärke 3 cm (Inventarnummer 2909, *Tafel I/6*).

Zur selben Kategorie gehören zwei andere Formen, die schon entwickelter und kunstvoller sind. Die eine, deren Länge 13 cm, Breite 5,2 cm und Stärke 5,5 cm ist, stellt eine mit stilisierten Blüten verzierte Wickelpuppe dar. Auf ihrer linken Seite ist eingeschnitzt: I. P. Die andere, die 33 cm lang, 13 cm breit und 3 cm dick ist, stellt ebenfalls eine Wickelpuppe dar, die mit stilisierten, übereinander liegenden Blüten verziert ist (Inventarnummer 2879, 2881. *Tafel I/7,1*). Bei einer einzigen Puppenform sind die Arme über der Brust verschränkt. Der Körper ist mit einem Netz geometrischer Figuren und mit Spiralen verziert. Die Maße: die Länge 36 cm, die Breite 12 cm und die Stärke 4,5 cm (Inventarnummer 2880. *Tafel I/4*).

Bemerkenswert ist, daß jede Puppe eine Haube hat, und daß man an den Beinen sehen kann, wie der Wickel gelegt ist. In der Sammlung des Museums von Sf. Gheorghe befindet sich eine einzige Honigkuchenform, die eine menschliche Hand (einen Handschuh) darstellt. Ihre Maße: sie ist 30 cm lang, 13 cm breit und 4 cm dick. Sie ist ebenfalls mit Blumenornamenten verziert, mit Rosen und mit Eicheln (Inventarnummer 2908. *Tafel III/3*).

Die Puppenformen und die Formen menschlicher Gliedmaßen, wie die Hand, sind uralter Herkunft in der menschlichen Kultur und werden als Votivgegenstände betrachtet. Die kinderlosen Frauen, die sich ein Kind wünschten, die Gläubigen, die irgend ein Leiden hatten, zum Beispiel an der Hand, stellten bei ihren Wallfahrten eine Puppe oder die Figur einer Hand in die Kapelle. Dieser Brauch

te florale, cu roze și cu ghinde (Nr. de inv. 2908. *Pl. III/3*).

Formele de păpuși și formele care reprezintă membre omenești (de ex. mîna) sînt de origine veche în cultura omenească și sînt socotite ca obiecte votive. Femeile care aveau și doreau copil, credincioșii care sufereau de ceva, de ex. la mînă, așteau o păpușe sau o figură de mînă în capelă, cu ocazia pelerinajelor. Acest obicei a fost în uz și este cunoscut în etnografie.⁸

Un tipar foarte frecvent e modelul confecționat în formă de inimă. Această formă își are însemnătatea ei, fiindcă exprimă sentimente de iubire și de credință.⁹ Între acestea, una care se află în colecția Muzeului din Sf. Gheorghe este un exemplu reușit, care este decorată cu diferite semne simbolice ale credinței. În cadrul împletiturii florale, între doi porumbei se află o inimă dedesubtul căreia apare inscripția: *18:A:K L:S:13* două mîini legate cu cătușe și cu un lacăt. Dimensiunile formei sînt: lungimea 25 cm, lățimea 22 cm, grosimea 4 cm (Nr. de inv. 2885. *Pl. III/1*).

O altă formă, tot de inimă, lungă de 18 cm, lată de 15 cm, și groasă de 3 cm, e făcută în același cadru de împletitură și exprimă tot un simbol de credință, folosind motive florale. Dintr-o inimă se ramifică o lălea cu formă stilizată. Pe latura dreaptă e gravat: A.+K.

Pe fața cealaltă a formei e sculptat un model de medalie de vitejie cu stema Ungariei și cu inscripția: DIE KOENIGS CRO NE VON UNGARN (Nr. de inv. 2887. *Pl. II/1*).

Un tipar de turtă dulce în formă de inimă, lung de 21 cm, lat de 17 cm, și gros de 4 cm (Nr. de inv. 2886. *Pl. III/2*), cu un cadru de împletitură florală, este decorat cu un vultur cu două capete executat în mod stilizat. La mijloc, în scutul stemei sînt două litere: A K. Este o reminiscență din timpul imperiului habsburgic.

Aceste trei forme de turtă dulce au fost confecționate de un meșter al cărui nume începe cu literele A K., probabil în primele decenii ale secolului al XIX-lea.

Un motiv preferat este figura husarului cu sau fără cal. Uniforma husarului și harnașamentul calului dau prilejul ca meșterul să-și arate talentul de sculptor prin diferite ornamente. Nu numai figura husarului dar și a calului e decorată, chiar și pămîntul pe unde pășește calul e umplut cu motive florale. În colecția Muzeului din Sf. Gheorghe se află 3 bucăți de forme. Una lungă de 30,5 cm, lată de 13 cm și groasă de 4 cm, reprezintă un husar fără cal. Uniforma ca și pămîntul unde stă prezintă ornamente (Nr. de inv. 2910. *Pl. I/3*). E caracteristică forma strîmbă a picioarelor care indică un călăreț stînd în picioare. Cele două forme de turtă dulce care reprezintă pe husari călare sînt și mai bogat decorate. Înfățișarea lor e aceea cu sabia scoasă din teacă și cu calul în fugă. Una este lungă de 28,5 cm, lată de 19,5 cm și groasă de 4 cm. Este mai simplu decorată (Nr. de inv. 2906. *Pl. I/2*). Forma cealaltă este lungă de

wurde vom Volk gepflegt und ist der Ethnographie bekannt.⁸

Überaus beliebt ist die Herzform. Diese Form hat ebenfalls ihre eigene Bedeutung, sie ist Ausdruck von Gefühlen der Liebe und der Treue.⁹ In der Sammlung des Museums von Sf. Gheorghe findet sich eine solche schön gearbeitete Form, die mit verschiedenen symbolischen Zeichen der Treue verziert ist. Zwei Tauben sind von einem Blumengeflecht umgeben und zwischen ihnen ein Herz. Darunter steht die Inschrift *18:A:K L:S:13* mit zwei Händen, die durch Fesseln und ein Schloß aneinander gebunden sind. Die Maße: Länge 25 cm, Breite 22 cm, Stärke 4 cm (Inventarnummer 2885. *Tafel III/1*).

Eine andere Model, ebenfalls herzförmig, weist das gleiche Geflecht als Einfassung auf und stellt, ebenfalls mit Hilfe von Blumenmotiven, ein Symbol der Treue dar. Aus einem Herzen wächst eine verzweigte, stilisierte Tulpe. Die Maße: Länge 18 cm, Breite 15 cm und Stärke 3 cm. Auf der rechten Seite ist eingraviert A.+K.

Auf der Rückseite der Form ist das Modell einer Tapferkeitsmedaille mit dem ungarischen Wappen und der Inschrift DIE KOENIGS CRO NE VON UNGARN eingeschnitten (Inventarnummer 2887. *Tafel II/1*).

Eine andere herzförmige, ebenfalls mit Blütengeflecht umrahmte Pfefferkuchenform ist mit einem stilisierten Doppeladler verziert. In der Mitte, auf dem Wappenschild, sind die Buchstaben: A K eingraviert; die Länge ist 21 cm, die Breite 17 cm und die Stärke 4 cm (Inventarnummer 2886. *Tafel III/2*).

Diese drei Honigkuchenformen sind von einem Holzschnitzer gefertigt, dessen Initialen A. K. waren. Die Zeit der Herstellung fällt wahrscheinlich in die ersten Jahrzehnte des 19. Jahrhunderts.

Ein sehr beliebtes Motiv ist die Figur des Husaren mit oder ohne Roß. Die Uniform des Husaren und das Geschirr des Pferdes boten dem Holzschnitzer Gelegenheit, sein Talent durch verschiedene schöne Ornamente unter Beweis zu stellen. Nicht nur die Figur des Husaren sondern auch die des Pferdes ist verziert, sogar der Boden unter den Pferdehufen ist mit schönen Blumenmotiven bedeckt. In der Sammlung des Museums von Sf. Gheorghe befinden sich 3 solche Stücke. Die eine Form ist 30,5 cm lang, 13 cm breit und 4 cm dick und stellt einen Husaren ohne Pferd dar. Die Uniform und der Boden, auf dem der Husar steht, sind schön verziert (Inventarnummer 2910. *Tafel I/3*). Charakteristisch sind die krummen Beine des Reiters.

Die beiden Kuchenformen, die reitende Husaren darstellen, sind noch reicher verziert. Die Reiter sind mit gezogenem Säbel auf trabendem Pferd dargestellt. Die eine Model hat folgende Maße: sie ist 28,5 cm lang, 19,5 cm breit und 4 cm dick. Ihre Verzierung ist einfacher (Inventarnummer 2906. *Tafel I/2*). Die andere Form ist 38 cm lang, 27 cm breit und 4,5 cm dick; sie ist reicher verziert, vor allem was die Blumenmotive betrifft. Oben

⁸ A magyarság tárgyi néprajza, II. 421.

⁹ J. F á b i á n, o. c., 91.

⁸ A magyarság tárgyi néprajza, II. 421.

⁹ J. F á b i á n, a. a. O., 91.

38 cm, lată de 27 cm și grosă de 4,5 cm. E mai bogat decorată decât cealaltă, mai ales în privința motivelor florale. În partea de sus, la stînga, sînt gravate numerele 26, iar în dreapta: ADOLF POSCH 1859 (Nr. inv. 4954).

Aceste forme arată modelul general, care se găsește între produsele meșteșugarilor de turtă dulce.¹⁰ În colecția muzeului județean din Brașov se află și un model de cal, fără călăreț (Nr. inv. 270), cunoscut în Ungaria (Dunántul).¹¹

Tot în legătură cu grupa husarilor trebuie să înșirăm și formele care reprezintă armele lor, ca pistoale și săbii. Aceste obiecte sînt în legătură cu viața haiducească și cu viața de soldat.

Forma de pistoale arată un tip cu capsă care a fost întrebuițat în cursul secolului al XIX-lea. Acestea sînt decorate cu motive florale stilizate, iar construcția pistolului e redată cu o mare minuțiozitate. O formă cu lungimea de 27 cm, lățimea de 13 cm și grosimea de 2,5 cm, e decorată pe țeavă cu frunze de sălcii (Nr. inv. 2883. *Pl. IV/1*). Forma cealaltă lungă de 30 cm, lată de 13 cm și grosă de 4 cm, pe lîngă motive de frunze și de flori e decorată pe țeavă cu motive mai străvechi cu frunze de acant (Nr. inv. 2907. *Pl. IV/3*).

Formele de săbii reprezintă un tip unic, diferită fiind numai decorarea lor. Minerul la toate se termină cu un cap de animal și imită forma curbă a săbiilor de cavaler husar. Una are dimensiuni mai mari (lungă de 52 cm, lată de 13 cm și grosă de 5,5 cm). Pe partea cealaltă a formei e sculptată o figură care reprezintă o păpușă (Nr. inv. 2779). Forma e decorată cu puncte, cu rozete, cu semiluni care sînt așezate pe lama împărțită cu linii orizontale alcătuind mai multe pătrate. Într-un pătrat sînt gravate două litere: F. I. (*Pl. IV/4*).

Cealaltă formă de sabie are lungimea de 39,5 cm, lățimea de 13 cm, și grosimea de 3,5 cm. Această piesă e mai bogat decorată. Minerul se termină tot cu cap de animal, iar din punct de vedere al decorului lama e tot împărțită în mai multe pătrate. În primul se află două litere: F. M. în al doilea flori stilizate: lălea și roze. În al treilea pătrat sînt semne magice: soarele, steaua, strugurele, peștele, etc. (Nr. de inv. 2878. *Pl. IV/2*). Afară de acestea mai sînt reprezentate încă multe obiecte care au atras atenția poporului, ca de exemplu vioara, etc. Forma care reprezintă un fel de vioară, are dimensiuni mai modeste, e lungă de 24 cm, lată de 13 cm și grosă de 2,5 cm, fiind decorată tot cu motive florale (Nr. inv. 2884. *Pl. II/2*).

În stînga die Zahl 26 eingraviert, und rechts ADOLF POSCH 1859 (Inventarnummer 4954). Diese Formen entsprechen dem allgemein üblichen Modell, das unter den Erzeugnissen der Pfefferkuchenbäcker zu finden ist.¹⁰ In der Sammlung des Kreismuseums in Braşov befindet sich das Modell eines reiterlosen Pferdes (Nr. 270), das aus Ungarn bekannt ist.¹¹

Ebenfalls in Verbindung mit der Gruppe der Husaren sind die Formen zu erwähnen, die Waffen darstellen, wie Pistolen und Säbel. Diese Gegenstände hängen mit dem Haiducken- und Soldatenleben (dem Militärdienst) des Volkes zusammen.

Die Pistolenformen stellen eine Pistole mit Zündhütchen dar, die im 19. Jahrhundert in Gebrauch war. Sie sind mit stilisierten Blumenmotiven verziert und die Pistolenteile sind mit peinlicher Genauigkeit wiedergegeben. Eine der Formen ist 27 cm lang, 13 cm breit und 2,5 cm dick und ist auf dem Lauf mit Weidenblättern verziert (Inventarnummer 2883. *Tafel IV/1*). Die andere Form ist 30 cm lang, 13 cm breit und 4 cm dick. Am Lauf ist sie nicht nur mit Blätter- und Blütenmotiven, sondern auch mit älteren Motiven, mit Akanthusblättern verziert (Inventarnummer 2907. *Tafel IV/3*).

Die Säbelformen stellen ein und dieselbe Säbelart dar, nur ihre Verzierungen sind verschieden. Bei allen ist der Knauf des Griffes als Tierkopf ausgebildet, und die Form der Säbel ahmt die geschwungene Form der Husarensäbel nach. Eine der Formen hat größere Maße: sie ist 52 cm lang, 13 cm breit und 5,5 cm dick. In die Rückseite der Form ist eine Puppenfigur geschnitten (Inventarnummer 2779). Die Form ist mit Punkten, mit Rosetten, mit Halbmonden verziert, die auf die Klinge gesetzt sind. Diese ist durch waagerechte Linien geteilt, so daß mehrere Quadrate entstehen. In einem dieser Quadrate sind zwei Buchstaben eingraviert: F. I. (*Tafel IV/4*).

Die andere Säbelform hat folgende Maße: Länge 39,5 cm, Breite 13 cm und Stärke 3,5 cm. Dieses Stück ist reicher verziert. Der Knauf des Griffes ist ebenfalls als Tierkopf ausgebildet und was die Verzierung betrifft, ist die Klinge ebenfalls in mehrere Quadrate geteilt. Im ersten befinden sich zwei Buchstaben: F. M. Im zweiten befinden sich stilisierte Blumen: eine Tulpe und Rosen. Im dritten Quadrat sind magische Zeichen, die mit dem Aberglauben des Volkes zusammenhängen, wie: die Sonne, ein Stern, eine Traube, ein Fisch usw. (Inventarnummer 2878. *Tafel IV/2*). Außerdem werden durch die Pfefferkuchenformen noch viele Gegenstände dargestellt, die die Aufmerksamkeit des Volkes auf sich gelenkt haben, wie zum Beispiel die Geige. (Die Form, die eine Art Geige darstellt, hat bescheidenere Maße; sie ist 24 cm lang, 13 cm breit, 2,5 cm dick und ebenfalls mit Blütenmotiven verziert (Inventarnummer 2884. *Tafel II/2*).

Eine besondere Gruppe von Pfefferkuchenformen sind diejenigen, die menschliche Gestalten in

¹⁰ A magyarság tárgyi néprajza, I, 375, fig. 1120.

¹¹ Gh. Kemény, o. c., pl. 17.

¹⁰ A magyarság tárgyi néprajza, I, 375, Abb. 1120.

¹¹ Gh. Kemény, a. a. O., Tafel 17.

Între formele de turtă dulce grupa specială este cea a tiparelor care reprezintă figuri cu port țărănesc sau orășenesc. Ele ne dau ținuta epocii respective și a păturilor sociale în cadrul cărora au fost confecționate. Uniforma husarului precum și portul țăranilor și al orășenilor datează de la sfârșitul sec. al. XVIII-lea și începutul sec. al XIX-lea. Este regretabil că în colecția noastră în afară de husar, astfel de forme, cu o singură excepție, nu se găsesc. Forma care se află în colecția muzeului înfățișează portul femeiesc, care, în trăsăturile lui, nu reprezintă un port specific popular secuiesc, ci mai mult un port țărănesc care a fost purtat în Transilvania, dimensiunile formei fiind: lungimea 26 cm, lățimea 10,5 cm, grosimea 4,5 cm. Figura e decorată cu motive florale puternic stilizate (Nr. inv. 2882. Pl. I/5).

Formele de turtă dulce enumerate sînt aproape identice cu formele cunoscute în Transilvania și cu cele aflate în colecțiile muzeelor din Ungaria, mai ales în privința subiectului și în ceea ce privește prelucrarea lor. În orașele mai mari ca Arad, Cluj, Deva, Brașov, etc. a fost exercitat acest meșteșug de meșteșugari specializați, dovadă că în colecțiile muzeelor din aceste orașe se păstrează multe forme de turtă dulce. Astfel formele de turtă dulce, ca a păpușei, a vioarei, a pistolului, a husarului, se găsesc și în colecția Muzeului din Brașov (Nr. inv. 262, 263, 264, 270). Un centru vechi și important a fost și orașul Turda unde s-a produs specifica „turtă de la Turda“, care este o rămășiță a turtelor de jertfă¹², în formă de păpușă, ilustrînd dibăcia meșterilor în prelucrarea lemnului. Materialul însă pune meșterul cîteodată în fața unei greutăți pentru rezolvarea cîtorva probleme, mai ales cînd e vorba de sculptura unei figuri mai complicate, ca de ex. husarul cu cal. Figura și decorul sînt gravate în negativ redîndu-se pozitiv pe turtă. Se observă că meșterii lucrau după șabloane, mai cu seamă cînd sculptau figuri de om sau de animale. Ornamentele nu sînt bogate, dar se observă că au fost luate unele elemente din arta decorativă populară cunoscute din sculptura în lemn a poporului. La obiectele care dau o oarecare libertate în decorare, ca formele de inimă, pentru umplerea cîmpului cu decor se observă că cel care le-a sculptat a fost nu numai un bun desenator, ci și un sculptor talentat. Această artă a sculpturii în lemn în relief, prezintă și o oarecare naivitate în executare, avînd similitudini cu arta sculpturii în relief a popoarelor antice (egipteni etc).

bäuerlicher oder städtischer Tracht darstellen. Sie zeigen die Kleidung der verschiedenen sozialen Schichten zur Zeit der Herstellung der Formen. Die Uniform des Husaren und die Trachten der Bauern und Städter sind vom Ende des 18. und vom Beginn des 19. Jahrhunderts. Bedauerlich ist, daß in unserer Sammlung außer dem Husaren nur noch eine einzige derartige Kuchenform vorhanden ist. Diese Form stellt eine Frauentracht dar, deren Kennzeichen nicht einer Volkstracht der Szekler entsprechen, sondern mehr einer Bauerntracht, die in Transsilvanien getragen wird. Die Maße der Form sind: Länge 26 cm, Breite 10,5 cm, Stärke 4,5 cm. Die Figur ist mit stark stilisierten Blumenmotiven verziert (Inventarnummer 2882. *Tafel I/5*).

Die oben erwähnten Honigkuchenformen sind sowohl denen aus Transsilvanien als auch denen aus den Sammlungen verschiedener Museen aus Ungarn fast gleich, vor allem was die dargestellten Gegenstände und ihre Bearbeitung betrifft. In den größeren Städten, wie Arad, Cluj, Deva, Brașov usw. wurde dieses Gewerbe von den Bäckern ausgeübt. Ein Beweis dafür ist, daß in den Sammlungen der Museen in diesen Städten viele Pfefferkuchenformen erhalten sind, die denjenigen der Sammlung in Sf. Gheorghe gleichen. Pfefferkuchenformen, wie die Puppe, die Geige, die Pistole, der Husar, sind auch in der Sammlung des Museums von Brașov vorhanden (Nr. 262, 263, 264, 270). Alt und wichtig als Zentrum der Kuchenbäckerei war auch die Stadt Turda, wo als spezifisches Erzeugnis der „Turdaer Kuchen“ hergestellt wurde, ein Relikt der Opferkuchen¹³ in Puppenform. Die Hersteller der Kuchenformen waren geschickt in der Bearbeitung des Holzes. Der Rohstoff stellt den Holzschnitzer jedoch manchmal vor Schwierigkeiten, und er muß manche Frage lösen, vor allem, wenn es darum geht, eine schwierigere Form zu schnitzen, wie zum Beispiel den Husaren zu Pferde. Die Figur und ihre Verzierung werden als Negativ geschnitzt, so daß sich die positive Form in den Kuchen abdrückt. Man merkt es den Kuchenformen an, daß die Holzschnitzer nach Schablonen arbeiteten, vor allem bei Figuren von Menschen oder Tieren. Die Verzierungen sind nicht reich, man merkt jedoch, daß einige bekannte Zierelemente aus der Holzschnitzkunst des Volkes übernommen worden sind. Bei den Gegenständen, deren Verzierung eine gewisse Freiheit erlaubt, wie zum Beispiel die Herzformen, bemerkt man an der Verzierung der freien Fläche, daß der Holzschnitzer nicht nur ein guter Zeichner, sondern auch ein talentierter Bildner war. Diese Holzschnitzkunst, die in der Ausführung auch eine gewisse Naivität beweist, erinnert stark an die Reliefkunst der antiken Völker (Ägypter u.a.).

Die Motive der Verzierungen sind überwiegend Blumen, also verschiedene Blüten, Rosen, Nelken, aber auch Vögel u.a., im Zusammenhang mit dem Alltagsleben und den Bräuchen des Volkes. Die Holzschnitzer, die diese Formen fertigten, taten es dem Geschmack des Volkes entsprechend, infolge-

¹² J. F á b i á n, o. c., fig. 24.

¹³ A magyarság tárgyi néprajza II, 370—371.

¹² J. F á b i á n, a. a. O., Abb. 24.

¹³ A magyarság tárgyi néprajza. II, 370—371.

Motivele de decorație sînt mai mult cele florale (de ex. diferite flori, roze, garofițe, frunze, și altele), care sînt legate de viața de toate zilele și de obiceiurile poporului. Meșteșugarii care au lucrat aceste forme le-au făcut după gustul poporului, prin urmare subiectul și ornamentele reflectă viața sufletească a păturii sociale, a țărănimii și a populației orășenești cu arta lor decorativă caracteristică pentru sfîrșitul feudalismului și începutul capitalismului.

Adevărate obiecte de artă populară cu motive caracteristice sînt acele „lemne de bătut“, simple, cu care sînt decorate turtile secuiești.

În județul Covasna, dintre centrele unde au fost confecționate turtile secuiești cel mai vestit a fost orașul Tîrgu Secuiesc. Meșteșugarii din acest oraș au făcut cele mai reușite turtle și cu acestea au colindat regiunea vînzînd marfa lor în tîrguri și la pelerinaje. Pentru lucrarea acestor turtle e importantă însemnarea lui Kozma Francisc din anul 1870, care a fost directorul Scolii Normale din Cristurul Secuiesc și care a scris următoarele:

„Materialul turtei secuiești e făină de secară, miere curată și potasa. Cel care confecționează, la patru cupe de miere adaugă atîta apă încît cantitatea să fie 10 cupe; mai adaugă 1/2 funt de potasă și în acesta e frămîntat un obroc de făină de secară. Materialul bine frămîntat e așezat în forme, iar de mijlocul suprafeții lui e apăsător cu lemn de bătut decorat, apoi turtă e coaptă“.¹⁴

Modul de confecționare a turtei săcuiești a rămas același și în zilele noastre. Acest mod de pregătire a asigurat gustul bun al turtei, care dacă e stropită cu apă și e încălzită puțin, chiar după un an, are același gust ca și turtă proaspăt coaptă.

Acest meșteșug e strîns legat și de albinărit. Meșteșugarii achiziționau mierea necesară pentru confecționarea turtelor. În fiecare an în luna septembrie porneau la drum cu căruțele ca să-și procure mierea din trei județe: Odorhei, Tîrnava și Mureș-Turda și se întorceau tocmai în noiembrie. Ei adunau multe mii de kg. de miere, pe care le cumpărau de obicei cu fagure cu tot. Ei lăsa să se scurgă o parte din miere pe care o vindeau; apoi fagurele era spălat cu apă de mierea rămasă și acest lichid (sirop) obținut era folosit la facerea turtelor dulci. Fagurele de ceară era presat și apoi vîndut sub această formă luminărilor din Brașov și Sibiu pentru confecționarea luminărilor. Secara a fost un produs local și din ea făceau rachiu pe care îl vindeau. Produsele au ajuns prin Brașov și prin restul țării.

dessen widerspiegeln die dargestellten Gegenstände und ihre Verzierungen das geistige Leben der sozialen Schicht, der Bauernschaft und der Stadtbevölkerung mit ihrer für das Ende des Feudalismus und den Beginn des Kapitalismus charakteristischen Ornamentik.

Echte Gegenstände der Volkskunst mit deren charakteristischen Motiven sind jene einfachen „Schlaghölzer“, mit denen die Kuchen der Szekler verziert werden.

Am berühmtesten unter den Ortschaften aus dem Kreis Covasna, in denen diese Kuchen der Szekler hergestellt wurden, war die Stadt Tîrgu Secuiesc. Die Bäcker dieser Stadt machten die besten Kuchen und zogen damit durch die ganze Umgebung, wo sie ihre Ware auf Märkten und bei Wallfahrten verkauften. Dazu lese man, was Kozma Francisc, Direktor des Seminars in Cristurul Secuiesc, im Jahre 1870 aufgezeichnet hat:

„Die Rohstoffe für die Kuchen der Szekler sind Roggenmehl, reiner Honig und Pottasche. Zur Herstellung des Kuchens wird zu vier Tassen Honig soviel Wasser hinzugefügt, daß die Menge zehn Tassen beträgt; dazu wird 1/2 Pfund Pottasche gegeben und dann ein Scheffel Roggenmehl hineingegeben. Die gut geknetete Masse wird in Formen gebracht; mitten auf ihre Oberfläche wird ein verziertes Schlagholz gedrückt; dann wird der Kuchen gebacken“.¹⁴

Auf die gleiche Weise werden die Kuchen der Szekler auch heute noch hergestellt. Diese Zubereitungsweise gibt dem Kuchen seinen guten Geschmack, so daß er, wenn er mit Wasser bespritzt und ein wenig erwärmt wird, noch nach einem Jahr den gleichen Geschmack hat, wie der frisch gebackene.

Dieses Gewerbe ist auch mit der Bienenzucht eng verbunden. Den für ihre Kuchen notwendigen Honig besorgten sich die Bäcker selbst. Alljährlich im September brachen sie mit ihren Wagen auf, um sich aus den drei Kreisen Odorhei, Tîrnava und Mureș-Turda den Honig zu besorgen, und kehrten erst im November zurück. Sie trugen viele tausend kg Honig zusammen, den sie gewöhnlich mit den Waben kauften. Einen Teil des Honigs ließen sie zum Verkauf herausrinnen; dann wurden die Waben mit Wasser gewaschen und diese Flüssigkeit (Sirup) diente zur Herstellung der Honigkuchen. Das Wachs der Waben wurde gepreßt und so den Kerzenmacherwerkstätten in Brașov und Sibiu zur Verarbeitung verkauft. Der Roggen wurde an Ort und Stelle angebaut, daraus

¹⁴ F. K o z m a, *A Székelyföld* (Țara Secuiescă), 1879, 300—302.

¹⁴ F. K o z m a, *A Székelyföld*, (Das Szeklerland) 1879, 300—302.

După cunoștințele noastre actuale, acești meșteșugari n-au format bresle nici corporațiuni. Cîteva familii au exercitat meșteșugul, care a fost moștenit din tată în fiu. În Tîrgul Secuiesc meșteșugarii locuiau în strada Movilei, care din cauza mierei adunate la familiile meșteșugarilor de turtă dulce a fost numită „Movila de miere”. Fabricanți de turtă dulce în secolul trecut la Tîrgu Secuiesc au fost Kovács Emeric, Mágori Samuil și soția lui Boda Grigore. În Sf. Gheorghe au fost păstrate numele meșteșugarilor vestiți, ca soția lui Kiss Petru, Nagy Iuliana, soția lui Kiss Mihail, Gyárfás Varvara, Mágori Rozalia, soția lui Jancsó Toma, venit din Tg. Secuiesc. Aceștia au confecționat turtă dulce la începutul sec. al XIX-lea și la începutul sec. al XX-lea. La Sf. Gheorghe există acum numai un singur meșteșugar, Jancsó Margareta, soția lui Szávuj Andrei, în vîrstă de 62 de ani, care produce numai turtle secuiești.

Din punct de vedere etnografic și artistic e important lemnul de bătut cu care e decorat mijlocul turtei dulci. Tiparele secuiești reflectă mai mult arta populară decît celelalte, care au fost făcute de meșterii germani. Motivele ornamentale sînt mai simple, fiindcă forma turtei secuiești e totdeauna rotundă, prin urmare posibilitatea de decorare e redusă. La muzeul din Sf. Gheorghe există o singură bucată de lemn de bătut decorată pe toate cele 6 fețe cu motive vegetale geometrice, piesă care servește numai la decorul ornamental al turtelor și ale căror motive sînt legate de cele folosite de secui în sculptură în lemn (porți, grinzi din casă).

În urma cererii noastre, Páll Francisc, învățătorul pensionar din Boroșneul-Mare, în vîrstă de 70 de ani, a donat Muzeului din Sf. Gheorghe lemnul de bătut despre care am făcut mențiuni mai sus (pl. V/1—7). Acest tipar a aparținut fabricantei de turtă dulce, soția lui Kiss Petru, Nagy Iuliana, care a trăit și a lucrat turtle secuiești în orașul Sf. Gheorghe, în prima jumătate a sec. al XIX-lea (1800—1860). Tiparul e făcut din lemn de păr și se observă greutatea cu care a fost sculptat de meșter. Pe fiecare față sculptată în negativ se observă două categorii de motive: întîi este cadrul care totdeauna este un pătrat sau un dreptunghi: 1. figura de ornamentat propriu zisă și 2. ornamentele parțiale. Trei din fețele dreptunghiulare sînt decorate cu ornamente florale în cadru dreptunghiular, care sînt mai mult rozete. Pe a patra latură dreptunghiulară se află o spirală decorată cu creștături. Pe suprafețele de jos și de sus, care sînt pătrate, se află un decor floral executat tot cu creștături; pe cealaltă față este înfățișată o floare

wurde auch Branntwein hergestellt, ebenfalls zum Verkauf. Über Brașov kamen diese Erzeugnisse auch weiter ins Land hinaus.

Unseres Wissens haben diese Handwerker weder Zünfte noch andere Körperschaften gebildet. Das Gewerbe wurde von einigen Familien ausgeübt und vom Vater dem Sohn vererbt. In Tîrgu Secuiesc wohnten die Kuchenbäcker in der Movilei-Straße (Hügelstrasse), sie wurde wegen des Honigs, der bei diesen Familien zusammengetragen war, „Honighügel“ genannt. Berühmte Pfefferkuchenbäcker waren im vorigen Jahrhundert in Tîrgu Secuiesc Kovács Emeric, Mágori Samuil und die Ehefrau des Boda Grigore. In Sf. Gheorghe sind die Namen der berühmten Bäcker in Erinnerung geblieben, wie die Frau des Kiss Petru, Nagy Iuliana, die Frau des Kiss Mihail, Gyárfás Varvara, Mágori Rozalia, die Frau des aus Tîrgu Secuiesc zugewanderten Jancsó Toma. Diese buken Honigkuchen Ende des 19. und zu Beginn des 20. Jahrhunderts. In Sf. Gheorghe gibt es gegenwärtig nur einen einzigen Honigkuchenbäcker, Jancsó Margareta, die 62jährige Frau des Szávuj Andrei, und diese bäckt nur Szekler Kuchen.

Vom ethnographischen und künstlerischen Standpunkt ist das Schlagholz von Bedeutung, mit dem der Honigkuchen in der Mitte verziert wird. Die Holzformen der Szekler widerspiegeln die Volkskunst stärker als die andern, von deutschen Handwerkermeistern hergestellten Formen. Die Motive der Verzierungen sind einfacher, weil die Kuchen der Szekler immer rund sind, infolgedessen sind die Möglichkeiten zur Verzierung geringer. Im Kreismuseum in Sf. Gheorghe befindet sich ein einziges Exemplar eines Schlagholzes, das auf allen seinen 6 Flächen mit geometrisch stilisierten Pflanzenmotiven verziert ist. Das Stück diente nur zur Verzierung der Kuchen mit Ornamenten, deren Motive mit den von den Szeklern in der Holzschnitzerei (Tore, Traghalken im Hause) verwendeten verbunden sind.

Auf unser Ansuchen hat Páll Francisc, ein 70-jähriger Lehrer im Ruhestand in Boroșneul Mare, dem Museum in Sf. Gheorghe dieses oben erwähnte Schlagholz (*Tafel V/1—7*) überlassen. Diese Form hat der Kuchenbäckerin Nagy Iuliana, der Ehefrau des Kiss Petru, gehört, die in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts (1800-1860) in Sf. Gheorghe gelebt und Szekler Kuchen hergestellt hat. Die Form ist aus Birnbaumholz und man sieht ihr an, daß der Meister seine Mühe hatte, sie zu schnitzen. Auf jeder ihrer als Negativ beschnitzten Flächen sind zwei Arten von Motiven zu sehen: in einem Rahmen, der immer ein Quadrat oder ein Rechteck ist, befinden sich erstens die eigentliche verzierende Figur und zweitens Teilornamente. Drei der rechteckigen Flächen sind innerhalb des rechteckigen Rahmens mit Blumenornamenten, vor allem mit Rosetten verziert. Auf der vierten rechteckigen Seitenfläche befindet sich eine mit Kerben verzierte Spirale. Auf der unteren und der oberen Fläche, die quadratförmig sind, besteht die Verzierung aus Blüten, die ebenfalls Kerben aufweisen. Auf der einen Fläche sind zwei

redată prin adinzi puncte legate cu linii incizate care pornesc dintr-un centru comun. Dimensiunile tiparului: lung de 6 cm, lat de 4,5 cm. Cele patru laturi dreptunghiulare, iar suprafețele de sus și de jos sînt pătrate. Ornamentele sînt gravate în negativ. Acest lemn de bătut e un adevărat obiect de artă populară care reflectă străvechile motive de decorare.

Originea acestora cred că trebuie s-o căutăm în timpuri îndepărtate. Aceste ornamente sînt cunoscute de pe lăzile de zestre, de pe birna sprijinitoare din casele secuiești vechi, de pe porțile secuiești (vorbind despre cele pe care ornamentele sînt sculptate și nu sînt pictate, contemporane în timp cu acest lemn de bătut).

Prin urmare e evident că piesa e lucrată de un meșter care a avut strînse legături cu secu, adică a fost un țaran secu.

În concluzie se poate constata că formele de turtă dulce reflectă arta populară. Producătorii sînt meșteri simpli dintre care unii dau dovadă de un talent de sculptor de prima mînă, însă aceștia sînt orășeni și trăiesc într-un mediu burghez. Ei rîvnesc să satisfacă dorințele celor de la țară și ale burgheziei. Din această cauză găsim o varietate atît de bogată în formele de turtă dulce și ornamentele populare în decorarea acestor obiecte. După părerea noastră, caracteristicile populare (țărănești) apar la lemnul de bătut, folosit pentru turtele secuiești care în simplitatea lui arată instinctul decorativ al poporului creatorul multor obiecte frumoase sculptate în lemn.

Lucrarea noastră n-ar fi completă, dacă n-am vorbi și despre situația actuală a meșteșugului de turtă dulce. La tîrgul săptămînal, corturile producătorilor de turtă dulce se află cu produsele lor totdeauna în mijlocul pieții. Însă turtele făcute cu tiparele vechi artistice au dispărut cu totul. Tiparele actuale sînt forme degenerate ale celor vechi, ca păpușa, husarul și inima. Decorul sculptat este înlocuit cu ornamente făcute din sirop de zahăr colorat și cu hîrtie colorată. Păpușa s-a păstrat în forme de pișcot, iar de la husar a rămas numai calul, care e decorat cu o bucată de oglindă. Forma de inimă s-a degenerat cel mai mult: pe lîngă flori artificiale făcute din sirop de zahăr pe suprafața turtei mai sînt lipite o bucată de oglindă și hîrtie tipărită cu un text banal, de ex. sziv küldi szivnek szivesen (inima trimite cu plăcere inimei). Aceste obiecte au pierdut tot ce au avut din arta populară.

Numai formele rotunde, așa numitele turte din Debrețin, au păstrat tradiția veche. Forma lor cea veche, rotundă a fost păstrată și sînt confecționate în dimensiuni cu diametrul de 9, 15, 20 cm și cu

schen die Blütenblätter Punkte gesetzt; auf der andern Fläche ist eine Blüte durch tief eingeschnittene Punkte dargestellt. Diese Punkte sind durch eingeschnittene Linien miteinander verbunden, die von einem gemeinsamen Mittelpunkt ausgehen. Die Maße der Form sind: Länge 6 cm, Breite 4,5 cm. Die vier Seitenflächen sind rechteckig, die obere und die untere Fläche sind Quadrate. Die Verzierungen sind als Negative eingeschnitten. Dieses Schlagholz ist ein Erzeugnis echter Volkskunst, das uralte Verzierungsmotive wiedergibt. Deren Ursprung ist, meine ich, in längst vergangenen Zeiten zu suchen. Die gleichen Verzierungen sind von den Mitgifttruhen her bekannt, von den Tragbalken der alten Häuser der Szekler, von den Toren der Szekler (gemeint sind diejenigen mit geschnittenen und nicht die mit aufgemalten Verzierungen). Diese stammen aus der gleichen Zeit wie unser Schlagholz; es ist infolgedessen offensichtlich, daß dieses von einem Holzschnitzmeister gefertigt wurde, der mit dem Volk der Szekler eng verbunden, also wohl ein Szekler Bauer war.

Als Schlußfolgerung läßt sich feststellen, daß die Honigkuchenformen die Volkskunst widerspiegeln. Ihre Hersteller sind einfache Holzschnitzer, von denen einige ein hervorragendes bildnerisches Talent besaßen; diese lebten jedoch als Städter in bürgerlicher Umgebung. Ihr Streben ist, sowohl dem Geschmack des Volkes vom Lande als auch dem der Bürgerschaft entgegenzukommen. Aus diesem Grund ist die Mannigfaltigkeit der Honigkuchenformen so groß, weil ja sowohl das Landvolk als auch die Stadtbevölkerung solche Kuchen kaufte. Darum sind diese Gegenstände auch mit volkstümlichen Ornamenten verziert. Unseres Erachtens widerspiegelt sich die echte Volkskunst in dem parallelepipedischen, für die Kuchen der Szekler gebrauchten Schlagholz. In seiner Einfachheit zeigt es, welchen Sinn für Verzierungen das Volk besitzt, das viele schöne Holzschnitzereien geschaffen hat.

Die vorliegende Arbeit wäre nicht vollständig, wenn wir nicht auch darüber sprechen würden, wie es gegenwärtig um das Gewerbe der Pfefferkuchenbäcker steht. Auf den Wochenmärkten stehen die Zelte der Kuchenbäcker mit ihren Erzeugnissen immer inmitten des Marktplatzes. Hingegen sind die mit den alten, kunstvollen Formen verzierter Kuchen gänzlich verschwunden. Die heutigen Formen sind verkümmerte Abbilder der früheren, der Puppe, der Husaren, der Herzform. Anstelle der geschnittenen Verzierungen sind Ornamente aus gefärbtem Zuckersirup und buntem Papier getreten. Die Puppe ist in der Form der Biskotten erhalten geblieben und vom Husaren ist nur noch das Pferd übrig, das mit einem kleinen Spiegel verziert ist. Am meisten ist das Herz als Kuchenform entartet: seine Oberfläche ist nicht nur mit Zuckergußblumen verziert, sondern es ist auch ein banaler Text (Von Herz zu Herzen mit Liebe) auf einem bedruckten Stückchen Papier daraufgeklebt. Diese Erzeugnisse haben alles verloren, was sie von volkstümlicher Kunst an sich hatten.

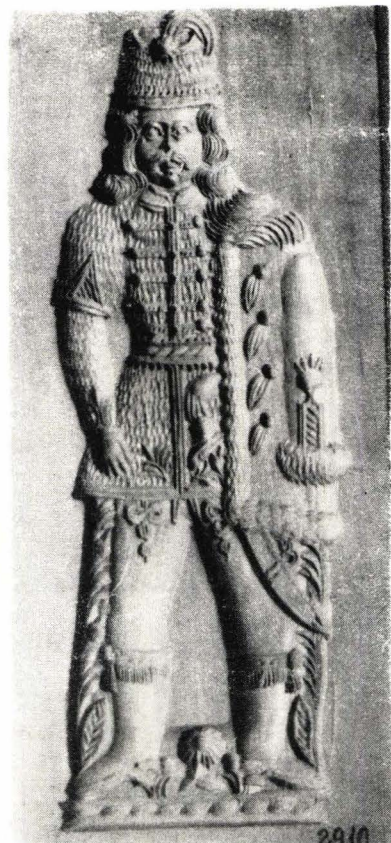
Nur die runden Formen, die sogenannten Debreziner Kuchen, entsprechen noch der alten Über-

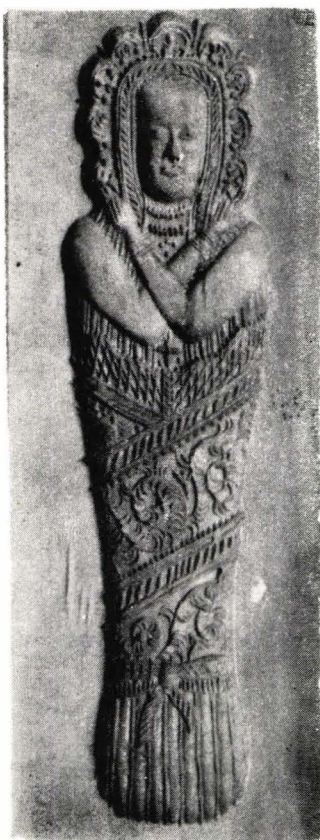
1

2

3

4

5

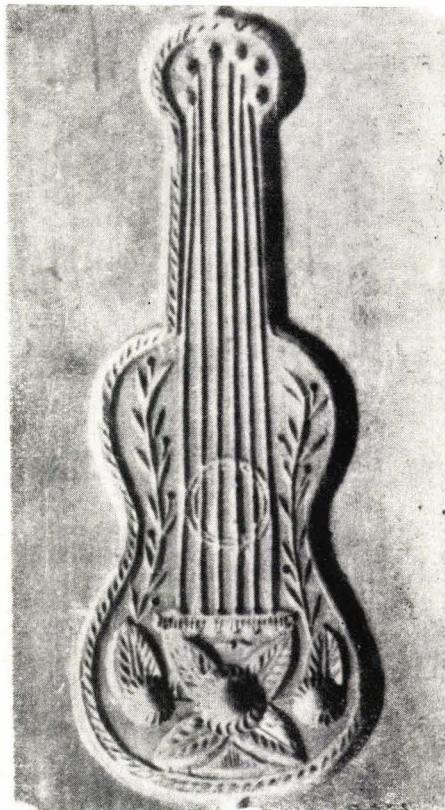
6

7

1

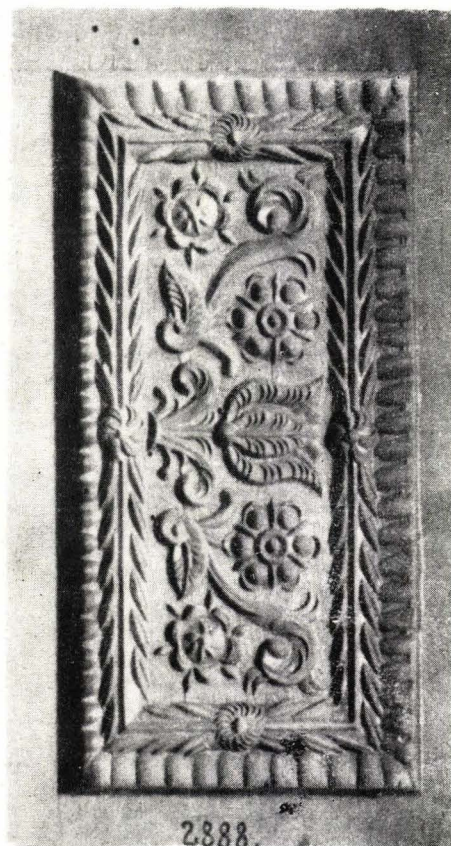

2

2889

3

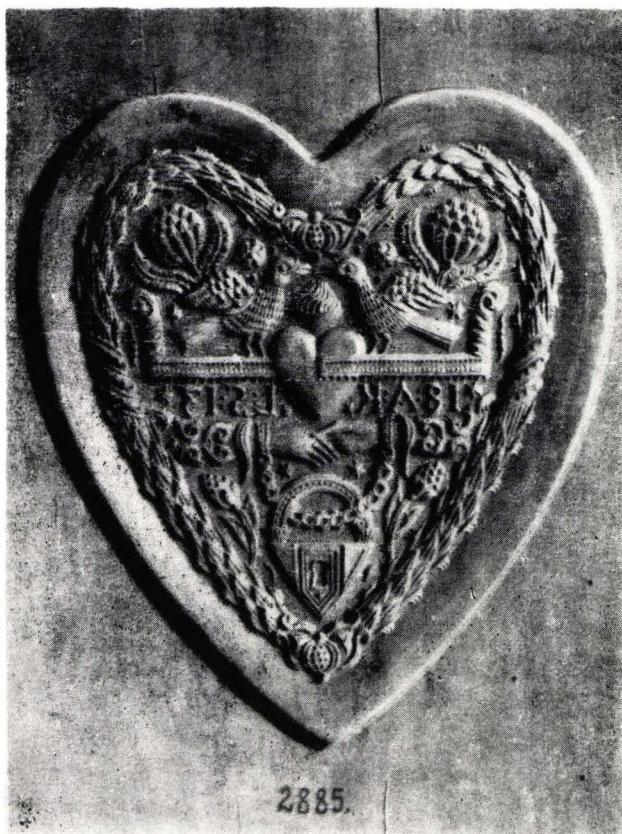

2888

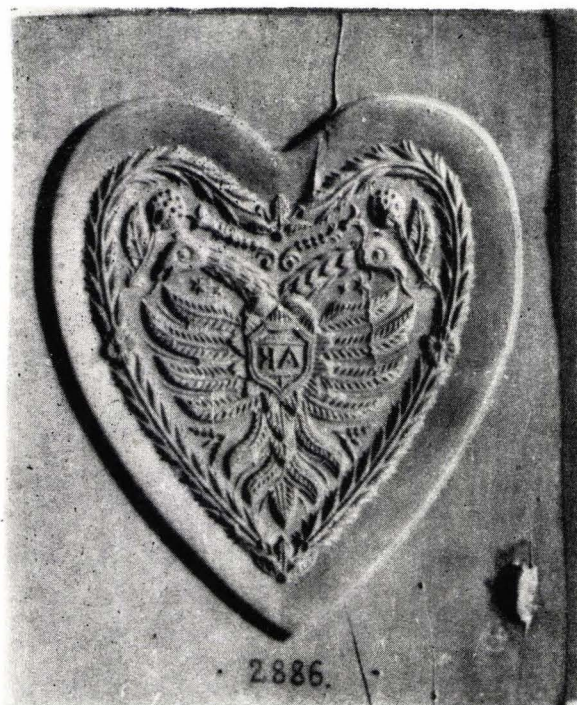
4

PLANȘA II. Forme de turtă dulce.

TAFEL II. Kuchenformen.

1

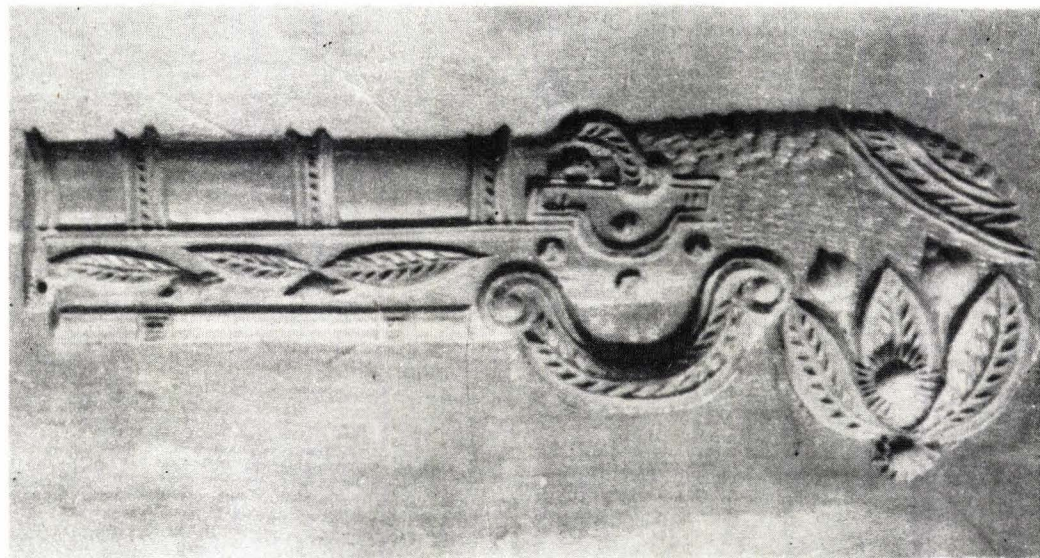
2

3

PLANȘA III. Forme de turtă dulce.

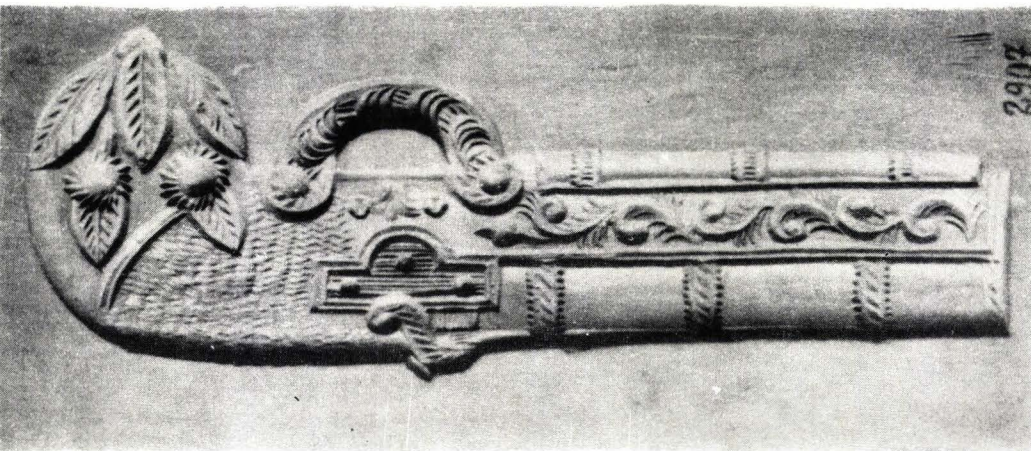
TAFEL III. Kuchenformen.

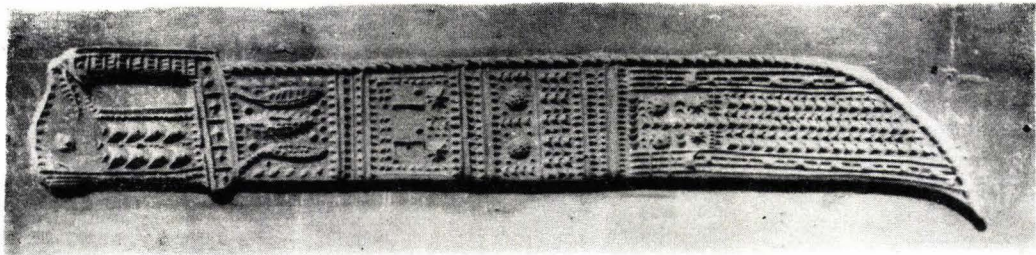
1

2

3

4

TAFEL IV. Kuchenformen.

PLANȘA IV. Forme de turtă dulce.

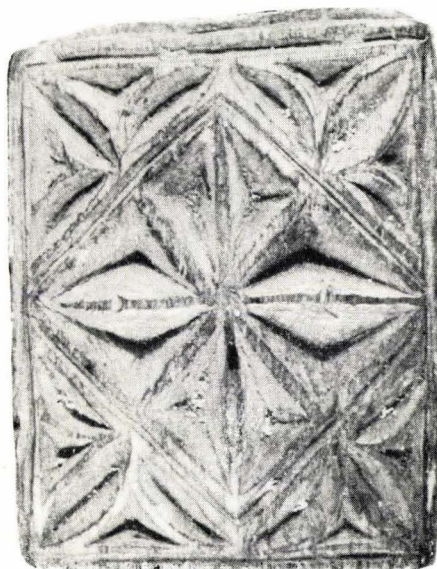
1

2

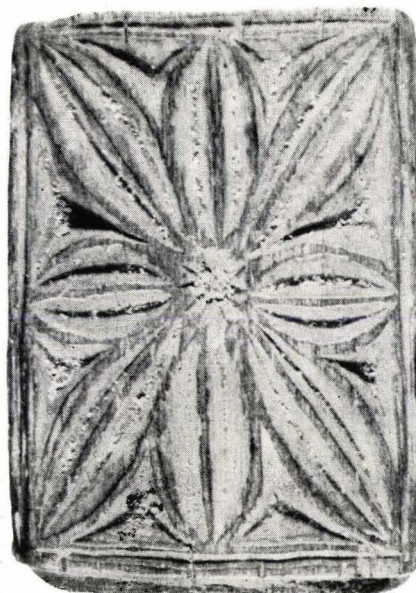
3

4

5

6

7

PLAŢA V. Forme de turtă dulce.

TAFEL V. Kuchenformen.

o grosime de 0,5 cm. Suprafața lor e decorată cu ornamente florale ca, lăleaua sau rozetele închise în cunune de frunze, ceea ce indică o oarecare dibăcie. Turta secuiască se mai fabrică în forma ei veche rotundă, însă decorarea ei la suprafață e mai simplă. La Tg. Mureș producătoarea de turtă dulce, soția lui Domahidy Gheorghe, în vîrstă de 70 de ani, lucrează cu un lemn de bătut, care are un decor format din rozete. Motivul rozetei este folosit în general și de ceilalți producători de turtă dulce, care mai confectionează turte secuiești în județul Mureș.

Meșteșugul de turtă dulce se află în decădere încă de la începutul secolului nostru. Produsele sînt făcute după șabloane fără simț artistic. Meșteșugarii care încă exercită meșteșugul l-au învățat în general de la tatăl lor, însă lucrează fără mari pretenții și fără pricepere artistică, numai pentru nevoile publicului. Numărul meșterilor se micșorează din an în an. După cît s-a putut stabili la Sf. Gheorghe, la Tg. Secuiesc, la Tg. Mureș, Reghin lucrează numai cîte unul sau doi meșteri.

Pentru salvarea acestui meșteșug, care în cursul feudalismului a reprezentat o artă a sculpturii în lemn, cu certă valoare artistică, purtînd și păstrînd unele motive din arta populară, ar trebui să i se acorde o atenție mai mare.

lieferung. Ihre alte, runde Form wurde beibehalten und sie werden in verschiedenen Größen, mit Durchmesser von 9, 15, 20 cm und 0,5 cm dick hergestellt. Ihre Oberfläche ist mit Blumenornamenten verziert, zum Beispiel einer Tulpe oder Rosetten, die von Blätterkränzen umgeben sind, und das verrät eine gewisse Geschicklichkeit. Der Szekler Kuchen wird noch in seiner alten, runden Form hergestellt, die Verzierung seiner Oberfläche ist jedoch einfacher als früher. Die Kuchenbäckerin von Tirgu Mures, die siebzehnjährige Ehefrau des Domahidy Gheorghe, verwendet ein Schlagholz, das mit Rosetten verziert ist. Dieses Rosettenmotiv wird im allgemeinen auch von den andern Lebkuchenherstellern verwendet, die gegenwärtig in den Kreisen von Tirgu Mures bis Braşov noch Szekler Kuchen backen.

Das Gewerbe der Pfefferkuchenbäckerei ist schon seit Beginn unseres Jahrhunderts im Niedergang. Seine Erzeugnisse werden nach Schablonen ohne künstlerischen Sinn hergestellt. Die Bäcker, die dieses Gewerbe noch ausüben, haben das Handwerk im allgemeinen vom Vater erlernt, ihre Arbeit ist jedoch anspruchslos und ohne künstlerisches Verständnis, eben nur für die Bedürfnisse des Publikums. Die Zahl der Bäckermeister nimmt von Jahr zu Jahr ab. Soweit festgestellt werden konnte, arbeiten in Sf. Gheorghe, in Tirgu Secuiesc, in Tirgu Mures, in Reghin nur noch jeweils ein oder zwei Bäckermeister.

Der Wiederbelebung dieses Gewerbes, das in der Zeit des Feudalismus der Ausdruck einer Holzschnitzkunst war, die künstlerisches Niveau hatte und gewisse Motive aus der Volkskunst pflegte und bewahrte, müßte mehr Aufmerksamkeit geschenkt werden.

Colecțiile Sandvig sînt considerate actualmente unele din cele mai mari și mai originale muzee ale Nordului. Ele își au originea într-o idee național-romantică din deceniul al nouălea al secolului trecut cînd medicul stomatolog Anders Sandvig a descoperit șase vagoane pline cu obiecte de artă veche, aflate în drum spre Stockholm. În prezent Maihaugen se află amplasat pe un teritoriu de 40 ha, cuprinzînd iazuri, păduri și piraie. Muzeul în aer liber cuprinde peste o sută de case vechi, iar clădirea modernă a muzeului adăpostește o seamă de ateliere vechi și colecții specializate. Recentă construire a unei hale pentru expoziții, cit și a unei săli pentru concerte și congrese este edificatoare în privința caracterului deosebit al muzeului. De fapt n-ar fi fost rațional ca Lillehammer, un oraș mic situat departe în interiorul țării, să fie înzestrat cu o instituție de asemenea amploare. Care au fost concepțiile aflate la baza acestui muzeu, ce factori și ce circumstanțe au făcut posibilă înființarea acestei instituții într-un mic orășel din interiorul țării?

Istoria colecțiilor Sandvig din Maihaugen trebuie să fie în primul rînd povestea unui om și a epocii în care a trăit, povestea medicului stomatolog Anders Sandvig și a tuturor acelor care l-au ajutat, precum și a criteriilor care au stat la baza colecțiilor.

I. Factori determinanți de la sfîrșitul secolului al XIX-lea

În introducere am dori să spunem cîteva cuvinte despre structura socială a Norvegiei. Agricultură, silvicultură și piscicultură au constituit timp de secole baza economică a țării. Baza economică este foarte variată de la o regiune la alta, de la fișia litoralului bogat în pește, dar cu natura sălbatică, la pădurile dese din interiorul țării, și pînă la localitățile din văi și la așezările agricole. În țară există puțină cultură de tip urban, caracteristică celorlalte regiuni din nord-vestul european, și sînt puține indicii ce amintesc de vechea putere a nobilimii. De altfel, aici întîlnim un fenomen deosebit al vechii alcătuirii statale norvegiene. De pe la 1600 țărani s-au bucurat de o mare libertate, socială, datorită faptului că au devenit în propor-

Heute werden die Sandvigschen Sammlungen als eines der größten und eigenartigsten Museen im Norden angesehen. Es begann als eine national-romantische Inspiration in den 1880er Jahren, als der Zahnarzt Anders Sandvig sechs Wagenladungen mit Antiquitäten erblickte, die sich auf dem Weg nach Stockholm befanden. Heute liegt Maihaugen in einem Hektar großen Gebiet mit Teichen, Wäldern und Bächen. In dem Freilichtmuseum befinden sich mehr als 100 alte Häuser und ein modernes Museumsgebäude beherbergt eine Anzahl alte Werkstätten und Spezialsammlungen. Der kürzliche Bau einer Ausstellungshalle und einer ganz neuen Konzert- und Kongreßhalle besagt nicht wenig von dem Sondergepräge des Museums. Eigentlich stritt es gegen jede Vernunft, daß diese kleine und ferne Stadt im Binnenlande, Lillehammer, eine dergleichen große Institution erhalten sollte.

Welche Ideen waren es, die diesem Museum zu Grunde lagen, welche Faktoren und Verhältnisse ermöglichten es, diese Institution in einer kleinen Stadt im Binnenlande zu errichten?

Die Geschichte der Sandvigschen Sammlungen auf Maihaugen muß in erster Linie ein Bericht werden über einen Mann und seine Zeit, über den Zahnarzt Anders Sandvig und alle diejenigen, die ihm geholfen haben, und über die Idee, die die Grundlage bildete.

I. Hintergrundfaktoren Ende des 19. Jahrhunderts

Einleitungsweise möchten wir gern einige Worte über die norwegische Gesellschaftsstruktur sagen. Jahrhundertlang sind Ackerbau, Waldwirtschaft und Fischerei die wirtschaftlichen Grundlagen für Norwegen gewesen. Die wirtschaftliche Grundlage ändert sich sehr von einem Landesteil zum anderen, von den fischreichen, aber rauen Küstenstrecken bis zu den tiefen Wäldern im Binnenlande, zu den Ortschaften in den Tälern und den offenen Ackerbausiedlungen. Das Land hat nicht viel von der urbanen Kultur, die das übrige nordwestliche Europa kennzeichnet, und es gab nicht viel, was an alte Adelsmacht erinnerte. Hier berührt man übrigens ein anderes Sonderphänomen der alten norwegischen Staatsbildung. Die Bauern konnten sich

ție tot mai mare stăpîni pe pămînturile lor. Și încă de prin anul 1500 ei au fost împilați în foarte mică măsură sau chiar de loc de proprietarii funciari ecleziaștici sau laici. Fiindcă din punct de vedere economic au dus-o relativ bine, întrucît de prin anul 1700 a început o viguroasă și intensivă dezvoltare în toate domeniile. Cu toate acestea, tabloul varia de la o regiune la alta. Cel mai bine o duceau regiunile din sudul și centrul țării.

În domeniul *politicii de stat* situația era totuși marcată încă din evul mediu de uniunile politice ale țării, mai întîi cu Danemarca, iar mai tîrziu cu Suedia. Timp de aproape 500 de ani centrul de greutate al politicii de stat s-a aflat în afara hotarelor Norvegiei. Cu trecerea anilor, pe la 1800, a luat amploare ideea independenței politice și, mai precis în deceniul al nouălea, au existat numeroase indicii ce prevesteau că e pe cale să se producă o ruptură.

O altă trăsătură principală, scoasă în evidență de situația din deceniul al nouălea, a constituit-o faptul că țara pornise spre o nouă structură economică și un nou mod de alimentație, întrucît precumpănirea industriei și procesul de urbanizare i-au conferit statului un caracter complet nou. Noile căi de comunicații au schimbat foarte mult relațiile. În domeniul politicii interne s-a dezvoltat democrația. Fiii țăranilor înstăriți și mijlocași au preluat în proporție crescîndă posturile de frunte în administrație și în conducerea vieții economice.

Chiar în vremile acelea de mari prefaceri economice, politice și sociale, desfășurate în cursul deceniului al nouălea, a venit la Lillehammer stomatologul Anders Sandvig, primul medic dentist într-un district ce se întindea pe mai bine de 250 km în lungime și 100 km în lățime spre nord.

Anders Sandvig s-a născut în regiunea sălbatică a Norvegiei de nord-vest, unde iarna marea e biciuită de viscole. Provenea dintr-o familie foarte modestă, dintr-o casă nevoiașă a unei țări sărace. A fost dat de timpuriu ca ucenic la meserie, dar nu era prea voinic, și unul din meșterii săi a descoperit aptitudinile ascunse în tînăr. Așa că el, care pornise ca ucenic fierar, a depus toate eforturile să devină medic stomatolog. Prin deceniul al nouălea drumul l-a dus la Berlin, unde a susținut cu brio examenele la universitatea imperială de stomatologie. I s-au deschis perspectivele unei cariere științifice, despre care stau mărturie o seamă de distincții odontologice internaționale, obținute în ultimul deceniu al secolului trecut. Pare-se că a fost nevoit să renunțe la această carieră din cauza unei boli de piept, iar medicii nu i-au dat prea multe speranțe. L-au sfătuit totuși să se mute în climatul din interiorul răsăritean al Norvegiei, întrucît se credea că aerul de acolo îi poate înlesni

seit 1600 großer sozialer Freiheit erfreuen, indem sie in wachsendem Ausmaß Herren ihres eigenen Bodens wurden. Und bereits seit 1500 waren sie wenig oder gar nicht von geistlichen oder weltlichen Grundbesitzern unterdrückt worden. In wirtschaftlicher Hinsicht ging es ihnen schließlich verhältnismäßig gut, indem um 1700 eine starke und kräftige Entwicklung auf allen Gebieten einsetzte. Allerdings wechselte das Bild von Landesteil zu Landesteil. Am besten ging es in den südlichen und mittleren Teilen des Landes.

Reichspolitisch war jedoch die Lage schon seit dem Mittelalter von politischen Unionen geprägt worden, erst mit Dänemark und später mit Schweden. Und beinahe 500 Jahre lag der reichspolitische Schwerpunkt außerhalb Norwegens. Aber im Laufe der Jahre um 1800 nahm der politische Unabhängigkeitsgedanke an Stärke zu und gerade in den 1880er Jahren gab es viele Anzeichen, die darauf hindeuteten, daß ein Bruch bevorstand.

Ein anderer Hauptzug, der bei der Situation in den 1880er Jahren hervortrat, war, daß das Land sich nun endgültig auf dem Weg in eine neue Wirtschafts- und Ernährungsstruktur befand, nämlich dadurch, daß der Industrialismus und der Urbanisierungsprozeß dem Staat einen ganz neuen Charakter verliehen hatte. Die neuen Kommunikationen hatten so viele Verhältnisse verändert. In der Innenpolitik entwickelte sich die Demokratie. In wachsendem Ausmaß waren es Söhne von größeren und kleineren Bauern die im Beamtentum und in den leitenden Stellungen des Wirtschaftslebens die Führung übernahmen. In dieser Zeit der großen wirtschaftlichen, politischen und sozialen Umwälzungen der 1880er Jahre war es, daß *der Zahnarzt Anders Sandvig* nach Lillehammer kam, als der erste Zahnarzt in einem Distrikt, der sich mehr als 250 Kilometer lang und 100 Kilometer breit nach Norden erstreckte.

Anders Sandvig war in dem rauen Küstengebiet in Nordwestnorwegen geboren, wo die Winterstürme das Meer aufpeitschen. Er stammte aus äußerst bescheidenen Verhältnissen, aus einem armseligen Hause in einem armen Land. Er kam früh in die Handwerkerlehre, aber er war nicht kräftig genug und einer seiner Meister entdeckte, welche Anlagen in dem Jungen steckten. Und so setzte er, der eigentlich als Schmiedelehrling angefangen hatte, alles daran, Zahnarzt zu werden. Etwa im Jahre 1880 führte ihn der Weg nach Berlin, wo er an der Kaiserlichen Hochschule für Zahnheilkunde ein glänzendes Examen ablegte. Man hatte ihm eine wissenschaftliche Karriere in Aussicht gestellt, wovon eine Serie internationaler odontologischer Auszeichnungen aus den 1890er Jahren Näheres berichten konnten. Aber er hatte die Karriere scheinbar aufgeben müssen, weil er von einem Brustleiden angegriffen worden war, und die Ärzte ihm wenig Hoffnung gegeben hatten. Nichtsdestoweniger hatten sie ihm geraten, das ostnorwegische Binnenlandsklima aufzusuchen, weil man glaubte, daß die Luft ihm dort Heilung

vindecarea. În felul acesta a ajuns într-o zi din iarna anului 1885 la Lillehammer.

Sandvig cunoștea cultura țărănească din Norvegia apuseană, iar la Berlin făcuse cunoștință cu cultura europeană de tip urban. Însă aici, la Lillehammer și în împrejurimile sale, în valea Gudbrand, cea mai mare depresiune a Norvegiei, el a întâlnit un al treilea tip de cultură. În districtul acesta îndepărtat din interiorul țării, aflat la cinci zile de mers călare de portul cel mai apropiat și de cel mai apropiat oraș, l-a întâmpinat un tip de cultură și o structură socială deosebită de tot ce cunoșcuse până atunci. Aici l-a găsit pe țaran independent, stăpîn pe vechea proprietate. O asemenea gospodărie individuală, cu numeroasele ei construcții, prezenta în cea mai mare parte indiciile unui stil arhitectonic arhaic. În ornamentarea și aranjamentul caselor a descoperit arta populară, așa cum se manifesta în țesături, sculptura în lemn și în arta forjării fierului. Mai pronunțat ca în alte părți ale țării, aici comunitatea de oameni purta amprenta relațiilor existente mai înainte în gospodărie și în muncă. Aici a descoperit existența unui sentiment de familie și a unui simțămînt al tradiției care l-au impresionat adînc. Lui Anders Sandvig i-a făcut impresia că a intrat în contact direct cu istoria propriei sale țări. În valea Gudbrand a găsit sub multe forme propria sa identitate națională.

A călătorit foarte mult prin district, iar pentru serviciile sale de stomatolog a luat drept onorar obiecte vechi în loc de bani. Suedezul Arthur Hazelius, de la Nordiska Museet (muzeul nordic) din Stockholm, a fost cel care i-a stîrnit imboldul de a deveni colecționar.

Acestea au constituit o parte a motivelor venite din afară.

Dar a mai fost și un șir de alte motive. Am menționat epoca de puternică efervescență națională, politică și socială din deceniul al nouălea, desfășurată în Norvegia. Generație după generație, poporul norvegian a ajuns să constate ce redus era numărul monumentelor istorice de care dispunea (și de care alte țări erau atît de bogate). Existau puține catedrale, puține castele și puține monumente în orașe. Dar din anii 1840—1850 interesul pentru cultura populară a luat o formă intensivă. S-a pornit de la stringerea tezaurelor existente în muzica populară, în poezia populară, în basme și în legende. Mulți dintre cei mai renumiți scriitori și muzicieni ai țării și-au legat numele de această mișcare. S-a trezit totodată și interesul pentru modul de viață al poporului. O generație de pictori s-a inspirat din viața poporului, mai ales din așezările situate pe brațele adînci ale fiordurilor, sau din gospodăriile țărănești de pe înaltele trecători înguste din munți. *Aceasta a fost, ca să spunem așa, trăirea artistică a țării și a poporului.*

Aceiași importanță l-a avut și faptul că *oamenii de știință* au început să fie preocupați de această problemă. În această privință s-a făcut celebru

schenken könnte. Auf die Weise kam er also an einem Wintertag des Jahres 1885 nach Lillehammer.

Sandvig kannte die Bauernkultur Westnorwegens und in Berlin war er der europäischen Stadtkultur begegnet. Aber hier in Lillehammer und Umgebung und im Gudbrandstal, dem größten Tal Norwegens, traf er ein drittes Kulturbild. In diesem abgelegenen Binnenlandsdistrikt, der fünf Tagesreisen mit Pferd vom nächsten Hafen und von der nächsten Stadt entfernt lag, begegnete ihm ein Kulturbild und eine Gesellschaftsstruktur, die von allem, was er bisher kennengelernt hatte, verschieden war. Hier begegnete er dem freien Bauern auf dem alten Hofbesitz. Ein solches Einzelgehöft mit seinen vielen Gebäuden war größtenteils von einem altertümlichen Baustil geprägt. In der Ausstattung und Einrichtung der Häuser begegnete er der Volkskunst, so wie sie in den Webereien, den Holzschnitzereien und in der Schmiedeeisenkunst zum Ausdruck kommt. Die menschliche Gemeinschaft war hier mehr als an anderen Orten des Landes von den früheren Verhältnissen im Arbeitsleben und in der Wirtschaft geprägt. Hier erlebte er einen Familiensinn und ein Gefühl für Tradition, die großen Eindruck auf ihn machten. Es schien Anders Sandvig, als ob er eine persönliche Begegnung mit der Geschichte seines eigenen Landes erlebt hätte. Im Gudbrandstal fand er in vieler Weise seine eigene nationale Identität.

Er reiste sehr viel in dem Distrikt umher, und anstatt Geld nahm er als Honorar alte Gegenstände entgegen für seine Tätigkeit als Zahnarzt. Der Schwede Arthur Hazelius am Nordiska Museet (Nordischen Museum) in Stockholm war es gewesen, der ihn auf den Gedanken gebracht hatte, Sammler zu werden.

Dies war ein Teil der äußeren Beweggründe.

Aber es gab auch eine Reihe anderer Motive. Es ist bereits auf die starke nationale, politische und soziale Zeit der Gärung in den 1880er Jahren in Norwegen hingewiesen worden. Generationen hindurch hatte das norwegische Volk einsehen müssen, wie wenige historische Denkmäler es besaß (an denen andere Länder so reich waren). Es gab wenige Kathedralen, wenige Burgen und wenige Stadtdenkmäler. Aber ab 1840—50 hatte das Interesse für die volkstümliche Kultur im Ernst Form angenommen. Es fing damit an, daß man die Schätze sammelte, die es in der Volksmusik, in der Volksdichtung, in den Märchen und Sagen gab. Nicht wenige der bekanntesten Schriftsteller und Musiker des Landes sahen ihren Namen mit dieser Bewegung verknüpft. Gleichzeitig meldete sich auch das Interesse für das Volksleben. Eine Generation von Malern holte ihre Motive aus dem Volksleben, am liebsten von den Siedlungen in den tiefen Armen der Fjorde oder von den Bauernhöfen hoch oben in den engen Talzügen. *Dies war sozusagen das künstlerische Erleben von Land und Volk.*

Ebenso bedeutend war es, daß auch *die Wissenschaftler* angingen, sich mit diesen Problemen zu beschäftigen. Der große Name in dieser Hinsicht

Eilert Sundt. El a fost în multe privințe un precursor atît al noilor cercetări sociologice, cît și, am putea adăuga, al cercetărilor etnografice. A crescut din ce în ce mai mult și interesul pentru cultura materială. S-a trezit și dorința de cunoaștere a vechilor biserici. În anul 1844 a fost înființată *Asociația arheologică*. Încă din deceniul al cincelea muzeele au început să strîngă materiale referitoare la vechiul mod de trai al poporului. Această activitate a fost inițiată prin anul 1840 la Bergen, iar pe la 1860 au pornit o activitate similară muzeele de pe lîngă universitatea din Oslo. *Prin urmare, s-a pîșit pe calea descoperirii culturii naționale în domeniul material din istoria arhitecturii și artei populare*. Se poate spune că în deceniul al nouălea toate aceste străduințe și-au dobîndit *suprastructura istorico-științifică* datorită istoricului Ernst Sars. El a considerat important să descopere legătura istorică din viața poporului nostru, înainte de toate în situația politică în care se găsea țara față de Suedia.

Ultima și hotărîtoarea verigă a întregii dezvoltări a apărut la începutul deceniului al nouălea. Și pînă atunci a existat o preocupare pentru vechea arhitectură norvegiană, dar în linii mari domina pîrerea că ar trebui conservate construcțiile „in situ” (în ambianța naturală). Este adevărat că, pe la mijlocul secolului trecut, excentricul pictor I. C. Dahl a strămutat o veche biserică de lemn, originară din evul mediu, la Silezia în Germania (actualmente Polonia), totuși în anul 1881 s-a ridicat o problemă foarte concretă atunci cînd o veche biserică de lemn a trebuit să cedeze locul unei biserici noi. Dar regele țării s-a împotrivit, a dispus demontarea bisericii de lemn și remontarea ei pe una din proprietățile sale de lîngă Oslo, pe vremea aceea Christiania.

Exista prin urmare o bază largă și multilaterală, care a trezit un interes crescînd pentru cultura populară. În încheiere ar mai trebui menționat încă un aspect important. Tocmai în deceniul al nouălea ajunge la apogeu un proces continuu, care dura de mult. În viața statului și în cea socială conceptul referitor la popor și la un guvern popular capătă consecințe practice în diferite sfere de activitate, printre altele și prin diverse legi promulgate într-un șir de domenii, ca legislație, în legile bisericești etc.

Nu-i întîmplător faptul că tocmai în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea o seamă de oameni din diferite regiuni ale uriașei țări au ajuns la ideea unui nou tip de muzeu, și anume la cea a muzeelor în aer liber sau populare, care-și aveau rădăcinile înfipite în vechea cultură populară norvegiană.

war Eilert Sundt. Auf viele Weise war er ein Vorläufer sowohl für die neue soziologische Forschung und man kann gern hinzufügen als auch für die ethnologische Forschung. Nach und nach sammelte sich auch das Interesse um die materielle Kultur. Der Sinn für die alten Kirchen im Lande erwachte. *Die antiquarische Gesellschaft* wurde 1844 gestiftet. An den Museen begann man bereits in den 1840er Jahren Stoff von dem alten Volksleben zu sammeln. Dies nahm seinen Anfang in Bergen in den Jahren um 1840, und um 1860 begann man mit einer ähnlichen Arbeit an den Museen der Universität in Oslo. *Man war also im Begriff die nationale Kultur auf materiellem Gebiet in der Geschichte der Architektur und Volkskunst zu entdecken*. In den 1880er Jahren darf man wohl sagen, bekamen alle diese verschiedenen Bestrebungen ihren *historisch-wissenschaftlichen Überbau* durch den Geschichtsforscher Ernst Sars. Für ihn war es wichtig, den geschichtlichen Zusammenhang im Leben unseres Volkes zu finden, vor allem in der politischen Situation, in der sich das Land Schweden gegenüber befand.

Das letzte und entscheidende Glied in der ganzen Entwicklung fand statt am Anfang der 1880er Jahre. Bis zu der Zeit hatte man sich mit alter norwegischer Baukunst befaßt, aber im großen und ganzen setzte man voraus, daß die Bauten „in situ” bewahrt werden sollten. Allerdings hatte der eigenartige Maler I. C. Dahl Mitte des Jahrhunderts eine Stabkirche aus dem Mittelalter nach Schlesien (jetzt Polen) bringen lassen, doch im Jahre 1881 entstand ein ganz konkretes Problem, indem eine alte Stabkirche einer ganz neuen Kirche weichen mußte. Aber da geschah es, daß der König des Landes Einspruch erhob, die Kirche abreißen ließ und auf seinem Eigentum unmittelbar außerhalb Oslos, dem damaligen Christiania, wieder aufbauen ließ.

Es war also eine breite und vielseitige Grundlage vorhanden, daß die volkstümliche Kultur ein wachsendes Interesse hervorrief. Schließlich muß noch eine wichtige Seite erwähnt werden. Eben in diesen 1880er Jahren kulminierte ein lange andauernder Prozeß. Innerhalb des staatlichen und gesellschaftlichen Lebens erhielt auf verschiedenen Gebieten die Idee vom Volk und von der Volksregierung praktische Konsequenzen, u. a. auch durch die Gesetzgebung auf einer ganzen Reihe Gebiete, in der Rechtsprechung, den Gesetzen der Kirche usw.

Es war daher kein Zufall, daß gerade in den letzten Jahrzehnten des 19. Jahrhunderts eine Anzahl Männer an verschiedenen Stellen des riesigen Landes den Gedanken aufgreifen sollten von einem neuen Typ von Museen, nämlich Freilichtmuseen oder Volksmuseen, die ihre Wurzel in der alten norwegischen Volkskultur hatten.

1. Prima perioadă 1887–1904

Totuși, acest fundal al sociologiei și istoriei gândirii dă numai o explicație parțială. Faptul că din toate localitățile tocmai Lillehammer urma să fie dotat cu un muzeu în aer liber atât de mare se datorește în primul rând *omului și personalității lui Anders Sandvig*. Chiar din prima clipă el a dovedit un interes fierbinte pentru noua sa misiune.

În activitatea sa de colecționar ieșe în evidență o trăsătură izbitoare. El n-a fost stăpinit de o obișnuită manie de colecționar, ci s-a concentrat în mod consecvent unor probleme speciale. Începând din anul 1887 el a rezolvat o problemă după alta în mod sistematic și metodic. În primii ani a strâns mai cu seamă obiecte de artă populară, țesături, obiecte de lemn etc. În multe cazuri a primit drept onorariu pentru serviciile sale de stomatolog obiecte în loc de bani.

În primii ani a continuat într-o anumită măsură liniile tradiționale ale muncii de colecționar și ale activității muzeistice. Dar în anul 1894 a intervenit un hotărât punct de cotitură. De acum înainte el va face parte din rîndul acelor care s-au ocupat cu cea mai mare râvnă să dea o formă aceluia fenomen scandinav care se numește muzeul în aer liber.

În anul 1894 a sosit într-una din localitățile de munte situate la cea mai mare altitudine. Încă de tînră citise într-o lucrare a lui Eilert Sundt, renumitul cercetător al etnografiei norvegiene, despre o casă de un tip aparte aflată acolo. El a strămutat această casă la Lillehammer pe un teren proprietate a sa, situat la o distanță de 200 km mai în vale. Casa a fost amplasată în grădina sa, jos lângă gară (vezi ilustrația).

În anii următori au mai fost aduse în grădina sa alte cinci case. La o examinare mai atentă s-a constatat că ele n-au fost alese la întîmplare. El nu cumpărase casele fiindcă erau vechi, ci urmărind metodic o direcție bine determinată. *Adică voia să adune case și construcții care să reflecte diferitele trepte de cultură și diverse epoci*. Prin urmare, această concepție despre cultură era pentru el mai importantă decît schema cronologică. Din motivul acesta, atunci cînd achiziționa o casă, aceasta provenea, dacă nu prin vechime, în schimb ca tip din evul mediu. Ideea sa călăuzitoare era tocmai aceea de a prezenta istoria evoluției casei, începînd de la cea primitivă, cu locul vetrei deschis, fără ferestre și fără horn. Ulterior a găsit alte case, constituind o linie de evoluție. Asta se referă în special la vatră și la sursa de pătrundere a luminii de afară, hotărîtoare pentru clasificare. Ultima casă a acestei linii de evoluție avea vetre de diferite tipuri, odaie de locuit sau sobă și, pe lângă asta, avea două nivele. Totodată s-a dovedit avantajul pe care-l avea *concepția sa regională*. Unii dintre contempo-

1. Erste Periode 1887–1904

Dieser soziologische und ideengeschichtliche Hintergrund erklärt trotzdem nur ein Bruchstück. Daß Lillehammer von allen Orten ein so großes Freilichtmuseum bekommen sollte, ist in erster Linie jedoch *dem Mann und der Persönlichkeit Anders Sandvig* zu verdanken. Vom ersten Augenblick an hatte er für seine neue Aufgabe ein glühendes Interesse.

Ein auffallender Zug tritt bei seiner Tätigkeit als Sammler hervor. Er litt nicht an einer allgemeinen Sammleromanie, sondern konzentrierte sich zielbewußt auf Spezialaufgaben. Systematisch und methodisch löste er ab 1887 eine Aufgabe nach der anderen. In den ersten Jahren sammelte er wesentlich Volkskunst, Textilien, Gegenstände aus Holz usw. In vielen Fällen nahm er Dinge anstatt Geld als Honorar für seine Arbeit als Zahnarzt.

In den ersten Jahren setzte er in gewisser Weise die traditionellen Linien der Sammlerarbeit und der Museumstätigkeit fort. Aber im Jahre 1894 trat der entscheidende Wendepunkt ein. Von da an sollte er zu denen gehören, die sich am eifrigsten damit beschäftigten, dem skandinavischen Phänomen, das sich Freilichtmuseum nennt, Form zu geben.

Im Jahre 1894 kam er zu einem der obersten Gebirgsorte. Als Junge hatte er bei dem berühmten Forscher für norwegische Volkskunde, Eilert Sundt, von einem eigenartigen Haus dort oben gelesen. Er ließ das Haus nach Lillehammer hinunter auf sein Grundstück schaffen, 200 km weiter unten im Tal. Das Haus wurde in seinem Garten, unten bei der Eisenbahnstation aufgestellt. (Siehe Illustration).

In den folgenden Jahren kamen noch weitere fünf Häuser in seinen Garten. Bei einer näheren Untersuchung zeigt es sich, daß es sich hier nicht um Zufälligkeit handelt. Er kaufte keine alten Häuser, weil sie alt waren, sondern weil er methodisch eine ganz bestimmte Linie verfolgte. *Er sollte nämlich Häuser und Gebäude sammeln, die die verschiedenen Kulturstufen und Epochen widerspiegeln sollten*. Dieser Kulturbegriff also war für ihn wichtiger als das chronologische Schema. Aus diesem Grunde verschaffte er sich ein Haus, das wenn auch nicht dem Alter nach, so doch dem Typ nach aus dem Mittelalter stammte. Sein Hauptgedanke war nämlich der, die Entwicklungsgeschichte des Hauses zu zeigen, vom primitiven Haus an mit der offenen Herdstelle, ohne Fenster und Schornstein. Später geriet er über andere Häuser, die eine Entwicklungsreihe bildeten. Es handelte sich dabei besonders um den Herd und die Quelle für das Tageslicht, die hier für die Klassifizierung entscheidend waren. Das letzte Haus in dieser Entwicklungsreihe hatte Herdstellen verschiedener Art, den Pesel (Peis) oder Ofen, und war außerdem zweistöckig. Hierbei zeigte sich der Vorteil

ranii săi voiau să adune pe o bază națională, însă Sandvig și-a pus în aplicare planul său regional. Tocmai prin aceasta s-au obținut posibilitățile unei concentrări și analizări tematiche. Drept rezultat secundar el a realizat omogenitatea. De fapt Anders Sandvig a adunat piese datate pînă la sfîrșitul secolului al XVII-lea și s-a oprit la tipul pe care l-am putea denumi patriarhal, asta bineînțeles în ceea ce privește Norvegia. Apariții mai tîrzii, cu case mai bine utilate și mai specializate, în parte și case mai mari, nu au intrat în cadrul orizontului său privitor la istoria culturii. În parte acest lucru se datorește faptului că erau foarte recente. Aici ar trebui să adăugăm că în gospodăria unui țaran liber norvegian casele de locuit pot atinge dimensiuni relativ mari, cu o suprafață locuibilă de 400–500 m² și un șir întreg de încăperi. În general acest tip de case a apărut pe la sfîrșitul veacului al XVII-lea și mai predomină și acum în așezările mari. După trecerea cîtorva generații, este evident că și casele și construcțiile de acest tip trebuie să fie reprezentate odată în colecțiile Sandvig. Sandvig a avut în parte anumite modele pentru principiile sale de colecționare, însă aici a manifestat și propria sa personalitate. Într-un anumit sens se poate spune că acestea au fost concepții darwiniste, transpuse în interpretarea istoriei. Marele poet norvegian Bjørnstjerne Bjørnson, unul din oamenii de care s-a simțit deosebit de atașat, a fost și el foarte influențat de criteriile darwiniste.

Cu timpul Sandvig a ajuns să aibă șase case în grădina sa. Nu avea spațiu pentru mai multe și, în afară de asta, ajunsese și la capătul mijloacelor bănești. Pentru că din anul 1887 el a desfășurat această activitate cu propriile sale mijloace. După dezbateri furtunoase, ce au avut loc în micul orașel de 3.000 de locuitori, a fost luată hotărîrea ca o asociație să preia colecțiile pentru a le strămuta la Maihaugen, un vechi loc de adunare situat drept în partea de sus a orașului. După doi ani de muncă intensă, muzeul a putut fi inaugurat în anul 1904. Sandvig a schimbat cu desăvîrșire înfățișarea micului loc, lucrînd cu tîrnăcopul, lopata și roaba. Casele au fost inserate cu mare talent în peisajul locului. Lucrînd în cadrul muzeului, prin urmare în calitate de colecționar, administrator, cercetător etc., el a fost poate cel mai bine înzestrat ca artist al peisajului.

Cu asta am putea considera încheiate primele capitole ale istoriei colecțiilor Sandvig, cu excepția unor mici completări ce vor fi aduse ulterior.

2. „Vechea gospodărie țărănească”

Multora li s-a părut că acum munca era încheiată. Dar Sandvig purta de mult în sine planul unei secții noi. Aici ne aflăm de fapt în fața a două ca-

seiner *regionalen Anschauung*. Andre seiner Zeitgenossen wollten auf nationaler Basis sammeln, aber Sandvig führte seinen Distriktsplan durch. Eben dadurch wurden Möglichkeiten für eine Konzentration und eine thematische Beurteilung geschaffen. Als Beiprodukt erzielte er Homogenität. In Wirklichkeit sammelte Anders Sandvig bis Ende des 17. Jahrhunderts und blieb damit bei dem Typus stehen, den man den patriarchalischen nennen kann, jedenfalls was Norwegen betrifft. Spätere Erscheinungen, mit besser ausgestatteten und spezialisierteren Häusern, teilweise auch größeren Häusern, kamen nicht in seine kulturgeschichtliche Gesichtswelt. Teilweise liegt es daran, daß es nicht lange genug her war. Hier soll nur hinzugefügt werden, daß die Wohnhäuser auf dem Hof eines freien norwegischen Bauers verhältnismäßig große Dimensionen bekommen können, mit einer Wohnfläche bis zu 400–500 Quadratmetern mit einer Serie von Räumen. Im großen und ganzen hielten derartige Häuser ihren Einzug Ende des 17. Jahrhunderts und sind auch heute noch vorherrschend in großen Siedlungen. Nachdem die historischen Grenzsteine einige Generationen vorgerückt sind, ist es offenbar, daß auch Häuser und Anlagen dieser Art einmal bei den Sandvigischen Sammlungen vertreten sein müssen.

Teilweise besaß Sandvig gewisse konkrete Vorbilder für seine Sammlerprinzipien, aber auch seine eigene Persönlichkeit kam dabei zum Vorschein. Gewissermaßen kann man sagen, daß es darwinistische Gedanken waren, die in eine Geschichtsdeutung übersetzt worden waren. Einer der Männer, mit denen er sich sehr verbunden fühlte, der große norwegische Dichter Bjørnstjerne Bjørnson, war auch sehr von darwinistischen Gesichtspunkten beeinflußt.

Mit der Zeit hatte Sandvig sechs Häuser in seinem Garten. Für mehr war kein Platz vorhanden und außerdem war er am Ende seiner Geldmittel. Denn seit 1887 hatte er diese Arbeit aus eigenen Mitteln bestritten. Nach einer heißen Debatte in der kleinen Stadt mit ihren etwa 3 000 Einwohnern wurde entschieden, daß eine eigene Gesellschaft die Sammlungen übernehmen sollte, um sie nach Maihaugen zu überführen, einem alten Sammelplatz direkt oberhalb der Stadt. Nach zwei hektischen Jahren konnte das Museum im Jahre 1904 eröffnet werden. Mit Hacke, Spaten und Schiebkarre hatte er den kleinen Platz vollständig umgeformt. Die Häuser waren mit großem künstlerischen Einfühlungsvermögen in die Landschaft hineingestellt. Als Museumsmann, also als Sammler, Administrator, Deuter usw. war er vielleicht doch am größten als Landschaftskünstler.

Die ersten Kapitel in der Geschichte über die Sandvigischen Sammlungen wären hiermit abgeschlossen, abgesehen von einigen kleineren Ergänzungen, die später hinzugefügt werden sollten.

2. „Der alte Bauernhof”

Vielen schien nun die Arbeit vollbracht zu sein. Aber Sandvig hatte sich bereits seit langem mit dem Plan einer neuen Abteilung getragen. Damit

racteristici aparte ale istoriei colecțiilor Sandvig. Pe de o parte se află publicul și oficialitățile, care considerau munca terminată, în timp ce muzeul elabora mereu noi planuri de amplificare. Iar de fiecare dată când lua formă un nou plan, el solicita și o lărgire a suprafeței teritoriului. Din fericire, amplasarea colecțiilor Sandvig a fost totdeauna foarte favorabilă, deoarece oferea mereu posibilități de lărgire. Abia din anul 1968 aceste posibilități sînt ca și epuizate, întrucît orașul se extinde acum în toate direcțiile. Cu toate acestea, colecțiile Sandvig mai dispun încă și astăzi de o suprafață de circa 40 ha care, în plus, este înconjurată de un briu împădurit.

Identic cu felul sistematic în care a adunat obiectele, el și-a concentrat atenția și asupra fenomenelor esențiale din linia evoluției istoriei caselor de locuit. Însă acum, în anul 1904, el s-a aflat în fața unei idei cu totul noi. *Nu voia să mai continue colecționarea caselor ca fenomene izolate, unice, ci și-a fixat drept țel să se preocupe în continuare de vechea gospodărie țărănească norvegiană în totalitatea ei, cu multele sale construcții anexe.* În vremea aceasta trebuie să fi ajuns el la ideea asta cu totul nouă. În primii ani el folosea vechile case drept cadru pentru instalarea mobilierului, obiectelor casnice și pieselor aparținînd diferitelor epoci și medii de cultură. Acum a pus în mod serios pe tapet *principiul referitor la concordanța deplină ce trebuie să existe între casă și aranjamentul ei interior.* Astăzi lucrul acesta e de la sine înțeles, dar pe atunci trebuie să fi fost o revelație hotărîită și conștientă. Înainte el acționa după o schemă de interpretare darwinistă. Acum a trecut la o interpretare istorică mai larg sociologică, prin faptul că în continuare dorea să aibă gospodăria țărănească cu tot cuprinsul ei. Pentru asta a și avut condiții de muncă foarte favorabile. Administra unu din cele mai bune și mai caracteristice complexe de construcții din valea Gudbrand, care fusese recomandat de comisia pentru antichități și lăudat de arhitecți. Era vorba de gospodăria Bjørnstad cu cele 26 clădiri ale sale. Administratorul Anders Sandvig a constituit o societate pe acțiuni, a cumpărat gospodăria, a pus-o la punct, a tăiat copacii și cu veniturile realizate din vînzarea lor a măsurat, demontat și transportat casele la Maihaugen, iar acolo le-a remontat. În această perioadă a scris prima sa carte despre colecțiile Sandvig, în prefața căreia își formulează programul:

„Privind în minte cum va arăta Maihaugen cînd va fi gata, mi-l înfățișez ca o colecție de case în care să poți intra fără ezitare la oamenii care le-au locuit și să le poți cunoaște felul de viață, gusturile, munca. Îndeacă forma casei și aranjamentul ei interior constituie o imagine a omului

stehen wir tatsächlich zwei Sonderzügen in der Geschichte der Sandvigschen Sammlungen gegenüber. Auf der einen Seite das Publikum und die Öffentlichkeit, die die Arbeit für beendet hielten, während jedoch seitens des Museums immer neue Pläne für Erweiterungen vorlagen. Und jedesmal, wenn ein neuer Plan Gestalt gewonnen hatte, erforderte dies auch eine Arealerweiterung. Glücklicherweise lagen die Verhältnisse bei den Sandvigschen Sammlungen auf Maihaugen immer so günstig, daß stets die Möglichkeit für eine Erweiterung vorhanden war. Erst im Jahre 1968 sind diese Möglichkeiten so gut wie vorbei, da die Stadt jetzt auf allen Seiten wächst. Trotzdem verfügen die Sandvigschen Sammlungen auch heute noch über ein Areal von etwa 400 Dekar, das außerdem noch von einem mit Wald bedeckten Gürtel umgeben ist.

În derselben Weise, în der er Gegenstände systematisch sammelte, konzentrierte er sich auch auf wesentliche Phänomene innerhalb der wohngeschichtlichen Entwicklungsreihe. Aber jetzt, im Jahre 1904, stand er einer völlig neuen Erkenntnis gegenüber. *Er wollte nicht länger Häuser als isolierte Einzelercheinungen sammeln, sondern sein Ziel war ab da der vollständige alte norwegische Bauernhof mit seinen vielen verschiedenen Häusern.* Es muß in dieser Zeit gewesen sein, daß er zu einer ganz neuen Erkenntnis gelangte. In den ersten Jahren hatte er die alten Häuser als einen Rahmen benutzt, um die Möbel, Aussteuer und Gegenstände der verschiedenen Epochen und verschiedenen Kulturmilieus anzubringen. In dieser Zeit war es, daß er im Ernst zu dem Prinzip von der völligen Übereinstimmung zwischen Haus und Einrichtung vorgestoßen war. Heute erscheint dies als selbstverständlich, aber damals muß es eine entscheidende und bewußte Erkenntnis gewesen sein. Er hatte früher ein evolutionistisches Deutungsschema verfolgt. Nun ging er zu einer weit breiteren, soziologischen Geschichtsdeutung über, indem er von jetzt an den Bauernhof in seinem ganzen Umfang haben wollte. Er arbeitete auch unter sehr günstigen Verhältnissen. Er hatte nämlich die Verwaltung über eine der besten und charakteristischsten Anlagen im Tal, die von den antiquarischen Behörden empfohlen und von den Architekten gepriesen wurde. Es handelte sich um den Hof Bjørnstad mit seinen 26 Häusern. Der Administrator Anders Sandvig bildete eine Aktiengesellschaft, kaufte den Hof, bestellte ihn, fällte Baumstämme und für den Überschuß wurden die Häuser, eins nach dem anderen, ausgemessen, abgerissen und nach Maihaugen gefrachtet und dort wieder aufgebaut. Jetzt war es, daß er sein erstes Buch über die Sandvigschen Sammlungen schrieb, wo er im Vorwort seinem Programm Gestalt gibt:

„Wenn ich Maihaugen ganz fertig vor mir sehe, da soll es eine Sammlung von Heimen darstellen, wo man ohne Zögern zu den Menschen hineingehen kann, die dort gelebt haben, und deren Lebensart man kennenlernen kann, ihren Geschmack, ihre Arbeit. Denn die Form des Heimes und seine Ausstattung ist

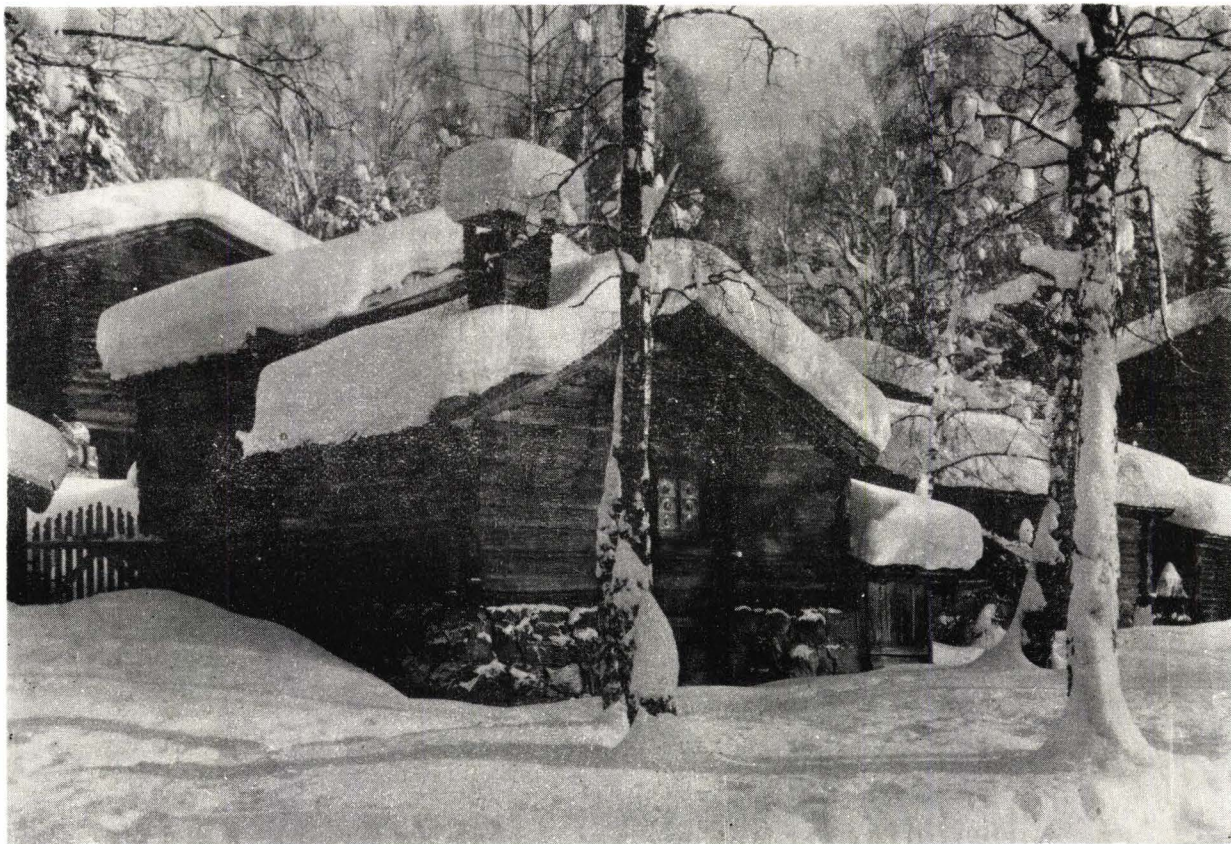

Fig. 1. Öygarden.

Abb. 1. Öygarden.

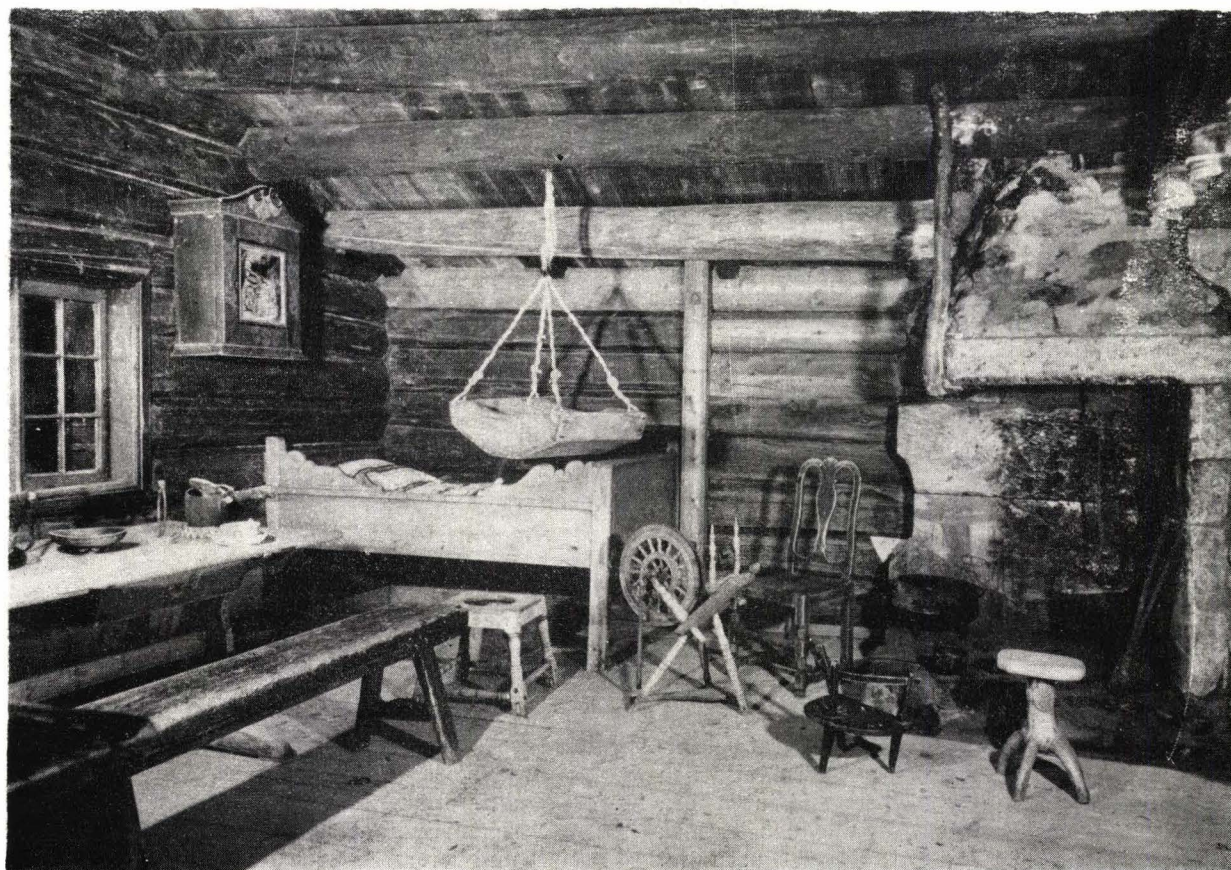

Fig. 2. Knutlykkja.

Abb. 2. Knutlykkja.

Fig. 3. Björnstad.

Abb. 3. Björnstadhof.

Fig. 4. Capela Isum.

Abb. 4. Die Isum-Kapelle

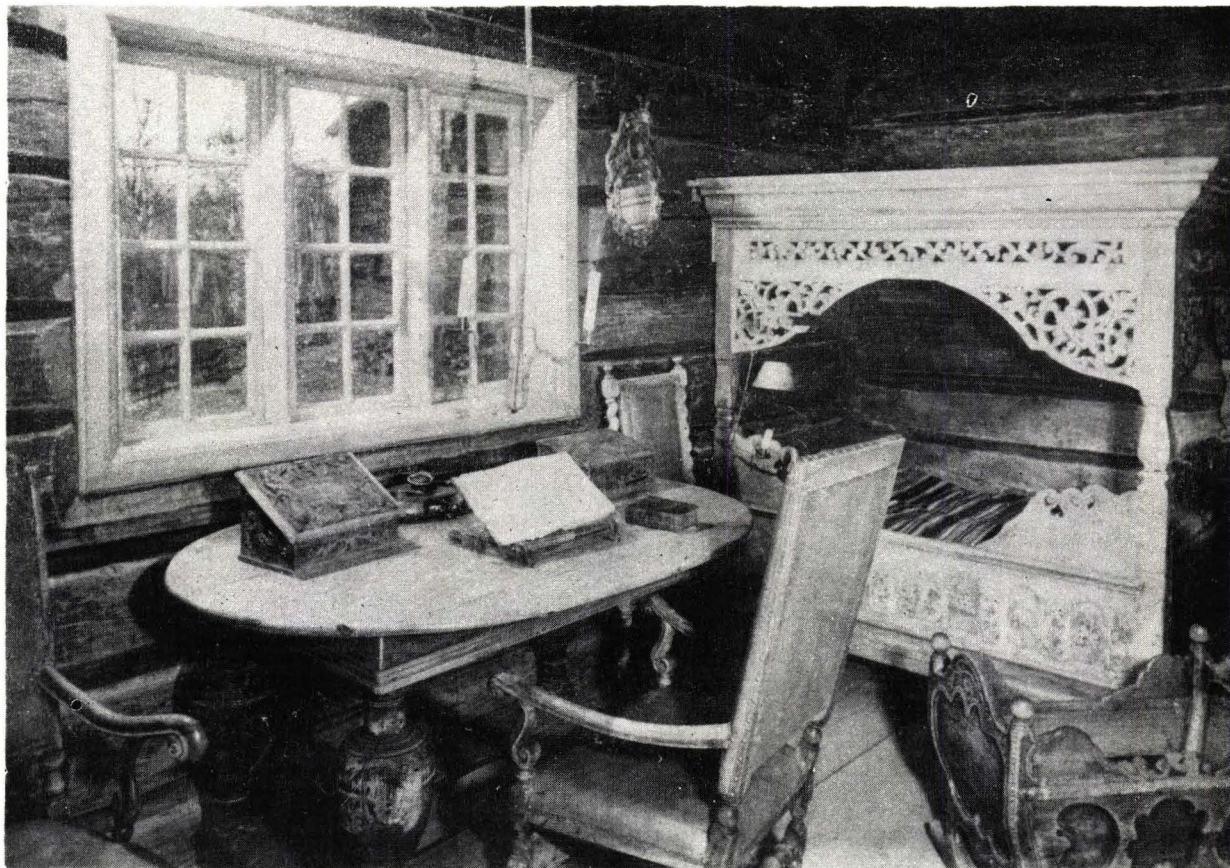

Fig. 5. În Casa parohială de la Vaga.

Abb. 5. Im Pfarrhaus von Vaga.

Fig. 6. Camera de primire a oaspeților
din Casa parohială de la Vaga.

Abb. 6. Die große Stube im Pfarrhof.

însuși, iar vechile gospodării moștenite din tată în fiu nu oglindesc numai unicul, ci familia în întregimea ei, generație după generație.

Dar casele pe care vreau să le feresc la Maihaugen de păraginire și uitare nu reprezintă o colecție adunată la întâmplare. Nu, vreau să aranjez întreaga așezare într-un tot unitar în această mare carte cu poze. Nu numai marea gospodărie cu numeroasele sale clădiri și acareturi, care constituie mândria familiilor, ci și curtea micului țărăn și a zilierului, coliba țărănului artist de pe coasta dealului sau de pe pășunea de munte din pădurea deasă. Iar de sus, ca o chemare postumă, a generațiilor apuse să-și reverse dangătul clopotelor nu o mică capelă, ci vechea biserică a satului.“

Cuvintele acestea răsună ca un frumos fragment de poezie în proză, dar în realitate ele cuprind atîta revelație și analiză, cît și un program de largă perspectivă.

Sandvig n-a avut la bază o pregătire teoretică pentru activitatea sa muzeistică. Singur a spus-o o dată: „Școala mea a fost viața“. Asta a avut drept consecință că tot ce-a întreprins pionierul și deschizătorul de drumuri Anders Sandvig a fost desăvîrșit și armonios, totuși, atunci cînd a

ein Bild von dem Menschen selber, und auf den alten Erbhöfen wird nicht nur der einzelne widergespiegelt, sondern das ganze Geschlecht — Generation auf Generation.

Aber es ist keine zufällige Sammlung von Heimen, die ich auf Maihaugen vor Untergang und Vergessenheit bewahren will. Nein, die ganze Siedlung als ein gesammeltes Ganzes will ich in dieses große Bilderbuch setzen. Nicht nur das große Gehöft mit seinen vielen Häusern und seiner Ausstattung, dem Stolz der Geschlechter, sondern auch den Hof des Kleinbauern und Häuslers, die Hütte des Bauernkünstlers, fern am Hügelhang oder auf der Alm, im tiefen Wald. Und von der Anhöhe soll die alte Dorfkirche und nicht nur eine kleine Kapelle ihren Glockenklang über den Nachruf vergangener Geschlechter senden.“

Dies lautet wie ein Stück schöne Prosalyrik, birgt aber in Wirklichkeit in sich sowohl Erkenntnis, Analyse als auch ein Programm auf weite Sicht.

Sandvig besaß keine theoretische Ausbildung für seine Museumstätigkeit. Er hat selbst einmal gesagt: „Das Leben war meine Schule“. Dies führte von selber mit sich, daß, was der Pionier und Bahnbrecher Anders Sandvig unternahm, vollkommen und harmonisch war; nichtsdestoweniger hatte

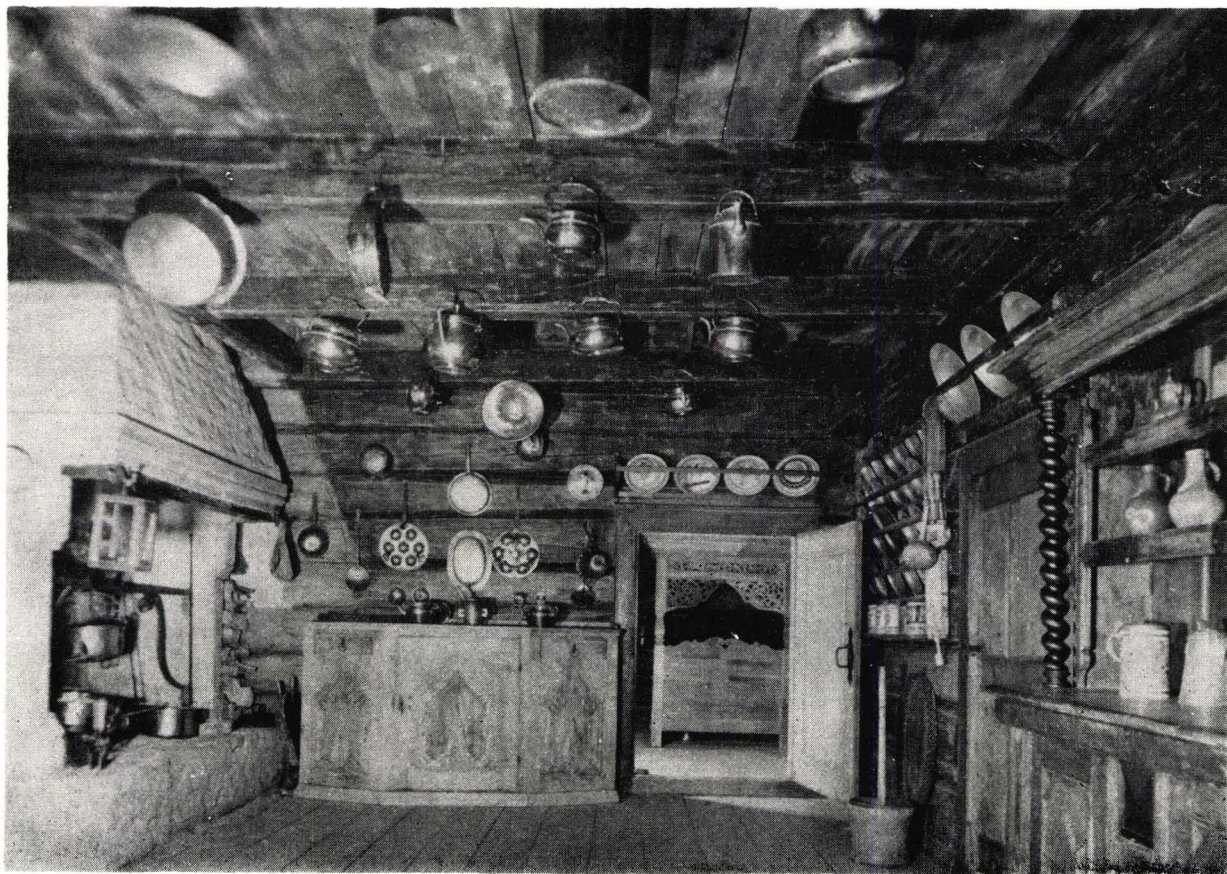

Fig. 7. Bucătăria din Casa parohială de la Vaga,

Abb. 7. Küche des Pfarrhofs.

Fig. 8. Biserica din Garmo.

Abb. 8. Die Kirche von Garmo.

fost pusă problema reconstrucțiilor, n-a avut totdeauna imaginația necesară. Cei ce vor să aducă corective operei vieții sale, pot fără îndoială descoperi în ea unele bizarerii. Atît el, cît și cei ce i-au urmat la Maihaugen, cunosc aspecte mult prea îndrăznețe în domeniul reconstrucției, dar ele au fost lăsate neschimbate pentru că reprezintă acum o valoare intrinsecă din punctul de vedere al istoriei muzeale.

După remontarea mării gospodării țărănești Björnstad urmau să fie aduse la Maihaugen alte două construcții gospodărești. Prima era gospodăria „Öygarden“, de mărime mijlocie, provenită dintr-una din localitățile de munte din valea Gudbrand, aflată la mare altitudine. Drept ultimă componentă în această secție a vechilor construcții gospodărești, Anders Sandvig a adus la Maihaugen mica gospodărie „Knutlykkja“. Asta a fă-

er, wenn die Frage nach Rekonstruktionen angeschnitten wurde, nicht immer die notwendigen Vorstellungen. Diejenigen, die in seinem Lebenswerk Korrektur lesen wollen, können dabei sicherlich allerlei entdecken. Er selber und seine Nachfolger auf Maihaugen wissen von Dingen, die vielleicht in Bezug auf die Rekonstruktion allzu gewagt sind, aber man hat sie unverändert stehen gelassen, nicht zuletzt weil sie jetzt in sich selber einen museumsgeschichtlichen Eigenwert besitzen.

Nachdem der Großbauernhof Björnstad wieder aufgebaut war, sollten noch zwei weitere Hofanlagen nach Maihaugen gebracht werden. In dem einen Fall handelte es sich um den mittelgroßen Hof „Öygarden“ von einem der höchsten Gebirgsorte im Gudbrandstal. Als letztes Glied in dieser Abteilung der alten Hofanlagen, brachte Anders Sandvig den kleinen Hof „Knutlykkja“ nach Mai-

Fig. 9. Interiorul bisericii din Garmo.

Abb. 9. Die Kirche von Garmo (Inneres).

cut-o în memoria părinților săi. Privită din punct de vedere social, gospodăria „Knutlykkja“ corespunde celei mai de jos trepte în evoluția gospodăriilor țărănești și anume aceea a țăranului sărac, mai mult sau mai puțin dependent, care-și are propria casă clădită pe pământul altuia. Prin aceasta Sandvig a oferit o secțiune socială aproximativă a vechilor relații țărănești din Norvegia. A lărgit acest aspect și mai mult prin prezentarea casei meșteșugarului simplu de la țară.

3. Aspecte și inițiative noi

Încă înainte ca secția muzeului denumită „vechea gospodărie“ să fie gata, Sandvig a fost preocupat de formularea altor probleme. Până acum activitatea era axată în mod esențial asupra casei de locuit, și anume a casei de locuit a țăranului, a funcționarului și a meseriașului. Însă acum a pătruns mai adânc în adevăratul concept de cultură țărănească. Datorită lui, munca de toate zilele trebuia să ocupe un loc mai mare în cadrul criteriilor de colecționare și de expunere. La începutul celui de-al treilea deceniu al acestui secol, inspirându-se după modelul suedez, el a pornit o intensă campanie de strângere a obiectelor legate de vechiul meșteșug norvegian. S-a ghidat, în ceea ce privește muzeul în aer liber, conștient după principiul districtual, adică să prezinte în el tipurile de construcții din valea Gudbrand. Dar de în-

haugen. Das tat er zum Andenken an seine eigenen Eltern. Sozial gesehen entspricht „Knutlykkja“ der niedrigsten Stufe in der Entwicklung der Bauernhöfe, nämlich dem mehr oder weniger abhängigen Häusler, d.h. dem Landarbeiter, der sein eigenes Heim auf dem Boden eines andern hat. Sandvig hatte damit einen ziemlich sozialen Querschnitt der alten bäuerlichen Verhältnisse in Norwegen gegeben. Diesen erweiterte er noch mit dem Heim des einfachen ländlichen Handwerkers.

3. Neue Aspekte und neue Unternehmungen

Schon bevor Sandvig mit der Abteilung des Museums, die „Der alte Hof“ genannt wurde, fertig war, beschäftigte er sich mit anderen Problemstellungen. Bis jetzt hatte sich die Arbeit wesentlich um das Wohnhaus gedreht, nämlich das Wohnhaus des Bauern, des Beamten und des Handwerkers. Aber jetzt drang er tiefer in den eigentlichen Begriff Bauernkultur ein. Damit mußte das Arbeitsleben einen viel breiteren Platz innerhalb der Sammel- und Ausstellungsprinzipien einnehmen. Am Anfang der 1920er Jahre setzte er nach schwedischem Vorbild eine intense Einsammlung von Andenken an altes norwegisches Handwerk in Gang. Ganz bewußt hatte er sich in Bezug auf das Freilichtmuseum an den Distriktgedanken gehalten, nämlich daran, die Bauweise im Gudbrandstal zu zeigen.

dată ce a fost vorba de adunarea obiectelor caracteristice vechilor meșteșugari norvegieni, el a ieșit din acest cadru. *A inclus întreaga țară în sfera sa de colecționare.* În acest domeniu a adunat atât obiecte simple ale meșteșugarului de la țară, cât și cele mai fine ale meseriașului de la oraș, precum și cele aparținătoare breslelor. În unele cazuri izolate se poate vorbi și despre aspecte preindustriale, ca de pildă o glăjărie sau un atelier de timplărie fină de la unul din vechile noastre ateliere mecanice. Prin asta, materialul strins după acest sistem, a căpătat o amplă extindere. În legătură cu asta trebuie să evidențiem faptul că numele lui Anders Sandvig a ocupat un loc fruntaș, însă el a avut și un șir de eminenți colaboratori, al căror nume a rămas mai mult sau mai puțin necunoscut. Dar în privința stringerii materialului referitor la meșteșuguri, efectuată cu atita intensitate în deceniul al treilea, când a mai putut găsi material vechi, o ajutoare excelentă i-a fost tinăra studentă Gunvor Ingstad.

La fel ca și atîția alți fondatori de muzee, Sandvig a fost înzestrat cu deosebitul dar de a folosi jubileele și festivitățile oficiale în interesul muzeului. În anul 1907, când femeile din Norvegia au obținut dreptul de vot și în Adunarea națională, el le-a convins să-și aducă contribuția la o frumoasă construcție de pe teritoriul muzeului. În anul 1927 micul orășel și-a serbat jubileul de o sută de ani de existență, iar Sandvig a făcut rost de o veche gheretă de tir, o baracă de lemn, în care a expus excepționalele sale materiale.

Accastă amplă secție din istoria meșteșugurilor reprezintă în acest sens concepția istorică, cuprinzător sociologică, a lui Sandvig din acea vreme. Prin organizarea acestei secții el și-a adus contribuția la apariția fenomenului care se cheamă muzeul scandinav. *Este vorba de îmbinarea unui număr de case într-un muzeu în aer liber și de amenajarea unei colecții specializate pentru o temă sau alta într-o clădire proprie de expoziție.* Acest tip de muzeu de istorie a culturii devine acum tot mai frecvent în afara teritoriului scandinav.

În anul 1927, după ce a terminat lucrările la vechile ateliere, Anders Sandvig s-a ocupat de o temă pe care o abordase deja în anul 1907, și anume de amenajarea unei pășuni alpine. În valea Gudbrand se află o bază furnizoare de hrană, iar activitatea țaranului este așezată de fapt pe o dublă temelie. Munții ofereau un bogat surplus de pășuni și furaje pentru creșterea animalelor domestice. În adîncul munților existau de asemenea vaste posibilități de vînătoare și pescuit. O parte foarte importantă a bazei furnizoare de hrană o constituiau deci uriașele platouri înalte din Norvegia, care se întind adînc în teritoriul țării. La început Sandvig a intenționat să prezinte doar schișat această bază furnizoare de hrană a vechilor așezări țărănești. Dar în deceniul al patrulea gîndul acesta l-a preocupat tot mai mult și s-a decis să înfățișeze în mod general, pe larg, ceea ce reprezintă de fapt regiunea muntoasă. El și-a exprimat concepția în felul următor: „Ceea ce re-

Aber sobald es sich darum handelte, altes norwegisches Handwerk zu sammeln, da ging er über diesen Rahmen hinaus. *Er machte das ganze Land zu seinem Sammelgebiet.* Darüber hinaus sammelte er sowohl Dinge von einfachem Bauernhandwerk und feinerem Stadthandwerk als auch von den Zünften. In einzelnen Fällen kann man auch von präindustriellen Phänomenen sprechen, wie z. B. eine Glashütte oder eine Modelltischlerwerkstatt, von einer unserer alten mechanischen Werkstätten. Auf diese Weise bekam das Material, das er so gesammelt hatte, eine gewaltige Spannweite. In diesem Zusammenhang muß hervorgehoben werden, daß der Name Anders Sandvig im Vordergrund stand, aber er hatte auch eine Reihe hervorragender Mitarbeiter, deren Namen nun mehr oder weniger unbekannt sind. Aber was die Einsammlung von handwerklichem Material betrifft, die in den 1920er Jahren so ungeheuer intensiv betrieben wurde, als man noch altes Material auftreiben konnte, wurde ihm in hervorragender Weise von einer jungen Studentin, Frä. Gunvor Ingstad, geholfen.

Wie so viele andere Museumsgründer hatte Sandvig eine einzigartige Begabung Jubiläen und offizielle Veranstaltungen auszunutzen. Im Jahre 1907, als die norwegischen Frauen auch in der Nationalversammlung Stimmrecht bekommen hatten, veranlaßte er sie, einen Beitrag für eine schöne Anlage auf dem Gebiet des Museums zu spenden. Im Jahre 1927 feierte die kleine Stadt ihr 100-jähriges Jubiläum, und da beschaffte er einen alten Schießstand, eine Holzbaracke, wo er sein unersetzliches Material ausstellte.

Diese reiche Abteilung der Geschichte des Handwerks repräsentiert insofern Sandvigs umfassende soziologische Geschichtsauffassung jener Zeit. Mit dem Ausbau dieser Abteilung hatte er seinen Beitrag zu der Formung des Phänomenes, das sich skandinavisches Volksmuseum nennt, geleistet. *Nämlich die Kombination von einer Serie Häuser im Freilichtmuseum und einer Spezialsammlung für dies oder jenes Spezialthema in einem eigenen Ausstellungsgebäude.* Dieser Typus kulturgeschichtlicher Museen wird jetzt auch außerhalb Skandinaviens immer gebräuchlicher.

Nachdem Anders Sandvig mit den alten Werkstätten 1927 fertig war, beschäftigte er sich mit einem Thema, das er bereits 1907 berührt hatte, nämlich mit der Anlage einer Alm. Im Gudbrandstal ruht die Ernährungsgrundlage und die Tätigkeit des Bauern in der Tat auf einer doppelten Grundlage. Das Gebirge schenkte einen reichen Überschuß an Weide und Futter für die Haltung von Haustieren. Im Innern des Gebirges gab es auch vielfache Möglichkeiten für Jagd- und Fischerei. Einen äußerst wesentlichen Teil der Ernährungsgrundlage bildeten daher die riesigen norwegischen Hochebenen, die sich weit ins Innere erstrecken. Ursprünglich hatte er wohl nur daran gedacht, diesen Teil der Ernährungsgrundlage der alten Bauernsiedlung bloß anzudeuten. Aber in den 1930er Jahren beschäftigte er sich immer mehr mit diesem Gedanken und entschloß sich zu einer brei-

prezintă marea pentru locuitorii coastelor, o constituie munții pentru țăranul din vale“.

Sandvig a călătorit mult și a avut un prețios ajutor în prietenul său, arhitectul Chr. Berner. Stilul arhitectural din munți a fost transpus în număr mare pe hirtie. Apoi a urmat lunga perioadă de analizare a materialului. La asta Sandvig s-a reîntors la criteriul de expunere din tinerețea sa. A ales linia de evoluție sau interpretarea evoluționistă, preferind să înceapă de la cele mai vechi tipuri, arătând cum a evoluat stîna de munte de la cișlăria primitivă, ajungînd pînă la forma cea mai dezvoltată și mai complexă.

Dar o idee mare are nevoie și de spațiu. Prin urmare teritoriul trebuia lărgit. Acum i-a fost dat artistului peisagist să repurteze încă o dată un mare triumf. Acolo unde se afla numai o pădure deasă de brad pe un teren mlăștinos, el visa să creeze un peisaj de munte. Întreprinse o vastă acțiune de defrișare și regularizare a apelor. Desecă bălțile și mocirlele din această zonă, folosindu-se ea și înainte de mijloace primitive — roabe, cazmale, tîrnăcoape. Sus, în noua secție, el a re-purtat poate cel mai mare succes, deoarece a știut să încadreze cu mare expresivitate artistică stîna într-un cadru idilic conform celui natural. Astăzi cei mai mulți nu văd decît acest tur de prestigioasă artă iluzionistă, fără să-și dea seama că de fapt li se sugerează un principiu de interpretare istorică. Au urmat noi extinderi la această amenajare de pășune alpină; printre altele s-a ridicat o colibă ciobănească din lemn și piatră. Aceasta constituie un produs al ultimei perioade a reformei din istoria agriculturii norvegiene. Se poate afirma pe drept cuvînt că amplasarea acestei unități ascunde în ea o nouă interpretare a istoriei, întrucît a fost așezată față în față cu cel mai vechi tip de gospodărie pastorală montană, așa cum o amplasase Sandvig. Lucrul acesta corespunde relațiilor reale din regiunea muntoasă, unde vechiul și noul există unul alături de celălalt. Însă asta a trebuit să fie efectuat cu atîta venerație, încît criteriul de amplasare al lui Sandvig să nu fie încălecat sau chiar distrus.

Acest ultim adaos aduce în prim plan o problemă de viitor, și anume în ce măsură sînt legate viitoarele generații de lucrători ai muzeelor în aer liber de hotărîrile predecesorilor. La Maihaugen răspunsul nu e greu de dat, deoarece cele mai multe unități sînt amplasate cu atîta reușită și claritate, încît nu permit nici un fel de schimbare sau intervenție. Cît privește alte unități, e de presupus că vor fi supuse anumitor modificări. O altă problemă se va ridica

ten, allgemeinen Präsentierung dessen, was das Gebirge eigentlich vorstellte. Er gab seiner Ansicht folgendermaßen Ausdruck: „Was das Meer für den Küstenbewohner ist, ist das Gebirge für den Talbauern.“

Sandvig reiste viel und er hatte eine hervorragende Hilfe in seinem Freund, dem Architekten Chr. Berner. Die Bauweise im Gebirge wurde stoßweise registriert. Dann folgte die lange Periode der Analyse des Materials. Und da kehrte Sandvig zu dem Darstellungsprinzip seiner Jugend zurück. Er wählte die Entwicklungslinie oder die evolutionistische Deutung und zog es vor, mit der ältesten Zeit anzufangen, wie die Sennhütten im Gebirge sich aus der primitiven zu einer ständig fortschrittlicheren und zusammengesetzteren Form entwickelt hatten.

Aber ein großer Gedanke braucht auch Raum. Daher mußte das Gebiet erweitert werden. Und jetzt sollte der Landschaftskünstler noch einmal einen großen Triumph feiern. Dort, wo nur tiefer Tannenwald zwischen sumpfigem Gelände gestanden hatte, träumte er von einer Berglandschaft. Er setzte eine umfassende Abholzung und Regulierung in Gang. Er legte Teiche und Tümpel trocken in dieser Gegend, nach wie vor mit primitiven Hilfsmitteln, wie Karren, Spaten und Hacke. Hier oben, in den neuen Abteilung feierte er vielleicht seinen größten Triumph, weil er mit großer künstlerischer Beweglichkeit verstand, die Sennhütten in einem naturgetreuen Idyll anzubringen. Heute sehen die meisten nur dies Stück prachtvoller Illusionskunst, ohne sich eigentlich von einem historischen Deutungsprinzip belehrt zu wissen. Neue Erweiterungen sind zu dieser Almanlage hinzugekommen, u.a. wurde eine Almhütte aus Stein und Holz aufgebaut. Dies ist eine Erscheinung der letzten Reformperiode in der Geschichte der norwegischen Landwirtschaft. Man darf wohl sagen, daß eine neue Deutung der Geschichte hinter der Anbringung dieser Einheit liegt, indem sie dem ältesten Typ der Almanlage, wie sie Sandvig angelegt hatte, gegenübergestellt wurde. Dies entspricht den wirklichen Verhältnissen im Gebirge, wo Altes und Neues nebeneinander vorkommen. Aber dies mußte mit solcher Ehrfurcht durchgeführt werden, damit nicht Sandvigs Prinzip der Anlage gestört oder gar gebrochen wurde.

Diese letzte Anbringung stellt verständlicherweise ein Zukunftsproblem in den Vordergrund, nämlich in welchem Grad kommende Generationen von Freilichtmuseumsleuten an die Dispositionen ihrer Vorgänger gebunden sind. Auf Maihaugen wird die Antwort nicht schwer fallen, indem die meisten Einheiten mit einer solchen Selbstverständlichkeit und Sicherheit angebracht sind, daß sie einen jeden Eingriff oder jede Veränderung von sich aus verbieten. Was andere Einheiten dagegen betrifft, muß man damit rechnen, daß sie gewissen Änderungen unterworfen sein werden. Noch ein Problem wird sich für jetzige und zukünftige Generationen Museumsleute melden. Die große Gründergeneration im skandinavischen Museumsleben um 1900 und bis zum 2. Weltkrieg

în fața generațiilor prezente și viitoare de muzeografi. Distinsa generație de fondatori ai activității muzeistice scandinave, de la începutul acestui secol și pînă la cel de-al doilea război mondial, a așezat în linii mari limita istorică cam pînă în perioada 1800—1850. Dar actualmente în Scandinavia a devenit limpede ca această limită ar trebui deplasată, în orice caz pînă la primul război mondial din 1914. Lucrul acesta cuprinde două pînă la trei generații, iar amintirea vieții și activității lor trebuie și ea păstrată.

Anders Sandvig a lăsat în urma sa o operă ce va rămîne nealterată la muzeul în aer liber. Ar putea intra în vedere anumite extinderi și ar putea deveni actuală organizarea unei secții completamente noi, amplasată într-un loc cu totul diferit de pe teritoriul muzeului, unde ar putea fi luați în considerare germenii primei culturi de tip urban din această parte a țării. În schimb se poate spune cu certitudine că în viitor fiecare generație de muzeografi va aduce modificări mai mari sau mai mici, atunci cînd va fi vorba de colecțiile specializate aflate în interiorul clădirilor. Aici ar fi cazul să trecem la unele considerațiuni asupra succesorilor lui Anders Sandvig.

III. Colecțiile Sandvig și Sigurd Grieg

După cel de-al doilea război mondial, în anul 1946, cînd Anders Sandvig s-a retras din activitate, exista doar un singur om care putea continua opera sa. Acest om a fost arheologul Sigurd Grieg, doctor în filozofie. Într-o țară lovită de război, cu o economie distrusă, în fața lui Grieg se punea dificila problemă a construirii unei noi clădiri rezistente și sigure pentru adăpostirea bogatelor colecții privitoare la istoria meșteșugurilor. A fost anexat un nou teren la cel existent și s-a pornit la realizarea unui mare proiect cuprinzînd 6000 m.p. Întrecerea a fost cîștigată de tinerii arhitecți. S-a stabilit de la început că această clădire să nu fie o construcție monumentală, în care arhitectura să pună în umbră colecțiile. Urma să fie o construcție funcțională și elastică, elastică în raport cu situația actuală și elastică în sensul că în orice moment să poată fi extinsă de îndată ce vor fi la dispoziție mijloacele financiare. Și tocmai cu asemenea construcții au fost înzestrate colecțiile Sandvig sub conducerea lui Grieg.

Pe lingă asta, Grieg a urmărit un nou aspect în activitatea sa de la Maihaugen, intervenind ca personalul științific redus să aibă la dispoziție cît mai mult timp pentru cercetarea colecțiilor, cît și pentru cercetări pe teritoriul districtului. A inițiat de asemenea editarea unei noi serii de anuare și a unui șir de publicații privitoare la colecțiile Sandvig.

Aproape toate muzeele scandinave în aer liber au fost la început întreprinderi particulare. La fel și colecțiile Sandvig care au un statut de instituție particulară autonomă, primind însă subvenții din partea statului, a comunei și a districtului. Sub-

setzte im großen und ganzen die geschichtlichen Grenzsteine etwa um die Zeit von 1800—1850. In Skandinavien ist es jedoch heute klar, daß man daran denken muß, die Grenzsteine jedenfalls bis zum 1. Weltkrieg 1914 vorzurücken. Damit kommen zwei bis drei neue Generationen ins Gesichtsfeld und auch das Andenken an ihr Leben und ihre Arbeit muß bewahrt werden.

Anders Sandvig hinterließ ein Werk, das unverändert im Freilichtmuseum bestehen bleiben wird. Es kann die Rede von gewissen Erweiterungen sein und es kann auch aktuell werden, eine ganz neue Abteilung zu errichten, an einer ganz anderen Stelle des Museumsgebietes, wo man die Keime der ersten urbanen Kultur in diesem Teil des Landes berücksichtigen will. Dagegen kann man mit Bestimmtheit davon ausgehen, daß jede Generation von Museumsleuten in Zukunft kleinere oder größere Änderungen vornehmen wird, wenn es sich um die Spezialsammlungen innerhalb der Gebäude handelt. Und hier dürfte es am Platze sein, mit einigen Betrachtungen über den Nachfolger Anders Sandvigs zu kommen.

III. Die Sandvigsehen Sammlungen und Sigurd Grieg

Als Anders Sandvig sich nach dem letzten Weltkrieg 1946 zurückgezogen hatte, gab es in Wirklichkeit nur einen Mann, der seine Arbeit fortsetzen konnte. Dies war der Archäologe Dr. phil. Sigurd Grieg. In einem vom Kriege betroffenen Land, mit einer zerstörten Wirtschaft, stand Grieg vor der großen Aufgabe, ein neues feuerfestes und sicheres Museumsgebäude für die reichen geschichtlichen Sammlungen des Handwerks errichten zu müssen. Neuer Boden wurde noch einmal zu dem schon vorhandenen Gebiet hinzugefügt und ein großes Projekt von 6000 Quadratmetern in Angriff genommen. Es waren junge Architekten, die siegreich aus dem Wettbewerb hervorgingen. Im voraus war bestimmt worden, daß es kein Monumentalbau sein sollte, wo die Architektur die Sammlungen erdrückte. Es sollte eine funktionelle und flexible Anlage werden, flexibel in Bezug auf die aktuelle Situation und flexibel in der Weise, daß man zu jeder Zeit weiterbauen konnte, sobald Geldmittel zur Verfügung standen. Und eben solche Bauten waren es, die die Sandvigsehen Sammlungen unter Griegs Leitung bekamen.

Grieg verfolgte außerdem einen neuen Aspekt bei seiner Tätigkeit auf Maihaugen und setzte sich dafür ein, daß möglichst viel Zeit für das geringe wissenschaftliche Personal zum Forschen sowohl in den Sammlungen des Museums als auch im Distrikt zur Verfügung stehen sollte. Ebenso startete er auch eine neue Serie von Jahrbüchern und eine Schriftenreihe bei den Sandvigsehen Sammlungen.

Fast alle großen skandinavischen Freilichtmuseen haben als Privatunternehmen angefangen, so auch die Sandvigsehen Sammlungen. Das Museum

venția de stat este folosită în principal pentru acoperirea salariilor personalului permanent, iar subvențiile locale au o pondere mult mai mică. Totalul subvențiilor publice constituie cam 45% din buget, în timp ce muzeul trebuie să acopere restul de circa 55% din încasările realizate prin vânzarea biletelor de intrare, exploatarea restaurantului, vânzarea de suveniruri etc. Se înțelege de la sine că această situație crează o tensiune permanentă, dar pe de altă parte constituie și un imbold la concentrare, de a face cât se poate de mult pentru public și de a prezenta muzeul în cea mai bună lumină. Starea asta a dat bineînțeles roade, pentru că muzeul se bucură de o nețărmurită bunăvoință din partea națiunii. Cu toate că muzeul este situat departe de centrele urbane, într-o țară cu populație puțin densă ca Norvegia, numărul vizitatorilor a crescut foarte mult, mai cu seamă în ultimii ani. Prin munca sa, Sigurd Grieg a contribuit extrem de mult la crearea unor noi posibilități de dezvoltare pentru Maihaugen. S-a retras din activitate în anul 1964.

Așa cum am mai spus, în ultimii zece ani numărul vizitatorilor a crescut foarte mult. Analizând acest fapt și ținând seama de caracterul muzeului, la Maihaugen s-a luat în ultimii ani hotărârea unor noi inițiative. Începând din anul 1965, mișcarea artelor decorative moderne din Norvegia își deschide anual la Maihaugen marele salon de vară. Cu această ocazie se face o amplă prezentare a materialului istoric, începând din evul mediu și pînă în zilele noastre. În mod inexplicabil, această expoziție este vizitată de un public cu mult mai numeros decît s-ar fi întîmplat dacă expoziția ar fi avut loc într-un oraș ca Oslo. Ea are și o deosebită valoare pedagogică, deoarece prezintă arta decorativă modernă din Norvegia unui public numeros ceea ce în alte condiții n-ar fi posibil.

În legătură cu aceasta, o caracteristică fundamentală o constituie tendința tot mai mare de a face din Maihaugen locul de desfășurare al congreselor și întrunirilor de cele mai diferite feluri. Analizînd situația muzeului ca muzeu național și ca parc de distracții în aer liber, conducerea, cu sprijinul comunei, a luat hotărârea construirii unei mari săli pentru concerte și congrese. Urmărind un scop precis, conducerea a intervenit ca pe lângă colecțiile Sandvig să se desfășoare o activitate culturală complexă. Poate că la instituțiile corespunzătoare din orașele mari aceste linii directoare n-ar putea fi aplicate; însă în ce privește muzeul Maihaugen, situat într-un oraș mic, cu un mare hinterland și fiind o proprietate națională comună, aceste

hat weiterhin privaten Status als selbstständige Institution, aber mit Unterstützung von Staat, Gemeinde und Distrikt. Die staatliche Unterstützung wird hauptsächlich dazu gebraucht, die Gehälter des festen Personals zu decken, die lokalen Beiträge haben wesentlich geringere Bedeutung. Die gesamten öffentlichen Beiträge betragen etwa 45%, während das Museum durch Einnahmen durch die Eintrittskarten, den Restaurantbetrieb, den Andenkenverkauf usw. ungefähr 55% beschaffen muß. Diese Situation verursacht selbstverständlich einen dauernden Druck, aber andererseits bedeutet sie auch eine Herausforderung, so umfassend wie möglich zu sein und so viel wie möglich für das Publikum zu tun und das Museum auf die beste Weise vorzuzeigen. Dies hat zweifellos Früchte getragen; denn das Museum genießt einen ungewöhnlichen good-will seitens der Nation. Dafür daß das Museum so abseits, in einem so dünn besiedelten Land wie Norwegen liegt, ist die Zahl der Besucher sehr gewachsen und vielleicht besonders in den letzten Jahren. Sigurd Grieg hat durch seine Arbeit sehr viel geleistet, um neue Entwicklungsmöglichkeiten für Maihaugen zu schaffen. Er trat im Jahre 1964 zurück.

Die Besuche haben — wie schon erwähnt wurde — in den letzten 10 Jahren sehr zugenommen. Durch eine Analyse davon, wie vom Charakter des Museums hat man sich in den letzten Jahren auf Maihaugen zu neuen Unternehmen entschlossen. Ab 1965 hat die Bewegung des modernen norwegischen Kunstgewerbes ihre großen alljährlichen Sommermusterungen auf Maihaugen. Damit ist eine Erweiterung des historischen Materials vom Mittelalter bis zur aktuellen Situation, der heutigen Zeit hergestellt worden. Diese Ausstellung wird sonderbarerweise in Lillehammer von weit mehr Menschen besucht als dies jemals in einer Stadt wie Oslo der Fall gewesen wäre. Sie besitzt auch einen ganz besonderen pädagogischen Wert, weil sich damit das moderne norwegische Kunstgewerbe einem tausendfältigen Publikum vorstellt, wozu es sonst wohl kaum die Möglichkeit gehabt haben dürfte.

Ein wesentlicher Zug in diesem Zusammenhang ist eine steigende Tendenz, Kongresse und Treffen verschiedenster Art nach Maihaugen zu verlegen. Durch eine Analyse der Stellung des Museums als Nationalmuseum und attraktives Freigebiet beschloß die Leitung mit Unterstützung der Gemeinde eine neue, große kombinierte Konzert- und Kongreßhalle zu bauen. Die Leitung hat sich mit klaren Zielen dafür eingesetzt, daß bei den Sandvig-schen Sammlungen eine integrierte kulturelle Tätigkeit betrieben werden soll. Das sind Richtlinien, die bei entsprechenden Institutionen in Großstädten vielleicht nicht angewendet werden können; aber in Bezug auf Maihaugen, mit seiner Lage in einer kleinen Stadt und einem größeren Hinterland und als gemeinsamer Nationalbesitz scheinen diese Linien die richtigen zu sein. Auf jeden Fall haben sie über das ganze Land die Aufmerksamkeit auf sich gelenkt.

linii directoare par a fi cele juste. În orice caz, ele au atras atenția întregii țări.

Muzeul s-a putut dezvoltă deoarece a fost considerat proprietate națională comună. Statutul instituției a contribuit și la dezvoltarea unei *propriei filozofii muzeistice*. Dorința tuturor este ca vizitarea muzeului să constituie pentru public un eveniment important, fie el de natură estetică sau intelectuală. Se pune o deosebită pondere ca publicul să se simtă bine într-o ambianță frumoasă. Pentru atingerea acestui țel se acordă o mare atenție sistemului de deservire. Actualul program de lucru prevede ca muzeul Maihaugen să constituie în exterior o sinteză a evenimentelor istorice, a evenimentelor din natură și a orientării contemporane. În interior cercetarea se află în centrul atenției, ținându-se totuși seamă că personalul e prea redus spre a putea face față tuturor lucrărilor, așa cum s-ar dori ele realizate.

Das Museum vermochte sich zu entfalten, weil es als ein nationaler Allgemeinbesitz angesehen wurde. Der Status der Institution hat auch dazu beigetragen, *eine eigene Museumsphilosophie* zu entwickeln. Man hat den Wunsch, daß das Museum für das Publikum ein Erlebnis sein soll, ob nun ästhetischer oder intellektueller Art. Und man legt entscheidendes Gewicht darauf, daß das Publikum sich in schönen Umgebungen wohl fühlen soll. Um dies zu erzielen, schenkt man dem Bedienungssystem viel Beachtung. Das heutige Arbeitsprogramm ist, daß Maihaugen nach außen eine Synthese von geschichtlichem Erlebnis, Naturerlebnis und Gegenwartsorientierung bilden soll. Nach innen steht die Forschung im Zentrum, jedoch mit dem Faktum vor Augen, daß man zu wenig Leute hat, um alle Dinge so zu bewältigen, wie man es am liebsten möchte.

MUZEUL AUSTRIAC ÎN AER LIBER DIN STÜBING DE LÎNGĂ GRAZ

**Contribuții la problema „Fundarea
și organizarea” unui muzeu în aer liber**

Victor Herbert Pöttler

Problema muzeului în aer liber a fost amplu dezbătută, de aceea nu necesită aici o expunere sistematică. Pare totuși indicat să se precizeze caracterul particular legat de înființarea unui muzeu de acest fel.

În principal, și muzeul austriac în aer liber servește sferei de activitate a științei drept centru de cercetare și de conservare muzeală, dar aici un loc de frunte îl ocupă în mod firesc știința ce se ocupă cu studiul caselor și disciplinele specializate ale etnografiei. Clădirile reconstruite în aer liber au devenit un material ilustrativ indispensabil pentru generațiile viitoare de studenți. Mecanizarea și raționalizarea tot mai mare a agriculturii vor duce în scurt timp la dispariția din cadrul natural a tuturor vechilor construcții țărănești, importante pentru știință. Prin urmare, toți cei interesați de studiul caselor vor trebui, într-un viitor mai mult sau mai puțin apropiat, să-și stabilească locul de muncă la muzeul în aer liber. Dar și cei ce se ocupă cu studiul istoriei, a istoriei culturii și a științelor sociale, interesați să arunce o privire în lumea țărănească din trecut, își vor afla drumul spre noi. Mai cu seamă viitorii arhitecți și constructori au posibilitatea să se instruiască la muzeul în aer liber asupra creației din domeniul construcțiilor strămoșilor noștri țărani.

Problemei științifice i se alătură misiunea de ilustrare, care prin număr și volum devine tot mai evidentă. Ea se adresează în egală măsură atât elevilor, cât și adulților. O vizită la muzeu le va oferi celor dintii, în cadrul instruirii lor școlare și după o prealabilă pregătire corespunzătoare, o valoroasă completare și rememorare a cunoașterii geografiei patriei sau la studiul istoriei. Pentru cei din urmă, o plimbare pe teritoriul muzeului va constitui un adevărat eveniment instructiv. Vizitatorul muzeului poate decide liber cum și ce anume să vizioneze din multitudinea exponatelor muzeului, corespunzătoare interesului său. Conform principiului instruirii recreative, pentru vizitatorul muzeului plăcerilor unei plimbări le este adăugată posibilitatea unei priviri instructive în trecutul propriului său popor.

DAS ÖSTERREICHISCHE FREILICHTMUSEUM IN STÜBING BEI GRAZ

**Ein Beitrag zur Frage „Aufbau und Gestaltung”
eines Freilichtmuseums**

Victor Herbert Pöttler

Die Aufgabe eines Freilichtmuseums ist hinlänglich erörtert worden, und es bedarf daher hier keiner grundsätzlichen Darstellung. Indessen scheint es angezeigt, diese Aufgabe dem eigenständigen Charakter einer Gründung entsprechend zu präzisieren.

Primär dient auch das Österreichische Freilichtmuseum dem Bereich der Wissenschaft als Stätte der Forschung und musealen Bewahrung, wobei die Hauskunde und die sachkundlichen Disziplinen der Volkskunde naturgemäß eine Vorrangstellung einnehmen. Die unter freiem Himmel wiedererrichteten Bauwerke sind ein unersetzliches Anschauungsmaterial für die Lernenden künftiger Generationen geworden. Die zunehmende Technisierung und Rationalisierung der Landwirtschaft werden in kurzer Zeit alle alten, wissenschaftlich bedeutsamen bäuerlichen Bauten in freier Landschaft zum Verschwinden bringen. Wer immer sich also um ein Anliegen der Hausforschung bemüht, wird in absehbarer Zeit seine Werkstatt im Freilichtmuseum aufschlagen müssen. Aber auch die Studierenden der Geschichte, der Kulturgeschichte und der Sozialwissenschaften werden, soweit sie einen Einblick in die bäuerliche Welt der Vergangenheit suchen, den Weg zu uns finden. Im besonderen haben zukünftige Architekten und Baumeister im Freilichtmuseum Gelegenheit, sich mit dem Bauschaffen unserer bäuerlichen Vorfahren auseinanderzusetzen.

Der wissenschaftlichen Aufgabe schließt sich der an Zahl und Umfang wesentlich stärker sichtbar werdende bildnerische Auftrag an. Er wendet sich gleichermaßen an Schüler wie an Erwachsene. Ersteren wird ein Museumsbesuch im Rahmen ihrer Schulausbildung und nach gezielter Vorbereitung eine wertvolle Ergänzung und Belebung des Heimatkunde- oder Geschichtsunterrichtes bieten. Letzteren wird eine Wanderung durch das Museumsgelände zu einem echten Bildungserlebnis. Ohne Zwang entscheidet der Museumsbesucher, wie und was er aus der Vielzahl der Museumsobjekte, seinem persönlichen Interesse entsprechend, besichtigt. Nach dem Prinzip der erholsamen Belehrung verbindet sich dabei für den Museumsbesu-

După ce ideea muzeului în aer liber, lansată pe la sfîrșitul secolului al XIX-lea în Scandinavia, s-a răspindit în toată Europa și mari muzee în aer liber au luat ființă în aproape toate țările europene, după cîteva eforturi zădărnice, în anul 1962 s-a reușit să se pună bazele unui muzeu în aer liber pentru întreaga Austrie. E drept că încă din anul 1908 s-au făcut încercări în direcția creării unui muzeu în aer liber, iar asemenea instituții regionale există sporadic începînd din anul 1952. Astfel, în anii 1951—1952 prima instituție regională de acest fel a luat ființă la Klagenfurt în Carintia prin strămutarea gospodăriei „Bodner“, amenajată ca muzeu în aer liber, iar în anul 1960 a urmat fundarea muzeului în aer liber al Carintiei din Maria Saal. În Austria de Sus a fost strămutată în anul 1960 o casă cu vatră deschisă pe terenul de la Mondsee, iar în anul 1964 a fost întemeiată „Asociația pentru muzeele în aer liber din Austria de Sus“, care și-a fixat drept țel înființarea cîtorva muzee regionale în aer liber, precum și conservarea gospodăriilor reprezentative din Austria de Sus. În anul 1967 a fost creat la Tatzmannsdorf, prin strămutarea cîtorva obiective mai importante pentru știința ce se ocupă cu studiul caselor, un muzeu regional în aer liber al Burgenlandului, iar actualmente landul Salzburg se ocupă cu pregătirea unui muzeu în aer liber al Salzburgului.

Muzeul austriac în aer liber de la Stübing a fost înființat cu intenția reunirii în el a construcțiilor din toate landurile Austriei într-o expunere unitară. Înființarea sa s-a făcut în baza unei asociații cu o epitropie, din care fac parte Bundul federal și toate landurile sale. Prin aceasta s-a obținut adeziunea la colaborare și responsabilitate solidară a tuturor instituțiilor competente din Austria. În afară de asta, fundarea muzeului fără participarea administrației de stat s-a putut face mai repede și mai dinamic. S-a proiectat strămutarea a circa 50—60 de obiective din toate regiunile Austriei pe teritoriul muzeului, care cuprinde aproximativ 40 ha. Pînă în prezent au putut fi adunate 32 construcții, dintre care 23 au și fost remontate pînă la sfîrșitul anului 1968.

În anul 1961, cînd am început să pregătesc organizarea muzeului austriac în aer liber, a trebuit să prezint mai întîi autorităților competente și publicului o schiță care să justifice intențiile noastre. Am studiat marile muzee în aer liber din Europa, spre a folosi experiența acestora în elaborarea proiectului meu. Dacă la sfîrșitul secolului trecut în Scandinavia s-a dezvoltat în principal tipul de muzeu-parc, unde peisajul să fie subordonat construcției, acum instituțiile mai recente, ca cele de

cher mit den Annehmlichkeiten einer Wanderung ein lehrreicher Einblick in die Vergangenheit des eigenen Volkes.

Nachdem sich die Idee des Freilichtmuseums seit dem Ende des 19. Jahrhunderts, ausgehend von Skandinavien, über ganz Europa verbreitet hatte, und nahezu in allen europäischen Ländern große nationale Freilichtmuseen entstanden waren, gelang es nach einigen vergeblichen Bemühungen, im Jahre 1962 ein Freilichtmuseum für ganz Österreich ins Leben zu rufen. Versuche in Richtung Freilichtmuseum sind in Österreich allerdings bis in das Jahr 1908 zurück zu verfolgen, und regionale Gründungen bestehen da und dort seit dem Jahre 1952. So wurde als erste regionale Gründung in den Jahren 1951/52 in Klagenfurt in Kärnten der „Bodnerhof“ übertragen und als Freilichtmuseum eingerichtet, und im Jahre 1960 erfolgte die Gründung des Kärntner Freilichtmuseums in Maria Saal. In Oberösterreich übertrug man 1960 ein Rauchhaus in den Ortsbereich von Mondsee und gründete im Jahre 1964 den „Verband für Oberösterreichische Freilichtmuseen“, der sich die Errichtung einiger regionaler Freilichtmuseen sowie die Erhaltung von Denkmälhöfen in Oberösterreich zur Aufgabe stellte. Im Jahre 1967 schuf man in Tatzmannsdorf durch die Übertragung einiger hauskundlich bedeutsamer Objekte ein regionales burgenländisches Freilichtmuseum, und das Land Salzburg ist zur Zeit mit der Planung eines regionalen salzburgischen Freilichtmuseums befaßt.

Das Österreichische Freilichtmuseum in Stübing wurde mit der Absicht gegründet, Bauten aus allen Bundesländern Österreichs zu einer geschlossenen Darstellung zu vereinigen. Die Gründung erfolgte auf der Basis eines Vereines mit einem Kuratorium, dem der Bund und alle Bundesländer angehören. Dadurch gelang es, alle kompetenten Stellen Österreichs für die Mitarbeit und Mitverantwortung zu gewinnen. Überdies konnte der Aufbau des Museums außerhalb der öffentlichen Verwaltung rascher und dynamischer vorangetrieben werden. Es ist geplant, rund 50 bis 60 Objekte aus allen Teilen Österreichs in das etwa 40 ha große Museums Gelände zu übertragen. Zweunddreißig Bauten konnten bisher eingeholt werden, wovon 23 bis zum Jahresende 1968 wieder aufgebaut worden sind.

Als ich im Jahre 1961 begann die Gründung des Österreichischen Freilichtmuseums vorzubereiten, galt es, den maßgeblichen Stellen und der Öffentlichkeit vorerst ein Konzept vorzulegen, das unser Vorhaben glaubwürdig machte. Ich studierte die großen Freilichtmuseen Europas, um die Erfahrungen dieser Institute für meine Planung nutzbar machen zu können. Hatte man in Skandinavien am Ende des vorigen Jahrhunderts im wesentlichen den Typus eines Parkmuseums entwickelt, bei dem die Landschaft dem Bauwerk untergeordnet wurde, so versuchten die jüngeren Gründungen, etwa in Bokrijk und Kommern, Baugruppen harmonisch in die Landschaft einzuordnen.

Bei der Mannigfaltigkeit der österreichischen Hauslandschaften erschien mir für uns keiner der

la Bokrijk și Kommern, au început să insereze în mod armonios ansamblurile de clădiri în cadrul peisajului.

Față de varietatea peisajelor naturale ce încadrează casele din Austria, nici una din soluțiile de mai sus nu mi s-au părut pe de-a-ntregul convenabilă. Trebuia rezolvată problema amplasării construcțiilor extrem de diverse din toată Austria pe o suprafață închisă. În această privință m-am strădui să obțin o concordanță cât se poate de perfectă între clădiri și peisajul natural al muzeului. Cum toate gospodăriile strămutate la muzeul austriac în aer liber provin din sate împrăștiate, concentrarea lor într-o așezare unitară era de la început exclusă; la fel și amenajarea unei piețe satești. În schimb era necesar ca gospodăriile să-l impresioneze pe privitor ca fiind individualități de sine stătătoare și să fie izolate pe cât posibil unele de altele. Lucrul acesta presupunea un teren în care să existe posibilitatea de a insera astfel clădirile în cadrul peisajului, încât ele să aibă cât mai puțină legătură între ele, iar în unele cazuri chiar deloc. Numai construcțiile ce proveneau din același peisaj inconjurător al casei sau din peisaje apropiate urmau să fie reunite în ansambluri de clădiri.

Vilceaua situată între Gsoller și Pfaffenkogel, aleasă drept teritoriu pentru muzeu, situată la vreo 15 km nord de Graz, oferea posibilități optime pentru realizarea proiectului meu. Un vast teren acoperit cu păduri și pajiști, cu dealuri și cîmpii, a permis inserarea în teren a construcțiilor provenite de pe un teritoriu întins între lacul Neusiedler pînă la lacul Constanța, astfel ca ele să-l întîmpine pe vizitator bine încadrate de peisaj. Aici dificultatea a constat bineînțeles în faptul că o suprafață de circa 40 ha nu poate oferi toate variantele dorite ale peisajului. La amplasarea construcțiilor pe teritoriul muzeului puteau așadar fi dobîndite în unele cazuri numai echivalențe aproximative față de peisajul original al exponatului. O particularitate a muzeului austriac în aer liber pare să fie aceea că exponatele au fost strămutate într-un peisaj natural lăsat neschimbat, reprezentînd deci aspectele unui peisaj de parc, ceea ce a dus în multe cazuri la obținerea unei armonii optime între construcțiile țărănești și teritoriul muzeului.

La început în mod intenționat nu am elaborat un plan fix, deoarece la înființarea muzeului nostru în aer liber încă nu am putut ști care anume din piesele potrivite proiectului nostru ne vor fi accesibile. Chiar din motive de ordin financiar nu orice construcție pe care am fi dorit-o și care ar fi fost demnă de conservare putea fi trecută în proprie-

vorgegebenen Wege restlos gangbar. Es galt die Aufgabe zu bewältigen, aus allen Teilen Österreichs Bauwerke von eminenter Unterschiedlichkeit in ein geschlossenes Areal einzufügen. Ich strebte dabei einen möglichst starken Einklang zwischen den Baulichkeiten und der Landschaft des Museumsgeländes an. Da alle in das Österreichische Freilichtmuseum übertragenen Gehöfte aus der Streusiedlung stammen, war die Zusammenfassung zu einem geschlossenen Siedlungsgebiet von vornherein auszuschließen, desgleichen schied auch die Bildung von Dorfplätzen aus. Hingegen sollen die Gehöfte als Individualitäten für sich auf den Beschauer wirken und voneinander möglichst isoliert sein. Dies setzte ein Gelände voraus, in dem die Möglichkeit bestand, die Gebäude so in die Landschaft einzuordnen, daß sie untereinander wenig, in manchen Fällen überhaupt keine Beziehung haben. Lediglich Bauten aus derselben oder aus einer benachbarten Hauslandschaft sollten zu Baugruppen zusammengefaßt werden.

Der zwischen dem Gsoller und dem Pfaffenkogel gelegene, als Museumsgelände ausersehene Talgraben, etwa 15 km in nördlicher Richtung von Graz entfernt, bot für meine Planung ein Optimum an Möglichkeiten. Ein unübersichtliches Areal mit Wald und Wiesenflächen, hügelig und eben, erlaubte es, die aus einem Raum vom Neusiedlersee bis zum Bodensee stammenden Bauten so in das Gelände einzufügen, daß sie dem Besucher in einer engen Verbindung zur Landschaft begegnen. Die Schwierigkeit bestand hier freilich darin, daß ein Areal von etwa 40 ha Größe nicht alle erwünschten landschaftlichen Möglichkeiten bieten kann. Daher konnten bei der Einordnung der Baulichkeiten in das Museumsgelände in manchen Fällen nur Annäherungswerte gegenüber der Stammlandschaft des Objektes erreicht werden. Dennoch scheint eine Besonderheit des Österreichischen Freilichtmuseums darin zu liegen, daß die Museumsobjekte in eine Landschaft verpflanzt wurden, die noch völlig naturbelassen ist, also nicht die Merkmale einer Parklandschaft aufweist, wodurch eben in vielen Fällen ein optimaler Einklang zwischen den bäuerlichen Bauwerken und dem Museumsgelände erzielt werden konnte.

Bei Beginn meiner Arbeit habe ich bewußt keine fertige Planung vorgelegt, da ich bei der Gründung unseres Freilichtmuseums noch nicht wissen konnte, welche geeigneten Objekte für unser Vorhaben erreichbar sein würden. Zumal schon aus finanziellen Gründen nicht jedes erwünschte und für eine museale Bewahrung würdige Bauwerk auch in den Besitz unseres Freilichtmuseums übernommen werden konnte. Außerdem wollte ich eine lebendige, elastische Planung, die es erlaubt, noch während des Museumsaufbaues die laufend gewonnenen Erfahrungen zu verwerten. Der anlässlich der Gründungsversammlung vorgelegte Plan hatte daher nur das grundsätzliche Konzept aufzuzeigen und beschränkte sich auf eine allgemein verständliche und ansprechende optische Information. Ich bin heute davon überzeugt, daß dieser Weg richtig war, und dadurch die gesamte Planung wachsen konnte,

tatea muzeului nostru în aer liber. Pe lângă asta, doream un plan viu, elastic, care să permită valorificarea experienței acumulate chiar în cursul amenajării muzeului. De aceea planul prezentat cu prilejul sedinței de constituire trebuia să arate numai conceptul de bază, și el s-a rezumat la o informare generală, ușoară de înțeles și atrăgătoare în aspectul său vizual. Astăzi sint convins că aceasta a fost calea cea justă și că proiectul a putut da roade, fără să fie încorsetat pe planșa de desen.

În afara găsirii obiectelor potrivite din toate regiunile Austriei, cea mai mare grijă mi-a produs-o inserarea construcțiilor în peisajul de pe teritoriul muzeului, mai cu seamă fiindcă-mi fixasem un țel înalt și năzuiam să găsesc soluții optime. În această privință am pornit de la premisa că constructorii vechilor castele și mănăstiri, dar și constructorii vechilor gospodării țărănești, la amplasarea clădirilor, cum s-ar putea numi inserarea construcțiilor în peisaj, n-au avut mijloace tehnice ajutoare demne de menționare. Spre deosebire de tehnicienii moderni, care au învățat să-i impună peisajului cu ajutorul buldozerelor și screeperelor celor mai grele o construcție elaborată de ei, țărani și vechii meșteri constructori și-au înălțat clădirile, inserându-le într-o ordine conștientă și chiar silită în conceptul dat al peisajului. De aceea vechile construcții sint inserate în peisaj în mod armonios și plăcut ochiului nostru, pe cînd unele din construcțiile moderne ne apar ca niște corpuri străine stînjitoare. Din această cauză am încercat să urmez calea celor vechi, încercînd să dau prioritate peisajului la amplasarea exponatelor. Lucrul acesta a impus bineînțeles o analizare cumpănită și stăruitoare a acestei probleme. Mărturisesc cu plăcere că pentru unele piese am elaborat cinci pînă la șase schițe, înainte de a găsi soluția definitivă. La concentrarea mai multor clădiri într-un ansamblu de construcții a fost necesară uneori trasarea contururilor clădirilor spre a putea aprecia în prealabil intersecțiile. Bineînțeles că numai în cazuri izolate am încercat să obțin constituirea unor ansambluri de construcții, ca la clădirile de același gen din Burgenland, Stiria și Tirol.

Cum teritoriul muzeului se întinde de la est la vest, mi-a fost limpede faptul că planul trebuie întocmit în mod corespunzător cu întinderea est-vestică a Austriei, așa cum ne apare ea pe hartă. Prin urmare, vizitatorul pătrunde în muzeu în Burgenland, landul răsăritean al Austriei, și, pornind de aici, străbate peisajele de cultură austriacă pînă la hotarele apusene ale statului nostru federal, la Voralberg. Cu această ocazie el capătă o vedere generală asupra multitudinii de tipuri de case reunite în Austria, pe cît de interesantă, pe atît de instructivă, pornind de la formele de construcții din răsăritul Europei, ca cele din Burgenland, trece pe lângă casele cu vatră deschisă ale regiunii est-alpine din Stiria și Carintia pînă la impozantele clădiri în patru muchii ce caracterizează construcțiile din ținutul dunărean, și ajunge în sfîrșit la ansamblul de construcții alpine, cu gospodăriile din Tirolul de nord și de sud, ca și din landul Salzburg. Capătul apusean este constituit în primul rînd de o casă din pădurile din Bre-

ohne daß ihr am Reißbrett Gewalt angetan worden wäre.

Neben der Auffindung geeigneter Objekte aus allen Teilen Österreichs bereitete mir die Eingliederung der Bauwerke in die Landschaft des Museumsgeländes die größte Sorge, zumal ich mir hier ein hohes Ziel gesetzt hatte und nach optimalen Lösungen strebte. Dabei ging ich von der Voraussetzung aus, daß die Erbauer alter Burgen und Klöster, aber auch die Erbauer der alten Bauernhöfe bei der Ortung der Gebäude, wie ich die Eingliederung der Bauwerke in die Landschaft nennen möchte, keine nennenswerten technischen Hilfsmittel kannten. Im Gegensatz zu den modernen Technikern, die es gelernt haben unter Zuhilfenahme von Bulldozern und schwersten Laderaupen, der Landschaft ein von ihnen erdachtes Bauwerk aufzuzwingen, bauten daher die alten Baumeister und die Bauern ihre Bauten in bewußter und wohl auch erzwungener Einordnung in das vorgegebene Konzept der Landschaft. Deshalb stehen die alten Bauwerke harmonisch und für unser Auge wohlgefällig in der Landschaft, während so mancher moderne Bau als störender Fremdkörper empfunden wird. Ich versuchte daher, den Weg der Alten zu gehen und ließ bei der Ortung der Museumsobjekte der Landschaft in der Regel den Vorrang. Das verlangte allerdings eine umsichtige und geduldige Auseinandersetzung mit diesem Problem. Gerne gestehe ich, daß ich die Grundrisse für manche Objekte oft 5 bis 6mal ausgesteckt habe, ehe ich die endgültige Entscheidung traf. Bei der Zusammenfassung mehrerer Gebäude zu einer Baugruppe erwies sich mitunter das Ausstecken der Gebäudesilhouetten als empfehlenswert, um Überscheidungen im voraus beurteilen zu können. Die Bildung von Baugruppen habe ich allerdings nur vereinzelt angestrebt, so etwa bei gleichartigen Bauten des Burgenlandes, der Steiermark und Tirols.

Da sich das Museumsgelände von Osten nach Westen erstreckt, war es für mich naheliegend, die Planung entsprechend der Ost-Westausdehnung Österreichs, wie sie uns von der Landkarte her geläufig ist, aufzubauen. Der Besucher betritt also im östlichsten Bundesland Österreichs, im Burgenland, das Museumsgelände und durchwandert von hier aus die österreichischen Kulturlandschaften bis zur westlichen Grenze unseres Bundesstaates in Vorarlberg. Dabei erlebt er durch die Mannigfaltigkeit der in Österreich vereinigten Haustypen einen gleichermaßen interessanten wie lehrreichen Überblick, beginnend bei den osteuropäischen Bauformen, etwa des Burgenlandes, gelangt er über die Rauchstubenhäuser des ostalpinen Raumes in Steiermark und Kärnten zu einem eindrucksvollen Vierkanter, der das donauländische Bauen veranschaulicht, und erreicht schließlich die alpine Baugruppe mit den Gehöften aus Nord- und Südtirol sowie aus dem Lande Salzburg. Den westlichen Abschluß bildet vorerst das Bregenzerwälderhaus aus Vorarlberg, das mit seiner gediegenen Gestaltung der Wohnräume einen Höhepunkt unserer bäuerlichen Wohnkultur darstellt. Freilich ist eine

genz din Voralberg, care prin conformația masivă a odăilor de locuit reprezintă o culme a culturii caselor de locuit țărănești de la noi. Bineînțeles că o prezentare completă și sistematică a tuturor tipurilor de peisaje înconjurătoare caselor din Austria nu este posibilă în muzeul nostru în aer liber, din cauza resurselor financiare îngrădite și a terenului redus. Așadar, o expunere sistematică a tuturor tipurilor de peisaje înconjurătoare caselor rămâne rezervată muzeelor regionale, pe cînd muzeul austriac în aer liber urmărește să ofere o secțiune reprezentativă a tuturor landurilor austriece. Valoarea deosebită și originalitatea acestui proiect rezidă în dorința de a oferi o cuprinzătoare privire de ansamblu asupra unei țări, care se întinde de la pusta maghiară pînă la lacul Constanța și, potrivit cu aceasta, prezintă numeroase și multiple forme în construcțiile sale țărănești.

Considerente de ordin financiar și practic m-au determinat să efectuez lucrările de organizare a muzeului austriac în aer liber în regie proprie, cu meseriașii și lucrătorii muzeului. În scopul acesta trebuia să găsec mai întii forțele de muncă corespunzătoare. Le-am căutat printre meșteșugarii de la sate, nutrind speranța că, în afara aptitudinilor meșteșugărești, ei vor aduce și capacitatea de adaptare la vechiul sistem țărănesc de construire. Am început cu trei dulgheri și două ajutoare. Am remontat cu ei primul exponat — „Sallegger Moar“ — acumînd cu acest prilej primele experiențe prețioase. Astăzi lucrează în total optsprezece lucrători la ridicarea muzeului austriac în aer liber. Cu toții provin din familii țărănești și de aceea au ajuns să fie legați sufletește de munca lor. Înțelegerea și bucuria față de caracterul utilitar și față de frumusețea vechilor sisteme țărănești de construcție îl fac pe muncitorul meseriaș să ajungă la convingeri care contribuie la o prestație mai bună și, mai cu seamă, mai apropiată de autenticitate. Bineînțeles că această convingere a trebuit să fie trezită și întărită prin muncă comună. În această direcție discuțiile nu sînt eficace, deoarece de cele mai multe ori muncitorii nu știu gîndi istoric. Abia munca în comun la preluarea gospodăriilor, la strămutarea lor și la remontarea lor duce la succesul dorit, care în definitiv constă în aceea că muncitorii își transportă în trecut priceperea meșteșugărească dobîndită în prezent, își reînsușesc vechile procedee de lucru și-și îndreaptă atenția asupra deprinderilor meșteșugărești din veacurile trecute.

Tehnica strămutării clădirilor am dezvoltat-o în mare măsură din propria mea experiență. Majoritatea construcțiilor aflate la muzeul austriac în aer liber sînt din lemn. Ținînd seama de asta, am acordat o deosebită atenție problemei tehnicii construcțiilor de lemn. E drept că demontarea clădirilor de lemn e mai simplă decît a celor din zidărie, totuși ea cere o pregătire și atenție mai mare. Întrucît la remontarea unei clădiri de lemn trebuie utilizate, în măsura posibilităților, toate vechile elemente ale construcției, e necesar ca înaintea începerii lucrărilor de demontare să se marcheze după un sistem cît se poate de simplu și de practic

vollkommene, systematische Darstellung sämtlicher Hauslandschaften Österreichs in unserem Freilichtmuseum aus finanzieller und räumlicher Beengtheit nicht möglich. Bleibt also die systematische Darstellung aller Hauslandschaften den regionalen Gründungen vorbehalten, so verfolgt das Österreichische Freilichtmuseum die Absicht, einen repräsentativen Querschnitt durch alle österreichischen Bundesländer zu bieten. Der besondere und einmalige Wert dieses Vorhabens liegt dabei in dem zusammenfassenden Überblick über ein Land, das sich von der Pußta bis zum Bodensee erstreckt und dementsprechend viele Unterschiede und Vielgestaltigkeiten in seinen bäuerlichen Bauwerken aufweist.

Aus finanziellen und praktischen Erwägungen erschien es mir angezeigt, den Aufbau des Österreichischen Freilichtmuseums in Eigenregie mit Handwerkern und Arbeitern des Museums durchzuführen. Dazu mußten vorerst geeignete Kräfte gefunden werden. Ich suchte sie unter den ländlichen Handwerkern, von denen ich erhoffte, daß sie neben ihren handwerklichen Fähigkeiten auch die Bereitschaft mitbringen würden, sich in das alte bäuerliche Baugeschehen einzufügen. Ich begann mit drei Zimmerern und zwei Hilfskräften. Mit ihnen baute ich das erste Objekt, den „Sallegger Moar“ wieder auf und sammelte dabei die ersten wertvollen Erfahrungen. Heute arbeiten insgesamt achtzehn Arbeiter am Aufbau des Österreichischen Freilichtmuseums mit. Allesamt stammen noch aus dem Bauernhaus und konnten daher auch in eine geistige Beziehung zu unserer Arbeit gebracht werden. Verständnis und Freude für die Zweckmäßigkeit und Schönheit der alten bäuerlichen Bauweise befähigt den handwerklichen Arbeiter zu Einsichten, die eine bessere und vor allem richtige Leistung ermöglichen. Freilich mußte dieses Verständnis durch gemeinsames Arbeiten geweckt und vertieft werden. Gespräche sind hier in der Regel nicht zielführend, da den Arbeitern historisches Denken meist fremd ist. Erst das gemeinsame Werken bei der Aufnahme der Gehöfte, bei deren Übertragung und beim Wiederaufbau führt zum gewünschten Erfolg, der letzt'lich auch darin liegt, daß die Arbeiter ihr angelerntes gegenwärtiges handwerkliches Können in eine vergangene Zeit transportieren, dabei alte Techniken wieder aufnehmen und ihr Hauptaugenmerk auf die handwerklichen Gepflogenheiten vergangener Jahrhunderte richten.

Die Technik der Gebäudeübertragung habe ich weitgehend aus eigener Erfahrung entwickelt. Die meisten Bauwerke im Österreichischen Freilichtmuseum sind Holzbauten. Dementsprechend wurde unsere besondere Aufmerksamkeit bei der Übertragung der Gebäude dem Problem der Holzbau-technik gewidmet. Zwar ist das Abtragen von Holzbauten einfacher, als das von gemauerten Bauwerken, verlangt indessen größere Sorgfalt und Vorbereitung. Da für den Wiederaufbau eines Holzbaues nach Möglichkeit alle alten Bauelemente verwendet werden sollen, müssen vor Beginn der Abtragarbeiten, alle Baubestandteile nach einem mög-

toate piesele componente ale clădirii. În acest scop folosesc mici plăcuțe din tablă de diferite culori, prevăzute cu numere ștanțate. Alegerea culorilor se face astfel ca totdeauna partea sudică a clădirii să fie însemnată cu roșu, partea nordică cu negru, partea estică cu galben și partea vestică cu verde. Sistemul acesta se dovedește foarte eficient prin simplitatea sa și facilitează munca tuturor colaboratorilor.

Întocmirea planurilor de măsurători este precedată de această marcare, sau se efectuează concomitent cu ea. La cercetarea și reprezentarea grafică a exponatelor noastre muzeale un loc important îl ocupă proporțiile armonioase, ce apar atît de interesante și frumoase în această arhitectură. Bineînțeles că fenomenul acesta e greu de transpus în cifre, deoarece în totalitatea lor vechile construcții sînt mai vechi decît sistemul nostru metric. Datorită acestui fapt, la măsurătorile efectuate la vechile construcții nu ies niciodată valori metrice exacte, pentru că în vremea cînd au apărut aceste clădiri măsurarea se făcea în picioare, coți, țoli etc., sau se renunța pesemne, mai cu seamă în arhitectura țărănească, cu totul la măsurători precise și, la fel ca și în alte domenii, constructorii se lăsau conduși de simț și experiență. Poate că buna proporționare rezidă mai curînd în intuiția muncitorului constructor, decît în rigla de calcul.

Înainte de a purcede la remontarea unei construcții, trebuie să acordăm o grijă deosebită conservării și reparării tuturor părților lemnoase. Printr-un procedeu de scurtă cufundare, piesele din lemn sînt îmbibate cu o substanță de impregnare, iar înainte de remontare se verifică dacă pot fi folosite. Înainte de toate, îmbinările în colțuri, care au avut mult de suferit în decursul veacurilor și mai cu seamă la demontare, trebuie să se bucure de deosebita noastră atenție. Cea mai mare scrupulozitate trebuie acordată verificării capacității portante a tuturor pieselor vechi de lemn. Chiar și atunci cînd lemnul nu prezintă vreun indiciu de degradare, sub acțiunea umidității, care cu greu poate fi evitată la strămutarea construcțiilor, pot apare modificări și slăbiri ale lemnului, uscat timp de secole. Se înțelege de la sine că apare frecvent necesitatea înlocuirii vechilor bucăți deteriorate. De regulă am folosit totdeauna în acest scop lemn bun, uscat, și numai în mod excepțional am introdus în zidăria vechilor construcții lemn verde. Acest lucru își dovedește utilitatea din două motive. Lemnul proaspăt tăiat este scos din pădure fără a se ține de cele mai multe ori seama de anotimp, și de aceea nu este corespunzător din punct de vedere calitativ, așa că trebuie să ne așteptăm la mari modificări după includerea sa în construcție. Pe cînd lemnul bun, uscat, prezintă avantajul că nu este supus nici unor modificări, ca scăderea volumului, torsiuni, etc. și, în afară de asta, se încorporează mai bine din punct de vedere vizual vechii construcții. Folosirea substanțelor colorante pentru vopsirea noilor părți de lemn se dovedește dăunătoare, fiindcă aceste piese de lemn vopsit nu au patină, și de aceea se observă imediat că sînt corpuri străine.

lichst einfachen und zweckmäßigen System gekennzeichnet werden. Ich verwendete dazu kleine Blechblättchen, die mit eingestanzten Nummern und mit Farben versehen werden. Die Wahl der Farben erfolgt dabei stets so, daß etwa die Südseite des Gebäudes immer rot, die Nordseite immer schwarz, die Ostseite gelb, und die Westseite grün gekennzeichnet sind. Dieses System bewährt sich durch seine überzeugende Einfachheit bestens und erleichtert allen Arbeitskräften die Mitarbeit.

Die Herstellung der Aufmaßpläne geht dieser Kennzeichnung voran oder wird gleichlaufend durchgeführt. Bei der Betrachtung und zeichnerischen Erfassung unserer Museumsobjekte sind es nicht zuletzt die harmonischen Proportionen, die diese Architektur so ansprechend und schön erscheinen lassen. Allerdings ist dieses Phänomen in Zahlen kaum erfaßbar, da die alten Bauten insgesamt alle älter sind als unser metrisches Maßsystem. Dementsprechend ergeben sich beim Aufmessen alter Bauten nie exakte Meterwerte, maß man in der Entstehungszeit dieser Bauten doch nach Fuß, Elle, Zoll, oder man verzichtete wohl, vor allem in der bäuerlichen Architektur, ganz auf genaue Abmaße und verließ sich, wie in vielen anderen Dingen auch, auf Erfahrung und Gefühl. Vielleicht liegt eine gute Proportion eben eher in der Intuition des Bauschaffenden als in einem Rechenschieber begründet.

Vor dem Wiederaufbau eines Bauwerkes gilt unsere besondere Obsorge der Konservierung und Instandsetzung aller Holzteile. In einem Kurztauchverfahren werden die Hölzer mit einem Imprägnierungsmittel getränkt und vor dem Wiedereinbau auf ihre volle Brauchbarkeit untersucht. Vor allem die Eckverbindungen, die im Laufe der Jahrhunderte und insbesondere beim Abtragen der Bauten stark in Mitleidenschaft gezogen werden, benötigen unsere Aufmerksamkeit. Äußerste Gewissenhaftigkeit ist einer Überprüfung der Tragfähigkeit aller alten Hölzer zuzuwenden. Selbst wenn das Holz keinerlei Anzeichen von Schadhaftheit erkennen läßt, kann durch die Einwirkung von Feuchtigkeit, die bei der Übertragung der Bauten kaum zu vermeiden ist, eine Veränderung und Schwächung des durch Jahrhunderte ausgetrockneten Holzes eintreten. Selbstverständlich ergibt sich häufig die Notwendigkeit, alte schadhafte Stücke zu ersetzen. In der Regel habe ich dafür immer gutes Altholz verwendet und nur ausnahmsweise neues Holz in die alten Bauten einzimmert. Dies erweist sich aus zwei Gründen als zweckmäßig: Frisch geschlägertes Holz wird meist ohne Rücksicht auf die Jahreszeit eingeholt und entspricht daher qualitativ nicht, so daß mit starken Veränderungen nach dem Einbau gerechnet werden muß. Hingegen hat gutes Altholz den Vorteil, daß es keinen Veränderungen, wie Schwund, Drehungen u. a. unterworfen ist und sich außerdem optisch dem alten Bauwerk besser eingliedern läßt. Die Verwendung von Farbstoffen zur Einfärbung von neuen Holzteilen erweist sich als unvorteilhaft, da diese eingefärbten Holzteile nicht patinieren und deshalb optisch als Fremdkörper erkennbar bleiben.

Deosebita noastră atenție și uneori și luarea de măsuri speciale o solicită siguranța statică a vechilor construcții. E de la sine înțeles că, în privința staticii, construcțiile cu două nivele pun mai multe probleme decât clădirile cu un singur nivel. Deoarece la ridicarea acoperișului sint folosite de cele mai multe ori leături noi, dar aproape totdeauna material nou de acoperire, rezultă acum presiune mai mare asupra lemnelor portante ale unui exponat remontat, decât cea existentă în ultimele decenii la vechea clădire. Însăși din acest motiv e necesar să se acorde o deosebită atenție tuturor părților lemnoase portante, și subgrinzile, grinzile și contrafrisele să fie la nevoie întărite sau, în unele cazuri înlocuite. Și folosirea unei vechi coame de acoperiș, chiar dacă cifra anului de construcție o face indispensabilă, nu este permisă, dacă prezintă deficiențe în privința capacității portante. În cazul acesta, printr-o dublare efectuată ireproșabil de către dulgheri, partea cea veche, ce merită să fie păstrată, va fi legată de lemnul de întărire, eliminându-se astfel orice risc.

Faptul că la clădirile mai mari de lemn și nivelul superior trebuie făcut practicabil pentru vizitatorii muzeului indeamnă la mare precauție. Pentru realizarea siguranței statice necesare acestui scop, trebuie verificată înainte de toate capacitatea portantă a tuturor scărilor și podelelor nivelului superior, care odinioară au fost destinate numai unui număr restrâns de locatari, iar la nevoie să fie întărite. La podele și tavane o întărire poate fi ușor realizată prin introducerea unui planșeu intermediar sau a unei grinzi suplimentare, dacă e cu puțință neexpusă vederii, dar indispensabilă în interesul siguranței.

O problemă aparte prezintă acoperirea construcțiilor remontate. Experiența ne arată că este totdeauna indicată folosirea unui material nou de acoperire. Doar înainte și țăranul pune un acoperiș nou atunci când cel vechi se deteriorează. Acoperișurile solide, ca cele de lemn, nu pun probleme în această privință. Șindrila și scindurile pot fi confecționate în regie proprie, obținându-se astfel material de cea mai bună calitate. Durabilitatea acoperișului de lemn poate fi mărită prin impregnarea sa cu substanțe adecvate. Mai dificilă este confecționarea și, în special, întreținerea acoperișurilor de paie. Aici nu latura meșteșugărească e cea care ridică probleme, ci faptul că agricultura modernă nu mai e în stare să livreze paie potrivite pentru acoperiș. Nu-i vorbă că s-ar putea renunța la treieratul mecanic, efectuându-l manual. Însă datorită folosirii îngrășămintelor chimice, calitatea paiului este totuși alta decât cea obținută prin vechiul sistem de muncă în agricultură. Dacă înainte paiul era subțire și elastic, mai cu seamă cel de la grâul cultivat pe un teren dezmiriștit prin foc, acum el are tulpina mai groasă și mai friabilă. Deocamdată lipsește încă experiența în privința posibilității de confecționare din acest nou soi de paie a unor acoperișuri care să dăinuie 20—25 de ani, așa cum era cazul odinioară. Pare că un sistem eficace de impregnare a acoperișurilor de paie încă n-a fost găsit. Încercările făcute de mine au demonstrat că se poate opri dezvoltarea mușchiului prin

Unsere besondere Aufmerksamkeit und da und dort wohl auch besondere Maßnahmen verlangt die statische Sicherheit der alten Baulichkeiten. Es versteht sich von selbst, daß zweigeschoßige Bauwerke auch im Hinblick auf die Statik mehr Probleme aufwerfen als eingeschößige Bauten. Da bei der Aufbringung des Daches meist neue Dachlatten, fast immer aber ein neues Deckungsmaterial verwendet wird, ergeben sich größere Drucke auf die tragenden Hölzer eines wiedererrichteten Objektes, als dies beim alten Bau in den letzten Jahrzehnten der Fall gewesen ist. Schon aus diesem Grunde erscheint es notwendig, allen tragenden Holzteilen besondere Aufmerksamkeit zuzuwenden und Unterzüge, Steher und Kopfbänder allenfalls auszubessern, zu verstärken oder in manchen Fällen zu erneuern. Auch eine alte Firstpfette, selbst wenn sie uns durch eine Jahreszahl unersetzlich geworden ist, darf nicht mehr verwendet werden, wenn ihre Tragfähigkeit Mängel erkennen läßt. Hier wird man durch zimmermannsmäßig einwandfrei durchgeführte Überplattungen den erhaltenswerten alten Teil mit dem Ersatzholz verbinden und so jedes Risiko vermeiden.

Der Umstand, daß größere Holzbauten auch im oberen Stockwerk für die Museumsbesucher begehbar gemacht werden müssen, mahnt zu größter Vorsicht. Um hierfür die statische Sicherheit zu gewährleisten, sind vor allem Stiegen und Fußböden im Obergeschoß, die ehemals ja nur für relativ wenig Hausbewohner bestimmt waren, auf ihre Tragfähigkeit zu überprüfen und wenn notwendig zu verstärken. Bei Fußböden und Decken ist eine Verstärkung durch das Einziehen eines unsichtbaren Zwischenbodens oder eines zusätzlichen, möglichst nicht sichtbaren Trägers leicht zu erreichen und im Interesse der Sicherheit durchaus vertretbar.

Eine Frage für sich stellt die Eindeckung der wieder aufgebauten Bauten dar. Erfahrungsgemäß ist es angezeigt, stets neues Deckungsmaterial zu verwenden. Hat doch auch der Bauer in früheren Zeiten, wenn das Dach schadhaft geworden war, neu eingedeckt. Die harten Deckungen, etwa mit Holz, erweisen sich dabei als unproblematisch. Schindeln und Bretter können in Eigenregie hergestellt werden, wodurch beste Qualität zu erzielen ist. Die Dauerhaftigkeit der Holzdeckung läßt sich durch das Imprägnieren mit geeigneten Mitteln vergrößern. Schwieriger ist die Herstellung und vor allem die Erhaltung der Strohdächer. Dabei ist es weniger die handwerkliche Seite, die Sorgen schafft, sondern der Umstand, daß die moderne Landwirtschaft nicht mehr in der Lage ist das geeignete Deckstroh zu liefern. Zwar verzichtet man auf das maschinelle Dreschen und ist bereit das Getreide händisch auszuwerfen. Die Beschaffenheit des Strohs ist jedoch durch die Verwendung von Handelsdünger anders als sie in der alten Wirtschaftsweise gewesen ist. War das Stroh früher dünn und geschmeidig, am ausgeprägtesten beim Brandkorn der Brandwirtschaft, so ist es jetzt in den Halmen dicker und spröder. Noch fehlt die Erfahrung, ob es möglich sein wird, mit dieser neuen Strohart Dächer mit einer Lebensdauer von 20 bis 25 Jahren

1. Casă din pădurea de Bregenz, provenită din Schwarzenberg în Vorarlberg.

1. Bregezerwälderhaus aus Schwarzenberg in Vorarlberg.

2. „Gospodăria Hansler“ din Alpbach în Tirolul de nord.

2. „Hanslerhof“ aus Alpbach in Nordtirol.

3. „Gospodăria Wegleit“ din St. Walburg în Tirolul de sud.

3. „Wegleithof“ aus St. Walburg in Südtirol.

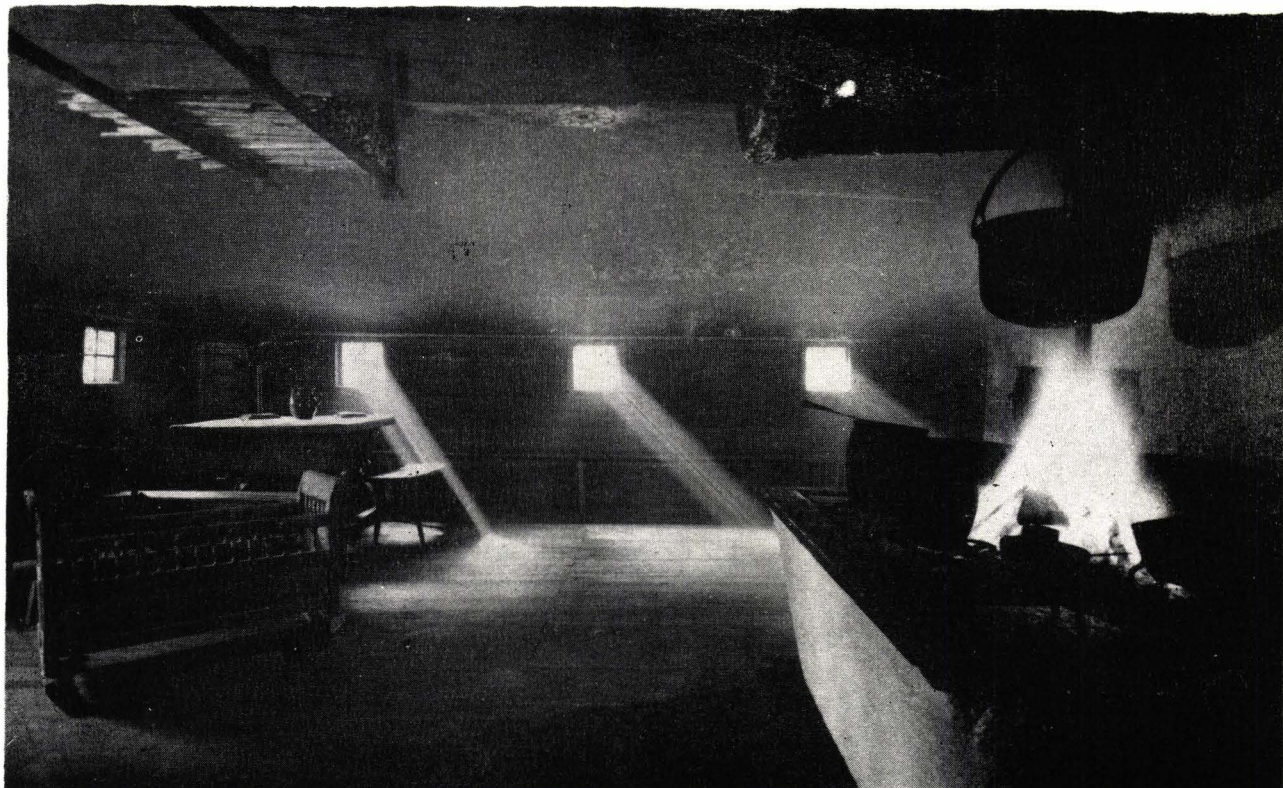
4. Gospodărie în ocol patrat din St. Ulrich de lângă Steyr în Austria de Sus.

4. Vierkanthof aus St. Ulrich bei Steyr in Oberösterreich.

5. Ansamblu de clădiri din Stiria cu gospodăria „Laarer” din St. Nikolai în Valea Sölk (prim plan) și gospodăria „Säuerling” din Einach pe Mur.

5. Steirische Baugruppe mit dem Gehöft vlg. „Laarer” aus St. Nikolai im SölktaI (Vordergrund) und dem Gehöft vlg. „Säuerling” aus Einach a. d. Mur.

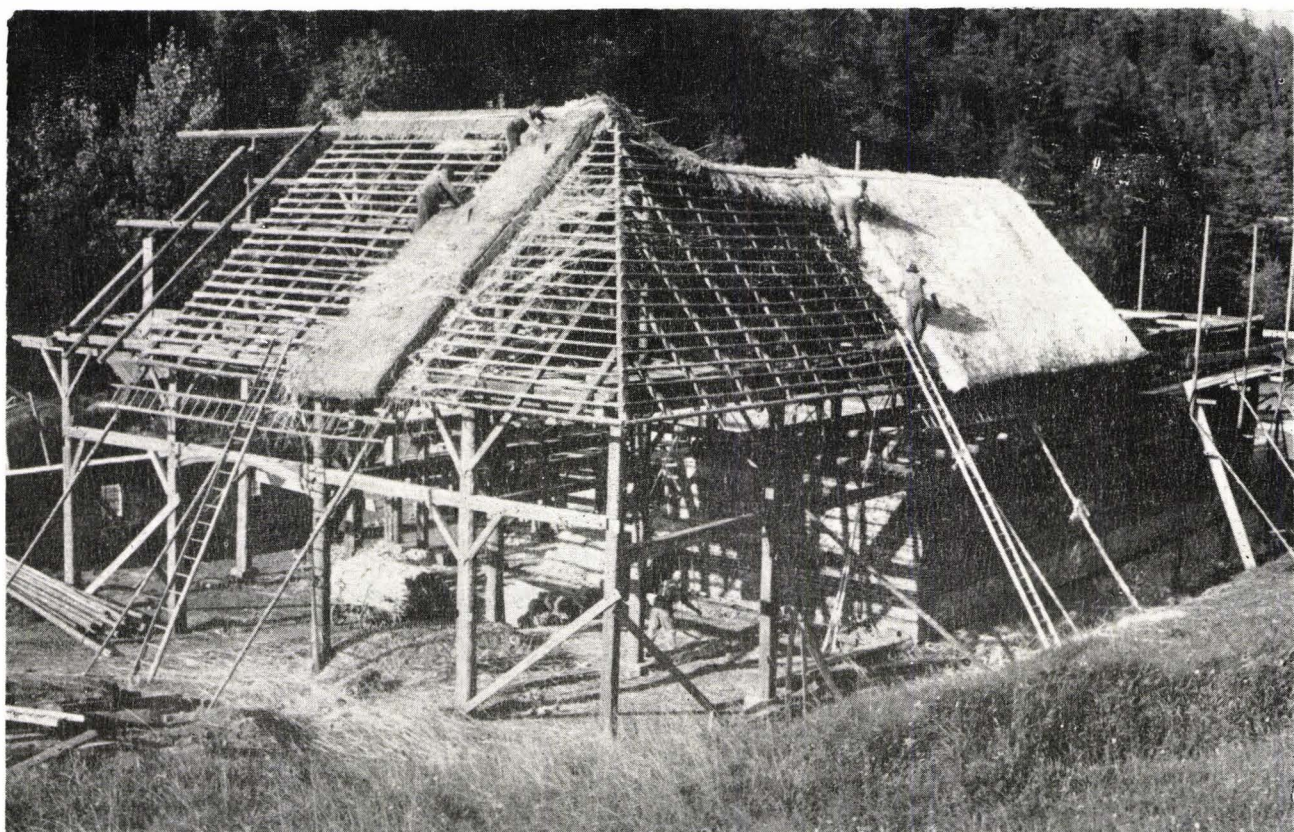
6. Camera cu vatră din casa cu vatră deschisă „Sallegger Moar” din Sallegg de lângă Birkfeld, Stiria.

6. Rauchstube aus dem Rauchstubenhaus „Sallegger Moar” aus Sallegg bei Birkfeld, Steiermark.

7. Cameră din „gospodăria Wegleit“ din St. Walburg din Tirolul de sud.

7. Wohnstube aus dem „Wegleithof“ aus St. Walburg in Südtirol.

8. Înelirea casei cu acoperiș de paie la gospodăria în patru muchii din Austria de Sus.

8. Eindecken des Strohdaches beim Vierkanthof aus Oberösterreich.

pulverizarea cu substanțe de impregnare, însă prin aceasta paiul devine rigid și fărâmițos.

O grijă deosebită prezintă și zidăria din piatră brută, precum și aplicarea tencuielii exterioare. Oriunde este posibil acest lucru, trebuie folosite vechile pietre ale clădirii originale la remontarea unei construcții de piatră. Experiența ne arată că totuși la demontarea unei clădiri o parte din vechile pietre se pierd, datorită diferiților factori, mai cu seamă prin spargere. În aceste cazuri, la remontarea părților zidite se folosește măcar material pietros de același fel. Pentru redobândirea caracterului original, vechi, la o construcție de piatră, trebuie încercate și aplicate vechile experiențe ale meșteșugarilor. Asta înseamnă că zidăria trebuie să se facă în straturi, adică pietrele să fie așezate pe cit se poate necioplite și culcate de-a latul la suprafața zidului. Prin aceasta se va obține acel ritm fermecător al unei construcții de piatră, ritm ce nu poate fi exprimat matematic, dar care ne încântă atât de mult la vechile construcții. Se înțelege de la sine că la ziduri nu vor fi folosiți lianți moderni, sau cel puțin aceștia nu vor fi vizibili. Întocmai ca odinioară, la ridicarea unei construcții din zidărie uscată se utilizează lut amestecat cu argilă sau, dacă e necesar un liant mai puternic, mortarul de var. Mortarul de ciment nu trebuie folosit, cel puțin la părțile vizibile.

Acolo unde zidul de piatră sau de cărămidă trebuie tencuit, se recomandă prepararea tencuielii exterioare după metodele vechi, tradiționale, folosindu-se experiența dobândită în această direcție. Întrucât în regiunile răsăritene ale Austriei la tencuirea pereților nu este folosit un amestec de lut cu paie tocate, se aplică în general totdeauna o tencuială de mortar de var, amestecat cu var bine uscat și apoi stins. Un gen special de tencuială veche îl constituie așa-numita „tencuială fierbinte“. Aici varul proaspăt stins, încă „fierbinte“, este amestecat manual cu nisip, iar mortarul „cald“ este aplicat peste zidărie. Această tencuială, rezultat al unei îndelungate experiențe, devine deosebit de tare și durabilă. Se recomandă ca pereții tencuiți să fie spoiiți imediat după aplicarea mortarului, astfel ca mortarul și laptele de var folosit la spoire să facă priză între ele, obținându-se în acest mod o durabilitate mai mare.

La vechile construcții nu admirăm numai durabilitatea, ci și aspectul exterior al tencuielii. Aici particularitatea suprafețelor tencuite în arhitectura țărănească constă în faptul că se vede munca efectuată manual. În acest sistem, tencuiala nu e aplicată cu mistria și netezită la milimetru cu rigla, așa cum se obișnuiește acum în construcții, sistem perfecționat până la saturație. Ca urmare a acestor perfecționări s-a ajuns în mod firesc la necesitatea dezmembrării suprafețelor tencuite cu tot felul de modele posibile și imposibile. În schimb, tencuiala vechilor case țărănești lasă să se între-

herzustellen, wie dies früher der Fall war. Eine brauchbare Imprägnierung für Strohdächer wurde offenbar nicht entwickelt. Von mir durchgeführte Versuche zeigten, daß man durch das Besprühen mit einem Imprägnierungsmittel zwar die Moosbildung hintan halten kann, das Stroh dadurch aber spröde und brüchig wird.

Besonderer Beachtung bedürfen auch die Errichtung von Bruchsteinmauerwerk und das Aufbringen von Außenputzen. Wo immer es möglich ist, sollen die alten Steine des Originalbaues für den Wiederaufbau eines Mauerwerkes verwendet werden. Erfahrungsgemäß geht jedoch beim Abtragen eines Gebäudes durch verschiedene Einwirkungen, vor allem durch Bruch, ein Teil der alten Steine verloren. In diesen Fällen verwendet man zum Wiederaufbau der gemauerten Zeile zumindest gleichartiges Steinmaterial. Um den herkömmlichen, alten Charakter eines Mauerwerkes wieder zu erreichen, müssen die alten handwerklichen Erfahrungen neu erprobt und angewendet werden. In der Regel bedeutet dies, daß lagerhaft gemauert werden muß, das heißt, die Steine sind möglichst unbehauen und auf ihrer Breitseite liegend in die gemauerte Fläche einzufügen. Dadurch wird der mathematisch nicht erfassbare, reizvolle Rhythmus eines Mauerwerkes erreicht, der uns bei alten Bauten so überzeugend entgegentritt. Selbstverständlich sollen beim Mauern keine modernen Bindemittel verwendet werden, zumindest dürfen diese nicht sichtbar in Erscheinung treten. Man verwendet wie ehemals bei der Herstellung eines Trockenmauerwerkes mit Lehm vermischte Erde oder, wenn eine stärkere Bindung notwendig ist, Kalkmörtel. Zementmörtel sollte zumindest nirgends sichtbar Verwendung finden.

Wo die Stein- oder Ziegelmauer verputzt wird, empfiehlt es sich, die Außenputze unter Anwendung der herkömmlichen alten Gepflogenheiten und unter Einbeziehung der diesbezüglichen Erfahrungen herzustellen. Soweit in den östlichsten Gebieten Österreichs nicht ein Lehmhäckselgemisch zum Verputzen der Wände verwendet wird, handelt es sich in der Regel stets um Kalkmörtelputze, die mit gut gelagertem eingelöschten Kalk angemischt werden. Eine besondere Art des alten Putzes stellt der sogenannte „heiße Putz“ dar. Hier wird frisch eingelöschter, noch „heißer“ Kalk händisch mit Sand vermischt und der Mörtel „warm“ auf das Mauerwerk aufgetragen. Dieser aus langer Erfahrung entwickelte Putz wird besonders hart und dauerhaft. Es empfiehlt sich, die geputzten Wände bald nach dem Aufbringen des Mörtels zu weißigen, so daß der Mörtel und die zum Weißigen verwendete Kalkmilch gemeinsam abbinden, wodurch eine bessere Haltbarkeit gewährleistet wird.

An alten Bauten bewundern wir nicht nur die lange Haltbarkeit, sondern auch die Oberflächen- ausbildung der Putze. Dabei liegt die Eigenart verputzter Flächen in der bäuerlichen Architektur in dem Sichtbarwerden der händischen Arbeit. Der Putz wird hier nicht mit Faschen angelegt und mit Latten auf den Millimeter begradigt, wie dies im derzeitigen Baugeschehen üblich ist und bis zum

vadă în mod evident zidul de piatră aflat dedesubt, iar neregularitățile în suprafața tencuită, rezultate din felul de lucru al meșteșugarului, dau acel ritm fermecător în jocul de umbre și lumini, mai ales atunci când razele soarelui învăluie suprafețele tencuite. Acest efect se obține cu cea mai mare ușurință, lăsându-i zidarului numai unelte tradiționale — mistria primitivă și eventual o drisică. Nu se recomandă de loc folosirea unei făcuitoare. Mortarul va fi aruncat numai cu mistria, iar după o ușoară întindere se netezește. Se tencuiește numai o singură dată cu mortar de granulație mijlocie.

La remontarea construcțiilor se va acorda o mare atenție montării vechilor vetre, deoarece ele au o deosebită importanță pentru caracterul și culoarea clădirii, privite din punctul de vedere al științei ce se ocupă de studiul caselor de locuit. În măsura în care nu toate vechile părți componente ale unei sobe sau unei plite sînt utilizabile, ele trebuie înlocuite cu grijă prin material de același fel. Se înțelege de la sine că toate vetrele trebuie astfel construite, încît să poată fi oricînd puse în stare de funcționare. Doar focul deschis din bucătărie este cel mai indicat să-i dea vizitatorului muzeului o imagine plastică a atmosferei din vechea locuință țărănească. În afară de asta, în anotimpurile reci și umede clădirile trebuie încălzite, spre a evita stricăciunile provocate de frig și umezeală. Mai departe, la amenajarea interiorului odăilor e nevoie să se țină seamă de obiectele de inventar aflate la dispoziție. Idealul este năzuința concordării obiectelor din interior cu anul de construcție al clădirii, însă lucrul acesta nu este realizabil în toate cazurile.

În afara însemnătății inserării în peisaj, subliniată mai înainte, de o importanță capitală pentru impresia generală a unei construcții remontate într-un muzeu în aer liber este și aranjamentul locului din preajma clădirii. Aceste locuri împrejmuitoare nu corespund inițial în toate cazurile intenției muzeistice, de aceea e nevoie ca prin plantarea de arbori corespunzători, cît și prin amenajarea unor grădini pe lîngă case, să se obțină un cadru cît se poate de natural și apropiat locului de origine al exponatului. Astfel, pentru a da un exemplu, o construcție provenită dintr-un peisaj de conifere să nu fie situată între foioase. De asemenea o gospodărie care s-a aflat la locul de baștină în mijlocul unei livezi, va trebui să fie înconjurată după remontarea ei în muzeu în aer liber de cîțiva pomi fructiferi. La fel micii grădini din jurul casei îi revine sarcina specială de a demonstra caracterul de sine stătător al construcțiilor noastre. Însă grădina trebuie să corespundă atît în privința amplasării, cît și a conținutului, fostei gospodării originale și a cuprinsului obișnuit avut în locul de origine. Împodobirea cu flori a clădirilor de locuit se înglobează cu o deosebită eficacitate în aceste eforturi pentru amenajarea cît mai apropiată de realitate a construcțiilor noastre.

O dată cu problema amenajării interioare și exterioare a construcțiilor, ajungem nemijlocit la spinoasa problemă cum să dăm viață exponatelor noastre din muzeu. În opera de conservare pentru posteritate a gospodăriilor importante din punct

Überdruß perfektioniert wurde. Im Gefolge dieser Perfektion entstand allerdings das Bedürfnis zur Auflösung der Putzflächen durch alle möglichen und unmöglichen Muster. Hingegen läßt der Putz des alten Bauernhauses die darunter liegende Steinmauer spürbar erkennen, und die durch die Arbeit des Handwerkers bedingten Unregelmäßigkeiten in der Putzoberfläche ergeben den reizvollen Rhythmus im Spiel von Licht und Schatten, insbesondere dann, wenn Sonnenlicht die geputzten Flächen umspielt. Am besten erreicht man dieses Ergebnis, wenn man dem Maurer nur sein angestammtes Werkzeug, die Maurerkelle und allenfalls noch einen Maurerhobel beläßt. Von der Verwendung einer Abziehlatte ist dringend abzuraten. Der Mörtel wird nur mit der Kelle angeworfen und nach leichtem Anziehen glattgestrichen. Es wird nur einmal und mit einem Mörtel mittlerer Körnung verputzt.

Beim Ausbau der Bauwerke ist dem Wiederaufbau der alten Feuerstätten größte Sorgfalt zuzuwenden, da diese für den hauskundlichen Wert und Charakter des Gebäudes von besonderer Bedeutung sind. Soweit nicht mehr alle alten Bestandteile eines Ofens oder Herdes brauchbar sind, müssen diese sorgfältig durch gleichartiges Material ersetzt werden. Selbstverständlich sollen alle Feuerstellen so beschaffen sein, daß sie jederzeit in Betrieb genommen werden können. Ist doch das offene Herdfeuer bestens geeignet, den Museumsbesuchern die Atmosphäre des alten bäuerlichen Wohnens anschaulich vor Augen zu führen. Überdies müssen die Gebäude in der kalten und feuchten Jahreszeit fallweise geheizt werden, um Schädigungen durch Kälte und Feuchtigkeit zu vermeiden. Im übrigen wird man bei der Ausstattung der Innenräume von dem vorhandenen noch greifbaren Inventar ausgehen müssen. Der Idealzustand, die Einrichtung auf das Baujahr des Bauwerkes abzustimmen ist anzustreben, wird aber nicht in allen Fällen erreichbar sein.

Von entscheidender Bedeutung für die Gesamtwirkung eines im Freilichtmuseum wiedererrichteten Gebäudes ist, neben der schon in seiner Wichtigkeit unterstrichenen Einordnung in das Gelände, die Gestaltung der unmittelbaren Umgebung des Bauwerkes. Nicht in allen Fällen wird diese Umgebung von Anbeginn der museologischen Absicht entsprechen, es gilt daher dafür zu sorgen, daß durch das Pflanzen von standortbedingten Bäumen sowie durch die Schaffung entsprechender Hausgärten eine möglichst natürliche und dem ursprünglichen Standort des Objektes nahekommende Situation erreicht wird. So soll, nur um ein Beispiel zu nennen, ein Bauwerk, das aus einer Landschaft mit ausschließlichem Nadelwaldbestand stammt, nicht unter Laubbäumen stehen. Ein Gehöft wiederum, das der Wirtschaftsform seiner Stammlandschaft entsprechend in einem Obstanger stand, wird auch nach seiner Wiedererrichtung im Freilichtmuseum wieder einige Obstbäume als Nachbarn erhalten müssen. In gleicher Weise kommt dem Hausgärtchen seine besondere Aufgabe für die Eigenständigkeit unserer Bauten zu. Der Garten muß allerdings sowohl seiner Anlage, als auch seinem Inhalte nach

de vedere istoric, idealul ar fi neîndoios acela de a lăsa aceste clădiri nemodificate în ambianța lor tradițională peisagistă, economică și culturală. Dar cum dezvoltarea a agriculturii nu permite acest lucru, crearea de muzee în aer liber constituie unica posibilitate de a-i asigura posterității mostre de arhitectură ale vechii lumi țărănești, demne de a fi conservate. O dată cu strămutarea unei gospodării din mediul ei vechi pe teritoriul muzeului, lăsăm în urmă și vechiul ei mediu economic și spiritual. Pe oamenii care au locuit odinioară în aceste gospodării, precum și felul lor de viață și gândire nu le putem lua în muzeul nostru în aer liber. Atunci când strămutăm o construcție, lăsăm pe loc vechiul mod de trai al țăranului, moștenit din generație în generație, bazat pe experiența acumulată. Și această lume veche nu-și va mai găsi locul în casele țărănești remontate în muzeul în aer liber, fiind condamnată la dispariție o dată cu vechea generație. Lucrul acesta ne poate întrista sau ni se poate părea firesc, dar în nici un caz nu putem schimba nimic. Încercarea de reanimare a clădirilor unui muzeu în aer liber în spiritul acestei lumi pe cale de dispariție sau deja dispărute, prin popularea lor cu oameni îmbrăcați în costumele vechi țărănești dispărute, îmi pare din această cauză foarte problematică. Ar mai merge cumva ca aceste clădiri să fie încredințate ca „bunuri moștenite“ unor oameni bătrâni, care și-au dobândit conținutul vieții în spiritul acestor construcții. O așa-numită „însuflețire“ prin contemporani costumați, al căror mediu de viață și de activitate nu este identic cu cel reprezentat de construcția istorică devenită piesă de muzeu, capătă trăsături macabre, și nimerim cu prea mare facilitate într-un romantism depășit și fals, care poate căpăta uneori caracteristicile unui prost teatru țărănesc. Același lucru este valabil și pentru spectacolele folclorice prezentate cu regularitate. Dansul și muzica populară, costumele naționale, basmele și, în fine, întreaga cultură populară nu au constituit niciodată un scop în sine, ci au servit la formarea și innobilarea traiului în comun al oamenilor din micile comunități sătenești. De aceea, spectacolele din domeniul culturii populare care să impresioneze publicul sînt îndoielnice. Artă populară nu poate fi măsurată cu aceleași unități de măsură ca arta individuală de la oraș, bazată pe apreciere și critică. Acolo unde au dispărut comunitățile păstrătoare ale vechii culturi populare, prezentarea vechilor tezaure populare devine de cele mai multe ori lipsită de onestitate, ea pierzîndu-și fondul esențial, și anume legătura cu trecutul, degenerînd în preocupări de ordin comercial. Îmi dau foarte bine seama că în această privință există păreri deosebite, totuși ar trebui discutat și acest aspect în cadrul muzeelor în aer liber. E drept că-mi pot imagina ca un muzeu în aer liber

der für das jeweilige Gehöft herkömmlichen und ortsüblichen Gestaltung entsprechen. Der Blumenschmuck der Wohnhäuser reiht sich in diese Bemühungen um eine lebensnahe Gestaltung unserer Bauten mit besonderer Wirksamkeit ein.

Mit der Frage der inneren und äußeren Ausgestaltung der Bauwerke berühren wir unmittelbar das heikle Problem einer Belebung unserer Museumsobjekte. Der ideale Fall, historisch bedeutsame Gehöfte für die Nachwelt zu bewahren, bestünde zweifellos darin, diese Bauten in ihrer angestammten landschaftlichen, wirtschaftlichen und kulturellen Umgebung zu belassen. Da die rasch voranschreitende Entwicklung in der Landwirtschaft dies nicht gestattet, bildet die Schaffung von Freilichtmuseen die einzige Möglichkeit, erhaltenswerte Architekturbeispiele der alten bäuerlichen Welt für die Nachwelt zu sichern. Mit der Übertragung eines Gehöftes aus seiner alten Umgebung in das Museumsgelände verlassen wir allerdings auch dessen alte wirtschaftliche und geistig-kulturelle Umgebung. Die Menschen, die ehemals diese Höfe bewohnt haben, und ihr Wirken und Wollen können wir nicht in unser Freilichtmuseum mitnehmen. Wenn wir ein Bauwerk übertragen, lassen wir also das alte, durch Jahrhunderte von Generation zu Generation vererbte und auf Erfahrung begründete bäuerliche Leben zurück. Und diese alte Welt wird auch nicht mehr Eingang finden in die im Freilichtmuseum wieder aufgebauten Bauernhäuser, sondern sie ist mit der alten Generation zum Absterben verurteilt. Dies mag uns traurig stimmen oder als Realität durchaus normal erscheinen, zu ändern ist es in keinem Falle. Der Versuch einer Wiederbelebung der Bauten eines Freilichtmuseums im Geiste dieser verschwindenden oder schon abgestorbenen Welt, durch Menschen in Kostümen eines nicht mehr existenten alten Bauerntums, scheint mir daher äußerst problematisch zu sein. Es mag noch angehen, alten Menschen, die aus dem Geist dieser Bauwerke ihren Lebensinhalt empfangen haben, diese Gebäude als „Ausgedinge“ zu überlassen. Eine sogenannte „Belebung“ durch maskierte Zeitgenossen, deren Lebens- und Wirkungskreis nicht mehr identisch ist, mit dem vorgegebenen Milieu des nunmehr zum Museumsobjekt gewordenen historischen Bauwerkes, erhält indessen makabre Züge, und wir geraten allzuleicht in das Fahrwasser einer überholten und unechten Romantik, die mitunter Merkmale eines schlechten Bauerntheaters aufweisen kann. Ähnliches gilt für die regelmäßige Vorführung folkloristischer Darbietungen. Volkstanz, Volksmusik, Tracht, Erzählung und letztlich die gesamte Volkskultur waren nie Selbstzweck, sondern dienten der Gestaltung, der Veredelung des menschlichen Zusammenlebens in den kleinen Gemeinschaften des bäuerlichen Daseins. Publikumswirksame Darstellungen aus dem Bereich der Volkskultur sind daher problematisch. Volkskunst läßt sich nicht mit den Maßstäben der städtischen Individualkunst, die auf Anerkennung und Kritik angelegt ist, vergleichen. Wo die Trägergemeinschaften für die alte Volkskultur verschwunden sind, wird die Darbietung alten Volksgutes meist unehrlich, sie verliert

să constituie cauzal un cadru adecvat și eficace pentru manifestări dedicate caracterului popular, dar numai atunci când sînt susținute de o comunitate, de pildă un ansamblu de tineri.

Dacă vechiul mod de trai țăranesc nu poate fi păstrat în exponatele muzeului nostru, atunci apare firească întrebarea prin ce mijloace ar trebui și s-ar putea realiza această reanimare. După părerea mea, o reanimare prin folosirea oamenilor e limitată. În schimb cei ce-au preluat acum gospodăriile și construcțiile în muzeul în aer liber stau în fața problemei unui fel viu de prezentare. Și cu asta ne întoarcem la amenajamentul interior și exterior al pieselor noastre muzeale.

El trebuie făcut cît mai apropiat de viață. Trebuie să fie veridic și real. Vizitatorul trebuie să rămînă cu impresia că locatarii casei tocmai au ieșit afară, la munca cîmpului sau la biserică, și că se pot întoarce din clipă în clipă. Lucrul acesta presupune ca aceste case să nu capete un caracter muzeal, ci fiecare încăpere să fie amenajată corespunzător cu necesitățile celor care au locuit în ea. Bucătăria să includă posibilitatea de a se găti și coace în ea în maniera tradițională. Odăile de locuit trebuie să dea impresia de „locuibile“, așa cum le foloseau vechii locatari, iar iatacele să redea veridic felul cum s-a dormit odinioară în ele. Același lucru e valabil și pentru clădirile gospodărești și pentru grajduri.

Dacă muzeul în aer liber vrea să redea felul cum s-a trăit pe vremea străbunilor noștri țărani, să arate cum s-a muncit, cum s-a gătit, s-a dormit, cum s-a aprins focul, cum și-a petrecut familia țăranescă o zi obișnuită sau sărbătorile, atunci trebuie în primul rînd păstrată măsura. La succesul dorit nu duce supraîncărcarea cu piese prețioase sau aglomerarea de obiecte fără îndoială valoroase din punct de vedere muzeistic. Dezvoltarea în muzeologie dovedește și în muzeele tradiționale năzuința spre claritate, spre selecționare, renunțîndu-se la o îngrămădire de valori desigur splendide, dar care împiedică o privire de ansamblu. Acest lucru trebuie să fie de la bun început evident pentru muzeul în aer liber. Doar vrem să prezentăm stări de fapt veridice, proprii majorității strămoșilor noștri. De aici rezultă că muzeul în aer liber trebuie să ofere o secțiune reprezentativă, evitîndu-se aglomerarea de obiecte minunate, dar care n-au constituit odinioară regula în casa țăranescă, ci au fost excepții. Asta nu ne va împiedica să expunem ici și colo cîte o piesă deosebit de frumoasă. Lucrurile de toate zilele trebuie însă să constituie regula, iar cele ieșite din comun excepția. Deși nu folosim pentru însuflețirea încăperilor nici oameni și nici

ihren wesentlichen Hintergrund, nämlich die Gemeinschaft, und artet in kommerzielle Bestrebungen aus. Ich bin mir im Klaren, daß es darüber unterschiedliche Meinungen gibt, dennoch sollte im Bereich der Freilichtmuseen auch darüber gesprochen werden. Allerdings könnte ich mir vorstellen, daß ein Freilichtmuseum fallweise einen brauchbaren und sinnvollen Rahmen für Veranstaltungen der Volkstumspflege abgeben kann, soweit diese noch von einer Gemeinschaft, etwa einer Jugendgruppe, getragen werden.

Wenn das alte bäuerliche Leben in unseren Museumsobjekten nicht bewahrt werden kann, so stellt sich naturgemäß die Frage, auf welche Weise soll und kann eine Belebung dann erfolgen. Meines Erachtens sind einer Belebung durch Menschen Grenzen gesetzt. Hingegen ist es die neue Aufgabe, die unsere Gehöfte und Bauwerke im Freilichtmuseum nun übernommen haben, die auch die Art und Weise einer lebendigen Gestaltung bestimmt. Und damit kommen wir zurück zur inneren und äußeren Ausstattung unserer Museumsobjekte.

Sie soll so lebensnahe wie nur möglich erfolgen. Sie soll wahrhaftig und glaubwürdig sein. Der Besucher soll den Eindruck erhalten, als seien die Bewohner des Hauses eben auswärts, etwa auf dem Feld bei der Arbeit oder beim Kirchgang, und sie könnten jeden Augenblick wiederkommen. Dies setzt voraus, daß die Häuser nicht musealen Charakter erhalten, sondern jeder Raum dem Bedürfnis seiner ehemaligen Bewohner entsprechend gestaltet wird. Die Küche soll die Möglichkeit einschließen, daß man nach althergebrachter Weise in ihr kochen und backen kann. Die Wohnräume sollten eben „wohnlich“ im Sinne ihrer ehemaligen Bewohner wirken, und in den Schlafräumen sollte man tatsächlich einen Eindruck gewinnen, wie man früher hier geschlafen hat. Sinngemäß gilt dies auch für die Wirtschafts- und Stallgebäude.

Wenn das Freilichtmuseum zeigen will, wie man in der Zeit unserer bäuerlichen Vorfahren gelebt, gearbeitet, gekocht, geschlafen, wie man Feuer gemacht und wie die bäuerliche Familie ihren Alltag verbracht oder ihre Feste gefeiert hat, dann gilt es vor allem Maß zu halten. Nicht die Überladung mit kostbaren Einzelstücken und die Anhäufung museal zweifellos wertvoller Gegenstände führt hier zum erstrebten Erfolg. Die Entwicklung in der Museologie zeigt auch in den herkömmlichen Museen den Trend zur Klarheit, zur Auslese, weg von der Anhäufung gewiß prächtiger, aber nicht mehr überschaubarer Werte. Dies muß für das Freilichtmuseum von Anbeginn eine Selbstverständlichkeit sein. Wollen wir doch glaubhafte Situationen zeigen, die der Mehrheit unserer Vorfahren angemessen waren. Daher gilt es im Freilichtmuseum einen repräsentativen Durchschnitt darzustellen und der Ansammlung von Prachtstücken, wie sie ehemals im Bauernhaus ja nicht die Regel, sondern die Ausnahme waren, aus dem Wege zu gehen. Das wird uns nicht davon abhalten, da und dort auch ein besonders schönes Stück auszustellen. Das Alltägliche sollte jedoch die Regel, das Besondere die Aus-

păpuși, totuși spațiul destinat foștilor locatari ai casei trebuie utilizat în mod judicios, adică trebuie evitată supraîncărcarea camerelor cu obiecte de inventar. Într-o odaie cu vatra deschisă din Alpii răsăriteni, sau într-o cameră țărănească din regiunea muntoasă trebuie să încapă cu ușurință 15—20 de persoane. Chiar și din aceste motive trebuie evitată o supraîncărcare a încăperilor, și curajul de a menține o parte a lucrurilor în depozitul muzeului în aer liber constituie o virtute, la fel ca la orice alt muzeu.

Întreaga muncă și toate eforturile pe care le comportă organizarea unui muzeu în aer liber, care au putut fi arătate aici doar în linii mari, nu trebuie să fie remarcată de vizitatorii muzeelor noastre în aer liber. Da, cu cât planul nostru va fi dus la îndeplinire cu mai mult succes, cu atât va fi mai puțin vizibilă pentru vizitatorii noștri munca anevoioasă și plină de migală pe care am efectuat-o. De fapt munca celor care se ocupă cu organizarea muzeelor în aer liber se orientează după acest principiu, care cere multă abnegație. În schimb bucuria și entuziasmul oamenilor ce caută într-un muzeu în aer liber un impuls, o instruire și chiar și o destindere, constituie cea mai frumoasă recompensă pentru toți cei ce pot contribui la realizarea unui asemenea muzeu.

nahme sein. Obgleich wir zur Belebung der Räume weder Menschen noch Puppen verwenden sollen, so muß doch der den ursprünglichen Hausbewohnern zugedachte Raum optisch ausgespart werden, das heißt, die Räumlichkeiten dürfen keine Überladung durch Inventar erfahren. In einer ostalpinen Rauchstube oder in einer alpinen Bauernstube müssen beispielsweise gut 15 bis 20 Menschen Platz finden. Überladungen in den Räumen sind daher schon aus diesen Gründen zu vermeiden, und der Mut zum Depot ist im Freilichtmuseum, wie in jedem anderen Museum auch, eine Tugend.

Von all der Arbeit und den Bemühungen, die der Aufbau eines Freilichtmuseums mit sich bringt, und die hier nur skizzenhaft angedeutet werden konnten, sollen die Besucher unserer Freilichtmuseen nichts merken. Ja, je besser unser Vorhaben gelungen ist, desto weniger wird unsere mühevollen Kleinarbeit für unsere Besucher erkennbar sein. In der Tat orientiert sich die Arbeit der Erbauer von Freilichtmuseen nach diesem etwas entsagungsvollen Maßstab. Indessen ist die Freude und Begeisterung der Menschen, die in einem Freilichtmuseum Anregung, Belehrung und wohl auch Erholung suchen, der schönste Dank für alle, die an der Verwirklichung eines solchen Museums mitwirken dürfen.

OCUPAȚII, MEȘTEȘUGURI ȘI INDUSTRII POPULARE ÎN ROMÂNIA

Bibliografie selectivă

O. Mărginean

Bibliografia de față cuprinde lucrările apărute în anii 1966—1971 în țară. Pentru alcătuirea ei au fost consultate fondurile de cărți și periodice din Biblioteca Muzeului Brukenthal și Biblioteca „Astra” — Sibiu. Dăm, mai jos, lista periodicelor din care au fost selectate datele.

ÜBER VOLKSTÜMLICHE BESCHÄFTIGUNGEN, BÄUERLICHES HANDWERK UND BAUERNINDUSTRIE IN RUMÄNIEN

Selektive Bibliographie

O. Mărginean

Die vorliegende Bibliographie enthält Arbeiten zu diesen Themen, die in den Jahren 1966—1971 in Rumänien veröffentlicht wurden. Im Hinblick auf die Zusammenstellung wurden Bücher und Zeitschriften der „Brukenthal“-sowie „Astra“-Bibliothek aus Sibiu eingesehen.

Es folgt die Liste jener Zeitschriften, aus denen Daten für die vorliegende Bibliographie ausgewählt wurden.

Acta Mus. Napocensis	— Acta Musei Napocensis (Cluj), 1966—1971.
Aluta	— Aluta, Muzeul Sf. Gheorghe (Sf. Gheorghe), 1969.
An. Științ. Univ. Al. I. Cuza Ist.	— Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza”. Seria științe sociale. Istorie (Iași), 1966—1971.
An. Univ. București. Ist.	— Analele Universității București. Seria științe sociale. Istorie (București), 1966—1970.
Anuar. Muz. Etnogr. Transilv.	— Anuarul Muzeului etnografic al Transilvaniei (Cluj) pe anii 1962—1964 (1966), 1965-1967 (1969) și 1968—1970 (1971).
Apulum	— Apulum. Acta Musei Apulensis (Alba Iulia), 1967—1971.
Bul. Mon. Ist.	— Buletinul Monumentelor Istorice (București), 1970—1971.
Carpica	— Carpica, Muzeul de istorie (Bacău), 1968—1971.
Cibinium	— Cibinium. Studii și materiale privind Muzeul tehnicii populare din Dumbrava Sibiului (Sibiu), 1966; 1967/68.
Culegere studii cerc. Brașov	— Culegere de studii și cercetări. Muzeul Regional Brașov (Brașov), 1967.
Cumidava	— Cumidava. Culegere de studii și cercetări Muzeul Regional Brașov (Brașov), 1968—1970.
Danubius	— Danubius. Istorie-etnografie (Galați), 1967—1970.
Forsch. Volks. Landskde Historica	— Forschungen zur Volks- und Landeskunde (Sibiu) 1966—1971.
	— Historica. Academia Republicii Socialiste România. Centrul de istorie, filologie și etnografie din Craiova (Craiova), 1970—1971.
Marmația	— Marmația, Muzeul Județean Maramureș (Baia Mare), 1969.
Muz. Sat. Anuar.	— Muzeul Satului, Anuar (București), 1966
Rev. Arhiv.	— Revista arhivelor (București), 1966—1971.
Rev. Etnogr. Folcl.	— Revista de etnografie și folclor (București), 1966—1971.

Rev. Muz.	— Revista Muzeelor (București), 1966—1971.
Revue Etud. Sud-Est. Europ.	— Revue des études sud-est européennes (Bucarest), 1966—1971.
Rev. Roumaine Hist. Art	— Revue roumaine d'histoire de l'art (Bucarest), 1966—1971.
Sargeția	— Sargeția. Acta Musei Regionalis Devensis (Deva), 1966—1971.
Satu-Mare. Studii Com.	— Satu Mare. Studii și comunicări. Muzeul de istorie (Satu-Mare), 1969.
Studia Hist.	— Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Series Historia (Cluj), 1966—1971.
Studia Oecon.	— Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Series Oeconomica (Cluj), 1966—1971.
Studia Valachica	— Studia Valachica. Studii și materiale de istorie și istorie a culturii. Muzeul jude- țean Dimbovița (Tirgoviște), 1970.
Studii Rev. Ist.	— Studii-Revistă de istorie (București), 1966—1971.
Studii Cerc. Ist. Artei	— Studii și cercetări de istoria artei. Seria artă plastică (București), 1966—1971.
S. artă plastică	
Studii Cerc. Muz. Sat.	— Studii și cercetări. Muzeul Satului (București), 1970.
Studii Comun. Muz.	— Studii și comunicări. Muzeul Brukenthal (Sibiu), 1967—1971.
Brukenthal.	
Studii Mater. Muz.	— Studii și materiale. Muzeul regional Tg.-Mureș (Tg.-Mureș), 1967.
Tg.-Mureș	
Terra nostra	— Terra nostra. Culegere de materiale privind istoria agriculturii în România (Bu- curești), 1969, 1971.

* * *

- André e, Erhard. *Din istoricul olăritului în Valea Hirtibaciului*. În: Cumidava, 3 (1969), p. 535—553.
- Arbore, Virginia. *Aspecte ale olăritului din Focșani, Irești și Făurei*. În: Danubius, 1 (1967), p. 269—274.
- Arbore, Virginia. *Cu privire la morile de apă vrâncene*. În: Sesiunea de comunicări științifice a muzeelor de etnografie și artă populară — 1964, București, 1969, p. 243—250.
- Armășescu, Ioana și Mirescu, Corneliu. *Tomșani — un sat specializat în prelucrarea mișelor*. În: Studii Cerc. Muz. Sat., 1970, p. 311—318.
- Bartos, Gheorghe. *Tehnica albinăritului în țările române în epoca feudală*. În: Terra nostra, 2 (1971), p. 221—235.
- Bartos, Gheorghe. *Vechimea albinăritului la români*. În: Terra nostra, 1 (1969), p. 123—131.
- Bănățeanu, Tancred. *Ceramica din Glogova. Regiunea Oltenia*, București, Artis. Fondul Plastic — 1966, 96 p. cu 58 fig. (Studii și cercetări 1).
- Bănățeanu, Tancred. *Ceramica populară din zona Bihor (regiunea Crișana)*. În: Anuar. Muz. Etnogr. Transilv. 1962—1964, p. 137—177.
- Bănățeanu, Tancred. *Lăzi populare românești. Meșesugul și arta lădarilor*. În: Cibinium, 1967/68, p. 365—396.
- Belcin, Cornelia. *Ocupațiile daco-geților în lumina literaturii antice*. În: Rev. Etnogr. Folcl. 13 (1968), nr. 1, p. 63—74.
- Bibliografia generală a etnografiei și folclorului românesc*. Vol. I (1800—1891). Cuvânt înainte de M. Pop. Prefață de A. Fochi. București, Edit. pt. lit., 1968, XVI+740 p.
- Bocșe, Maria și Marossy, Ana. *Medicina populară, ocupație specializată a satului Poienii de Jos, jud. Bihor*. În: Rev. Muz. 6 (1969), nr. 3, p. 269—271.
- Bodor, Gheorghe. *Prese de ulei în Muzeul etnografic al Moldovei*. În: Sesiunea de comunicări științifice a muzeelor de etnografie și artă populară — 1964, București, 1969, p. 301—322.
- Bodor, Gheorghe, Pavel, Em., Seconda, C.. *Plutăritul pe Bistrița*. În: Rev. Muz. 7 (1970), nr. 2, p. 151—154.
- Bruđiu, Mihalache. *Aspecte ale evoluției uneltelor agricole în gospodăria țărănească din sudul Moldovei*. În: Terra nostra, 1 (1969), p. 103—110.
- Bucur, Corneliu. *Aspecte social-economice ale practicării morăritului în partea de sud-est a Banatului*. În: Cibinium, 1967/68, p. 195—210.
- Bucur, Corneliu. *Meșesugul olăritului ilustrat în Muzeul tehnicii populare din Dumbrava Sibului*. În: Cibinium, 1967/68, p. 109—129.
- Budiș, Monica. *Cileva mori cu ciutură din zona „Porților de Fier”*. În: Rev. Muz. 5 (1968), nr. 5, p. 451—456.
- Budiș, Monica și Idu, Petre. *Mori cu ciutură și pive din bazinul superior al Balnei-Mehedinți*. În: Cibinium, 1967/68, p. 217—229.
- Bunta, Magdalena. *Habanii în Transilvania*. În: Acta Mus. Napocensis 7 (1970), p. 201—234.
- Bușilă, Valentina, Lazăr, George. *Cileva date noi cu privire la studiul morilor de vint din Dobrogea*. În: Sesiunea de comunicări științifice a muzeelor de etnografie și artă populară — 1964, București, 1969, p. 269—284.
- Butură, Valeriu. *Adăposturile pastorale din Țara Moșilor*. În: Anuar. Muz. Etnogr. Transilv. 1962—1964, p. 341—366.
- Butură, Valeriu. *Construcții și instalații țărănești din județul Hunedoara și împrejurimi, în secția în aer liber a Muzeului etnografic al Transilvaniei din Cluj*. În: Sargeția 5 (1968), p. 519—529.

- Butură, Valeriu. *Contribuții la studiul instalațiilor tehnice țărănești din regiunea Hunedoara*. În: Sar-geția 4 (1966), p. 211—226.
- Butură, Valeriu. *Contribuții la studiul instalațiilor tradiționale pentru extragerea și prelucrarea mela-țelor din Munții Apuseni*. În: Sesiunea de comunicări științifice a muzeelor de etnografie și artă populară — 1961, București, 1969, p. 208—222.
- Butură, Valeriu. *Pivele de ulei cu roată de piatră în Transilvania*. În: Apulum 6 (1967), p. 461—472.
- Butură, Valeriu. *Sisteme de cultură în Munții Apuseni*. În: Apulum 8 (1970), p. 509—524.
- Butură, Valeriu. *Spălarea aurului din aluviuni și mineritul țărănesc din Munții Apuseni*. În: Anuar. Muz. Etnogr. Transilv., 1965—1967, p. 25—93.
- Catrina, Constantin, și Bușilă, Al. *Pivele de ulei de pe valea Comănelor — Țara Oltului*. În: Rev. Muz. 8 (1971) nr. 5, p. 437-440.
- Cărăbiș, Vasile. *Morile și pivele de pe valea Jaleșului (jud. Gorj)*. În: Cibinium, 1967/68, p. 231—273.
- Cărăbiș, Vasile. *Olăria din Arcani și Stroiești — județul Gorj*. În: Rev. Etnogr. Folcl. 16 (1971) nr. 3, p. 231—236.
- Chelcea, Ion. „Coașta”, o unealtă agricolă necunoscută. În: Rev. Muz. 7 (1970), nr. 4, p. 359.
- Chelcea, Ion. *Despre „argea” ca instalație de prelucrat cînepa*. În: Sesiunea de comunicări științifice a muzeelor de etnografie și artă populară, 1964, București, 1969, p. 333—348.
- Chelcea, Ion. *O tehnică arhaică pentru prelucrarea țesăturilor de casă — bățul la gratie*. În: Cibinium, 1967/68, p. 173—177.
- Chelcea, Ion. *Păstoritul în nord-estul regiunii Iași*. În: Muz. Sat. Anuar, 1 (1966), p. 91—116.
- Chelcea, Ion. *Prelucrarea artistică a pielii în satul Scheia din județul Iași*. În: Studii Cerc. Ist. Artei—S. artă plastică 15 (1968), nr. 2, p. 243—248.
- Chelcea, Ion. *Prelucrarea pielii de Albești-Muscel, în scopuri practice și artistice*. În: Muz. Sat. Anuar, 1 (1966), p. 137—152.
- Chiriacescu-Larinescu, Sanda. *Tipuri de construcții folosite pentru conservarea cerealelor în județele Dolj și Olt*. În: Rev. Muz. 7 (1970), nr. 6, p. 539—543.
- Ciobanu-Stahl, Anca. *Date statistice privind morăritul din Țara Românească la 1861*. În: Cibinium, 1967/68, p. 211—216.
- Cioti, Viorel. *Josenii Bîrgăului, un fost centru de ceramică neagră românească din Transilvania*. În: Anuar. Muz. Etnogr. Transilv., 1965—1967, p. 463—488.
- Csetri, A., și Kovács, I. *Repartizarea mașinilor agricole în Transilvania la sfîrșitul secolului al XIX-lea*. În: Acta Mus. Napocensis, 4 (1967), p. 265—280.
- Diaconescu, Ileana. *Cîteva unelte și metode de pescuit în Ollenia*. În: Cibinium, 1967/68, p. 327-335.
- Dihor, Ion. *Capcane din lemn folosite la vînătoare în clisura Dunării*. În: Rev. Muz. 5 (1968), nr. 4, p. 310—315.
- Dihor, Ioan. *O variantă locală a morii de vînt din Banat*. În: Sesiunea de comunicări științifice a muzeelor de etnografie și artă populară — 1964, București, 1969, p. 285—300.
- Din chestionarele-machetă ale atlasului etnografic al României. În: Rev. etnogr. folcl., 16 (1971), nr. 6 p. 481—502.
- Dinuță, Gheorghe. *Instalații pentru stoarcerea uleiului în satele de pe valea Ampoiului și Feneșului*. În: Studii Cerc. Muz. Sat., 1970, p. 73—92.
- Dinuță, Gheorghe. *Ocupațiile poporului român oglindite în colecția de unelte și obiecte a Muzeului Satului*. În: Studii cerc. Muz. Sat., 1970, p. 267—294.
- Dinuță, Gh. *O nouă unitate în Muzeul Satului: „moara cu butoi” din satul Plavișevîța, județul Mehedinți*. În: Rev. Muz. 8(1971), nr. 1, p. 67—69.
- Don, Ioan. *Construcția morilor de apă în Țara Românească în epoca medievală*. În: Cumidava 3(1969) p. 485—495.
- Donat, Ion. *Păstoritul românesc și problemele sale*. În: Studii Rev. Ist. 19 (1966), nr. 2, p. 281—305.
- Dragomir, Silviu și Belu, Sabin. *Păstoritul la românii din Munții Apuseni în evul mediu*. În: Anuar, Muz. Etnogr. Transilv. 1965—1967, p. 95—114.
- Drăgoescu, Ion și Stoica, Vasilescu, Lia. *Semne de meșteri olari fâgărășeni*. În: Rev. Etnogr. Folcl. 15 (1970) nr. 6, p. 521—524.
- Dumitrescu, Mircea. *Centrul de ceramică Corbeni*. În: Rev. Muz. 6 (1969), nr. 5, p. 465—467.
- Dunăre, Nicolae. *Interdependența ocupațiilor tradiționale la români, factor de stabilitate și continuitate*. În: Apulum 7/2 (1969), p. 529—550.
- Dunăre, Nicolae. *Păstoritul de pendulare dublă pe teritoriul României*. În: Anuar. Muz. Etnogr. Transilv., 1965—1967, p. 115—138.
- Dunăre, Nicolae. *Răspîndirea satelor specializate în meșteșuguri populare pe teritoriul României*. În: Cibinium, 1967/68, p. 23—70.
- Dunăre, Nicolae. *Rolul satelor specializate în meșteșuguri în dezvoltarea legăturilor dintre țările românești*. În: Apulum 6 (1967), p. 537—556.
- Dunăre, Nicolae. *Tehnicile textilelor populare românești din valea superioară a Crișului Negru*. În: Contribuții la cunoașterea etnografiei din Țara Crișurilor, Oradea, Comitetul pentru Cultură și Artă al județului Bihor, Muzeul Țării Crișurilor, 1971, nr. 10, p. 5—49.
- Edroiu, Nicolae. *Bibliografia referitoare la istoria instrumentelor de arat utilizate în agricultura din Țările Române*. În: Studia Hist. 15 (1970), fasc. 1, p. 19—32.
- Edroiu, Nicolae. *Despre apariția plugului în Țările Române*. În: Terra nostra 2 (1971), p. 95—117.

- Erőss, János. *A Bélafalvi olajtűtő*. În: *Aluta* 1 (1969), p. 287—290.
- Focşa, Marcela. *Tehnici tradiţionale pentru prelucrarea cîneptii*. În: *Cibinium*, 1967/68, p. 141—152.
- Formagiu, Hedwiga, Pauncu, Milca şi Stancu, Smărăndiţa. *Băiţa, un centru de lădări necunoscut*. În: *Marmaţia* 1 (1969), p. 81—91.
- Ghergariu, Leontin. *Ocupaţii anexă ale populaţiei din Sălaj în trecut*. În: *Anuar. Muz. Etnogr. Transilv.* 1968—1970, p. 161—184.
- Ghergariu, Leontin. *Unelte şi instalaţii ţărăneşti pentru prelucrarea unor produse alimentare în Sălaj*. În: *Anuar Muz. Etnogr. Transilv.*, 1965—1967, p. 439—452.
- Giurescu, Constantin G. *Vechimea exploatarei petrolului şi a „cerii de pămînt” în Țările Româneşti*. În: *Cibinium*, 1967/68, p. 15—22.
- Godea, Ioan. *Meşterugul lăzilor de zestre în Țara Crişurilor*. În: *Contribuţii la cunoaşterea etnografiei din Țara Crişurilor, Oradea, Comitetul pentru Cultură şi Artă al Judeţului Bihor, Muzeul Țării Crişurilor*, 1971, nr. 10, p. 127—148.
- Graur, Tiberiu. *Consideraţii asupra vinătoarei de jderi în subzonele Bîrsa de Sus, Bron şi Buzaie*. În: *Gumidava* 3 (1969), p. 555—561.
- Hoffmann, Herbert. *Contribuţii la istoricul centrului ceramic Agnita*. În: *Studii Comun. Muz. Brukenthal* 13 (1967), p. 73—84.
- Hoffmann, Herbert. *O etapă interesantă în dezvoltarea mecanismelor de măcinat — moara plutitoare*. În: *Sesiunea de comunicări ştiinţifice a muzeelor de etnografie şi artă populară — 1964, Bucureşti* 1969, p. 251—268.
- Hoffmann, Herbert. *O formă inedită de tease de ulei*. În: *Cibinium*, 1967/68, p. 337—341.
- Hoffmann, Herbert. *O soluţie superioară în evoluţia instalaţiilor de prelucrat seminţele cerealiere: moara plutitoare*. În: *Terra nostra* 2 (1971), p. 253—256.
- Hoffmann, Herbert. *O tipologie a instalaţiilor de tescuit uleiul în România*. În: *Cibinium*, 1966, p. 49—60.
- Hoffmann, Herbert. *Un dispozitiv de ameliorare a admisiei la mori — „butonul”*. În: *Cibinium*, 1967/68, p. 275—280.
- Imreh, István, Patáki, József. *Adatok udvárhelyezék mezőgazdaságához (1510—1610)* (Contribuţii la studiul agriculturii în scaunul Odorhei). În: *Aluta* 1 (1969), p. 131—141.
- Imreh, Ştefan, Patáki, Iosif. *Contribuţii la studiul agriculturii transilvănene (1570—1610)*. În: *Acta Mus., Napocensis* 4 (1967), p. 153—185; 6 (1969), p. 187—209.
- Iordache, G., *Cîteva observaţii asupra pietrăritului din comunele Vîrciorova şi Gura Văii*. În: *Historica* 1 (1970), p. 145—156.
- Iordache, G., *Igoiu, un renumit sat de pietrari*. În: *Historica* 2 (1971), p. 267—280.
- Iordache, G., Niţu, N., Popilian, M., *Cîteva observaţii asupra cruceritului în lemn din Ottenia*. În: *Historica* 1 (1970), p. 157—166.
- Iordache, G., Niţu, N., Popilian, M. *Cîteva sale din Ottenia specializate în practicarea unor meşteruguri tradiţionale*. În: *Historica* 2 (1971), p. 235—257.
- Irimie, Cornel. *Anchelă statistică în legătură cu reţeaua de instalaţii tehnice populare acţionate de apă pe teritoriul României (Vechimea, tipologia, răspîndirea şi frecvenţa lor)*. În: *Cibinium*, 1967/68, p. 413—488.
- Irimie, Cornel. *Beiträge zur Erforschung der Bauernindustrie in den ethnographischen Zonen der Südkarpaten*. În: *Forsch. Volks. Landkde.* 9 (1966), nr. 1, p. 91—110.
- Irimie, Cornel. *Cercetări etnografice privind istoria tehnicii populare la români*. În: *Cibinium*, 1967/68, p. 5—11.
- Irimie, Cornel. *Olărit de veche tradiţie în satul Alba, raionul Tulcea*. În: *Sesiunea de comunicări ştiinţifice a muzeelor de etnografie şi artă populară — 1964, Bucureşti*, 1969, p. 363—374.
- Irimie, Cornel. *Tipuri tradiţionale de instalaţii tehnice populare în zonele sudice ale Hunedoarei*. În: *Sargeţia* 5 (1968), p. 531—548.
- Iurascu, I. *O tehnică străveche de villorit*. În: *Cibinium*, 1967/68, p. 179—184.
- Klusch, Horst. *Die Habaner in Siebenbürgen*. În: *Forsch. Volks. Landkde.* 11 (1968) nr. 2, p. 21—40.
- Kós, Károly. *Mobile cioplite din zona Lăpuş*. În: *Anuar. Muz. Etnogr. Transilv.* 1962—1964, p. 179—224.
- Kós, Károly. *Vechi forme de muncă agricolă în cîteva sate din jurul Clujului*. În: *Anuar. Muz. Etnogr. Transilv.* 1965—1967, p. 227—245.
- Lazea, Emil. *Pomii fructiferi şi pomicultura în Transilvania în secolele XII—XIV*. În: *Terra nostra* 2 (1971), p. 163—171.
- Lazea, Emil. *Viticultura în Transilvania pînă la începutul secolului al XIV-lea*. În: *Studii* 23 (1970), nr. 5, p. 865—883.
- Lorint, Florica. *Tovărăşia de plug şi ceremonialul aratului în nordul regiunilor Argeş şi Ottenia*. În: *Rev. Muz.* 4 (1967), nr. 1, p. 59—61.
- Lungu, Ion, Radu, Vasile, Băssa, Benjamin, Raica, Ion, Valea Mircea. *Meşteruguri şi meşterugari din sud-vestul Transilvaniei*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1970, 151 p. + 47 ilustr.
- Maier, Radu, Octavian. *Contribuţii etnografice asupra prelucrării lemnului în munţii Apuseni*. În: *Apulum* 7/2 (1969), p. 551—576.
- Maier, R. O. *Groptile de păstrat bucate (cereale) în Dobrogea*. În: *Rev. Muz.* 5 (1968), nr. 3, p. 278—279.
- Maier, Radu Octavian. *Rîşculiţa un sat specializat în produsul spelelor de ţesut*. În: *Rev. Etnogr. Folcl.* 13 (1968) nr. 3, p. 275—279.
- Maier, Radu O. *Sisteme arhaice de îmblătît*. În: *Rev. Etnogr. Folcl.* 12 (1967), nr. 3 p. 239—244.
- Maier, Radu O., *Văraritul — o străveche ocupaţie a locuitorilor din Munţii Apuseni*. În: *Apulum* 6 (1967), p. 473—501.

- Maier, Radu Octavian. *Văraritul, o străveche ocupație populară*. În: Sesiunea de comunicări științifice a muzeelor de etnografie și artă populară — 1964, București, 1969, p. 223—236.
- Marcu, Natalia. *Cîteva date noi cu privire la morile de pe Valea Bahnei, județul Mehedintii*. În: Rev. Muz. 8 (1971) nr. 1, p. 64—66.
- Matiescu, Tudor. *Știri noi despre prezența mearilor în Dobrogea în timpul stăpînirii otomane*. În: Rev. Arhiv. 48 (1971) nr. 3, p. 391—417.
- Mioc, Damaschin. *Din tehnica viticolă medievală în Țara Românească*. În: Studii Rev. Ist. 22, nr. 3, 1969, p. 415—458.
- Mironescu, Nicolae. *Cu privire la istoricul și răspîndirea tipurilor de călcători și teascuri pe teritoriul României*. În: Terra nostra, 1 (1969), p. 91—101.
- Mironescu, Nicolae, Alexandru. *Cu privire la istoricul viticulturii tradiționale românești. „Țara vinului” sau podgoria Alba-Iulia*. În: Apulum 7/2 (1969), p. 489—514.
- Mironescu, Nicolae, Iliescu, Constantin. *Cu privire la instrumentarul viticol tradițional — călătoarea și teascul*. În: Sesiunea de comunicări științifice a muzeelor de etnografie și artă populară — 1964, București, 1969, p. 181—197.
- Mironescu, Nicolae Al. și Petrescu, Paul. *Cu privire la instrumentarul viticol tradițional. Contribuții la cunoașterea etnografică a viticulturii*. În: Cibinium, 1966, p. 61—78.
- Moara cu dube din satul Finațe, raionul Beiuș, regiunea Crișana, Muzeul Brukenthal, Sibiu 1966, 19, p. cu fig. și pl. (Monumente de cultură în Muzeul tehnicii populare din Dumbrava Sibului).
- Molnar, István. *Aspecte ale agriculturii fărânești din județul Harghita în secolele XVIII și XIX*. În: Terra nostra 1 (1969), p. 65—70.
- Molnar, István. *Szita — és restakéreg készítése (Kovácsna megye)*. În: Aluta 1 (1969), p. 291—308.
- Molnar, Stefan. *Valorificarea datelor arhivistice locale în cercetarea agriculturii populare vechi*. În: sesiunea de comunicări științifice a muzeelor de etnografie și artă populară — 1964, București 1969, p. 172—180.
- Moraru-Popa, Georgeta. *Comentarii etnografice la arheologia plugului*. În: Rev. etnogr. Folcl. 12 (1967), nr. 3, p. 213—221.
- Moraru-Popa, Georgeta. *Contribuții la tipologia plugului românesc*. În: Rev. Etnogr. Folcl. 15 (1970), nr. 2, p. 143—155.
- Moraru-Popa, Georgeta. *Grădinaritul în microzona Orșova*. În: Rev. Etnogr. Folcl. 16 (1971) nr. 2, p. 141—148.
- Moraru-Popa, Georgeta. *Puncte de vedere în cercetarea etnografică a inventarului agricol arhaic românesc*. În: Rev. Etnogr. Folcl. 13 (1968), nr. 3, p. 251—262.
- Mozes, Tereza. *Ceramica populară din Bîrsa*. În: Cibinium, 1967/68, p. 131—139.
- Mozes, Tereza. *Înțeleptul — îndeletnicire casnică specializată în Valea Erului*. În: Contribuții la cunoașterea etnografică din Țara Crișurilor, Oradea, Comitetul pentru Cultură și Artă al județului Bihor. Muzeul Țării Crișurilor, 1971, nr. 10, p. 51—70.
- Nedelea, Dumitru. *Aspecte din tehnica populară în alimentarea cu apă a culturilor de legume în județele Prahova, Dimbovița și Buzău*. În: Terra nostra 2 (1971), p. 257—267.
- Olleau, Ștefan și Șerban, Constantin. *Meșteșugurile din Țara Românească și Moldova în evul mediu*, București, Ed. Acad. R.S.R., 1969, 460 p. + 2 h. (Biblioteca istorică XX).
- Ostap, Melania. *Despre prelucrarea manuală a țesăturilor de lînă*. În: Rev. Muz. 7 (1970), nr. 4, p. 360—361.
- Ostap, Melania, Semendeev, Victoria. *Despre meșteșugul obădăritului în Moldova centrală*. În: Rev. Muz. 8 (1971) nr. 4, p. 345—347.
- Ostap, Melania și Semendeev, Victoria. *Pivele de bălul sumani pe valea Șomuzului*. În: Cibinium, 1967/68, p. 185—191.
- Oșianu, Romulus. *Pluguri din Cîmpia Transilvaniei*. În: Apulum 8 (1970), p. 541—548.
- Palada, Ștefan. *Contribuții la cunoașterea dezvoltării istorice a meșteșugurilor legale de prelucrarea pieilor în Săliștea Sibului*. În: Cibinium, 1967/68, p. 343—351.
- Pascu, N. *Pirogravura din Vrancea la Muzeul Satului*. În: Muz. Sat. Anuar. 1 (1966), p. 153—174.
- Pavel, Emilia, Ostap, Melania. *Un centru de jocărit din zona Fălticeniilor*. În: Rev. Muz. 4 (1967) nr. 6, p. 566—568.
- Penlele, Georgeta. *Conscripția satelor brănele din anul 1791*. În: Terra nostra 2 (1971), p. 395—404.
- Petrescu, Paul și Mironescu, N. Al. *Construcțiile viticole din Gorj. Contribuții la studiul etnografic al viticulturii*. În: Cibinium, 1967/68, p. 281—325.
- Popescu, Constantin. *Meșteșugurile în zona Branului în secolele XVI—XVIII*. În: Cumidava 3 (1969), p. 323—527.
- Popovschi, Natalia, Radu, Maria. *Contribuții la cercetarea centrelor de ceramică din regiunea București*. În: Sesiunea de comunicări științifice a muzeelor de etnografie și artă populară — 1964, București, 1969, p. 385—398.
- Rădulescu, Lelia. *Centre de olari în Țara Făgărașului*. În: Cumidava 3 (1969), p. 529—534.
- Rușdea, Hedwig. *Morile de vînt din nordul Dobrogei*. În: Cibinium, 1966, p. 79—96.
- Scarlăt, Maria. *Centre specializate în confecționarea mobilierului de pe valea Topologului — județul Argeș*. În: Studii Cerc. Muz. Sat., 1970, p. 303—310.
- Semendeev, Victoria, Căzacu, Petru. *Ceramica de Tansa*. În: Sesiunea de comunicări științifice a muzeelor de etnografie și artă populară — 1964, București, 1969, p. 375—384.
- Semendeev, Victoria și Ostap, Melania. *Despre meșteșugul butnăritului în zona Iașului*. În: Cibinium, 1967/68, p. 355—364.
- Sofronie, Mihai și Palada, Ștefan. *Aurăritul, un meșteșug străvechi ilustrat în Muzeul tehnicii populare din Dumbrava Sibului*. În: Cibinium, 1966, p. 97—112.

- Socolan, Aurel. *Două documente inedite privind breasla olarilor, din Baia Mare*. În: *Marmația* 1 (1969), p. 22—28.
- Stahl, Henri, Stahl, Paul H. *Civilizația vechilor sate românești*. București, Ed. științifică, 1968, 99 p. cu ilustr. (Orizonturi).
- Stahl, Paul, H. *Meșterii țărani români și creațiile lor de artă*, București, Ed. enciclopedică română, 1969, 99 p. cu ilustr. (Orizonturi).
- Stoica, Georgeta. *Centre specializate în confecționarea mobilierului în Oltenia*. În: *Studii Cerc. Ist. Artei, S. artă plastică* 15 (1969), nr. 2, p. 233—241.
- Stoica, Georgeta. *Prelucrarea părului de capră. Unelte și produse*. În: *Cibinium*, 1967/68, p. 153—172.
- Stoica, Georgeta, Diaconescu, Ileana. *Prelucrarea părului de capră în regiunile Banat, Oltenia, Argeș și Ploiești*. În: Sesiunea de comunicări științifice a muzeelor de etnografie și artă populară — 1964, București, 1969, p. 349—362.
- Stoica, Georgeta, Mirescu, Corneliu. *Dărmănești și Odobești — două centre de ceramică populară din județul Dimbovița*. În *Studia Valachica* 2 (1970), p. 321—332.
- Tarisznyás, Márton. *Unele aspecte din istoricul morăritului practicat în raza raionului Gheorgheni în secolele XVII—XIX-lea*. În: Sesiunea de comunicări științifice a muzeelor de etnografie și artă populară — 1964, București, 1969, p. 237—242.
- Țița, Aurelia. *Contribuții la studiul meșteșugurilor în lemn de la Budureasa (regiunea Crișana)*. În: *Anuar. Muz. Etnogr. Transilv.*, 1962—1964, p. 367—385.
- Tóth, Susana. *Contribuții la cunoașterea meșteșugurilor din Bihor. O familie veche de olari orădeni*. În: Contribuții la cunoașterea etnografiei din Țara Crișurilor, Oradea, Comitetul pentru Cultură și Artă al județului Bihor. Muzeul Țării Crișurilor, 1971, nr. 10, p. 111—125.
- Vlăduțiu, Ion. Contribuții la cunoașterea structurii sociale a păstorilor transhumanți în secolul al XIX-lea. În: Sesiunea de comunicări științifice a muzeelor de etnografie și artă populară 1964, București, 1969, p. 198—207.
- Vlăduțiu, Ion. *O veche mărturie materială privind agricultura în Moldova de Sud*. În: *Rev. Etnogr. Folcl.* 12 (1967) nr. 5, p. 383—388.
- Vulcănescu, Romulus. *Agricultura de munte, în vestul Carpaților meridionali*. În: *Rev. Etnogr. Folcl.* 12 (1967) nr. 2, p. 89—100.
- Wiener, Raymonde. *Contribuții la studiul tehnicii populare de prelucrare a osului. Doi meșteri în prelucrarea cornului la Sibiu*. În: *Cibinium*, 1967/68, p. 397—412.
- Wiener, Raymonde. *Un sector al Muzeului etnografie în aer liber din Sibiu (Tehnici și meșteșuguri populare folosite la prelucrarea pieilor, fibrelor animale și vegetale)*. În: *Cibinium*, 1966, p. 131—120.
- Zane, G. *Industria din România în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Despre stadiile premergătoare industriei mecanizate*. București, Ed. Acad. R.S.R., 1970, 239 p. (Biblioteca istorică XXIV).
- Zderciuc, Silvia. *Ceramica populară din Țara Lăpușului*. În: *Marmația* 1 (1969), p. 73—80.
- Zderciuc, Silvia. *Un document al breslei olarilor din Baia Sprie*. În: *Rev. Muz.* 8 (1971), nr. 3, p. 262.
- Zderciuc, Silvia, Butoi, Mihail, Mihai, Gheorghe. *Așezări de olari pe valea Oltefului*. În: *Rev. Muz.* 6 (1969), nr. 2, p. 114—120.
- Zderciuc, Silvia, Dumitrescu, Mircea. *Concursul de olărie din 1908*. În: *Rev. Muz.* 7 (1970) nr. 1, p. 65—68.

E R A T A

Pag.:	Rîndul:	În loc de:	Se va citi:
14	20 de jos	dimensiunia	dimensiunile
33	20 de jos	peremptarie	peremptorie
38	16 de sus	soară	sară
53	12 de sus	Garnăn	Garvăn
86	1 de jos	... varinte .. crevace	... variate ... crivace
119	2 de jos	condiții;	condiții,
128	19 de jos	ocupații	instalații
153	24 de sus	toponomiie	toponomiile
154	2 de sus	a	ale
157	8 de sus	teritorială. frecvența	teritorială, frecvența
179	28 de sus	piese	piesa
185	12 de sus	2 h	2 gh
209	3 de jos	⁶ Stoica	⁶ G. Stoica
235	26 de sus	meștec	mește-
236	16 de sus	ști	știi
243	9 de jos	pune	pun
247	2 de jos	munca	muncă

DRUCKFEHLERBERICHTIGUNG

Seite:	Zeile:	Statt:	Wird gelesen:
78	16 v. oben	Ardeit	Arbeit
87	10 v. unten	Sampfe	Stampfe
97	2 v. unten	Schrubenspindel	Schraubenspindel
107	34 v. oben	technischer	technische
107	10 v. unten	mälen	mäler
119	17 v. unten	gehauenes,	gehauene
139	Abb. 3	Schunelräder	Schaufleräder
209	21 v. oben	Arbeitnteilung	Arbeitsteilung
212	2 v. unten	tenografic	etnografic
237	2 v. unten	vierspännigen	vierspänniger
253	Titel	Im Brangebirge	Die Hirtenarchitektur im Brangebirge
258	12 v. oben	... Verschluß so das ...	... Verschluß, so daß

